ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

МАТЕНАДАРАН
ИНСТИТУТ ДРЕВНИХ РУКОПИСЕЙ им. МАШТОЦА
ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ АРМЯНСКОЙ ССР

НЕРСЕС ШНОРАЛИ

ПЕСНИ И ГАНДЗЫ

Подготовка текста,
предисловие и комментарии
АРМИНЕ КЕШКЕРЯН

ИЗДАТЕЛЬСТВО АН АРМЯНСКОЙ ССР
ЕРЕВАН 1987

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ՄԻՆԻՍՏՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻՆ ԱՌԸՆԹԵՐ
ՄԱՇՏՈՑԻ ԱՆՎԱՆ ՀԻՆ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՆԵՐՍԵՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ

ՏԱՂԵՐ ԵՎ ԳԱՆՁԵՐ

Աշխատասիրությամբ
ԱՐՄԻՆԵ ՔՅՈՇԿԵՐՅԱՆԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 1987

ԳՄԴ 84 Հ1—5
Ն 630

Տպագրվում է Մաշտոցի անվան
Մատենադարանի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Պատասխանատու խմբագիր՝
բանասիրական գիտությունների թեկնածու
Պ. Մ. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Գիրքը հրատարակության են երաշխավորել
գրախոսներ՝ արվեստագիտության դոկտոր
Ն. Կ. ԹԱՀՄԻԶՅԱՆԸ
և բանասիրական գիտությունների թեկնածու
Պ. Մ. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆԸ

Ներսես Շնորհալի։
Ն 630 Տաղեր և գանձեր /Ներսես Շնորհալի; Աշխատասիրությամբ Ա. Քյոշկերյանի; [Պատ. խմբ.՝ Պ. Մ. Խաչատրյան]; Մատենադարան—ՀՍՍՀ Մինիստրների խորհրդին առընթեր Մաշտոցի անվ. հին ձեռագրերի ին-տ.—Եր.։ ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1987. 447 էջ, 2 թերթ նկ.

Գիրքն ընդգրկում է Ներսես Շնորհալու գանձարանային բանաստեղծությունները (տաղեր և գանձեր) գիտաքննական բնագրերով՝ լրացված շուրջ չորս տասնյակ նորահայտ միավորներով։ Բնագրերի համար օգտագործված են Մաշտոցի անվան Մատենադարանի և արտասահմանյան ձեռագրական հավաքածուների հնագույն և լավագույն ընդօրինակությունները։ Աշխատությունն ունի ներածություն և ծանոթագրություններ։

Գիրքը նախատեսված է հայ հին գրականության մասնագետների և բանասերների համար։

Ն 4702080000 / 703(02)—87 113—87

ԳՄԴ 84 Հ1—5

© Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատարակչություն, 1987

Մաշտոցի անվան Մատենադարան, ձեռ. № 591, թերթ 3ր (1352 թ.)

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ա

Անիի գրավումով և Բագրատունյաց թագավորության անկումով Հայաստանի զգալի մասն անցել էր Բյուզանդիայի տիրապետության տակ: Նվաճված երկրամասերը վերածվել էին բյուզանդական նահանգի ու կառավարվում էին Կայսրության կողմից նշանակված պաշտոնյաներով: Այդ տարիներին մեծ չափերի հասավ ժողովրդի գաղթը դեպի Փոքր Ասիա և Բալկանյան երկրներ, որի շնորհիվ հայացան «բուն հայկական այն շրջանները (Փոքր Հայք), որոնք հռոմեական և բյուզանդական, ապա և արաբական երկարատև տիրապետության հետևանքով սկսել էին կորցնել իրենց ազգային դեմքն ու նկարագիրը: Այդ գաղթեցումներով նախապայմաններ ստեղծվեցին նաև Կիլիկիայում հայ տարրի ուժեղացման համար»[1]:

Կիլիկիան Առաջավոր Ասիայի երկրներից է, ուր միջին դարերում ապրում էին հայեր, հույներ, ասորիներ, հրեաներ ու արաբներ: Հայերն այնտեղ բնակություն էին հաստատել շատ վաղ ժամանակներից: Սելջուկ թուրքերի հրոսակային ասպատակությունները և Մեծ Հայքում տիրող քաղաքական անապահովությունն ու տնտեսական քայքայումը ավելի ուժեղացրին արդեն սկսված զանգվածային արտագաղթը դեպի Կիլիկիա, ուր Ժ—ԺԱ դարերում հայերը ձեռք բերին թվական բացարձակ գերակշռություն և քաղաքականապես այնքան հզորացան, մինչև որ հասան պետական անկախության: ԺԱ դարի քառասնական թվականներին այստեղ կային մի շարք մանր իշխանություններ. դրանցից առավել աչքի ընկավ Ռուբինյան իշխանությունը, որը կարողացավ դիմակայել ծանր փորձություններին ու տոկալ թշնամիների դեմ մղվող ծանր, երկարատև պայքարին: Ի վերջո, 1080 թվականին Ռուբեն իշխանին հաջողվեց Լեռնային Կիլիկիայում ապ-

---

1 *«Հայ ժողովրդի պատմություն», հ. 3, Երևան, 1976, էջ 431։*

րող հայերին համախմբելով՝ թոթափել Բյուզանդիայի լուծը և հիմք դնել Ռուբինյան իշխանությանը Կիլիկիայում: Մեկ հարյուրամյակ հետո, 1198 թվականին, Լևոն Բ-ի օրոք իշխանությունը դարձավ թագավորություն:

Շուրջ երեք հարյուր տարի գոյատևած (1080—1375 թթ.) այդ պետականությունը հայ ժողովրդի պատմության կարևոր ու խիստ հետաքրքրական մի ժամանակահատված է, որն աչքի ընկավ քաղաքական փոթորկալի իրադարձություններով: Ծնունդ առնելով Լեռնային Կիլիկիայում, այն շատ շուտով նվաճեց նաև երկրի դաշտային մասը ու հասավ մինչև Միջերկրականի ափերը և կարճ ժամանակում ձեռք բերեց քաղաքական ու տնտեսական հզորություն: Հայերի նորաստեղծ պետության ամրապնդմանը նպաստեցին, անշուշտ, երկրի աշխարհագրական հիանալի դիրքն ու Մերձավոր արևելքում ԺԱ—ԺԲ դարերում տեղի ունեցող դեպքերը: Տավրոսյան ու Ամանոսյան լեռնաշղթաներն իրենց անանցանելի կիրճերով բնական ամուր պատվար էին ստեղծել ու պահպանում էին երկրի հյուսիսային, արևմտյան և հարավարևելյան սահմանները: Մայրաքաղաքն էր Սիսը, որի անունով երկիրը կոչվեց նաև «Սիսուան»[2]: Խոշոր քաղաքներից էին Տարսոնը, Ադանան, Մամեստիան, Անարզաբան, իսկ Միջերկրականի ափին ծաղկում էին Այաս ու Կոռիկոս նավահանգիստները, որոնք Կիլիկիան կապում էին Եվրոպայի ու հեռավոր այլ երկրների հետ: Պետության տարածքը, բացի բուն Կիլիկիայից, ընդգրկում էր սահմանակից այլ շրջաններ: ԺԱ դարի ութսունական թվականներին արևելյան մասում հայտնի էր Գող Վասիլի իշխանական տունը, որի կենտրոնն էր Քեսունը: Բյուզանդացիների, սելջուկների, ավելի ուշ՝ խաչակիրների հաճախակի հարձակումներից աստիճանաբար կործանվեցին իշխանական տները, այնուհանդերձ նրանց տիրույթները շարունակեցին գոյատևել իբրև հայաբնակ գաղթավայրեր, ինչպիսիք էին, օրինակ, Ծուղրը, Կարկառը, Տլուքը, Ծովքը և այլն:

---

[2] *Այս անունով է կնքել Կիլիկիան Ղ. Ալիշանը, որն իր համանուն գրքում վկայակոչելով Գրիգոր Տղա կաթողիկոսին՝ գրում է. «Կաթողիկոս մեր Գրիգոր Տղայ թերևս առ ի լնուլ զժամանակ չափական բանիցն, յերկարելով զփոքրիկ անունն [իմա՝ Սիս]* գրէ Սիսուան.

— Ապա ընդ լեառըն Տաւրոսին՝
Մըտին յաշխարհըն Սիսուանին։

Յայս անուն նուիրական համարեալ և՛ ի կաթողիկոսէն մեծէ, և՛ ի շնորհաց Սսոյ՝ կնքեցի և ես զտեղագրութիւնս» (տե՛ս Ղ. Ալիշան, Սիսուան, Վենետիկ, 1885, էջ 59)։

Կիլիկյան պետության հզորացմանը նպաստեցին մի շարք քաղաքական հանգամանքներ՝ Արաբական խալիֆայության վերջնական քայքայումը, սելջուկյան երբեմնի հսկա տերության տրոհումը մանր իշխանությունների, նաև Բյուզանդական կայսրության թուլացումը: Վերջինս, վախենալով հայերի հետզհետե աճող հզորությունից ու ջանալով վերականգնել իր կորցրած գերիշխանությունը, սկսեց պայքար մղել գաղափարական ճակատով՝ հարուցելով կրոնադավանաբանական խնդիրներ ու ծավալելով հայերին քաղկեդոնական դարձնելու եռանդուն գործունեություն: Մյուս կողմից, եկեղեցիների միաձուլման փորձ էր կատարում նաև Հռոմի պապը: Իր գոյության հենց սկզբից Կիլիկյան հայկական իշխանությունը ստիպված եղավ բախվել մի նոր թշնամու՝ Իկոնիայի մահմեդական սուլթանության հետ, որն ասպատակ էր իջել երկրի սահմանների մոտ ու սպառնում էր նրա քաղաքական անկախությանը: Նույնքան ու թերևս ավելի լուրջ վտանգ էին ներկայացնում խաչակիրները, որոնք, Երուսաղեմն ազատագրելու պատրվակի տակ, ԺԱ դ. վերջերին թափանցեցին Արևելք՝ այն նվաճելու ու կողոպտելու: Այսպիսի բարդ իրադրության պայմաններում հայ իշխանները, մասնավորապես Ռուբինյանները, իրենց դրսևորեցին իբրև խելամիտ քաղաքական գործիչներ ու ճշմարիտ հայրենասերներ: Պակաս կարևոր դեր չխաղացին ազգային ինքնուրույնության պահպանման նախանձախնդիրները գաղափարական ճակատում ծավալվող պայքարում: Այս բնագավառում իրենց նուրբ դիվանագիտությամբ աչքի ընկան Ներսես Շնորհալին, Գրիգոր Տղան, Ներսես Լամբրոնացին և ուրիշներ:

Մեծ Հայքում միասնական պետականության վերացումից հետո կրթական-լուսավորական կյանքը կենտրոնացել էր երկրի համեմատաբար քիչ ավերված ու անառիկ վայրերում: Այդ ծանր ու դժվարին ժամանակներում հայ մշակույթն, այնուամենայնիվ, շարունակում էր ծաղկել ու բարգավաճել: ԺԱ—ԺԴ դարերում իրենց աշխույժ գործունեությամբ աչքի ընկան Հաղպատն ու Սանահինը, Խորանաշատն ու Այրիվանքը, Նոր Գետիկն ու Գլաձորը, որոնց գիտական նվաճումները անգնահատելի ավանդ հանդիսացան ազգային մշակույթի անդաստանում: Շատ ավելի բարվոք էր վիճակը Կիլիկիայում, մանավանդ ԺԲ—ԺԴ դարերում: Այստեղ, շնորհիվ պետական անկախության, երկիրը հասել էր քաղաքական ու տնտեսական այնպիսի բարձր մակարդակի, որը պայմանավորեց նաև հոգևոր կյանքի բուռն վերելքը. արագ թափով սկսեցին ծաղկել արհեստներն ու գիտությունը, ար-

վեստն ու գրականությունը. կառուցվեցին ճարտարապետական հոյակապ կոթողներ, արվեստի հիանալի գործեր. հիմնվեցին դպրոցներ, վարդապետարաններ: Կիլիկիայի ուսումնագիտական առավել կարևոր կենտրոնները խմբվել էին Սև լեռան շուրջը: Կարճ ժամանակում մեծ հռչակ սկսեցին վայելել Հռոմկլան, Դրազարկը, Մաշկևորը, Ծուղրը, Կարմիր վանքը: Սրանք, պահպանելով կապը մայր հայրենիքի հետ ու ժառանգելով դարերի ընթացքում այնտեղ ստեղծված ավանդները, դրանք հասցրին մի նոր, առավել բարձր աստիճանի: Գրչության այդ դպրոցներում աննախընթաց զարգացում ապրեցին պատմագրությունն ու փիլիսոփայությունը, գրչության արվեստն ու մանրանկարչությունը, բանաստեղծությունն ու երաժշտությունը: Ստեղծվեցին գրական բարձրարժեք երկեր, որոնք աչքի էին ընկնում բովանդակության բազմազանությամբ, գեղարվեստական մշակվածությամբ ու լեզվի մատչելիությամբ: Գրականությունն ավելի ու ավելի էր գնում դեպի աշխարհիկացում:

Քննվող ժամանակաշրջանի ծնունդն է Ներսես Շնորհալին՝ հայ եկեղեցու և մշակույթի կարկառուն ներկայացուցիչներից մեկը, որն ապրել ու ստեղծագործել է Կիլիկյան Հայաստանում, ԺԲ դարում:

Ներսես Շնորհալի-Կլայեցին՝ երրորդ արու զավակը Ապիրատ Պահլավունի իշխանի, ծնվել է Կիլիկիայի Տլուք գավառի Ծովք դղյակում, 1101 կամ 1102 թ.[3]: Նա և իր ավագ եղբայր Գրիգորը մանկուց կրթվում ու դաստիարակվում են Քեսունի Կարմիր վանքում Գրիգոր Բ Վկայասեր կաթողիկոսի (որը Ապիրատ իշխանի մորեղբայրն էր), իսկ նրա մահից հետո՝ Բարսեղ կաթողիկոսի հովանավորության ներքո: Կիլիկիայում մեծ հռչակ վայելող Կարմիր վանքում Ներսեսն ստանում է այդ ժամանակի համար բարձր ու կատարյալ կրթություն, իբրև ուսուցիչ ունենալով հմուտ գիտնական ու մանկավարժ Ստեփանոս Մանուկ Կարմիրվանեցի եպիսկոպոսին: 1113 թ. Բարսեղ կաթողիկոսը վախճանվում է, և Ներսեսի եղբայր 18-ամյա Գրիգորը ձեռնադրվում է կաթողիկոս (Գրիգոր Գ Պահլավունի): Վերջինս հայտնի է նաև գրական գործունեությամբ. հորինել է շարականներ, տաղեր, մեկնություններ, սատարել է գրական-թարգմանչական գործին, զարկ տվել սրբախոսական ու մեկնաբանական գրականության զարգացմանը, որի համար կոչվել է Գրիգոր Փոքր Վկայասեր: Այդ տարիներին Ներսեսը շարունակում է հմտանալ եղբոր անմիջական հսկողության տակ. դեռ երիտասարդ, հազիվ 17—18 տարեկան, նա ձեռնադրվում է քահանա, իսկ հայրապետական Աթոռը Ծովք տեղափոխվելուց (1116 թ.) մի քանի տարի անց արդեն Մամեստիայի եպիսկոպոս է, թեև միաժամանակ շարունակում է ապրել հայրապետանոցում և զբաղվել եկեղեցական գործերով: Ծուտով քաղաքական խռովությունները և Ծովքի մեկուսացած դիրքը ստիպում են մտածել առավել ապահով մի վայր տեղափոխվելու մասին, և այս անգամ աստանդական հայրապետական Աթոռը հանգրվանում է Հռոմկլայում (1150 թ.)՝ ուր մնում է շուրջ մեկուկես դար, համեմատաբար անխռով ու խաղաղ պայմաններում: Իր առավել բեղուն գրական-հասարակական գործունեությունը Ներսես Շնորհալին ծավալել է այստեղ, որի համար էլ կոչվել է նաև Կլայեցի: Արդեն ծերացած ու հիվանդ Գրիգոր Գ Պահլավունին, 1166 թ. ապրիլի 17-ին, իր եղբորը՝ Ներսեսին ձեռնադրում է կաթողիկոս ու երեք ամիս հետո վախճանվում: Ներսես Շնորհալին, որ դեռ մինչ այդ վարում էր հայրապետանոցի գործերը, կաթողիկոսական Աթոռին մնում է ընդամենը յոթ տարի: 1173 թ. օգոստոսին[4] նա վախճանվում է և թաղվում Հռոմկլայում:

---

[3] *Ոմանց կարծիքով Ներսես Շնորհալին ծնվել է ոչ թե Կիլիկիայում, այլ Ծոփաց աշխարհի Անձիտ գավառում (այժմ՝ Խարբերդի գավառ) ուր և, նրանց համոզմամբ, գտնվել է Պահլավունիների սեփականությունը հանդիսացող Ծովք դղյակը (տե՛ս* Գ. Սրվանձտյանց, *Թորոս աղբար, Բ, Կ. Պոլիս, 1884, էջ 95—101,* Ս. Էփրիկյան, *Պատկերազարդ բնաշխարհիկ բառարան, հ. Բ, Գիրք Ա, Վենետիկ, 1907, էջ 250 և ուրիշներ): Ծովքի՝ Խարբերդում գտնվելու մասին գրում է նաև Մ. Չամչյանը. «Իսկ ազգն Սկիւթացւոց... եկեալ ի ծովակն Խարբերդու մերձ յեկիլ պաշարեցին զամուր դղեակն Ծովք կոչեցեալ, յորում նստէր և իշխէր մեծ իշխանն Հայոց Ապիրատ Պահլաւունի՝ հայր Գրիգորիսի և Ներսեսի Շնորհալւոյն, որդի դստեր Գրիգորի Մագիստրոսի...»* (Մ. Չամչյան, *Պատմութիւն Հայոց, Գ, Վենետիկ, 1786, էջ 32): Ծովքը Կիլիկիայում տեղադրող մասնագետներից Բ. Կյուլեսերյանը քննադատում է վերոհիշյալ տեսակետը՝ իր առարկությունները հիմնավորելով լուրջ փաստարկումներով* (Բ. Կյուլեսերյան, *Ծովք, Վիեննա, 1904):*

Ներսես Շնորհալու կյանքին ու ստեղծագործությանը վերաբերող առավել մանրամասն տեղեկությունների համար տե՛ս «Սրբոյն Ներսեսի Շնորհալւոյ Պատմութիւն վարուց», «Սոփերք Հայկականք», ԺԴ, Վենետիկ, 1854 (այսուհետև՝ «Սոփերք»): Ներսես Լամբրոնացի, *Գովեստ Ներբողական... (տե՛ս* Ներսես Շնորհալի, *Թուղթ ընդհանրական, Էջմիածին, 1865, էջ 461—497):* Ղ. Ալիշան, *Շնորհալի և պարագայ իւր, Վենետիկ, 1873:* Գ. Զարբհանալյան, *Հայկական հին դպրութեան պատմութիւն, Վենետիկ, 1886, էջ 602—622:* Հր. Աճառյան, *Հայոց անձնանունների բառարան, Դ, Երևան, 1948, էջ 44—46:* Մ. Աբեղյան, *Երկեր, Դ, Երևան, 1970, էջ 96—156:* Գր. Հակոբյան, *Ներսես Շնորհալի, Երևան, 1964 և այլուր:*

[4] *Ներսես Շնորհալու մահվան տարին գրեթե բոլորը ընդունում են 1173 թվականը, բայց ամսաթվի հարցում մասնագետները տարակարծիք են: Ժամանակի առումով*

Ներսես Շնորհալին ստեղծագործել է ավելի քան հիսուն տարի՝ 1120—1173 թթ., այն ժամանակաշրջանում, երբ դեռ նոր էր կազմավորվում Կիլիկյան հայկական պետությունը, երբ երկիրը գտնվում էր անընդհատ կռիվների ու իշխանական տների գժտությունների խառնակ ու շփոթ վիճակում: Նա թողել է մատենագրական չափազանց հարուստ և բազմաստ ժառանգություն, որն իր լայն ընդգրկումներով, բերած նորույթներով, գրական հնարանքներով, վարպետ շարադրանքով ու բարձր արվեստով բացահայտում է մեծ մտածողի և ստեղծագործողի տաղանդն ու հոգին: Այդ բանը նկատվել և ըստ արժանվույն գնահատվել է թե՛ իր ժամանակ, թե՛ հետագայում. «Ցուցանէր զվարս սուրբս և զիմաստութիւն գիտութեանն յոքունց առաքինեաց և գիտնոց վեհագոյն»,—ասում է նրա մասին վարքագիրը[5], իսկ Հայսմավուրքում կարդում ենք. «Էր այր սուրբ և ընտիր, զարդարեալ ամենայն առաքինութեամբ, լցեալ գիտութեամբ ի շնորհաց Հոգւոյն, զի որպէս զգետ յորդառատ բղխէր ի բերանոյն զբանս աստուածայինս. մինչ զի ոչ ոք յառաջնոց հայրապետացն գտաւ նման նմա և ոչ յետ նորա մինչև ի ժամանակս մեր»[6]: Ներսես Շնորհալու անձնավորությունը

———

Շնորհալուն առավել մոտ կանգնած Ներսես Լամբրոնացին, նաև Վարքի հեղինակը գտնում են, որ Շնորհալու մահը տեղի է ունեցել օգոստոսի 13-ին, հինգշաբթի օրը (Ներսես Շնորհալի, Ընդհանրական թուղթք, Երուսաղեմ, 1871, էջ 165։ «Սոփերք», էջ 82)։ Այդպես է նաև Հայսմավուրքում («Յայսմաւուրք», 1834, էջ 74—75)։ Կա մի այլ վարկած՝ օգոստոս 8-ը, օրը կրկին հինգշաբթի (Միխայել Ասորի, Ժամանակագրութիւն, Երուսաղեմ, 1871, էջ 471։ Ղ. Ալիշան, Շնորհալի և պարագայ իւր, էջ 483)։ Մ. Օրմանյանը, պահպանված տեղեկությունների և տոմարական հաշվումների հիման վրա փորձել է պարզել, թե ո՞րն է ճիշտը, բայց դրական արդյունքի չի հասել, քանի որ առաջադրված ամսաթվերից ոչ մեկը հինգշաբթի չէ. ըստ այդմ, նա ենթադրաբար հնարավոր է համարել օգոստոս 16-ը, որը հինգշաբթի է (Մ. Օրմանյան, Ազգապատում, Բեյրութ, 1959, էջ 1436)։ Հետաքրքրական է, որ նշված ամսաթվերից առավել հավանականը՝ օգոստոսի 8-ը համընկնում է հինգշաբթի օրվան՝ 1174 թ., այսինքն՝ երբ Շնորհալու մահվան ՈԻԲ(622) հայկական թվականին գումարում ենք ոչ թե 551, ինչպես սովորաբար արվում է, այլ 552։ Այդպիսի հաշվարկ կատարելու հիմքը Ա. Աբրահամյանի այն տեսակետն է, թե՝ «ԺԱ—ԺԳ դարերի հայկական թվականները հաշվելիս պիտի գումարել ոչ թե 551, այլ 552» (տե՛ս Ա. Աբրահամյան, Տարեթվերի և ամսաթվերի գործածությունը հայ մատենագրության մեջ, «Էջմիածին», 1956, Ա, էջ 57)։ Նման տեսակետ պաշտպանում են նաև ուրիշներ։ Այսուհանդերձ, քանի որ հայոց տոմարին վերաբերող հարցերը դեռ լիովին չեն պարզաբանված, մեզ հետաքրքրող թվականը առայժմ կարոտ է ճշգրտման։

[5] «Սոփերք», էջ 33։

[6] «Գիրք որ կոչի Այսմաւուրք», Կ. Պոլիս, 1730, էջ ՋԾԺԲ։

գովաբանող և նրա արդյունաշատ գործունեությունը դրվատող խոսքեր է շռայլում նաև Ներսես Լամբրոնացին, Շնորհալուն նվիրված իր չափածո ներբողում.

Հոմերական տաղից չափող,
Ոտանաւոր տառից գըտօղ…
Ներսէս՝ տօնիցըն զարդարող,
Եկեղեցւոյ կարգաց գըտիչ…
Ծարականաց կարգ անեցնէր,
Տաղերգութիւնս ի ճահ առնէր.
Քաղցր ձայնիւք անչըրպետէր,
Որ երաժիշտ Սուրբ Հոգւոյն էր…[7]

Չափազանց մեծ է եղել բազմաշնորհ հայրապետի վայելած հարգանքը նաև օտարների շրջանում: Ահա թե ինչ է ասում այդ մասին պատմիչը. «Այս Ներսէս առաւելեալ էր իմաստութեամբ քան զյոլովս ի ժամանակի անդ ոչ միայն քան զվարդապետս հայոց, այլև քան զյունաց և զասորւոց, այնքան՝ մինչ զի համբաւ իմաստութեան նորա տարածեցաւ ընդ ամենայն ազգս»[8]: Եվ ամենևին պատահական չէ, որ նրան անվանել են «երկրորդ Գրիգոր Աստուածաբան»[9]:

Ներսես Շնորհալու գրական վաստակը ներկայանում է և՛ արձակ, և՛ չափածո ստեղծագործություններով՝ ընդգրկելով կրոնական, քարոզչական, մեկնողական, նամակագրական, մանկավարժական, երաժըշտական, բանաստեղծական և այլ բնույթի բարձրարժեք երկեր: Դրանց քննությունը մեր նպատակից դուրս է, այնուամենայնիվ հարկ ենք համարում ընդհանուր գծերով տալ հեղինակի գրական-հասարակական գործունեության ամփոփ նկարագիրը:

Ներսես Շնորհալու արձակ գրությունների շարքին են պատկանում կաթողիկոս ընտրվելու առթիվ արտասանած փայլուն ճառը՝ «Ատենաբանութիւն»-ը (1166 թ.), ինչպես և դրանից երեք ամիս անց գրված հայրապետական առաջին կոնդակը՝ հանրահայտ «Թուղթ ընդհանրական»-ը: Այստեղ իրեն հատուկ պարզ ու հստակ լեզվով, գեղեցիկ պատկերներով ու վայելուչ ոճով հեղինակը հորդորում է հեռու մնալ մարդկային արատներից, պախարակելով հոգևորականու-

———

[7] Ներսես Շնորհալի, Թուղթ ընդհանրական, էջ 471—497։

[8] Կիրակոս Գանձակեցի, Պատմութիւն Հայոց, Երևան, 1961, էջ 118։

[9] «Յայսմաւուրք», Կ. Պոլիս, 1834, Բ, էջ 75։

թյան և մյուս դասերի արարքները: «Թուղթ ընդհանրական»-ը ունեցել է բազմաթիվ հրատարակություններ[10], իսկ 1833 թ. լույս է տեսել նաև լատիներեն թարգմանությամբ[11]: Շնորհալու արձակ գործերի մեջ առանձին կարևորություն ունեն նրա ինչպես անձնական, այնպես էլ պաշտոնական նամակները: Դրանցից ուշագրավ են եկեղեցիների միության խնդրին վերաբերող և հատկապես Բյուզանդիայի Կիր Մանվել կայսերն ուղղված թղթերը, որոնցում շոշափվում են դավանաբանական բնույթի հարցեր: Այդ նամակներում ի հայտ է գալիս հայ եկեղեցու ծեսերին ու կանոններին հավատարիմ մնալու և խոհեմությամբ իր թեզերը շարադրելու հեղինակի հմտությունը: Ներսես Շնորհալին թողել է նաև թարգմանական ու մեկնողական աշխատություններ. նրա գրչին են պատկանում սրբոց վարքերի թարգմանություններ[12], Կաթողիկյայց թղթերի մեկնությունը[13], Մատթեոսի Ավետարանի մեկնությունը (որը մնացել է թերի և շարունակել ու ավարտել է Հովհաննես Ծործորեցին):

Խիստ հետաքրքրական ու կարևոր են Շնորհալու արձակ գործերն իբրև պատմական վավերագրեր ու գեղարվեստորեն բարձրարժեք երկեր[14], սակայն Ներսես Շնորհալին շատ ավելի մեծ է որպես բանաստեղծ: Նա թողել է չափածո խոսքի մի անգնահատելի ժառանգություն, որն աչքի է ընկնում պատկառելի քանակով, նյութի բազմազանությամբ, տաղաչափական և լեզվաոճական առանձնահատկություններով: Իր ոտանավորներով Ներսես Շնորհալին ոչ միայն նպաստել է ազգային բանաստեղծության հարստացմանն ու զարգացմանը, այլև նոր թափ հաղորդել արդեն աշխարհականացող գրականության ընդհանուր առաջընթացին: Սկսելով գրել շատ վաղ հասակից՝ նա չի դադարել ստեղծագործելուց իր ամբողջ կյանքի ընթացքում, նաև կաթողիկոսության տարիներին, ծնունդ տալով մեծածավալ քերթվածների, ներբողների, խրատների, առակ-հանելուկների, գան-

[10] *Այդ հրատարակությունների մասին տե՛ս* Գր. Հակոբյան, *նշված աշխ., էջ 291—292:*

[11] Sanctii Nersetis Clajensis Opera: Studio et labore D. Josephi Cappelletti vol. I. Venetiis, 1833. p. 92--172.

[12] Գ. Զարբհանալյան, *Հայկական թարգմանութիւնք նախնեաց, Վենետիկ, 1889, էջ 724—725:*

[13] Ղ. Ալիշան, *Շնորհալի և պարագայ իւր, էջ 115: Տե՛ս նաև՝* Գ. Զարբհանալյան, *Հայկական հին դպրութեան պատմութիւն, էջ 615:*

[14] Մ. Աբեղյան, *նշված աշխ., էջ 96:*

ձերի, տաղերի, շարականների և այլևայլ ոտանավորների: Իր գրական երախայրիքը հանդիսացող «Վիպասանութիւն» քերթվածով, դեռ հազիվ 20-ամյա Շնորհալին արդեն ի հայտ է բերում ազգային գրականությանը թարմ շունչ հաղորդելու միտում՝ առաջին անգամ պատմական նյութը ներկայացնելով տաղաչափյալ ու հանգավոր բանաստեղծությամբ: Ոտանավորով են գրված նրա ներբողյանները, մանկավարժական-դաստիարակչական բնույթի խրատները, զուտ կրոնական բովանդակություն ունեցող «Բան հաւատոյ» և «Յիսուս Որդի»[15] երկարաշունչ քերթվածները, որոնցից երկրորդը, գրված Գրիգոր Նարեկացու «Ողբերգութեան մատեան»-ի անմիջական ազդեցությամբ ու նմանողությամբ, շատ սիրված է եղել և բազմիցս հրատարակվել է. իսկ «Ողբ Եդեսիոյ» քնարական քերթվածը ջերմ հայրենասիրությամբ տոգորված առաջին չափածո երկն է՝ գրված բարձր արվեստով ու բանաստեղծական հուզաթաթավ շնչով: Այն իրավամբ համարվում է հեղինակի գրական ժառանգության թագն ու պսակը: Ինչ վերաբերում է **առակ** անվանումով ներկայացող նրա բազմաթիվ հանելուկներին, ապա այստեղ առավել ուշագրավը ինչպես բովանդակության, այնպես էլ լեզվի մեջ իշխող ժողովրդային, աշխարհիկ տարրի առկայությունն է:

Չափազանց մեծ է Ներսես Շնորհալու դերը հայ եկեղեցու ծեսերի ու տոների կարգավորման գործում: Դ—Ե դարերից հետո ժամակարգությունը (որի նկարագրությունը Ը դարում արել է Հովհան Օձնեցին, իսկ Ժ դարում այն մեկնել է Խոսրով Անձևացին) շարունակաբար փոփոխություններ էր կրել: Մեզ հետաքրքրող ժամանակաշրջանում այն շատ էր աղավաղված: Ներսես Շնորհալին ձեռնամուխ է լինում վերականգնելու խաթարված անաղարտությունը: Նա բերել է տալիս Մաքենացվոց ու Թեղենյաց վանքերում համեմատաբար մաքուր ու հարազատ պահպանված եկեղեցական կանոնադրությունները և, ինչպես վարքագիրն է ասում՝ «նորոգէր զառաջին սուրբ հարգն հաստատեալ կարգս եկեղեցւոյ և զարդարէր զեկեղեցիս Հայաստանեայց անթերի լրմամբ»[16]: Տուրք տալով ժամանակի պահանջներին, Շնոր-

[15] Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, Վենետիկ, 1830: Այս գրքում ամփոփված են հեղինակի չափածո գործերից՝ «Յիսուս Որդի», «Բան հաւատոյ», «Վիպասանութիւն» երկերը, խաչին նվիրված նրա ներբողյանը, «Յաղագս երկնից և զարդուց նորա» քերթվածը, մի քանի թղթերը, առակ-հանելուկները, գանձերը, տաղերը և այլ բանաստեղծությունները:*

[16] *«Սոփերք», էջ 37:*

հային որոշ փոփոխությունների է ենթարկում Տոնացույցը[17], ախորժալուր ու հայրենաշունչ շարականներով ճոխացնում է Շարակնոցը և հարստացնում Պատարագը իր բազմաթիվ հոգևոր երգերով, տաղերով ու մեղեդիներով: Նրա բարենորոգչական միջամտությունից զերծ չեն մնում նաև Ծիսարանի որոշ կանոններ և, առհասարակ, պաշտամունքային բոլոր մատյանները: «Հոգևոր երգովք և քաղցրանուագ եղանակօք վայելչացուցանէր զսուրբ պատարագին խորհրդական երգսն... երգէր և երգս տաղից քաղցրանուագ եղանակօք, յիմաստս բանի դաշնակեալ ի տօնս տէրունիս և յիշատակս առաքելոց և մարգարէից և մարտիրոսաց: Եւ թէպէտ և հրաշալիք էին բանք երգոց նորա առ միտս իմաստութեան, բայց ևս առաւել զարմանալի էին արուեստք զանազան եղանակացն, զոր աննման միմեանց յօրինէր»[18]: Բերված տողերը, ինչպես տեսնում ենք, մատնանշում են Ներսես Շնորհալու և՛ իբրև հոգևորականի, և՛ իբրև բանաստեղծի ու երաժշտի բազմարդյուն գործունեությունը: Իրավամբ, տաղաչափական արվեստի հնարող ու վարպետ է համարվել նա, որովհետև «ոչ ոք իրմէ առաջ այնչափ տեսակ չափերով և ոճով երգեր, տաղեր և քերթվածներ գրած է»[19]: Իսկ Շնորհալի երաժիշտ-երգեցողի մասին ոչ միայն բազմիցս հիշատակվել է, այլև լույս է տեսել առանձին մենագրություն[20]:

Ներսես Շնորհալու գրական հարուստ ժառանգությունը գրեթե ամբողջությամբ պահպանվել է և ըստ արժանվույն գնահատվել: Նրա ստեղծագործություններից շատերն ունեցել են մինչև իսկ մի քանի հրատարակություն, իսկ որոշ գործեր լույս են տեսել նաև օտար լեզուներով: Հետաքրքրությունը չի նվազել և մեր օրերում. պարբերաբար հրապարակ են իջնում նորանոր գրքեր, գրվում են ուսումնասիրու-

17 *Ներսես Շնորհալու միջամտությունը հիմնականում վերաբերում է առանձին տոների հետ կապված փոփոխությունների: Օրինակ՝ Այլակերպությունը, որ մինչ այդ տոնվում էր մեկ օր, Ներսես Շնորհալին դարձնում է երեք օր: Նույն ձևով, Աստվածածնի Վերափոխմանը նա հատկացնում է ինը, իսկ Հոգեգալուստին՝ յոթ օր, ընդ որում այդ օրերի համար հորինած իր հոգևոր երգերով նա ճոխացնում ու հարստացնում է համապատասխան արարողությունները:*

18 *«Սոփերք», էջ 37—38:*

19 Ղ. Ալիշան, *Շնորհալի և պարագայք իւր, էջ 70:*

20 Ն. Թահմիզյան, *Ներսես Շնորհալին երգահան և երաժիշտ, Երևան, 1973:*

թյուններ[21], կատարվում են թարգմանություններ[22]: Ներկա աշխատությամբ ընթերցողին է ներկայացվում Ներսես Շնորհալու չափածոյի մի ուրույն բաժինը՝ նրա գանձարանային ժառանգությունը, որն ընդգրկում է **գանձ** (կամ **քարոզ**), **տաղ**, **փոխ** (կամ **հորդորակ**) և **մեղեդի** անուններով հայտնի հոգևոր երգերը: Նշված բանաստեղծությունների առանձին նմուշներ տարբեր ժամանակներում և զանազան առիթներով լույս են տեսել պարբերականներում կամ գրքերում, իսկ հեղինակի չափածո գործերի 1830 թ. Վենետիկում հրատարակված «Բանք չափաւ» հատորում նրանք ի մի են բերվել **Տաղք** և **Գանձք** խորագրերի տակ՝ ներկայացնելով 59 տաղային միավոր և երկու գանձ[23]:

Ձեռնարկելով Ներսես Շնորհալու տաղերի ու գանձերի քննական հրատարակությանը, նպատակ ենք ունեցել տալ հեղինակի հիշյալ բանաստեղծությունների ճշգրտված բնագրերը և, նոր հայտնաբերված միավորների ու բացահայտված օրինաչափությունների շնորհիվ, ըստ հնարավորին վերականգնել նրանց գանձարանային նախնական պատկերը: Բանն այն է, որ խնդրո առարկա ստեղծագործությունները, որպես կանոն, ընդգրկված են եկեղեցական հատուկ մատյաններում, որոնք հայտնի են «Գանձարան» անունով: Այդ ժողովածուները, որոնք միայն Մաշտոցի անվան Մատենադարանում հաշվվում են ավելի քան 200 միավոր և միջնադարում լայն կիրառում են ունեցել, մինչև վերջերս առանձին հետազոտության նյութ չէին դարձել, ըստ այդմ էլ

21 *Վերջին մի քանի տասնամյակներին հրապարակ են եկել Ներսես Շնորհալուն նվիրված մենագրություններ, ինչպես նաև նրա առանձին երկերի տպագրություններ ու քննական հրատարակություններ: Բերում ենք դրանցից մի քանիսի անունները. Գր. Հակոբյան, Ներսես Շնորհալի:* Ն. Թահմիզյան. *նշված աշխ.:* Ներսես Շնորհալի, *Յաղագս երկնից և զարդուց նորա, հանելուկներ, Ողբ Եդեսիոյ, Երևան, 1968:* Ներսես Շնորհալի, *Ողբ Եդեսիոյ, Երևան, 1973:* Ներսես Շնորհալի, *Վիպասանութիւն, Երևան, 1981 (վերջին երկուսը գիտաքննական բնագրեր են):*

22 *Վերջերս հրապարակված թարգմանական աշխատություններից առանձին կարևորություն է ներկայացնում Իսահակ Քեչիշյանի լույս ընծայած «Յիսուս Որդի» քերթվածի ֆրանսերեն հրատարակությունը, որի ընդարձակ առաջաբանում թարգմանիչը հանգամանորեն խոսում է ինչպես տվյալ երկի մինչ այդ եղած հրատարակությունների, այնպես էլ Շնորհալու կյանքի ու գործի մասին ընդհանրապես (տե՛ս* **Nerses Snorhali,** Jésus, fils unique ...., Paris, 1973):

23 Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 365—491: Հատորը նույնությամբ վերահրատարակվել է 1928 թ., ընդ որում փոփոխված են միայն էջերը: Մենք օգտագործել ենք առաջին հրատարակությունը:*

նրանցում տեղ գտած բանաստեղծությունները, եթե գրավել են մասնագետների ուշադրությունը, ապա սոսկ իբրև առանձին ոտանավորներ, ժողովածուի օրինաչափություններից անկախ ու մեկուսի: Այդ է պատճառը, որ Ներսես Շնորհալու կյանքին ու ստեղծագործությանը նվիրված Ղ. Ալիշանի, Մ. Աբեղյանի և այլոց ըստ ամենայնի ընդգրկուն աշխատությունները, ինչպես նաև բնագրերի առկա հրատարակությունները, բանաստեղծի գանձերի ու տաղերի և դրանց փոխառնչությունների մասին մեզ ամբողջական ու ճշգրիտ պատկերացում չեն տալիս: Գանձարանների ուսումնասիրությունը ի հայտ բերեց այդ մատյանների՝ իբրև յուրատեսակ ժողովածուների և գանձերի ու տաղային միավորների՝ իբրև յուրատեսակ հոգևոր երգերի մի շարք առանձնահատկություններ: Հնարավոր դարձավ ճիշտ գնահատել Ներսես Շնորհալու գանձարանային ժառանգությունը, ուստի ավելորդ չենք համարում ամփոփ խոսքով անդրադառնալ գանձարանային միավորների և Գանձարան ժողովածուների առավել բնութագրական էական մի քանի հատկանիշներին:

Բ

Գանձարանային միավորների հիմնական տարրը **գանձն** է[24]: Այն յուրատեսակ կառուցվածք ունեցող հոգևոր երգի մի տեսակ է, պատմողական-նկարագրական բնույթի և բաղկացած մեծածավալ տներից: Տներից յուրաքանչյուրն ունի կրկնակ, որն ավարտվում է **աղաչեմք** բառով: Բոլոր գանձերն անխտիր վերջանում են «Եւ այժմ ողորմեաց մեզ, (կամ՝ «Ողորմեաց մեզ...») Տէր Աստուած մեր, ըստ մեծի ողորմութեան քում» խոսքերով: Գանձերի վերջին տունը, ուր հայցվում է սրբերի բարեխոսությունը և դրանով իսկ առանձնանում է ամբողջից, սովորաբար ունի **Փ** (այսինքն՝ **Փոխ**) ենթախորագիրը: Վերջինս նշանակված է լինում համապատասխան տան կից լուսանցքում և, հավանաբար, կոչված է մատնացույց անելու տվյալ երգային միավորի այդ հատվածի եղանակային փոփոխությունը: Իրենց տների սկզբնատառերով գանձերը հաճախ հոդում են հեղինակի անունը, որի

[24] *Գանձարանային միավորների ու Գանձարանների մասին մանրամասն տեղեկության համար տե՛ս* Գրիգոր Նարեկացի, *Տաղեր և գանձեր, աշխատ. Ա. Քյոշկերյանի, Երևան, 1981, էջ 21—51: Տաղային միավորների համար տե՛ս նաև՝ «Հայ միջնադարյան գրականության ժանրեր», Երևան, 1984, էջ 179—206:*

շնորհիվ մեզ հայտնի են դարձել մի շարք գանձասացներ: Առաջին հեղինակը համարվում է Գրիգոր Նարեկացին, որին երկար ժամանակ վերագրվում էին ընդամենը երեք գանձ: Հետագայում հայտնաբերվեցին նոր միավորներ և Նարեկացու գանձերի ընդհանուր թիվը հասավ տասի: Դրանց մեծ մասը տների սկզբնատառերով հոդում է «Գրիգորի երգ» և սկսվում է **գանձ** բառով: Այս վերջին իրողությունն էլ հիմք է տվել, որպեսզի առհասարակ հոգևոր հիշյալ բանաստեղծություններին տրվող **գանձ** անվանումը կապվի Գրիգոր Նարեկացու այդ ստեղծագործությունների նշված առանձնահատկության հետ: Գանձեր գրվել են եկեղեցական բոլոր տոների համար: Հայտնի են նաև ծիսական նպատակներով հորինված միավորներ, մասնավորապես մեռելաթաղի գանձեր: Այդպիսիները հաճախ տեղ են գտել նաև Մաշտոց ժողովածուներում:

Որպես կանոն, սկզբնական շրջանում գանձը կոչվել է **քարոզ**, որը բառացի նշանակում է մունետիկ, հայտարարող: Քարոզներն ունեն շատ հին ծագում: Հայտնի են Գրիգոր Լուսավորչի, Սահակ Պարթևի, Հովհան Մանդակունու անուններով մեզ հասած նմուշներ[25], որոշ փշրանքներ պահպանվել են քրիստոնեության առաջին դարերից[26]: Քարոզը սարկավագի աղոթքն է, ուղղված ժողովրդին՝ «բան սարկաւագի ի ժամասացութեան իբր ազդարարողի»[27], ուր հիշատակվում են սրբեր, եպիսկոպոսներ և այլն: Քննությունը ցույց է տալիս, որ իրենց կառուցվածքային առանձնահատկություններով գանձերն, առաջին հերթին, կարող են համեմատվել հենց այս քարոզների հետ: Վերջիններս սովորաբար փոքրիկ պարբերություններ են՝ «Եւ ևս խաղաղութեան զՏէր աղաչեսցուք» սկսվածքով, իսկ երբեմն ունեն բավական ընդարձակ ծավալ՝ բաղկացած մի քանի տներից: Հատկանշականը յուրատեսակ վերջաբանն է՝ «Եւ ևս միաբան...», «Զանձինս մեր և զմիմեանս...» սկսվածքներով, ու ավարտը՝ «Ողորմեաց մեզ, Տէր Աստուած մեր...»[28]: Հենց այստեղ էլ ի հայտ է գալիս քարոզ-գանձ փոխառնչությունը, ընդ որում մի առանձնահատկությամբ, որը բնորոշ

[25] *Տե՛ս* Հովհ. Մկրյան, *Աղօթագիրք ըստ ժամակարգութեան Հայաստանեայց ս. եկեղեցւոյ, Կ. Պոլիս, 1895, էջ 91, 564, 663:*

[26] *Տե՛ս* Հ. Գաթրճյան, *Սրբազան պատարագամատոյցք Հայոց, Վիեննա, 1897, էջ 23—32, 114—115:*

[27] *«Նոր բառգիրք Հայկազեան լեզուի», Բ, Վենետիկ, 1837, էջ 999:*

[28] *«Ժամագիրք», Երուսաղեմ, 1866, էջ 23: «Մաշտոց», Վաղարշապատ, 1905, էջ 174:*

է եկեղեցում օգտագործվող հոգևոր ստեղծագործություններից լոկ այդ երկուսին: Գանձերը համեմատելի են նաև **Քարոզ Զատկաց** կոչվող և ձեռագրերում Բարսեղ Կեսարացու անունով պահպանված մի երկի հետ: Վերջինս ունի ակներև նմանություն և՛ քարոզների, և՛ գանձերի հետ: Ասվածից պարզ է դառնում, որ գանձերի համար նախատիպ են ծառայել վերոհիշյալ քարոզները:

Գանձին կից սովորաբար հանդես են գալիս տաղային միավորներ՝ **տաղ, փոխ, մեղեդի:** Սրանց մեջ հիմնական տարրը տաղն է, որն ունի շատ հին ծագում և բացատրվում է որպես «բան չափաբերական, ոտանաւոր երգ, քերթուած նուագելի»[29]: Այդպիսի ոտանավորներ հայտնի են շատ վաղ ժամանակներից, բայց գանձարանային տաղի, որպես հոգևոր երգի որոշակի մի տեսակի, առաջին հեղինակը դարձյալ համարվում է Գրիգոր Նարեկացին, թեև Գանձարաններում հանդիպում են նմուշներ, որոնք կարող են հորինված լինել շատ ավելի վաղ, քան Ժ դարը: Գանձարանային տաղերը որոշակի ծավալ չունեն. գանձերի համեմատությամբ դրանք ընդհանրապես ավելի փոքր են ու կուռ և նվիրված են այն տոներին ու սրբերին, որոնց հատկացված են հարակից գանձերը: Յուրաքանչյուր գանձ սովորաբար կից ունենում է մեկ տաղ, երբեմն՝ երկու կամ ավելի: Տաղերը հանդես են գալիս նաև գանձերից անջատ. այդպիսի ժողովածուներում գանձարանային հիմնական տարրը գանձի փոխարեն դառնում է տաղը, իսկ կից ներկայանում են տաղային մյուս միավորները՝ փոխերն ու մեղեդիները: Գանձերի նման տաղերը ևս հաճախ ունեն ծայրակապ, սակայն կազմված ոչ միայն տների, այլև տողերի սկզբնատառերից: Ծայրակապը հոդում է մերթ հեղինակի անունը, մերթ՝ այբուբենի տառերը («Ա—Ք», երբեմն նաև հետադարձ՝ «Ք—Ա») և կամ այլ բառակապակցություններ ու նախադասություններ: Գանձարանային տաղեր են գրել միջնադարի մեր շատ հեղինակներ՝ Գրիգոր Նարեկացին, Ներսես Շնորհալին, Գրիգոր Խլաթեցին, Առաքել Բաղիշեցին և ուրիշներ, բայց ամենաբեղմնավորը եղել է Ներսես Շնորհալին: Իբրև գանձարանային ստեղծագործություն մի շարք ընդհանրություններ ունենալով գանձերի հետ՝ տաղերը, միաժամանակ, տարբերվում են և՛ իրենց կառուցվածքով, և՛ բովանդակությամբ: Կոչված լինելով տվյալ նյութը վերարտադրելու առավել հուզական շնչով ու երաժշտականությամբ, տաղերը խազավորված են շատ ավելի ճոխ, քան գանձերը:

[29] *«Նոր բառգիրք Հայկազեան լեզուի», Բ, էջ 839:*

Տաղային մյուս միավորը **փոխն** է, որը ուշ շրջանի գրչագրերում կոչվում է **հորդորակ:** Եկեղեցական գրականության մեջ **փոխ** են կոչվում Ավետարանի որևէ մասը կամ այլ ընթերցվածներ, որոնք կարդացվում են փոխասացությամբ՝ ըստ ժամերգության ութ ձայնի: Գանձերում ևս, ինչպես տեսանք, վերջին տանը կից լուսանցքում կա փոխի նշան, որն ակնարկում է եղանակային փոփոխության մասին: Այլ է Գանձարաններում տաղին կից հանդես եկող փոխը. սա արդեն գանձարանային ուրույն միավոր է և լինում է երկու տեսակ. մի դեպքում՝ այն տվյալ տաղի հատվածն է, որն անջատված է ամբողջից և ներկայացված առանձին **Փ** (կամ՝ **Փոխ, Փոխէ, Փոխէ զձայնն**) խորագրով՝ նշանակված սովորաբար լուսանցքում: Մի այլ դեպքում փոխն անջատ և ամբողջական բանաստեղծություն է՝ օժտված տաղին բնորոշ հատկանիշներով, ու կցվելով համապատասխան տաղի՝ կազմում է **տաղ** ու **փոխ** զույգ: Որոշ հեղինակներ իրենք են իրենց տաղերի համար շարադրել համապատասխան փոխեր. այդպիսի զույգերի ուշագրավ օրինակներ ունեն Գրիգոր Նարեկացին ու, մանավանդ, Ներսես Շնորհալին: Վերջինիս տաղային ժառանգության մեջ հիշյալ առանձնահատկությունը դրսևորված է առավել ցայտուն գծերով, ինչպես իր տեղում կտեսնենք:

Մեղեդին ևս տաղային միավոր է, որն արտաքնապես տաղից չի տարբերվում: Հայտնի են շատ դեպքեր, երբ «տաղ» ու «մեղեդի» բառերը գործածվել են համազոր նշանակությամբ, որպես հոմանիշ՝ մեկը մյուսի փոխարեն: Երբեմն էլ տաղից անջատված մի հատվածն է ներկայանում իբրև մեղեդի: Նկատելի է, որ ընդհանրապես այս միավորները փոքրածավալ են: Անունն ինքը, առաջացած հունարեն μελος բառից, որ նշանակում է «քաղցր և անուշ երգ», ցույց է տալիս, որ տվյալ դեպքում գործ ունենք երաժշտական միավորի հետ: Այդ մասին է վկայում նաև մեղեդիների չափազանց ճոխ խազավորումը:

Այսպիսով, տաղային բոլոր միավորները ժանրային առումով որոշակիորեն չեն սահմանազատվում, ու միևնույն բանաստեղծությունը կարող է ներկայանալ և՛ իբրև տաղ, և՛ իբրև փոխ, և՛ իբրև մեղեդի: Նրանք, անշուշտ, սկզբնապես ունեցել են շատ ավելի ցայտուն տարբերիչ հատկանիշներ, որոնք այժմ մեզ համար մնում են անորսալի:

Գանձարանը (երբեմն՝ **Գանձատետր**) եկեղեցական ձեռնարկ է, որտեղ նյութերը դասավորված են տոների հաջորդականության տոնա-

ցուցային սկզբունքով: Գանձարանային համակարգի յուրաքանչյուր ամբողջական բարդ միավոր, բաղկացած գանձից, տաղից, փոխ-հորդորակից և մեղեդուց, կոչվում է **կանոն**: Երբեմն միևնույն գանձին կից հանդես են գալիս մեկից ավելի տաղ, փոխ կամ մեղեդի: Պատահում է նաև, երբ կանոնը կազմված է լինում լոկ գանձից ու տաղից: «Կանոն» բառը Գանձարաններում շատ չի հանդիպում, սակայն նյութերի համարակալումը կատարվում է ըստ կանոնների, ընդ որում համարակալվում են լոկ գանձերը, այսինքն՝ համակարգի հիմնական տարրը: Նույն սկզբունքով են կազմվում նաև հիշյալ ժողովածուների ցանկերը:

Գանձարանի, իբրև ուրույն ժողովածուի, սկզբնավորման ստույգ ժամանակը հայտնի չէ: Պահպանված են շուրջ 300 ձեռագիր մատյաններ, որոնցից հնագույնները ԺԳ—ԺԴ դարերից են, իսկ նորագույնները հասնում են ընդհուպ մինչև ԺԹ դարը: Առաջին տպագիր Գանձարանը լույս է տեսել 1739 թ., Կոստանդնուպոլսում. սրան հետևել են մի քանի այլ հրատարակություններ: Ցավոք, այդ բոլորը կատարված են ուշ շրջանի թերի ու աղճատված բնօրինակների հիման վրա, որոնք նախնական Գանձարանների մասին ճիշտ պատկերացում կազմելու հնարավորություն չեն տալիս:

Ժամանակի ընթացքում Գանձարանները կրել են փոփոխություններ, հարստացել են նոր միավորներով, խմբագրվել են և այժմ ներկայանում են երկու հիմնական խմբերով. ա) հնագույն շրջանի ժողովածուներ՝ մինչև ԺԴ դարի վերջը, բ) հետագա դարերի ընդօրինակություններ: Առաջին խմբին պատկանողները խիստ փոքրաթիվ են: Դրանցում տեղ գտած գանձերը, որոնք չնչին բացառությամբ կոչվում են **քարոզ**, մեծ մասամբ ազատ տաղաչափությամբ և անհանգ գրված բանաստեղծություններ են: Մեզ հասած Գանձարանների գերակշռող մասը պատկանում է երկրորդ խմբին: Սրանք ներկայացնում են ԺԴ դարի վերջում Գրիգոր Խլաթեցու կողմից խմբագրված ժողովածուն, որտեղ գանձերը սովորաբար հանգավորված են և լոկ եզակի դեպքերում են կոչվում **քարոզ**: Նկատելի է, որ հնագույն մի շարք անհանգ միավորների փոխարեն, այս խմբի գրչագրերում զգալի տեղ են սկսում զբաղեցնել Գրիգոր Խլաթեցու հեղինակած գանձերը: Բացի այդ, որոշ հեղինակների, հատկապես Գրիգոր Խլաթեցու գանձերին երբեմն նախորդում են հանգավոր փոքրիկ ոտանավորներ՝ բաղկացած չորս, վեց կամ ութ տողից, որոնք կոչվում են **կաֆա**: Վերջիններս, միջնադարյան կաֆաների ոչ հաջող նմանողությամբ հորինված, տվյալ գանձի բովանդակությանը, նրա կատարման ձևին ու եղանակին վերաբերող տողեր են, որոնք հաճախ իրենց սկզբնատառերով հոդում են հեղինակի անունը:

Գանձարանների և՛ վաղագույն նմուշները, և՛ խմբագրված ընդօրինակությունները իրենց բովանդակած նյութերով ու վերջիններիս դասավորությամբ միատեսակ չեն: Կան ժողովածուներ, որոնք ընդգրկում են բացառապես գանձեր: Երբեմն այդպիսի գրչագրերում առկա են նաև տաղային միավորներ՝ եզակի օրինակներով ու սովորաբար զետեղված վերջում կամ թեկուզ գանձերին կից, բայց առանց որոշակի դասակարգման: Թեև հազվադեպ, բայց լինում են և սոսկ տաղային միավորներ բովանդակող ժողովածուներ, որոնք պայմանականորեն անվանում ենք **գանձարանային տաղարան**՝ տարբերելու համար սովորական տաղարաններից: Երբեմն զուտ գանձերից և զուտ տաղերից բաղկացած ժողովածուներ ներկայանում են միմյանց կից՝ իբրև մեկ ամբողջական ձեռագիր, որի առաջին մասը լինում է Գանձարանը, իսկ երկրորդ մասը՝ Տաղարանը: Գանձարանների համար առավել բնութագրականը, սակայն, այն տիպն է, ուր գանձերն ու տաղային միավորները հանդես են գալիս զուգորդված, լրիվ սարքով, այսինքն՝ յուրաքանչյուր տոնի համար բերվում են գանձն ու նրան կից՝ համապատասխան տաղային միավորները (**տաղ, փոխ** կամ **հորդորակ, մեղեդի**): Այս կարգի ժողովածուներն ունեն թվական բացարձակ գերակշռություն: ԺԸ—ԺԹ դարերում Գանձարանները, աստիճանաբար դուրս գալով գործածությունից, սեղմվում են, համառոտվում, ու հատկապես գանձերն այնքան են կրճատվում, որ վերածվում են ընդամենը մի քանի տողանի պարբերությունների: Այդպիսիներն են հիմք ծառայել տպագիր Գանձարանների համար:

Ընդհանրապես Գանձարաններում ի մի են բերված զանազան հեղինակների համապատասխան ստեղծագործությունները, ընդ որում տարբեր անձանց կարող են պատկանել ոչ միայն կանոններն իբրև ամբողջություն (գանձն իր հարակից տաղային միավորներով), այլև տվյալ կանոնի բաղկացուցիչ տարրերը: Բացառված չէ, անշուշտ, որ ամբողջ ժողովածուն կապվի լոկ մեկ հոգու անվան հետ. այդպես է օրինակ, Մաշտոցի անվան Մատենադարանի № 6527 ձեռագիրը[30], որը բովանդակում է միայն Առաքել Բաղիշեցու գանձերն ու տաղերը:

[30] *Տե՛ս* **Ա. Քյոշկերյան**, *Մի նորահայտ անհատական Գանձարան, «Էջմիածին», 1970, Զ—Է, էջ 98—103, Ժ, էջ 50—55։*

Սեփական ստեղծագործություններից կազմված մի Գանձարան է ունեցել նաև Մխիթար Այրիվանեցին (ԺԳ դ.)[31]:

Գ

Հայ բանասիրությունը գանձերի՝ իբրև ինքնատիպ բանաստեղծությունների ստեղծումը սկզբից ևեթ կապել է Գրիգոր Նարեկացու անվան հետ: Գանձարան ժողովածուների հետազոտությունը մեզ բերեց այն համոզման, որ Գրիգոր Նարեկացին է ոչ միայն գանձերի, այլև գանձարանային ողջ մշակույթի սկզբնավորողը, իսկ Ներսես Շնորհալին՝ նրա հետագա զարգացնողն ու նոր կյանք տվողը: Անգնահատելի է Շնորհալու դերը մանավանդ **Տաղարանների** կազմավորման ու հարստացման գործում: Եթե Գրիգոր Նարեկացին իր մեկ տասնյակ գանձերով ու երկու տասնյակից ավելի տաղերով հիմք դրեց գանձարանային համակարգի ու Գանձարան ժողովածուի, ապա Ներսես Շնորհալին իր ավելի քան մեկ հարյուրյակ տաղային միավորներով ավարտուն տեսքի ու կատարելագործման հասցրեց գանձարանային տաղերի համակարգային կառուցվածքը:

Ներսես Շնորհալու անունով պահպանված են ընդամենը մի քանի գանձ, հետևապես գանձ ու տաղ համակարգային պատկերը, որն ի հայտ է գալիս Գրիգոր Նարեկացու համապատասխան ստեղծագործությունների քննության ժամանակ, այստեղ ակնառու չէ: Գանձարանային օրինաչափությունները, տվյալ դեպքում, դրսևորվում են տաղային միավորների՝ միմյանց հետ ունեցած առնչություններում, որոնց մասին խոսք կլինի, երբ անդրադառնանք հեղինակի տաղային ժառանգությանը: Այժմ՝ նրա գանձերի մասին:

«Բանք չափաւ» հատորում Ներսես Շնորհալու անունով ներկայացված է ընդամենը երկու գանձ.

1. **Գանձ սրբոյ Վարդավառին**—Ներգործական զօրութիւն...[32]
2. **Գանձ Փոխման Աստուածածնին**—Նորահրաշ տօնիւս...[33]

---

31 *Այդ Գանձարանը չի պահպանվել, բայց ձեռագրերում ցրված բեկորների օգնությամբ վերջերս հնարավոր դարձավ վերականգնել դրա երբեմնի ամբողջականությունը (տե՛ս* Է. Հարությունյան, *Մխիթար Այրիվանեցու Գանձարանը, «Պատմա-բանասիրական հանդես», Երևան, 1975, № 3, էջ 101—112):*

32 Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 474—484:*

33 *Նույն տեղում, էջ 485—491:*

Ղ. Ալիշանն ակնարկում է նաև մի երրորդ գանձի մասին՝ նվիրված Մյուռոնօրհնությանը[34]: Այն նույնպես հրատարակված է, սակայն բանասիրական լայն շրջանակներին մատչելի չի եղել, որովհետև ընդգրկված է Մյուռոնօրհնության կանոնը բովանդակող՝ Էջմիածնում լույս տեսած փոքրիկ գրքույկում, որը նախատեսված լինելով լոկ հիշյալ ծիսակատարության մասնակիցների համար, ունեցել է խիստ սահմանափակ տպաքանակ և օգտագործման չափազանց նեղ ոլորտ: Ահա այդ միավորը.

Քարոզ տեառն Ներսիսի—Նոր օրհնութիւն...[35]

Նշված երեք գանձերն էլ իրենց տների սկզբնատառերով հոդում են հեղինակի անունը և գրչագրերում ներկայանում են Ներսես Շնորհալու անունով: Վաղ շրջանի մի շարք ձեռագրերում մեզ հանդիպել է մի գանձ՝ նվիրված Հրեշտակապետաց տոնին, որն աղբյուրների մի մասում պահպանված է Ներսես Շնորհալու անունով.

Քարոզ սրբոց հրեշտակապետացն, արարեալ տեառն Ներսեսի Հայոց կաթուղիկոսի Կլայեցւոյ—Աստուած անեղ...[36]

Ի տարբերություն նախորդ երեքի, այստեղ տների սկզբնատառերն արտահայտում են ոչ թե հեղինակի անունը, այլ տվյալ ստեղծագործության բովանդակությունը՝ «Անմահից քարոզ»: Այսուհանդերձ, խորագրային վերագրումը և բանաստեղծության ընդհանուր կառուցվածքն ու ոճը բավարար հիմք են տալիս սույն միավորը դասելու Ներսես Շնորհալու գանձերի շարքը, վերջիններիս ընդհանուր թիվը հասցնելով չորսի[37]: Բերում ենք այդ գանձերի խորագրերն ու սկզբնատողերը ըստ մեր կազմած բնագրերի.

---

34 Ղ. Ալիշան, *Շնորհալի և պարագայ իւր, էջ 449, 454:*

35 *«Կանոն օրհնութեան սրբալոյս Մեռոնին», Վաղարշապատ, 1876, էջ 37—44:*

36 *Մաշտոցի անվան Մատենադարան, ձեռ. № 7785 (թերթ 481ա), 4068 (թերթ 171բ), Փարիզի Ազգ. գրադարան, ձեռ. № 79 (թերթ 229ա), 80 (թերթ 283բ), Անթիլիասի Կաթողիկոսարան, ձեռ. № 98 (թերթ 213բ), Երուսաղեմի Պատրիարքարան, ձեռ. № 231 (թերթ 252ա), Տյուբինգենի Համալսարանի գրադարան, ձեռ. №* Ma *XIII 61 (թերթ 121ա): Այսուհետև Մաշտոցի անվան Մատենադարանի ձեռագրերը կնշվեն առանց հավաքածուի անվան հիշատակության, իսկ մյուսները՝ սոսկ քաղաքների անուններով, որոնք կբերվեն փակագծերի մեջ, ձեռագրերի համարներից հետո:*

37 *Ուշ շրջանի Գանձարաններում (ձեռ. № 424, թերթ 190բ և ձեռ. № 2672, թերթ 245ա) հանդիպում է* Գանձ Վարդավառին երրորդ աւուրն *խորագրով մի գանձ (*Ներգործական Աստուած բարերար... *սկսվածքով), որի միկրնդմեջ տների սկզբնատառերը կազմում են «Ներսէս» ծայրակապը: Սա Ներսես Շնորհալու մեզ ծանոթ գանձերի հետ ոչ մի նմանություն չունի. գրված է ինը վանկանի տողերով, տնից-տուն փոփոխվող*

1. **Քարոզ մեծի Այլակերպութեան Տեառն, տեառն Ներսիսի Հայոց կաթողիկոսի ասացեալ («Ներսէսի երգ»)**—Ներգործական զաւրութիւն...

2. **Քարոզ Փոխման Աստուածածնին, ասացեալ տեառն Ներսիսի Հայոց կաթուղիկոսի («Ներսեսի երգ»)**—Նորահրաշ տաւնիս...

3. **Քարոզ սրբոց հրեշտակապետացն, արարեալ Ներսիսի Հայոց կաթուղիկոսի («Անմահից քարոզ»)**—Աստուած անեղ...

4. **Քարոզ ձայնիւ յԱւետարանին, տեառն Ներսէսի («Ներսեսի երգ»)**—Նոր աւրհնութիւն...

Ցանկի վերջին միավորը, նվիրված Մյուռոնօրհնությանը, ի տարբերություն մյուս երեքի, հանդես է գալիս ոչ թե Գանձարաններում, այլ Մաշտոցներում: Ծիսական այդ մատյաններում գանձեր ու տաղեր հանդիպում են ուշ շրջանի ընդօրինակություններում: Ներսես Շնորհալու այս նմուշը մեզ հայտնի ամենահին ծիսական գանձն է: Կառուցվածքային առանձնահատկություններով տվյալ միավորը նման է հեղինակի մյուս գանձերին, բայց այն իրողությունը, որ Գանձարաններում երբևէ չի հանդիպում, մտածել է տալիս, որ հորինված է եղել իբրև արտագանձարանային ստեղծագործություն[38]:

Ներսես Շնորհալու գանձերի քննությունը ցույց է տալիս, որ հեղինակն իր այդ բանաստեղծությունները ստեղծել է Գրիգոր Նարեկացու համանուն ստեղծագործությունների հետևությամբ ու նմանությամբ: Բոլորն էլ գրված են ազատ չափով և անհանգ են: Նկատելի է նաև ծայրակապային ընդհանրություն. Գրիգոր Նարեկացու գանձերն իրենց տների սկզբնատառերով կազմում են «Գրիգորի երգ»[39], իսկ Ներսես Շնորհալու գանձերը նույն ձևով հոդում են «Ներսէսի երգ» և այդ իսկ պատճառով ներկայանում տների նույնպիսի քանակով: Ուշագրավ է մանավանդ ծայրակապի **երգ** բառը կազմող հատվածը, որի հիմքում ընկած է եկեղեցական հնագույն քարոզների յուրատեսակ ավարտը: Գրիգոր Նարեկացու գանձերում հիշյալ հատվածի երկրորդ տան՝ քարոզային **Զանձինս մեր և զմիմեանս...** պարբերությունը փոխարինված է **Բոտել** կամ **Բամեա** բառերով սկսվող մեկ այլ նախադասությամբ, ծայրակապի «ր» տառի պատճառով: Այսպես օրինակ.

Եւ եւս առաւել
Զյորդորումն սիրոյ եւ զգործս բարեաց պարգեւել մեզ, խնդրեմք:

Բոտել զմարմինս մեր
Ի մի շաւիղ ընտրութեան Հոգւոյ սիրոյն որ առ Տէր, խնդրեմք[40]:

Այս ձևը գրեթե նույնությամբ որդեգրել է Ներսես Շնորհալին.

Եւ եւս առաւել
Զյորդորումն սիրոյ եւ զգործս բարեաց պարգեւել մեզ, խնդրեմք:

Բոտել զանձինս մեր ի մի միաբանութիւն
Հաւատոյ, յուսոյ եւ սիրոյ, խնդրեմք[41]:

Ինչ վերաբերում է գանձերի կրկնակային կառուցվածքին, բանաստեղծության յուրատեսակ վերջաբանին ու ավարտին, ապա այս դեպքում ևս նմանությունն ակնբախ է:

Համեմատելի այս ընդհանրությունները տարակույս չեն թողնում, որ Ներսես Շնորհալին իր գանձերը հորինելիս ոչ թե սոսկ կրել է Գրիգոր Նարեկացու ազդեցությունը, այլ առաջին հերթին նպատակ է ունեցել պահպանել նրանից սկիզբ առած հիշյալ բանաստեղծությունների էական հատկանիշները: Թե ի՞նչ չափով և ինչպե՞ս էին դրանք օգտագործվել Ներսես Շնորհալու անմիջական նախորդների կողմից և առհասարակ ինչպե՞ս է ընթացել գանձարանային մշակույթի զարգացումը Գրիգոր Նարեկացուն հաջորդած հարյուրամյա ժամանակաշրջանում՝ չգիտենք: Մեզ հասած Գանձարանների վաղագույն ընդօրինակությունները, որոնք պահպանվել են եզակի նմուշներով, ԺԳ դարից այն կողմ չեն անցնում և ներկայանում են իբրև ավարտուն, լիարժեք ժողովածուներ: Սակայն բնական է ենթադրել, որ Գրիգոր Նարեկացու գանձերի ու տաղերի հետևությամբ բանաստեղծություններ գրվել են դեռ մինչև Ներսես Շնորհալին: Այս իմաստով հետաքրքրություն են ներկայացնում հնագույն գրչագրերում տեղ գտած մի խումբ գանձեր, որոնք օժտված են այդ բանաստեղծությունների համար բնութագրական՝ վերևում նշված առանձնահատկություններով, բայց պատկանում են բանասիրությանն անծանոթ հեղինակների (Հովսեփ, Վարդան, Ղուկաս, Ղազար, Ստեփաննոս և այլն) կամ անանուն

հանգերով և թողնում է համեմատաբար ուշ շրջանի ստեղծագործության տպավորություն:

38 *Այս գանձի մասին առավել մանրամասն տե՛ս* Ծանոթագրություններ *բաժնում:*

39 *Հիշյալ ձևը խախտված է Գրիգոր Նարեկացու միայն մեկ գանձում, նվիրված Հովհաննես Մկրտչին, որի ծայրակապը հոդում է «Ի ձայնն երգ», նկատի ունենալով բովանդակությունը, տվյալ դեպքում՝ Հովհաննես Մկրտչին: Նույն ձևով Ներսես Շնորհալին Հրեշտակապետաց տոնին նվիրված իր գանձում ունի «Անմահից քարոզ» ծայրակապը:*

40 Գրիգոր Նարեկացի, *Տաղեր և գանձեր, էջ 217:*

41 *Տե՛ս Բնագրեր, էջ 304:*

են։ Որոշ հանգամանքներ թույլ են տալիս մտածելու, որ դրանց գոնե մի մասը կարող էր ստեղծված լինել մեզ հետաքրքրող ժամանակահատվածում[42]։ Հեղինակների անուններով պահպանված գանձերի խմբում առանձնանում են Սարգսի անունով ներկայացող բանաստեղծությունները՝ թվով յոթ հատ։ Մեր որոնումները պարզել են, որ հիշյալ Սարգիսը անեցի է և պատկանում է Տոնկաց տոհմին ու, հավանաբար, եղել է Գրիգոր Մագիստրոսի ժամանակակիցը[43]։ Ինչ վերաբերում է հնագույն ձեռագրերում տեղ գտած անանուն գանձերին, ապա պատկերն այստեղ առավել ուշագրավ է։ Ընդամենը 10 միավոր հաշվվող հիշյալ բանաստեղծությունները[44], որոնք առանց ծայրակապի են, կոչվում են **քարոզ**[45] և ունեն ակներև ընդհանրություններ մի կողմից՝ Գրիգոր Նարեկացու գանձերի, մյուս կողմից՝ Բարսեղ Կեսարացու անունով պահպանված **Քարոզ Զատկաց** (*Ժողովեալքս...* սկսվածքով) երկի հետ. ուստի, դրանց վաղեմությունն անառարկելի է։ Ստորև ներկայացնում ենք **քարոզ** կոչվող այդ գանձերը խորագրերով ու սկզբնատողերով (առաջին ինը քարոզները ըստ Անթիլիասի № 98 ձեռագրի, իսկ վերջինը՝ ըստ Մատենադարանի № 7785 ձեռագրի).

1. **Քարոզ Մրգազլուցի առաջին աւուրն Ծննդեանն Տեառն**—Անապական տաճար և առագաստ Բանին... (թերթ 9բ)

2. **Քարոզ Ծննդի երկրորդ աւ[ուրն]**—Աւրհնեմք ըզքեզ, միածին... (թերթ 13բ)

3. **Այլ քարոզ Ծննդեան Տեառն, երրորդ աւուրն**—Կոյս անապական և առագաստ փեսայացեալ Բանին... (թերթ 20բ)

4. **Այլ քարոզ Ծննդի չորրորդ աւուրն**—Մայր սուրբ անճառ մարմնացելոյ Բանին... (թերթ 23բ)

5. **Քարոզ Գալստեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի յԵրուսաղէմ՝ իշով**—Աստուած անեղ, անպարագրելի... (թերթ 88բ)

6. **Քարոզ Յովհաննու Մկրտչին**—Նորահրաշ խընդութեամբ բերկրեալ... (թերթ 100ա)

7. **Քարոզ Ծաղկազարդին՝ զկնի Համբարձմանն**—Այսաւր ցընծան եկեղեցիք հեթանոսաց... (թերթ 123ա)

8. **Այլ քարոզ Սուրբ Խաչին, երրորդ աւուրն**—Փայտ կենաց փըրկութեան... (թերթ 174ա)

9. **Քարոզ Խաչի, վեցերորդ աւուրն**—Անապական սուրբ Երրորդութիւն... (թերթ 185բ)

10. **Քարոզ Եկեղեցւոյ**—Ուրա՛խ լեր, հարսնացեալդ... (թերթ 390ա)

Ցանկում ընդգրկված քարոզներից Գրիգոր Նարեկացու գանձերի հետ համեմատելի են հատկապես երկուսը՝ № 5 և 6։ Սրանցից երկրորդը, նվիրված Հովհաննես Մկրտչի տոնին, իր առաջին երկու տողերով և ողջ շարադրանքով նման է Գրիգոր Նարեկացու **Գերահրաշ ցընծութեամբ...** գանձին (նվիրված Գրիգոր Լուսավորչին)։ Առավել ցայտուն է **քարոզ** կոչվող այս բանաստեղծությունների նմանությունը Բարսեղ Կեսարացու **Քարոզ Զատկաց** երկին։ Վերջինիս հետ կարող են համեմատվել ցանկի 4-րդ, 9-րդ ու, մանավանդ, 3-րդ և 7-րդ քարոզները իրենց սեղմ ու փոքրածավալ տներով (№ 7, 9), հատկապես վերջնամասի շարադրանքով (№ 3, 7), կրկնակով (արտահայտված յոկ **աղաչեմք** բառով, օրինակ՝ № 3)։ Հետաքրքրական է, որ **Կոյս անապական...** քարոզի (№ 3)՝ Մատենադարանի № 4068 ձեռագրում գտնվող օրինակի (թերթ 26բ) վերջին մասը (սկ.՝ **Բարեխաւսութեամբ սրբոյ և փառաւորեալ տիրուհո...**) տառացի կրկնությունն է **Քարոզ Զատկաց**-ի՝ Մատենադարանի № 2061 ձեռագրում առկա օրինակի (թերթ 2ա) համապատասխան հատվածի. մինչդեռ նույն քարոզի մեկ այլ օրինակում (Անթիլիաս, № 98, թերթ 20բ) այդ հատվածի որոշ պարբերություններ (**Զպահպանիչ Հոգիդ Սուրբ..., Աղաչեմք...**) փոխարինված են տարբեր և առավել ընդարձակ մի տնով,

---

[42] *Ուշադրության է արժանի* Քարոզ կենդանի և ձայն բանաւոր... *սկսվածքով գանձը «Քաստոհր» ծայրակապով, նվիրված Ստեփաննոս Նախավկային (տե՛ս ձեռ. № 2061, թերթ 86բ)։ Ղ. Ալիշանի ունեցած մի տեղեկության համաձայն ԺԲ դարում ապրել է* Քրիստոսատուր *անունով մի գրիչ և երգող, որն ունեցել է գանձեր (տե՛ս Ղ. Ալիշան, Հայապատում, Վենետիկ, 1901, էջ 232)։ Հնարավոր է, որ Ղ. Ալիշանը նկատի ունեցած լինի հենց մեզ հետաքրքրող Քրիստոսատուր գանձասացին, իսկ վերջինս ապրած լինի Ներսես Շնորհալուց առաջ կամ նրա ժամանակ։*

[43] *Այս հարցի կապակցությամբ ավելի մանրամասն տե՛ս* Ա. Քյոշկերյան, *Գանձասաց Սարգիս Անեցի, «Պատմա-բանասիրական հանդես», Երևան, 1971, էջ 201—209։*

[44] *№ 231 (Երուսաղեմ) Գանձարանում (տե՛ս «Մայր ցուցակ ձեռագրաց սրբոց Յակոբեանց» Ա, կազմեց՝* Ն. եպս. Պողարյան, *Երուսաղեմ, 1966, էջ 628—637) կան* քարոզ *կոչվող երկու միավորներ՝ նվիրված Գրիգոր Լուսավորչին (*Քրիստոս անմահ փառաց թագաւոր... *սկսվածքով, թերթ 179բ) և Առաքյալներին (*Աւրհնեմք ըզքեզ... *սկիզբով, թերթ 269ա), որոնք նույնպես պետք է դիտել իբրև գանձերի՝ առավել վաղ շրջանի նմուշներ։*

[45] *Եկեղեցու տոնին հատկացված* Ուրա՛խ լեր, հարսնացեալդ... *միավորի՝ № 80 (Փարիզ, թերթ 302ա) ձեռագրում գտնվող օրինակը միակն է, որ կոչվում է գանձ։*

որն իր շարադրանքով շատ ավելի նման է Գրիգոր Նարեկացու գանձերին:

Բերված օրինակներից կարելի է հանգել այն հետևության, թե տվյալ դեպքում գործ ունենք գանձերի վաղագույն նմուշների հետ: Առայժմ դժվար է ճշտել հիշյալ քարոզների հորինման ստույգ թվականը, բայց անցկացվող զուգահեռները հուշում են, որ դրանք (եթե ոչ բոլորը, գոնե մի մասը) պիտի ստեղծված լինեն գանձարանային մշակույթի զարգացման սկզբնական շրջանում: Անշուշտ, Գրիգոր Նարեկացու նորամուծությունը իր համար ուղի պիտի հարթեր աստիճանաբար, և այդ ընթացքում կարող էին գրվել բանաստեղծություններ ոչ միայն Գրիգոր Նարեկացու գանձերի, այլև դրանց համար նախատիպ ծառայած հին քարոզների և **Քարոզ Ջատկաց**-ի նմանողությամբ ու ազդեցությամբ: Ձեռագրական տվյալների հիման վրա կարելի է ասել, որ անցման այդ շրջանը երկար չի տևել: Գոնե Ներսես Շնորհալուց սկսած քարոզանման գանձեր, որպես կանոն, այլևս չեն հորինվել: Այս իմաստով չափազանց մեծ է Ներսես Շնորհալու գանձերի նշանակությունը: Թեև փոքրաթիվ, բայց դրանցում արտացոլված են գանձերի նարեկացիական բոլոր առանձնահատկությունները, որոնք Շնորհալու միջոցով և նրա շնորհիվ ոչ միայն պահպանվել, այլև փոխանցվել են հետագա դարերին: Մյուռոնօրհնությանը հատկացված նրա թեկուզ եզակի գանձի առկայությունը վկայում է, որ հեղինակը միաժամանակ ձգտել է առավել ընդլայնել գանձարանային ստեղծագործությունների ոլորտը՝ դրանք ծառայեցնելով նաև ծիսական նպատակների: Պատահական չէ բնավ, որ նրա օրինակով հետագայում ծիսական գանձեր են գրել Մխիթար Այրիվանեցին[46], իսկ ավելի ուշ՝ նաև ուրիշներ:

Գրիգոր Նարեկացու և Ներսես Շնորհալու միջև ընկած ժամանակաշրջանում գանձերից բացի, անշուշտ, պետք է հորինվեին նաև տաղային միավորներ: Եվ իրոք. Գանձարաններում տեղ են գտել Ժ—ԺԲ դդ. որոշ հեղինակների առանձին տաղեր: Պիտի ասել, որ գերակշռում են անանուն տաղերը նախ՝ այն պատճառով, որ հեղինակի անունը հողող ծայրակապ այստեղ ավելի հազվադեպ է, քան գանձերում. բացի այդ, հաճախ հանդես գալով գանձերին առընթեր կամ իբրև փոխեր՝ տաղերը զուրկ են լինում խորագրերից, որոնք իրենց լրացուցիչ նշումներով կարող էին օգնել ճանաչելու այդ ոտա-

[46] Է. Հարությունյան, *նշված աշխ.*, էջ 110—111։

Հռոմկլայի բերդը։

նավորները հորինողներին: Հաճախ դժվար է որոշել նաև այն տաղերի գրության ժամանակը, որոնք թեև պահպանված են հեղինակների անուններով, բայց այդ անձնավորությունների մասին կենսագրական ամենադույզն տվյալներն իսկ չունենք (օրինակ՝ Հովհաննես, Թադեոս, Բարսեղ և ուրիշներ):

Տաղասաց հեղինակների շարքում ուշադրություն են գրավում Քրիստոսատուրն ու Սարգիսը, որոնց անուններով պահպանված են նաև գանձեր[47]: Այս երկուսը հանդիպում են ձեռագրերի վաղագույն ընդօրինակություններում, ուստի բացառված չէ, որ նրանք լինեն ԺԲ դարում ապրած գանձասացներ Քրիստոսատուրն ու Սարգիս Անեցին: Գանձարաններում տեղ են գտել նաև տաղեր, որոնք պատկանում են Ժ—ԺԲ դդ. ապրած և ստեղծագործած հանրահայտ այնպիսի անձնավորությունների, ինչպիսիք են Գրիգոր Մագիստրոսը, Հովհաննես Սարկավագը, Գրիգոր Փոքր Վկայասերը: Սրանցից, ժամանակի առումով Գրիգոր Նարեկացուն ամենամոտիկ հեղինակը Գրիգոր Մագիստրոսն է (ԺԱ դ.): Գանձարաններում նրա անունով պահպանված է միայն մեկ տաղ՝ **Կարապետ սուրբ հաւատոյ...** (նվիրված Հովհաննես Մկրտչին)[48]: Բանաստեղծությունը կազմված է 12 քառատող տներից, որոնք հոդում են «Կարապետին տաղ» ծայրակապը[49]: Տաղը, որ հնագույն գրչագրերում տեղ չի գտել, Գրիգոր Մագիստրոսին վերագրվող գանձարանային միակ բանաստեղծությունն է[50]:

Ուշադրության արժանի մյուս հեղինակի՝ Հովհաննես Սարկավագի

---

47 *Քրիստոսատուրն ունի խաչի տոնին նվիրված մի մեղեդի* (Քերովբէից վեհագոյն... *սկսվածքով), որն առկա է № 3503 (թերթ 239ա), № 7785 (թերթ 461ա), № 79 (Փարիզ, թերթ 387ա), № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 237ա) ձեռագրերում։ Բոլոր օրինակներն էլ թերի են, սկզբնատառերը հոդում են «Քրիստ», իսկ № 3503 ձեռագրում տաղի վերջում կա «Քրիստոսատուրէ տաղս» նշումը։ Մյուս հեղինակի՝ Սարգսի անունով հայտնի է Համբարձման տոնին նվիրված մի տաղ* (Այսաւր խորհուրդ մարդեղութեան... *սկսվածքով), պահպանված № 3503 (թերթ 316բ), № 7785 (թերթ 311ա), № 231 (Երուսաղեմ, թերթ 472բ) ձեռագրերում։ Տաղն ունի ծայրակապ՝ «Ա—Ք», իսկ երկրորդ մասը՝ սկսած* Սա պրսակ լրման... *տողից, երբեմն հանդես է գալիս տաղից անջատ, իբրև փոխ և հոդում է «Սարգիս»։*

48 *Ձեռ. № 423, թերթ 171բ։*

49 Գրիգոր Մագիստրոս, *Տաղասացութիւնք, Վենետիկ, 1868, էջ 93—94։ Տաղն այստեղ տների չի բաժանված։*

50 *Գրիգոր Մագիստրոսն ունի տաղ կոչվող մեկ այլ բանաստեղծություն* (Լուաւ բէ եկն... *սկսվածքով), բայց դա ոչ մի կապ չունի գանձարանային տաղերի հետ (տե՛ս* Գրիգոր Մագիստրոս, *Թղթեր, Ալեքսանդրապոլ, 1910, էջ 234)։*

ժառանգության մեջ տվյալ դեպքում մեզ հետաքրքրողը **Ծագումն փառաց Էին...** տաղն է՝ նվիրված Հարության տոնին: Քառանեկու քառատող տներից կազմված այս միավորը, որ հայտնի է վաղագույն մի քանի ընդօրինակություններով[51], ունի ենթաբաժանումներ՝ **Փ** և **Այլ ազգ** նշումներով: № 3503 Տաղարանում բանաստեղծությունը խորագրված է՝ **Այլ տաղ սուրբ Յարութեան բովանդակ տարոյն, զկնի Իւղաբերից Աւետարանացն և ապայ ասի գիշերին. նոյնպէս և զկնի վերջի Աւետար[ան]ին արձակման. Սարկաւագին է ասացեալ:** Այստեղ **բովանդակ տարոյն, զկնի Իւղաբերից Աւետարանացն, ասի գիշերին** խոսքերը ցույց են տալիս, որ բանաստեղծությունը թեև նվիրված է Հարության տոնին, բայց ունեցել է ավելի մեծ ընդգրկում ու երգվել է ամբողջ տարվա ընթացքում, նաև գիշերային ժամերգության ժամանակ: Բացառված չէ, որ տաղն սկզբնապես հորինված լինի իբրև արտագանձարանային երգ:

Քննվող ժամանակաշրջանի մյուս հեղինակը, որին պիտի անդրադառնալ, Գրիգոր Գ Պահլավունի կաթողիկոսն է՝ Ներսես Շնորհալու եղբայրն ու հովանավորը: Վերջինիս անունով պահպանվել են գանձարանային տաղերի մի քանի նմուշներ, որոնցից գեթ երկուսը՝ **Ո՞վ զարմանալի...**[52] և **Ի յեւս արևու...**[53], հաստատապես պատկանում են իրեն: Առաջինը՝ նվիրված Մկրտության տոնին, տեղ է գտել Գանձարաններում, ինչպես նաև ուրիշ ժողովածուներում, բայց հին ընդօրինակություններով չի հասել: Հետաքրքրական է, սակայն, որ Գանձարանների վաղագույն օրինակներում խիստ հաճախ կան լուսանցային նշումներ այն մասին, թե այս կամ այն միավորը պիտի կատարել **Ո՞վ զարմանալի...** տաղի եղանակով: Հնարավոր է, ուրեմն, որ տվյալ տաղը հեղինակի կողմից ստեղծված լինի Գանձարաններից անկախ, բայց գանձարանային ստեղծագործությունների հետևությամբ ու ազդեցությամբ:

Գրիգոր Պահլավունու հեղինակած մյուս՝ **Ի յեւս արևու...** տաղը, որ նվիրված է Գրիգոր Լուսավորչին, հանդիպում է ինչպես հին շրջանի, այնպես էլ հետագայի շատ Գանձարաններում: Առավել հին օրինակներում բանաստեղծությունը, սովորաբար, փոխ է ու կից՝

---

[51] *Ձեռ. № 3503 (թերթ 160ա), № 7785 (թերթ 289բ), № 80 (Փարիզ, թերթ 166ա):*

[52] *Ձեռ. № 426 (թերթ 8բ), № 8251 (թերթ 26բ), № 5218 (թերթ 8բ) և այլն: Տե՛ս նաև «Մաշտոց», Վիեննա, 1880, էջ 527:*

[53] *Ձեռ. № 3503 (թերթ 259ա), № 7785 (թերթ 164բ), № 2672 (թերթ 116բ), № 5936 (թերթ 265ա) և այլն:*

Սրովբէից ձայնիւ... տաղին (նվիրված Գրիգոր Լուսավորչին): Վերջինս, որ ունի իմաստային ծայրակապ և տարբերվում է փոխից նաև իր տաղաչափությամբ, պատկանում է Ներսես Շնորհալու գրչին: Անջատաբար ստեղծված այս տաղն ու փոխը, ըստ երևույթին, ընդհանուր բովանդակության պատճառով հետագայում կցվել են իրար:

Հիմնականում սրանք են Գանձարան ժողովածուների հետ առնչվող տաղային այն միավորները, որոնք ստեղծվել են Գրիգոր Նարեկացուց հետո մինչև Ներսես Շնորհալին: Այդ կարճատև ժամանակամիջոցում, ինչպես տեսնում ենք, գրվել են և՛ գանձեր, և՛ տաղեր: Հետաքրքրականն այն է, որ դրանք հանդես են եկել ոչ իբրև գանձից ու տաղից բաղկացած համակարգի տարրեր: Ոչ միայն Գրիգոր Նարեկացուց անմիջապես հետո, այլև ավելի ուշ՝ ԺԳ—ԺԴ դարերում գանձերը շարունակում են հորինվել տաղերից անկախ: Այսպես օրինակ. Գեորգ Սկևռացին, նրա աշակերտ Մովսես Երզնկացին, Մխիթար Այրիվանեցին և ուրիշներ ունեն մեկ-երկու տասնյակ ու ավելի գանձ, բայց տաղեր կա՛մ առհասարակ չեն գրել, կա՛մ գոհացել են մի քանի առանձին նմուշներով: Նույնը պիտի ասել տաղերի մասին: Օրինակ՝ ԺԳ դ. հեղինակ Սրիկ Կոստանդի անունով գանձեր չեն պահպանվել, բայց հայտնի են մի ամբողջ շարք տաղեր: Ներսես Շնորհալին ևս ներկայանում է գերազանցապես իբրև տաղասաց, բայց ի տարբերություն մյուսների, նրա տաղերում տեսնում ենք գանձարանային օրինաչափությունների ցայտուն դրսևորումը: Եթե գանձերում Ներսես Շնորհալին հիմնականում կրկնում էր Նարեկացուն, տաղերում նա իր մեծ նախորդի թողած ավանդները զարգացնելով՝ հասցրեց մի նոր, առավել բարձր մակարդակի, որը դարձավ չափանիշ գանձարանային մշակույթի հետագա առաջընթացի համար:

Տպագիր աղբյուրներում տեղ գտած Ներսես Շնորհալու տաղերը, ամբողջությամբ վերցրած, հասնում են ավելի քան վեց տասնյակի: Սակայն հեղինակի տաղային ժառանգությունն այդքանով չի սահմանափակվում: Հնագույն շրջանի ձեռագրերում մեզ հանդիպել են Ներսես Շնորհալուն պատկանող շուրջ չորս տասնյակ միավորներ, որոնք մինչև այժմ մնացել են անհայտ ու անտիպ: Այսպիսով, ստացվում է տաղերի բավական պատկառելի մի քանակ: Սրանք համեմատաբար նախնական ու ամբողջական տեսքով են պահպանվել հատկապես հնագույն շրջանի ժողովածուներում, որոնցում առավել ցայտուն է դրսևորված նաև դրանց գանձարանային պատկերը: Պարզվում է, որ հեղինակն իր այդ բանաստեղծությունները հորինել է տաղ ու փոխ զույ-

գերով, որոնց բաղկացուցիչ տարրերը կապված են եղել միմյանց հետ՝ կազմելով համակարգային մի կուռ ամբողջություն։ Տվյալ տոնին հատկացված տաղն ու համապատասխան փոխը հանդես են եկել մեկ ընդհանուր խորագրով։ Վերջինս դրվել է տաղից առաջ, իսկ փոխն առանձին խորագիր չի ունեցել, այլ՝ **Փոխէ, Փոխ** կամ **Փ** նշումը, գրված կարմիր թանաքով, երբեմն էլ փոխարինված լոկ պայմանական գծանշանով ( )։ Գանձարան ու Տաղարան ժողովածուների նյութերի ցանկում փոխերը չեն ընդգրկվել։ Այս բոլորից պիտի հետևցնել, որ փոխերը դիտվել են ոչ թե տաղերից անջատ, այլ իբրև վերջիններիս օրգանական մասը։ Այդ ձույլ ամբողջականության մասին են վկայում նաև տաղ ու փոխ զույգերի իմաստային ծայրակապերը, որոնք միասին կազմում են ավարտուն նախադասություն։

Առհասարակ տաղերի, փոխերի ու մեղեդիների կառուցվածքային և կիրառական ընդհանրությունները առիթ են տվել, որպեսզի ժողովածու կազմողները ցուցաբերեն ազատ մոտեցում, ինքնակամ կերպով կոտորակելով կամ միմյանց կցելով տարբեր անձանց բանաստեղծություններ։ Հետևանքը եղել է այն, որ առանձնացված հատվածները ստացել են նոր խորագրեր, ենթարկվել են հեղինակային ոչ ճիշտ վերագրումների։ Նման բախտ է վիճակվել նաև Ներսես Շնորհալու բանաստեղծություններին։ Ժամանակի ընթացքում նրա տաղերն ու փոխերը միմյանցից անջատվել են ու սկսել օգտագործվել առանձինառանձին կամ ուրիշ հեղինակների համապատասխան երգերի վերակցումներով։ Այսպիսով, միասնական զույգերն, աստիճանաբար տրոհվելով, ստեղծել են զանազան խճողումներ, որտեղ կորել է և՛ երբեմնի ամբողջությունը, և՛ իսկական հեղինակը։ Այդ տաղերն ու փոխերը երբեմն կրճատվել են ու գրկվել ծայրակապով կամ խորագրով արտահայտված մտքերից՝ ավելի դժվարացնելով դրանց հորինողին ճանաչելու հնարավորությունը։

Ասվածից պարզ է դառնում, որ Ներսես Շնորհալու գանձարանային տաղերի հետազոտությունն այժմ ենթադրում է, առաջին հերթին, դրանց տաղ ու փոխ զույգերի նախնական ամբողջականության վերականգնում։ Ճիշտ է, հիշյալ բանաստեղծությունների տպագրված օրինակներում տաղի ու փոխի հարաբերությունը որոշ դեպքերում պահպանվել է, բայց հրատարակիչների կողմից այդ միասնականությունն, իբրև ձույլ ամբողջություն, չի գիտակցվել։ Բացի այդ, հրատարակված մի շարք միավորներ թերի են, ուստի միանգամայն հասկանալի է դառնում հնագույն գրչագրերի դերն ու նշանակությունը

Ներսես Շնորհալու տաղային ժառանգությունն ամբողջությամբ ճանաչելու և ճիշտ գնահատելու առումով։

Այժմ ծանոթանանք այդ բանաստեղծություններին, անդրադառնալով նախ՝ հրատարակվածներին, այնուհետև՝ նորահայտ միավորներին։

Ներսես Շնորհալու տաղերի ու փոխերի մինչև այժմ եղած հրատարակություններից կանգ կառնենք առաջին հերթին «Բանք չափաւ» ժողովածուի վրա, որը ժամանակի առումով վաղագույնն է և որտեղ ի մի են բերված մեզ հետաքրքրող նյութերի՝ տպագրությամբ հայտնի նմուշների մեծագույն մասը՝ 58 միավոր[54]։ Գրքում տաղերի ընդհանուր թիվը 59 է, բայց վերջինը՝ **Նորոգօղ հնութեան...** սկսվածքով[55], մենք նկատի չենք ունեցել, որովհետև այն սովորաբար հանդես է գալիս Ներսես Շնորհալու **Աշխարհ ամենայն...** արտագանձարանային երգին կից ու, մեր կարծիքով, սխալմամբ է ընդգրկված հեղինակի տաղերի շարքում։ Բացի այդ, առանձին միավոր չենք հաշվել նաև **Յարեաւ փառաց թագաւորն...** հորդորակի երկրորդ մասը **(Քրիստոս յարեաւ ընդ նմա...)**՝[56] ներկայացված լուսանցային **Փ** նշումով, որովհետև հնագույն աղբյուրներում նման անջատում չի կատարված։

Ստորև բերում ենք հիշյալ 58 տաղային միավորների ցանկը՝ այբբենական հաջորդականությամբ[57].

1. Այսօր աւետեաց Գաբրիէլի...
2. Այսօր Գաբրիէլ հրեշտակապետն...
3. Այսօր մայր Սիոն...
4. Անարատ տաճար...
5. Անեղ Որդին Հօր...
6. Անմարմնոցըն հրեղինաց...
7. Առաջին լոյս երրեակ...
8. Առաւօտ լուսոյ արևելեան...
9. Առաքեալք Աստուածորդւոյն...
10. Աստանօր տեսիլ ահեղ...
11. Աստուածային խորոցն անճառ...
12. Արեգակն արդար ըզհուր...

---

[54] **Ներսես Շնորհալի,** *Բանք չափաւ, էջ 365—491։*

[55] *Նույն տեղում, էջ 477։*

[56] *Նույն տեղում, էջ 400։*

[57] *«Բանք չափաւ»-ում ընդգրկված* Հանճարեղ շնորհալիդ... *և* Շնորհօք Սրբոյ Հոգւոյն... *տաղերը, մեր կարծիքով, Ներսես Շնորհալունը չեն (այդ մասին խոսք կլինի համապատասխան տեղում)։ Բացի այդ,* Յարեաւ փառաց թագաւորն... *միավորը ոչ թե առանձին բանաստեղծություն է, այլ կից գտնվող* Նոյնագոյ ընդ Հօր... *տաղի օրգանական մասը։ Հետևապես, ժողովածուն իրականում ընդգրկում է Ներսես Շնորհալուն պատկանող ոչ թե 58, այլ 55 տաղային միավոր։*

13. Բանի աւետաւոր...
14. Բարբառ աւետեաց ձայնի...
15. Բարունակ բերող...
16. Եկայք զուարճացեալ...
17. Երգ նոր աւետեաց...
18. Երջանիկ հոգիահրաշ...
19. Ի գաւազանէն Յեսսեայ...
20. Ի խաչին տընկեալ...
21. Ծարաւեցաւ Տէրն ի խաչին...
22. Կանայքն արտասուօք...
23. Կեանքն ընդ Հօր...
24. Կենաց փայտ տընկեալ...
25. Հանել ընդ նոսին...
26. Հանճարեղ շնորհալից...
27. Հօր կամաւ իջեալ...
28. Մայր Աստուծոյ Մարիամ...
29. Յարեաւ փառաց թագաւորն...
30. Ներպարունակեալ իննեակ...
31. Ներպարունակեալ խոր-հուրդ...
32. Նոյնագոյ ընդ Հօր...
33. Նոյն ինքն անդրանիկըն...
34. Նորահրաշ ծնընդեան քո...
35. Նորահրաշ տեսիլ...
36. Նորահրաշ տօնիւ...
37. Նոր աւետեաց լուր...
38. Նոր դրախտին եկեղեցւոյ...
39. Նոր դրախտի քո, Տէ՛ր...
40. Նոր Եդեմ բանաւոր...
41. Նոր երկինք յերկրի...
42. Նոր և առաջին լոյս...
43. Նոր թագաւորին...
44. Նոր իմն աւետեաց...
45. Նոր իմն է հընչին...
46. Նոր լոյս յարփենոյն...
47. Նոր ծաղիկ բղխէ...
48. Նոր ծաղիկ պայծառ...
49. Նոր ձայն աւետեաց...
50. Նորոյ գինոյն իմաստու-թեան...
51. Նոր տօնիւս երկնաւորաց...
52. Նըստեալ կանայքն ողբա-յին...
53. Շնորհօք Սըրբոյ Հոգւոյն...
54. Որդիքն Որոտման...
55. Սրովբէից ձայնի...
56. Տէր փառաց այսօր...
57. Տէր փառաց անճառ...
58. Տիրական տօնիւ...

«Բանք չափաւ»-ում Ներսես Շնորհալու տաղերն ու փոխերը զետեղված են **Տեառն Ներսեսի տաղք** ընդհանուր խորագրի տակ, դասավորված ըստ եկեղեցական տոների հաջորդականության: Այդ միավորների վերնագրերը բերված են երեք տարբեր ձևերով.

ա. Ամփոփ ու հակիրճ ձևով տրված է եկեղեցական համապատասխան տոնի անունը. օրինակ՝ **Աւետեաց, Ծաղկազարդին, Ի Փոխումն Կուսին** և այլն:

բ. Օգտագործված է **Ի նոյն** բառը: Դա այն տաղերի համար է, որոնք հատկացված են նախորդ միավորի համար արդեն մատնանշված տոնին. օրինակ՝ Ծննդյան հինգ տաղերից առաջինը խորագրված է **Ի Ծնունդն Տեառն**, իսկ մյուս չորսը՝ **Ի նոյն:**

գ. Օգտագործված է **Յորդորակ** բառը: Սրանք այն միավորներն են, որոնք հաջորդում են կա՛մ տոնի անունը նշող, կա՛մ **Ի նոյն** խորագիրը ունեցող տաղերին. օրինակ՝ **Ի Յարութիւն Տեառն** խորագրով տաղին հաջորդող միավորը կոչվում է **Յորդորակ:** Այդպես է կոչվում նաև **Ի նոյն** վերնագրով հանդես եկող մեկ այլ տաղի կից գտնվող միավորը:

Խորագրային այս ձևերը հուշում են այն մասին, որ դրանք պետք է ստեղծված լինեն հրատարակիչների կողմից: Վերջիններս իբրև հիմք ընդունել են վենետիկյան հավաքածուի մի քանի գրչագրեր, բայց, ցավոք, հիշյալ ձեռագրերի մասին անհրաժեշտ տեղեկություններ չունենք: Մեզ հայտնի չէ, թե ի՞նչ ընդօրինակություններ են դրանք և ի՞նչպիսիք են եղել բնագրային խորագրերը: Պիտի ենթադրել, որ տոնի անվանումով կամ **Ի նոյն** վերնագրով ներկայացողները եղել են տաղեր, իսկ **Յորդորակ** կոչվածները փոխերն են, որոնք այդ անունով են հանդես գալիս ուշ շրջանի ձեռագրերում:

Ներսես Շնորհալու տաղերը «Բանք չափաւ»-ում ներկայացված են առանձին-առանձին՝ իբրև ինքնուրույն բանաստեղծություններ: Այսուհանդերձ, **Յորդորակ** կոչվողները, թվով 16 միավոր (տե՛ս Ցանկ, № 4, 10, 13, 16, 19, 22, 23, 24, 25, 27, 29, 39, 46, 47, 51, 53), համապատասխան տաղերին կից են՝ ապացուցելով տաղի ու փոխի, իբրև ձույլ ամբողջության, երբեմնի կապը: Ըստ այդմ, ժողովածուում որպես զույգեր առանձնանում են հետևյալ 32 տաղերն ու հորդորակները.

1. Այսօր աւետեաց Գաբրիէլի...
   Յորդորակ. Նոր ծաղիկ բղխէ..
2. Անեղ Որդին Հօր...
   Յորդորակ. Շնորհօք Սըրբոյ Հոգւոյն...
3. Նոր իմն աւետեաց...
   Յորդորակ. Հօր կամաւ իջեալ...
4. Նոր ձայն աւետեաց...
   Յորդորակ. Կանայքն արտասուօք լային...
5. Նըստեալ կանայքն ողբային...
   Յորդորակ. Կեանքն ընդ Հօր...
6. Նոյնագոյ ընդ Հօր...
   Յորդորակ. Յարեաւ փառաց թագաւորն...
7. Տէր փառաց այսօր...
   Յորդորակ. Աստանօր տեսիլ ահեղ...

8. Ներպարունակեալ խորհուրդ...
Յորդորակ. Հանել ընդ նուին...
9. Այսօր Գաբրիէլ հրեշտակապետն...
Յորդորակ. Անարատ տաճար...
10. Նոր դրախտին եկեղեցւոյ...
Յորդորակ. Կենաց փայտ տընկեալ...
11. Առաջին լոյս երրեակ...
Յորդորակ. Նոր տօնիւս երկնաւորաց...
12. Առաքեալք Աստուածորդւոյն...
Յորդորակ. Եկայք զուարճացեալ...
13. Այսօր մայր Սիոն...
Յորդորակ. Նոր դրախտի քո, Տէ՛ր...
14. Արեգակն արդար ըզհուր...
Յորդորակ. Բանիւ աւետաւոր...
15. Որդիքն Որոտման...
Յորդորակ. Նոր լոյս յարփենւոյն...
16. Ի խաչին տընկեալ...
Յորդորակ. Ի գաւազանէն Յեսսեայ...

Հետաքրքրական է նկատել, որ վերոհիշյալ 16 զույգերից 13-ը (№ 1, 2, 3, 4, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16)[58] տաղի ու փոխի նույնպիսի հարաբերությամբ են պահպանված նաև հնագույն այն գրչագրերում, որոնք մենք դիտել ենք իբրև Ներսես Շնորհալու բանաստեղծությունների համար առավել արժանահավատ սկզբնաղբյուրներ: Մնացյալ երեք զույգերը նշված աղբյուրներում կա՛մ փոխեր են (№ 5, 7), կա՛մ տարբեր նմուշների զուգակցումներ (№ 13): Ինչ վերաբերում է առանց զույգի հանդես եկող 26 միավորներին, վաղագույն ընդօրինակություններում դրանք ևս մեծ մասամբ ունեն իրենց կցորդները, որոնց շնորհիվ ճշտվում է այդ բանաստեղծությունների զգալի մասի տաղ կամ փոխ լինելը:

Ներսես Շնորհալու տաղերի մյուս կարևոր հրատարակությունը կապվում է Նորայր եպս. Պողարյանի անվան հետ: Վերջինս «Սիոն» ամսագրի 1949 թվականի 1—9-րդ համարներում պարբերաբար լույս է ընծայել Երուսաղեմի հավաքածուի № 231 և № 1193 ձեռագրերում իրեն հանդիպած մի շարք տաղեր, որոնց մի մասը 1830 թվականի

[58] *Հնագույն աղբյուրներում այս տաղը* (Ի խաչին տընկեալ...) *կից ունի ոչ թե մեկ, այլ երկու փոխ՝* ա. Նոր ծառոյն կենաց... *և* բ. Ի գաւազանէն Յեսսեայ...:

վենետիկյան հատորի համապատասխան թերի օրինակների լրացումներն են, իսկ մի քանիսը՝ նշված հատորում առհասարակ բացակայող նմուշներ: Բերում ենք այդ միավորների ցանկը նախ՝ տպագրվածների լրացումները, իսկ ապա՝ նորահայտները.

ա) Լրացումներ

1. Անեղ Որդին...
2. Նոր դրախտին եկեղեցւոյ...
3. Նոր Եդեմ բանաւոր տընկոյն...[59]
4. Նոր ծաղիկ պայծառ ցուցաւ...
5. Նոր ձայն աւետեաց...
6. Սրովբէից ձայնիւ...

բ) Նորահայտներ

1. Այսօր ընդ ծագելն արևուն...
Փ. Աստուածասէր և սուրբ կանայք... (տաղի մասն է)
2. Այսօր լոյս ծագեաց...
Փ. Լըւան զաւետեաց ձայն... (տաղի մասն է)
3. Բարձրացիր դշխոյ...
4. Գովեմք այսաւր զհայրըն բարո...
5. Գրիգորի՛ոս, առաքինի հըսկող...
6. Ցընծան այսօր երկինք...

Նորահայտ միավորների ցանկում տեղ գտած վերջին տաղը **(Ցընծան այսօր երկինք...)** Ն. եպս. Պողարյանից առաջ լույս է ընծայել Ա. Չոպանյանը: Այդ առաջին հրատարակությունը կատարված է վենետիկյան հավաքածուի № 475 ձեռագրի հիման վրա, ուր բանաստեղծությունն անհեղինակ է, բայց հրատարակչին հայտնի է տաղի՝ Էջմիածնի Մատենադարանում պահվող մի օրինակ **Տեառն Ներսէսի ասացեալ** խորագրային նշումով, որը, ըստ Ա. Չոպանյանի, նկատի ունի Ներսես Շնորհալուն[60]: Ցանկի 3-րդ և 5-րդ միավորները, որոնք կազմում են տաղ ու փոխ զույգ **(Գրիգորիո՛ս, առաքինի հըսկող... և Բարձրացիր դշխոյ...)**, Ն. եպս. Պողարյանը հրատարակել է առանց հեղինակային որևէ վերագրման, սակայն հնագույն աղբյուրներում այդ երկու բանաստեղծությունները, ինչպես նաև ցանկում տեղ

[59] *Տաղի ամբողջական օրինակը նախապես հրատարակված է եղել, բայց Ն. եպս. Պողարյանը, ըստ երևույթին, այդ չի իմացել (տե՛ս «Սիոն», 1867, № 1, էջ 14):*

[60] Ա. Չոպանեան, *Հայ էջեր, Փարիզ, 1912, էջ 49—50:* Ա. *Չոպանյանի ակնարկած էջմիածնի Մատենադարանի № 47 ձեռագիրը Գևորգյան ցուցակի թվահամարն է, որը համապատասխանում է Մաշտոցի անվան Մատենադարանի № 2672 ձեռագրին:*

գտած մյուս միավորները, հանդես են գալիս Ներսես Շնորհալու անունով, ուստի հեղինակային պատկանելությունը կասկած չի հարուցում։

«Սիոն» ամսագրում տեղ գտած Ներսես Շնորհալու տաղերն ու փոխերը կարևոր նշանակություն ունեն նախ՝ այն առումով, որ մատնանշում են «Բանք չափաւ»-ում առկա որոշ միավորների պակասավոր ու թերի լինելը, այնուհետև վկայում հիշյալ ժողովածուից դուրս մնացած նորանոր նմուշների հայտնաբերման հնարավորության մասին։ Առավել ուշագրավն այն է, որ դրանք հանդես են գալիս տաղ ու փոխ զույգերով, թեև հրատարակիչները ուշադրություն չեն դարձրել Ներսես Շնորհալու տաղային ժառանգությունը բնորոշող այդ էական առանձնահատկության վրա։

Տաղ ու փոխ զույգի մի խիստ ուշագրավ օրինակ է **Նոր երկինք յերկրի...** և **Իմանալի սերովբէ...** միավորների փոխառնչության բացահայտումը։ «Բանք չափաւ»-ում տաղը (**Նոր երկինք յերկրի...**) թերի է, առկա են սկիզբը և ավարտը՝ «Ներսէս...ի» ծայրակապով։ Ձեռագրերի վաղագույն ընդօրինակություններում պահպանված է բանաստեղծության նաև միջին մասը (ծայրակապ՝ «ի գովեստ Աստվածածնի»), որով այն ամբողջանում է և հոդում՝ «Ներսէսի գովեստ Աստվածածնի»։ Բացի այդ, հիշյալ հնագույն գրչագրերում տաղին կից հանդես է գալիս փոխը (**Իմանալի սերովբէ...**)՝ «Ի խնդրոյ մեծին Թորոսի ե» ծայրակապով, ուստի ակներև է դառնում երկուսի փոխադարձ կապը՝ իբրև տաղ ու փոխ։ Վերջինս հաճախ հանդիպում է նաև հատվածաբար՝ սկսած **Մայր կենդանեացըն հոգւոց...** տողից, «Մեծին Թորոսի ե» ծայրակապով, որի պատճառով, թյուրիմացաբար, Թորոսը համարվել է բանաստեղծության հեղինակը[61]։ 1947 թ. Ն. Ակինյանը հրատարակել է **Իմանալի սերովբէ...** միավորն ամբողջությամբ, տալով բավական ընդարձակ բացատրություն[62]։ Պարզվում է, որ Աստվածածնին նվիրված սույն ստեղծագործությունը, արտահայտված տաղ ու փոխ համակարգով, Ներսես Շնորհալին հորինել է Կիլիկիայի իշխան Թորոսի խնդրանքով[63]։

---

61 Ա. Տեկյանց, *Հայերգ, Թիֆլիս, 1882, էջ 7։*

62 Ն. Ակինյան, *Ս. Ներսէս Շնորհալւոյ Գովեստ ի ս. Աստուածածինն ի խնդրոյ մեծին Թորոսի, «ՀԱ», 1947, № 1, էջ 46—49։ Տաղը հրատարակվել է նաև ավելի ուշ՝ իբրև Ներսես Շնորհալու նորահայտ և անտիպ բանաստեղծություն* (Ա. վրդ. Բերբերյան, *Ս. Ներսես Շնորհալու անտիպ տաղերը, «Էջմիածին», 1967, Դ, էջ 30)։*

63 *Տաղային այս զույգի մասին առավել մանրամասն տե՛ս* Մանրագրություններ *բաժնում։*

Ներսես Շնորհալու տաղերի նմուշներ հրապարակվել են նաև «Բազմավէպ»-ի էջերում։ Այսպես օրինակ.

1. Առաւօտին շաւեղի...[64]
2. Կայր մայր Տեառն...[65]
3. Միակն ի միոյն...[66]

Սրանցից առաջինը ներկայացված է իբրև անհեղինակ տաղ։ Մյուս երկուսի խորագրերում առկա է Ներսես կաթողիկոսի անունը։ Վաղագույն գրչագրերում բոլորն էլ պահպանված են Ներսես Շնորհալու անունով։

Ա. Տեկյանցը ևս հրատարակել է Ներսես Շնորհալուն պատկանող տաղերի մի փունջ՝ 13 միավոր։ Դրանք, սակայն, տպագրությամբ հայտնի տաղեր են կամ տաղերի հատվածներ, որոնք քանակի տեսակետից որևէ փոփոխություն չեն առաջացնում[67]։ Այդ տաղերից ուշագրավ է **Անեղ Որդին...** միավորը, որն իր ծավալով ու բովանդակությամբ նման չէ ո՛չ 1830 թվականի հրատարակությանը, ո՛չ «Սիոն»-ում տպագրվածին։ Ա. Տեկյանցի ներկայացրած այս տարբերակը մեզ հանդիպել է հնագույն գրչագրերում։

Ներսես Շնորհալու տաղերի առանձին միավորներ լույս են տեսել նաև թարգմանաբար։ Ագաթանգեղոսի 1843 թվականի իտալերեն հրատարակության վերջում, **Հավելված** բաժնում, Լուիջի Կարրերի թարգմանությամբ բերված են երեք տաղեր Ներսես Շնորհալու անունով.

1. Երջանիկ հոգիահրաշ...[68]
2. Ի յելս արևու...[69]
3. Հանճարեղ շնորհալիդ...[70]

Ի յելս արևու... միավորը, որին արդեն անդրադարձել ենք, ինչպես գիտենք, պատկանում է ոչ թե Ներսես Շնորհալու, այլ նրա եղբոր՝ Գրիգոր Գ կաթողիկոսի գրչին։ Տաղերից վերջինի մասին (**Հանճարեղ շնորհալիդ...**) նույնպես ասվեց, որ սխալմամբ է վերագրված

---

64 *«Բազմավէպ», Վենետիկ, 1932, էջ 100։*

65 *Նույն տեղում, 1894, էջ 166—167։*

66 *Նույն տեղում, 1889, էջ 269—270։*

67 Ա. Տեկյանց, *նշված աշխ., էջ 1—2, 6, 7, 12—16, 17—21, 22—24։*

68 Storia di Agatangelo, versione italiana .. Venezia, 1843, p. 226—232.

69 *Նույն տեղում, էջ 233—235։*

70 *Նույն տեղում, էջ 223—225։*

Ներսես Շնորհալուն: Ինչ վերաբերում է **Երջանիկ հոգիահրաշ...**ին, որը թարգմանչին հայտնի է հինգ ձեռագիր աղբյուրներից, ապա այն տարբեր է բանաստեղծության վենետիկյան տարբերակից ու առավել հարազատ է մեր ներկայացրած քննական բնագրին:

1899 թ. գերմանացի հայագետ **Ֆեթթերը** լույս է ընծայել մի հոդված, ուր խոսում է Ներսես Շնորհալու եկեղեցական տաղերի ու դրանց մի քանի էական առանձնահատկությունների մասին՝ բերելով որոշ տաղերի գերմաներեն թարգմանությունը: Գրախոսելով հոդվածը՝ Հ. Տաշյանը անդրադառնում է նաև տաղերի թարգմանությանը, որը նա համարում է բարձրորակ ու ճշգրիտ և բերում է այդ բանաստեղծությունների ցանկը. վերջինս ընդգրկում է հետևյալ 15 միավորները[71].

1. Անարատ տաճար...
2. Անմարմնոցըն հրեղինաց...
3. Առաքեալք Աստուածորդւոյն...
4. Աստուածային խորհրդն անճառ...
5. Բանիւ աւետաւոր...
6. Բարբառ աւետեաց...
7. Երգ նոր աւետեաց...
8. Ծարաւեցաւ Տէրն ի խաչին...
9. Կեանքն ընդ Հօր...
10. Մայր Աստուծոյ Մարիամ...
11. Յարեաւ փառաց թագաւորն...[72]
12. Նոյնագոյ ընդ Հօր...
13. Նըստեալ կանայքն...
14. Տէր փառաց անճառ...
15. Տիրական տօնիւ...

Ներսես Շնորհալու **Անեղ Որդին..., Ծարաւեցաւ Տէրն ի խաչին..., Արեգակն արդար ըզհօր...** տաղերը թարգմանվել են նաև ռուսերեն: Առաջինը՝ լոկ հատվածաբար, իսկ երկրորդն ամբողջությամբ լույս են տեսել 1916 թ.[73]: Վերջինը, նույնպես հատվածաբար, տպագրվել է

[71] **P. Vetter**, Nerses Schnorhali's Kirchenlieder, „Theol. Quartalschrift“, Ravensburg (Tübingen). LXXXI (1899). Heft I. p. 89—111 *(տե՛ս «ՀԱ», Վիեննա, 1899, № 1, էջ 27–28)։*

[72] *Սույն միավորը, ինչպես արդեն նշվել է, ուրույն տաղ չէ, այլ* Նոյնագոյ ընդ Հօր... *տաղի մասը։*

[73] «Поэзия Армении с древнейших времен до наших дней», ред., вступ. очерк и примеч. В. Брюсова. М., 1916. с. 167–169.

1972 թ.[74]: 1916 թվականի հրատարակությունը հետագայում ունեցել է նաև այլ տպագրություններ[75]: Պիտի նկատել, որ և՛ ռուսերեն, և՛ գերմաներեն հիշյալ թարգմանությունները բոլորն էլ կատարված են տաղերի 1830 թ. վենետիկյան հրատարակության հիման վրա:

Այսպիսով, «Բանք չափաւ»-ում տեղ գտած Ներսես Շնորհալու 55 տաղերին պիտի գումարել «Սիոն»-ում, «Բազմավէպ»-ում և «Հանդէս ամսօրեայ»-ում լույս տեսած հետևյալ 10 միավորները, որով հենինակի տպագիր տաղերի ընդհանուր թիվը դառնում է 65[76].

1. Այսօր ընդ ծագելն...
2. Այսօր լոյս ծագեաց...
3. Առաւօտին շաւեղի...
4. Բարձրացիր, դշխոյ...
5. գովեմք այսաւր...
6. Գրիգորիո՛ս, առաքինի հըսկող..
7. Իմանալի սերովբէ...
8. Կայր մայր Տեառն...
9. Միակն ի միոյն...
10. Ցընծան այսօր երկինք...

Հնագույն գրչագրերը, ինչպես նշվեց, բովանդակում են Ներսես Շնորհալու գրչին պատկանող բազմաթիվ տաղեր, որոնք մինչև այժմ չեն արժանացել հրատարակության: Այդ տաղերը, որոնք առանձին ցանկով ներկայացված են ստորև, հաշվվում են 37 միավոր: Բացի այդ, հիշյալ գրչագրերը ի հայտ են բերում նաև հրատարակված որոշ տաղերի առավել ամբողջական օրինակները կամ տարբերակները: Բերում ենք նաև դրանց ցանկը.

ա. տպագրված միավորների լրացումներ

1. Ընդ որս եւ մանկունք... (տպագրում՝ **Հանել ընդ նոսին...** սկսվածք)
2. Նոր երկինք յերկրի...

բ. տպագրված միավորների տարբերակներ

1. Ծարաւեցաւ Տէրն ի խաչին...
2. Նոր իմն անհաւոր...
3. Նոր ծաղիկ պայծառ...

գ. նորահայտ միավորներ

[74] «Армянская средневековая лирика». вступ. статья, составл. и примеч. Л. М. Мкртчяна. Л, 1972, с. 202.

[75] *Նշված տպագրությունների մասին տե՛ս* **Մատենագրություններ** *բաժնում։*

[76] *Ներսես Շնորհալու անունով լույս են տեսել նաև մի քանի այլ տաղեր, որոնց նկատմամբ ունենք որոշ վերապահություն. այդ նմուշներին կանդրադառնանք առանձին։*

1. Այսաւր աւետեաց ձայն...
2. Այսաւր ըզՏէրդ արարիչ....
3. Այսաւր, ը՜, լոյս հաստատի...
4. Այսաւր ի սկըզբան...
5. Այսաւր յարութեան մեզ...
6. Այսաւր նորահրաշ լոյսն...
7. Այսաւր ցընծան դասք...
8. Այսաւր ցընծութիւն...
9. Անճառ Բանին բարձրելոյն...
10. Անճառ է խորհուրդ...
11. Անմահ թագաւորն...
12. Անտոն սկիզբն երկնաւոր...
13. Աստուծոյ ողորմութեանցն...
14. Արփիական, ը՜, լոյսն...
15. Բարբառոյն յանապատէ...
16. Դուստըր Սիոնի...
17. Էին միայնոյ միածին...
18. Ի լուսոյն արփւոյ...
19. Ի յերգս սիրեցեալ...
20. Ի յուրբաթու մեծի...
21. Իսկ դու ընդէ՞ր ես...
22. Լոյսն անեղական...
23. Լոյս փառաց Էին...
24. Ծագումն յարփւոյն...
25. Յաւէժ եկեղեցի ցընծա...
26. Նարդոս բուրեալ...
27. Ներհիւսեցուք...
28 Նորազուարճ խընդութեամբ...
29. Նորահրաշ արեգակ իմանալի...
30. Նորահրաշ արեգակն այսաւր...
31. Նոր ծաղիկ ցուցաւ...
32. Նոր ծառոյն կենաց...
33. Նոր քերովբէ հողանիւթ...
34. Նոցին համաձայնեալ...
35. Սկըսեալն յանըսկիզբն...
36. Տիրուհի սուրբ Կոյս...
37. Քառանիւթիցըս Աստուած...

Ներսես Շնորհալու նորահայտ տաղերի մասին խոսելիս առաջին հերթին անհրաժեշտ է անդրադառնալ դրանց հեղինակային պատկանելության խնդրին և ցույց տալ, թե ի՞նչ հիմքերով են այդ երգերը վերագրվում նրան։ Այս հարցում հենվում ենք հիմնականում նույն կարգի տվյալների վրա, որոնցով առաջնորդվել են մասնագետները մինչև այժմ՝ Ներսես Շնորհալու տաղերի հայտնաբերման ու հրատարակության ժամանակ։ Դրանք են՝ հեղինակի անունը հողող ծայրակապերը, խորագրային նշումները, նաև լեզվաոճական ու տաղաչափական առանձնահատկությունները։ Բացի այդ, երբ խոսքը վերաբերում է փոխերին, որոնք զուրկ են խորագրային նշումներից, մենք հաշվի ենք առնում նաև տաղի ու փոխի, իբրև հեղինակային միասնական զույգերի, կապն ու առնչությունը։

Հեղինակի նորահայտ տաղերն ու փոխերը հրատարակված միավորների հետ կազմում են սերտ միասնություն, և այդ ամբողջության շնորհիվ բացահայտվում ու հասկացվում են շատ իրողություններ։ Այդ

եղանակով ճշտվում են տաղերի ու փոխերի, դրանց խորագրային, ծայրակապային և այլ հատկանիշների հետ կապված զանազան հարցեր։ Հետևապես, խոսել նորահայտների մասին, նշանակում է անդրադառնալ նաև տպագիր նմուշներին ամբողջությամբ վերցրած ու նորովի ստուգել այդ ողջ ժառանգությունը՝ հեղինակային պատկանելության ու ամբողջականության առումով[77]։

Ներսես Շնորհալու բանաստեղծությունների հեղինակության հարցը ճշգրտելիս ամենից առաջ պիտի կանգ առնել այն միավորների վրա, որոնք վերագրվում են նրան բացարձակ ու որոշակի տվյալներով։ Ամենաանառարկելի տվյալը, բնականաբար, հեղինակի անվան տակայությունն է ծայրակապում։ Ներսես Շնորհալու տաղերի շատ նմուշներ իրենց տողերի կամ տների սկզբնատառերով հոդում են նրա անունը։ Ծայրակապում հեղինակի մասին եղած այդ հիշատակությունն ը հանդիպում է «Ներսէս կաթողիկոս», «Տր Ներսէս» և «Ներսէս» ձևերով։ Սրանցից առավել արժանահավատն ու վստահելին, անշուշտ, առաջինն է։ ԺԳ—ԺԴ դդ. ձեռագրերում այդպիսի ծայրակապով հանդես եկող տաղերը ոչ մի կասկած չեն հարուցում, որ իրոք պատկանում են Ներսես Շնորհալու գրչին, որովհետև ո՛չ այդ դարերում, ո՛չ էլ դրանից մի քանի դար առաջ, երբ հնարավոր էր տաղ ու փոխ գրել, Շնորհալուց բացի Ներսես անունով ուրիշ կաթողիկոս չենք ունեցել։ Հեղինակի ինքնությունը հաստատող ծայրակապային հիշյալ ձևը անհերքելի փաստ է, որը միաժամանակ մատնանշում է նաև այդ բանաստեղծությունների հորինման առավել որոշակի ժամանակը։ Եթե տաղերում հեղինակը իրեն անվանում է «կաթողիկոս», տարակուսելի չի կարող, որ դրանք հորինվել են իր կաթողիկոսության տարիներին, այսինքն՝ 1166—1173 թթ. ընթացքում։

Ծայրակապային այս առանձնահատկության հիման վրա Ներսես Շնորհալու անվան հետ են կապվում տաղային 11 միավորներ, որոնցից 9-ը հայտնի են տպագրությամբ, իսկ երկուսը (№ 1 և 10)՝ նորահայտ են։ Այդ 11 միավորները կազմում են տաղի ու փոխի հետևյալ հինգ զույգերը.

1. Նորահրաշ արեգակն այսաւր... («Ներսեսի երգ»)

---

77 Ներածություն *բաժնի վերջում բերված Տախտակը ներկայացնում է հեղինակի տպագիր ու անտիպ բանաստեղծությունների ողջ ժառանգությունը, տաղի ու փոխի՝ ըստ հնագույն գրչագրերի իրենց ունեցած համակարգային պատկերով և դասավորված ըստ եկեղեցական տոների հաջորդականության։*

2. **Փոխ.** Կեանքն ընդ Հաւր... («Կաթողիկոսի Հայոց»)
3.Նոր իմն աւետեաց... («Ներսեսի ե»)
4. **Փոխ.** Հաւր կամաւ իջեալ... («Հայոց կաթողիկոսին»)
5. Նոր ձայն աւետեաց... («Ներսեսի է»)
6. **Փոխ.** Կանայքն արտասուաւք... («Կաթողիկոսի Հայոց»)
7. Նոր դրախտին եկեղեցւոյ... («Ներսիսի ե»)
8. **Փոխ.** Կենաց փայտ... («Կաթողիկոսի Հայոց»)
9. Ի խաչին տընկեալ... («Ի Ստեփաննոս»)
10. **ա. Փոխ.** Նոր ծառոյն կենաց... («Նախավկային է»)
11. **բ. Փոխ.** Ի գաւազանէն Յեսսեայ... («Ի Ներսիսե կաթողիկոսե»)

Ինչպես տեսնում ենք, տաղային այս միավորները հեղինակի անունն ու մականունը հողում են ոչ թե յուրաքանչյուրն առանձին, այլ տաղ ու փոխ զույգերի շաղկապման միջոցով: Շնորհիվ այդպիսի զուգորդման, անջատ-անջատ հանդես եկող **Ներսէս** և **կաթողիկոս** բառերը կազմում են ամբողջական նախադասություն, և ծայրակապը դառնում է հավաստի կռվան՝ հեղինակային պատկանելության առումով:

Քանակապես ավելի շատ են Ներսես Շնորհալու այն տաղերը, որոնք հողում են պարզապես **«Տր Ներսէս»** կամ **«Ներսէս»: «Կաթողիկոս»** կոչման բացակայությունն այս դեպքում առաջ է բերում որոշ դժվարություն, քանի որ «Ներսէս» անունը կարող էր վերաբերել նաև համանուն մեկ այլ բանաստեղծի: Ներսես Շնորհալուն ժամանակակից և ԺԲ—ԺԴ դդ. ապրած Ներսես անունով հայտնի մյուս միակ հեղինակը Ներսես եպիսկոպոս Լամբրոնացին է: Վերջինիս տաղերի քննությունը, սակայն, ցույց է տալիս, որ այդ երկու Ներսեսների ստեղծագործությունները միմյանց հետ շփոթելու վտանգը գրեթե բացառված է: Բանն այն է, որ Ներսես Լամբրոնացին իբրև տաղասաց առանձնապես աչքի չի ընկել: Նրա գրական վաստակը և հասարակական-քաղաքական գործունեությունն անհրաժեշտ չափով արդեն հետազոտված են: Պարզված է, որ նա ունի ընդամենը 12 տաղ: Այս հարցում մինչև այժմ լուրջ տարակարծություններ չեն եղել: Տաղերի որոշ նմուշների մասին խոսել է Ղ. Ալիշանը[78]: Այնուհետև դրանց լրիվ ցանկը, խորագրերով ու սկզբնատողերով, հրատարակել է Ն. Ակին-

[78] Ղ. Ալիշան, *Սիսուան*, էջ 91։

յանը[79], իսկ ավելի ուշ՝ Գր. Հակոբյանը[80]: Տպագիր աղբյուրներից հայտնի հիշյալ 12 բանաստեղծություններից բացի, հնագույն շրջանի մի գրչագրում մեզ հանդիպել է Ներսես Լամբրոնացուն պատկանող ևս մեկ տաղ իր փոխով[81]: Այսպիսով, ստացվում է ընդամենը 14 միավոր (տաղեր և փոխեր)[82]: Հիշյալ բանաստեղծությունների համեմատությունը Ներսես Շնորհալու տաղերի ու փոխերի հետ՝ բացահայտում է էական տարբերություններ: Ամենահիմնականն և ուշագրավ տարբերությունն այն է, որ Լամբրոնացու տաղերից ոչ մեկը ծայրակապ չունի[83], մինչդեռ ծայրակապի առկայությունը խիստ բնութագրական է Շնորհալու համար: Պարզ է, ուրեմն, որ «Ներսէս» հոդող միավորները նկատի ունեն Ներսես Շնորհալուն: Երկու հեղինակների տաղերի լեզվաոճական ու տաղաչափական առանձնահատկությունների քննությունը ևս բերում է այն համոզման, որ այստեղ նույնպես շփոթեցնող ընդհանրություններ նրանք գրեթե չունեն: Լամբրոնացու բանաստեղծություններն աչքի չեն ընկնում այնպիսի արվեստով ու հնարանքներով, ինչպիսիք հատկանշում են Շնորհալու տաղերը: Նույ-

[79] Ն. Ակինյան, *Ներսէս Լամբրոնացի, Վիեննա, 1956, էջ 229—233։*

[80] Գր. Հակոբյան, *Ներսես Լամբրոնացի, Երևան, 1971, էջ 172—183։*

[81] *Ձեռ. № 3503, թերթ 245ա։ Բանաստեղծությունն ունի* Այլ տաղ սուրբ Մկրտչին, ի Ներսէս Լամբրունեցոյ *խորագիրը և* Այսաւր բազմութեան հանդէսս... *սկզբնատողը։ Կից առկա է* Ուրախ լեր այսաւր... *փոխը (թերթ 246ա)։ Վերջինս իր տաղաչափությամբ տարբերվում է տաղից, բայց շարադրանքով ու բովանդակությամբ միանգամայն պատշաճում է նրան։*

[82] *№ 3503 ձեռագրում առկա են Ներսես Լամբրոնացու բոլոր տաղերը՝ տաղ ու փոխ զույգերով (բացառությամբ մեկի)։ Պետք նկատել, որ չկան այնպիսիք, երբ փոխը տաղի օրգանական մասը լինի կամ կապվի նրա հետ իմաստային ծայրակապով, ուստի որոշ միավորների և հատկապես փոխերի՝ Ներսես Լամբրոնացուն պատկանելը երբեմն տարակուսելի է թվում։*

[83] Աւր է աւետեաց... *տաղը Ն. Ակինյանի ցանկում ներկայացված է իբրև այբուբենի տառերը հոդող ծայրակապ ունեցող («Ա—Ք») միավոր։ Իրականում, սակայն, Ներսես Լամբրոնացու մյուս տաղերի նման սա նույնպես զուրկ է ծայրակապից։ Բանն այն է, որ Ն. Ակինյանի մատնանշած օրինակում Ներսես Լամբրոնացու տաղից առկա է լոկ առաջին տունը, որին հաջորդում է բոլորովին ուրիշ մի բանաստեղծություն՝ գրված տարբեր տաղաչափությամբ։ Վերջինս՝* Աւետիս քեզ, Մարիամ... *սկսվածքով, անհեղինակ մի տաղ է, որն իր սկզբնատառերով հոդում է «Ա—Ք»։ Ն. Ակինյանը, ձեռքի տակ չունենալով* Աւր է աւետեաց... *տաղի ամբողջական օրինակը, երկու տարբեր բանաստեղծությունների այդ պատահական զուգորդումը ընկալել է իբրև մեկ միավոր և* Աւր է աւետեաց... *տողով սկսվող հատվածը կոչել է* կցորդ *(Ն. Ակինյան, Ներսէս Լամբրոնացի, էջ 233)։*

նը պիտի ասել ռիթմի ու երաժշտականության, պատկերների ու համեմատությունների մասին։ Լամբրոնացու տաղերին առավել բնորոշ է պատմողական-հռետորական շունչը։ Այս և այլ պատճառներով Ներսես Լամբրոնացու տաղերի հեղինակային պատկանելության հարցը մինչև օրս մասնագետների համար առանձին դժվարություն չի հարուցել, և «Տր̅ Ներսէս» կամ «Ներսէս» անունով հայտնի ու Շնորհալու տաղերի առանձնահատկություններն ունեցող միավորները իրավացիորեն վերագրվել են Ներսես Շնորհալուն։ Այդպես ենք վարվել և մենք՝ նորահայտ նմուշները քննելիս։ Այսուհանդերձ, մի քանի տաղեր, որոնք ձեռագրերում հանդես են գալիս մերթ Ներսես Շնորհալու, մերթ Ներսես Լամբրոնացու անունով և խնդրի լուծման համար պահանջում են լրացուցիչ տվյալներ, ընդգրկել ենք Շնորհալու անվան հետ վերապահությամբ առնչվող միավորների խմբում ու ներկայացրել բնագրերի վերջում՝ **Հավելվածներ** բաժնում։

Մեզ հայտնի են «Ներսէս» անունը հոդող 64 միավորներ, որոնք կազմում են տաղով ու փոխով ներկայացող 30 զույգ[84] (չորս միավոր հանդես են գալիս առանց համապատասխան զուգակիցների)[85]։ Հիշյալ 64 միավորները հեղինակի անունը հոդում են մերթ տաղի, մերթ փոխի միջոցով՝ «Ներսէսի», «Ներսէսի երգ», «Բան Ներսէսի է» և այլ ձևերով։ Հաճախ տաղ ու փոխ զույգի ծայրակապերի շղկապումով ստացվում է նաև տվյալ համակարգի բովանդակությունը բացահայտող նախադասություն։ Այսպես օրինակ՝ «Ներսէս»+«Նըվագէ Աստվածածնին երգ», կամ՝ «Ներսէսի նվաստի»+«Գովեստ մեծին հոմանվանն նմին» (նվիրված Ներսես Մեծին)։

Այսպիսով, Ներսես Շնորհալու տաղային միավորներից 75-ը (որոնցից 24-ը՝ նորահայտ) վերագրվել ու վերագրվում են նրան ծայրակապային նշումներով, որոնք հոդում են հեղինակի անունը։ Վերջինս երբեմն առկա է նաև տաղերի խորագրերում՝ ավելի քան համոզիչ դարձնելով քննվող այս կամ այն միավորի Ներսես Շնորհալուն պատկանելու իրողությունը։

[84] *Տե՛ս* Տախտակ, *№ Ա—Բ, Գ—Դ, Ե—Զ, Է—Ը, Թ—Ժ, ԺԲ—ԺԳ, ԺԶ—ԺԷ, ԺԸ—ԺԹ, ԻԲ—ԻԳ, ԻԴ—ԻԵ, ԻԷ—ԻԸ, Լ—ԼԱ, ԼԹ—Խ, ԽԲ—ԽԳ, ԾԴ—ԾԵ, ԾԶ—ԾԷ, ԾԹ—Կ, ԿԳ—ԿԴ, ԿԵ—ԿԶ, ՀԳ—ՀԴ, ՀԵ—ՀԶ, ՀԷ—ՀԸ, ՀԹ—Ձ, ՁԱ—ՁԲ, ՁԳ—ՁԴ, ՁԵ—ՁԶ, ՁԷ—ՁԸ, ՂԵ—ՂԶ, ՂԸ—ՂԹ, ՃԱ—ՃԲ։*

[85] *Տե՛ս* Տախտակ, *№ ԼԲ, ԾԱ, ՂԲ, ՂԷ։ Սրանցից երկուսը (№ ԾԱ և ՂԷ) կից ունեն փոխեր, բայց վերջիններս ոչ թե առանձին բանաստեղծություններ են, այլ համապատասխան տաղերի մասերը։*

Տաղերի մյուս խումբը Ներսես Շնորհալու անվան հետ կապվում է սոսկ խորագրային տվյալներով, որոնք հիշատակում են հեղինակի մասին «Ներսէս Կլայեցի», «Ներսէս կաթողիկոս», «Տէր Ներսէս կաթողիկոս», կամ «Ներսէս» ձևերով։ Անշուշտ, որևէ ստեղծագործության հեղինակային պատկանելությունը ճշտելու համար խորագրային վերագրումն այնպիսի բացարձակ հիմք չի կարող համարվել, ինչպիսին ծայրակապն է։ Տվյալ դեպքում, սակայն, դա միանգամայն բավարար է եղել և՛ նախորդ մասնագետների, և՛ մեզ համար։ Այն իրողությունը, որ հիշյալ նշումները հանդիպում են Գանձարանների ու Տաղարանների վաղագույն ընդօրինակություններում, ինքնին վկայում է դրանց հավաստիության մասին։ Ներսես Շնորհալուց մեկ կամ երկու հարյուրամյակ հետո կազմված այդ ժողովածուները, որոնցում հեղինակի տաղերը պահպանվել են իրենց նախնական տեսքով, առանց էական աղավաղումների, բնականաբար, վստահելի աղբյուրներ կարող են նկատվել նաև խորագրային տվյալների առումով։ Այդ տվյալներն առավել մեծ կարևորություն են ստանում մանավանդ այն պատճառով, որ խնդրո առարկա բանաստեղծությունները ո՛չ այդ ժամանակ, ո՛չ էլ հետագայում երբևէ չեն վերագրվել ուրիշ հեղինակի[86]։

Ինչպես կարելի է նկատել, Ներսես Շնորհալու անունը և՛ տաղերի խորագրերում, և՛ ծայրակապերում հանդիպում է հիմնականում երկու ձևով՝ «Ներսէս կաթողիկոս» և «Ներսէս»։ Եթե ծայրակապում «կաթողիկոս» կոչման առկայությունը միաժամանակ հուշում էր տաղերի գրության ժամանակը, ապա նույնը չենք կարող ասել խորագրային նույնանման նշումների մասին։ Բանն այն է, որ վերջիններս կարող են լրացված լինել ժողովածուն կազմողների կողմից և ոչ անպայման տվյալ ստեղծագործության հորինման ժամանակ, այլ ավելի ուշ՝ Շնորհալու մահից հետո, երբ նա արդեն հռչակված էր իբրև կաթողիկոս։ Այս տեսակետից իբրև ցայտուն օրինակ կարող է ծառայել Գրիգոր Լուսավորչին նվիրված Ներսես Շնորհալու **Սրովբէից ձայնիւ...** տաղը, որի ծայրակապում հեղինակն իրեն կոչում է լոկ «Ներսէս», իսկ ձեռագիր մի քանի աղբյուրներում խորագրերը նրան

[86] **Նոր իմն ահաւոր...** *տաղի* (Տախտակ, *№ ԾԸ) ձեռագիր աղբյուրներում մեզ հանդիպած օրինակները հեղինակի մասին խորագրային կամ ծայրակապային նշում չունեն։ Սույն միավորը Ներսես Շնորհալուն վերագրելու հիմքը 1830 թ. վենետիկյան հատորում ընդգրկված լինելու իրողությունն է։ Նույն հիմքերով Ներսես Շնորհալուն է վերագրվում նաև* **Մատնեցաւ Տէրն ի խաչին...**ը (Տախտակ, *№ ԼԸ*)։

հիշում են իբրև «կաթողիկոս»[87]: Տաղի՝ Մաշտոցի անվան Մատենադարանի № 7785 ձեռագրում գտնվող օրինակը տալիս է լրացուցիչ և առավել ճշգրիտ տեղեկություններ[88]: Պարզվում է, որ Շնորհալին հիշյալ բանաստեղծությունը գրել է ոչ թե կաթողիկոս ընտրվելուց հետո, այլ շատ ավելի երիտասարդ տարիքում՝ «ի համբակականն էլով տիս», երբ դեռ ուսանում էր Քեսունի Կարմիր վանքում: Նշանակում է, տվյալ դեպքում խորագրային **կաթողիկոս** նշումը ամենևին չի մատնանշում բանաստեղծության հորինման ժամանակը, այլ պարզապես հավաստում, որ տաղն, իրոք, պատկանում է Ներսես Շնորհալուն:

Այն տաղերը, որոնք Ներսես Շնորհալու անվան հետ կապվում են խորագրային տվյալներով, հաշվվում են 27 միավոր[89]: Դրանցից 16-ը ներկայանում են տարբեր բանաստեղծությունների զուգորդումով կազմված տաղ ու փոխ զույգերով: Վեց միավոր իբրև փոխ (կամ փոխեր) կից ունեն իրենց մասերը[90]: Մյուս հինգ տաղերն առանց կցորդների են[91], ընդ որում, երեքը (**Տախտակ, № ԺԱ, ԼԳ, ԼԶ**) ձեռագրերում հանդես են գալիս համապատասխան փոխերով, բայց մենք դրանք նկատի չենք ունեցել բնագրերի մեր ներկայացրած ցանկում, որովհետև այդ բանաստեղծությունների՝ Ներսես Շնորհալուն պատկանելը մեզ տարակուսելի է թվացել: Խնդրո առարկա 27 միավորները անծայրակապ են, բացառությամբ երեքի, որոնք հոդում են այբուբենի տառերը (**Տախտակ, № ԺԱ, Ի, ԼԶ**): Ծայրակապի բացակայության դեպքում տաղի ու փոխի, իբրև զույգերի, միասնությունը միանգամայն ակներև է, երբ միևնույն բանաստեղծությունն է բաժանված տաղի ու փոխի, իսկ այն դեպքում, երբ որպես զույգեր հանդես են գալիս տարբեր միավորներ, նկատի ենք ունեցել բովանդակային ընդհանրությունները և՛ հնագույն աղբյուրներում միմյանց կից պահպանված լինելու իրողությունը:

Այսպիսով, տպագիր ու ձեռագիր աղբյուրներից մեզ առայժմ հայտնի են, ամբողջությամբ վերցրած, 102 տաղ ու փոխ, որոնց հե-

[87] *Տե՛ս ձեռ. № 3503 (թերթ 257ա), 79 (Փարիզ, թերթ 375բ), 80 (Փարիզ, թերթ 121ա)։*

[88] *Տե՛ս քննական բնագրի համար օգտագործված խորագիրը։*

[89] *Տե՛ս* Տախտակ, *№ ԺԱ, ԺԴ—ԺԵ, Ի—ԻԱ, ԻԶ, ԻԹ, ԼԳ, ԼԴ—ԼԵ, ԼԶ, ԼԷ, ԼԸ, ԽԱ, ԽԴ, ԽԷ—ԽԸ, ԾԸ, ԿԱ—ԿԲ, ԿԷ—ԿԸ, ՀԱ—ՀԲ, ՂԳ—ՂԴ, Ճ։*

[90] *Տե՛ս* Տախտակ, *№ ԻԶ, ԻԹ, ԼԷ, ԽԱ, ԽԴ, ԾԸ։*

[91] *Տե՛ս* Տախտակ, *№ ԺԱ, ԼԳ, ԼԶ, ԼԸ, Ճ։*

ղինակային պատկանելությունը, ինչպես տեսանք, տարակուսելու տեղիք չի տալիս[92]: Այդ 102 բանաստեղծություններից հրատարակության են արժանացել 65 միավոր, նորահայտ են՝ 37: Թե ե՞րբ է Ներսես Շնորհալին հորինել իր այս տաղերը՝ որոշակի չգիտենք: 11 միավոր հաշվվող այն հինգ զույգերը, որոնց ծայրակապում հեղինակը հիշված է իբրև կաթողիկոս, ինչպես ասվեց, գրվել են 1166—1173 թթ. ընթացքում: Ընդհանրապես տիրող կարծիքն այն է, որ Ներսես Շնորհալու տաղերը «ավելի երիտասարդական ավյունի արտահայտություններ են, քան ալևորյալ տարիքի»[93]: Նման ենթադրության օգտին է վկայում, ինչպես տեսանք, **Սրովբէից ձայնի...** միավորի խորագրային նշումը: Պարզ է, ուրեմն, որ Ներսես Շնորհալին ստեղծագործել է իր ամբողջ կյանքի ընթացքում՝ շարունակաբար հարստացնելով ու զարգացնելով գանձարանային մշակույթը տաղային նորանոր միավորներով:

Ներսես Շնորհալու տաղերի հրատարակված նմուշները և հնագույն գրչագրերում հանդես եկող դրանց օրինակները տաղ ու փոխ զույգերի առումով ընդհանրապես համընկնում են, թեև նկատվում են նաև անհամապատասխանություններ: Բացի այդ, երբեմն տպագրում իբրև տաղ ներկայացող միավորը ձեռագրերում փոխ է, կամ՝ ընդհակառակը: Ինչ վերաբերում է հեղինակի նորահայտ տաղերի և հրատարակված միավորների՝ իբրև տաղի ու փոխի առնչությանը, ապա պատկերը հետևյալն է (տե՛ս **Տախտակ**).

ա. Նորահայտ են իբրև զույգ հանդես եկող և՛ տաղը, և՛ փոխը (№ Գ—Դ, Է—Ը, ԺԴ—ԺԵ, Ի—ԻԱ, ԼԴ—ԼԵ, ԿԳ—ԿԴ, ԿԵ—ԿԶ, ԿԷ—ԿԸ):

բ. Նորահայտ է տաղը, իսկ փոխը տպագրված է, ընդ որում կա՛մ

[92] *№* Ma *XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 245բ—247բ) ձեռագրում Ներսես Շնորհալու անունով պահպանված է մի տաղ՝* Ի խորհրդական ձեր նայելով հանդէս... *սկսվածքով, որն իր փոխով (վերջինս տաղի մասն է և ունի* Տէր և Աստուած զՅիսուս Քրիստոսատէր... *սկսվածքը) հոդում է. «Ի Ներսիսէ ի սուրբն Երս + «Տռատիոս» ու նվիրված է սրբոց Եվստրատիոսյանց տոնին։ Ե՛վ խորագրային նշումը, և՛ ծայրակապը տարակույս չեն թողնում, որ այս միավորը պատկանում է Շնորհալու գրչին, որով հեղինակի տաղերի ընդհանուր թիվը դառնում է 103։ Ցավոք, այլ աղբյուրներից տաղը մեզ հայտնի չէ, իսկ հիշյալ օրինակը մեզ մատչելի չլինելով, այն դուրս է մնացել հեղինակի տաղերի ու փոխերի մեր ներկայացրած բնագրերի խմբից։*

[93] **Մ. Օրմանյան,** *Ազգապատում, էջ 1401։ Տե՛ս նաև՝* Ղ. Ալիշան, *Շնորհալի և պարագայ իւր, էջ 79։*

առանձին՝ առանց կցորդի, կա՛մ ուրիշ միավորի հետ (№ ԺԲ—ԺԳ, ԺԶ—ԺԷ, ԺԸ—ԺԹ, ԻԲ—ԻԳ, ԻԴ—ԻԵ, ԻԷ—ԻԸ, Լ—ԼԱ, ԽԲ—ԽԳ, ԽԵ—ԽԶ, ԽԷ—ԽԸ, ԾԶ—ԾԷ, ՁԳ—ՁԴ, ՂԸ—ՂԹ):

գ. Նորահայտ է փոխը, իսկ տաղը տպագրված է (№ ԾԴ—ԾԵ, ՁԵ—ՁԶ, ՁԹ—Ղ, ՃԱ—ՃԲ):

դ. Նորահայտ է տաղը և չունի համապատասխան փոխ (№ ԺԱ, ԼԳ):

Հեղինակի տաղային ողջ ժառանգությունը ներկայացնում է այսպիսի 51 զույգեր: Դրանցից 43-ում տաղին կից հանդես եկող փոխը (մեկ դեպքում՝ երկու փոխ) միանգամայն տարբեր բանաստեղծություն է, իսկ 8 զույգ կից իբրև փոխ ունեն տվյալ բանաստեղծության մասը (կամ մասերը): Ինչ վերաբերում է համապատասխան զուգակիցներ չունեցողներին, ապա դրանք ընդամենը յոթ հատ են և, անշուշտ, հեղինակի կողմից նույնպես հորինված են եղել տաղ-փոխ համակարգով, որը դեռևս չի վերականգնված:

Ներսես Շնորհալու գանձարանային ստեղծագործություններն աչքի են ընկնում նաև ըստ եկեղեցական տոների իրենց ունեցած դասավորությամբ: Հնագույն գրչագրերից հայտնի դարձած տաղային միավորների շնորհիվ տոնական այդ շարքն ստանում է գրեթե ավարտուն տեսք, ընդ որում շարքը հարստանում է ոչ միայն նոր տոներով, այլև յուրաքանչյուրին հատկացված միավորների քանակով, օրինակ՝ Քրիստոսի Ծննդյանը նվիրված տպագիր մի քանի տաղերին գումարվում են նորերը, և տոնը ներկայանում է իր ութ օրերով, երբեմն հանդես գալով միևնույն օրվա և՛ առավոտյան, և՛ երեկոյան ժամերի արարողությունների համար նախատեսված առանձին-առանձին համակարգերով: Տաղային առանձին համակարգեր են հատկացված նաև Այլակերպության ու Աստվածածնի Վերափոխման տարբեր օրերի, իսկ Հարության տոնը ներկայացված է ամբողջ շարք տաղերով ու փոխերով՝ չորս Ավետարաններից յուրաքանչյուրի ընթերցվածներին հատկացված երկուական համակարգով: Առանձին տոների համար գրված տաղային միավորների այսպիսի ճոխությունը, անկասկած, մասամբ պայմանավորված էր եկեղեցական արարողությունները կարգավորելու նպատակով Ներսես Շնորհալու կատարած նորամուծություններով, և ամենևին չի բացառվում նրա գրչին պատկանող նորանոր տաղերի հայտնաբերումը:

Ձեռագիր, ինչպես և տպագիր աղբյուրներից մեզ հայտնի են Ներսես Շնորհալուն վերագրված որոշ տաղեր, որոնք, մեր կարծիքով, տարակույսի տեղիք են տալիս: Հիշյալ բանաստեղծությունները ներկայացրել ենք առանձին, իբրև հավելված: Ընդամենը 9 միավոր հաշվվող այդ տաղերի ցանկը բերում ենք ստորև.

1. Այսաւր երեւի անտեսն...
2. Անմահից արքայն...
3. Աստուածածին սրբուհին...
4. Աւետիս, միշտ աւետեաց...
5. Թագաւորն անմահ...
6. Խորհուրդ հայրենի աւանդ... (նաև՝ **Ոստս արմաւենեաց...** սկսվածքով)
7. Հաննարեղ շնորհալիդ...
8. Քերովբէից գերագոյն...
9. **Փ.** Ողջոյն ընդ քեզ, Մարիամ...

Ներկայացված ցանկում 1, 3, 4, 5, 6, 7 թվահամարների միավորները զանազան առիթներով Ներսես Շնորհալու անունով լույս տեսած նմուշներ են: Մյուս երեքը (№ 2, 8, 9) տպագրվում են առաջին անգամ: Տաղերի հիշյալ խմբի նկատմամբ վերապահություն ենք ցուցաբերել, որովհետև դրանք Ներսես Շնորհալու անվան հետ կապող հիմքերը, մեր կարծիքով, բավարար չեն: Բանն այն է, որ տվյալ դեպքում բացակայում է նման վերագրման համար անհրաժեշտ առաջին նախապայմանը՝ հեղինակի անվան առկայությունը ծայրակապում: Ծայրակապ ունեն տաղերից երեքը միայն, ընդ որում երկուսը (№ 1, 2) հոդում են այբուբենի տառերը, մինչդեռ երրորդը (№ 7), որ նվիրված է Հռիփսիմե կույսին, տների սկզբնատառերով կազմում է «Հռիփսիմէ», իսկ տների երկրորդ տողերի սկզբնատառերով՝ «Յոհաննէս»: Վերջինս էլ պիտի լինի հիշյալ բանաստեղծության կա՛մ հեղինակը, կա՛մ պատվիրատուն: Ինչ վերաբերում է Ներսես Շնորհալու մասին եղած խորագրային հիշատակությանը, որն իր հերթին կարևոր կռվան է, ապա այս դեպքում դա նույնպես վստահություն չի ներշնչում, քանի որ հիշյալ տաղերի մի մասը նրա անունով հանդես է գալիս սոսկ ուշ շրջանի ընդօրինակություններում, իսկ մի քանիսը (№ 1, 5, 8) հանդիպում են մերթ Ներսես Շնորհալու, մերթ Ներսես Լամբրոնացու անունով[94]:

---

[94] *Վերագրելի տաղերի այս խմբի մասին առավել մանրամասն տե՛ս* Ծանոթագրություններ *բաժնի համապատասխան բացատրությունները:*

Վերևում բերված փունջը կարելի է հարստացնել Ներսես Շնորհալու բանաստեղծությունների հետ ընդհանրություններ ու նմանություններ ունեցող նաև այլ տաղերով։ Հարկավոր է նկատել, սակայն, որ լրացուցիչ նմուշների հայտնաբերումը Շնորհալու տաղային ժառանգության ճիշտ գնահատման համար վճռական նշանակություն չունի, քանի որ 102 միավոր հաշվվող նրա տաղերի ու փոխերի մեզ հայտնի խումբը այդ առումով միանգամայն բավարար է։ Այդ խմբի միջոցով բացահայտվում են Ներսես Շնորհալու գանձարանային ստեղծագործությունները հատկանշող բոլոր առանձնահատկությունները։

Դ

Ներսես Շնորհալու անվան հետ կապվում են մի խումբ տաղեր, որոնք ներկայանում են մերթ նրա անունով, մերթ անհեղինակ։ Մեր որոնումները ցույց տվին, որ դրանք բոլորը, իրոք, պատկանում են Ներսես Շնորհալուն, բայց ոչ թե հորինված են որպես տաղեր, այլ նրա ծավալուն քերթվածներից ու մյուս երկերից քաղված հատվածներ են։ Դա մինչև այժմ չքննված և կարևոր նշանակություն ունեցող երևույթ է։

Միջին դարերում, ինչպես գիտենք, ընդունված է եղել գրական կամ պատմական որևէ երկից երբեմն ըստ պահանջի անջատել մեծ կամ փոքր հատվածներ և օգտագործել առանձին։ Այդ քաղածոները ձեռագրերում հաճախ հանդես են եկել նոր խորագրերով ու երբեմն դիտվել իբրև ինքնուրույն ստեղծագործություններ։ Նման ճակատագրի են արժանացել նաև Ներսես Շնորհալու ընդարձակ երկերից արտածված բազմաթիվ հատվածներ, որոնք օգտագործվել են Գանձարաններում ու Տաղարաններում որպես տաղ կամ փոխ։ Շատ մասնագետներ, չնկատելով այդ երևույթը, նշված հատվածների մի մասը համարել են Ներսես Շնորհալուն պատկանող ինքնուրույն տաղեր և հաճախ հեղինակների տաղերի շարքում ընդգրկել նաև այդպիսի հատված-միավորներ՝ առանց լրացուցիչ բացատրությունների[95]։ Ավելին. որոշ նմուշներ ներկայացվել են հրատարակության որպես Ներսես Շնորհալու նորահայտ ու անտիպ տաղեր[96], իսկ երբեմն համարվել են ուրիշի ստեղծագործություններ[97]։

Քննությունից պարզվում է, որ խնդրո առարկա հատված-տաղերը քաղված են Ներսես Շնորհալու «Յիսուս Որդի», «Բան հաւատոյ» և «Վիպասանութիւն» երկարաշունչ քերթվածներից, իսկ երբեմն կազմված են «Յիսուս Որդի» և «Բան հաւատոյ» երկերի առանձին մասերի համադրումից։ Օգտագործվել են մինչև իսկ Ներսես Շնորհալու «Յաղագս երկնից և զարդուց նորա» խորագրով տիեզերական աշխատության «Յորդորակ» (կամ «Յիշատակարան») կոչվող մասից առնված տողեր։

Յուրատեսակ այդ տաղերը, տեղ գտնելով Գանձարան ժողովածուներում, համարվել են գանձարանային ստեղծագործություններ և ձեռք բերել վերջիններիս բնորոշ ձևական մի շարք հատկանիշներ. օրինակ՝ գանձերին կից լինելը, տաղ ու փոխ միավորներով հանդես գալը։ Բացի այդ, տվյալ տոնի համար անջատված հատված-տաղը իր առանձին մասերով կամ մի ուրիշ հատվածի հետ հաճախ կազմել է արդեն նոր միավոր։

Արդ, ինչո՞վ բացատրել, որ Ներսես Շնորհալու այլաբնույթ երկերից քաղված հատվածները որպես տաղ մուտք են գործել Գանձարան առանց համապատասխանաբար վերակառուցվելու։ Բանն այն է, որ անջատված մասերը իրենց բովանդակությամբ պատշաճում են այն տոներին, որոնց համար ընտրվել են և օգտագործվել։ Դրան օգնել է և այն, որ հատված-տաղերի առաջացման համար հիմք ծառայող ստեղծագործությունները շարադրված են եղել ներքին բաժանումներով՝ հատվածաբար և փոփոխվող՝ եղանակներով երգվելու համար։ Հատկապես «Յիսուս Որդի»-ն ձեռագրերում հաճախ բաժանված է հատվածների՝ լուսանցային նշումներով, թե ի՞նչ եղանակներով ու երանգներով պետք է երգվեն[98]։

---

[95] *«Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վիեննա», կազմեց՝ Հ. Տաշյան, Վիեննա, 1895, էջ ԿԱ։ «Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Մխիթարեան Մատենադարանին ի Վիեննա» Բ, կազմեց՝ Հ. Ոսկյան, Վիեննա, 1963, էջ 1068—1069։ «Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Զմմառի վանքի», կազմեց՝ Մ. Քեշիշյան, Վիեննա, 1964, էջ 800։ «Ցուցակ ձեռագրաց Մաշտոցի անվան Մատենադարանի» Բ, կազմեցին՝ Օ. Եգանյան, Ա. Զեյթունյան, Փ. Անթաբյան, Երևան, 1970, էջ 440, 592 և այլուր։*

[96] **Ա. վրդ. Բերբերյան,** *Ս. Ներսես Շնորհալու անտիպ տաղերը, «Էջմիածին», 1967, Դ, էջ 29—30։ Ե, էջ 30—31։*

[97] *Ներսես Շնորհալու «Յիսուս Որդի» քերթվածից քաղված՝* **Անդ մարտիրոսքն պսակին...** *սկսվածքով հատված-միավորը տպագրվել է իբրև մի ոմն քահանայի տաղ՝* **Վասն փառացն արդարոց** *խորագրով (տե՛ս* **Ա. Չոպանյան,** *Հայ էջեր, էջ 84—86)։*

[98] *№ 2672 ձեռագրում (թերթ 36բ), «Յիսուս Որդի» քերթվածի լուսանցքում կա հետևյալ վկայությունը. «Յիսուս Որդի է. ԺԲ ձայն, գուն և մուղամ, էգկու և հաւայ ումի, զորն որ կասես՝ Հրամանքն քոյ է»։ Մի ուրիշ՝ № 3218 ձեռագրում բանաստեղծությունը բաժանված է մասերի ըստ եղանակային փոփոխությունների, ընդ որում այդ*

Նշված հանգամանքները իրենց հերթին նպաստել են, որպեսզի Ներսես Շնորհալու վերոհիշյալ երկերից ու մյուս քերթվածներից տարբեր մասեր առանձնացվեն և, իբրև պատրաստի տաղ, օգտագործվեն Գանձարաններում: «Յիսուս Որդու» շատ մասեր, առանձին վերցված, լիարժեք միավորներ են, ու պատահական չէ, որ այդ երկը գրեթե ամբողջությամբ վերածվել է հատված-տաղերի:

Քննությունը ցույց տվեց, որ խնդրո առարկա տաղերը առկա են բացառապես Գրիգոր Խլաթեցու մշակմանը ենթարկված ժողովածուներում: Հնում դրանք երբեք չեն հանդիպում: Այս փաստն ինքնին վկայում է, որ նորաստեղծ հատված-տաղերը Գանձարաններ մուտք են գործել հետագայում, և, բնականաբար, դրանց առանձնացնողը չէր կարող լինել Ներսես Շնորհալին: Թե ո՛ւմ ձեռքով են կատարվել հիշյալ արտածումները՝ այդ մասին ձեռագրերում ոչ մի նշում չի հանդիպում[99]: Այն իրողությունը, որ հատված-տաղերի առաջին նմուշները ի հայտ են գալիս Գրիգոր Խլաթեցու խմբագրած Գանձարաններում և սկսում են աստիճանաբար բազմանալ դրանից հետո միայն, ենթադրել է տալիս, որ հիշյալ հատվածները արտածվել են Գրիգոր Խլաթեցու ժամանակ ու, թերևս, նրա անմիջական նախաձեռնությամբ: Իսկ ո՞րն էր նման քայլի դիմելու դրդապատճառը: Հարցի պատասխանը պիտի որոնել հիմնականում այն տարբերությունների մեջ, որ կան հնագույն շրջանի գանձարանային տաղերի և հատված-տաղերի միջև: Մինչխլաթեցիական և հետագայի տաղերի համեմատությունից պարզվում է, որ դրանք միմյանցից տարբերվում են գլխավորապես իրենց տաղաչափական առանձնահատկություններով: Հին տաղերն առհասարակ ազատ բանաստեղծություններ են, հիմնականում՝ անհանգ: Դրան հակառակ, հատված-տաղերը շարադրված են կանոնավոր տաղաչափությամբ և հանգավորված են: Նշված առանձնահատկությունը

բաժանումն արտացոլված է նաև ձեռագրի սկզբում գտնվող նյութերի ցանկում, որտեղ բերված են յուրաքանչյուր հատվածի բովանդակությունն արտահայտող նշումներ։ «Յիսուս Որդի» և «Բան հաւատոյ» քերթվածները հաճախ հանդես են գալիս տների բաժանումները ցույց տվող լուսանցային նշումներով նաև շատ ուրիշ ձեռագրերում (տե՛ս ձեռ. № 579, 1536, 1548, 4207, 5255, 5364)։

99 *Ձեռագրերում երբեմն հանդիպում են նշումներ լոկ այն մասին, թե տվյալ հատվածը ո՛ր ստեղծագործությունից է քաղված. օրինակ՝ № 1193 (Երուսաղեմ) Տաղարանում մի քանի այդպիսի տաղերի լուսանցքներում կան լրացումներ՝ «Ներսեսի, ի Յիսուս Որդի գրոց», «Ներսիսի, ի Հաւատոյ Բանէն» և այլն (տե՛ս «Մայր ցուցակ ձեռագրաց սրբոց Յակոբեանց», Դ, էջ 306, 308, 313)։*

քնորոշ է եղել ընդհանրապես այն բոլոր գանձերին ու տաղերին, որոնք տեղ են գտել Գրիգոր Խլաթեցու խմբագրած ժողովածուներում: Ինչպես երևում է, Գանձարաններում կանոնավոր տաղաչափության ու հանգավոր խոսքին ավելի մեծ տեղ տալու անհրաժեշտությունը պայմանավորված է համեմատաբար ուշ ժամանակների պահանջով: Հավանաբար, հնում ստեղծված ազատ ու անհանգ բանաստեղծությունը արդեն չի բավարարել նաև քանակային առումով, ուստի պակասը լրացվել է հիշյալ հատված-տաղերով: Ուշագրավ է, որ այդ նպատակի համար օգտագործվել են հատկապես Ներսես Շնորհալու գործերը: Դա հասկանալի է, որովհետև և՛ բանաստեղծական խոսքի, և՛ երաժշտության առումով այդ ժամանակ ամենամեծ հեղինակությունը Ներսես Շնորհալին էր: Ինչ վերաբերում է նրա «Յիսուս Որդի» և «Բան հաւատոյ» ծավալուն քերթվածներին, ապա վերջիններս ինչպես իրենց արտաքին հատկանիշներով, այնպես էլ բովանդակությամբ խիստ հարմար էին վերածվելու տաղային հատվածների: Նկատելի է, որ շատ են հատկապես «Յիսուս Որդի» երկից անջատված միավորները:

Ներսես Շնորհալու անվան հետ կապվող և Գանձարաններում տեղ գտած այս ինքնատիպ տաղերը, որոնք պահպանվել են բազմաթիվ նմուշներով, չեն կարող համարվել գանձարանային իսկական տաղեր, որովհետև չեն հորինվել որպես այդպիսիք: Բացի այդ, դրանք չունեն ո՛չ կայուն ծավալ, ո՛չ որոշակի կառուցվածք: Իբրև առանձին միավոր ներկայանում է ամբողջական մի հատված, որն ստանում է համապատասխան խորագիր, բայց այդ նույն միավորի՝ զանազան ձեռագրերում առկա օրինակները կարող են միմյանցից տարբերվել և՛ ծավալով, և՛ քաղված հատվածների ընտրությամբ՝ անփոփոխ պահելով սկզբնատողը կամ տաղի որոշ մասերը: Հաճախ այդ միևնույն միավորից անջատվում է մի մաս՝ որպես փոխ, ընդ որում անջատումը ևս կատարվում է քմահաճ ձևով: Հասկանալի է, ուրեմն, որ հնարավոր չէ ձեռագրերում սփռված հատված-տաղերը ճշգրիտ հաշվառման ենթարկել: Նման բան անել նաև անիմաստ է, քանի որ իբրև բանաստեղծական միավորներ՝ դրանք որակական փոփոխություններ չեն կրել: Այնուամենայնիվ, տաղային այդ յուրատեսակ ժառանգության մասին ընդհանուր պատկերացում տալու նպատակով, փորձել ենք խմբավորել Ներսես Շնորհալու քերթվածներից քաղվածաբար հանդես եկող հիշյալ միավորները, կազմելով ըստ հնարավորին ընդգրկուն

մի ցանկ՝ Մաշտոցի անվան Մատենադարանի մի քանի ձեռագրերի հիման վրա: Այդ ցանկը բերված է աշխատության վերջում (տե՛ս **Ցանկ Առաջին**)[100]:

Ե

Ներսես Շնորհալու տաղերի հարուստ ժառանգությունը ոչ պակաս հետաքրքրություն է ներկայացնում նաև իր գեղարվեստական արժանիքներով: Բանաստեղծական հնարանքներով աչքի ընկնող նրա ոտանավորները, որոնք, գրեթե բոլորը, հագեցած են երգայնությամբ և օժտված են գունեղ պատկերներով ու համեմատություններով, միաժամանակ ունեն սահուն, դյուրըմբռնելի ոճ: Հեղինակի՝ խրթնաբանություններից զերծ և կատարյալ պարզության հասած գեղեցիկ լեզուն, որն առհասարակ բնորոշում է նրա գրվածքները, տաղերում հնչում է առավել ռիթմիկ ու երաժշտական: **Նոր իմն է հընչիւն...** տաղը (նվիրված Քառասուն Մանկանց), կարելի է ասել, միակն է, որ ունի համեմատաբար մանվածապատ ու բարդ շարադրանք: Բանաստեղծի անբռնազբոս ու անկաշկանդ արտահայտչաձևը, անշուշտ, առաջին հերթին բխում էր նրա բարեհամբույր խառնվածքից, հանգիստ բնավորությունից. իզուր չէ, որ նրան նմանեցրել են «մի ականակիտ, վճիտ աղբերակի, որ հանդարտ սահում է կարկաչահոս»[101]:

[100] *Ցանկում տեղ գտած հատված-տաղերն իրենց կազմությամբ միատեսակ չեն: Մի քանիսը համապատասխան աշխատություններից նույնությամբ արտածված (երբեմն առանձին տողեր ու հատվածներ կարող են զանց առնված լինել) և պարզապես նոր խորագրով ինքնուրույն միավորի իրավունք նվաճած նմուշներ են (№ 3, 6, 8, 10, 35, 37 և այլն): Որոշ միավորներ կազմված են տարբեր հատվածների, երբեմն առանձին տողերի ի մի բերումով (№ 7, 21, 30, 41, 45 և այլն): Կան տաղեր, որոնցում կատարված են մասնակի միջամտություններ, ընդ որում տողեր են ավելացված սկզբից, երբեմն՝ միջին մասում, իսկ ավելի հաճախ՝ վերջում, որպես ավարտ. օրինակ՝* Տէր բարեբար Հայր միածին... *սկսվածքով միավորի առաջին քառատողը հավելում է. քաղածո հատվածն սկսվում է* Զարչարանաւ ամենայնին... *տողից (տե՛ս № 32): Հավելումներ ունեն նաև ցանկի 5, 16, 18, 20, 42, 47 թվահամարների միավորները: Երբեմն, թեև հազվադեպ, քաղված հատվածը ներկայանում է խմբագրված տեսքով. օրինակ՝* Աղաչանօք ընտրեալ դասին... *միավորը (№ 1) № 423 ձեռագրում հանդես է գալիս երեք տարբեր ընդօրինակություններով (թերթ 237բ, 242ա, 246ա)՝ հատկացված առանձին-առանձին տոների, ընդ որում դրանցից ոչ մեկը տպագրվածի հարազատ կրկնությունը չէ:*

[101] **Մ. Աբեղյան,** *Երկեր, Դ, էջ 125:*

Բայց չպետք է մոռանալ, որ կար նաև մեկ այլ կարևոր հանգամանք՝ տվյալ իրականության թելադրանքը: Դա այն ժամանակն էր, երբ, Մ. Աբեղյանի բնորոշմամբ, «մեր բանաստեղծությունը երկնքից իջել էր եռկիր»[102]: Պատահական չէ, որ Շնորհալուն վիճակվեց դառնալ աշխարհականացող մեր գրականության առաջին խոշորագույն ներկայացուցիչներից մեկը:

Անգնահատելի է Ներսես Շնորհալու դերը մասնավորապես տաղաչափական արվեստի բնագավառում: Իր նախորդներից ժառանգելով ոտանավորի որոշ տեսակներ, նա մշակել ու զարգացրել է բազմաթիվ ու բազմազան նոր ձևեր, որոնք մեծ հմտությամբ ու վարպետությամբ կիրառել է հատկապես տաղերում[103]: Առավել հաճախակի գործածած նրա չափերից է յամբական եռանդամ 12 վանկանի տողը: Այդպես են շարադրված շուրջ երկու տասնյակ միավորներ: Ներսես Շնորհալին օգտագործել է նաև չափածո իր մյուս երկերի համար կիրառած և իրեն հոգեհարազատ յամբական ութ վանկանի չափը, իսկ **Բարբառ աւետեաց ձայնիւ...** և **Առաւաւտին չափիղին...** բանաստեղծությունները գրված են հայրենի չափով: Բավական մեծ թիվ են կազմում այն տաղերը, որոնք հեղինակը գրել է փոփոխվող չափերով. օրինակ՝ **Նոր Ծղեմ բանաւոր...** տաղի անզույգ տողերը ութ վանկանի են, մինչդեռ զույգ տողերը՝ 10 վանկանի: Նույն ձևով, եռատող տներից կազմված որոշ միավորներ գրված են երեք տարբեր չափերով: Այսպես.

Նոր ծառոյն կենաց աստուածատունկ դրախտին,
Ծաղիկ նախածին փըթթեալ բուրմամբ անուշից
Պըտղաբերելով զուրբըն Ստեփանոս...

Բանաստեղծական չափի փոփոխությամբ հեղինակը երբեմն ցույց է տվել նաև տաղի ու փոխի հարաբերությունը: Օրինակ՝ Քառասուն Մանկանց նվիրված նրա **Նոր իմն է հընչիւն...** տաղին կից իբրև փոխ ներկայանում է տվյալ բանաստեղծության մասը՝ սկսած **Քառասնից սըրբոց...** տողից: Բանաստեղծությունը գրված է կանոնավոր տաղաչափությամբ՝ կազմված 15 վանկանի տողերից, իսկ և՛ տաղի, և՛ փոխի առաջին երկու տողերը 11 վանկանի են: Անշուշտ, չափի այդ փոփոխությունը ենթադրում է նաև եղանակային համապատասխան փոփո-

[102] *Նույն տեղում, էջ 147:*

[103] *Նույն տեղում, էջ 106—112:*

խություն: Տաղաչափական այդ նույն ձևն ունի հեղինակի նորահայտ տաղերից՝ **Այսաւր նորահրաշ լոյսն...** միավորը (նվիրված Տյառնընդառաջին) իր մասը կազմող **Մըտեալ ի տաճարն...** փոխով.

Այսաւր նորահրաշ լոյսն ի յերկնից ծագեալ,
Ծագեալ ի Հաւրէ լոյս ի լուսոյ ծընունդ.
Ծընունդ էական Աստուած ընդ Հաւր լոյս քան զարև յառաջ,
Յառաջ քան զըսկիզբն անժամանակ անեղ անմահ բնութիւն...
Փոխ. Մըտեալ ի տաճարն այսաւր ածեալն Աստուած,
Աստըւած եւ Տէր սինէական տաւիցն:
Տաւից աւրինաց մարգարէից նահապետացըն Տէրն,
Տէր Յիսուս եկից զերանաւետ ուխտ նոր ընդ հարսն այսաւր...

Հնում հայ կրոնական բանաստեղծությունը, ինչպես հայտնի է, եղել է անհանգ: Այդ ձևով է գրել նաև Գրիգոր Նարեկացին: Կանոնավոր և միատեսակ հանգի գործածությունը, որ տեսնում ենք Գրիգոր Մագիստրոսի «Հազարտողեանն»-ում, նրանից հետո կիրառել է նաև Ներսես Շնորհալին կրոնական բնույթի չափածո իր ծավալուն երկերում, իսկ գանձարանային տաղերում՝ խիստ հազվադեպ: Շուրջ մեկ տասնյակ են հաշվվում հանգով գրված նրա տաղերը, ընդ որում հենց դրանցում հանդիպում են և՛ խախտումներ, և՛ ըստ տների փոփոխվող հանգավորում՝ այդ կերպ բանաստեղծությանը հաղորդելով առավել թարմություն և աշխուժություն:

Ներսես Շնորհալու տաղերի էական առանձնահատկություններից է ծայրակապի առկայությունը: Նրա 102 տաղերից 63-ը հանդես են գալիս ծայրակապով: Վերջինս արտահայտված է մերթ տնասկզբի տառերով (27 միավոր, որոնցից 6-ը՝ նորահայտ), մերթ յուրաքանչյուր (20 միավոր, որոնցից 5-ը՝ նորահայտ) կամ մեկընդմեջ տողերի (16 միավոր, որոնցից 4-ը՝ նորահայտ) սկզբնատառերով: Ծայրակապով ներկայացող հիշյալ 63 միավորներից 11-ը հոդում են այբուբենի տառերը՝ «Ա—Ք» (երկու դեպքում այբուբենը լրիվ չէ՝ «Տ—Ք» և «Ք—Ձ»): Մնացածները մեծ մասամբ հեղինակի անունը բովանդակող նախադասություններ են: Այդ նախադասությունները, որոնք հաճախ առաջանում են տաղի ու փոխի շաղկապումով, ոչ միայն հավաստում են Ներսես Շնորհալու հեղինակային իրավունքը, այլև բացահայտում տաղ ու փոխ համակարգային ամբողջության ճիշտ պատկերը. այսպես օրինակ՝ «Ներսէսի գովեստ Աստվածածնի»+«Ի խնդրո մեծին Թորոսի ե», «Ներսէսի ե»+«Հայոց կաթողիկոսին», «Ներսես»+«Նըվագե Աստվածածնին երգ», «Ներսեսի և երգս»+«Ի սուրբ եկեղեցի» և այլն:

Ինչպես բառակապակցություններով, այնպես էլ այբուբենի տառերով կազմված ծայրակապերի շնորհիվ միաժամանակ ճշտվում են բանաստեղծությունների տներն ու տողերը: Ներսես Շնորհալու տաղերը հիմնականում ներկայանում են երկտող ու քառատող տներով: Կան նաև եռատող տներից կազմված տաղեր՝ ընդամենը 9 միավոր, իսկ շուրջ 20 տաղ տնատման չեն ենթարկվում: Տնատման ու տողատման հարցում ճիշտ կողմնորոշվելուն նպաստում են հեղինակի բանաստեղծությունների նաև այլ հատկանիշները. օրինակ՝ որոշ տաղերում պարբերաբար կրկնվող «Գրիգորիոս» (**Տախտակ**, № ՂԳ), «Սուրբըն Ստեփանոս» (**Տախտակ**, № Ղ), «Ով սուրբ եկեղեցի» (**Տախտակ**, № ԿԵ), «Ով սուրբ Հռիփսիմէ» (**Տախտակ**, № ՂԸ) խոսքերը, որոնք հանդես են գալիս իբրև տան ավարտ. բացի այդ, «Ցընծայ» կամ «Այսաւր» բառերի հարակրկնությունը՝ տողերի սկզբում: Տաղերը ճիշտ տողատելուն օգնում է մանավանդ բառերի շղթայումը: Ներսես Շնորհալու տաղերից 10-ը (**Տախտակ**, № ԺԲ, ԺԸ, ԻԲ, ԽԷ, ԾԱ, ԾԶ, ՀԱ, ՁԷ, ԾԹ, ՂԲ) հանդես են գալիս տների շղթայումով, իսկ 5-ը (**Տախտակ**, № ԺԶ, ԻԴ, ԻԹ, Լ, ՂԷ)՝ տողերի: Իր տաղերից մեկում (**Առաւաւտին շաւիղին...**) հեղինակը կիրառել է մեկընդմեջ տողերի վերջընթեր բառերի շղթայման ձևը:

Ինչպես արդեն ասվեց, Ներսես Շնորհալին իր գանձերն ու տաղերը հորինել է Գրիգոր Նարեկացու գանձարանային ստեղծագործությունների հետևությամբ՝ ժառանգելով նրանից այդ բանաստեղծությունները հատկանշող բոլոր առանձնահատկությունները: Երկու հեղինակների հիշյալ երկերը առնչվում են միմյանց հետ նաև իրենց արդինականով: Իր մեծ նախորդի անմիջական ազդեցությունն ակներև է Ներսես Շնորհալու հատկապես մի քանի տաղերում: Օրինակ՝ **Առաւաւտին շաւիղին...** բանաստեղծությունը, որն իր տաղաչափությամբ և կառուցվածքով նման է Գրիգոր Նարեկացու **Գոհար վարդըն վառ առեալ...** տաղին, ավելի ևս կարող է համեմատվել **Սէր յառաւաւտէ...** գողտրիկ բանաստեղծության հետ: Այսպես.

Առաւաւտին շաւիղին
Ծող ծագեալ, արեւ տարածեալ,
Արեւ, ը՜, բարձըր իջեալ
Առիւծնոյն արփւոյն տարփըմամբ,

Արփույն, ը՛, տարփըմամբ անդ,
Ը՛, քաղցրիկ ցաւլիկ արկանէր,
Ցաւղ ի Հերմոնէ իջեալ
Ի վերայ լերին սիրայնոյ,
Լերին, ը՛, սիրայնոյ սէր
Ի սընունդ հովիտ շուշանի...

Գրիգոր Նարեկացու մոտ կարդում ենք.

Գոհար վարդըն վառ առեալ
Ի վեհից վարսիցն արփենից,
Ի վեր ի վերայ վարսից
Ծաւալէր ծաղիկ ծովային...[104]

Կամ՝

Սէր յառաւաւտէ,
Սէր յառաւաւտէ ճեմեալ
Իւր անձուկ ծագմամբ...

Ծայրարձակ լերանց,
Ծայրարձակ լերանց բարձանց
Ցաւղ տարածանէր...

Ի զարդ շաւիղից,
Ի զարդ շաւիղից փայլեալ
Ոսկէթել շողից:

Շող երփն առ երփին,
Շող երփն առ երփին փողով
Հովիտ շուշանի...[105]

Գրիգոր Նարեկացու ազդեցությունը նկատելի է նաև Ներսես Շնորհալու **Նարդոս բուրեալ...** տաղում (նվիրված Աստվածածնին), որը հիշեցնում է Երգ Երգոցի օգտագործմամբ գրված նրա **Սեաւ եմ գեղեցիկ...** բանաստեղծությունը:

Ուշագրավ է մանավանդ Քրիստոսի Ծննդին նվիրված Ներսես Շնորհալու **Այսաւր ցընծան դասք...** միավորը, որն իր տաղաչափությամբ և նախադասս հարակրկնության իր ձևով նման է միևնույն տոնին հատկացված Գրիգոր Նարեկացու **Աւետի՜ս, մեծ խորհրդոյ...** տաղին, և պատահական չէ, որ վերջինս ձեռագրերում հանդիպում է նաև Ներսես Շնորհալու անունով: Այսպես.

Աւետի՜ս, մեծ խորհրդոյ
Խորհուրդ ծածկեալ մեզ յայտնեցաւ.
Աւետի՜ս, լոյս Հաւր ծագեալ
Ի ծոցածին յէութենէ...[106]

Նույն ձևը տեսնում ենք Ներսես Շնորհալու տաղում, ուր «Աւետիս»-ի փոխարեն օգտագործված է «Այսաւր» բառը.

Այսաւր ցընծան դասք հոգեղինացն
Ընդ փըրկութիւն հողեղինացս.
Այսաւր ցընծայ Ադամըն հին
Նոր Ադամաւ նորոգելով...

Կարելի է բերել նաև այլ օրինակներ, որոնք ապացուցում են գանձարանային մշակույթի այս երկու խոշորագույն ներկայացուցիչների ստեղծագործական կապը: Գրիգոր Նարեկացու ստեղծած ավանդները Ներսես Շնորհալին ոչ միայն լիովին յուրացրել է, այլև մշակել, հարստացրել, զարգացրել՝ ժամանակի պահանջներին համապատասխան: Այստեղ նկատի ունենք, անշուշտ, ոչ թե նրա ընդամենը մի քանի գանձերը, այլ հատկապես տաղերը, փոխերը, մեղեդիները, որոնք միայն իրենց քանակով գերազանցում են և՛ նախորդ, և՛ հետագա բոլոր հեղինակների ստեղծած տաղային ժառանգությունը: Բայց առավել կարևորն այն է, որ հնագույն ձեռագրերում գրեթե ամբողջությամբ և առանց էական աղավաղումների պահպանված նրա տաղերի շնորհիվ ցուցադրելի է դառնում այդ բանաստեղծությունների գանձարանային իսկական պատկերը: Տարակույս չի մնում, որ **տաղ, փոխ, մեղեդի** կոչվող միավորները հորինվել են գանձարանային համակարգի սկզբունքով: Առաջնորդվելով այդ սկզբունքով, Ներսես Շնորհալին գանձարանային տաղերի արվեստը հասցրեց կատարելության: Վասպուրականում սկզբնավորված այդ մշակույթը, որ իր հետագա զարգացմամբ կապվեց մասնավորապես Կիլիկյան Հայաստանի հետ, վերակենդանացավ ու մտավ առաջընթացի մի նոր հունի մեջ՝ շնորհիվ Գրիգոր Նարեկացու ամենամեծ հաջորդի՝ Ներսես Շնորհալու: Նրանից հետո գանձարանային մշակույթը թևակոխում է զարգացման իր նոր փուլը՝ նախապատրաստելով Գրիգոր Խլաթեցու կողմից մշակված և

104 Գրիգոր Նարեկացի, *Տաղեր և գանձեր*, էջ 117։
105 *Նույն տեղում*, էջ 97—99։

106 Գրիգոր Նարեկացի, *Տաղեր և գանձեր*, էջ 66։

ավարտուն վիճակի հասցված Գանձարան ժողովածուների ստեղծումը:

Զ

Ներսես Շնորհալու գանձարանային ստեղծագործությունների քննական բնագրերը կազմելու համար օգտագործել ենք ինչպես ձեռագիր, այնպես էլ տպագիր աղբյուրներ: Ձեռագիր աղբյուրները, որոնք հաշվվում են մի չորս տասնյակ ու գերազանցապես մասն են կազմում Մաշտոցի անվան Մատենադարանի հարուստ հավաքածուի, ընդգրկում են և՛ վաղագույն ընդօրինակություններ, և՛ Գրիգոր Խլաթեցու խմբագրությամբ մեզ հասած ժողովածուներ: Ինչպես իր տեղում ասվեց, Ներսես Շնորհալու բանաստեղծությունների համար հնագույն գրչագրերը անհամեմատ ավելի վստահելի սկզբնաղբյուրներ են, որովհետև դրանցում հեղինակի տաղերը պահպանված են առավելագույն քանակով և գանձարանային համակարգի համեմատաբար անաղարտ պատկերով: Այդպիսիները թեև փոքրաթիվ, բայց ընտիր ընդօրինակություններ են: Դրանցից մեզ համար իբրև հիմք ծառայել են հատկապես չորսը՝ № 3503, 7785, 79 (Փարիզ)[107], 80 (Փարիզ): Ձեռագրերից երկուսը՝ № 3503 և 79 (Փարիզ)[108], զուտ տաղային միավորներից բաղկացած գրչագրեր են, իսկ մյուս երկուսը՝ № 7785 և 80 (Փարիզ) պատկանում են Գանձարան ժողովածուների այն խմբին, ուր տաղային միավորները հանդես են գալիս գանձերի հետ զուգորդված: Հետաքրքրական է նկատել, որ այս վերջիններում Այլակերպության, Աստվածածնի Վերափոխման և Հրեշտակապետներին նվիրված Ներսես Շնորհալու գանձերին[109] կից հանդես են գալիս այդ տոներին հատկացված հեղինակի տաղային միավորները՝ կազմելով գանձ +տաղ+փոխ գանձարանային լրիվ համակարգ:

Իրենց բովանդակած միավորների քանակով աչքի են ընկնում մանավանդ № 7785 և 3503 գրչագրերը, որոնցում առկա են հեղինակի՝ մեզ հայտնի բոլոր տաղերն ու փոխերը (բացառությամբ մեկի)[110]: 74

107 *Այս և նախորդ երկու ձեռագրերի մասին ավելի մանրամասն տե՛ս* Գրիգոր Նարեկացի, *Տաղեր և գանձեր, էջ 51—54։*

108 *Այստեղ նկատի ունենք ձեռագրի երկրորդ մասը, որը Տաղարան է և անկախ է առաջին մասից՝ Գանձարանից։*

109 *Մյուռոնօրհնության գանձը, որպես կանոն, Գանձարաններում չի հանդիպում։*

110 *№ 7785 ձեռագրում բացակայում է* Տիրական տանիս... *տաղը, իսկ № 3503-ում՝* Անմահ թագաւորն... *միավորը։*

միավոր են հաշվվում № 79 (Փարիզ) Տաղարանում եղած տաղերը: Գրեթե նույնքան տաղեր (69 միավոր) տեղ են գտել № 80 (Փարիզ) ձեռագրում: Ներսես Շնորհալու գանձարանային ստեղծագործությունների այս կարևորագույն սկզբնաղբյուրները, ունենալով համեմատելի շատ ընդհանրություններ, միաժամանակ աչքի են ընկնում այնպիսի տարբերություններով, որոնք բացառում են միմյանցից ընդօրինակված լինելու հնարավորությունը:

Ժամանակի առումով հնագույնը № 79 (Փարիզ) Տաղարանն է՝ ընդօրինակված 1241 թ., Դրազարկում, Հովհաննես գրչի ձեռքով. գրված է բավական անփույթ ձեռագրով, կան բնագրային բաղթողումներ, կրճատումներ. «է» տառի փոխարեն, որպես կանոն, օգտագործված է «ե». հազվադեպ են հանդիպում բառամիջի վանկարար «ը», ինչպես նաև բառավերջի «յ» տառերը: Ձեռագրում առկա Ներսես Շնորհալու տաղային 74 միավորներից 62-ը տաղի ու փոխի նույնպիսի հարաբերությամբ են, ինչպես բնագրերի մեր ներկայացրած զույգերը: Խնդրո առարկա մյուս երեք ձեռագրերն էլ ԺԴ դ. երկրորդ կեսին ընդօրինակված գրչագրեր են: Դրանցից կարևոր է, մանավանդ, № 3503 Տաղարանը ոչ միայն իր ընդգրկած նյութերի քանակով ու դասավորությամբ, այլև տաղ ու փոխ զույգերի հարաբերությամբ: Քննական բնագրերում տաղային միավորների՝ միմյանց հետ ունեցած առնչությունները և ըստ եկեղեցական տոների հաջորդականության դրանց դասավորությունը ներկայացրել ենք՝ ելակետ ընդունելով, ինչպես ասացինք, վերոհիշյալ հնագույն չորս գրչագրերը: Պետք է ասել, սակայն, որ բնագրերի՝ մեր կատարած դասավորությունը հարկ է ընդունել որոշ պայմանականությամբ, որովհետև հիշյալ աղբյուրներում ևս տոների հաջորդականությունը անխախտ և միատեսակ չէ: Առավելապես հենվել ենք № 3503 Տաղարանի վրա՝ հաշվի առնելով, որ այն, առաջին հերթին, համեմատելի է Տաղարանների հնագույն նմուշի՝ № 79 (Փարիզ) գրչագրի հետ, միաժամանակ լինելով շատ ավելի ամբողջական: Ձեռագիրը, որն ընդօրինակվել է Սսում 1394 թ., ընդհանուր առմամբ լավ է պահպանված, փոխերը հաճախ զուրկ են խորագրային Փ նշումից, բայց փոխարենը սկզբնատողն ամբողջությամբ գրված է կարմիր թանաքով: Ներսես Շնորհալու 101 տաղային միավորներից 93-ը հանդես են գալիս տաղի ու փոխի ճիշտ այնպիսի հարաբերությամբ, ինչպես քննական բնագրերում: Նույնպիսի առանձնահատկություններով աչքի է ընկնում նաև № 7785 ձեռագիրը: Նախորդի համեմատությամբ այն ունի նյութերի դասավորության և տաղ ու փոխ

զույգերի որոշ անհամապատասխանություններ, բայց քննական բնագրերի համար իբրև A օրինակ ընդունել ենք հենց այս ձեռագիրը, որն ընդգրկում է նաև հեղինակի գանձերը: Ձեռագիրն ունի խոնավությունից վնասված թերթեր, որի պատճառով առանձին հատվածներ, տողեր կամ տառեր անընթեռնելի են: Հետագայում այդ ջնջումների մի մասը լրացվել է, ընդ որում երբեմն՝ ոչ ճիշտ: Քննական բնագրում դրանց անդրադարձել ենք միայն անհրաժեշտության դեպքում: Բացի այդ, ստորին լուսանցքներում հաճախ հանդիպում են խորագիրներին վերաբերող նշումներ՝ հավանաբար կատարված գրչի ձեռքով: Բնագրերի համար նկատի ենք ունեցել նաև այդ նշումները, եթե դրանք օգնում են լրացնելու խորագրերի թերին: Ձեռագրում տեղ գտած Ներսես Շնորհալու 101 տաղային միավորներից 80-ը տաղի ու փոխի նույնպիսի հարաբերությամբ են, ինչպես քննական բնագրերում:

Բնագրերի համար օգտագործված մյուս ձեռագրերում տեղ գտած Ներսես Շնորհալու տաղերը ներկայանում են մերթ եզակի նմուշներով, մերթ մեկ տասնյակ կամ ավելի միավորներով՝ հասնելով առավելագույնը չորս տասնյակի: Խլաթեցիական գրչագիրներից մենք նախապատվությունը տվել ենք № 6495 ձեռագրին, որը բովանդակում է բավական մեծ թվով միավորներ՝ 50 տաղ, պահպանված համեմատաբար ամբողջական վիճակում և նվազ աղավաղված: Ձեռագիրն ընդօրինակված է 1490 թ. Արճեշում, Հովհաննես Արճիշեցու ձեռքով: Այստեղ ընդգրկված Ներսես Շնորհալու տաղերի գանձարանային օրինաչափությունները այնպես ակներև չեն, ինչպես հնագույն գրչագրերում. խախտված է տաղ ու փոխ զույգերի միասնությունը, հաճախ միևնույն միավորը մասնատված է և իր զանազան հատվածներով հատկացված տարբեր տոների: Ձեռագիրը հետաքրքրություն է ներկայացնում ժամանակի ընթացքում հեղինակի բանաստեղծությունների կրած փոփոխությունները ըմբռնելու առումով[111]:

---

[111] *Քննական բնագրերի համար նկատի ենք ունեցել նաև Տյուբինգենի և Լվովի համալսարանների գրադարանների հավաքածուները: Ձեռագրերը մեզ մատչելի չլինելով, գոհացել ենք համապատասխան ձեռագրացուցակների տվյալներով: Տյուբինգենի ցուցակը հրատարակված է գերմաներենով, բայց մեզ հետաքրքրող նյութերի խորագրերը բերված են հայերենով (տե՛ս* Finck F. N. und Gjandschezian L., Verzeichnis der armenischen Handschriften der Königlichen Universitätsbibliothek, Tübingen, *1907, էջ 84—85): Լվովի ձեռագրերի ցանկը ներկայացրել է Ն. Ակինյանը* (Ն. Ակինյան, *Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց համալսարանի Մատենադարանին ի Լվով, «ՀԱ», 1937, էջ 113—124):*

Ներսես Շնորհալու գանձարանային ստեղծագործությունների հրատարակություններից քննական բնագրերի համար օգտագործել ենք 1830 թ. Վենետիկում տպված «Բանք չափաւ» հատորը, իսկ այդ գրքից դուրս մնացած և առանձին լույս տեսած նմուշների համար՝ համապատասխան հրատարակությունները:

Գանձեր ու տաղեր բովանդակող ժողովածուներում, ինչպես ասվեց, տաղային միավորները հանդես են գալիս կա՛մ գանձերին առընթեր՝ իբրև կցորդ, կա՛մ առանձին, բայց գանձերից հետո: Նույն առանձնահատկությունն ունեն նաև Ներսես Շնորհալու հիշյալ բանաստեղծությունները, բայց քանի որ հեղինակի տաղային միավորներն անհամեմատ շատ են քան նրա գանձերը, և դրանց շնորհիվ են ակներև դառնում այդ ստեղծագործությունների օրինաչափությունները, ուստի, ներկա հրատարակության մեջ ներկայացված են նախ՝ տաղային միավորները (ցանկը՝ առանձին Տախտակով բերված է Ներածության վերջում), այնուհետև՝ գանձերը: Գանձերից հետո, «Հավելվածներ» բաժնում բերված են Ներսես Շնորհալու անվան հետ վերապահությամբ առնչվող տաղերը:

Բնագրերն ունեն ընդհանուր այբբենական համարակալում՝ Ա—ՃԺԵ, ընդ որում Ա—ՃԲ միավորները ներկայացնում են հեղինակի 102 տաղերն ու փոխերը (37-ը՝ նորահայտ), ՃԳ—ՃԶ միավորները՝ չորս գանձերը (մեկը՝ նորահայտ), իսկ ՃԷ—ՃԺԵ միավորները՝ վերագրելի 9 տաղերը (երեքը՝ նորահայտ): Կատարված է նաև տաղ ու փոխ համակարգերի համարակալում ըստ տոների՝ 1—70 (№ 1—58՝ տաղեր ու փոխեր, № 59—62՝ գանձեր, № 63—70՝ վերագրելի տաղեր): Այն փոխերը, որոնք համապատասխան տաղերի օրգանական մասն են, առանձին թվահամար չեն ստացել և կից գտնվող տաղերից անջատված են սոսկ **Փոխ** ենթախորագրով: Դրանք են.

1. Այսաւր ցընծայ..., Այսաւր անմեղըն..., Այսաւր Հոգւովըն... (№ 14)
2. Մըտեալ ի տաճարն... (№ 16)
3. Ով Մարիամ..., Արդ, ով Տէր..., Ով անմեղ աղաւնի... (№ 22)
4. Լըւան զաւետեաց... (№ 25)
5. Աստուածաւէր եւ սուրբ կանայք... (№ 27)
6. Յարեաւ փառաց թագաւորն... (№ 31)
7. Հայր վըկայելով... (№ 35)
8. Քառասնից սըրբոց... (№ 55)
9. Ով Սիմէոն ծերունի... (№ 68)

10. Յայս նոր աւետեաց... (№ 69)

Տաղային յոթ միավորներ, որոնք ձեռագրերում ունեն համապատասխան կցորդներ, բայց վերջիններիս առնչությունը հիշյալ միավորների հետ մեզ տարակուսելի է թվացել, ներկայացրել ենք առանց զուգակիցների (տե՛ս Տախտակ, № ԺԱ, ԼԲ, ԼԳ, ԼԶ, ԼԸ, ՂԲ, Ճ): Տաղերից մի քանիսը բերված են տարբերակներով, ընդ որում այդ տարբերակները առանձին թվահամար չեն ստացել (ԼԶա, ԼԶբ, ԼԸա, ԽԳա, ԾԸա, ԾԸբ, Ճա, ՃԺԴա): «Ծանոթագրություններ» բաժնի վերջում ներկայացված է Ներսես Շնորհալու հատված-տաղերի նմուշների ցանկը (Ցանկ Առաջին), նաև տաղերի ու փոխերի սկզբնատողերը՝ դասավորված այբբենական հաջորդականությամբ (Ցանկ Երկրորդ):

Ներկա հրատարակության մեջ բնագրերը ներկայացված են հետևյալ սկզբունքով.

1. Գանձերը տնատված են՝ ելակետ ընդունելով տնասկզբի տառերով արտահայտված ծայրակապերը, իսկ տողատման համար՝ իմաստային և շարահյուսական առանձնահատկությունները:

2. Տաղերի տնատման և տողատման ժամանակ նկատի ենք ունեցել մինչև այժմ եղած հրատարակությունները, բայց հաշվի ենք առել նաև տողերի շղթայման, ծայրակապային, տաղաչափական և այլ առանձնահատկություններ ու ըստ այդմ կատարել փոփոխություններ:

3. Գանձերում թագավորի կամ կաթողիկոսի անվանը փոխարինող պայմանական նշանը բնագրերում արտահայտել ենք «այս անուն» բառերով՝ առնելով ուղիղ փակագծերի մեջ:

4. «Այլ ազգ» նշումը, որ հանդիպում է տաղերի զանազան հատվածներին կից լուսանցքներում, բնագրերում չենք պահպանել, այլ ներկայացրել ենք տողատակային տարընթերցումներում, քանի որ դրանք մատնանշում են եղանակային փոփոխությունները:

5. Բնագրերում տաղերի համար գործածված համակարգային համարակալումը (արտահայտված արաբական թվանշաններով) վերաբերում է նաև կից հանդես եկող համապատասխան փոխերին:

6. Բնագրերի խորագրերի համար ընտրված են այնպիսի նմուշներ, որոնք արտահայտեն և՛ տվյալ տոնի, և՛ հեղինակի անունները, այդ պատճառով էլ երբեմն օգտագործված են մեկից ավելի օրինակներ: Խորագրերում կատարել ենք ուղղագրական լոկ աննշան միջամտություններ:

7. Տողատակում, «Խորագիր» բաժնում բերված են օգտագործված

բոլոր աղբյուրների վերնագրերը: Եթե կան այնպիսիները, որոնք լիովին համապատասխանում են բնագրի խորագրին, այդ դեպքում արված է նշում՝ «տե՛ս վերևում», իսկ խորագրից զուրկ օրինակների համար նշված է՝ «անխորագիր»: Որոշ տաղերի, հատկապես փոխերի, խորագրերում տոնի անվանումը բացակայում է. նման դեպքերում անհրաժեշտ տվյալները լրացված են տվյալ միավորին կից գտնվող տաղի կամ գանձի խորագրից և լրացված հատվածը բերված է ուղիղ փակագծերի մեջ: Նույն ձևով ցույց են տրված տոների տարբեր օրերի կամ ժամերի վերաբերող (հատկապես Ծննդյան և Հարության տոների) խորագրային այն մանրամասները, որոնք չեն արտացոլված քննական բնագրերի խորագրերում:

8. «Խորագիր» բաժնից հետո, առանձին, «Ծայրակապ» հարցի դիմաց ցույց են տրված բնագրերի տնասկզբի կամ տողասկզբի տառերով արտահայտված իմաստային ծայրակապերը:

9. Բնագրային տարընթերցումներն ամենայն մանրամասնությամբ ցույց են տրված «Բնագիր» բաժնում:

10. Բնագրերի կետադրությունը կատարված է ըստ քերականական արդի օրենքների:

11. Ուղղագրության համար ելակետ են հանդիսացել օգտագործված ձեռագրերի հնագույն ընդօրինակությունները.

ա) «Օ»-ն բերված է «աւ» համարժեքով:

բ) «և»-ը բերված է «եւ» համարժեքով:

գ) «ե» և «է» տառերի գրությունը ձեռագրերում ոչ միշտ է որոշակիորեն տարբերակված, ուստի բնագրերի համար ընտրված է ճիշտ ձևը, իսկ տարընթերցումները մատնանշված են, բացառությամբ № 79 (Փարիզ) ձեռագրի, որտեղ, որպես կանոն, «է»-ի փոխարեն գործածված է «ե»: Այն դեպքում, երբ ծայրակապը արտահայտում է այբուբենի տառերը («Ա—Ք»), բնագրում պահպանել ենք «է»-ն՝ եթե վերջինս հանդես է գալիս որպես այբուբենի յոթերորդ տառը. օրինակ՝ Էրեւի, Էկեալ և այլն:

դ) Բառամիջի «ը»-ն բնագրում պահպանել ենք միայն այն դեպքում, երբ դա ունի տաղաչափական նշանակություն: Նույն նկատառումով «ու» երկբարբառը պահպանել ենք «ըւ» ձևով. օրինակ՝ Աստըւած, Մանըւէլ, նըւէր, զըւարթուն և այլն:

ե) «սրովբէ» ու «սերովբէ» («քրովբէ» ու «քերովբէ») ձևերից նախապատվությունը տրված է երկրորդին, բայց եթե ձեռագրում առկա է միայն մեկ ձևը, ապա այն պահպանված է նույնությամբ:

ՏԱԽՏԱԿ ՆԵՐՍԵՍ ՇՆՈՐՀԱԼՈՒ ՏԱՂԵՐԻ ՈՒ ՓՈԽԵՐԻ
(Ըստ ճնշական բնագրերի հաջորդականության)[112]

№	Տոնի անվանումը	Տաղերի ու փոխերի սկսվածքներն ու ծայրակապերը
1	2	3
1	Աւետեաց	Ա. Նոր երկինք յերկրի… («Ներսէսի գովեստ Աստվածածնի»)** Բ. Իմանալի սերովբէ… («Ի խնդրո մեծին Թորոսի ե»)
2	Աստուածածնի	Գ. Նոր ծաղիկ ցուցաւ… («Ներսէսս»)* Դ. Այսաւր ցընծութիւն… («Ասէ զայս բան»)*
3	Ծննդեան Ճրագալուցի	Ե. Այսաւր աւետեաց Գաբրիելի… Զ. Նոր ծաղիկ բըղխէ… («Ներսիսի ե այս երգս»)
4	Ծննդեան (Ա աւուր կամ Ջրօրհնեաց)	Է. Այսաւր ի սկըզբան…* Ը. Նոցին համաձայնեալ… («Ներսիսի ե երգս»)*
5	Ծննդեան (Բ աւուր)	Թ. Նոր Եդեմ բանաւոր… («Ներսեսի երգ») Ժ. Մայր Աստուծոյ Մարիամ…
6	Ծննդեան (Բ աւուր, երեկոյին)	ԺԱ. Անճառ է խորհուրդ… («Ա—Ք»)*
7	Ծննդեան (Գ աւուր)	ԺԲ. Ծագումն յարիւոյն…* ԺԳ. Երգ նոր աւետեաց… («Երգ Ներսիսի այս է»)
8	Ծննդեան (Գ աւուր, երեկոյին)	ԺԴ. Աստուծոյ ողորմութեանցըն…* ԺԵ. Իսկ դու ընդէ՞ր ես…*
9	Ծննդեան (Դ աւուր)	ԺԶ. Այսաւր աւետեաց ձայն…* ԺԷ. Բարբառ աւետեաց… («Բան Ներսիսի ե»)
10	Ծննդեան (Ե աւուր)	ԺԸ. Լոյս փառաց էին…* ԺԹ. Նոր թագաւորին… («Ներսիսի երգ»)
11	Ծննդեան (Ե աւուր, երեկոյին)	Ի. Տիրուհի սուրբ Կոյս… («Տ—Ք»)* ԻԱ. Անճառ Բանին…*
12	Ծննդեան (Զ աւուր, երեկոյին)	ԻԲ. Էին միայնոյ միածին…* ԻԳ. Նորահրաշ ծնընդեան… («Ներսեսի ե»)
13	Ծննդեան (Է աւուր)	ԻԴ. Սկըսեալն յանըսկիզբըն…* ԻԵ. Տէր փառաց անճառ… («Տր Ներսեսի ե սա»)
14	Ծննդեան (Ը աւուր)	ԻԶ. Այսաւր ցընծան դասք…* Փ. Այսաւր ցընծայ տունն… Փ. Այսաւր անմեղըն… Փ. Այսաւր Հոգւովըն…
15	Ծննդեան (Ը աւուր, երեկոյին)	ԻԷ. Քառանիւթիցըս Աստուած… («Ք—Զ»)* ԻԸ. Նոյն ինքն անդրանիկըն… («Ներսեսի ե այս բան»)
16	Տեառնընդառաջի	ԻԹ. Այսաւր նորահրաշ լոյսն…* Փ Մըտեալ ի տաճարն…
17	Յարութեան Ղազարու	Լ. Անմահ թագաւորն…* ԼԱ. Նոր աւետեաց լուր… («Ներսիսի երգ»)
18	Ծաղկազարդի	ԼԲ. Տիրական տաւնիւս… («Տր Ներսեսի ե»)
19	Մեծի Զորեքշաբաթի	ԼԳ. Այսաւր ըզՏէրդ արարիչ…*
20	Աւագ Ուրբաթի	ԼԴ. Ի յուրբաթու մեծի…* ԼԵ. Դուստըր Սիոնի…*
21	Աւագ Ուրբաթի	ԼԶ. Անեղ Որդին… («Ա—Ք») ԼԶա. Անեղ Որդին… («Ա—Ք») ԼԶբ. Անեղ Որդին.. («Ա—Ն»)
22	Աւագ Ուրբաթի	ԼԷ. Կայր մայր Տեառն… Փ. Ով Մարիամ, կոյս… Փ. Արդ, ով Տէր… Փ. Ով անմեղ աղաւնի…
23	Աւագ Ուրբաթի	ԼԸ. Ծարաւեցաւ որպէս ըզմարդ Տէրն ի խաչին… ԼԸա. Ծարաւեցաւ…**
24	Յարութեան	ԼԹ. Առաւաւտին շաւիղին… Խ. Նըստեալ կանայքն… («Ներսեսի երգ»)
25	Յարութեան (Մատթէի)	ԽԱ. Այսաւր լոյս ծագեաց… Փ. Լըւան զաւետեաց…
26	Յարութեան (Մատթէի)	ԽԲ. Այսաւր, ը՛, լոյս հաստատի…* ԽԳ. Նոր ծաղիկ պայծառ… («Ներսեսի»)** ԽԳա. Նոր ծաղիկ պայծառ… («Ներսեսի ե բանս»)
27	Յարութեան (Մարկոսի)	ԽԴ. Այսաւր ընդ ծագելն… Փ. Աստուածասէր եւ սուրբ…
28	Յարութեան (Մարկոսի)	ԽԵ. Նորահրաշ արեգակն այսաւր… («Ներսեսի երգ»)* ԽԶ. Կեանքն ընդ Հաւր… («Կաթողիկոսի Հայոց»)
29	Յարութեան (Ղուկասու)	ԽԷ. Այսաւր յարութեան մեզ…* ԽԸ. Ցընծան այսաւր երկինք…
30	Յարութեան (Ղուկասու)	ԽԹ. Նոր իմն աւետեաց… («Ներսեսի ե») Ծ. Հաւր կամաւ իջեալ… («Հայոց կաթողիկոսին»)
31	Յարութեան (Յովհաննու)	ԾԱ. Նոյնագոյ ընդ Հաւր… («Նէրսիսի») Փ. Յարեաւ փառաց…

112 Փոխերը բերված են համապատասխան տաղերին կից՝ խորքից։ Այն փոխերը, որոնք տաղի մասն են, առանձին թվահամար չունեն և ներկայացված են Փ խորագրային նշումով։ Աստղանիշով ցույց են տրված նորահայտ միավորները։ Զույգ աստղանիշով միավորները տպագրվածների լրացումներն են կամ տարբերակները։

1	2	3
32	Յարութեան (Յովհաննու)	ԾԲ. Նոր ձայն աւետեաց... («Ներսեսի է») ԾԳ. Կանայքն արտասուալք... («Կաթողիկոսի Հայոց»)
33	Սուրբ Հոգուն (Սուրբ Երրորդութեան)	ԾԴ. Ներպարունակեալ ինննակ... («Ներսես») ԾԵ. Ներհիւսեսցուք... («Նվագե Հոգւոյն տրվոգին իմաստ բանի ընդ ձայնի»)*
34	Այլակերպութեան	ԾԶ. Արփիական, ը՛, լոյսն...* ԾԷ. Տէր փառաց այսաւր... («Տր Ներսեսի է»)
35	Այլակերպութեան	ԾԸ. Նոր իմն ահաւոր...**[113] Փ. Հայր վերկայելով... ԾԸա. Նոր իմն ահաւոր... ԾԸբ. Աստանաւր տեսիլ...
36	Այլակերպութեան (Բ աւուր)	ԾԹ. Ներպարունակեալ խորհուրդ... («Ներսէսի երգ») Կ. Ընդ որս եւ մանկունք...**[114]
37	Վերափոխման	ԿԱ. Այսաւր Գաբրիէլ... ԿԲ. Անարատ տաճար...
38	Վերափոխման (Բ աւուր)	ԿԳ. Նոր քերովբէ հողանիւթ... («Ներսես»)* ԿԴ. Նարդոս բուրեալ... («Նըվագե Աստվածածնին երգ»)*
39	Եկեղեցւոյ	ԿԵ. Նորազուարճ խընդութեամբ... («Ներսեսի է երգս»)* ԿԶ. Ի լուսոյն արփւոյ... («Ի սուրբ եկեղեցի»)*
40	Եկեղեցւոյ	ԿԷ. Յաւէժ եկեղեցի...* ԿԸ. Ի յերգս սիրեցեալ...*
41	Խաչի	ԿԹ. Նոր դրախտին եկեղեցւոյ... («Ներսիսի է») Հ. Կենաց փայտ... («Կաթողիկոսի Հայոց»)
42	Խաչի (Բ աւուր)	ՀԱ. Միակն ի միոյն... ՀԲ. Արդ, աւրհնեալ ես...[115]
43	Հրեշտակապետաց	ՀԳ. Առաջինըն լոյս երրեակ... («Ա—Ք») ՀԴ. Նոր տաւնիւս երկնաւորաց... («Ներսէսի է այս բանս»)
44	Առաքելոց	ՀԵ. Առաքեալք Աստուածորդւոյն... («Ա—Ք») ՀԶ. Եկայք զուարճացեալք... («Երգս այս է Ներսիսի»)
45	Մարգարէից	ՀԷ. Աստուածային խորոցն անճառ... («Ա—Ք») ՀԸ. Նորահրաշ տաւնիւս... («Ներսէսի երգ»)
46	Հայրապետաց	ՀԹ. Այսաւր մայր Սիոն... («Ա—Ք») Ձ. Նորոյ գինւոյն իմաստութեան... («Ներսեսի երգ»)

113 Տպագրված օրինակն սկսվում է Աստանօր տեսիլ աճեղ... տողով։

114 Տպագրված օրինակն սկսվում է Հանել ընդ ճոսին... տողով։

115 Տպագրված օրինակն սկսվում է Բառնանակ բերող... տողով։

1	2	3
47	Մարտիրոսաց	ՁԱ. Սրբազանն արդար ըղձուր... («Ա—Ք») ՁԲ. Բանիւ աւետաւոր... («Բան ի վկայսն ի Ներսիսէ»)
48	Անուանի Անապատականի	ՁԳ. Անտոն սկիզբն երկնաւոր... («Ա—Ք»)* ՁԴ. Նոր դրախտին քո, Տէր... («Նվագ բանիս Ներսեսի է»)
49	Յովհաննու Մկրտչին	ՁԵ. Անմարմնոցըն հրեղինաց... («Ա—Ք») ՁԶ. Բարբառոյն յանապատէ... («Բանս այս նվագեալ ի Ներսիսէ»)*
50	Որդւոց Որոտման	ՁԷ. Որդիքն Որոտման... ՁԸ. Նոր լոյս յարփենւոյն... («Ներսէսի երգ»)
51	Սրբոյն Ստեփանոսի	ՁԹ. Ի խաչին տընկեալ... («Ի Ստեփաննոս») Ղ. Նոր ծառոյն կենաց... («Նախավկայն է»)* ՂԱ. Ի զաւազանէն Յեսսեայ... («Ի Ներսիսէ կաթողիկոսէ»)
52	Գրիգորի Լուսաւորչի	ՂԲ. Սրովբէից ձայնիւ... («Սրբոյն Գրիգորի երգ ի Ներսիսէ ծառաէս»)
53	Գրիգորի Լուսաւորչի	ՂԳ. Գրիգորիո՛ս, առաքինի հըսկող... ՂԴ. Բարձրացիր դըշխոյ...
54	Մեծին Ներսիսի	ՂԵ. Նոր եւ առաջին... («Ներսէսի նվաստի») ՂԶ. Գովեմք այսաւր... («Գովեստ մեծին հոմանվանն նմին»)
55	Սրբոց Քառասնից	ՂԷ. Նոր իմն է հընչիւն... («Ներսիսի երգ ի») Փ. Քառասնից սրբոց... («Քառասուն վկայսն Աստուծոյ որք ի Սեբաստիա կատարեցանս»)
56	Ի սուրբ Հռիփսիմէ	ՂԸ. Նորահրաշ արեգակ իմանալի... («Ներսեսի»)* ՂԹ. Առաւաւտ լուսոյ արեւելեան... («Առ Հռիփսիմե կայսն է»)
57	Սրբոց Հռիփսիմեանց	Ճ. Երջանիկ հոգիահրաշք... Ճա. Երջանիկ հոգիահրաշ...
58	Տրդատայ Թագաւորին	ՃԱ. Նորահրաշ տեսիլ... («Ներսեսի է») ՃԲ. Լոյսն անեղական...*

Բ Ն Ա Գ Ր Ե Ր

ՏԱՂԵՐ

1

Ա. ՏԱՂ ԱՒԵՏԵԱՑ, ՆԵՐՍԷՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

Նոր երկինք յերկրի, արփւոյն պարունող,
Ծագողին ծագող։

Երրակի ունող աւետեաց ձայնրւ
Անմահից պետին։

Բոպէիցըն տիպ համայնից հոգւոց
Գոլով արեւելք։

Սըրտի մաքրելոյ զթափանցիկ լուսոյն
Ծագելով Նըշոյլ։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 264ա—265բ։*

B—*ձեռ. № 3503, թերթ 9բ—11բ։*

C—*ձեռ. № 79, թերթ 335ա (Փարիզ)։*

D—**Ներսես Շնորհալի,** *Բանք չափաւ, Վենետիկ, 1830, էջ 366։*

Խորագիր

A *Աստուածածնին գովեստ, ի Ներսիսէ կաթու[ղիկոսէ] ասացեալ։* B *Այլ տաղ Աւետեաց, Ներսէս կաթողիկոսի։* C *Տեառն Ներսիսի կաթ[ողիկոսի]։* D *Ի նոյն։* **Մայրակապ՝** *Ներսէսի գովեստ Աստվածածնի։*

Բնագիր

1 AB *արփւոյն, ը՜։* C *արփոյն։* AB *պարունաւղ։* CD *պարունողն։*
2 A *Ծագաւղի։* B *Ծագողին, ը՜։* AB *ծագաւղ։*
3 AB *Երրակին ունաւղ։*
4 B *Անըմահից։*
5 C *հոգոց։*
6 B *Գոլո։*
7 C *Սրտի։*
8 A *Նըշոյլք։* C *Նշոյլ։*

Էին աննիւթի հիւթ պարունակող,
Նիւթեալ առ ի քէն։

Սիրատունկ ծառոյն սաղարթից բողբոջ
Ի քէն ընձիւղեալ։

Իսկական Բանին գիր քո մելանաւ
Արեամբ պարագրեալ։

Գեղմն ունակ ցաւղոյ Գեդէոն ետես,
Երգէ եւ Դաւիթ։

Ուրախ լե՛ր, դըշխոյ, հարսըն պանծալի
Անմահ փեսային։

Վեհին անեղի էից եղակի
Եղակ վերըստին։

Երբին անկէտի կէտ ժամանակեայ,
Սկիզբն անըսկըզբան։

Սաւս խընկաբերին, նոր դրախտ Ադենի,
Ծառ կենաց պըտղոյն։

Տիրական որթոյն Հաւր տընկագործի
Երկիր բանաւոր։

Աբրահամին աւետ Սահակաւ տըւեալ
Ի քէն կատարումն։

9 C պարունակեող։ D պարունակեալ։
12 A ընձիղեալ։ B ընձեղեալ։ CD ընծիւղեալ։
13 CD չիք 13—44։
15 A էտես։
21 B ժամանակեա։
25 A որթոյ։
27 B Աբրամին աւէտ։

Սառա ամլութեամբ, նորահրաշ ծնընդեամբ
Տիպ քո կուսութեանդ։

Տապանակ կտակի, սափոր ոսկի լի
Նոյն մանանայիւ։

Վէմ առանց ձեռին ի լեռնէդ հատեալ,
Կոյսդ անհայր ծընեալ։

Անկէզ մորենի Մովսեսի տեսեալ,
Ըզքեզ ծանուցեալ։

Ծընող ծնիցելոյն, անմայրըն յառաջ
Անհայր ծնանելով։

Անըստուեր լուսոյ խորան նոր Սինայ,
Տաճար Սաղիմայ։

Ծիր ծայրագունին, ծաւալումն արփւոյն
Յոգիս նըշողից։

Նըստելոյն ընդ Հաւր արքային փառաց
Հուպ մայր մըշտակաց։

Ի բարձունս առ նոյն լեր մեզ բարեխաւս
Սուրբ կոյս Մարիամ։

33 B լեառնէդ։
34 B անմայր։
35 AB Մովսէսի։
37 AB ծընաւղ։ B ծընիցելոյն։
38 A ծընանելով։
39 B Անըստեր։
40 B Սաղիմա։
45 B միշտ փխ մեզ։ CD չիք մեզ։ B բարէխաւս։ D բարեխօս։

Բ. ՓՈԽ

Իմանալի սերովբէ,
Բանին աթոռ քերովբէ.
Խորան լուսոյ արքային,
*Հարսըն մաքուր փեսային**։

Նոր բուրաստան ծաղկերանգ,
Ողկուզաբեր բարունակ,
Դրախտ Տեառն դարձեալ քեւ տըւաւ
Մաւրն Եւայի, որ մեղաւ։

Բոտեալ զերկունս տըրտմական,
Փոխադրեցեր րախճական

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 265բ—266ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 11բ—12ա։*
C—*ձեռ. № 2672, թերթ 268բ—269ա։*
D—*ձեռ. № 6495, թերթ 365բ—366ա։*
E—*ձեռ. № 663, թերթ 75բ—76բ (Վիեննա)։ Տե՛ս ՀԱ, 1947, № 1, էջ 48—49։*

Խորագիր

AB *Փ[ոխ]։* C *Տաղ և գովասանք Աստուածածնի։* D *Յորդորակ է [Գ աւուր Փոխման]։* E *[Յորդորակ]։*

Ծայրակապ՝ *Ի խնդրո Մեծին Թորոսի ե։*

Բնագիր

1 D **չիք** *1—12։* A *սէրովբէ։*
2 E *յաթոռ։* A *քէրովբէ։*
5 BCE *ծաղկերանկ։*
6 E *Ողկոյզաբեր։*
7 BC *Դրախտըն։* E *Դըրախտն։* B *Տեառըն։* CE **չիք** *Տեառն։* CE *կըրկին* **փխ** *դարձեալ։* C *տվօ* **փխ** *տըւաւ։*
9 A *Բոտել։*
10 C *ըրախճան։*

* A օրինակում յուրաքանչյուր տան վերջին տողը կրկնված:

Ուրախութիւն երկրայնոցս,
Հարսն ի յերկրէ երկնայնոց։

Մայր կենդանեացըն Հոգւոյ,
Ջոր նախահայրըն ծանոյց.
Երկոտասան վըտակաւ
Վէմն առ ի քէն շնորհեցաւ։

Ծըրար քառիցըն խընկոց.
Հոգւոյն յոգիդ խառնելոց,
Իմաստութիւն, զաւրութիւն,
Արդարամէտ մաքրութիւն։

Նարդոս, զըմուռ ծովային,
Եւ կինամոն կընդըրկին,
Թագապաճոյճ զարմազան
Ջըմրուխտ եւ կայծ կարկեհան։

Ո՞վ դու քաղաք կենդանի,
Տաճար շինեալ Քրիստոսի.
Բաքուն Բանին Յիսուսի,
Ծընող մարմնով ի յերկրի։

---

11 E *յերկրայնոցս։*
12 B *երկնայնոցն։*
13 A *սեռից* **փխ** *Հոգւոյ։* CDE *Հոգոյ։*
15 C *Երկոյտասան։* A *վըտակաւք։*
16 C **տողի վերջում՝** *Ջամէն տուն կրկնէ. Վէմն առ ի քէն շնորհեցաւ։*
17 E *Ծընար* **փխ** *Ծըրար։* C *խնկոց։*
18 CD *Հոգոյն։* E *ոգիդ։*
20 C *Արդարամետ։* E *Արդարամիտ։*
21 E *Նարթոս։* ABD *եւ զըմուռ (AB զմուռ)։*
22 B **չիք** *Եւ։* CE *մեծագին* **փխ** *կընդըրկին։* D *կընդրկին։*
23 CE *Թագ եւ պըսակ* **փխ** *Թագապաճոյճ։* D *Թագ պաճուճեալ։*
24 C *Ջըմրոյթ։* DE *Ջըմրութ։* AB *կարկէհան։* CE *կարգեհան։*
26 B *Աստուծոյ* **փխ** *Քրիստոսի։* CDE *Յիսուսի* **փխ** *Քրիստոսի։*
27 B *Բաքունեալ։* C *Բյաքունոյն։* E *Բաքունոյն։* CE *Տեառն Քրիստոսի* **փխ** *Բանին Յիսուսի։* D *Բամից գոյից արարչին* **փխ տողի:**
28 ABCE *Ծընաւղ։* D *Մարմնով ծընող։*

Որով Հայցեմք մայր լուսոյ,
Ջերգող երգոյս եւ գխընդրող,
Սրբել ըզմեզ ի մեղաց
Լեր բարեխաւս անմոռաց.

Ի զըւարթնոց կայանին
Երգել ըզփառս ընդ նոսին,
Երրորդութեան անեղին
Յաւէտ ի նոյն միշտ էին։

---

29 E *Ով որ* փխ *Որով*։ C *լուսո*։
30 ABCD *Ջերգաւղ*։ E *Երգաւղ*։ AB *զխընդրաւղ*։ C *զտաղո* փխ *զխընդրող*։ D *զխընդ-րողս*։ E *զտաղոյս* փխ *զխընդրող*։
32 B *բարէխաւս*։
33 E *զըւարթնոցըն*։ CE *կային* փխ *կայանին*։ D *կայանինն*։
35 B *Երրորդութեանն*։ CDE *էրրորդութեան*։ A *անեղի*։
36 B *Յափտէնոյն* փխ *Յաւէտ ի նոյն*։ C *Յօէտ*։

2

Գ. ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ, Ի ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԿՈՅՍՆ

Նոր ծաղիկ ցուցաւ ի նորատունկ բուրաստանի,
Նոր արեւ Հարաւի
Նորազուարճ առաւաւտի։

Երփնատիպ սաղարթ տերեւախիտ կանաչազուարճ
Հողմով Հոգւոյն շարժեալ,
Քաղցրիկ աւդով վայրաբերեալ։

Բախճանայ դրախտն Եդեմայ նոր ծառ կենաց տնկեալ ի նմա
Ի յաբրահամեան
Յեսսեան արմատ դաւթիազարմ։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 11աբ*։
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 42բ—43ա*։
C—*ձեռ. № 79, թերթ 330ա (Փարիզ)*։
D—*ձեռ. № 80, թերթ 9բ—10բ (Փարիզ)*։

Խորագիր

A տե՛ս վերևում *(կոյսն, խոսրովային եղանակաւ)*։ B *Տեառն Ներսիսի կաթողի-կոսի, սուրբ Աստուածածին, խոսրովային*։ C *Այլ տաղ Ծնընդի*։ D *Տեառն Ներսի[սի] Հայոց կաթուղ[իկոսի] ասացեալ, ի սուրբ Աստուածածին կոյսն, խոսրովային եղանա-կաւ, յոյժ լաւ*։

Ծայրակապ՝ *Ներսէսս*։

Բնագիր

1 AD *բուրաստանէ*։
3 AD *առաւաւտէ*։ C *առաւաւտին*։
4 B *կանաչազըւարճ*։
5 C *Հոգոյն*։
6 A *վայրաբերեա*։
7 C *Դրախտ*։ ABD *տընկեալ*։
8 AD չիք *Ի*։ C *յաբրահեան*։
9 D *դաւթիազէնս շառօիղեալ* փխ *դաւթիազարմ*։

Սքանչելեաւք Կոյսն յղացաւ զէմմանուէլն ըստ Եսայեայ,
Ծընեալ զՀաւր Համագոյն՝
Մեզ համագոյ գոլ ըստ մարմնոյ։

Էն ի միշտ էէն անժամանակ ծընեալ անմայր,
Նոյն ժամանակաւ
Ի կոյս մաւրէ անհայր ծընաւ։

Սիրով խոնարհեցաւ ճըշմարտապէս եւ տիրաբար,
Առնուլ ըզմերս մարմին,
Առանց մեղաց մնալ անմարմին։

Սիրով երկըրպագեա՛, եկեղեցի, ծնեալ արքային.
Փառաւք զքեզ պսակողին
Մատո ըզփառս միշտ յաւիտեան։

---

10 C չիք 10—15։ AB լուսանցքում՝ *Այլ ազգ*։ B *Սքանչելաւք Կոյսըն յղացաւ*։ AD *զԵմմանուէլն*։ B *զէմմանըւիէլն*։
11 D *Ծնեալ*։ A *զՀայր*։ B *Համագոյն*։
13 D *ծընեալն*։
16 C *ճշմարտապես*։
17 AD *Առնու*։ A *ըզմերըս*։ C *զմերս*։ D *զմերըս*։
18 A *մընալ*։
19 C չիք 19—21։ AD *երկըրպագէ*։
20 D *Փառօք ըզքեզ*։ AD *պըսակողին*։ B *պըսակաւղին*։
21 B *Մատոյ ըզփառըս*։

Դ. ՓՈԽ

Այսաւր ցընծութիւն հողեղինացս,
Եւ աւետիք խընդութեան փըրկողին ծննդեան։

Սա յերկնից իջեալ ի ծոցոյ Հաւր,
Որդի եւ Բան անմարմին՝ եղանի մարմին։

Է զարմանք հրաշից աննիւթ Բանին
Լինել մարմին տիրապէս եւ մնալ անմարմին։

Ջանհաս այս խորհուրդ վերին զաւրացն
Ծանուցեալ աւէին՝ ըզփա՛ռս ի բարձունս։

Աստղն արեւելեան զարդարութեան
Եցոյց յայրին զարեգակն ընծայաբեր հովուացն,

Յորմէ սրովբէքն ծածկեալ ըզդէմըս
Զերեքսըրբեանն երգէին. հովիւքն աւրհնէին,

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 11բ—12ա*։
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 43ա—44ա*։
C—*ձեռ. № 80, թերթ 10բ—11ա (Փարիզ)*։

Խորագիր

ABC *Փ[ոխ]*։

Մայրակապ՝ *Աւէ զայս բան*։

Բնագիր

2 ABC *ծնընդեան*։
3 B *ծոցւոյ*։
8 C *աւեին*։
9 B *Աստղ*։
11 AC *ըզդէմս*։
12 C *երգեին*։

Սարսեալ քրովբէիցն տեսանելով
Զվերանըստեալըն ինքեանց ի գիրկըս Կուսին։

Բանն, որ կերակրէ բանիւ զհոգիս բանականաց,
Դընի յանբանից մըսուր։

Առած Միքիայ առ Բեթղահէմ այսաւր լըցաւ,
Ուստի հացիւ կենաց կերակրիմք։

Նոր երգս աւրհնութեան անճառ Բանին մարմնացելոյ
Մատուսցուք այժմ եւ յաւիտեան։

---

13 AC քրովբէիցըն։
14 AC Զվերանըստեալն։
15 B բանականաց, ը՞։
17 AC Բեթղեէմ։ B Բեղղահէմ։
20 B յաւիտեանս ամմէն։

3

Ե. ՏԱՂ ՃՐԱԳԱԼՈՅՑԻ ԾՆՆԴԵԱՆ

Այսաւր աւետեաց Գաբրիելի լրումն
Եղանի առ կոյս Մարիամ։

Այսաւր աներբին ինևամսեան անմամա
Առլըցեալ յարգանդի Կուսին։

Այսաւր գայ Յովսէփ ի քաղաք Դաւթի,
Ընդ Կուսին յայրն իջավանի։

Այսաւր երկնային արքայն մըտանէ
Ընդ երկրաւոր արքային գրոյն։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 9բ—10ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 13բ—14բ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 316ա (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 8աբ (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 2541, թերթ 198ա—199ա։*
F—**Ներսես Շնորհալի,** *Բանք չափաւ, էջ 369—370։*

Խորագիր

A *Տաղ սրբոյ Յայտնութեան Տեառն, ճրագալուցին։* B *Տաղ սրբոյ Յայտնութեան առաջի աւուրն։* C *անխորագիր։* D *Տաղ սուրբ Յայտնութեան, ճրագալուցին աւուրն։* E *Տաղ Ծննդեանն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։* F *Ճրագալուցի Ծննդեան։*

Բնագիր

1 C չիք *1—10։* F *Այսօր։* ABDEF *Գաբրիէլի։*
3 F *Այսօր։* E *իննեմսեան։*
4 B *Կուսի։*
5 F *Այսօր։*
6 AE *յայր։* B *իջաւանի։* D *իջավանին։* F *իջեվանի։*
7 F *Այսօր։* D *երկնաին։*
8 F ’Դ փխ *ընդ։* EF *արքայի։* AD *գըրոյն։* BF *գըրոյ։* E *գրո։*

Այսաւր ազգ մարդկան վնրագրին աշխարհագրաւն այն
Յաշխարհըն վերին։

Այսաւր ի Հաւրէ անմարմին ծընեալ Որդի
Նոյն մարմնով ծընանի։

Այսաւր Բանն աննիւթ թանձրացեալ
Հիւթական կերպիւ յայտնեալ երեւի։

Այսաւր լուծանի երկունք անիծից նախամաւրն
Ծնընդեամբ սուրբ Կուսին։

Այսաւր մեզ Դաւիթ տասնաղեաւըն տայ նըշանակ.
Գըտաք յՆփրաթայ։

Այսաւր ըստ Միքիայ Բեթղահէմ ցընծայ՝
Տուն եղեալ երկնաւոր հացին։

Այսաւր ըստ Եսայեայ Կոյսըն մայր լինի
Աքանչելեաւք էմմանուելի։

Այսաւր հոգեղէնք տան որդւոց մարդկան
Աւետիս.—Ծընաւ ձեզ փըրկիչ։

Այսաւր ընդ հովիւսն երգս առեալ գոչեմք
Ասելով՝ ըզփառս ի բարձունս։

---

9 F *Այսօր։*
11 F *Այսօր։* F *Հօրէ։* E *անմամին։* C չիՙ *Այսաւր ի Հաւրէ անմարմին։* A *Որդին։*
13 D չիՙ *13—22։* F *Այսօր։*
14 CEF *մարմնով* փխ *կերպիւ։*
15 F *Այսօր։* F *նախահօրն։*
16 E *Ծընընդեամբ։*
17 F *Այսօր։* E *տասնաղեաւն։* C *տա։* F *նըշան։*
18 C *յՆփրաթա։*
19 F *Այսօր։* E *սա* փխ *ըստ։* F *ընդ։* DF *Միքեայ։* C *Միքեա։* E *Միքիեա։* C *Բեդղահեմ։* E *Բեղղէմ։* F *Բեթղէէմ։* AE *ցընծա։* C *ցնծա։*
20 C *եղեա։*
21 F *Այսօր։* F 'ստ փխ *ըստ։* BC *Եսայեա։*
22 F *Սքանչելեօք։* A *Եմմանուելի։* B *էմմանուէլի։* C *Եմաւուիելի։* E *էմանուէլին։*
23 F *Այսօր։* ABD *հոգեղէնքն։* C *հոգեղենք։* BCE *որդոց։*
24 C *փրկիչ։*
25 F *Այսօր։*
26 D *Փառս։*

Զ. ՓՈԽ

Նոր ծաղիկ բըղխէ այսաւր յարմատոյն Յեսսեայ,
Եւ որդի Դաւթի ծնանի Որդին Աստուծոյ։
Բոպէից Տէրն ածանի արքայ նոր Իսրայելի.
Սրովբէից անտես բնութիւնն տեսանի մարմնով,
Ի լոյսն անմատոյց բնակեալն խանձարրաւք պատի.
Սա անմայր յառաջ ծընեալ, անհայր ծընանի,
Ի բարձունս անբաւ վերնոցն՝ յայրըն պարագրի.
Երեւի տղայ ծերունին, մանուկ հինաւուրցն,
Անեղն եղանի այսաւր մարդ ճըշմարտապէս.

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 10ա—11ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 14բ—15ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 316աբ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 8բ—9բ (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 2541, թերթ 199բ—200ա։*
F—*ձեռ. № 6495, թերթ 89բ։*
G—**Ներսես Շնորհալի**, *Բանք չափաւ, էջ 370—371։*

Խորագիր

AD անխորագիր: BE *Փ[ոխ]։* C տե՛ս վերևում: F *Տաղ ի տէր Ներսէսէ։* G *Յորգորակ։*

Մայրակապ՝ *Ներսիսի է այս երգս։*

Բնագիր

1 C *այաւր։* G *այսօր։* F *այսաւր բըղխէ։* C *յարատոյն* փխ *յարմատոյն։։* BE *Յեսսեա։*
2 ABCDE *ծընանի։* BE *Որդի* փխ *Որդին։*
3 ABCDEF *Բոպէիցըն։* F *Տէր։* F *ծնանի* փխ *ածանի։* G *օծանի։* B *արքա։* ABCDE *Իսրայէլի։* F *Իսրայեղի։*
4 C *Սրոբեից։* F *Սրոբէիցն։* ABC *բընութիւնն։* DE *բընութիւն։* F *բնութիւն։*
5 ABD *Եւ ի։* ABDG *լոյս։* ABCD *յանմատոյց։* E *բընակեալ։* F *բընակեալն։* B *խանձարաւք։* FG *խանձարրօք։*
6 E *Սայ։* F *ծընեալ յառաջ։*
7 CE *վերնոց։* C *յայրն։*
8 DEG *էրեւի։* ABF *տըղայ։* CE *տըղա։* BEF *ծերունի։* E *հինաւուրց։*
9 G *այսօր։* C *ճշմարտապես։* F *ճշմարտապէս։*

Յիւր պատկերըն գայ կամաւ կերպարանըն Հաւր,
Սիրով խոնարհի ի մեզ բարձրեալ Թագաւորն։
Եկայք զնախատաւն ծնընդեանս վերապատուեսցուք,
Ըամեալ մաքրութեամբ հաղորդ լիցուք ծնիցելոյն.
Գոհութիւն տացուք նըմին ընդ Հաւր եւ Հոգւոյն,
Սուրբ Երրորդութեանըն փա՜ռք յաւիտեանս, ամէն։

---

10 C գա։ C կերպարանն։ E Հա փխ Հաւր։ FG Հօր։
11 E խոնարհեալ։ FG առ փխ ի։
12 F զնախատօն։ ABD Ծընընդեանս։ C Ծնդեան։ E Ծնընդեան։
13 G հաղորդս։ F ծընիցելոյն։
14 C նմին։ F նըմա։ DFG Հօր։ CEF Հոգւոյն։
15 C Երրորդութեան։

4

Է. ՏԱՂ ԾՆԸՆԴԵԱՆՆ ՏԵԱՌՆ, Ի ՆԵՐՍԻՍԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ

Այսաւր ի սկըզբան Բանն, որ ընդ Հաւր միշտ յէութեան,
Ծընանի մարմնով, անյեղապէս գոլով բնութեամբ։

Այսաւր ծոցածին լոյսն, որ յառաջ քան զյաւիտեանս,
Ծագեցաւ յերկրի ի կուսական յորովայնէ։

Այսաւր հինաւուրցն Աստուած էակն եղականաց,
Եղանի մանուկ ի զաւակէ Դաւթի ծընեալ։

Այսաւր յարմատոյն Յեսսեայ բըղխեալ մեզ գաւազան,
Ծաղկեցաւ ծաղիկ կենդանատու տիեզերաց։

Այսաւր զլոյս փառաց, որպէս զաւթոց արկող զինքեամբ,
Խանձարըրաւք պատի եւ յանբանից մըսուր բազմի։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 18աբ։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 17ա—18ա։
C—ձեռ. № 79, թերթ 318աբ (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 80, թերթ 27բ—28ա (Փարիզ)։
E—ձեռ. № 2541, թերթ 204ա—205ա։

Խորագիր

AD Տաղ նմին աւուր [Ջրօրհնեաց] երեկոյին, ի Ներսիսէ կաթուղիկոսէ ասացեալ, [D չիք ասացեալ]։ B նմին աւուր երեկոյին ժամու [Ջրօրհնեաց]։ C Փ[ոխ]. նմին, աւուր երեկոյին [Ա աւուր]։ E Տաղ Ծնընդեանն Տեառն, երկրորդ աւու[րն]։

Բնագիր

1 C սկզբան։ E սկըզբանն։ C միշ փխ միշտ։
3 B լոյս։ E Այսաւր ծոցածին փխ տողի:
5 E Աստուածն։ B եղկանաց։ D եղականացս։
7 CE Յեսսեա։ C բղխեալ։
9 D ըզլոյս։ C զինքեամբ արկած փխ արկող զինքեամբ։
10 C մսուր։

Այսաւր սրովբէիք պարածածկեալ թեւաւք խորհուրդն
Յայտնեցաւ մարդկան ի սուրբ յայրին Բեթղահեմի։

Այսաւր ի հրանիւթ քառակերպեան նըստեալն յաթոռ,
Նըւաստացեալ բառնի ի գիրկըս հողեղինի։

Այսաւր կերակրողըն համայնից կենդանութեանց,
Կերակրի կաթամբ ի կուսական բըղխեալ ըստեանցն։

Այսաւր մոգքն աստեղբ յարեւելից եկեալք ի յայրն,
Երկիր պագին՝ ոսկի եւ զըմուռ, խունկ ընծայեալ։

Այսաւր որ հովուէրըն զԻսրայէլ հովիւըն քաջ,
Բացաւթեայ հովիւք երգեն նըմա. Փա՜ռք ի բարձունս։

---

11 C սրոբէիւք։
12 A Բեթղահէմի։ C Բեդղահեմի։ D Բեթղեեմի։ E Բեդղէհեմի։
13 C նստեալն։
14 ABCD գիրկս։
15 ABDE կերակրաւղըն։ C կերակրաւղ։
16 C բըխեալ։ BD ըստեանց։
17 BE մոգք։ ABD աստեղըն։
18 ABDE Երկիր պագեալ։ A զմուռս։ BCD զմուռ։ ABE խունկս։ C խունգս։ D ըն-ծայեալք։
19 B հովէրըն։ C հովերն։ C հովիւն։
20 CE Բացաւթեա։ E հովիւքն։ C նմա։ E նըմայ։

Ը. ՓՈԽ

Նոցին համաձայնեալ եւ մեք ցընծութեամբ
Երգեմք ընդ հովիւսն՝ ըզփառս ի բարձունս.
Ռախճանամք երկրաւորքս ցընծութեամբ երկնայնոցն,
Սրովբէից անտեսն այսաւր տեսանի.
Ի բարձունս անհասն յերկրի երեւի,
Սոսկալին քրովբէից ի գիրկըս գըգուի.
Ի յայրն իջավանի որ յաթոռ ընդ Հաւր,
Երկնից թագաւորն դընի ի մըսուր.
Եւ խանձարրաւք պատի զլոյս փառաց զգեցեալն,
Ռամից մարդկայնոց գայ ի փըրկութիւն։
Գովեմք նոր երգով զնորածին արքայն,
Սըմա միայնոյ տացուք այժմ ըզփառս։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 18բ—19ա։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 18աբ։
C—ձեռ. № 79, թերթ 318բ (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 80, թերթ 28աբ (Փարիզ)։

Խորագիր

AB Փ[ոխ]։ CD անխորագիր:

Մայրակապ՝ Ներսիսի է երգս։

Բնագիր

1 C ցնծութեամբ։
2 B բարձունս։
3 C ծնընդեամբ փխ ցընծութեամբ։ C երկնայնոյն։
4 C Սրաւբէիցն։
5 D երեւեալի փխ երեւի։
6 C քրոբէից։ C գիրկս։
7 AB իջաւանի։ C իջեւանի։
8 D Էրկնից։ C դնի։ C մսուր։
10 C փրկութիւն։
12 C Սմա։ D այժ։

5

Թ. ՏԱՂ ԾՆՆԴԵԱՆ, ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ

Նոր եղեմ բանաւոր տընկոյն,
Նոր Ադամն ի քէն հընոյն նորոգող.
Երկակի դիմառից առիթ
Անքակ միութեան էին ընդեղումն։

Բենական արփիւ առըցեալ,
Զմինըն մարմնապէս ծընար վերըստին.
Սիրամարգ ոսկետիպ նըկար,
Տատրակ ողջախոհ, մաքուր աղաւնի։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 62ա—63ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 38ա—39ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 329աբ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 32բ—33ա (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 6495, թերթ 84ա։*
F—*ձեռ. № 231, թերթ 385ա (Երուսաղեմ). տե՛ս «Սիոն», 1949, № 3, էջ 63։*
G—**Ներսես Շնորհալի,** *Բանք չափաւ, էջ 371—372։*

Խորագիր

A *Այլ տաղ Ծննդեան Տեառն Աստուծոյ մերոյ։* B *Տաղ երկրորդ ա[ուր], խաւ-րովային, տեառն Ներսի[սի] կաթողիկոսի [Աւետեաց Աստուածածնի]։* C *Այլ տաղեր և մեղեդիք Ծնընդի։* D *Տեառն Ներսիսի ասացեալ երկրորդ աւուրն [Ծննդեան]։* E *Մեղեդի Աւետեաց Աստուածածնի։* F *Տաղ ութերորդ օ (տպագրում՝ Տաղ Աստուածա-յայտնութեան ութերորդ աւուրն)։* G *Ի Ծնունդն Տեառն։*

Մայրակապ՝ *Ներսեսի երգ։*

Բնագիր

1 E *եղէմ։*
2 AF *նորոգաւղն։* BCDE *նորոգաւղ։* G *նորոգօղ։*
3 BC *Երկակին։* D *Երրակի։* E *դիմառիցն։*
4 A *միութեան* ուղղված՝ *միութիւն։* EF *միութիւն։* G *միութեամբ։*
6 C *վերստին։*
7 ABF *ոսկէտիպ։* EG *ոսկիտիպ։* E *նըկար յոգիդ։* G *նըկար յոգի։*

Երեւեալ ծաղիկ գարնայնոյ,
Վարդ, մանիշակ, քըրքում, շուշան վայելուչ.
Սարդիոն, յակինթ, դահանակ,
Յասպիս, կարկեհան, զըմրուխտ, շափիւղայ։

Ի տիպ վակասին յեռեալ
Կայծ եւ տըպազիոն նորն Ահարոնի.
Երկնագոյն ադամանուած շար,
Բեհեզ եւ ծիրանի՝ նիւթ նոր խորանիդ։

Րակերտեա համասեռիցս ելք,
Ընդ քեզ վերաբերիլ յառ ի քէն ծագումն.
Գոչելով զեռահիւսակ նուագս,
Երիցն ի միումն յաւէտ միշտ ըզփառս։

9 ADEFG *էրեւեալ։* B *գարնանւոյ։* D *գարնանոյ։* F *գարնայնւո։*
10 CE *մանուշակ։*
11 B *Սարէոն։* F *Սարդէոն։* ACDF *յակինդ։* B *յակին։*
12 ABF *կարկէհան։* C *զմըրուխտ։* E *զըմրութ։* F *զմրուխտ։* ABDG *շափիղայ։* E *շա-փիւղա։*
13 E չիք *13—20։* C *տիտ նոյն* փխ *տիպ։* F *Ի տիպ ի նոյն։* G *վակասի։*
14 ACDFG *տպազիոն։* BF *Ահարովնի։*
15 G չիք *15—20։* B *Երկնագոյ։*
17 C *Րակերտեալք։* DF *Րակերտեալ։*
18 F *առ։*
19 C *Գովելով։* BF *նըւագս։*
20 BC *Երից։* C *միում։* BDF *յաւէժ։* C *զփառս։*

Ժ. ՓՈԽ

Մայր Աստուծոյ Մարիամ,
Դուստըր Դաւթեան թագազարմ.
Ծընար մարմնով զնորն Ադամ,
Որ նորոգեաց զհինն Ադամ։

Աստուածածին դաւանեմք,
Զծնեալդ Աստուած քարոզեմք.
Ընդ հրեշտակին քեզ գոչեմք,
Զուրախութիւնն աւետեմք։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 63աբ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 39ա—40ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 329բ—330ա (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 33բ—34ա (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 2541, թերթ 205ա—206բ։*
F—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 367—368։*

Խորագիր

ABCE *Փ[ոխ] [*AC *Ծննդեան։* B *Բ աւուր Աւետեաց։* E *Բ աւուր Ծննդ.]։* D անխորագիր *[Բ աւուր Ծննդ.]։* F *Ի նոյն [Աւետեաց]։*

Բնագիր

2 C *Դուստր։* D *Դաւթի թագազարմն։*
3 C *Ծնար։* B *մարդկան* փխ *մարմնով։* E *զնոր։*
4 D տողի վերջում՝ *«կրկ.»*։*
6 ABCDEF *Ըզծնեալդ։*
7 C *հրըշտակին։*
8 ABCDE *Զուրախութիւն։*

* *Այսպես՝* D *օրինակի յուրաքանչյուր տան վերջին տողը, կամ տողը կրկնված (բացառություն՝ 44-րդ տողը)։ 32-րդ տողի փոխարեն սխալմամբ կրկնված է 31-րդ տողը։*

Խընդա՛, խորանըդ լուսոյ,
Բերկրեա՛, տաճարդ արեւոյ.
Ցընծա՛, աթոռ Աստուծոյ,
Բարձող Բանին բարձրելոյ։

Երկինք երկնից վեհագոյն,
Քերովբէից գերագոյն,
Ի սրովբէիցըն թեւոյն
Ծածկեալ խորհուրդ ծնիցելոյն։

Անտանելոյն կայարան,
Արեգականն աւթարան,
Ահեղ բոցոյն բնակարան,
Աննիւթ Բանին մարմնարան։

Զքեզ տեսանողքըն տեսեալ,
Մովսէս՝ մորենի ոչ կիզեալ,
Եսայիաս՝ կոյս յղացեալ,
Եզեկիէլ՝ դուռն աղխեալ։

Լեառն վիմածին՝ Դանիէլ.
Բլուր կընդըրկի՝ Սողոմոն,
Աղբիւր կընքեալ պահողին,
Պարտէզ փակեալ տընկողին։

---

9 ABDE *Ցընծա՛ (*D *Ցընծայ)* փխ *Խընդա՛։* C *Խնդայ.*
10 ABCEF *արեւու։*
11 ABDE *Խընդա՛ (*E *Խընդայ)* փխ *Ցընծա՛։* C *Ցնծայ։*
12 ACDE *Բարձաւղ։* AD *բարձրելոյն։*
13 C չիք *13—20։*
14 D *Քերովբեից։*
15 D *սրովբեիցըն։* ABDE *թեւոց։*
16 E *ծընիցելոյն։*
17 F *Անտանելւոյն։*
18 D *Արեգական։* F *օթարան։*
21 A *տեսանաւղքըն։* C *տեսանողքն։* EF *տեսեալ։*
22 B *մորենին։*
24 BDE *ախեալ։*
25 D լուսանցքում՝ *Փ[ոխ]։* BE *Լեառըն։*
26 E *Բըլուր։* C *կնդրկի։* F *կընդրըկի։* BDE *Սողովմոն։*
27 ADF *Աղբեւր։* E *Աղբեր։* C *կնքեալ պահաւղին։*
28 C *պահողին* փխ *տընկողին։*

Նըման գեղման՝ Գեդէոն,
Դաւիթ՝ իջման անձրեւոյն,
Եւ Միքիաս՝ ըզտեղւոյն
Ի Բեթղահէմ ծնանելոյն։

Նոյեան տապան կենարար,
Աբրահամեան տաղաւար,
Կըտակագրին տապանակ,
Անճառ լուսոյն աշտանակ։

Դրախտ Աստուծոյ ծաղկալի,
Նարդոս բուրեալ ի յոգի,
Հովիտ պայծառ շուշանի,
Աղբիւր գետոց քառակի։

Բուրուառ խընկոց անուշից,
Քառաբուրեանըն խառնից,
Զոր ծերունեացըն խըմբից
Զաղաւթս խընկեն քոց բանից։

Ի քէն հայցեմք, մայր կենաց,
Մաքրել ըզմեզ ի մեղաց.
Հայցմամբ առ Տէրն աշխարհաց,
Որում պատիւ սըրբասաց։

29 C Նման։ A Գեդէովն։ C Գեդեհոն։ D Գեդեոն։
30 F Նըման փխ իջման։ BCD անձրեւոյ։
31 C ըզտեղոյն։ E զտեղին։
32 C Բեդղեեմ։ D Բեթղեէմ։ E Բեդղահէմ։ F Բեթղեհէմ։ C ծնիցելոյն։
35 C Կտակագրին։
37 C չիք 37—44։
38 F հոգի։
40 ACDF Աղբեւր։ E Աղբեր։
41 BF Բուրվառ։ E Բուրուվառ։ EF խընկոց։
42 D Քառաբիւրեանըն։
43 E ծերունեալըն։
44 F Զաղօթս։ BF խընգեն։ E երգեն փխ խընկեն։
46 C Մաքրեա զմեզ։
47 E Տէր։
48 C սրբասաց։

6

ԺԱ. ՏԱՂ ԾՆՆԴԵԱՆ, ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

Անճառ է խորհուրդ սըրբոյ յայտնութեանն.
Բանն, որ ի ծոց Հաւր ծընեալն անմարմին,
Գըթացեալ ի մեզ, մարմին ըզգեցաւ՝
Դարձումն առնելով նախաստեղծ մարդոյն։
Երանեն այսաւր մեզ ազգ եւ ազինք,
Զաւրք հոգեղինացն յերկիր ծաւալին՝
Էմմանուելի գուշակ լինելով։
Ընդ մեզ Աստըւած շըրջեցաւ մարմնով,
Թագաւոր փառաց՝ ծառայի կերպիւ։
Ժամանակ եհաս փըրկութեան մարդկան,

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 22ա—23ա։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 19բ—20բ։
C—ձեռ. № 79, թերթ 319բ—320ա (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 1661, թերթ 415աբ։

Խորագիր

A Տաղ Նմին աւուր երեկոյին, տեառն Ներսիսի կաթուղիկոսի ասացեալ [Բ աւուր]։ B Նմին աւուր երեկոյին ժամուն [Բ աւուր]։ C Նմին աւուր երեկոյին [Բ աւուր]։ D Տաղ Ծնընդեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։

Ծայրակապ՝ Ա—Ք։

Բնագիր

1 CD սրբոյ։ AB յայտնութեանս։ D յայտնութեան։
2 D ծնեալ։
3 D զգեցաւ։
6 D հոգեղինաց երկիր։
7 A էմմանուէլի։ BD էմանուէլի։ C Եմանուիելի։
8 C Աստուած։ CD շրջեցաւ։ D մարմնով։
9 D գերպիւ։
10 AB էհաս։ CD փրկութեան։ B մարկան։ C մերոյ ուղղված՝ մարդկան։

Իջեալ ի յերկիր Որդին միածին,
Լոյս փառաց ծագեաց իւր արարածոցս։
Խաւար լուծանի երեւմամբ լուսոյն,
Ծագի արեգակն ի Բեթղահեմէ,
Կոչէ զտիեզերս ի լուսաւորիլ։
Հովուացն ընթացեալ ի տեսիլ լուսոյն,
Ձայնակից եղեն վերին զըւարթնոցն։
Ղամբար լուսափայլ յայտնեալ ի յայրին,
Ճառագայթ ծագեաց աստղըն յարեւելս։
Մոգուցըն տեսեալ, նըմին հետեւեալ.
Յայրն իջավանեալ տեսին զարեգակն,
Նըմա մատուցին զընծայս խորհըրդոյ,
Շարժեալ իմաստիւք զըմուռս մահացու,
Ոսկի՝ արքայի, կընդրուկ՝ Աստուծոյ։
Չնաշխարհիկ գոլով աճմամբ մարդկութեան,
Պարագայց լըրութեամբ թիւ երեսնամեայ,
Ջրով Յորդանանու այսաւր զմեզ սըրբեաց։
Ռահ հորդեալ յերկինս որդւոց Ադամայ,
Սարսէր Յովհաննէս մերձենալ ի հուրն։
Վերնոց ահաւորն խոնարհի մարդկան,

---

13 D երեւման լոյսոյն։
14 AB Բեթղահէմէ։ C Բեդղահեմե։ D Բէթլեհեմի։
15 D լուսաւորել։
16 C Հովացն։ D լոյսոյն։
17 B զուարթնոցն։ C զըւարթն։ D զուարթնոց։
18 C Ղամար։ D լոյսափայլ։ C յատնեալ։ D յարին փխ յայրին։
19 D փառաց փխ ծագեաց։ D աստեղն։ BC յարեւեալս։ D ծագեալ փխ յարեւելս։
20 C Մոգուցն։ D Մոգացըն։ CD նմին։
21 D իջեւանեալ։
22 CD նմայ։ D մատուցեալ։ B խորհըրդւոյ։ C խորըրդոյ։ D խորհուրդոյ։
23 BC զըմուռ։ D զմուռ։
24 C արքի փխ արքայի։ C կնդրուկ։ D կըտրուկ։
25 C չիք 25—32։ B Չընաշխարհիկ։ D բարկութեամբ փխ մարդկութեան։
26 A Պարագայ։ D երեսնամի։
27 D սիրեաց փխ սըրբեաց։
28 D երկինս որդոց։
29 D Սարսափէր փխ Սարսէր։ BD Յովաննէս։ D մերձենեալ։ D հուր։
30 B Վերնոցն։ D ահաւոր։

Տէր Հոգին իջեալ կերպիւ աղաւնոյ,
Բաբունից րաբունն Հայր վըկայելով,
Ցուցեալ յայտնեցաւ սուրբ Երրորդութիւն,
Իիւսեալ միութեամբ անբաժանելի։
Փառաց, միշտ էին փառաւորելոյն,
Քահանա՛յք, երգով մատուցուք ըզփառս։

---

31 D չիք 31—32։ A աղաւնւոյ։
33 C յատնեցաւ։ D այտնեցաւ։
34 A Իւսեալ։ C Իսեալ։ D անարժանելի փխ անբաժանելի։
35 B Փառաւորելոյն։ D փառօրելոյն։
36 D Քահանայ։ CD մատուցէք։ D զփառս։

7

ԺԲ. ՏԱՂ [ԾՆՆԴԵԱՆ], ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ԿԼԱՅԵՑՒՈՅ

Ծագումն յարփւոյն, ը՛, փառաց
Փայլեալ, ը՛, յարարածս եւ լուսաւորեաց։

Լոյսն, որ ի սկզբանէ աշխարհի,
Վերըստին հաստատի դարձեալ։

Դարձեալ նոր Իսրայէլ ի Քրիստոս, ը՛,
Հաւատոյ սեամբ լուսաւորի։

Զլոյս մեծ գիտութեան, ը՛, տեսին, ը՛,
Ժողովուրդք՝ որք ի խաւարի։

Խաւար ստուերին աւրինացն փոխեալ, ը՛,
Տեղի ետ լուսոյն ճըշմարտի։

Ճըշմարիտ Մելքիսեդեկ, անմայրն յառաջ,
Այսաւր անհայր ծընանի։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 21աբ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 20բ—21բ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 320աբ (Փարիզ)։*

Խորագիր

A *Տաղ երկրորդ աւուրն, տեառն Ներսիսի Կլայեցւոյ ասացեալ։* B *Կանոն երրորդ աւ[ուրն] առաւաւտոյն։* C *Փ[ոխ]. Տաղ երրորդ աւուրն առաւաւտ[ոյն]։*

Բնագիր

1 AC *յարփոյն։*
2 C *Ծագեալ* ուղղված՝ *Փայլեալ։*
4 C *հաստաստատի։*
7 C *տեսին ը՛* փխ *ը՛, տեսին, ը՛։*
9 AB *աւրինաց։*
11 C *Ճշմարիտ։*

Ծնընդեամբն, որ ի Կուսէն,
Զաւրէնըս բընութեան եւոյծ ըզծնելոց։

Ծնեալքս յապականութիւն ցընծամըք
Ծընընդեամբ անապականին։

Անապական կուսածին Որդին
Զանապական շնորհեաց մեզ ծընունդ։

Ծընեալք աւազանաւս,
Ըզծընեալն ի Կուսէն փառաւորեցէք։

---

13 C *Ծնդեամբն։*
14 A *ըզծընելոց։*
15 C չիք *15—18։* A *Ծընեալքս։*
19 B *Ծնեալք։* C *Ծընելք։*
20 C *Ըզծընեալըն։*

ԺԳ. ՓՈԽ

Երգ Նոր աւետեաց բարբառ այսաւր մեզ հընչեաց,
Բաբունն երկնային դասուց զաւրաւք յայրն իջեալ։

Գոչէր Գաբրիէլ հովուացն այսաւր.—Ցընծացէ՛ք,
Նոր ծընաւ փըրկիչ ածեալ ի քաղաք Դաւթի։

Երկինք երկնայնովք տաւնեն ըզծընունդ փըրկչին,
Բոպէից քառից կուսից լոյս ծաւալեցաւ։

Սոսկացեալ խըմբից մոգուցն ընդ փայլումն աստեղն
Ի յերկըրպագել ծնելոյն եկեալ ընծայիւք։

Սարսեալ Հերովդէս դողայր ընդ լուր արքային,
Ի խընդիր մահու շարժեալ կենաց տըւողին։

Արեամբ անմեղաց մանկանց լընոյր զԲեթղահէմ,
Յառաջեալ տըղայք վըկայք տըղայացելոյն։

Սոցին համաձայն լերուք, մանկունք Սիոնի,
Էին ծնիցելոյ Բանին տուք միշտ աւրհնութիւն։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 21բ—22ա։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 21բ—22ա։
C—ձեռ. № 79, թերթ 320բ (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 80, թերթ 34բ (Փարիզ)։
E—ձեռ. № 6495, թերթ 112աբ։
F—**Ներսես Շնորհալի**, Բանք չափաւ, էջ 374—375։

Խորագիր

AC Փ[ոխ]։ B **անխորագիր**: D Նորին Ներսեսի նորին աւուր երեկոյին [Բ աւուր]։ E Այլ տաղ [Ը աւուր]։ F Ի նոյն։

Մայրակապ՝ Երգ Ներսիսի այս է։

Բնագիր

1 EF այսօր։
2 D Բաբուն։ F զօրօքն։
3 C հովվացն։ D հրեշտակն փխ հովուացն։ E հովւացն։ F այսօր։ C ցնծացեք։
4 C ծնաւ փրկիչ։ F օծեալ։
5 AC երկնայնաւք։ EF երկնայնօք տօնեն։ C ըզծնունդ։ CE փրկչին։
7 C խմբից։ E պետից փխ խըմբից։ A մոգուց։
8 C յերկըրպագեալ։ E ծընելոյն եկին։
9 C Հերոդես։
10 C խնդիր։ E տըւօղին։ F կենսատուին փխ տըւողին։
11 C մանգանց լնոյր։ BE Բեթղահէմ։ C զԲեդղահեմ։ D Բեթղեէմ։
12 C տղայք վկայք տղայացելոյն։
13 C Նոցին փխ Սոցին։ E համայձայն։ C մանգունք։ AB Սիովնի։
14 D տացուք փխ տուք։ F օրհնութիւն։

Ծ

ԺԴ. ՏԱՂ [ԾՆՆԴԵԱՆ], ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ

Աստուծոյ ողորմութեանցըն ազդեցումն
Յառաքումըն միածնին Հաւր ի յերկիր,
Համբաւ ահեղ երեւեցաւ յաշխարհի
Առ ի քէն, Երուսաղէմ, քաղաք Դաւթի։

Թագաւորք եկին առ քեզ ահաւորք,
Եւ զաւրաւք պատեն ըզդրունըս քո, Սիոն.
Աստղ ունին փայլատակող՝ առաջնորդ,
Յարեւելից գան ի հարաւ փութապէս։

Արքայի ծընիցելոյ են ի խընդիր
Եւ սիրով նըշան հայցեն բերել ի մէջ.

Ո՛չ կարես թաքուցանել, ո՛վ սուրբ քաղաք,
Զի յերկնից է տեսութիւնըն, զոր ուսան։

Փութա՛, հա՛րց ըզմարգարէն, որ եւ ասէ՝
Ուր ծընանի արքայն հրէից կուսածին.
Ի բարբառոյ խուժադուժիցն աւետեաց
Խռովեցաւ Երուսաղէմ եւ Հերովդէս։

Յիրաւի դու խըռովիս, ո՛վ Հերովդէս,
Զի երկնաւոր արքայն իջեալ բառնայ զթագդ.
Որոյ իւր են յաւիտեանքն ըստ Յակոբայ,
Նա կանգնէ զաթոռ Դաւթի յաւիտեան։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 28աբ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 22աբ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 321ա (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 41աբ (Փարիզ)։*

Խորագիր

A *Տաղ երրորդ աւուրն, տեառն Ներսիսի ասացեալ։* B *Օրեկոյին ասայ [Գ աւուր]։* CD *Նմին աւուր երեկոյին ժամուն* (D **չիք** *ժամուն) [Գ աւուր]։*

Բնագիր

1 C *ողորմութեանցն։* B *աւդեցումն։*
2 B *Առաքումըն։* C *Առաքումն։* A *բարձանց* փխ *յերկիր։*
3 A *ի յաշխարհի։*
4 ABC *մեծ քաղաք (*A *քաղաքի)* փխ *քաղաք Դաւթի։* D *Դօթի։*
6 C *ըզդրունս։* A *Սիովն։*
7 D *7—8-րդ* տողերը՝ ետևառաջ: AD *փայլատակաւղ։*
8 D *հարաւըն։*
9 C *Արքային ծնիցելոյ։* C *խնդիր։*
10 C *նշան։*
11 B *կաես* փխ *կարես։* BCD *թագուցանել։* ABC **չիք** *սուրբ։*
12 ABD *ի յերկնից։* C *տեսութիւնն։* B *ուսանն։*
13 B *Փութայ։* ABC **չիք** *որ։*
14 ACD *ծնանի։* D *հըրէիցըն։*
15 B *բարբարոյ։* C *խուժադուժից։* D *խուժադուժիցըն։*
16 C *Հերոդես։*
17 C *խռովիս։*
18 C *բառնա։* ABD *ըզթագդ։*
19 D *յաւիտեանք։* ABD *Յակովբայ։*
20 BC *կանկնէ։* AD *ի յաւիտեան։*

ԺԵ. ՓՈԽ

Իսկ դու ընդէ՞ր ես խռովեալ, Երուսաղէմ.
Հակառակ քո փրկութեանըդ վարանիս,
Զի յազգէ աբրահամեան է շառաւիղն,
Եւ յարմատոյն Յեսսեայ ծաղկեալ է գաւազանն։

Երանեն, քեզ երանեն, քեզ երանեն,
Ամենայն ազգ եւ ազինք քեզ երանեն.
Քեզ փըրկիչ եւ ազատիչ յայտնեալ այսաւր,
Եւ մեզ պարտ է այնըր լուսովըն զարդարիլ։

Դու խընդա եւ զուարճացիր, Երուսաղէմ.
Ուրախացի՛ր բերկրեալ, ցնծա՛, մայրաքաղաք.

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 28բ—29ա։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 22բ—23ա։
C—ձեռ. № 79, թերթ 321աբ (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 80, թերթ 41բ (Փարիզ)։
E—ձեռ. № 9053, թերթ 15աբ։
F—ձեռ. № 6495, թերթ 112բ—113ա։

Խորագիր

ABCD Փ[ոխ]։ E Տաղ Ծնընդի։ F Յորդորակ [Ը աւուր]։

Բնագիր

1 A խըռովել։ BD խըռովեալ։ F Էրուսաղէմ։
2 F Եւ հակառակ։ ABDF փըրկութեանըդ։ F վարանել։
3 AF յազգէն։ C յազգե։ B աբրաամեան։ F Աբրահամու։ BCF շառաւեղն։ E էառ շաւիղն փխ է շառաւիղն։
4 D չիք Եւ։ C Յեսսեա։ E Յեսա։ AE դաւազան։
5 F Երանեն, քեզ երանեն, Երուսաղէմ փխ տողի։
7 BCE չիք 7—8։ D չիք 7—24։ F փրկիչ։ F այսօր։
8 F քեզ փխ մեզ։ F լուսով ուրախանալ փխ լուսովըն զարդարիլ։
9 C խնդա։ E խնդայ։ F խընդայ։ E զվարճացիր։
10 F Ուրախացեալ բերկրեա։ AB ցընծա։ C ցնծայ։ F ցընծայ։ F մայրըդ Սիոն փխ մայրաքաղաք։

Ձայն աւետեաց հընչեաց յերկնից առ ձեզ, մարդիկ.
Ելէք տեսէք ի Բեթղահէմ՝ զըսքանչելիս։

Հրեշտակաց իմն է բարբառս այս սոսկալի,
Եւ զաւրաց երկնաւորացըն՝ շուրջ զայրին.
— Աւրհնութիւն Հաւր ի բարձունս,— երգեն զուարթունք,—
Եւ յերկիր խաղաղութիւն որդւոց մարդկան։

Մեծարի այսաւր Կուսին մայրըն Սառա,
Պայծառանայ հայր Աբրահամ սուրբ ծերունին,
Զի աւետեաց Որդին, եկեալ հիւր առ նմա
Հաղորդս առնել ուրախութեան ընդ զաւրս երկնից։

Որք էաք մեղաւք կապեալ ի յԱդամայ,
Քրիստոսիւ արձակեցաք ի կապանաց,
Եւայիւ դատապարտեալ ազգըն կանանց
Մարիամաւ ազատեցան ի յանցանաց։

Ընդ նոսին համաձայնեալ ուրախութեամբ.
Երգեմք եւ մեք Տեառն Աստուծոյ. Փա՛ռք ի բարձունս։

11 C հնչեաց։ E հնչեն։ E մարդիք։ F հովիւք փխ մարդիկ։
12 C Եկայք փխ Ելէք։ C Բեդղեեմ։ E Բեղըհէմ։ F Բեթղէէմ։ ABE ըզսքանչելիս։ C ըզքանչելիս։ F զհովիւն քաջ փխ զըսքանչելիս։
14 C չիք՝ տողը։ F Զի ժողովք փխ Եւ զաւրաց։ F երկնաւորաց շուրջ են։
15 C զըւարթունքն։ E զըվարթունքն։
16 CEF որդոց։
17 BCE չիք 17—24։ F այսօր։ A Կուսին։ A Սառայ։
18 F մեծն փխ հայր։
19 A Որդեակն։ A նոսա փխ նմա։ F նըմա։
24 A սըրբոյ Կուսին փխ Մարիամաւ։ A յանիծից փխ յանցանաց։
25 ADF 25—26-ի փոխարեն՝
Քրիստոսի փըրկչին (F փրկչին) մերոյ եկայք եւ մեք,
Ընդ նոսին տուք աւրհնութիւն միշտ յաւիտեանս (F յաւիտեան)։

9

ԺԶ. ՏԱՂ [ԾՆՆԴԵԱՆ], Ի ՆԵՐՍԻՍԷ

Այսաւր աւետեաց ձայն Նհաս ի յունկն Եւայի,
Եւ՝ առաջին կոյս, ցնծայր դըստերբ Կուսին,
Կուսին խընդութեան լուր զըւարթունն իջեալ գոչէր,
Գոչէր Գաբրիէլ. «Ուրախ, ը՜, լեր, բերկրեալ»։

Բերկրեալ ցընծայր Կոյսն աւետեաւք հրեշտակապետին,
Հրեշտակըն զարհուրէր՝ տեսեալ ի նմա զառաքողն,
Զառաքողն առաքեալն ծանեաւ յառաջ եկեալ,
Եկեալ հուրն, որ ի մորենին վառեալ ոչ այրէր։

Ոչ այրեալ, այլ սըրբեալ ինքեան տաճարացոյց,
Տաճար հոգեւոր ի Հոգւոյն, ը՜, նախ մաքրեալ,

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 48ա—49ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 23ա—24բ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 321բ—322ա (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 46ա—47բ (Փարիզ)։*

Խորագիր

A *Տաղ նմին աւուր երեկոյին ժամուն [Զ աւուր]։* B *Կանոնն չորրորդ աւուր առաւաւտուն։* C *Չորրորդ աւուրն առա[ւաւտուն]։* D *Չորրորդ առաւաւտուն, ի Ներսիսէ։*

Բնագիր

1 D *յունկն։*
2 ABC *Եւայ։* AB *ցընծայ։* D *ցընծա։* C *դստերըն։* D *դըստեր։* AD *Կուսին։*
3 C *զուարթունն։*
4 A լուսանցքում՝ *Այլ ազգ։* C լուսանցքում՝ *Փ[ոխ]։* ACD չիք *ը՜։* D *բերեալ։*
5 CD *աւետաւք։* C *հրըշտակապետին։*
6 C *Հրեշտակն։* C *նմայ։* ABCD *զառաքաւղն։*
7 AB *Զառաքաւղն։* C *Զառաքաւղ։* C *ծանեւ։*
8 A լուսանցքում՝ *Այլ ազգ։* C լուսանցքում՝ *Փ[ոխ]։*
9 AC *այրեաց։* C *սրբեալ։*
10 CD *Հոգոյն։*

Մաքուր խառնարան գինւոյն իմաստութեանըն Հաւր,
Հաւր մըշակեալ որթն անդ տընկեալ արմատացաւ։

Յարմատոյն Յեսսեայ գաւազան, ը՜, ծաղկեցաւ,
Ծաղիկ կուսածին, ձըմերան հալածող գարուն,
Գարուն հոգեւոր աշխարհի յայտնեալ ճըշմարիտ,
Ճըշմարտութիւն յերկրէ ի Կուսէն բուսաւ պըտուղ։

Պըտղոյն առաջնոյ մահ լուծաւ կենացըն պըտղով,
Պըտուղ անմահին ծառոյ տուաւ մեռեալն Ադամայ,
Ադամ վերըստին եմուտ ի դրախտն Եւայիւ,
Եւ պարէ այսաւր ծնանելով զԱստուածորդին։

Որդին, ծածկեալն առ Հաւր, այսաւր յայտնի մարմնով,
Մարմնով անմարմին Բանն մարդկան փըրկող եկեալ,
Եկեալ մըկըրտել Յորդանան ի Յովհաննէ,
Յովհաննէս հրաժարէր. «Ինձ պարտ է ի քէն մկրտիլ, Տէ՛ր»։

Տէր լուսոյն լոյս զգեցեալ, որ ըզգեցոյց մեզ ըզլոյս,
Լուսափայլ Հոգին գայր աղաւնակերպ յերկնից,
Երկնիցըն փակեալ դրունք եղեն բացեալ այսաւր,
Այսաւր զմարմնացեալ Բանն Հայր՝ Որդի դաւանէր։

11 ABC *գինոյն։* AC *իմաստութեան։*
12 A լուսանցքում՝ *Այլ ազգ։* C լուսանցքում՝ *Փ[ոխ]։* C *մշակեալ անդ որթն տնկեալ։*
13 C չիք *13—30։* AD *Յեսսեա։*
14 D *Ծաղի։* A *ձմերան։* AB *հալածաւղ։*
16 A լուսանցքում՝ *Այլ ազգ։*
17 BD չիք՝ տողը։
18 A *Պտուղն։* AD *տըւաւ։*
20 A լուսանցքում՝ *Այլ ազգ։* AB *Եւայ։* A *զԱստուածորդի։*
21 D *Որդի։*
22 B *փըրկաւղ։*
23 B *Յովաննէ։* D *23—24*-ի փոխարեն՝
Եկեալ մըկըրտէր.—Ինձ պարտ է ի քէն մըկըրտիլ, Տէ՛ր։
24 A լուսանցքում՝ *Այլ ազգ։* A *Յովհանէս։* B *Յովաննէս։* A չիք *մկրտիլ։* B *մըկըրտիլ։*
25 AB *զգեցոյց։* B *ըզլոյս* փխ *ըզլոյս։* D *ը՜, լոյս* փխ *ըզլոյս։*
28 A լուսանցքում՝ *Այլ ազգ։*

Դաւանեմք ընդ նըմին էակից Հայր զՈրդի,
ԶՈրդի եւ զՀոգի ընդ Հայր անճառ, ը՛, միութեամբ.
Միոյ տէրութեանն յաւէտ նըւագեմք ըզփառս,
Փա՛ռք երից միոյ միշտ, այժմ եւ յաւիտեանս, ամէն։

---

30 B չիք *ը՛*։ AB *միութիւն*։
31 AB *տէրութեան*։ C *տերութեանն*։ C *նուագեմք զփառս*։

ԺԷ. ՓՈԽ

Բարբառ աւետեաց ձայնիւ
Գաբրիէլ գոչէր սըրբուհւոյն.
— Առ քեզ առաքիմ, մաքուր,
Պատրաստել տեղի տէրունեւոյն։
Նըւագ ցընծութեան երգեմք.
— Ուրախ լե՛ր, բերկրեալ, Տէր ընդ քեզ։
Նորոգի երկիրս այսաւր
Յառաջին մեղաց հնութենէն,
Երկինք երկնայնովք հանդերձ

Աղբյուրներ
A—*ձեռ. № 7785, թերթ 41ա*։
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 24բ—25ա*։
C—*ձեռ. № 79, թերթ 322աբ (Փարիզ)*։
D—*ձեռ. № 80, թերթ 47բ (Փարիզ)*։
E—**Ներսես Շնորհալի**, *Բանք չափաւ, էջ 365—366*։
Խորագիր
A **անխորագիր** *[Ե աւուր]*։ BCD *Փ[ոխ]*։ E *Աւետեաց*։
Ծայրակապ՝ *Բան Ներսիսի է*։
Բնագիր
1 C *Բրբառ*։
2 B *սըրբոյհւոյն*։ C *սրբուհոյն*։ D *սըրբուհոյն*։
3 AD *առաքի*։
4 C *Պատրաստեալ*։ ACD *տէրունոյն*։
5 C *Նուագ ցնծութեան*։ D *ցընծութեամբ*։ AC *երգեմ*։
6 E *բերկրեալդ*։
7 BCD *երկիր*։ E *այսօր*։
8 B *հընութենէնչ*
9 AC *երկնայնաւք*։

Ընդ մարդկան տան փա՜ռք ի բարձունս,
Բամեալ միանան սիրով,
Հաշտութեամբ Հաւր ընդ արարածս։
Սարտեաւ յողջունէն սուրբ Կոյսն,
Հաստատէր բանիւ հրեշտակին.
Ի տուն Զաքարիայ երթայր
Ի յողջոյն Եղիսաբեթին,
Սիրով զլուր բանին լսեալ,
Եւ խայտայր ձայնն յորովայնին,
Ի բերան ծերոյն ամլոյ
Աւրհնութիւն տայր պտղոյ Կուսին։
Երգեմք ընդ մեծին ի ծնունդս.
— Փրկողիդ փա՜ռք և զաւրութիւն։

---

10 D փառս։
12 E Հաշտութեան Հօր։
13 A Սարսեալ ուղղված՝ Սարտեաւ։ E Սարսեալ։ C ողջունէն։
15 ADE Զաքարեայ։ B Զաքարիեայ երրթայր։
16 B Եղիսայբեթի։ C Եղիսաբեղի։ E Եղիսաբեթին։
17 C լուեալ։
18 AB խայտար։ D ձայն։ C յորովայնի։
19 DE ծերոյ։ CE ամլոյն։
20 E Օրհնութիւն։
22 E զօրութիւն։

10
ԺԱ. ՏԱՂ [ԾՆՆԴԵԱՆ], Ի ՆԵՐՍԻՍԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ

Լոյս փառաց էին ծագողին ծագումն,
Զաւրութիւն զաւրին, իմաստութեանն իմաստ,
Բան բերող խորհրդոյ
Դէմ անձնաւոր կատար։
Կատարումն էից յանգոյից գոյակ.
Նախեղակ վեհից իմանալեացըն խումբ
Ստորակայ տարրից, ը՜, քառիք,
Յորոց միութեան, ը՜, պատկեր՝ տիպ աննըմանոյն նըման։
Նըման միայնում սկըզբնատպին գեղոյ,
Խաւարին խարմամբ փոխակերպեալ ընդ լուսոյ
Պըճնից, ը՜, խաւար մերկացեալ
Ըզպատմուճանն անճառ փառաց։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 68բ—69բ։
B—ձեռ. № 3603, թերթ 26բ—27բ։
C—ձեռ. № 79, թերթ 323աբ (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 80, թերթ 52բ—53ա (Փարիզ)։

Խորագիր

A Փ[ոխ]։ BC Կանոմն (C Տաղ փխ Կանովն) հինկերորդ (C հինգերորդ) աւուրն առաւատուն։ D Հինգերորդ առաւատուն, ի Ներսիսէ կաթողիկոսէ։

Բնագիր

1 AC ծագաւղին։
2 D հըզաւրին փխ զաւրին։ D իմաստութիւն։
3 BD բերաւղ։ C խորհրդոյ։
4 C անձաւոր։
5 D յանգոյին։
6 C իմանալեացն։
7 ACD Ստորակա։ C տարից։ D չիք ը՜։
8 D միութեանըն։ D չիք ը՜։ C աննմանոյն նման։
9 C չիք 9—12։ A սկըզբնատըպին։
12 A Ըզպատմուճան։ D յանճառ։

Փառաց թագաւորն յայց եկ պատկերին,
Գրտեալ յարգանդի անապական Կուսի,
Խանդակաթ, ը՛, սիրով գըրկեալ համբուրիւ
Ըզխառնեցելոյ բնութեանն։

Զընութիւն հողանիւթ սուերամած կերպիւ,
Լուսափայլ պըճնիւք փառազարդեալ
Աստուածատեսակ, ը՛, հրաշիւք ծընանի մարմնով, ը՛,
Յիջավանեալ յայրին։

Յայր Բեթղահեմի, ի տուն Եփրաթայ,
Ի քաղաք Դաւթի հրեշտակերամ դասուց,
Ստոր իջեալ պարեն ընդ հովիւսն աւետաքարոզ, ը՛.
— Փա՛ռք ի բարձունս, երգով։

Երագեալ մոգուցն աստեղբ նըշանաւ,
Եկին ի խընդիր արեգականն արդարութեան խորհըրդեան, ը՛,
Բերմամբ ոսկի եւ կընդրուկ, զըմուռ
Ընծայեալ նըւէր։

Ընդ նոսին եւ մեք ընծայ հոգեւոր մատուցուք
Ծնընդեան թագաւորին մերոյ
Ըզհաւատս, եւ ըզյոյս, ըզսէր՝
Ի ձայն ցընծութեան երգել նըմա ըզփառս։

---

14 C Կուսին։
15 C գրկեալ։
16 AC Ը՛ խառնեցելոյ փխ Ըզխառնեցելոյ։ A բնութեան։ C բընութեան։
17 D չիք 17—28։
18 C Լուսայփայլ պճնիւք։
19 C չիք ը՛։ A մարմընով։
21 AB Բեթղահէմի։ C Բեղղահեմի։ A Եփրաթա։ BC Եփրաթայ։
24 A երգել։ C երգեն ուղղված՝ երգով։
25 C նշանաւն։
26 C խնդիր։ C խորհրդեան։ C չիք ը՛։
27 AB ըզմուռ։ C կնդրուկ զմուռ։
28 C նուեր։
29 C ընծա։
31 BCD Զհաւատս։ D զյոյս։
32 C ցնծութեան։ C նմա։ B փառս։

ԺԹ. ՓՈԽ

Նոր թագաւորին անժամանակ ծընեալ Բանին
Եկայք երկիր պագցուք եւ ընդ մոգուցն ընծայեսցուք,.
Բամեալ զհոգի, զմարմին, զմիտըս տացուք երրեակ անձին։
Սիրով խոնարհելոյն մաքուր հոգւով տաճարասցուք,
Ի սիրտըս գըգուեսցուք, որպէս ի գիրկըն՝ Սիմէոն։
Ստասցուք տիպ աւրինակ զանարատ կոյսըն Մարիամ
Ի նոյն նըմին նըման տաճար լինել Երրորդութեանն։
Երգով համաձայնեալք հոգեղինացն, որպէս հովիւքն,
Բաբունաբար զիմաստ իմաստութեան Հաւր ընծայեալ՝
Գըլխոյն եկեղեցւոյ յաւղեալքս ի նոյն տացուք ըզփառս։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 29բ—30ա։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 27բ—28ա։
C—ձեռ. № 79, թերթ 323բ—324ա (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 80, թերթ 53ա (Փարիզ)։
E—Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 376—377։

Խորագիր

A Փ[ոխ. Գ ատուր, երեկոյին]։ BD Փ[ոխ]։ C անխորագիր։ E Ի նոյն։ Ծայրակապ՝ Ներսիսի երգ։

Բնագիր

1 E Հօր միածնին փխ ծընեալ Բանին։
2 A չիք եւ։
3 C ըզմիտս։
4 B ոգւով։ C հոգով։
5 C սիրտս։ C գիրգսն։ E գիրկըս։ AB Սիմէովն։ C Սիմեոն։
6 E օրինակ։ CE կոյսն։ E ըզՄարիամ։
7 C նմին։ BC նման։ AE Երրորդութեան։
8 E Երգովք։ B համայձայնեալք։
9 B զիմաստութեան փխ զիմաստ իմաստութեան։ E զիմաստս։ A յիմաստութեան։ E Հօր։ ACD ընծայեալք։
10 C Գլխոյն եկեղեցոյ։ E յօղեալքս։ CD զփառս։

11

Ի. ՏԱՂ ԾՆՆԴԻ, Ի ՆԵՐՍԻՍԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ

Տիրուհի սուրբ Կոյս, մայր մարմնացելոյ Բանին,
Մաքուր կուսութեամբ ծընար տըղայ ըզՏէրն,
Տաճար հոգեւոր թագաւորին երկնից,
Առաքեցելոյն ի հայրական ծոցոյ։

Բաբունին էից իմաստութիւնըն Հաւր,
Առ քեզ խոնարհեալ շուշանափայլ հովիտ.
Բախական բայիւք երգաբանեալ գոչեմք.
— Հարսն երկնից դըշխոյ, ուրախացի՛ր բերկրեալ։

Ցընծութիւն կուսից աւետաբեր կանանց,
Բաց լուծանելով զանիծաբեր երկուսն.

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 46բ—47բ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 28աբ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 324ա (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 53բ—54ա (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 2061, թերթ 110բ—111բ։*
F—*ձեռ. № 9053, թերթ 16ա—17ա։*

Խորագիր

A *Տաղ վեցերորդ աւուրն առաւաւտին։* B *Եր[եկ]ոյին ասայ, խիստ լաւ է [Ե աւուր]։* C *Նմին աւուր երեկոյին ժամուն [Ե աւուր]։* D *Նմին աւուր երեկոյին, ի Ներսիսէ կաթողիկոսէ [Ե աւուր]։* E *Տաղ Ծնընդի չորրորդ աւուրն։* F *Այլ տաղ Ծնընդի։* **Ծայրակապ՝** *Տ—Ք։*

Բնագիր

1 D *մայրմնացելոյ։* E *մարմնացելո։*
2 F *Ծնար տղա։* BC *տըղա։* CF *զՏէրն։* E *ըզՏէր։*
5 A *իմաստութեանըն։* C *իմաստութիւնն։* F *իմաստութիւն։*
7 C *Բախճանական։* E *բանիւք։* F *գոչեմք։*
8 E *Հարսնարան* փխ *Հարսն։* CF *դշխոյ։* C *ուրացիր* փխ *ուրախացիր։* E *ուրախ լեր* փխ *ուրախացիր։*
9 C *Ցնծութիւն։* C *անիծաբեր* փխ *աւետաբեր։*
10 C *զաւետաբեր* փխ *զանիծաբեր։* AC *երկուսն։*

Ցաւղ ի Հերմոնէ վայր ի Սիոն հեղեալ,
Գեղմն իմանալի ի քեզ իջեալ Հոգւոյն։

Հինաւուրցն Աստուած մանուկ ի քէն յայտնեալ,
Մորենի վառեալ զքեզ Մովսէսի տեսեալ,
Հիւսակ հոգեւոր նաւթնարփեան շնորհաց
Ջա՞ վառեալ լուսով Զաքարիաս ետես։

Փունջ վարդից յեռեալ անուշահոտ հոգւով,
Խընկաբեր հովիտ, զըմուռ եւ տաշխ հալուէ,
Փառաց թագաւորն·քեւ ի տաճարն եկեալ,
Սիմէոն ցընծայր քառասնաւրեայ մանկամբն։

Քառակերպ աթոռ սուրբ ծերունին գրտաւ՝
Ի գիրկս իւր բարձեալ զ՚ի քերովբէս նըստեալն։
Քրիստոսի փըրկչին ընդ ծերունւոյն գոչեմք.
— Արձակեա՛ եւ զմեզ ի կապանաց մեղաց։

11 B *Ցաւղի։* A *Հերմովնէ։* C *Հերմոնե։* ABE *Սիովն։*
12 A *Գեղմ։* CEF *Հոգոյն։*
13 C չիք *13—16։* B *Հիննաւուրցն։* B *յայնեալ* փխ *յայտնեալ։*
14 ADF *Մովսիսի։* B *Մովսէսի։*
15 B *Հոգեւոր իւ* AE *եւթնարփեան։* BD *նաւթնարփին։*
16 EF *տեսեալ* փխ *ետես։*
17 F *Փունճ։* C *հալուե* փխ *հոգւով։* EF *հոգով։*
18 C *Հոգով խնգաբեր։* E *Խնգաբեր։* F *Խնկաբեր։* C չիք *հալուէ։* F *հալվէ։*
20 AE *Սիմէովն։* C *Սիմեոն։* CF *ցնծայր։* CDE *քառասնաւրեա։* C *մանգամբն։* D *մանկամբ։*
21 E *Քառակերպեան։* CF *գտաւ։*
22 C *քերոբեսն։* F *քերոբէս։* CF *նստեալն։* E *նըստեալ։*
23 C *փրկչին։* F *փկկչին։* BCDEF *ծերունոյն։*
24 BEF *Արձակեայ։* C *Արձակայ։* E *զիս* փխ *զմեզ։* C *մեղաց մերոց։*

ԻԱ. ՓՈԽ

Անճառ Բանին բարձրելոյն
Երկրպագեն քերովբէք,
Որ միշտ ընդ Հայր եւ Հոգւոյն
Փառաբանի յանմահից:

Անճառելի խորհրդով
Նուաստացեալ տեսանիւր,
Կոյս կուսական ծընընդեամբ
Ձկանանցն ելոյծ զդատակնիք:

Ծընաւ ծընեալն ի Հայրէ,
Զմեզ ազատեաց յանիծից,
Կեանք ի կենաց յայտնեցաւ·
Մեզ կեցուցիչ եւ փրկիչ:

Իջաւանի ի յայրին
Այն, որ անտեսն է վերնոցն,
Ի խանձարուրս պատեցաւ,
Լուսով ըզմեզ զարդարեաց:

Կաթամբ Կուսին կերակրի
Հացըն կենաց անմահից.
Մըսուր եղաւ յանբանից
Անպարագիրն ի յէից:

Հովուացն եկեալ ի տեսիլ
Փառաց լուսոյ անեղին,
Ձայնակցելով ընդ վերնոցն՝
Փա՜ռք ի բարձունս, երգէին:

Մոգքն ընծայիւք կանխէին
Ի փառս ըզմեզ փըրկողին:
Ընդ որս եւ մեք գոչեսցուք.
*— **Փա՜ռք** ծնընդեան Քրիստոսի:*

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 47բ—48ա:*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 28բ—29ա:*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 324բ (Փարիզ):*
D—*ձեռ. № 2541, թերթ 207բ—208ա:*
E—*ձեռ. № 2061, թերթ 111բ—112ա:*
F—*ձեռ. № 9053, թերթ 17աբ:*

Խորագիր

ABEF *Փ[ոխ]:* C անխորագիր: D *Փ[ոխ. Գ ձայն]:*

Բնագիր

1 D *բարձրելոյ:* E *բարձրելո:*
2 CF *Երկրպագեն:* B *քերովբէքն:* C *քերոբեքն:* F *քերոբէք:*
3 CDEF *Հոգոյն:*
4 C *Փառափանի:* A *յանմահիցն:*
5 C *խորհրդով:* F *խոհրդով:*
6 F *Նուաստացեալ:*
7 C *ծընդեամբ:* F *ծնընդեամբ:*
8 B *Ձկանանց:* F *Ձկանացն:* F *դատակնիք:*
9 F *Ծնաւ:* CF *ծնեալն:*
10 BCDF *յանիծիցն:*

12 CF *փրկիչ:*
13 BCF *Իջաւանի:* E *Իջեւանի:*
14 AF *վերնոց:*
15 E *խանձարուր:*
16 E *եւ լուսով:* CF *զմեզ:*
17 F *Կաթեամբ:*
18 CF *Հացն:*
19 CF *Մսուր:* E *Ի մըսուր:*
21 AC *Հովուաց:* F *Հովացն:*
22 E *լուսո:*
23 C **չիք** *23—26:*
24 F *բարձունս:*
25 DE **չիք** *25—28:* B *Մոգք:* F *Մոգն ընծաիւք:*
26 F *զմեզ փրկողին:*
28 B *Փա՜ռէք:* C *ծնդեան:* BCF *քո Քրիստոս* **փխ** *Քրիստոսին:*

12

ԺԲ. ՏԱՂ ԾՆՆԴԵԱՆ, Ի ՆԵՐՍԻՍԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ

Էին միայնոյ միածին Որդին,
Ծընեալն յառաջ քան ըղկէտ ժամանակի սկըզբանց։

Սկիզբըն համայնից յանէից էից,
Պատճառ ստեղծողն անտարրից եւ տարրեղէն գոյից։

Գոյին պատկերի կորուսեալ զրամին
Իջեալ՝ այց առնելով ծառայական կերպիւ։

Կերպարանըն Հաւր ի կերպի եղեալ
Ադամայ՝ զնոյն վերաստեղծեալ վերածելով ի փառս։

Փառաց թագաւորն, որ նըստի ընդ Հաւր յաթոռ,
Ծընեալ ի Կուսէ եւ ի մըսուր բազմեալ։

Բազմի եւ ի գիրկըս ըրստեր Դաւթի,
Տղայապէս կաթամբ կերակրի՝ որ կերակրէ զաշխարհս։

Յաշխարհի ծագաց մոգք ընծայաբերք եկին,
Աստեղըբն տեսին զանտեսական ըզլոյսն։

Լոյս փառաց ծագեաց բացաւթեայ հովուաց,
Հրեշտակք պարակցեալ մարդկան՝ փա՜ռք ի բարձունս երգեն։

Երգեմք ընդ նոսին եւ մեք զուարճալի ձայնիւ.
— Փա՜ռք նորածին թագաւորիդ մեծի։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 68ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 30ա։*
C—*ձեռ № 79, թերթ 325ա (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 59բ—60բ (Փարիզ)։*

Խորագիր

A *Տաղ Ծննդեան Յիսուսի Քրիստոսի։* B *Երեկոյին ասայ զայս [Զ աւուր]։* C *Նմին աւուր երեկոյին ժամուն [Զ աւուր]։* D *Նըմին աւուր երեկոյին, ի Ներսիսէ կաթուղիկոսէ [Զ աւուր]։*

Բնագիր

1 B *միայնւոյ։*
2 C *ըկետ։* C *սկզբանց։*
3 BD *Սկիզբն։*
4 ABD *ստեղծաւղն։*
5 C *դրամի։*
6 C *ծառական։*
7 C չիք *7—8։*
9 D լրացնում՝ *Այլ ազգ։* C *թագաւոր։* C *նստի։*
10 C *Ծնեալ։* C *մսուր։*
11 C *գիրկս։*
12 A *Տըղայապէս։* C *Տղըայապես։*
13 CD *ծագեաց։*
14 C *զլոյսն։*
15 C *բացաւթեա։*
16 C *Հրեշտկք։*
17 C *նոսի* փխ *նոսին։*
18 C *Փա՜ռք։* C չիք *մեծի։*

ԻԳ. ՓՈԽ

Նորահրաշ ծննդեան քո, Տէ՛ր,
Ընդ մոգուցն երկրպագեմք,
Երկնաւոր հովուիդ երգեմք
Ձերգս հովուացն՝ փա՜ռք ի բարձունս։

Րաբունւոյդ աշակերտեալքս
Ընդ հրեշտակս այսաւր պարեմք,
Սրովբէից համաձայնեալ՝
Յայտնութեամբ քո, Տէ՛ր, ցընծամք։

Երեւելոյդ ի փրկել
Քեւ փրկեալքըս պաղատիմք.
— Սրբեա՛ ըզմեզ ի մեղաց
Կենարար քո սուրբ ծննդեամբ.

Ի փա՜ռս վերաբերեա
Աղաչանաւք Աստուածածնին։
Եկեալ նորոգող փրկչիդ
Նորոգեալքս երգեմք ըզփառս։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 23ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 30բ—31ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 325բ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 60բ—61ա (Փարիզ)։*
E—**Ներսես Շնորհալի,** *Բանք չափաւ, էջ 375—376։*

Խորագիր

A *Փ[ոխ. Բ աւուր երեկոյին]։* BCD *Փ[ոխ]։* E *Ի նոյն։*

Ծայրակապ՝ *Ներսեսի է։*

Բնագիր:

2 AD *մեք երկրպագեմք։* E *երկիր պագանեմք։*
4 E *Ձերգ։* AB *Հովուաց։* D *Հովուացըն։* AE *ըզփառք։*
5 CDE *Րաբունոյդ։*
6 C *հրըշտակս։* E *այսօր պարեսցուք։*
7 C *Սրոբեից։*
8 ADE *ցընծասցուք։* C *ցնծամք։*
9 A *Էրեւելւոյդ։* D *Էրեւելոյդ։* C *փրկեալ։*
10 C *փրկեալքըս։* E *պաղատեսցուք։*

11 C *Սրբեա։*
12 E *Կենդանարար։* AD *ծընընդեամբդ։* B *ծնընդեամբդ։* C *ծնըդեամբ։*
13 C *փառս վերաբերայ։*
14 E *Մաղթանօք* փխ *Աղաչանաւք։* AD *սուրբ Աստուածածնիդ։* E *սուրբ Աստուածածնին։*
15 ADE *Էկեալ։* ABD *Նորոգաւղ։* E *Նորոգօղ։* AB *փըրկիչդ։* C *փրկչիդ։* E *փըրկիչ*
16 CD *զփառս։* E *միշտ ըզփառս։* AD *զփառս (A ըզփառս) ի բարձունս։*

13

ԻԴ. ՏԱՂ [ԾՆՆԴԵԱՆ], Ի ՆԵՐՍԻՍԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ

Սկսեալն յանսկիզբն ի Հաւրէ անժամանակ Որդին,
Որդին անսկիզբն առեալ սկիզբն ի Կուսէն մարմնով.
Մարմնով պարագրի արկողն որպէս զաւթոց ըզլոյս,
Լոյս փառացըն Հաւր ի մըսուր խանձարրաւք պատեալ բազմի.
Բազմի եւ ի գիրկս Կուսի ի քերովբէից բարձեալն,
Բարձողըն կարեաց էից կերակրի կաթամբ Կուսին.
Կոյսըն մայր եղեալ հրաշիւք զընութեանս ելոյծ զաւրէնս,
Աւրինաց տըւողն եմուտ ընդ աւրինաւք ծնընդեան.
Ծնընդեան արքային աստեղըն մոգըն ընծայաբերք եղեն,
Եղեն եւ հովիւք դասուց հրեղինաց համաձայնեալ։
Համաձայնելով եւ մեք երգեմք՝ փա՜ռք ի բարձունս.
Ի բարձանց իջեալ փըրկչիդ տացուք յաւէտ ըզփառս։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 58բ—59ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 31աբ։*
C—*ձեռ. № 80, թերթ 65աբ (Փարիզ)։*

Խորագիր

A *Տաղ ութերորդ աւուրն առաւաւտին։* B *Կանովն եւթն աւուրն առաւաւտոյն։* C *Ի Ներսիսէ կաթուղիկոսէ տաղ [է աւուր]։*

Բնագիր

1 C *յանեղէն* փխ *յանսկիզբն։*
2 A *սկիզբն։*
3 ABC *արկաւղն։*
5 A *քրովբէից։* C *քրովբից բարձրեալն։*
6 ABC *բարձաւղըն։*
8 ABC *տըւաւղն։*
9 B *մոգք։* C *ընծայբերք։*
10 B *համայձայնեալ։*
11 A *փառս։*
12 B *փըրկիչդ։* B *յաւէժ։*

ԻԵ. ՓՈԽ

Տէր փառաց անճառ ծընեալն յառաջ քան զյաւիտեանս,
Նոյն ծընաւ այսաւր ի Բեթղահէմ քաղաք Դաւթի։

Բաբունն երկնային իմաստութիւնըն Հաւր եւ բան,
Յանբանից մըսուր ի խանձարուրս պատեալ դընի։

Նըստեալն ի քրովբէս յաթոռ փառացըն հինաւուրցն,
Ի գիրկըս Կուսին տըղայապէս բազմի մանուկ։

Երկնաւոր զաւրացըն թագաւոր մեծ եւ յաղթող,
Յամպ թեթեւ նըստեալ, ի յԵգիպտոս փախչի կամաւ։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 59ա—60ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 31բ—32բ։*
C—*ձեռ. № 80, թերթ 65բ—66բ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 6495, թերթ 94աբ։*
E—**Ներսես Շնորհալի,** *Բանք չափաւ, էջ 372—374։*

Խորագիր

ABC *Փ[ոխ]։* D *Տաղ Ծննդեան, ի տէր Ներ[սիսէ]։* E *Ի նոյն։*

Ծայրակապ՝ *Տր Ներսեսի է սա։*

Բնագիր

1 DE *ծընեալ։*
2 E *այսօր։* D *Բեթղեէմ։* E *Բեթղահեմ։*
3 CE *Բաբուն։* A *իմաստութեանըն։* DE *-իմաստութիւն։* E *Հօր։* DE *անեղին* փխ *եւ բան։*
4 D *դնի։*
5 D *քրոբէս։* D *փառացն։*
6 C *տղայապէս։* E *բանի* փխ *բազմի։*
7 E *զօրացըն։* ABC *յաղթաւղ։*
8 D *նստեալ։* E *նըստի։*

Բամից համայնից ստեղծող և Տէր, անտես վերնոցն,
Յերկրի երևի և ընդ որդւոց մարդկան շրջի։

Սրովբէից թևաւք պարածածկեալն ի սուրբ սրբոցն
Խոնարհեալ հայցէ ի ծառայէն իւր մկրտիլ։

Եկեալ հուրն Աստուած Յորդանանու յորձանսն իջեալ,
Ջրով կիզու ըղմեղս ադամային բնութեան մարդկան։

Սարսեալ ամլորդւոյն ի կիզանող ահեղ բոցոյն,
Հրաժարէր մերձիլ ի ճառագայթն անճառ փառաց։

Ի բարձանց Հոգին աղաւնակերպ էջ առ նըմա,
Մատամբ ցուցանէր զծածկեալ մարմնով բնութիւնն Աստուած։

Երկնից դրունք բացան, այն զոր փակեաց մեղաւք Ադամ,
Հաւր բարբառ հընչեաց.—Դա՛ իմ Որդի, դըմա՛ լուարուք։

Սուրբ Երրորդութեան երից անձանց խորհուրդ յայտնեալ,
Զոր փառաւորեմք անլըռելի ձայնիւ երգով։

Այժմ և հանապազ ընդ Հաւր զՈրդի զովեմք Հոգւովն,
Միաստուածութեան տացուք ըղփառս միշտ յաւիտեան։

---

9 ABC *ստեղծաւղ*։ D *ստեղծօղ*։ E *վերնոց*։
10 D *տե՛ս 12-րդ տողը*: D *երևեալ*։ D *որդոց*։ D *շըրջեալ*։
11 D *Սրոբէից*։ E *թեւօք*։ DE *պարածածկեալ*։ C *սըրբոց*։ D *սրբոցն*։
12 D *տե՛ս 10-րդ տողը*: D *հայցէր*։ D *իւրմէ* փխ *իւր*։ C *մըկըրտէր* ուղղված՝ *մըկըր-տիլ*։
13 A լուսանցքում՝ *Այլ Ազգ*։ CD *էկեալ*։ BC *յորձանս*։
14 E *Ջըրով*։ E *զմեղս*։ D *բնութեանս*։
15 BD *ամլորդոյն*։ AC *կիզանաւղ*։ DE *յահեղ*։
16 C *փառացն*։
17 ABD *նըմանն*։
18 E *ցուցանէ*։ CD *բնութիւն*։ E *բնութեամբն*։
19 E *էրկնից*։ D *մեղաւք փակեաց*։ E *մեղօք*։
20 DE *Հօր*։ C *Դա՛յ*։ A *դմա*։ D *է* փխ *դըմա*։ A *լըւարուք*։
21 BE *Երրորդութեանն*։ D *երիցն*։
23 D *զՈրդի ընդ Հօր*։ E *Հօր*։ D *Հոգով*։ E *Հոգւով*։
24 B *Միաստուածութեանն*։ D *զփառս*։ BD *յաւիտեանս*։

14

ԻԶ. ՏԱՂ [ԾՆՆԴԵԱՆ], ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

* *

Այսաւր ցընծան դասք հոգեղինացն
Ընդ փըրկութիւն հողեղինաց։
Այսաւր ցընծայ Ադամըն հին՝
Նոր Ադամաւ նորոգելով։
Այսաւր ցընծայ կոյսն առաջին
Երկրորդ Կուսին ծընեալ զԱստուած։
Այսաւր իջեալ բանակք անմարմնոցն
Տան աւետիս մարմնաւորաց։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 41ա—43բ*։
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 44ա—46ա*։
C—*ձեռ. № 79, թերթ 327բ—328ա (Փարիզ)*։
D—*ձեռ. № 80, թերթ 71բ—73բ (Փարիզ)*։
E—*ձեռ. 6495, թերթ 107բ—108ա*։

Խորագիր

A *Տաղ երեկոյին ժամուն, ի Ներսիսէ ասացեալ [Ե աւուր]*։ B *Կանոն ութ աւուրտեառն Ներսիսի կաթողիկոսի*։ C *Ութերորդ աւուրն առաւօտին*։ D *Նմին աւուր, Ներսիսէ [Ը աւուր]*։ E *տաղ լաւ եւ պիտանի [է աւուր]*։

Բնագիր

1 B *ցըծան*։ C *ցնծան*։ AD *հոգեղինաց*։
2 C *փրկութիւն*։ E *հոգեղինաց*։
3 B *ցըծայ*։ C *ցնծա*։ E *ցընծա*։ B *Ադամնըն*։ C *Ադամն*։
4 B *Ադամա*։ B *նորոգելոյ*։
5 E *չիք 5—6*։ B *ցընծա*։ C *ցնծայ*։
7 E *Այսօր*։ ABCE *անմարմնոց*։
8 C *մարմնաւորաց*։

Այսաւր գոչէր հրեշտակապետն.
— Ուրախ լերուք եւ ցնծացէ՛ք,
Դասք երջանիկ ընտրեալ հոգւոցն.
Ծնաւ այսաւր ձեզ փրկութիւն՝
Տէր եւ աւծեալ Հայր միածին
Ի Բեթղահէմ քաղաք Դաւթի։
Փութացարուք յայրն երկնանման
Ի տեսանել զհովիւն քաջ,
Որ ի լընուլ զթիւ հարիւրոց
Իջեալ ի գիւտ մոլորելոցս,
Երգեմք նըմա՝ փա՛ռք ի բարձունս։

ՓՈԽ

Այսաւր ցընծայ տունն աբրահամեան
Աւետաբեր Որդւոյն ծնընդեամբ։
Այսաւր ցընծան դասք նահապետացն
Լըրմամբ ուխտին թըլփատութեան։
Այսաւր ցընծայ Մովսէս աւրինաւքն՝
Տեսանելով զլրումն աւրինաց։

9 C հրըշտակապետն։ E տողից հետո՝ Ըզծընեալն ի սուրբ Կուսէն։
10 A լուսանցքում՝ Այլ Ազգ։ C ցնծացէք։
11 BC ընդրեալ։ B հոլացն։ CD հովուաց։ E հովւաց։
12 CE փրկութիւն։
14 B Բեթղէէմ։ C Բեդղեմ։ E Բեղղահէմ։
15 AE երկնանըման։
16 C զհովիվն։
17 BC լնուլ։ BD հարիւրոցս։ E հարիւրոցն։
18 BD մոլորելոցդ։ E մոլորելոցն։
19 B նըմայ։ C նմայ։ E զփայռս։
Խորագիր
A Այլ ազգ։ BE անխորագիր։ D Փ[ոխ]։
20 C չիք 20—56։ D ցընծա։ E ցընծան։ D տուն։
21 A Որդւոյ։ DE Որդոյ։
22 AD նահապետաց։
23 B թըլպատութեան։
24 B ցըծայ։ E ցընծա։ E աւրինաւք։
25 BE զլըրումն։ AD աւրինացն։

Այսաւր ցընծան հոյլք մարգարէիցն՝
Տեսեալ ըզմարգարէացեալն։
Այսաւր փողէ դաւթեան քընարն.
— Գըտաք ըզնա տուն յԵփրաթայ։
Այսաւր գոչէ մեծն Եսայիաս.
— Ընդ մեզ Աստուած Կոյսըն ծընաւ։
Այսաւր հընչէ յայրըն Միքիաս.
— Ծընցի իշխան ի Բեթղահէմ։

Այսաւր խայտայ ձայն բարբառոյն՝
Որպէս երբեմն յորովայնին,
Այսաւր ցընծայ մեծ Կարապետն՝
ԶԱստուած եկեալ տեսանելով։
Այսաւր գոչէ յանապատէ.
— Ձեզ աւետի՛ք, որք յԱդամայ.
Տէր գայ, հըզաւրըն զաւրութեամբ,
Վանէ զկարծեալըն զաւրութիւն,
Մերձ է երկնից արքայութիւն,
Պատրաստեցէք յոգիս շաւիղ։
Թագաւորին երկնաւորի
Լերինք եւ բլուրք խոնարհեցան,

26 E հոգեղինաց փխ մարգարէիցն։
27 E Տեսին։ AD ըզմարգարէացեալսն։ E զմարգարէացեալն։
28 E փողէր։
29 B ըզնայ։ D տունն։ E յԵփթայս։
30 E գոչէր։ AD Եսայի։
31 B Ձի ընդ։ E Ձընդ։
32 E մեզ փխ յայրըն։
33 B Բեթղէէմ։ E Բեղղեհէմ։
34 E խայտեաց։ D բարբառոյ։
35 E յորովայնէն։
36 BE ցընծա։
38 E գոչէր։ E տողից հետո՝ Աւետաւոր ձայն բարբառոյ։
39 A լուսանցքում՝ Այլ ազգ։
41 B զկարծեալներն։ BE զաւրութեամբ։
43 B շաւեղ։
45 E բըլուրք։ BE խոնարհեցին։

Խորք անդընդոց բարձեալ լերցին։
Իսկ դու ցընծա՛, գետ Յորդանան,
Զի զարհուրեալ անդրէն դառնաս,
Արագ փութա՛ այսրէն ի նոյն,
Ծափ ըզծափի հարցես ձեռամբ,
Յորդ վըտակաւք խաղա՛ զըւարթ,
Եւ ընդառաջ ալեաւք խորոց,
Երկըրպագեա՛ արարողին.
Գայ մըկըրտիլ հուրն Աստըւած՝
Լըւանալով զմեղս Ադամայ,
Ջախէ ի քեզ զգլուխ վիշապին։

* * *

ՓՈԽ

Այսաւր անմեղըն մըկըրտի,
Զի զմեղուցեալքըս սըրբեսցէ։
Այսաւր ստեղծողըն ձեռնադրի
Խոնարհութեամբ յարարածոյն։

---

46 E *Զորք* փխ *խորք*։ B *անտընդոց*։ B *լըցին*։
47 BE *ցընծայ*։
49 BE *փութայ*։
50 B *զեռմամբ* փխ *ձեռամբ*։ E *զեռամբ* փխ *ձեռամբ*։
51 D *խաղայ*։ B *զուարթ*։ E *զըւարդ ալեաւք* փխ *խաղա զըւարթ*։
53 B *Երկըրպագեայ*։
54 E *Գա*։ DE *Աստուած*։
56 D *Ջաղխէ*։ E չիք *ի քեզ*։ E *չար վիշապին*։
Խորագիր
A *Այլ ազգ*։ BE անխորագիր։ C լուսանցքում փոխի նշան *[~]*։ D *Փ[ոխ]*։
57 C *անմեղն մըկրտի*։
58 C *զմեղուցեալքս սրբեաց*։ E *սրբեսցէ*։
59 ABD *ստեղծաւղըն*։ C *սեղծողն* փխ *ստեղծողըն*։ E տողի փոխարեն՝
Այսաւր ստեղծաւղըն մըկըրտի
Զի զմեղուցեալքըս սրբեսցէ
Այսաւր ստեղծօղըն մըկըրտի։
60 B *յարարածւոյն*։

Այսաւր Հոգին աղաւնակերպ
Էջ՝ վըկայեալ իւր էակցին։
Այսաւր փակեալ դըրունք բացան,
Եւ հինաւուրցն Աստուած յայտնեալ։
Այսաւր հընչեաց Հայր ի բարձանց.
— Դա՛ է Որդի իմ սիրելի,
Բան եւ ծընունդ եւ ճառագայթ,
Լոյս ի լուսոյ, կեանք ի կենաց,
Իմաստութիւն եւ զաւրութիւն,
Սկիզըն սկըզբանց անժամանակ,
Արարչակից եւ գոյակից,
Միով բնութեամբ՝ ոչ բաժանեալ,
Իջեալ յինէն՝ ոչ հեռացեալ,
Մարմին առեալ՝ ոչ փոփոխեալ։
Դըմա՛ լուարուք, որդիք մարդկան,
Դա՝ ճանապարհ ճըշմարտութեան,
Ելէ՛ք ընդ նոյն առ իս յերկինս։

* * *

ՓՈԽ

Այսաւր Հոգւովն եւ յանապատ

---

62 B *վըկաեալ*։ C *վկայեալ*։
63 C *բակեալ* փխ *փակեալ*։ AC *դրունք*։ BC *երկնից բացան*։
64 B *Աստուածն*։ C *յայտեալ*։
65 C *հնչեաց*։
66 A լուսանցքում՝ *Այլ ազգ*։ BCE *Դայ*։ B *իմ Որդի իմ*։ C *սիրիլելի*։
67 C *ծնունդ*։
69 C չիք *69—70*։
70 ABDE *Սկիզբըն*։
73 E *յէէն* փխ *յինէն*։
75 C *Դմայ*։ E *Դմա*։
76 CE *ճշմարտութեան*։
77 C *յերկրի* փխ *յերկինս*։
Խորագիր
A *Այլ ազգ*։ BDE անխորագիր։ C *Փ[ոխ]*։
78 E *Այսօր*։ CE *Հոգովն*։ D *յանապատն*։

Տէրըն՝ փորձիլ ի փորձողէն։
Այսաւր երկրորդ Ադամ պահեալ
Պարտեաց զյաղթող հնոյն Ադամայ։
Այսաւր պահաւք քառասնաւրեայ
Կանգնեաց զանկեալըն ճաշակմամբ։
Այսաւր ցընծամք որդիք մարդկան,
Զի եա կոխան զաւձն առաջին։
Այսաւր տաւնեմք ուրախութեամբ
Զաւր աւետեաց ազատութեան։
Այսաւր եկայք, հաւատացեալք,
Տացուք փըրկչին զփառս յաւիտեան։

---

79 C *Տէրն։*
80 C *երկորդ։* E *երկրորդն։*
81 AE *հընոյն։* B *Ադամա։*
82 B *քառասնորեա։* C *քառասնաւրեա։*
83 C *Կանգեաց զանգեալն ճաշակմամբն։*
84 C չիք *84—85։* E *ցընծան։* ABD *Ադամայ* փխ *մարդկան։*
87 E *աւետեացս ազատութեանս։*
89 CE *փրկչին։* B *յաւիտեանս։*

15

ԻԷ. ՏԱՂ ԾՆՆԴԵԱՆ, Ի ՆԵՐՍԻՍԷ

Քառանիւթիցըս Աստուած եւ աննիւթիցն
Անեղ յէութեան ծածկեալըն ի ծոց Հաւր,
Փըրկող ծագեցաւ ի լուսոյ մեզ լոյս,
Բան բովանդակեալ յորովայնի Կուսին։

Իւթիւ Սուրբ Հոգւոյն տնաւրինաբար յղացեալ
Զհինաւուրցն Աստուած ծընանելով մանուկ,
Ցուցաւ ի մարմնի եւ ցընծացաւ երկիր,
Պանծացաւ Եւա՝ զԱստուածորդին ծընեալ։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 69բ—70բ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 46ա—47բ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 328աբ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 73բ—74ա (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 9053, թերթ 17բ—19ա։*

Խորագիր

A *Տաղ Ծնընդեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ։* B *Ներսէս նմին ի նոյն [Ը աւուր]։* C *նմին աւուր երեկոյին ժամուն [Ը աւուր]։* D *նըմին աւուր երեկոյին, ի Ներսիսէ[ռ. Ը աւուր]։* E **անխորագիր:**

Մայրակապ՝ *Ք—Ձ (հետադարձ)։*

Բնագիր

1 BCD *Քառանիւթիցս։* E *Առանիւթիցս։* B *աննիւթից։* D *աննիւթիցս։*
2 D *յեութեան։* BCDE *ծածկեալն։*
3 AD *Փըրկաւղ։* CE *Փրկող։*
4 E *յորովանի։*
5 BCE *Հոգոյն։* E *տնաւրինաբար։* D *յըղացեալ։*
6 E *Զհինաւուցն։* CE *ծնանելով։*
7 CE *ցնծացաւ։* E *երկիրր։*
8 ABDE *Եւայ։* AB *զԱստուածորդի։* CE *ծնեալ։*

Բաբունին բազմեալ ի յանբանից մըսուր,
Պար առեալ հրեշտակք ընդ բացաւթեայ հովուացն
Տան փա՜ռք ի բարձունս, յերկիր խաղաղութիւն,
Աւետիս մարդկան ընդ հաշտութեանըն Հաւր։

Վերնական աստեղըն հրաւիրեալ մոգուցն
Ընծայաբերիլ թագաւորին նորոյ.
Սարսեալ Հերովդէս ընդ համբաւ Մանկանն,
Մոլեգնեալ լընոյր արեամբ ըզԲեթղահէմ։

Ուահ հորդէր Յովսէփ ըստ հրեշտակին տեսլեան,
Մանկամբն եւ Կուսիւ փախչէր ի յԵգիպտոս.
Ջահ լուսոյն դարձեալ ի Նազարեթ բնակէր,
Ծածկէր զճառագայթն երեսնամեայ լըրմամբ։

Պարագրեալ մարմնով ի Յորդանան եկեալ.
Զհընոյն Ադամայ լուանալ սպառեացն ըզգիր.
Զառնոյր Յովհաննէս ըզմըկըրտելն ի յանձն,
Խոնարհէր փըրկիչն՝ իջանելով ի ջուրսն։

Որդին կուսածին յամլորդւոյն ձեռնադրեալ,
Զայնէր Հայր յերկնից.—Դա՛ իմ Որդի ընտրեալ։

9 D չիք ի։ CE մսուր։
10 C հրըշտակք։ E հրեշտաք։ C բացաւթեա։ E հովացն։
12 C հաշտութեանն։ D հաշտութիւնըն։
13 D չիք 13—40։ CE աստեղըն։
15 C Հերոդես։ C Մանգանն։
16 BE Մոլէգնեալ։ C մոլեգեալ։ CE լնոյր։ B ըզԲեդղէէմ։ C զԲեդղահեմ։ E զԲեդ-ղէհէմ։
17 C Յուսեփ։ E ընդ։ C հրըշտակին։ A տեսյեանն։
18 BC Մանգամբն։ B Կուսիւն։ E փաղչէր։ E յէգիպտոս։
20 E ճառագայթն։ BC երեսնամեա։ CE լրմամբ։
21 C մարմնովն։
22 C Զհնոյն։ E Ադամա։ B լըուանալով։ C լուանալով։ E լվանալով։ C զպարտեացն զգիր։ E գիր։
23 B Յովաննէս։ C Յովաննես։ E Յովանէս։ B ըզմըկըրելն։ C զմկրտիլն։ E զմկրտելն։
24 B փըրկչին։ CE փրկիչն։ C ջուրն։
25 AB ի յամլորդւոյն։ C ի յամլորդոյն։ E յամլորդոյն։ BCE ձեռնադրի։
26 A երկնից։ B ի յերկնից։ A Դա է։ BC Դայ։ E Որդ փխ Որդի։ BCE ընտրեալ։

Շնորհատու Հոգին աղաւնակերպ իջեալ,
Հանգչէր ի վերայ մարմնացելոյ Բանին։

Նա սկիզբն առնելով մըկըրտութեան նորոյ,
Ի հուր եւ Հոգի մըկըրտելով ըզմեզ,
Յաղթէր բնակելոյն վիշապ աւձին ի ջուրսն,
Զգլուխ նորին ջախեալ կոխան մարդկան տըւեալ։

Մեկնեալ յանապատ չար փորձողին յաղթէր,
Խրատելով ըզմեզ ըզգուշանալ շնորհին.
Ճաշակն ըզմեզաց ապաշխարէր անմեղն,
Անճաշակ եղեալ քառասնաւրեայ աւուրքն։

Ղաւղեալ բանսարկուն հալածեցաւ ի բաց,
Մատուցեալ հրեշտակք եւ պաշտէին ըզՏէրն։
Զայնիւ քաղցր երգով համաձայնեալ նոցին,
Աւրհնեսցուք զեկեալն ի փըրկութիւն մարդկան։

28 C Հանչեր։
29 C չիք 29—36։ E մկրտութեան։
30 B ի Հոգի։ E մկրտելով զմեզ։
31 E Յախթէր։
32 E փոխան փխ կոխան։ E տվեալ։
33 E յախթեալ։
34 E զմեզ զգուշանալ։
35 E անեղ փխ անմեղն։
38 C հրըշտակք։ AC պաշտեին։ C զՏէր։ E զՏէրն։
39 BCE Զայնեալ։
40 E Օրհնեսցօք։ E զեկելդ փխ զեկեալն։ CE փրկութիւն։

ԻԸ. ՓՈԽ

Նոյն ինքն անդրանիկըն Հօր յառաջ քան զարեւ,
Եղեւ անդրանիկ այսաւր կուսական ծնընդեամբն։

Բոպէից քառից ստեղծողն ի նոյն խոնարհեալ,
Սըրբել զԱդամայ զյանցանս ի գետն Յորդանան։

Եկեալ հուրն Աստուած մարմնով մըկըրտիլ ի ջուր,
Սարսեալ Յովհաննէս տեսլեամբն, ոչ իշխէր մերձիլ։

Ի վերուստ իջեալ Հոգին նըման աղաւնոյ,
Երկնիցըն բացան դըրունք, Հայր յայտնեալ ցուցաւ.
Աղաղակելով գոչէր. «Դա՛ է իմ Որդի
Յինէն առաքեալ յերկիր, դըմա՛ լըւարուք»։

Սա տաւնից մեզ տաւն, եղբարք, ժողովոց ժողով,
Բոլորից փըրկիչն այսաւր Յիսուս կոչեցաւ։

Արդ, յաւուր տաւնիս այս Տեառն անուանադրութեան
Նըւագ ցընծութեան երգեմք՝ ըզփառս ի բարձունս։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 19աբ։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 47բ—48ա։
C—ձեռ. № 79, թերթ 328բ—329ա (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 80, թերթ 48բ (Փարիզ)։
E—ձեռ. № 424, թերթ 25բ—26ա։
F—ձեռ. № 7958, թերթ 56աբ։
G—**Ներսես Շնորհալի**, *Բանք չափաւ*, էջ 377—378։

Խորագիր

A *Փ[ոխ. Ա ասուր]*։ BC *Փ[ոխ]*։ D անխորագիր *[Դ ասուր]*։ EF *Տաղ Ներսէսի ասացեալ է* (E չիք *է*) *[Ը ասուր]*։ G *Ի Մկրտութիւնն Տեառն*։

Ծայրակապ՝ *Ներսեսի ե այս բան*։

Բնագիր

1 C *անդրանիկն*։ D *անտրանիկըն*։ G *Հօր*։ C *զաւեւ* փխ *զարեւ*։
2 FG *այսօր*։ BCF *ծնընդեամբ*։
3 EF *Բովպէից*։ DE *ստեղծաւղն*։ F *ստեղծօղն*։
4 B *Սըրբեալ*։ C *Սրբել*։ B *զԱդամա*։ E *յԱդամայ*։ ADF *յանցանս*։ E *զյանցանսն*։ BC *գետ*։
5 AD *էկեալ*։ A *մըկըրտիկ*։ CF *մկրտիլ*։ B *ջուրն*։
6 ABCE *Յովաննէս*։ F *Յովանէս*։ C *տեսլեամբ*։
7 F *վերուս*։ C *նման*։ A *՝աղաւնայ*։
8 C *Երկնիցն*։ G *էրկնիցըն*։ C *դրունք*։ E *դըրունքն*։ C *յատնեալ*։
9 EF *Դայ*։
10 CE *դըմայ*։ C *լուարուք*։
11 G *տօնից*։ G *տօն*։ E *եղբայրք*։ B *ժողովոյ* փխ *ժողովոց*։
12 A *փըրկչին*։ C *փրկիչն*։ G *այսօր*։
13 ACD *յաւարտ* փխ *յաւուր*։ B *աւարտ* փխ *յաւուր*։ FG *տօնիս*։ B *անուանադրութիւն*։ EF *անւանադրութեան*։
14 G *ըզփառք*։ B տողից հետո՝
Քրիստոս Աստուած, քեզ փառք այժմ եւ հանապազ, ամէն։
C տողի փոխարեն՝

Նուէր հոգեւոր տացուք յութարեա լրմանս.
Սրբասաց ձայնիւ երգել Քրիստոսի միշտ փառք յափտեանս։

5—1024

16

ԻԹ. ՏԱՂ ՔԱՌԱՍՆԱՒՐԵԱՅ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ՏԵԱՌՆ Ի ՏԱՃԱՐ, Ի ՆԵՐՍԻՍԷ

Այսաւր նորահրաշ լոյսն ի յերկնից ծագեալ,
Ծագեալ ի Հաւրէ լոյս ի լուսոյ ծընունդ։
Ծընունդ էական Աստուած ընդ Հաւր լոյս քան զարեւ յառաջ,
Յառաջ քան զըսկիզբն անժամանակ անեղ անմահ բնութիւն։
Բնութիւն միշտ լակ մին միածին Բանն, որ ի ծոցըն Հաւր,
Հաւր անեղ Որդին անճառելի ամենեցուն ստեղծիչ։
Ստեղծիչն, որ եստեղծ զիս՝ յանէից գոյացուցեալ բանիւ,
Բանիւ զաւրութեամբ կրէ զամենայն արարչական սիրով։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 106բ—107ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 62աբ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 332բ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 82աբ (Փարիզ)։*

Խորագիր

A *Այլ տաղ գալստեան Տեառն ի տաճարն, ի Ներսիսէ է ասացեալս։* B **տե՛ս վերևում** (**չիք** *ի Ներսիսէ)*։ C *Տաղ Տեառնընդառաջին։* D *Տաղ Քառասնաւրեա գալըստեան։*

Բնագիր

1 C *լոյս։*
2 C *ծընուդ։*
3 C *Ծընուդ։* A **ջնջված՝** *Աստուած ընդ Հաւր**։ C *Աստուածըդ* **փխ** *Աստուած ընդ։*
4 ABD *ըզսկիզբն։* C *զսկիզբն։* A **ջնջված՝** *անեղ անմահ։*
5 A **ջնջված՝** *մին միածին։* D *միածինն։* B *Բան։* C *ծոց։*
6 B *Որդի։* A **ջնջված՝** *անճառելի։* C *ամենակալ* **փխ** *անճառելի։*
7 B *Ստեղիչն* **փխ** *Ստեղծիչն։* C *եսեղծ* **փխ** *եստեղծ։* A *գոլով կոյս ցուցեալ* **փխ** *գոյացուցեալ* (**ջնջված**)։ B *գոյ ոչ էից* **փխ** *գոյացուցեալ։* C *գոլ յոչ գոյից* **փխ** *գոյացուցեալ։*
8 C *Բանիւ* **ուղղված՝** *սիրով։* A **ջնջված՝** *արարչական։* C *արարչակից։*

* A *օրինակի այս և հետագա տողերի ջնջումների մասին տե՛ս* **Ձեռագրություններ** *բաժինը։*

Սիրով խոնարհեալ եկն ի խընդիր իւր հողացեալ կերպին,
Կերպին նախեղակ զոր մահացոյց մահու առիթ պըտուղն։
Պըտուղ կենդանի, որ ի սկըզբան Բանն ի Կուսէն նոր մարդ,
Մարդ ճըշմարտապէս տնաւրինաբար ընդ աւրինաւք մըտեալ։

ՓՈԽ

Մըտեալ ի տաճարն այսաւր ածեալն Աստուած,
Աստըւած եւ Տէր սինէական տաւիցն։
Տաւից աւրինաց մարգարէից նահապետացըն Տէրն,
Տէր Յիսուս եկից զերանաւետ ուխտ նոր ընդ հարսն այսաւր։
Այսաւր ծերունին գիրկս արկանէր Հաւր ծոցածին լուսոյն,
Լուսոյն անեղի Մանըւէլի տղայացելոյ Բանին։
Բանին Հաւր գոչէր աղերսալի արտասուագոչ ձայնիւ,

---

9 C *խնդիր։* A **ջնջված՝** *իւր հողացեալ։*
10 A *Կերպի։* B *մահացույց։* A **ջնջված՝** *մահու առիթ։* A *պըտղովն։* C *պտուղն։*
11 C *սկզբան։* A **ջնջված՝** *Բանն ի Կուսէն։* D *Բան։* C *Կուսե։*
12 C *ճշմարտապէս տընաւրինաբար։* A **ջնջված՝** *ընդ աւրինաւք։* C *մտեալ։*

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 107ա—108ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 62բ—63բ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 332բ—333ա (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 82բ—83ա (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 6495, թերթ 145բ։*

Խորագիր:

AC *Փ[ոխ]։* BD **անխորագիր:** E *Տաղ գալըստեան Տեառն։*

Բնագիր

13 C *Մտեալ։* E *այսօր օծեալն։*
14 AC *Աստուած։* E *տաւից։*
15 D *Տաւիցն։* B *նահապետաց մարգարէիցըն։* E *մարգարէիցըն։* A **ջնջված՝** *նահապետաց։* C *նահապետացն։* A *Տէր։* C *Տեր։*
16 A **ջնջված՝** *երանաւետ։* E **չիք** *զերանաւետ։* E *զուխտ։* E *առ* **փխ** *ընդ։* C *հարս։* B *այսւր* **փխ** *այսաւր։* E *այսօր։*
17 E *Այսօր։* E *Սիմէոն* **փխ** *ծերունին։* A **ջնջված՝** *Հաւր ծոցածին։* E **չիք** *Հաւր ծոցածին։*
18 AE *Լուսոյ։* AD *անեղին։* A *Մանուիէլի։* B *Մանըիէլի։* C *Մանուիեղի։* E **չիք** *Մանըւէլի։* A **ջնջված՝** *տղայացելոյ։* E *տըղաացելոց։*
19 C *Բանիւ։* C *Հաւ* **փխ** *Հաւր։* E *Հօր։* C *արտասուալից աղերսագոչ* **փխ** *աղերսալի արտասուագոչ։* E **չիք** *աղերսալի։* A **ջնջված՝** *արտասուագոչ։* B *արտասըւագոչ։* E *արտասուալից։*

Ձայնիւ աղերսէր. «Լո՛յսդ, որ եկիր լուսաւորել զաշխարհս,
Զաշխարհս փրկեցեր, արձակեցեր յանլոյծ մեղաց կապից,
Կապից անիծից եղեր լուծիչ, այժմ արձակեա՛ եւ զիս.
Զի՛ս այժմ արձակեա, զծե՛րս, ի կապէ, ծեր տղայ ծերոյ ծընունդ,
Ծնունդ անեղ լուսոյ մանուկ տըղայ, Աստուած եւ Տէր, Քրիստոս»։
Քրիստոս Աստըւած, լուր մեզ եւ այժմ աղաչանաւք ծերոյն,
Ծերոյն աղաւթիւք մեզ ողորմեա՛ քո բանաւոր հաւտիս,
Հաւտի քո փոքու, զոր գընեցեր քո պատուական արեամբդ,
Արեամբ քո քաւիչ դեղ թողութեան մեղաց շնորհեա՛ եւ մե՛զ։
Մեզ այց արա, Տէ՛ր, ընդ սուրբըս քո յայցելութեան աւուրն,
Յաւուրն աներեկ մեծի. ծագման քո հայրենի փառաւք։
Փառաց թագաւո՛ր, քեզ վայել է փառք եւ պատիւ ընդ Հաւր,
Ընդ Հաւր եւ Հոգւոյն փա՛ռըք, պատիւ միշտ յաւիտեանս, ամէն։

20 A ջնջված՝ Լոյսդ, որ եկիր։ E 20—22-ի փոխարեն՝ Ձայնիւ աղերսէր.—Արդ արձակեա՛ եւ զիս։
21 C փրեցեր փխ փըրկեցեր։ A ջնջված՝ յանլոյծ մեղաց։
22 B Կապիցն։ A ջնջված՝ եղեր լուծիչ։ C այժ փխ այժմ։
23 C այժ փխ այժմ։ E արդ փխ այժմ։ B արձակեայ։ D ըզծերս։ E կապից մեղաց փխ կապէ ծեր տղայ ծերոյ ծընունդ։ A ջնջված՝ ծեր տղայ ծերոյ։ A տըղայ։ D տղա ծերոյն։ C ծնունդ։
24 BD Ծընունդ։ C Ծնուն։ D ահեղ փխ անեղ։ B լուսոյն։ BC տըղա։ A ջնջված՝ Աստուած եւ Տէր։ C Եւ Տէր Յիսուս փխ Աստուած եւ Տէր։ E մեղաց քաւութիւն հորն Ադամայ Քրիստոս փխ տողի։
25 D եւ մեզ այժմ փխ մեզ եւ այժմ։ A մեզ եւ աղաչանօք (աղաչանըք ուղղված՝ աղաւթիւք) փխ մեզ եւ այժմ աղաչանաւք (ջնջված)։ E հայցմամբ փխ եւ այժմ աղաչանաւք։
26 E չիք մեզ ողորմեա՛։ A ջնջված՝ քո բանաւոր։ C հաւսիս փխ հաւտիս։
27 E չիք 27—32։ C գնեցեր։ A ջնջված՝ քո պատուական։ C արեամբտ։
28 C Արեամբդ։ C թողութեա։ A ջնջված՝ մեղաց։ A ջնջված՝ եւ մեզ։
29 C արայ։ A ջնջված՝ ընդ սուրբըս քո։ C սուրբսք փխ սուրբըս քո։ B այցելութեան։
30 A ջնջված՝ քո հայրենի։
31 A ջնջված՝ վայել է։ A չիք եւ։
82 C Հոգոյն։ A փառք։ C այժմ յաւիտեանս յաւիտենից փխ փա՛ռըք, պատիւ միշտ յաւիտեանս։ A ջնջված՝ պատիւ միշտ։

17

Լ. ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ, Ի ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՂԱԶԱՐՈՒ ՈԳԵԱԼ

Անմահ թագաւորն իջեալ ի վայրըս մահու,
Մահու գերելոց առնել գերէդարձ.
Դարձոյց վերըստին ի կեանս անվախճանս.
Վախճան մահու եւ կենաց ըսկիզբն այսաւր։
Այսաւր կեանքն եկեալ ի Բեթանիայ առ մահն,
Մահուն փախուցեալ որպէս խաւար ի լուսոյ,
Լուսոյն ընթացեալ զհետ մահուն, ը՛, խաւարի,
Խաւար ստուերամածըն եղեւ լոյս անըստուեր։
Ստուերաւ տըրտմութեամբ քոյրքն անկեալ առ ոտըս Տեառն.
— Տէ՛ր, թէ աստ պատահեալ, կեանքդ եղբաւրն ոչ հանդիպիւր մահ։
Մահու սիրելւոյն կրիւք մարդկաբար արտասուէր,
Արտասուաց բըղխումն այն զարտասուըն բառնայր։
Բառնալ հրամայէր հզաւրն ըզվէմն առ ի բաց,
Բարձմամբ տապանին այնմ բացան դըռունք դըժոխոց։
Դըժոխք սարսեցին ի ձայնելն առ Ղազար.
— Ղազարէ՛, եկ արտա՛քս,—ձայնէր կոչողն Ադամայ։
Ադամայն կապ մահու լուծեալ ձայնիւ հըզաւրին,
Հըզաւրին զաւրութեամբ դարձաք դարձեալ ի կեանսն։
Կենսատու ձայնին մերձեալ ի յունկըն մեռելոյն.

Աղբյուր

Ձեռ. № 3503, թերթ 118ա—119ա։

Բնագիր

5 Բեդանիայ։
9 անգեալ։
10 լուսանցքում՝ Այլ ազգ։
11 սիրելոյն։
12 բրխումն։

Ջմեռեալ չորեքաւրեայն ոչ արգելին դըժոխք։
Ի դըժոխս կապեալ անձն արագ գայր առ կոչողն,
Կոչողին հրաման լուծանէր զնա ի կապից.
— Կապելոցն ի դըժոխս աւետի՛ս յարութեան։

Յարութեան յուսով ցընծասցուք եւ մեք այսաւր,
Այսաւր զուարճանամք տաւնիւս ընդ Մարիամանցն։
Մարիամու մասին հաղորդս արա զմեզ, Տէ՛ր,
Տիրականդ ոտից ածմամբ թողութիւն շնորհել,
Շնորհաց քոց անճառից, Յիսո՛ւս, մատուսցուք զփառս։

---

20 չորեքաւրեան։
21 անձնն։

ԼԱ. ՓՈԽ

Նոր աւետեաց լուր այսաւր մեզ հընչեաց
Երկնային ձայնիւն Որդին որոտման.
Բոպէից Տէրն Յիսուս՝ ստեղծողն Ադամայ՝
Սա այսաւր եկեալ ի Բեթանիայ
Ի յարուցանել ըզչորեքաւրեայն։
Սաստեաց հրամանաւ մահու բըռնութեան,
Ի կեանըս դարձոյց վերըստին զՂազար
Եւ Նովին յուսով զմեզ անմահացոյց։
Բարուն իմաստիւք սպասեալ յարութեան՝
Գոչեսցուք եւ մեք՝ Կենարարին փա՛ռք։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 184ա։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 119բ։
C—ձեռ. № 6495, թերթ 225բ։
D—**Ներսես Շնորհալի,** *Բանք չափաւ,* էջ 379։

Խորագիր

A Փ[ոխ]։ B **անխորագիր:** C Յորդորակ։ D Ի յարութիւնն Ղազարու **Ծայրակապ՝** Ներսիսի երգ։

Բնագիր

1 D այսօր։
2 A ձայնիւ։
3 CD Բոպէիցըն։ A Տէր։ CD չիք Յիսուս։ C ստեղծաւղն։ D ստեղծօղն։
4 B Սայ։ CD այսօր։ B Բեղանիայ։ D Բեթանիա։
5 D ըզչորեքօրեայն։
8 CD ձայնիւ փխ յուսով։
9 ABC սպասել։
10 CD Փա՛ռս կենարարին։

18

ԼԲ. ՏԱՂ ԾԱՂԿԱԶԱՐԴԻՆ

Տիրական տանիւս այսաւր եկայք ցընծասցուք,
Բախճանայ այսաւր երկինք անմարմնականաւք։

Նորոգի երկիրս այսաւր գալըստեամբ փըրկչին,
Ծոսս առեալ մանկանցն ոստովք՝ ովսաննա՛, աւրհնեալ։

Բաքունին էից այսաւր եկեալ ի Սիոն,
Սիոնի ցընծան մանկունք ելեալ ընդառաջ։

Երգս երգէ Զաքարիաս դըստեր Սիոնի,
Սիրով խոնարհեալ նըստի նոր յաւանակի։

Ի ծերոց ընծայ բանիւ ի տղայոց ձայնիւ,
Երգեմք ընդ նոսին ըզփառս գալըստեան քո, Տէ՛ր։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 197բ—198ա։*
B—*ձեռ. № 554, թերթ 95բ։*
C—*ձեռ. № 424, թերթ 102բ։*
D—*ձեռ. № 6495, թերթ 227բ—228ա։*
E—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 38C։*

Խորագիր

AC անխորագիր: B *Տաղ։* D *Տաղ ազ[նիւ]։* E *Ծաղկազարդին։*

Ծայրակապ՝ *Տր Ներսեսի ե։*

Բնագիր

1 DE *տանիւ։* CE *այսօր։* B *եկեայք։* D *էկայք։*
2 A *Բախճանան։* C *Բախճանա։* E *այսօր։* A *անմարմնականաւքն։* E *անմարմնականօք։*
3 A *երկիր։* DE *այսօր։*
4 E *մանկանց։* ACD *ովսաննայ։* E *օրհնեալ։*
5 C *Բաքունոյն էիցս։* DE *այսօր։* C *եկայք։* A *Սիովն։* C *ցընծասցուք* փխ *ի Սիոն։*
6 A *Սիովնի։* A *եկեալ։* C *ընդյառաջ։*
7 A չիք *Երգս։* C *երգէր։* B *Զաքարիայս։* D *Զաքարիա։* A *Երուսաղէմի* փխ *Սիոնի։*
9 C *ծերոցն ընծա։* D *բանի։* D *տըղայոց։*
10 E *էրգեմք։* B *քոյ։* DE *փըրկչին* փխ *քո Տէր։*

19

ԼԳ. ՏԱՂ ՄԵԾԻ ՉՈՐԵՔՇԱԲԱԹԻՆ, Ի ՆԵՐՍԻՍԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ

Այսաւր ըզՏէրդ արարիչ որ գաս ի չարչարանս,
Այսաւր ժողով Հեբրայեցւոցն խորհին քեզ ը՛, մահ։
Այսաւր Կայիափա խոստովանի զփըրկիչդ աշխարհի,
Այսաւր իւղով ածանիս նըշան պատանացըն քոց։
Այսաւր յայտնէ Յուդա զախտ արծաթսիրութեան,
Այսաւր առնու զցանց ըմբըռնող զինքըն ի կորուստ։
Այսաւր՝ ըսկիզբն փըրկութեան եւ շընորհաց մերոց։
Այսաւր աւրհնեմք զեկեալդ կամաւ ի չարչարանս,
Քրիստոս Աստըւած յաւիտեանս, ամէն։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 204աբ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 132ա—133ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 353ա (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 138աբ (Փարիզ)։*

Խորագիր

A *Տաղ Մեծի Չորեքշաբաթոջ աւուրն։* BC *Տաղ Մեծի Չորեքշաբաթին։* D *Տաղ Մեծի Չորեքշաբ[աթի], ի Ներսիսէ կաթողիկոսէ։*

Բնագիր

1 D *զՏէրդ։*
2 C *ժողովք։* A *Հեբրայեցւոց։* C *Եբրայեցոցն։* AC *ըզմահ* փխ *ը՛, մահ։*
3 C *Կայիափայ։* C *զփրկիչդ։*
4 C *եղով։*
5 C *յայտեր* փխ *յայտնէ։* AB *Յուդայ։* A *արծաթսիրութեանն։*
6 C չիք *6—7։* B *ըմպըռնող։*
7 A *շընորաց։*
8 B *աւրհեմք։* D *աւրհընեմք։* C *զեկաւղդ։*
9 C *Աստուած մեր փառք քեզ։*

20

ԼԴ. ՏԱՂ ՄԵԾԻ ՈՒՐԲԱԹՈՒՆ, ՆԵՐՍԻՍԻ

Ի յուրբաթու մեծի զատկիս,
Գառն անարատ ածեալ ի սպանդ
Լցեր զաւրէնըս քո ճըշմարտութեամբ զըստուերն։

Յառաւաւտու յայգոյն ծագեալ,
Արեւ պայծառ զնըշոյլ լուսոյ
Չարչարանացըդ քոց, զարդարեցեր զերկիր։

Ո՜վ անարատ, ամբիծ Յիսուս,
Կապանաւք պընդեալ տոռամբք,
Որ զպարտական ածար դատաւորաց ի ձեռս։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 217բ—218բ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 139բ—141ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 356աբ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 150աբ (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 2541, թերթ 232բ—233բ։*

Խորագիր

A *Այլ տաղ նմին աւուր։* B *Տաղ Մեծի Ուրբ[աթին] և ողբք ասացեալ սուրբ Հարցն։* C տե՛ս վերևում: D *Մեծի Ուրբաթին տաղք և ողբք ասացեալ սուրբ Հարցն։* E *Տաղ Աւագ Ուրբաթուն։*

Բնագիր

2 D *անպարտ* փխ *անարատ։*
3 C *Լցեր զաւրենս։* A *զճըշմարտութեամբ։* BE *ըզճըշմարտութեան։* C *զճշմարտութեամբ։* ABCD *ըզստուերն։* E *ըստուերս։*
4 AD *այգուս։* BC *այգոյս։*
5 CD *զնշոյլ։*
6 C *Չարչարանացդ։* D *քո։*
7 AD *անբիծ։*
8 C *տոռամբք։* E *տոռամբ։*
9 ABCD *Որպէս* փխ *Որ։* CD *ըզպարտական։* E *պարտական։*

Երկնային բիւրուց բանակք
Սատակել իջին զմարդիկ,
ԸզՏէրն իւրեանց տեսեալ մեղաւորաց յատեանն։

Թագաւոր զաւրաց վերնոց,
Դաւանեցեր յայտնի ըզնոյն,
Յոր եւ ծընեալ եղեր նախքան զարեւ անուն։

Ի Պիղատոսի յատեանն
Արքայդ երկնից կացեր
Եւ սպասաւորաց քոց զհոյլսն ոչ մարտընչել թողեր։

Հեզութեամբ, Քրիստոս Աստուած,
Կոխեցեր զչարին ըզմարտ,
Ճըշմարտութեան վըկայ ի յաշխարհի յայտնեալ։

Ջթիկունսդ ետուր ի գանս կամաւ,
Ոչ խըստացեալ դարձար ընդդէմ,
Եւ քեզ ոսոխ արդար ոչ ոք եկաց ի մէջ։

Այսաւր պըսակիս արքայ
Ի Հեթանոսաց՝ փըշովք,
Ծիրանազգեստ պըճնեալ եկեղեցւոյ փեսայ։

10 C չիք *10—15։* D չիք *10—18։*
11 E *Սատակէլ։*
12 AB *ըզՏէրդ։* E *տեսին։* AE *յատեան։*
14 B *յատենի* փխ *յայտնի։*
15 A *արեւ։*
16 BC *Պեղատոսի։* C *յատենն։*
17 C *կացեր* ուղղված՝ *այսաւր։*
18 E *սպասաւորեալ։* E չիք *քոց։* E *ըզհոյլսն։* C *մարտնչել։* B *թողերք։*
19 C չիք *19—21։* D լուսանցքում՝ *Այլ ազգ։*
20 B *զչարիսն։* E *չարին։*
22 E չիք *22—45։*
23 C *խստացեալ։*
25 D չիք *25—42։* C *պսակիս։*
26 C *փշովք։*
27 C *Ծիրանազգեստ պճնեալ եկեղեցոյ։*

Այսաւր առնուս եղեգն ի յաջդ,
Ի կեանս գըրես արեամբդ զմարդիկ
Եւ տաս կըտակ անջինջ քո՝ հաստատեալ մահուամբ·

Այսաւր Թագաւորդ միայն
Ի մարտ յառնես փոխան հաւտին,
Կալ ախոյեան չարին զինու վառեալ խաչիւ։

Յայս վըկայեցեր հանդէս
Ի Հայրէ վերուստ տըւեալ,
Վիրաց մերոց բըժիշկ՝ այդ միածինդ ամբիծ։

Զքեզ, ո՜վ Թագաւոր արդար,
Ընկալաւ եկեղեցի,
Զոր ուրացան հրեայքն՝ սա ամփոփեաց ի գիրկս։

Խոստովանիմք ըզշնորհս փըրկչիդ,
Դո՛ւ, Քրիստոս, մեր Թագաւոր,
Աղաղակեմք ի ձայն ընդդէմ ապերախտ ազգին։

Երկըրպագեմք Նորոգողիդ,
Համբուրեմք սիրով զպարգեւս
Եւ տամք գոհութիւն փոխան այժմ եւ հանապազ։

---

28 B յաջտ։
29 C գրես։ AC արեամբ։
30 C կտակ։
31 C չիք 31—33։
34 C վկայեցեր։
35 B առեալ փխ տըւեալ։ C տուեալ։
36 C բժիշկ։ AB անբիծ։
37 C չիք 37—39։
38 B Ընգալաւ։
39 B Զուր։ A անփոփեաց։ A գիրկսն։
40 C զշնորհս փրկչիդ։
43 C Երկրպագեմք։ AB նորոգաւղիդ։
45 ABD յաւիտեանս, ամէն (B ամմէն) փխ հանապազ։

ԼԵ. ՓՈԽ

Դուստըր Սիոնի,
Եկեղեցի հեթանոսաց ժողով,
Ե՛լ ի հանդէս ա՞եղ։

Տես ըզՍողոմոն
Զխաղաղութեան արքայն յայտնեալ յերկիր,
Ըզքո փեսայն ամբիծ։

Այսաւր պըսակեաց
Մայրն իւր ըզնա՝ փշովք բոլորեալ Թագիւ
Եւ առաքեաց առ քեզ։

Զգեցոյց ծիրանի
Արքունական քղամիդ ի փառս Նորին՝
Հաճոյ լինել սըրտիդ։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 218բ—219բ։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 141ա—142ա։
C—ձեռ. № 79, թերթ 356բ—357ա (Փարիզ)։

Խորագիր

ABC Փ[ոխ]։

Բնագիր

1 B Սիովնի։
2 C Եկեցի։
3 BC հանդէսս։
6 AB անբիծ։
7 C պսակեաց։
8 C զնա։ A փշով։
11 C Արքունականական քղամիթ։
12 C սրտիդ։

Բաց զքո զառագաստ,
Եղբաւրորդւոյն բաց եւ ընկալ ի գիրկս
Եւ տուր ողջոյն սիրով։

Այս այն Թագաւորն,
Որ զհայրենիսն եթող ունայն եւ զմայրն
Եւ զքեզ արար մարմին։

Մեծ է այս խորհուրդ
Յեկեղեցի եւ ի Քրիստոս ցուցեալ,
Անճառ սիրոյ առիթ։

Դուք ճաշակեցէք
Եւ զայս տեսէք, եղբա՛րք, մըտաց աչաւք
Ըզքաղցրութիւնըս Տեառն։

Ջիք առ մեզ երկիւղ,
Այլ է մաքուր սիրոյ պատճառ բաժակ՝
Մատըռուակեալ այսաւր։

Անդա՛մք Յիսուսի,
Արեամբ նորին զմայլեցուցէք ըզսիրտս
Եւ տուք պըտուղ զարտասուր։

Կերայք եւ լացէք,
Կերայք արտասուաւք զմարմին փրկչին ձերոյ՝
Զարչարանացն հաղորդ։

13 A զառագաստդ։
14 BC Եղբաւրորդոյն։
16 C չիք 16—18։
17 A եւ զմայրն ունայն։
22 C չիք 22—27։
25 AB երկիւղ։
26 B բաժակս։
28 C Քրիստոսի փխ Յիսուսի։
29 C զսիրտս։
30 C պտուղ։
32 AB փըրկչին։
33 B հաղորդս։

Սա առհաւատչեայ
Եւ գրաւական ձեզ հաստատուն տըւաւ
Ուրախութեան երկնից։

Տընկակիցք մահուն,
Բողբոջ եմք մեք այն կուսածին արեան,
Մեռցուք ընդ նմա կամաւք։

Գրեսցուք առաջի
Աչաց մերոց զՅիսուս ի խաչն այսաւր
Եւ խաչեսցուք ընդ նա։

Յայտնեաց ըզսէրն իւր
Աստուած ի մէջ երկրի ի մահու լեալ,
Այն ծոցածին ծաղիկն։

Զի արդարութիւն
Սուրբ միածնիս զամենեսեան հանցէ
Ի յանիծից մեղաց։

Շնորհաւք կենդանիք
Յարդարութիւն եղաք ի փառըս միշտ
Նորս Ադամայ մահուամբ։

Հաւատով առ սա
Եւ ոչ գործով եղաք արդարըք մեք,

34 C չիք 34—39։
37 B Տընգակիցք։
38 A ը փխ եմք։
39 A նըմա։
40 C առաջ։
42 A նըմա փխ նա։ B նայ։
43 C չիք 43—48։
49 A կենդանի։
50 C փառս։
51 A Նոր։ B Ադամա։
52 C չիք 52—54։
53 A գործովք։

Աղաղակէ Պաւղոս։

Հաւատացեալքըս
Փա՜ռք եւ պատիւ հանցուք նըմա երգով
Ի յաւիտեանս, ամէն։

---

55 ABC Հաւատացեալքս։
56 C Նմայ։

21

ԼԶ. ՏԱՂ ՄԵԾԻ ՈՒՐԲԱԹԻՆ

Անեղ Որդին Հաւր միածին բազկատարած
Այսաւր եկաց ի յատենին տիեզերաց։

Բարձեալ մարմնով ի խաչն անճառ խոնարհութեամբ,
Բերեալ բազկաւ ըզհեռացեալ ազգըս մարդկան։

Գառն անարատ, ածեալ ի սպանդ պատարագի,
Գայ հաշտութեամբ Հաւր՝ ի բառնալ զմեղս աշխարհի։

Դատափետք եղեն դըպիրքն առ Պիղատոս,
Դատաստանաւ բառնալ ի խաչ բողոքէին։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 219բ—221բ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 146ա—148բ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 357աբ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 2672, թերթ 143բ—144բ։*
E—*ձեռ. № 2389, թերթ 155բ—157ա։*
F—Ա. Տեկանց, *Հայերգ, Թիֆլիս, 1882, էջ 12—14։*

Խորագիր

A *Այլ տաղ նմին աւուր։* B *Այլ տաղ Մեծի Ուրբաթին։* C *Այլ տաղ Ուրբաթուն ցերեկն։* D *Այլ տաղ խաչելութեան։* E **անխորագիր:** F *Տաղ։*

Ծայրակապ՝ *Ա—Ք։*

Բնագիր

1 EF *Հօր։*
2 EF *Այսօր։* ABC *յատենի։* DEF *մեղաւորաց* **փխ** *տիեզերաց։*
3 C *խաչ։*
4 CE *ազգս։*
6 B *Գա։* EF *Հօր։*
7 B *Դատափետ* **ուղղված՝** *Դատապետ։* C *Դատափետ։* EF *Դատաւորքն* **փխ** *Դատափետք։* C *դպիրք։* E *դըպիրք։* BC *Պեղատոս։*
8 D *Դատաստան։*

Եկն ե՛հաս վախճան ամաց 'ստ նախատեսիցն,
Եւ ցուրտ եւ պարզ աւր մի յայտնի Տեառն Աստուծոյ

Զէլի էլին Տէր գըթութեանց տայր ի բարձունս՝
Զխաղաղութիւն խաչահանուացն աղաւթելով։

Էնն է ինքն ընդ մեզ Աստուած յափտենից,
Էրեւեցաւ մեզ ի վախճան ժամանակի։

Ընդ մեզ Աստուած յայտնեալ, բարձեալ մարմնով ի խաչ՝
Ընդդէմ լուսոյ արեգականըն կընքելով։

Թողեալ լըքաւ լոյսն ի ծոցոյ արեգականն,
Թաքոյց յինքեան ըզճառագայթս ի միջաւրեայ։

Ժամուն ոչ տիւ եւ ոչ գիշեր 'ստ մարգարէին,
Ժամանեալ գայ Տէր զաւրութեանց ի պատերազմ։

Իշխանութեամբ առ Հայր զհոգին աւանդելով՝
Ինքն ի հանդէս մարտի ընդդէմ մահու իջեալ։

Լըւեալ իշխանք չարին՝ պակեան ահիւ մեծաւ,
Լըւեալ մահու եւ դըժոխոց՝ սասանեցան։

9 B վախչան։ E վաղճան։ EF մահու փխ ամաց 'ստ։ EF նախաստեղծին։
10 EF օր։ F գառն փխ Տեառն։
11 BCD Զելի ելին։ CF գթութեանց։ DEF խաչին փխ բարձունս։
12 EF Զհաշտութիւն Հօր փխ Զխաղաղութիւն։ DEF աղօթելով։
13 BC էն։ EF էն էից անպարագիրն յաւիտենից փխ տողի:
14 ACF Երեւեցաւ։ B վախչան։ E վաղճան։ D ժամանակիս։
15 F Աստուծ։ DF բարձրեալ։ F զխաչ փխ ի խաչ։
16 C արեգականն կնքելոյ։
17 C լքաւ։ D ծոցո։ AD արեգական։
18 BCEF Թագոյց։ EF չիք յինքեան։ EF զճառագայթս։ C չիք ի։ B մէջաւրէեա։ C մեջաւրեա։ D մէջաւրեայն։ EF իւր ի մէջօրէի փխ ի միջաւրեայ։
19 D ժամոյն։ EF ժամն։ E տիւ էր 'ւ փխ տիւ եւ։ F էր փխ եւ։ EF ըստ։
20 A ջնջված՝ գայ։ C չիք գայ։ D Տէր զաւրութեանց գայ։ EF զօրութեանց։ D չիք ի։
21 EF զհոգին առ Հայր։
23 BCD Լուեալ։ EF Լուան։ B չարեան փխ չարին։
24 CDEF Լուեալ։ C դժոխոց։ EF սասանեցաւ։

Խոր խաւարին սաստէր Յիսուս լուսով խաչին,
Խընդիր առնէր իւր ծառայիցն անդ գերելոցն։

Ծանեաւ Ադամ զնըշան գալոյ Տեառն ի դըժոխս,
Ծանր ամաւթով կայր հիացեալ երկիւղագին։

Կարկառ նըմա Յիսուս ըզձեռսն իւր բեւեռեալ.
Կոչէր ձեռամբ, քաջալերէր. «Մի՛ երկընչիր,

Հայեա՛ց ի ձեռս, յոտս եւ ի կողս, որ վասըն քո,
Հայեա՛ց ի գլուխս բարձեալ զանէծըս փշոց յերկրէ։

Զաղկ եղեգամբ հարին թիկանցըս մեղաւորք,
Զաղկեալ ապտակ եւ թուք ի ծնաւտս իմ յաւելին։

Ղեղի ետուն ինձ կերակուր ընդ քացախոյ,
Ղեղւոյ մեղաց քոց փոխանակ որ ի դրախտին։

Ճանապարհաւ մահու ընդ քեզ հետեւեցի,
Ճանապարհիս կենաց ընդ իս ես ի դըրախտին։

Մաքուր հոգիք սըրբոց, եւ ձեզ մեծ աւետիք,
Մատիք տեսէք մարմնով եկեալ՝ ում ցանկայիք։

26 CF Խնդիր։ D ծառայից։ E անտ։ AF գերելոց։
27 C Ծանեալ։ C զնշան։ F ըզնշան։ BEF գալոյն։ D գալո։ C դժոխս։
28 C Ծա փխ Ծանր։ DEF ամօթով։ F հիզացեալ փխ հիացեալ։ B երկեղալից ուղղ-ված՝ երկեղագին։ C երկեղագին։
29 B Կառկառ։ BF նըմայ։ C նմա։ BEF ըզձեռն։ C զձեռսն։ D ձեռն։
30 CE երկնչիր։ F երկնչեր։
31 BCEF վասն։
32 C գլուխըս։ F ձաղկեալ փխ բարձեալ։ C զանեծս։ DEF զանէծս։ BD փըշոց։ EF ի փշոյ։ A երկրէ։ EF երկրի։
33 C եղիգան։ EF եղեգան։ C թիկանցս։ EF գլխոյս (F գըլխոյս) իմ փխ թիկանցըս։ D մեղօորք։
34 BC Զաղեալ։ F ապտակք։ DE ծնօտս։ F ծընօտս։ BEF ինձ փխ իմ։ C ինն փխ իմ։ D յօելին։ EF մատուցին փխ յաւելին։
35 E Լեղի։ B ի փխ ինձ։
36 BCF Ղեղոյ։ D Լեղոյն։ E Լեղւոյ։
37 E Ճանապարհիս։ F Ճանապարհիզ։
38 BCEF եկ փխ ես։ CEF յարութեամբ փխ ի դրախտին։
39 C սրբոց։ EF աւետիս։
40 C ցանգայիք։

Յառաջագոյն գուշակելով զիմ գալըստեանս
Յայս աՀագին խոր խաւարիս, յոր էք կապեալ։

Նովին մարմնովն, զոր ի Կուսէն էի զգեցեալ,
Նաեւ ի դժոխս իջի փըրկել ըզկորուսեալսդ։

Շնորհք պարգեւի Հոգւոյն Սըրբոյ, զոր կորուսաք,
Շնորհեալ փըշմամբըն Քրիստոսի դարձեալ առաք։

Ուստի առիթ մեզ կորըստեան ներգործեցաւ,
Ունիմք ըզսա մեզ դեղ կենաց եւ փըրկութեան։

Ջընաշխարհիկ մարմինըս նոր իմն է յերկրի,
Ջար իշխանին մաՀու յաղթեաց մեր գերողին։

Պապանձեցոյց Տէրն ըզգոռոզըն մաՀարար,
Պարգեւս էառ ի գերողէն, մեզ պարգեւեաց։

Ջախեաց ըզգլուխ չար վիշապին զինու խաչին,
Ջուր լըւացման մեզ շընորհեաց զաւազանին։

Ռահ լուսոյ յերկինս եղեւ մոլորելոցս,
Ռամկաց ազգաց որդւոց մարդկան Հեթանոսաց։

41 EF ըզգալուստ։
42 BCD յաՀագին։ EF ուր փխ յոր։
43 D մարմնով։ EF մարմնովս։ EF որ փխ զոր։ EF եմ փխ էի։ EF ըզգեցեալ։
44 D Նայեւ։ EF Նախ։ D չիք ի։ D դըժոխքն։ F դժոխսըդ։ DE փրկել։ AD ըզկորուսեալդ։ B ըզկորուսեալքդ։ C չիք ըզկորուսեալսդ։ E զկորուսեալսդ։
45 C չիք 45—72։ BD Հոգոյն։ DE Սրբոյ։
47 EF կորստեան։ D ներգործեցօ։
48 BD ըզսայ։ E զսա։ D աց փխ կենաց։ F փրկութեան։
49 AE Ջնաշխարհիկ։ E մարմինըն։ EF ի փխ է։
51 F Պապանծեցոյց։ EF Տէր։ E ըզդաւողըն փխ ըզգոռոզըն։
52 F առեալ փխ էառ։
53 F Ջաղխեաց։
54 EF լուացման։ D զօազանին։
55 D Ահ փխ Ռահ։ BE մոլորելոց։
56 D որդոց։

Սեռըն սիրով փեսայն կապեաց ըզձեզ յինքեան,
Սաղարթազուարճ զարդիւք պըճնեաց գործովք իւրովք։

Վասըն մերոյ ազատութեան եղեւ մարմին,
Վըտակք արեան մեզ Հոսեցոյց ի սուրբ կողէն։

Տըրտմեցելոց անձանց շնորհեաց զուրախութիւն.
Տարաբնակացս եղեւ տեղի ապաւինի։

Ցախճանաբար դասեաց ըզձեզ ընդ սերովբէսն՝
Ցամապետից Հոգեղինացն երգակցելով։

Ցուցեաց ըզցաւղ բըժըշկութեան մեզ ի վերուստ.
Ցայթեալ արեամբն ի սուրբ կողէն կենդանացոյց։

Ւիւրով վիրաւքն ապաքինեաց զմեզ ի ցաւոց,
Ւիւթիւ շընչոյ սուրբ բերանոյն անմաՀացոյց։

Փութացարուք ըզՀետ նորա պայծառ վարուք՝
Փայլեալ փառաւք ի գալըստեան նորա վերջին։

Քրիստոսի խաչեցելոյն վասըն մարդկան
Քաղցըր ձայնիւ տուք աւրՀնութիւն միշտ յաւիտեան։

57 F Սեռն։ F զձեզ։ D յինեան։
58 AB զարդուք։ D զարթիւք։ E զարթուք։ F պճնեաց։ D գործաւք։ F գործովքն։
59 EF Վասն։
60 E Վտակ։ F Վըտակ։
61 D Տրտմեցելոց։ D շնորհեա։ F ուրախութիւն։
62 A ապաւինին։ D ապ̀օինին։
63 F զձեզ։ A սէրոբէսն։
64 EF Հոգեղինաց։
65 EF Ցօղեաց։ DF ըզցօղ։ E զցօղ։ D ողորմութեան ուղղված՝ բժշկութեան։ E բժշկութեան։
66 F Ցօղեալ փխ Ցայթեալ։ A Ցայտեալ։ D կենդանոյց։
67 AD Իւթով փխ Իւրով։ F Իւրով։ DEF վիրօքն։ ABD զիս փխ զմեզ։ D ցօոց։
68 DEF շնչոյ։ AD բերանոյ։
69 D ի Հետ փխ ըզՀետ։ B նորայ։
70 DEF փառօք։ E գալստեան։ F գալստեանն։ F չիք նորա։
71 EF վասն։
72 EF Քաղցր։ EF օրՀնութիւն։

ԼՁա. ՏԱՂ ՎԱՍՆ ԽԱՉԵԼՈՒԹԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՄԵՐՈՅ

Անեղ Որդին Հաւր միածին բազկատարած
Այսաւր եկաց ի յատենին մեղաւորաց։

Բարձեալ մարմնով ի խաչն անճառ խոնարհութեամբ,
Բերեալ բազկաւ ըզհեռացեալ ազգըս մարդկան։

Գառն անարատ, ածեալ ի սպանդ պատարագէ,
Գայ հաշտութեամբ Հաւր՝ ի բառնալ զմեղս աշխարհի։

Դատափետք եղեն դըպիրք առ Պիղատոս,
Դատաստանաւ բառնալ ի խաչ բողոքէին։

Եկն եհաս վախճան ամաց նախաստեղծին.
Եւ ցուրտ եւ պարզ աւր մի յայտնեալ Տեառն Աստուծոյ

Ձէլի էլի Տէր զըթութեանց տայր ի խաչին,
Ձհաշտութիւն Հաւր խաչահանացն աղաւթելով։

Աղբյուրներ
A—*ձեռ. № 7717, թերթ 6բ—7բ։*
B—*ձեռ. № 231, թերթ 448ա (Երուսաղեմ). տե՛ս «Սիոն», 1949, № 3, էջ 63—64։*
Խորագիր
A տե՛ս վերևում: B *Տաղ Մեծի Ուրբաթին։*
Ծայրակապ՝ *Ա—Ք։*
Բնագիր
1 A *Հօր։*
2 AB *Այսօր։* B *յատենի։* B *Պիղատոսի* փխ *մեղաւորաց։*
4 B *ընդ հեռացեալ* փխ *ըզհեռացեալ։*
6 A *Հօր։*
7 A *Դաղապետք։* B *Դատապետք։* B *դպիրք։*
8 A *բողոգէին։*
9 A *վաղչան։* B *նման* փխ *ամաց։*
10 A *օր։*
11 A *Ձելի ելի։*
12 AB *Ըզհաշտութիւն։* A *Հօր։* B *խաչհանացն։* A *աղօթելով։*

Էն է ինքեան ընդ մեզ Աստուած յաւիտենից,
Երեւեցաւ մեզ ի վախճան ժամանակիս։

Ընդ մեզ Աստուած յայտնեալ, բարձեալ մարմնով ի խաչ՝
Ընդդէմ լուսոյ արեգականըն կընքելոյ։

Թողեալ լըքաւ լոյսն ի ծոցոյ արեգականն,
Թաքոյց յինքեան ըզճառագայթս ի միջաւրեայ։

Ժամուն ոչ տիւ եւ ոչ գիշեր ՚ստ մարգարէին,
Ժամանեալ Տէր գայ զաւրութեանց ի պատերազմ։

Իշխանութեամբ առ Հայր զհոգին աւանդելով՝
Ինքն ի հանդէս մարտի ընդդէմ մահու իջեալ։

Լըւեալ իշխանք չարին՝ պակեան ահիւ մեծաւ,
Լըւեալ մահու եւ դըժոխոց՝ սասանեցան։

Խոր խաւարին սաստէր Յիսուս լուսով խաչին,
Խընդիր առնէր իւր ծառայիցն անդ գերելոց։

Ծանեաւ Ադամ զնըշան գալոյ Տեառն ի դըժոխս,
Ծանր ամաւթով կայր հիացեալ երկիւղագին։

Կարկառ նըմա Յիսուս ըզձեռն իւր բեւեռեալ,
Կոչէր ձեռամբ, քաջալերէր. «Մի՛ երկընչիր,

---

14 A *վաղչան։*
16 B *լուսո։* A *կնքելոյ։* B *կընքելո։*
17 AB *լքաւ։* B *ծոցո։*
18 A *Թագոյց։* A *մէջօրեա։* B *միջաւրեա։*
19 A *ըստ* փխ *՚ստ։*
20 A *զօրութեանց.*
23 AB *Լուեալ։*
24 AB *Լուեալ։*
26 AB *Խնդիր։*
27 A *զնշան։* A *դժոխս։*
28 A *ամօթով։*
29 AB *նմա։*

Հայեա՛ց ի ձեռս, յոտս եւ ի կողս, որ վասըն քո,
Հայեա՛ց ի գլուխս բարձեալ զանէծս ի փշոց երկրէ։

Ջաղկ եղեգան հարին թիկանցըս մեղաւորք,
Ջաղկեալ ապտակ եւ թուք ի ծնաւտս ինձ մատուցին։

Ղեղի ետուն ինձ կերակուր ընդ քացախոյ,
Լեղոյ մեղաց քոց փոխանակ որ ի դրախտին։

Ճանապարհաւ մահու ընդ քեզ հետեւեցի,
Ճանապարհիս կենաց ընդ իս ես յարութեամբ։

Մաքուր հոգիք սըրբոց, եւ ձեզ մեծ աւետիք,
Մատիք տեսէք մարմնով եկեալ՝ ում ցանկայիք։

Յառաջագոյն գուշակելով զիմ ըզգալուստ
Յայս ահագին խոր խաւարիս, յոր էք կապեալ։

Նովին մարմնով, զոր ի Կուսէն էի զգեցեալ,
Նա ի դըժոխս իջի փըրկել ըզկորուսեալս»։

Շինեաց Յիսուս ըզտուն իւր սուրբ զեկեղեցի՝
Շնորհաւք Հոգւոյն եւթնարփեան հաստատելով։

Որով զմայլեալ ըմպեմք զարիւն կենարարին,
Որ ետ մեզ զէն ըզքառաթեւ նըշան խաչին։

Զարչարեցաւ Տէրն ի տեղւոջըն Գողգոթայ,
Զարչարանաւք իւրովք փրկեաց ըզտիեզերս։

31 A վասն քոյ։
32 B երկրէ։
34 A ծնօտս։
35 B քացախո։
36 B Լեղո։
40 B Ցանգայիք։
43 A ըզգեցեալ։
46 A Շնորհօք Հոգոյն։ AB եօթնարփեան։
49 A տեղոջըն։
50 A Զարչարանօք։

Պայծառ փառաւք շըքեղացոյց ըզնախահայրն,
Պըճնեալ փառաւք եմոյծ դարձեալ յԱդին դրախտին։

Ջախեաց խաչիւ Յիսուս ըզգլուխըն վիշապին,
Ջըրով լըւաց ըզմերկութեան վէրըս մարդկան։

Ուհեալ Յովսէփ հայցէր զմարմինն աստուածացեալ,
Ուհի լուսով պատեալ դընէր ի նոր վիմին։

Սերովբէիցըն հոյլքն իջեալ յերկնից յերկիր,
Սպասաւորեն ահիւ մեծաւ ընդ Յովսեփայ։

Վայելչապէս խընկեաց ըզՏէրն անոյշ իւղով,
Վարշամակով ծածկէր ըզգլուխըն բոլորից։

Տեսեալ եղեւ կեանքըն կախեալ ըստ Մովսեսի,
Տնաւրինաբար եդաւ մարմնով ի տապանի։

Բարունաւրէն կապեաց զիշխանըն մեղսասէր,
Բամիկ զաւրացըն փախըստեամբ տագնապէին։

Ցընծայ այսաւր, բերկրի Ադամ նախահայրն,
Ցաւղ քաղցրութեան հեղու հոգւոցն, որ ի դըժոխս։

Իւծեալ բարձաւ չար թըշնամին անդընդասոյզ,
Իւթիւ Հոգւոյն մարդիկ յերկինս փոխադրեցան։

51 A Պայծառափայլ փխ Պայծառ փառաւք։ B ըշքեղացոյց։
52 A փառօք։
53 A ըզգըլուխըն։
54 A Ջրով լուաց։
56 A Ուհիւ։ A դնէր։
59 B խընգեաց։ B անուշ։
61 AB Մովսէսի։
62 A Տնօրինաբար։ A եդամ փխ եդաւ։
63 A Բարունօրէն։
64 A զօրացըն։
65 A Ցնծայ։ AB այսօր։ A չիք բերկրի Ադամ։ A նախապետօքն։
66 A Ցօղ։ A հեղաւ հոգոցն։
67 A թշնամին։
68 A Հոգոյն։

Փառաւորեմըք, Տէր Յիսուս, զքո քաջութիւնդ,
Փառաւք վանեալ ըզթըշնամին կործանեցեր։

Քո զաւրութեամբըդ պահպանեա՛ զփըրկեալ քո հաւտս,
Քեզ երգելով երկըրպագեմք այժմ յաւիտեանս։

---

70 A *Փառօք*։ A *ըզթշնամին*։

71 A *զօրութեամբըդ*։ A *փըրկեալ*։ A *հօտս*։

ԼԶբ. ՏԱՂ Ի ՏԷՐ ՆԵՐՍԻՍԷ, ՄԵԾԻ ՈՒՐԲԱԹԻՆ

Անեղ Որդին Հաւր միածին բազկատարած
Այսաւր եկաց ի յատենին մեղաւորաց։

Բարձեալ մարմնով ի խաչն անճառ խոնարհութեամբ,
Բերեալ կամաւ ըզհեռացեալ ազգըս մարդկան։

Գառն անարատ, ածեալ ի սպանդ պատարագի,
Գայ կամաւ Հաւր՝ առ ի բառնալ զմեղս աշխարհի։

Դատապետք եղեն դըպիրքն առ Պիղատոս,
Դատաստանաւ բառնալ ի խաչ բողոքէին։

Եկըն եհաս վախճան մահու նախաստեղծին,
Եւ ցուրտ եւ պարզ աւր մի յայտնի Տեառն Աստուծոյ

Զէլի էլին Տէր զըթութեանց տայր ի խաչին՝
Զհաշտութիւն Հաւր խաչահանուացն աղաւթելով։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 6495, թերթ 254բ—255բ*։

B—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 381—384*։

Խորագիր

A *Տաղ ի տէր Ներսիսէ [Թաղման երեկոյին]*։ B *Մեծի Ուրբաթին*։

Ծայրակապ՝ *Ա-Ն*։

Բնագիր

1 AB *Հօր*։ B *միածին*։

2 B *Այսօր*։

4 B *բազկաւ* փխ *կամաւ*։ B *զհեռացեալ ազգս որդւոց մարդկան*։

6 B *հաշտութեամբ* փխ *կամաւ*։ AB *Հօր*։ A *առ ի*։

7 B *Դասապետ*։

9 A *Եկն*։

10 B *օր*։

11 A *Զելի ելին*։ B *Հօր* փխ *Տէր*։

12 AB *Հօր*։ AB *աղօթելով*։

Էնն էից անպարագիրն յաւիտենից
Երեւեցաւ մեզ ի վախճան ժամանակիս։

Ընդ մեզ Աստուած յայտնեալ, բարձեալ մարմնով ի խաչ՝
Ընդդէմ լուսոյ արեգականըն կընքելով։

Թողեալ լըքաւ լոյսն ի ծոցոյ արեգականն,
Թաքոյց յինքեան ըզճառագայթս ի միջաւրեայն։

Ժամն ոչ տիւ էր եւ ոչ գիշեր ՚ստ մարգարէին,
Ժամանեալ գայ Տէր զաւրութեանց ի պատերազմ։

Իշխանութեամբ զհոգին առ Հայր աւանդելով՝
Ինքն ի հանդէս մարտի իջեալ ընդդէմ մահու։

Լըւան իշխանք չարին, պակեան ահիւ մեծաւ,
Լըւեալ մահու եւ դըժոխոց՝ սասանեցան։

Խոր խաւարին սաստէր Յիսուս լուսով խաչին,
Խընդիր առնէր իւր ծառայիցն անդ գերելոց։

Ծանեաւ Ադամ զնըշան գալոյն Տեառն ի դըժոխս,
Ծանր ամաւթով կայր հիացեալ երկիւղագին։

Կարկառ նըմա Յիսուս ըզձեռն իւր բեւեռեալ,
Կոչէր ձեռամբ, քաջալերէր. «Մի՛ երկընչիր,

---

13 A էն փխ էնն։
14 A վաղճան։
15 A մարմնով բարձեալ։
16 A կնքելով։
18 B Թագոյց։ A չիք յինքեան։ A իւր ի մէջաւրէին փխ ի միջաւրեայն։ B մէջօրեայն։
19 A ՚ւ փխ եւ։ A ըստ փխ ՚ստ։
20 AB զօրութեանց։
22 A ընդդէմ մահու իջեալ։
23 A Լուան։
26 A գերելոցն։
28 B ամօթով։
29 B ըզձեռս։
30 B Կոչէ։

Հայեա՛ց ի ձեռս, յոտս եւ ի կողս, որ վասըն քո,
Հայեա՛ց ի գլուխս բարձեալ զանէծս ի փշոց երկրի։

Զաղկ եղեգան հարին ի գլուխ իմ մեղաւորք,
Զաղկեալ ապտակ եւ թուք ի դէմս ինձ մատուցին։

Ղեղի ետուն ինձ կերակուր ընդ քացախոյ.
Ղեղւոյ մեղաց քոց փոխանակ, որ ի դրախտին։

Ճանապարհաւ մահու ընդ քեզ հետեւեցի,
Ճանապարհիս կենաց ընդ իս եկ յարութեամբ։

Մաքուր հոգիք սըրբոց, եւ ձեզ մեծ աւետիս,
Մատիք տեսէք մարմնով եկեալ՝ ում ցանկայիք։

Յառաջագոյն գուշակելով զիմ ըզգալուստ
Յայս ահագին խոր խաւարին, ուր էք կապեալ։

Նովին մարմնով, զոր ի Կուսէն եմ ըզգեցեալ,
Նախ ի դըժոխս իջի փըրկել ըզկորուսեալսդ»։

---

32 A գըլուխըս։ B երկրէ։
33 A գըլուխս։
34 B Զաղեալ։ B ծնօտս փխ դէմս։
36 A Ղեղոյ փոխան քոյին մեղաց, որ ի դրախտին փխ տողի։
37 A Ճանապարհիս։
43 A մարմնովս որ։

22

ԼԷ. ՈՂԲՔ ՄԵԾԻ ՈՒՐԲԱԹԻՆ, Ի ՆԵՐՍԻՍԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ ՀԱՅՈՑ

Կայր մայր Տեառն առ խաչին՝
Կոյսըն Մարիամ,
Ողբալով զայս ասէր
Առ միածին Որդին.

— Ո՜վ անմեղ գառն Աստուծոյ,
Ընդ ո՞ր մեղաց պատժիս.
Ես սրբութեամբ զքեզ յղացայ,
Մաքուր կուսութեամբ ծնայ։

Կոյս յետ ծնընդեան քո մնացի՝
Ծնելոյդ զարութեամբ.
Ամբիծ շրջեցար յերկրի,
Անփորձ ի մեղաց։

Մեղս ոչ արարեր մարմնով
Ըստ նախաձայն Բանին,
Եւ ոչ նենգութիւն գտաւ
Ի բերան քո բնաւ։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 222ա—224ա։*

B—*ձեռ. № 3503, թերթ 144բ—146ա։*

C—*«Բազմավէպ», Վենետիկ, 1894, ապրիլ, էջ 166—167։*

Խորագիր

A *Մեծի Ուրբաթին ողբանք յոյժ լաւ։* B *Այլ ողբք Մեծի Ուրբաթին, ի Ներսէս կաթողիկոսէ։* C **տե՛ս վերևում:**

Բնագիր

7 AB *սրբրութեամբ։*
8 AB *ծընայ։*
9 AB *ծընընդեան։*
10 C *զօրութեամբ։*
11 ABC *անբիծ։* BC *շրջեցար։*

Իշխանն աշխարհի ի քեզ
Ոչ եգիտ յիւրոցն,
Արդ, զի՞ մատնեցար, որդեա՜կ,
Խաչի եւ մահու։

Ո՞ւր հրեշտակին բանն ըզքեն՝
Թագաւորել անվախճան.
Ահա զձեռդ, որ զերկինս ձգեցին,
Տարածեցին ի փայտին։

Զմատունսդ, որ զաւրէնս գրեցին,
Բեւեռեցին ի խաչիդ.
Զոտսդ, որ ի ծովուն գնացին,
Հեղուսեալ կապեցին։

Յայտնեա՛ ինձ, Յիսո՛ւս, զխորհուրդ
Քո կամաւոր մահուանդ,
Զի հաստատեսցի սիրտ իմ
Ի մարդկեղէն կարծեաց։

ՓՈԽ

— Ո՜վ Մարիամ, կոյս եւ մայր,
Տաճար լուսոյ իմոյ.
Մի՛ տկարանար դու հոգով
Յիմ ծածկեալ խորհրդոյս։

Ես մարգարէիւք իմովք
Յառաջ զայս ցուցի.

---

17 AB *Իշխան։*
22 B *անվախչան։*
24 AB *փայտիդ։*
25 C *զօրէնս։*
29 C *զխորհուրդս։*
30 B *մաւանդ* **փխ** *մահուանդ։*
32 B *կարծեցս։*

Խորագիր

A *Փ[ոխ]։* C **աստղանիշ փխ** *Փոխ։*

33 B **չիք** *33—86։*

Աբրահամ կախեալ ետես զիս
Խոյ ընդ Սահակայ։

Մովսէս զուշակեաց տեսանել
Ըզկեանս ի փայտի,
Ըստ Դաւթայ ծակեցին զձեռս եւ
Եւ զոտս՝ ի փայտիս։

Ըստ Սողոմոնի եդին ինձ
Պըսակ ի փըշոց,
Ըստ Եսայեայ՝ իբրեւ զոչխար
Ի սպանդ վարեցայ։

Ըստ Դանիելի սպանին
Զաւծեալ Տեառն այսաւր,
Ըստ Երեմիայ արկին
Փայտ՝ ի հաց մարմնոյս։

Ըստ Զաքարիայ՝ հայեսցին
Յորս խոցեն տիգաւ։
Զիս Հայր իմ մատնեաց ընդ մեղաց
Որդւոց Ադամայ։

Ես հնազանդ եղէ Հաւր իմոյ
Մինչ ի մահ խաչիս,
Զանէծսն Ադամայ բառնալ
Փշեղէն պըսակաւս։

43 C ՚Ստ փխ Ըստ։
45 A Սաղովմոնի։ C Սողովմոնի։
46 A փշոց։
47 AC Եսայիայ։
49 A Դանիէլի։
50 C Զօծեալ։ C այսօր։
54 C Յոր խոցեցին։
57 C Հօր։
58 C Մինչեւ։
59 C Զանէծս։

Զձեռսըն կարկամեալ փայտին,
Պարզեմ բեւեռաւքս,
Զոտիցըն կապանս ընդ ծառոյն
Արձակեմ հեղուսիւքս։

Դառնահամ պըտղոյն ճաշակ
Քաղցրանայ լեղեաւս,
Զկողածնին լըւանամ զխայթուած,
Կողիս վըտակաւք։

Մահ իմ տայ ըզկեանս մեռելոց,
Որք ի սկըզբանէ,
Փայտ խաչիս իմոյ՝ զփայտ մահու
Ի կեանս փոխարկէ։

Նընջեմ ի հող մահու ընդ մեռեալս,
Զորս ընդ իս յարուցից,
Ի դժոխս իջանեմ առ հոգիսն,
Որք են ի բանտի։

Զկապեալըն արձակեմ զԱդամ,
Կապեմ ըզկապողն,
Ի դրախտն ուստի ել՝ տանիմ,
Ուր եւ զաւազակն։

Արդ, մի՛ վըհատիր, Մարիամ,
Այլ խընդա՛ յուսով,
Ես յետ յարութեան իմոյ
Քեզ երեւեցայց.

62 C բեւեռօքս։
63 A կապանսըն փխ կապանս ընդ։
65 A Դառնամահ։ C պտղոյն։
67 C լուանամ։
68 C վըտակօք։
71 C մահուն։
73 C ՚նդ փխ ընդ։
75 A դըժոխս։
78 A ըզկապաւղն։
82 A խընդայ։

Զհաւր կամս կատարել կամիմ,
Առ նոյն վերանամ:

ՓՈԽ

— Արդ, ո՜վ Տէր եւ Որդի իմ,
Ո՞ւմ յանձն արարեր
Զմայր եւ զաղախին քո:

Դու յերկինս առ Հայր երթաս,
Ո՞վ զկեանս իմ տնաւրինէ
Փոխան քո յերկրի աստ:

Զի թէ հրէական նախանձն
Զլոյսդ հալածեցին,
Ինձ զի՞նչ արասցեն, որդեա՜կ:

Ես աւ՜ն ունէի՝ Յիսուս
Թագ ի գլուխ եղեալ,
Եւ այժմ տեսանեմ խաչեալ:

Բան ի հրեշտակէն լըւայ.
— Ուրախ լե՛ր, բերկրեալ,—
Եւ այժըմ հոգւով խոցիմ:

Ի ժամ ծընընդեան քո
Հրեշտակք ցընծացին,
Եւ այժմ անարգեն մարդիկ:

Մերկ ըզքեզ տեսի, որդեա՛կ,

85 C Զհօր:
Խորագիր
ABC Փ[ոխ] (C նաև՝ աստղանիշ):
91 C տնօրինէ:
93 AB թե:
101 B հոգով:
104 AB մարդիկք:

Պընդեալ ի փայտիդ,
Խաւար իմ աչացս այսաւր:

ՓՈԽ

— Ո՜վ անմեղ աղաւնի իմ,
Մի՛ զանգիտեր դու սըրտիւ
Ի յերկիւղէ մարդկային:

Ընդ քեզ եմ յաւիտեան ես,
Որ բառնամ զարարածս իմ
Բանիւ զաւրութեամբ իմով:

Ո՜վ սըրտիւ սիրեցեալդ իմ,
Ընդ քո մաքրութեան հոգւոյդ
Տամ մայր քեզ ըզՄարիամ մայր իմ:

Պատուեա՛ 'ստ աւրինացն ըզնա,
Որպէս եւ տեսեր դու յիս,
Հնազանդ լինելով նըմա:

*

* *

Եւ մեզ աղաւթիւք մաւր քո
Եւ Յովհաննու սիրելւոյն
Շնորհեա՛ զթողութիւն մեղաց:

Եւ քեզ երգեսցուք ընդ Հաւր,
Եւ ընդ Սուրբ Հոգւոյն ըզփառս
Յայժմուս եւ յաւիտենից, ամէն:

107 AB աչիցս: C այսօր:
Խորագիր
AB Փ[ոխ]: C աստղանիշ փխ Փոխ:
109 C սրտիւ:
110 A յերկիղէ: BC յերկեղէ:
113 C զօրութեամբ:
114 C սրտիւ:
117 B Պատուեայ: AB ըստ փխ 'ստ: C օրինաց:
120 AB չիք՝ աստղանիշ: C աղօթիւք մօր:
121 B Յոհաննու սիրելոյն:
123 C Հօր:
125 B Այժմուս:

23

ԼԸ. ՏԱՂ ԽԱՉԵԼՈՒԹԵԱՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Ծարաւեցաւ որպէս ըզմարդ Տէրն ի խաչին,
Այն որ արար զծով եւ զերկինըս ջըրային։

Լեղի խառնեալ ընդ քացախոյ զինուորին.
Արբուցանէր այն երկնաւոր թագաւորին։

Արեւն յերկինս խաւար դարձաւ մէջաւրէին,
Նըսեմացաւ ընդ անարգանս անմահ Բանին։

Բարձրագոչ ձայնիւ գոչէր Տէրն ի խաչին
Զէլի էլին եւ աւանդէր առ Հայր զհոգին։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 6495, թերթ 250բ—251ա։*
B—*ձեռ. № 5120, թերթ 112ա—113ա։*
C—*ձեռ. № 1756, թերթ 413աբ։*
D—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափու, էջ 386—388։*

Խորագիր

A *Տաղ Աւագ Ուրբաթ։* B *Այլ տաղ խաչելութեան Քրիստոսի։* C տե՛ս վերևում: D *Ի խաչելութիւնն Տեառն։*

Բնագիր

1 BD *Տէրն ի խաչին որպէս ըզմարդ։* C *զմարդ։*
2 B *զերկինսըն։* D տողի փոխարեն՝
Այն որ արար զովկիանոս ծով գեղեցիկ.
Սամարացւոյն ջուր խընդրելով աղբեւրըն Տէրն,
Այն որ արբոյց տիեզերաց զանմահութիւն։
3 B *քացախին։* A *հրէից ազգին* փխ *զինուորին։*
4 A *Արբուցանել։* C *երկնաւորին* փխ *երկնաւոր թագաւորին։*
5 BCD *Արեգակն* փխ *Արեւն յերկինս։* BCD *մէջօրէին։*
6 B *Նսեմացաւ։*
7 C *Բարձրագոչ։*
8 AB *Զելի ելին։*

Եւ վարագոյր հին աւրինին սուրբ տաճարին
Ընդ չարչարանս կենարարին պատառէին։

Երկիր հիմամբք ի յանդընդոց սասանէին,
Վէմք պատառեալ եւ գերեզմանըք բանային։

Դըժոխք սարսեալ սասանեցաւ բանտն ահագին
Եւ արձակեաց զկապեալ հոգիսն, որ անդ էին։

Յահեղ ձայնէն կենդանատու Տեառն Յիսուսին
Ազատեցան կապեալ հոգիքն, որ ի բանտին։

Յորժամ էջ մեր կենսատուն անդ ի ստորին,
Լուսաւորեաց զորս ի խաւար անդ նըստէին։

Եւ վեր ածեաց անտի զնոսին յերկինս վերին
Եւ դասեցոյց ընդ անմարմին զաւրսն երկնային։

Արժանացոյց պայծառ լուսոյ առագաստին,
Արքայութեանըն հարսանեաց սուրբ փեսային,

Ուր անդրանիկ որդիքըն մաւր սուրբ Սիոնին,
Աբրահամու գոգոյն ժառանգ Հաւրըն վերին,

9 A *սուրբ տաճարին հին աւրինին։* BCD *օրինին։*
11 D *հիմամբ։*
13 A *բանտըն։* BD *բանդն։* A *ներքին* փխ *ահագին։*
14 B *արձակեալ։*
15 C *Յահէ։* AC *ձայնէ։* B *Տեառնն։*
16 A *ի խաւարին* փխ *որ ի բանտին։* BCD *բանդին։*
18 C *որ զիս* փխ *զորս։* B *խաւարի։*
20 A *զօրս։* BCD *զօրսն։*
21 C *Արժանացոյ։*
22 A *Արքայութեան սուրբ հարսանեացն ընդ փեսային* փխ տողի:
23 C *Որ* փխ *Ուր։* C *անդրանիկքըն* փխ *անդրանիկ որդիքըն։* BCD *մօր։*
24 BC *Աբրահամուն։* C *գոգուն։* A *Հաւրըն ժառանգ զոյգըն* փխ *գոգոյն ժառանգ Հաւրըն։* CD *Հօրըն։*

Ուր արդարոց դասք ամենայն սուրբ երամին
Ուրախանան յաշմէ փառաց սուրբ փեսային։

Նըմա երգեմք եւ մեք ընդ Հաւր եւ Սուրբ Հոգւոյն.
Փա՜ռք յաւիտեանս խաչեցելոյ անմահ Բանին։

---

25 A *Ուր եւ կուսանքըն լապտերաւք պայծառասցին* փխ տողի: B *դասքն։* C չիք *սուրբ։*
26 A *Անախտաբար ընդ փեսային միաւորին* փխ տողի: B *յաշէ։*
27 CD *Նըմայ։* BCD *Հօր։* AC *Հոգոյն։*
28 A *խաչեցելոյ անմահ Բանին փա՜ռք յաւիտեանս* փխ տողի: C *խաչեցելոյն։*

ԼԱ. ՓՈԽ

Ծարաւեցաւ Տէրն ի խաչին որպէս ըղմարդ,
Այն որ արար զովկիանոս ծով գեղեցիկ։

Ի Սամարացւոյն ջուր խընդըրէր յաղբիւրըն Տէրն,
Այն որ արբոյց տիեզերաց զանմահութիւն։

Լեղի խառնեալ ընդ քացախոյն զինաւորին,
Արբուցանէր անմահ Բանին թագաւորին։

Բարձրագոչ ձայնիւ գոչէր Տէրն ի խաչին
Ջէլի էլին եւ աւանդէր առ Հայր զհոգին։

Նըմա երգեմք եւ մեք ընդ Հաւր եւ Սուրբ Հոգւոյն,
Խաչեցելոյն անմահ Բանին փա՜ռք յաւիտեանս։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 217աբ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 149բ։*
C—*ձեռ. № 9053, թերթ 45բ—46ա։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 151ա (Փարիզ)։*

Խորագիր

A անխորագիր: BD *Փ[ոխ]։* C *Տաղ Մեծի Աւագ Ուրբաթին։*

Բնագիր

3 C չիք *Ի։* BCD *սամարացոյն։* AD *աղբեւրըն։* B *յաղբերըն։* D *Տէր։*
4 BD *տիէզերաց։*
5 D *քացախոյ։*
6 D *եւ սուրբ* փխ *Բանին։*
8 BC *Ջելի ելին։*
9 B *Նըմայ։* C *Հոգոյն։*

24

ԼԹ. ՏԱՂ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ, ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

Առաւաւտին շաւիղին
Շող ծագեալ, արեւ տարածեալ,
Արեւ, ը՜, բարձըր իջեալ
Արփենւոյն արփւոյն տարփըմամբ,
Արփւոյն, ը՜, տարփըմամբ անդ,
Ը՜, քաղցրիկ ցաւղիկ արկանէր,
Ցաւղ ի Հերմոնէ իջեալ
Ի վերայ լերին սիրայնոյ,
Լերին, ը՜, սիրայնոյ սէր
Ի սընունդ Հովիտ շուշանի,
Հովիտ, ը՜, յաւրինեալ, ը՜,
Նուսխայնոյ կանայք տարփացեալք,
Կանայք, ը՜, տարփացեալ, որ,
Ը՜, գայք ի Հանդէս գիշերոյ,
Հանդէս, ը՜, խաչելոյն լոյս
Ջըւարթնոյն զուարթուն Հրեշտակին,
Ջըւարթուն, ը՜, սերովբէն
Ի վերայ վիմին փողերգէր,
Փողէր, ը՜, զաւետիս.
— Տէր յարեաւ, դուք, ը՜, զո՞վ խընդրէք,
Յարեաւ անձկալին, ը՜,
Սիոնի սիրով սիրեցեալն,
Սէր ողջոյն, ը՜, խանդակաթ, ը՜,
Սուրբ ոտիցն երկիր պագանեմք։
Փա՜ռք նոյն ի նոյն ի նոյն, ը՜,
Նըմին յաւիտեանս, ամէն։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 283բ—284բ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 162ա—163ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 361աբ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 167աբ (Փարիզ)։*

Խորագիր

A *Տաղ Յարութեան, խոսրովային, զկնի Եղաբերից Սեւտարանացն. ում և կամիս ասա։* B *Տեառն Ներսիսի կաթողիկոսի։* C *Այլ տաղ Յարութեան, խոսրովային։* D *Այլ տաղ Յարու[թեան]։*

Բնագիր

1 ACD *Առաւաւտին, ը՜։* B *Առաւաւտին է։* ABC *շաւեղին։*
2 ABD *Ը՜, շող։* C *Շողըն։*
3 C չիք *ը՜։* AB *բարձր։* D *եալ* փխ *իջեալ։*
4 ACD *Արըփենոյն։* B *Արփւենոյն։* ABCD *արփոյն։* D *ը՜, տարփըմամբ։*
5 ABCD *Արփոյն։* C *եւ* փխ *անդ։*
6 D *ցաղիկ* փխ *ցաւղիկ։*
7 A *Հերմովնէ։* D *Հերըմովնէ։* ACD չիք *իջեալ։*
8 C *վերա։* B *սիրանոյ։* D *սիրայնոյն։*
10 B *ընունդ* փխ *սընունդ։*

11 D չիք *11—24։*
12 AC *Նուսխայնոյն։* B *Նուսխայնւոյ։*
15 AB *լոյս, ը՜։*
16 A *Ջուարթնոյն։* B *զուարթնուն* փխ *զուարթուն։* C *Հրըշտակին։*
17 ABC *Ջուարթուն։* C *սերոբեն։*
18 B *փողէրգէր։*
20 C չիք *ը՜։* C *խնդրեք։*
22 AB *Սիովնի։* AC *սիրեցեալ։*
23 C *խանդակադ* փխ *խանդակաթ, ը՜։*
25 A *Նոյն ի նոյն, ը՜,* փխ *Նոյն ի նոյն ի նոյն, ը՜։* C չիք *ը՜։*

Խ. ՓՈԽ

Նըստեալ կանայքն ողբային
Առ գերեզմանն անմահին,
Երեւելով հրեշտակին՝
Ձայն աւետեաց լըսէին.

— Բամից մաքրից անձկալին,
Ջոր տապանաւ ծածկէին,
Սիրով յարեաւ սիրելին,
Ջընութիւն յարոյց զԱդամին։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 284բ—285ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 163աբ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 361բ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 168աբ (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 6495, թերթ 144ա։*
E_1—*ձեռ. № 6495, թերթ 156բ։*
F—*ձեռ. № 231, թերթ 460բ (Երուսաղեմ). տե՛ս «Սիոն», 1949, № 4, էջ 94։*
G—**Ներսես Շնորհալի,** *Բանք չափաւ, էջ 395—396։*

Խորագիր

ABCDF *Փ[ոխ]։* E *Տաղ ի տէր Ներսիսէ։* E_1 **անխորագիր:** G *Ի նոյն։*

Մայրտեքստ՝ *Ներսեսի երգ։*

Բնագիր

1 E_1 *կանանցն։*
2 CFG *գերեզմանն։*
3 C *հրըշտակին։*
4 C *լսեին։*
5 E_1 *սըբոց* փխ *մաքրից։* G *սըրբոց* փխ *մաքրից։* AB *անձկալին։* E_1G *ըղձալին* փխ *անձկալին։*
6 D *ծածկեին։*
8 EE_1G *Ջընութիւնս։* EE_1 *մարդկային* փխ *զԱդամին։* G *զմարդկային* փխ *զԱդամին։*

Երկիւղալից լինէին
Պահապանաց խումբ դասին,
Սաւառնացեալ սերովբէն
Հոլաթեւէր ի վիմին։

Ի բաց լինել երկիւղին
Փողէր կանանց տարփալին,
Երթեալ պատմէր զաւետիս
Երամ դասուց Պետրոսին։

— Բաբունից տէր վարդապետն
Այսաւր յարեաւ բաղձալին։
Գոչեմք եւ մեք ընդ նոսին.
— Փա՜ռք յարութեան փըրկողին։

---

9 BCG *Երկեղալից։* D *էրկիղալից լինեին։*
10 E_1G *Պահապանացըն։* B *խումպ։* E_1G **չիք** *խումբ։*
11 AB *սէրովբէն։* C *սերոբեն։* EE_1 *սերոբէն։*
13 BCG *երկեղին։* D *երկիղին։*
14 C *կանաց։* E *տարփողին։*
15 C *Երդեալ։* EE_1 *Երթալ։* B *պատմեր։* C *պատմե։* EE_1G *պատմել։* G *զաւետիսն։*
16 E_1G *Գովեալ* փխ *Երամ։* E *դասին։* E_1 *զընդի* փխ *դասուց։* G *զընդին* փխ *դասուց։*
17 A *Բաբունեաց։* EE_1 *Բաբունէից։* EE_1G **չիք** *տէր։*
18 AEE_1G *Այսօր։* B *յարեաւ։* E_1 *դաստպետն* փխ *բաղձալին։*
20 C *փրկողին։* E *փրկաւղին։* E_1 *փրկօղին։*

25

ԽԱ. ՏԱՂ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ

Այսաւր լոյս ծագեաց յաւուրս առաջին,
Արեգակն արդար փայլեաց յարարածս
Եւ լուսաւորեաց՝ որք ի խաւարի։

Արեւմուտ տապանն եղեւ արեւելք,
Եւ գերութեան վայրն՝ դարձող գերելոց,
Ի խաւարէ լոյս մեզ ճառագայթեաց։

Ջգլուխ անկեան ըզվէմն չարգել կափարիչն,
Եւ ոչ մատանին՝ զանպարագրելին,
Փառաւք յարուցեալ վէմն անխախտելի։

Բացան դրունք երկնից բարձմամբ սուրբ վիմին,
Եւ Ադամ եմուտ ի դրախտն Ադենայ
Եւ շաւիղ գործեաց որդւոցս ի յերկինս։

Մի զինուոր վերին պակոյց զըստորինսն,
Փողէր սուրբ կանանցն զաւետիս կենաց.
— Մի՛ այլ արտասուէք զբարձողն արտասուաց.

Ցընծացէ՛ք, յարեաւ անմահ կենդանին.
Նըմա միայնոյ երգեսցուք ըզփառս,
Որ նա յարուցեալ զԱդամ նորոգեաց։

Փ Ո Խ

Լըւան զաւետեաց ձայն ուրախութեան,
Երթեալ պատմէին դասուցն ընտրելոց՝
Ի Գալիլիայ լերին հետեւեալ։

Ընթացեալ տեսին եւ երկիր պագին,
Հրաման ընկալան զմեզ լուսաւորել.
— Ընդ ձեզ եմ,—ասէր,—մինչ ի կատարած։
Ընդ որս երգեսցուք՝ փա՛ռք յարուցելոյն։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 239աբ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 156աբ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 359ա (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 164բ—165ա (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 6495, թերթ 118բ։*
E_1—*ձեռ. № 6495, թերթ 288բ։*
F—*ձեռ. № 231, թերթ 459ա (Երուսաղեմ). տե՛ս «Սիոն», 1949, № 4, էջ 93։*

Խորագիր

ABCDF տե՛ս Ծանոթագրություններ բաժինը: EE_1 տե՛ս վերևում:

Բնագիր

1 F *Այսօր։* E *յաւուր։* E *կիրակիս* փխ *առաջին։* E_1 *առաջինս։*
3 C լուսանցքում՝ *Փ[ոխ]։* EE_1 *զորս* փխ *որք։*
4 E *Արեւմուտք։*
5 EE_1 *վայր գերութեան։* E *դարձեալ։* E_1 *դարձաւղ։* B *գերելեոց։*
6 C լուսանցքում՝ *Փ[ոխ]։* B *խաւարելոցս* փխ *խաւարէ լոյս։* E_1 *խաւարի։* B *ճառայ-գայթեաց։*
7 E_1 *Ըզգլուխ։* $CDEE_1$ *անգեան։* E_1 *զվէմն։* C *չարգեալ։* E *կափարիճն։*
9 ABCDF չիք՝ տողը:
10 C լուսանցքում՝ *Փ[ոխ]։* EE_1 *վերին* փխ *երկնից։*
11 AC *էմուտ։* DF *Ադենա։* EE_1 *ի յԱդին* փխ *Ադենայ։*
12 ABCDF չիք՝ տողը: E_1 *հորդեաց* փխ *գործեաց։* EE_1 *որդոցս։*
13 E տողից առաջ խորագիր՝ *Յորդորակ է։* E *Զի* փխ *Մի։* E_1 *զինւոր։* E *վիմին* փխ *վերին։* ABD *ըզստորինսն։* C *զստորինսն։* EE_1 *զըստորինս։* F *ըզստորինս։*
14 C լուսանցքում՝ *Փ[ոխ]։* C *կանացն։*
15 EE_1 *Մի լայք արտասուօք* (E_1 *արտասուաւք*) փխ *Մի այլ արտասուէք։* $ABEE_1$ *զբարձաւղն։* E *արտասուաց։*
16 CF *Ցնծացեք։*
17 C *Նմայ։* B *միայնւոյ։* EE_1 *տացուք այժմ* փխ *երգեսցուք։* C *ը՛, փառս։*
18 ABCDF չիք՝ տողը:
Խորագիր ABCDF *Փ[ոխ]։* EE_1 անխորագիր:
19 CE *Լուան։* EE_1 *զաւետիս։*
20 DEE_1 *դասուց։* C *ընդրելոց։* E_1 *ընտրելոցն։*
21 ACE_1 *Գալիլիա։* BF *Գալիլիեա։* E *Գալիլեա։* CEE_1F *լերինն։* ADEF *հետեւել։*
23 B *ընգալան։*
24 EE_1 *ասաց։*
25 EE_1 *գոչեսցուք* փխ *երգեսցուք։* C *փառս։* D *փառ։* EE_1 տողից հետո՝ *Բանին Աստուծոյ ընդ Հօր եւ Հոգոյն* (E_1 *Հոգոյն, այժմ եւ յաւիտեանս*)։

26

ԽԲ. ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԵՍԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ, Ի ՆՈՅՆՆ

Այսաւր, ո՜, լոյս հաստատի, խաւար, ո՜, լուծանի,
Այսաւր, ո՜, Նոր Իսրայէլ սեամբ, ո՜, լուսաւորի.
Այսաւր լուսափայլ հրեշտակն տայր կանանցն զաւետիս.
— Յարեաւ Աստուած, ցրուեցան թշնամիք նորա։
Եկայք պարեսցուք ընդ հրեշտակս շուրջ զգերեզմանին,
Որով, ո՜, մահ մեռաւ, կեանք թագաւորեաց։
Քրիստոսի ապարողին զայս՝ փա՜ռք յաւիտեանս, ամէն։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 239բ—240ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 163բ—164ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 361բ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 168ա (Փարիզ)։*

Խորագիր

A *Այլ տաղ նոյն Մատթէի Աւետարանին։* B *Նորին տեառն Ներսեսի կաթողիկոսի, ի նոյնն. ըստ Մաթէի բանիցն։* C **տե՛ս Մանրագրություններ բաժնում:** D **անխորագիր:**

Բնագիր

1 BCD *լուծանի* **փխ** *ո՜, լուծանի։*
2 BD *Իսրաէլ։* C *Իսրաել։* C *լուսաւորի* **փխ** *ո՜, լուսաւորի։*
3 ABCD *ո՜, լուսափայլ։* ABD *հրեշտակըն։* C *հրըշտակն։* C *կանացն։* D *կանաց։*
4 C *թշնամիք։*
5 ABCD *ո՜, պարեսցուք։* C *հրըշտակս։* AD *ո՜, գերեզմանին։* B *ըզգերեզմանին։* C *գերեզմանան։*
7 BD *արարաւղին։* BD *փա՜ռք։*

ԽԳ. ՓՈԽ

Նոր ծաղիկ պայծառ ցուցաւ
Այսաւր ի Նոր բուրաստանին,
Երփնազարդ հոգւոցըն տունկք
Կենդանացան կանաչութեամբ,
Բենական լուսոյ սաղարթք
Ի հոգեւոր զարունս փըթթեալ,
Սիրով մեռեալըն վասըն մեր
Յարոյց ընդ իւր զանկեալ բնութիւնս։
Երեւեցաւ լոյս յարութեան
Ի խաւարէ ստուերաց մահու,
Սաւառնացեալ սերովբէին
Նըստէր փայլեալ վերայ վիմին,
Ի ձայն քաղցրիկ փողէր կանանցս.

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 240աբ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 164ա—165ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 362ա (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 2541, թերթ 247բ—248բ։*

Խորագիր

A **անխորագիր:** BCD *Փ[ոխ]։*

Ծայրակապ՝ *Ներսեսի։*

Բնագիր

2 C *Ի Նորատունկ բուրաստանի* **փխ տողի:** D *բուրաստանի:*
3 BD *հոգոցըն։* C *հոգոցն։*
5 BC *Բեննական։*
6 CD *փթթեալ։*
8 B *զանգեալ։*
9 A *էրեւեցաւ։* D *արութեան* **փխ** *յարութեան։*
10 D *խաւարի։*
11 A *սէրովբէին։* C *սերոբեին։* D *սուրբ սէրովբէն։*
12 B *Նըստեր։* C *Նստեր։* BD *ի վերայ։*

— Յարեաւ խաչեալըն Տէր Յիսուս,
Կենդանարարըն մեռելոց,
Ձի՞ զկենդանին ողբայք մեռեալ։
Նա զդըժոխոց դրունս խորտակեաց
Եւ զբռնութիւն մահու ելոյծ,
Զգլուխ վիշապին ջախեաց մահուամբ,
Արբոյց նըմա զճաշակ մահու,
Դարձոյց զգերեալ հոգիսն ի նմա,
Աւար առեալ ել ի բարձունս,
Բաշխէ զպարգեւս որդւոց մարդկան։
Եկայք տեսէ՛ք ըզգերեզմանն
Յաստուածային մարմնոյն ունայն,
Պետրեան դասուն պատմող լերուք,
Մահկանացուաց տուք զաւետիս,
Թէ՝ մահ մեռաւ, կեանքըն յարեաւ։
Ընդ անմահից անմահացեալքդ՝
Համաձայնեալ տուք ափհնութիւն
Յարուցելոյն՝ փա՛ռք յաւիտեանս։

---

14 C լուսանցքում՝ *Փ[ոխ]։*
15 B չիք՝ տողը: C *Կենդանարարն։*
16 D *խընդրէք* փխ *ողբայք։*
17 D *Նայ։* C *զդժոխոց։* B *դրունս։*
18 ABD *զբըռնութիւն։*
19 B *ջաղխեաց։* C *ջախղեաց։*
20 D *նըմայ։*
21 B *հոգիս։* BD *նայ։*
22 D *բարձունս բարձունս։*
23 D *Բաշխեաց։* ABD *պարգեւս։* BCD *որդոց։*
26 D *Պետրոսեան։*
28 BD *Թե։* C *կեանքն։*
29 ABC *անմահիցս։* D *անմահացեալք։*
30 B չիք՝ տողը:
31 D *յաւիտեան։*

ԽԳա. ՏԱՂ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Նոր ծաղիկ պայծառ ցուցաւ
Այսաւր ի նոր գերեզմանէն,
Երփնազարդ հոգւոցըն տունկք
Կանաչացան կենդանութեամբ,
Բենական լուսոյ սաղարթք
Ի հոգեւոր գարունս փըթթեալք,
Սիրով մեռեալըն վասըն մեր
Յարոյց ընդ իւր զանկեալ բնութիւնս։
Երեւեցաւ լոյս յարութեան
Ի խաւարի ստուերաց մահու,
Սաւառնացեալ սերովբէին
Նըստէր փայլմամբ վերայ վիմին,

Աղբյուրներ
A—*ձեռ. № 5936, թերթ 271աբ։*
B—*ձեռ. № 1193, էջ 65 (Երուսաղեմ). տե՛ս «Սիոն», 1949, № 8, էջ 216։*
C—*ձեռ. № 1193, էջ 87 (Երուսաղեմ). տե՛ս «Սիոն», 1949, № 8, էջ 216։*
D—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 398։*
Խորագիր
A *Յարութեան։* B տե՛ս վերևում: C *Տաղ։* D *Ի նոյն։*
Ծայրակապ՝ *Ներսեսի ե բանս։*
Բնագիր
2 D *Այսօր։* A *գերեզմանէ։*
3 A *հոգոցըն։*
5 A *լուսո։*
6 D *գարնան։*
7 D *վասն։*
9 A *էրեւեցաւ։* D *Երեւեալ։* A *յոյս* փխ *լոյս։* BC *յարութեանն։*
11 A *սէրովբէին։*
12 A *վերա։*

8—1024

Ի ձայն քաղցրիկ փողէր կանանց.
— Յարեաւ խաչեալն Յիսուս Աստուած,
Եկա՛յք տեսէ՛ք ըզգերեզմանն
Յաստուածային մարմնոյն ունայն։
Բաշխէ պարգեւս որդւոց մարդկան
Մահկանացուաց կենդանական.
Աւար առեալ եւ ի բարձունս,
Զմարդիկ դասեաց ընդ զուարթունս։
Նա զըլծոխոց դրունս խորտակեաց
Եւ զԲելիար դատապարտեաց.
Ստացաւ զԱդամ անդրէն ի կեանս
Յադենական տեղն եւ ի փառս։

---

13 D *քաղցր*: A *կանաց*: BC *կանանցն*:
15 B լուսանցքում՝ *Փոխէ*:
17 D չիք *17—24*: A *որդոց*:
18 B *կենդանութեան*:
24 B *տարեալ* փխ *տեղն եւ*: C չիք *եւ*:

27

ԽԴ. ՏԱՂ [ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ]

Այսաւր ընդ ծագելն արեւուն
Անմուտ ծագեաց մեզ արեգակն։

Այսաւր խաւարն անգիտութեան
Հալածեցաւ յարարածոց։

Այսաւր լցան գիրք մարգարէիցն
Ի կատարումն եկեալ բանիցն։

Այսաւր յարեաւ Տէրն ի մեռելոց,
Յարոյց զանկեալքս ի գլորմանէ։

Այսաւր լուծան երկունք մահու,
Արձակեցան՝ որք յԱդամայ։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 255աբ*:
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 157աբ*:
C—*ձեռ. № 79, թերթ 359բ (Փարիզ)*:
D—*ձեռ. № 80, թերթ 165բ—166ա (Փարիզ)*:
E—*ձեռ. № 231, թերթ 459բ (Երուսաղեմ). տե՛ս «Սիոն», 1949, № 4, էջ 93*:

Խորագիր

A *Տաղ ըստ Մարկոսին Աւետարանին*: B *Մարկոսին է տաղս*: C *Մարկոսին եւ* D, *Մարկոսին է տաղս, և լաւ է յոյժ, թե գիտես*: E *Ըստ Մարկոսին է տաղս*:

Բնագիր

1 E *Այսօր*: AB *ծագել*:
2 ABD տողը՝ կրկնված: C տողի վերջում՝ *«կրկ.»*:
4 ABD տողը՝ կրկնված:
5 E *Այսօր*: ABD *լըցան*: CE *մարգարեից*:
6 C *բանից*: AB տողը՝ կրկնված: D տողի վերջում՝ *«կրկնէ»*:
7 E *Այսօր*:
8 B *զանգեալքս*:
9 E *Այսօր*:
10 AD *Արձակեցաք*:

Այսաւր իջեալ հրեշտակապետն
Տայր աւետիս խընկաբերիցն.

Փ Ո Խ

— Աստուածասէր եւ սուրբ կանայք,
Զի՞ զկենդանին խընդրէք մեռեալ։
Մի՛ լայք անյոյս, այլ ցընծացէ՛ք,
Յարեաւ խաչեալն, անմահըն միշտ։
Քարոզեցէ՛ք պետրեան գընդին
Փութալ արագ առ բաղձալին։
Երգեմք եւ մեք ընդ հրեշտակին.
— Յարուցելոյն փա՜ռք յաւիտեանս։

---

11 E Այսօր։ C հրըշտակապետն։
12 B խընգայրերիցն։ C խնգարերիցն։ E խնկարերիցն։
Խորագիր ABCDE Փ[ոխ]։
14 D զկենանին։ C խնդրեք։ E խնդրէք։
15 C ցնծացեք։ E ցնծացէք։
16 C անմահն։
17 B պերեան փխ պետրեան։ CE գնդին։
19 C հրըշտակին։

28

ԽԵ. ՏԱՂ [ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ], ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

Նորահրաշ արեգակն այսաւր ծագեցաւ աշխարհի
Ի գրոյ խաւարէ,

Եւ կեանք անվախճան տըւաւ մահացու բընութեանս
Ի ստուերաց մահու։

Ռամից մեռելոց այսաւր պըտուղն առաջին յարեաւ
Ի գերեզմանէն,

Սիրով սուրբ կանայքն եկին աւծանել անոյշ իւղովք
Զաւծեալըն Քրիստոս։

Երեւեալ լուսափայլ հրեշտակըն գոչէր՝ ասելով.
— Յարեաւ խաչելեալն։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 255բ—256ա։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 165աբ։
C—ձեռ. № 79, թերթ 362բ (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 80, թերթ 174բ—175ա (Փարիզ)։

Խորագիր

A Այլ տաղ ըստ Մարկոսի Աւետարանին։ B Տեառն Ներսիսի կաթողիկոսի, ի նոյն. Մարկոսին է։ C Մարկոսին ե։ D Մարկոսին է, որբոյ աւետարանչին։
Ծայրակապ՝ Ներսեսի երգ։

Բնագիր

1 B արէգան։
4 B ստըւերաց մահո։
5 C պըտողն։
7 B անուշ։ BC եղովք։ D եւղաւք։
8 C Զաւծեալն զՔրիստոս։
9 ACD էրեւեալ։ C հրեշտակն։

Սարսեալ փախչէին՝ տըկար բնութեամբ ոչ տանելով
Տեսլեան զըւարթնոյն,

Իսկ Մարիամ ժուժկալեալ արժանի եղեւ տեսանել
Զանձկալին ինքեան,

Եւ գնացելոցն պատահիւր ի ճանապարհի յարուցեալն
Յողջոյն կենդանի։

Րաբունւոյն զողջոյնն այն առեալ տանէին աշակերտացն.
— Տէրըն մեր յարեաւ։

Գանձին ծածկելոյ, զոր այսաւր գըտեալ մեծացաք,
Տացուք միշտ ըզփառս։

11 D *փախչեին։*
12 C *զուարթնոյն։*
14 B *Զանծկալին։* C *Զանձալին։*
17 BCD *Րաբունոյն։* A *աշակերտացս։*
18 C *Տեր։*
19 C *գտեալ։*
20 C *զփառս։*

ԽԷ. ՓՈԽ

Կեանքն ընդ Հաւր անմահ մարմնով Տէր յարեաւ
Ի գերեզմանէն։

Առաւաւտ լուսոյ ծագեաց մեզ այսաւր
Ի գրոյ խաւարէ։

Թագաւորն, իջեալ ստորին վայր մահու,
Փըրկեաց ըզգերեալսն,

Որով մահ մեռաւ մահուամբ կենդանւոյն,
Կեանք թագաւորեաց։

Ղամբար բոցեղէն փայլեաց յարփենւոյն՝
Որք ի խաւարի,

Ի կեանս վերածեաց անմահըն մահուամբ
Զմեռեալ բընութիւնս։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 256աբ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 165բ—166բ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 362բ—363ա (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 175աբ (Փարիզ)։*
E—**Ներսես Շնորհալի,** *Բանք չափաւ, էջ 396—397։*

Խորագիր

ABCD *Փ[ոխ]։* E *Յորդորակ։*

Ծայրակապ՝ *կաթողիկոսի Հայոց։*

Բնագիր

1 CD *Կեանք։* E *Հօր։* ABC *մեր* փխ *Տէր։*
3 E *Առաւօտ։* ABCE *ծագեալ։* E *այսօր։*
5 BCD *ի ստորին։*
6 C *Փրկեաց զգերեալսն։*
7 D *մեռաւ մահ։* CD *կենդանոյն։*
9 BD *յարփւոյն։* C *յարփենոյն։*
11 C *անմահն։*
12 E *Ըզմեռեալ բնութիւնս։*

Կամաւ վասըն մեր զանձն իւր եդ ի մահ,
Կամաւ յարուցեալ։

Ողբային կանայքն ողբով արտասուաւք
Զքարձողըն արտասուաց։

Սոսկալին փայլակնանըման երեւեալ
Լուսափայլ կերպիւ,

Ի ձայն ցընծութեան փողէր զաւետիս
Սուրբ խընկաբերիցն.

«Հայեցեալ տեսէ՛ք զտեղի անմահին
Ունայն ի մարմնոյն։

Այսաւր Տէր յարեաւ, ցընծացէ՛ք, ասէ,
Դըստերք Ադամայ։

Յեւայի մաւր լըսելիս ձայնեցէ՛ք,
Աւձըն պարտեցաւ։

Ուրախ լե՛ր, Ադամ, այսաւր Որդին քո
Հզքեզ նորոգեաց»։

Ցընծալով եւ մեք երգեսցուք փրկողին՝
Ըզփառս յաւիտեան։

---

13 E *վասն։*
15 C *կանայք։* BD *իւղաբերք* փխ *ողբով։* C չիք *ողբով։* E *արտասուօք.*
16 ABCD *Զքարձաւղն։* E *Զքարձօղն։*
17 CE *փայլակնանման։*
18 C *Լուսայփայլ։*
19 C *ցնծութեան։*
20 C *խնգաբերիցն։*
21 E *զտեղին։* BCD *անմահին մահու (D մահուամբ)։*
23 E *Այսօր Տէրըն մեր։* C *ցնծացեք։* AE չիք *ասէ։* C *ասե։*
24 C *Դստերք։* E *Սիոնի* փխ *Ադամայ։*
25 E *մօր։* BCD *մաւր ձեր։* C *լսելիս։*
26 B *Աւձն։* E *Թ՚օձըն* փխ *Աւձըն։*
27 E *այսօր։*
29 C *Ցնծալով։* AE չիք *եւ։* A *փըրկաւղին։* BE *փըրկողին։* D *փըրկողիք։*
30 A *Զփառըս։* CD *յաւիտեանս։*

29

ԽԷ. ՏԱՂ [ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ]

Այսաւր յարութեան մեզ ծագեցաւ, ը՛, լոյս,
Լոյսն որ ի Հաւրէ
Յառաջ քան զարեւ անունն իւր։

Իւրական բանիւ ստեղծողն աւուրց լուսով,
Ի սկըզբանն աւուր հաստատեալ ըզլոյս,
Ելոյծ ըզխաւարն աննիւթ։

Աննիւթ գոյացոյց այսաւր հոգւոց, ը՛, լոյս,
Լուծեալ ըզգիշեր մեղաց՝ ստեղծողն առաջին
Զաշխարհս եստեղծ նորոգ։

Նորոգի ի կեանս Ադամըն հին այսաւր,
Եւ նորափետուր պըճնիւք զարդարի փառաւք
Անիծաբեր երկիր։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 270ա—271ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 157բ—158ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 359բ—360ա (Փարիզ)։*

Խորագիր

A *Տաղ ըստ Ղուկասու Աւետարանին։* B *Ղուկասուն է տաղս։* C *Ղուկասուն ե։*

Բնագիր

1 C *րոյս* փխ *լոյս։*
4 A *ստեղծաւղն։*
5 B *Յի* փխ *Ի։* C *սկզբանն։* B *հաստատել։* C *զլոյս։*
6 AB *էլոյծ։* C *զխաւարն։* C *անիւթ։*
7 C *հոգոց։*
8 B *ըգիշեր։* A *ստեղծաւղն։*
9 AB *էստեղծ։*
10 C *Ադամն։*
11 C *պճնիւք։*

Երկիրս երկնայնոցն եղեւ տեղի եւ էջք,
Որ աւետաբեր քարոզ՝
Ի յունկն Եւայի դըստերց գոչեն ըզձայն։

Զայնէր ի վիմին հրեշտակապետն այսաւր,
Տարփողէր կանանցն, ը՛, զուարթ.
— Յարեաւ խաչեալըն Յիսուս, փըրկիչ եւ Տէր։

Տէր գայ զաւրութեամբ յարուցանել ընդ իւր
Պըտուղն առաջին կենաց,
Ի մեռեալս ազատ զմեզ ազատեաց յուսով։

Յուսով յարուցեալքս առ մահացուն մեր գոչեսցուք.
— Ուր մահ՝ յաղթութիւն քո,
Ուր դըժոխք խայթոց՝ կործանեցաւ խաչիւն։

---

13 C *Եւ երկիրս։* B *երկնայնուոցն։*
15 C *յուկն։* C *դստերց։* C *ձայն։*
16 C *հրըշտակապետն։*
17 B *զւարթ։*
18 BC *խաչելեալն։* C *փրկիչ։*
24 C *դժոխք։* AB *կործանեցար։*

ԽԸ ՓՈԽ

Յընծան այսաւր երկինք
Եւ երկնային զաւրք անմարմինք։

Յընծայ լոյս եղական
Ընդ անեղին լուսոյ ծագման։

Յընծայ լուսին ստուերին
Փայլմամբ լուսոյ անըստուերին։

Յընծան պարք աստեղաց
Ընդ յարութիւն յաւրինողին։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 271աբ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 158ա—159ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 360աբ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 6495, թերթ 81բ—82ա։*
E—*ձեռ. № 231, թերթ 460բ (Երուսաղեմ). տե՛ս «Սիոն», 1949, № 4, էջ 93—94*
F—Ա. Զոպանյան, *Հայ էջեր, Փարիզ, 1912, էջ 49—50 (հիմք՝ Վենետիկ, ձեռ* *№ 765)։*

Խորագիր

ABC *Փ[ոխ]։* DF *Տաղ Յարութեան* (F *Յարութեանն) Քրիստոսի* (D *թերթ 82ա Յորդորակ)։* E *Ղուկասու։*

Բնագիր

1 C *Յնցան։* EF *այսօր։*
2 B *2, 4, 6*-րդ տողերը՝ կրկնված: CD *երկնայինք։* DEF *զօրք։* C *անմարմնոցն։*
3 BE *Յընծա։* DF *լոյսն։*
4 C *անեղի։*
5 BE *Յընծա։* C *Յնծայ։* EF *ըստուերին։*
6 D *անըստուերի։*
7 C *Յնծան։*
8 A *յաօրինողին։* B *յաւրինաւղին։* D *յաւրինողի։* EF *յօրինողին։*

Ցընծան երկիր եւ ծով՝
Ի հնութենէ նորոգելով։

Ցընծան ծառք անտառ
Ըստ իսկըզբանըն զարդարին։

Ցընծան բոյսք դալարի
Ի զարնայնոյս իմանալի։

Ցընծան կենդանականք
Ընդ անմահին կենդանութեան։

Ցընծան որդիք մարդկան,
Քանզի յԱդին դրախտըն դարձան։

Ցընծայ եկեղեցի՝
Զփեսայն տեսեալ յառագաստի։

Ցընծայ նորով Զատկիս,
Զենմամբ գառինն անարատի։

Ցընծան ըզգայարանքս՝
Աւծեալք արեամբ պատարագին։

Ցընծամք այսաւր ի տիպ
Հանդերձելոյ մեր յարութեան։

9 AD Ցընծայ։ BE Ցընծա։ C Ցնծայ։
10 B Հընութենէ։
11 C Ցնծան։ BC անդառի։ DF անտառին։
12 E սկզբանն։ F սկզբանըն։
13 C Ցնծան։ ABCE ըզգալի (C ըսգալի) փխ դալարի։
14 B զարնայնւոյս։ DF զարնանոյս։ E զարնանւոյս։
15 C Ցնծան։
16 DF ընդ յարութիւն անմահ Բանին փխ տողի:
17 D տողից առաջ խորագիր՝ Յորդորակ։ C Ցնծան։
18 CF դրախտին։
19 BF Ցընծա։ C Ցնծայ։
20 DF Տեսեալ զփեսայն։
21 BF Ցընծա։ C Ցնծայ։
23 C չիք 23—24։ EF զգայարանքս։
24 D Աւծեալ։ F Օծեալ։
25 C Ցնծամք։ EF այսօր։
26 C Հանդերձելոց։ CF յարութեանն։

Ցընծամք եւ անդ փառաւք,
Պարեմք ընդ զաւրս իններակ դասին։

Ցընծամք փառատրելով,
Միշտ զյարուցեալըն գովելով։

27 C Ցնծամք։ F փառօք։
28 DF զաւրսն (F զօրսն) անմարմնական փխ զաւրս իններակ դասին։ C դասուն։
29 CF Ցնծամք (F Ցընծամք) փառաւորելով։
30 DF տողից հետո՝ Ցընծամք փառատրելով (F փառըս տալով)
Հօր եւ Որդոյ եւ Սուրբ Հոգոյն (F Հոգւոյն)։

Ծ. ՓՈԽ

Հայր կամաւ իջեալ՝ Որդին մարմին ըզգեցաւ,
Արեամբ եւ մահուամբ իւր գնեաց զորդիս Ադամայ։
Յարեաւ յարութիւն եւ կեանք, յարոյց ըզընութիւնս,
Որով պարակից եղեաք վերին զըւարթնոցն։
Ծընծալով տաւնեմք այսաւր, առ նոյն պաղատիմք.
— Կենարար տեսլեան քո, Տէ՛ր, ընդ մետասանիցն
Արժանաւորեա ըզմեզ յերկրորդ գալըստեանն.
Թագաւոր փառաց, Քրիստո՛ս, յորժամ գաս փառաւք,
Որով զհողացեալ բնութիւնս հրեղէն նորոգես,
Ղամբարափայլեալ փառաւք շնորհեա մեզ յառնել,
Ի դասս աջակողմ աւդեացն կարգեա եւ ըզմեզ։
Կենդանի բարբառ քո, Տէ՛ր, ըզմեզ կոչեսցէ,
Որպէս զարդարոցն երամք, ընդ քեզ վերանալ
Սրաթռիչ լուսափայլ ամպաւք յերկնային խորանսդ,
Ի նոյն միանալ սիրով ընդ սուրբ փեսայիդ,
Նոցին համաձայն աւրհնել սուրբ զԵրրորդութիւնդ։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 272աբ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 167ա—168ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 363բ—364ա (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 176աբ (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 6495, թերթ 262բ—263ա։*
F—**Ներսես Շնորհալի**, *Բանք չափաւ, էջ 390—391։*

Խորագիր

ABCDE *Փ[ոխ]։* F *Յորդորակ։*

Ծայրակապ՝ *Հայոց կաթողիկոսին։*

Բնագիր

1 F *Հօր։*
2 EF *մահուամբն։* C չիք *իւր։* CDE *գընեաց։* EF *զորդիսն։* A ***Ադամա։***
3 F *յարութիւնն։* EF *կեանքն։* E *'ւ յարոյց։* C *զընութիւնս։*
4 E *եղաք։* F *եղեալ։* C *զուարթնոցն։*
5 C *Ցնծալով։* EF *տօնեմք այսօր։* F *'ւ առ։*
7 E *գալըստեամբ։* F *գալըստեանդ։*
8 EF *փառօք։*
10 BD *Ղամբարափայլ։* EF *փառօք։* B *շնորհեայ։*
11 AF *դաս։* F *օդեացըն։* B *կարգեայ։* EF *կացո* փխ *կարգեա։* BF *զմեզ։*
13 E *երամսն։* F *երամս։*
14 C *լուսայփայլ։* BC *ամբաւք։* E *ամպով։* F *ամպովք։*
15 E *մարմնով* փխ *սիրով։*
16 B *համայձայն։* F *օրհնել։*

31

ԾԱ. ՏԱՂ [ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ]

Նոյնագոյ ընդ Հայր բանն Աստուած,
Ի սկըզբանն առ Աստուած միշտ էն։

Էն անմարմին անյեղ եղեալ
Եւ բնակեաց ի մեզ բամաւրէն։

Ռամից Տէրն յանձն առեալ ընդ մեր
Մեռանիլ մարմնով սիրաբար։

Սէր անունն դընիւր ի տապան,
Սիրով ողբային իւղաբերքն։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 277բ—278ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 159աբ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 360բ (Փարիզ)։*
D—**Ներսես Շնորհալի,** *Բանք չափաւ, էջ 398—399։*

Խորագիր

A *Տաղ ըստ Յոհաննու Աւետարանին։* B *Յոհաննուն է տաղս։* C *Փ[ոխ]. Յոհաննու Ոսկեբերանի։* D *Ի նոյն։*

Ծայրակապ՝ *Նէրսիսի։*

Բնագիր

1 D *Հօր։*
2 C *սկզբանն։*
3 ABC *անմարմին մարմին։* CD *յեղեալ։*
4 D *րամօրէն։*
5 B *Րամիցըս։*
6 CD *Մեռանել։*
7 CD *անուն։* C *դնիւր։* A *տապանն։*
8 ACD *եղաբերքն։*

Իւղաբեր կանանցն արտասուք
Դադարեաց տեսլեամբ սիրելոյն։

Սիրեցեալն տարփմամբ անձկալոյն
Բարբառէր՝ մի՛ յիս մերձենար։

Ի մերձենալ զուարթնոցն առ վիմին
Փողէր խընկաբերիցն՝ ասելով՝ ձեզ աւետի՛ք։

Փ Ո Խ

Յարեաւ փառաց թագաւորն, աւետի՛ք,
Զի՞ խընդրէք զանմահն ընդ մեռեալս, մեծ աւետի՛ք։

Յարոյց զբնութիւնըն Ադամայ, աւետի՛ք,
Կանգնեաց ըզգլորեալ Նախամայրն, մեծ աւետի՛ք։

9 CD *Եղաբեր։* AC *արտասուաւք։*
10 C *սիրելոյն։*
11 AB *Սիրեցեալ։* B *անծկալոյն։* C *անձկալոյն։*
13 D *զուարթնոյն։*
14 BD *խընգաբերիցն։* C *խնգաբերիցն։*

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 278աբ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 159բ—160ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 360բ—361ա (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 6495, թերթ 269աբ։*
E—**Ներսես Շնորհալի,** *Բանք չափաւ, էջ 399—400։*

Խորագիր

ABC *Փ[ոխ]։* D *Փ[ոխ. Դ ձայն]։* E *Յորդորակ։*

Բնագիր

15 ABD *աւետիս**։
16 C *խնդրեք։* D *ձեզ մեծ**։ ABD *աւետիս։*
17 BCE *զբնութիւնս։* D *ըզբնութիւն։*
18 D *Եւ կանգնեաց։* CDE *զգլորեալ։* A *նախամայրն* **ուղղված՝** *ըզնախամայրն։*

* *տողավերջի* **աւետիք** *(կամ՝* **աւետիս**) *և* **մեծ աւետիք** *բառերը ձեռագիր աղբյուրներում կրճատ են կամ հապավված։* D *օրինակը ունի՝* **ձեզ մեծ աւետիս** *ձևը (30-րդ տողում՝* **մեզ մեծ աւետիս**)*: Տողատակի տարընթերցումներում այդ մասին նշում չկա։*

Պատմեցէք դասուն պետրոսեան, աւետի՜ք,
Յովհաննու սուրբ սիրեցելոյն, մեծ աւետի՜ք։

Քրիստոս յարեաւ ընդ նմա արիք, աւետի՜ք,
Որդիք մարդկան, այսաւր ցընծացէ՜ք, մեծ աւետի՜ք։

Քրիստոս ի վեր. ելէք ընդ նմա, աւետի՜ք,
Երկրաւորք, լերուք երկնայինք, մեծ աւետի՜ք։

Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց, աւետի՜ք,
Պտուղ ննջեցելոց առաջին, մեծ աւետի՜ք։

Այսաւր դրունք բացան դըժոխոց, աւետի՜ք,
Ելին կապեալ հոգիքն որ ի նմա, մեծ աւետի՜ք։

Այսաւր մահ մեռաւ ի կենացն, աւետի՜ք,
Խաւար լուծաւ, լոյս հաստատեցաւ, մեծ աւետի՜ք։

Այսաւր հինն Ադամ նորոգեալ, աւետի՜ք,
Յարութեամբ Նորոյ Ադամայ, մեծ աւետի՜ք։

Այսաւր նոր արարածք եղեալք է Քրիստոս,
Նորոգողին երգեմք ընդ հրեշտակս՝ փա՜ռք ի բարձունս։

---

19 CE դասուց։ D գլնդին փխ դասուն։ E Պետրոսի։
20 ABDE Յոհաննու։ C Յոհանու։ C սիրելոյն։ E սիրելուոյն։
21 E լուսանցքում՝ Փ[ոխ]։ AB նըմա։ C նմայ։ D արիք ընդ նմա։ B յարիք փխ արիք։
22 AE այսօր։ C ցնծացեք։
23 A Քրիստոս ուղղված՝ Ընդ Քրիստոս։ A նըմա։
24 A Երկրաւորք ուղղված՝ Երկրաւորքդ։ B Երկրաւորքդ։ CE երկնային։ D երկնաւորք փխ երկնայինք։
25 CE չիք 25—26։ D չիք 25—28։ A յարեօ։ B ի մեռելոց անդրանիկ փխ յարեաւ ի մեռելոց։
26 B Պըտուղն։
27 E Այսօր դըրունք։ C դժոխոց։
29 E Այսօր։ CE կենաց։ D խաչին փխ կենացն։
31 CE չիք 31—32։ D 31—32-ի փոխարեն՝

Այսաւր զուարթունն ի վիմին գոչէր. Աւետիս,
Ջի՞ լայք, յարեաւ խաչեալն, ձեզ [մեծ աւետիս]։

32 B Ադամա։
33 E Այսօր։ AB եղեալքս։ D չիք եղեալք։ D Քրիստոս, աւե[տիս]։
34 D երգել։ C հրըշտակս։ D Ըզփառս յաւիտեանս փխ Փա՜ռք ի բարձունս։

32

ԾԲ. ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ՏԱՂ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ

Նոր ձայն աւետեաց հրեշտակապետն այսաւր
Փողէր խընկաբեր կանանցն ի վերայ վիմին.
— Խաչելեալն յարեաւ, ձեզ մեծ աւետի՜ք։

Երթեալ խընդութեամբ աշակերտեալ կանայքն,
Պատմէին դասուց ընտրեալ սուրբ մետասանից.
— Ցընծացէ՜ք, յարեաւ Տէրն ի մեռելոց։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 278բ—279ա։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 168աբ։
C—ձեռ. № 79, թերթ 364աբ (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 80, թերթ 180բ—181ա (Փարիզ)։
E—ձեռ. № 2541, թերթ 246ա—247ա։
F—ձեռ. № 6495, թերթ 49ա։
G—ձեռ. № 231, թերթ 461բ (Երուսաղեմ). տե՛ս «Սիոն», 1949, № 4, էջ 94։
H—Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 391—392։

Խորագիր

A Այլ տաղ նոյն Յոհաննու Աւետարանին։ B Նորին տեառն Ներսիսի ի նոյն, ըստ Յոհաննու։ C Յոհաննու Աւետար[անին]։ D Ըստ Յովհաննուն է, լաւ է յոյժ։ E Տաղ Յարութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ F Մեղեդի ի տէր Ներսէս կաթ[ողիկոսէ]։ G Ըստ Յովհաննու է տաղս։ H Ի նոյն։

Ծայրակապ՝ Ներսեսի է։

Բնագիր

1 C հըրշտակապետ։ H այսօր։
2 F Փողէ։ B խընգաբեր։ C խնգաբեր։ E խընկայբեր։ F կանանց։ A ջնջված՝ ի։ C վերա։
3 E մեզ փխ ձեզ։ F չիք մեծ։ FH աւետիս։
4 C խնդութեամբ։ FH կանանցն։
5 D Պատմեին դասուցն։ CF ընդրեալ։ A ջնջված՝ սուրբ։ EF չիք սուրբ։ EFH մետասանիցն։
6 C ցնծացեք։ A Տէրն մեր։

Բաբունւոյն էից յաշակերտաց խըմբիցն
Պետրոս Յովհաննու հանդերձ արագ ընթացեալ,
Տեսին զգերեզմանն ունայն ի մարմնոյն:

Սէրըն տարփողին ատարանայր յաչաց,
Ձայնէր ողբալով առ նոյն.—Ո՞վ պարտիզպան,
Ցոյց ինձ, թէ բարձեր, զի առից ըզնա:

Երեւեալ անդրէն քաղցրիկ հընչէր բարբառ.
— Ցընծա՛, Մարիամ, յարեայ, մի՛ լար զիս մեռեալ։
Բաբունին բարի գոչէր Մարիամ,

Սըրտիւ անձկալեաւ առ բաղձալին դիմեալ.
— Մի՛ յիս մերձենար,—ասէ,—չեմ ելեալ առ Հայր՝
Զպըտուղս առաջին նըւէր տալ նըմին:

Ի ձայն ցընծութեան աւետաւոր նըւագ
Որդին Որոտման գոչէ որդւոց Սիոնի
Զյարութիւնըն Տեառն Աւետարանաւն։

---

7 BCDE *Բաբունոյն*։ F *Բաբունննոյն*։ BC *աշակերտաց*։ F *աշակերտացըն*։ H *աշակերտեալ*։ C *խմբիցն*։ FH *խըմբից*։
8 BCFH *Յոհաննու*։
9 E *զգերեզման*։ G *ըզգերեզմանն*։ A ջնջված՝ *ի*։ A *մարմնոյն եղեալ*։
10 G *Սէրն*։ H *օտարանայր*։
11 A ջնջված՝ *առ նոյն*։ E չիք *առ նոյն*։ F չիք *առ նոյն ով*։ A *թէ ով*։ FG *պարտիզպան*։ H *Գոչէր Մարիամ առ նա.—Պարտիզպա՛ն, ցոյց ինձ* փխ տողի:
12 ACD *թե*։ ADEF *ես առից*։ BE *ըզնայ*։ C *զնա*։ H *Թէ բարձեր զիմ Տէրն, 'ւ ես առից ըզնա* փխ տողի:
13 AFH *Էրեւեալ*։ BC *Երեւեալն*։ EG *Էրեւեալն*։ E *քաղցրայհընչէր* փխ *քաղցրիկ հընչէր*։ C *հնչեր*։ E *բարբառն*։
14 C *Ցնծա*։ EF *Ցընծայ*։ C *Մարի Մարիամ*։ A ջնջված՝ *յարեայ*։ EG *յարեաւ*։ A *եւ մի լայր*։
15 ABCDEG *Բաբունի*։ FH *Բաբունին ձայնէր առ նա* փխ տողի:
16 BF *անձկալեաւ*։
17 C *մերձենալ*։ A ջնջված՝ *ասէ*։ A *զի չեմ ելեալ*։ E *ես չեմ ելեալ*։
18 AE *Զպըտուղ*։ H *Զպըտուղն*։ A *նըւէրըս տալ*։ E *ունէր* փխ *նըւէր*։ FH *տալ նըւէր*։ C *նմին*։
19 EFH չիք *19—24*։ C *ցնծութեան*։
20 D *գոչէր*։ C *որդոց*։ A *մարդկան* փխ *Սիոնի*։ BDG *Սիովնի*։
21 C *Զյարութիւնն*։ A *մեզ Աւետարանաւն*։

Էից ստեղծողին յարուցելոյ լուսոյն
Ընդ Հաւր եւ Հոգւոյն տացուք յաւէտ միշտ ըզփառս
Յաւժմուս յաւիտեան եւ յանվախճանին:

---

22 B *ստեղծաւղին*։
23 G *Հօր*։ CD *Հոգոյն*։ A *փառս*։ C *զփառս*։
24 C *Այժմուս*։ A *յանվախճան ամէն*։

ՄԳ. ՓՈԽ

Կանայքն արտասուաց լային զբարձողն արտասուաց,
Զմեռելոց կենդանատուն որպէս ըզմեռեալ։

Անմահ իւղ թափեալ անուան իւղ անոյշ բերին,
Կրնդրուկ եւ զմուռ հայուէ կենսատու բուրմանն։

Թաղեալըն մարմնով յերկրի զմահ մեռուցանէր,
Զաղամեան բնութիւն մեռեալըն կենագործէր։

Ուստի եւ զուարթունքն իջեալ լուսափայլ ծագմամբ,
Խընդութեամբ տային մարդկան զաւետիս կենաց։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 279բ—280բ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 168բ—170ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 364բ—365ա (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 181ա—182ա (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 2541, թերթ 250ա—251բ։*
F—*ձեռ. № 6495, թերթ 49ա—50ա։*
G—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 393—395։*

Խորագիր

ABCDE *Փ[ոխ]։* F *Տաղ ի տէր Ներ[սիսէ]։* G *Յորդորակ։*

Մայրակապ՝ *Կաթողիկոսի Հայոց։*

Բնագիր

1 CF *Կանայք։* FG *արտասուօք։* ABCDEF *զբարձաւղն։* G *զբարձօղն։*
3 ADG *իւղ։* B *եղ։* CD *թափեալն։* A *իւղ։* FG *զեւղս։* B *անուշ։*
4 C *Կնդրուկ։* FG *հալուէս։* E *բուրման։* FG *փըրկչին* փխ *բուրմանն։*
5 C *Թաղեալն։* FG *մեռուցանէ։*
6 E *Բնութիւնս։* F *մեռեալ բնութիւնս։* G *մեռեալ բնութիւնըս։* FG *կենագործէ։*
7 F *զըւարթունք։* G *զուարթունք։* E *լուսայփայլ։*
8 C *մարդկան տային։* C *կենաց* բառի վերևում՝ *մարդկան։*

Ղամբար բոցեղէն վառեալ ի վերայ վիմին,
Մեռալըէն պակեան յահէն դասք պահապանացն։

Ի բաց մերկացեալ զերկիւղ խընկաբեր կանանցն,
Աւետեաց քարոզք եղեն սուրբ առաքելոցն։

Կարաւտ անձկալի սիրով Պետրոս յարուցեալ,
Սիրեցեալըն Յովհաննէս արագ սըլացեալ։

Ունայն ի մարմնոյն տեսին ըզսուրբ գերեզմանն,
Հիացեալ անդըէն դարձան առ համադասիցն։

Սրտիւ Մարիամ թախծեալ հեղոյր զարտասուս.
Զըղձալին տեսեալ աչաւք եւ ոչ ծանուցեալ։

— Ի գերեզմանէն զմարմինն, ո՛վ պարտիզապան,
Եթէ դու բարձեր, ասա՛, զի ես առնուցում։

Հայցելին առ նա ձայնէր. «Ո՛վ դու Մարիամ,
Զիս, որ յարութիւն եւ կեանք, զի՞ ողբաս մեռեալ։

Արդ, մի՛ մերձենար դու յիս, անկատար զոլով,
Որպէս մայրըն քո Եւա՝ ի ծառ գիտութեանն։

9 B *Ղամպար։* FG *լուսափայլ* փխ *բոցեղէն։* C *վերա։*
10 E *Մեռաւրեա։* FG *Մեռօրէն։* G *պահապանաց։*
11 B *զերկեղ։* C *զերկեւղ։* DE *զերկիղ։* F *զերկիւղն։* G *զերկեւղն։* B *խընգաբեր։* C *խնգաբեր կանացն։*
12 E *եղէն։* G *աշակերտացն* փխ *առաքելոցն։*
13 G *կարօտ։* B *անձկալի։*
14 BEFG *Յոհաննէս։* C *Յոհաննես։* C *սլացեալք։* EFG *ընթացեալ* փխ *սըլացեալ։*
15 F *սուրբ ըզգերեզմանն։*
16 BCD *Հիացեալք։* F *անդէն։*
17 C *Սրտիւ։* A *թաղխծեալ։* BD *թաղծեալ։* FG *Սըրտիւ անձկալեաւ (G անձկալեաւ) վառեալ ի հուր սիրելոյն (G սիրելւոյն)* փխ տողի:
18 G *աչօք։*
19 E չիք *19—20։* A լուսանցքում փոխի նշան *[ ]։*
20 ACD *Եթե։* C *ասայ։* D *առից ըզնա* փխ *առնուցում։*
21 BCD *նոյն* փխ *նա։* E *21—22*-ի փոխարեն՝
Հայցմամբ զպարտիզպանն Տէրն Մարիամ ձայնեաց,
Սըրտիւ տարփացեալ առ ոտսն բարունի կոչէր։
24 BCD *եւ մայր։* BCDEFG *Եւայ։* BEFG *գիտութեան։*

Յորժամ առ բնութեան իմ Հայր եւ ձեր ըստ շնորհի
Եւ Աստուած մարմնոյս իմոյ ես եղանիցեմ,

Որոտմամբ իջեալ Հոգին ըղձեղ կատարէ,
Արժանաւորիք յայնժամ առ իս մերձենալ»:

Ցընծացեալք այսու յուսով զուարճացուք Հոգւովն,
Զյարուցեալն ի մեռելոց աւրհնեմք ընդ Հաւր յաւիտեան:

---

25 E *բնութեամբ*: FG *բնութեանս*: F *շընորհաց*:
27 FG *Հոգին իջեալ*: FG *նորոգէ* փխ *կատարէ*:
28 C *Արժանորիք*: B *յանժամ*:
29 C *Ցնծացեալք*: E *Ցընծացեալքս*: FG *Ցընծասցուք*: FG *եւ մեք* փխ *այսու*: F *զըւարճասցուք*: C *Հոգովն*: EF *Հոգով*: G *մարմնով* փխ *Հոգւովն*:
30 G *զՔրիստոս օրհնեսցուք* փխ *աւրհնեմք ընդ Հաւր յաւիտեան*: CE *յաւիտեանս*: F *Զյարուցեալն այսաւր զՔրիստոս աւրհնել յաւիտեանս* փխ տողի:

33

ԾԴ. ՏԱՂ ՍՈՒՐԲ ՀՈԳՒՈՅՆ: ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ԵՐԳ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՄԱՆԿԱՆՑ՝ ՀԱՄԱԳՈՅ ՍՈՒՐԲ ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԵԱՆՆ ԵՒ ՄԻԱՍՏՈՒԱԾՈՒԹԵԱՆՆ, ՀԱՄԱՁԱՅՆԵԼՈՎ ԵՐԿՆԱՒՈՐԱՑՆ ԴԱՍՈՒՑ

Ներպարունակեալ
Իններակ դասուց կայք մի առ մի ձայնիւ:

Երգս առեալ զոչեն
Երրակի անձանց միոյ տէրութեանն:

Բախացեալ եւ մեք՝
Համաձայնելով ընդ սրովբէից խումբս.

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 325ա*:
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 109աբ*:
C—*ձեռ. № 79, թերթ 367բ—368ա (Փարիզ)*:
D—*ձեռ. № 80, թերթ 218բ—219ա (Փարիզ)*:
E—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 401*:

Խորագիր

A տե՛ս վերևում *[Այլ տաղ]*: B *Երգ եկեղեցւոյ մանկանց՝ համագոյ սուրբ Երրորդութեան, համաձայնելով երկնաւոր դասուց, ի Ներս[իսէ]*: C *Տեառն Ներս[իսի]*: D *Տեառն Ներսեսի երգ եկեղեցոյ մանկանց՝ համագոյ սուրբ Երրորդութեան եւ միաստուածութեան, համաձայնելով երկնաւորացն դասուց*: E *ի սուրբ Երրորդութիւնն*:
Տայրակապ՝ *Ներսես*:

Բնագիր

2 A *Իննակ*: A տողից հետո՝ *Երրորդութեան փառք**:
4 A *Երրեակի*: B *տէրութեան*: C *տերուեանն*: A տողից հետո՝ *աստուածութեան փառք*:
6 A *սրովբէից* ուղղված՝ *սէրովբէից*: C *սրոբեիցըն*: D *սրոբէից*: E *սրոբէիցն*: C *խումբ*: D *խումպս*: A տողից հետո՝ *առաքեմք փառք*:

* տողից հետո *նշումով ցույց տրված այս և հաջորդ լրացումները կատարված են հետագայի մի գրչի ձեռքով*:

— Սուրբ, սուրբ, սուրբ, մի Տէր,
Հայր յաւէտ եւ միշտ, Որդի եւ Հոգի։

Երրորդութիւն սուրբ՝
Միաստուածութիւն անբաժանելի։

Սուրբ եկեղեցի
Երգէ ընդ հրեշտակս յաւէտ քեզ ըզփառս։

---

8 A Որդոյ։ A Հոգոյն։ A տողից հետո՝ առաքեմք ըզփառս։
9 A Էրրորդութիւն։
10 BCD Միաստուածութիւն սուրբ։ A տողից հետո՝ աստուածութեանդ փառք։
12 C հրըշտակս։ D ըզփառք։ A տողից հետո՝ յաւիտեանս ամէն։

ՄԷ. ՓՈԽ

Ներհիւսեսցուք քաղցր եղանակ
Վայելչահիւս երրեակ անձանց,
Անըսկըզբանն անծընելոյն
Գոլ ծնիցելոյն եւ բըղխելոյն։

Երեք դիմաց միով բնութեամբ
Հայր եւ Որդւոյ եւ Սուրբ Հոգւոյն,
Որոյ աթոռք են քերովբէքն,
Գովեն սրովբէքըն վեցթեւեանք։

Իւսեն զերիս սուրբն ի մի Տէր,
Որով ծանեաւ եկեղեցի,

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 325ա—326ա։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 109բ—110բ։
C—ձեռ. № 79, թերթ 368աբ (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 80, թերթ 219աբ (Փարիզ)։
E—ձեռ. № 6495, թերթ 302ա։

Խորագիր

ACD Փ[ոխ]։ BE անխորագիր։

Մայրակապ՝ Նվագե Հոգւոյն տըվողին իմաստ բանի ընդ ձայնի։

Բնագիր

2 B երրեան։
3 A Անըսկըզբան։ E Անըսկիզբն։ C անծնելոյ։
4 C բխելոյ։ E բըխելոյն։
5 DE էրեք։ B միոյ։
6 E Հօր։ CDE Որդոյ։ CE Հոգոյն։
7 B աթոռ։ C քերոբեք։ D քերոբէքն։ E քերոբէք։
8 C սրոբեքն։ DE սրոբէքըն։
9 BC Հիւսեն։ E Իիւսեալ զերեք։ E ի Տէր մի։

Յոր հաստատեալ երկրպագէ,
Նոցին ձայնիւ փառաբանէ։

Տէր եւ Աստուած զՀայր քարոզեմք,
Ընդ Հաւր զՈրդի Տէր դաւանեմք,
Վեհին Հոգւոյ բըղխման ասեմք,
Որ է անհաս՝ ի մէնջ պատուեմք։

Ղաւղեալ խորհուրդ Երրորդութեան
Ի յերկրայնոցս անքննական,
Նոյն ի վերնոցըն ծանուցան,
Ի սրովբէիցըն յայտնեցան։

Մանկունք վերինըն Սիոնի,
Առէք քընար եւ տասնաղի,
Սըրբաբանիցըն համաձայն
Տուք աւրհնութիւն քրովբէական

Բանին, որ էր ընդ Հաւր յառաջ,
Ամենազաւր բազուկ եւ աջ,
Նոյն ի կենացըն կենարար,
Ի լուսոյն լոյս եւ բարերար։

Ընդ Որդւոյ զՀոգին Սուրբ եւ բարի,
Նորոգ ըզմեզ ըստեղծողի,

---

11 E *հաւատայ 'ւ* փխ *հաստատեալ։*
12 E *փառաւորէ։*
14 E *Հօր։*
15 B *Հոգւոյն։* C *Հոգոյն։* E *Հոգոյ։* BE *բըխումն։* C **բխղումն։**
17 E *Ղօղեալ։* C *խորխուրդ Երրորդութեանն։*
18 C *Եւ* փխ *Ի։* E *յերկնայնացն։* A *անքընական։* E *անքննական։*
19 C *վերնոցն։*
20 C *սրոբեիցն։* DE *սրոբէիցըն։* B *յայտնեցաւ։*
21 D չիք *21—36։* C *Մանգունք։* A *Սիովնի։*
23 C *Սրբաբանիցն։* E *Սրբաբանիցըն համայձայն։*
24 C *քրոբեական։* E *քրոբէական։*
27 C *Եւ* փխ *Ի։* C *կենացն։*
28 E *լուս* փխ *լոյս։*
29 CE *Որդոյ։*
30 B *ըստեղծաւղի։* E *արարողի* փխ *ըստեղծողի։*

Դուռըն բացող մեզ այս բանի,
Զայնի եւ քաղցր եղանակի,

Աներսկըզբան Հաւր անեղի,
Յորմէ Որդին է եւ Հոգի,
Նոյն եւ նըման երիցն ի մի,
Ի մէնջ յաւէժ փառըս տացի։

---

31 C *Դուռն։* ACE *բացաւղ։* B *բացաւ։*
33 C *Աներսկըբան։* E *Հօր։*
34 B *Հոգւին։* E *Հոգին։*
35 CE *նման։* E *երիցըն։*
36 C *փառս։*

34

ԾԶ. ՏԱՂ ՎԱՐԴԱՎԱՌԻՆ, Ի ՆԵՐՍԻՍԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ

Արփիական, ր՛, լոյսն.
Որ ի ծոց Հաւր իջեալ յերկնից ծածկեցաւ մարմնով,

Մարմնով ծածկեալ, ը՛, լոյսն
Այսաւր փայլեաց փառաւք ի Թաբաւր լերինն։

Լերինք ցընծացեն այսաւր
Առաջի Տեառն՝ Հերմոն եւ Թաբաւր։

Ի Թաբաւր պարեն, ը՛,
Դասք առաքելոցն այսաւր եւ մարգարէիցն։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 361ա—362ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 215ա—216ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 383աբ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 247բ—248բ (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 6495, թերթ 349աբ։*

Խորագիր

A *Տաղ սուրբ Գեղեցկակերպութեան Տեառն, Ներսի[սի] կաթ[ողիկոսի] ասաց[եալ]։* B *Տաղ Գեղեցկակերպ[ութեան] Տեառն, ի Ներսէս կաթողիկոսէ Հայոց։* C *Տաղ Վարդավառին, խոսրովային։* D *Տաղ սուրբ Գեղեցկակերպութեան Տեառն, ի Ներսիսէ կաթուղիկոսէ Հայոց։* E *Մեղեդի անոյշ եւ ազ[նիւ]։*

Բնագիր

2 AD *յերկընից։*
3 DE *ըզլոյսն* փխ *ը՛, լոյսն։*
4 E *Որ փայլեաց այսաւր փառաւք* փխ *Այսաւր փայլեաց։* AD չիք *փառաւք։* B *Թաբուր։* C *Թափաւր։*
5 E չիք *5—20։* B *ցընծան։* ABD չիք *այսաւր։*
6 BC *Թաբովր* (C *Թափովր*) *եւ Հերմոն։* A *Թափաւր։*
7 A *Թաւր* փխ *Թաբաւր։* C *Թափավր։*
8 A չիք *այսաւր։*

Մարգարէքն Մովսէս եւ Հեղիաս
Եկին ի տեսանել՝ որում ցանկային։

Ցանկալին էից, ը՛, Հայր
Ի բարձանց աղաղակէր. Դա՛ է Որդի իմ սիրելի։

Սիրող Որդւոյ, ը՛, վէմն
Յաւրինէր երիս տաղաւարս՝ Տեառն եւ ծառայիցն։

Ծառայքս եկցուք ի լեառըն,
Տեառըն երկիր պագցուք՝ ի նմա ծագեալ լուսոյն։

Լուսաւորեա՛ ըզմեզ, Քրիստոս,
Յորժամ գաս Հայրենի փառաւք ի նորոգել զերկիրս։

Երկիրս ընդ երկնայնոցն
Մատուցանեմք քեզ, Տէր, փառս ի յաւիտեանս, ամէն։

---

9 C *Մարգարեքըն։*
10 C չիք *ի։* B *տեսանել։* B *ցանգային։*
11 B *Ցանգալին։* B *էիցըն.* փխ *էից, ը՛։* C չիք *ը՛։*
12 BD *Դայ։* A *սիրելին։*
13 C *Սրող։* D *Սիրով։* C *Որդոյ։* D *Որդւոյն։*
14 D *ծառային։*
17 C չիք *Քրիստոս։*
18 C *Հայրական։* AC *զերկիր։*
19 AB *երկնայնոյ։* C *երկնայնոցըն։*
20 ABD չիք *Տէր։* C *զփառըս։* C չիք *ի։* C չիք *ամէն։*

10—1024

Ծէ. Փ Ո Խ

Տէր փառաց այսաւր ի Թաբաւր յայտնեաց զփառս իւր.
Բախացան տեսլեամբ լուսոյն դասք առաքելոցն։

Նոյն ինքն անդ ածեալ զՄովսէս, զմեծըն Հեղիաս,
Երրեակ տաղաւար շինէր վէմն եկեղեցւոյ։

Բարունւոյն էից յերկնից Հայր վըկայելով.
— Սիրելի Որդի դա է իմ, դըմա՛ լուարուք։

Երեւեալ Հոգին ի տիպ լուսափայլ ամպոյ,
Սինա նոր եղեւ Թաբաւր եւ էջք Աստուծոյ։

Ի նոյն մեք ելցուք Հոգւով լեառն իմանալի,
Էական լուսոյն Նըւէր մատուսցուք ըզփառս։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 362ա։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 216ա։
C—ձեռ. № 79, թերթ 383բ—384ա (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 80, թերթ 248բ—249ա (Փարիզ)։
E—ձեռ. № 6495, թերթ 350ա։
F—Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 401—402։

Խորագիր

ACD Փ[ոխ]։ B անխորագիր։ E Տէր Ներ[սէսի]։ F Վարդավառին։

Մայրակապ՝ Տր Ներսեսի է։

Բնագիր

1 F այսօր։ D չիք ի։ E յայտնեալ զփառսն իւր ի Թաբաւր փխ ի Թաբաւր յայտնեաց զփառս իւր։ F յայտնեալ ի Թաբօր փխ ի Թաբաւր յայտնեաց։ C Թափաւր։ ABD ըզփառս։
2 EF Բախացեալ։ EF դաս։
3 F ինքըն։ F չիք անդ։ ABC ըզՄովսէս։ F ըզմեծն։
4 C տաղաւարաւ։ E շինէ։ F շինեալ։ EF վէմըն։ BCD եկեղեցոյ։ EF Հաւատոյ փխ եկեղեցւոյ։
5 BCDE Բարունւոյն։ AD յերկընից։ C վկայելով։
6 BE դայ։ EF չիք է։ E իմմ։ CEF դըմայ։ ABDF լըւարուք։
7 AD Էրեւեալ։ E տիպպ։ BC ամբոյ։
8 E 8—9-րդ տողերը՝ հետառաջ։ D Սինայ։ A առ փխ Թաբաւր։ C Թափաւր։ F Թաբօր։
9 CE Հոգով։ A ոն փխ լեառն։ B ի լեառն։
10 A էր փխ Նըւէր։ C զփառս։

35

ԾԸ. ՏԱՂ ՎԱՐԴԱՎԱՌԻՆ

Նոր իմն ահաւոր խորհուրդ նոր են աւետիք,
Լերանցդ աւետիս պատմեմք պարգեւաւք Հոգւոյն։

Սինայի լերին տըւաւ խորհուրդ պատգամաց,
Տախտակ քարեղէն գըծեալ սէր արարչութեան։

Աստանաւր տեսիլ ահեղ ի լեառըն Թաբաւր,
ԶՈրդին Աստուծոյ տեսեալ ի սմա խոնարհեալ։

Երիցս երանեալ արամբք հինգ կատարելովք,
ԶՊետրոս Սիմոնեանըն՝ զվէմն, Զեբեդեայ զորդիսն,

ԶՄովսէս զաւրինաց տըւողն, զմեծըն Հեղիաս,
Զմարգարէսն ի մէջ ածեալ պատմիչ խորհրդոյ։

Դաւիթ վաղընչուց ձայնեալ զայս տեսիլահրաշ,
Նախագուշակեալ ասէր զելիցն ըզխորհուրդ։

Աղբյուրներ
A—ձեռ. № 7785, թերթ 369ա—370ա։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 216բ—217բ։

Խորագիր
A *Այլ տաղ Վարդավառին*։ B անխորագիր:

Բնագիր
1 A *որ են* փխ *նոր են*։ B *ը՛, նոր են*։
3 B *Սինաի*։
4 AB *քարեղէն*։
5 B *Թափաւր*։
6 A *ԶՈրդի*։
7 B *Երիցս*։ A *արամք*։
8 B *զարմ* փխ *զվէմն*։ B *ըզԶեբեդեա*։
9 B *աւրինաց*։
12 B *զէլիցն*։

Ցընծալով ցընծա՛, Թաբաւր, հանդերձ Հերմոնիւ,
ԶՏէր տեսեալ ի քեզ բազմեալ փառաւք հայրենի։

Յաւղ հոսեալ իջմամբ Հոգւոյն ի լեառըն Սինեայ,
ԶՈրդի Աստուծոյ տեսեալ բազմեալ խորհըրդով։

Զարթի՛ք, Սիոնի որդիք, յաւրհնութիւնըս Տեառն,
Ելէ՛ք տեսանել ըզՏէր լեռնէս Հերմոնէ։

Մի՛ յայս մերձենայք ի լեառն անսուրբ խորհըրդով,
Տաւն տաղաւարաց տաւնէ տըւողն աւրինաց։

Այլակերպեցոյց Որդի զփառսըն զոր ունէր,
Ծածկեաց ճառագայթ փառացն զլոյսն արեգական։

ՓՈԽ

Հայր վըկայելով յամպոյն. Դա՛ է իմ Որդի,
Դա իմ սիրելի Որդի, դըմա՛ լըւարուք։

Տեսին եւ պակեան յահէն դասք առաքելոցն,
Յերկիր գողալով անկան յահաբեկ լուսոյն։

Մի՛ ոք կարծիցէ ըզդա նըման Մովսեսի,
Եղիա ըզդա մի՛ կարծէք, ըզՏէրդ Եղիայի։

13 A *ցընծայ*։
15 B *Սիոն* փխ *Սինեայ*։
16 B *ի քեզ բազմեալ*։
17 A *Սիովնի*։
18 B *ի լեառնէս*։
20 A *տըւաւղն*։
Խորագիր A *Փ[ոխ]*։ B անխորագիր:
23 B *յամպւոյն. Դա՛յ*։
24 B *Դայ*։
25 A *յերկեղ*։ B *յերկեղ* ուղղված՝ *յահէն*։
26 A *դըղըրդեալ* փխ *գողալով*։ B *դըղըրդեալ* ուղղված՝ *գողալով*։ B *անկան*։
27 B *կարծեսցէ*։ A *Մովսիսի*։ B *Մովսէսի*։
28 A *Էղիա*։ AB *զդա*։ AB *զՏէրդ*։ A *Էղիայի*։

Ծոցածին ծաւալ ծագումն ծաղիկ հայրենի,
Որ մեզ յարութիւն տըւեալ գալըստեամբ այսաւր։

Մեզ են աւետիք, եղբա՛րք, տաւնիս տաւնողացս,
Տաւն Վարդավառի տաւնէ տըւողն աւրինաց։

Տաւնիս տըւողին տացուք ըղփառս եւ զպատիւ
Այժմ եւ հանապազ եւ միշտ յաւիտեանս, ամէն։

---

30 A ***Մեզ յարդարութիւն*** փխ *Որ մեզ յարութիւն*։
31 A ***Մեծ*** փխ *Մեզ*։
32 A ***Վարդավարիս*** ուղղված՝ *Վարդավառիս*։ A ***տաւնի տըւաւղս***։
33 A ***տըւաւղին***։ B *տըւողիս*։

ԾԸա. [ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ]

Նոր իմն ահաւոր խորհուրդ նոր են աւետիք,
Լերանցդ աւետիս պատմեմք պարգեւաւք Հոգւոյն։

Սինայի լերին տըւաւ խորհուրդ պատգամաց,
Տախտակ քարեղէն գըծեալ սէր արարչութեան։

Աստանաւր տեսիլ ահեղ ի լեառըն Թաբաւր,
ԶՈրդին Աստուծոյ տեսեալ ի սմա խոնարհեալ։

Երիցս երանեալ արամբք հինգ կատարելովք,
ԶՊետրոս Սիմոնեան՝ ըզվէմն, Զեբեդեայ որդիսն,

ԶՄովսէս զաւրինաց տըւողն, զմեծըն Հեղիաս,
Զմարգարէսն ի մէջ ածեալ պատմիչ խորհըրդոյ։

Դաւիթ վաղընջուց ձայնեալ զայս աւուր խորհուրդս.
— Լերինք ցընծացեն,—ասէ,—ընդ յառաջ քո, Տէ՛ր.

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 2672, թերթ 248աբ։*
B—*ձեռ. № 424, թերթ 187բ—188ա։*
C—*ձեռ. № 7958, թերթ 115աբ։*

Խորագիր

ABC **անխորագիր։**

Բնագիր

2 C *պարգեւօք*։ ABC *Հոգոյն*։
3 B *լերինն*։
5 A **լուսանցքում՝** *գլուխ է*։ A ***Աստանօր***։
6 ABC *սմայ*։
7 AC *հինկ*։
8 C *ԸզՊետրոս*։ AC ***Զեբեթեայ***։ B ***Զեբեթեա***։ BC ***որդի***։
9 A ***ԶՄովէս***։ C ***զօրինաց***։ B ***տըւաւղն***։ C ***տըւօղն***։
10 AC ***խորհրդոյ***։

Ցընծալով ցընծայ Թաբաւր, հանդերձ Հերմոնիւ,
ԶՏէր տեսեալ ի յինքն եկեալ փառաւք հայրենի։

Ցաւղ հոսեալ իջմամբ Հոգւոյն ի լեառըն Սինեայ,
ԶՈրդին Աստուծոյ տեսեալ բազմեալ ի նըմա։

Զարթի՛ք, Սիոնի որդիք, յարհնութիւնըս Տեառն,
Եկէ՛ք տեսանել ըզՏէր ի լեառըն Թաբաւր։

Մի՛ դուք մերձենայք ի լեառն անսուրբ խորհըրդով,
Զտաւն տաղաւարացն այսաւր վերապատուեսցուք։

Տանիս տըւողին տացուք ըղփառս եւ զպատիւ
Այժմ եւ հանապազ եւ միշտ յաւիտեանս, ամէն։

---

13 AB *Թաբօր*։ C *Թափաւր*։
14 B *Զոր* փխ *ԶՏէր*։ C *փառօք*։
15 ABC *Հոգոյն*։ A *Սինեա*։
16 BC *նըմայ*։
17 A *Սիովնի*։
18 B *տեսանէք*։ A *Թաբօր*։
19 B *այնսուրբ*։ A *խորհրդով*։
20 BC *Զտօն*։ C *տաղաւարահարացն*։ A *եկայք* փխ *այսաւր*։ C *այսօր*։ B *վերապատուե-ցուք*։ C *պատուեսցուք* փխ *վերապատուեսցուք*։
21 AB *տըւաւղին*։ C *տըվօղին*։ BC *զփառս*։ BC *ըզպատիւ*։

ԾԼԲ. ՏԱՂ ՎԱՐԴԱՎԱՌԻՆ

Աստանաւր տեսիլ ահեղ ի լեառըն Թաբաւր.
ԶՈրդին Աստուծոյ տեսեալ ի նմա խոնարհեալ։

Երիցս երանեալ արամբք հինգ գըլխաւորաւք,
ԶՊետրոս՝ վէմըն հաւատոյ, զորդիսն Որոտման։

Զտըւողն աւրինաց Մովսէս, զմեծըն Հեղիաւ,
Զմարգարէսն ի մէջ ածեալ պատմիչ խորհըրդոյ։

Դաւիթ վաղընջուց ձայնեալ զայս աւուր խորհուրդ,
Նախագուշակեալ ասէր զցընծութիւն աւուրս։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 6495, թերթ 350բ*։
B—*ձեռ. № 8251, թերթ 256աբ*։
C—*ձեռ. № 10156, թերթ 51բ—52ա*։
D—*ձեռ. № 425, թերթ 252ա*։
E—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 402—403*։

Խորագիր

A *Տաղ ազն[իւ]*։ B *Տաղ շըշակ համով <աս> ասայ*։ C տե՛ս վերևում: D *Յարգորակ ասայ*։ E *Յորդորակ*։

Բնագիր

1 E *Աստանօր*։ C *լեառն*։ A *Թափաւր*։
2 B *նըմա*։ D *նըմայ*։
3 B *Երից*։ C *արեամբք* փխ *արամբք*։ C *գլխաւորաց*։ E *գըլխաւորօք*։
4 A *զվէմըն*։ C *հաւատով որդիսն*։ D *զորդին*։ E *Ըզվէմն հաւատոյ Պետրոս, զորդիսն Որոտման* փխ տողի:
5 AE *Զտըւօղն*։ BC *Զտըւաւղն*։ D *Զտըւաւղ*։ E *օրինաց*։ AD *զՄովսէս*։ D *զմեծն*։ E *ըզմեծն*։
6 A *խորհրդոյ*։ C *խորհըրդոյ*։
7 E *ձայնէր*։ AE *զայսր*։ BC *զայսմ*։ C *խորհուրդս*։
8 AC *զցնծութիւն*։

Ցնծալով ցընծա՛, Թաբաւր, հանդերձ Հերմոնիւ,
ԶՏէր տեսեալ ի քեզ փայլեալ հայրական փառաւք։

Հայր վըկայելով յամպոյն. Դա՛ է իմ Որդի,
Դըմա՛ լըւարուք, ասէ, ընդ որ հաճեցայ։

Մի՛ ոք կարծեսցէ ըզդա նըման Մովսեսի,
Եղիա ըզդա մի՛ ասէք, ըզՏէրդ Եղիայի.

Յովհաննու դա չէ հանգոյն, անտես է վերնոցն,
Ի՛մ է սիրելի Որդի՝ Հաւրս երկնաւորի։

Զտաւն Վարդավառիս այսաւր եկայք տաւնեսցուք,
Մեզ ողորմութիւն հայցել տանիս տաւնողացս։

---

9 CD *ցընծայ։* E *Թաբօր։*
10 D *ԶՏէրն։* E *փառօք։*
11 C *վկաելով ամպոյն։* BCD *Դայ։*
12 AD *Դըմայ։* BC *Դայ իմ սիրելի Որդի* (C *ընտրեալ*) փխ *Դըմա՛ լըւարուք, ասէ։*
13 A *զդա։* C *զդայ։* AC *Մովսիսի։* BDE *Մովսէսի։*
14 CD *Եղիայ։* AE *զդա։* BCD *զդայ։* ABDE *զՏէրդ։* C *զՏէրն Եղիափ։*
15 A *Յոհաննու։* B *Յովաննու։* BCD *դայ։* E *ի* փխ *է։* ADE *վերնոցս։* B *վերնոց։*
16 E *Հօրս։* BC *Ծոցածին ծաւալ ծագումն ծաղիկ հայրենի* փխ տողի:
17 DE *Զտօն։* C *Վարդայվառիս։* E *Վարդավառին այսօր։* E *տօնեսցուք։*
18 C *Զմեզ։* BC *եղբայրք* փխ *հայցել։* DE *տօնիս տօնողաց։*

36

ԾԹ. ՏԱՂ ՎԱՐԴԱՎԱՌԻՆ, ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ

Ներպարունակեալ խորհուրդ լուսոյն ի հրեղինաց
Այսաւր ի յերկրի յայտնեալ ցուցաւ հողեղինացս։

Էական Բանին բնութիւն մարմնով պարածածկեալն
Այսաւր ի Թաբաւր արտափայլեալ պայծառ ծագմամբ։

Բարունեացըն պետք երից ընտրեալ առաքելոցն
Անկեալ դողային՝ յահեղ լուսոյն ոչ հանդուրժեալ։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 367բ—368ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 213ա—214ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 384աբ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 249ա—250ա (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 6495, թերթ 355աբ։*
F—**Ներսես Շնորհալի**, *Բանք չափաւ, էջ 404—405։*

Խորագիր

A **տե՛ս վերևում** *(Այլ տաղ)։* B *Տաղ Վարդավառին, ի Ներսէսէ կաթողիկոսէ։* C *Այլ տաղ Պայծառակերպութեան։* D *Այլ տաղ Վարդավառի երկրորդ աւուրն, ի Ներսիսէ։* E *Տաղ ազնիւ։* F *Ի նոյն։*

Ծայրակապ՝ *Ներսէսի երգ։*

Բնագիր

1 C *խուրդ* փխ *խորհուրդ։* CE *լուսոյ։*
2 F *Այսօր։* C *յայտնեալ։* E *ցուց* փխ *ցուցաւ։* CE *հողեղինաց։*
3 C *Բանի։* E *բնութիւն Բանին։* BD *պարածածեալն։* EF *պարածածկեալ։*
4 F *Այսօր։* AF *Թաբօր։* BC *Թափաւր արտայփայլեալ։*
5 C *Բարունիցն։* EF *Բարունիցըն։* B *պետքն երիցս։* BC *ընդրեալ։* F *աշակերտացն* փխ *առաքելոցն։*
6 BF *Անգեալ։* ABD *հանդուրժեալք։* C *հանդուրեալք։* E *մեռանէին* փխ *ոչ հանդուրժեալ։*

Սոսկալի հրամանն ածեալ զՄովսէս ի մեռելոց,
Զմեծըն Հեղիաս ի կենդանեաց վայրաբերեալ։

Էնն Աստուած եւ Հայր յերկնից ձայնիւ աղաղակէր.
— Դա՛ է իմ Որդի, զըմա՛ լուարուք, որդիք մարդկան։

Սուրբ Հոգին ընդ Հայր հովանացեալ իւր էակցին,
Ի նըմանութիւն լուսոյ փայլեալ պայծառ ամպոյ։

Ի Թաբաւր լերինն խորհուրդ յայտնեալ Երրորդութեանն.
Զոր եւ Պետրոսի երիւք ազգէր տաղաւարաւք։

Երգս առեալ Դաւիթ յառաջագոյն նախաձայնէր.
— Թաբաւր եւ Հերմոն,— ասէ,— յանուն քո ցընծասցեն։

Բոպէից հանուրց այսաւր ծագեաց լոյսն երկնային
Եւ պայծառացոյց զեկեղեցիս հեթանոսաց։

Գոչեմք ընդ տեսողսն այսաւր լուսոյդ անճառելւոյ.
— Փա՛ռք ծագողիդ այժմ եւ յաւէտ, միշտ յաւիտեանս։

---

7 E *ըզՄովսէս։*
8 F *Ըզմեծն։* C *իյ* փխ *ի։*
9 C *Էն* փխ *Էնն։* DEF *Էն։* EF *Աստուածըն։* EF *չիք եւ։* B *երկնից։* E *ձայնեալ։* *աղաղակեր։*
10 BE *Դայ։* AD *զմա։* E *զըմայ։* AD *լըւարուք։* E *որդիկ։*
11 F *Հօր։* E *հովանակցեալ։*
12 BCEF *լուսափայլեալ* փխ *լուսոյ փայլեալ։* BC *ամպոյ։* F *ամպոց։*
13 C *Թափաւր։* F *Թաբօր։* C *լերին։* C *յառյնեալ։* EF *յայտնեալ խորհուրդ Երրորդութեան։*
14 B *իսկ եւ Պետրոս։* A *երեք։* C *երիւքն։* EF *ազգեալ։* F *տաղաւարօք։*
15 B *նախաձայներ։*
16 BC *Թափաւր։* F *Թաբօր։* C *ցնծասցեն։*
17 C *յանուրց։* AEF *այսօր։* A *լոյս։* B *երկնային։*
19 F *'դ* փխ *ընդ։* B *տեսաւղսն։* F *տեսողին այսօր։* B *լոյսոյդ։* EF *ըզլոյսն։* CD *անճառելոյ։* EF *անճառելի։*
20 EF *Փառըս։* ABCD *ծագաւղիդ։* E *ծագաւղին։* F *ծագողին։* E *յաւիտեան։* B *յաւիտեանս, ամէն։*

Գ. ՓՈԽ

Ընդ որս եւ մանկունք նորոգ զըստեր Սիոնի
Քեզ վերագոչեն ընդ Հայր զաւրհնութիւնս երգով,
Որ զաստուածութեանդ ըզլոյս կծածկեալըն մարմնով
Այսաւր ի Թաբաւր լերինն փառաւք փայլեցեր՝
Ձայն Հաւր ի բարձանց յերկնից քեզ վըկայելով.
— Դա՛ է իմ Որդի ընտրեալ ընդ որ հաճեցայ։
Յերկիր վայր անկեալ դողմամբ դասք առաքելոցն,
Պետրոս զաւրհուրեալ խաւսէր ըզտաղաւարացն։
Մովսէս՝ աւրինաց տըւողն, մեծըն Հեղիաս,
Մաղթէին զելից քոց, Տէ՛ր, ի յԵրուսաղէմ

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 368ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 214ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 384բ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 250ա (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 2541, թերթ 235բ—236բ։*
F—**Ներսես Շնորհալի**, *Բանք չափաւ, էջ 406։*

Խորագիր

AC *Փ[ոխ]։* BD անխորագիր։ E անխորագիր *[Մեծի Շաբաթուն]։* F *Յորդորակ*

Բնագիր

1 F չիք *1—12։* D *Ըն* փխ *Ընդ։* BC *մանգունք։* ABDE *Սիովնի։*
2 E *վերայգոչեն։*
3 C *զլոյս զծածկեալն։*
4 E *Այսօր։* BC *Թափաւր։* E *լերին։*
5 E *երկնից։* C *վկայելով։*
6 BDE *Դայ։* BC *ընդրեալ։* C *զըմա լուարուք* փխ *ընդ որ հաճեցայ։*
7 BD *անգեալ։* A *դոշմամբ* փխ *դողմամբ։*
8 C *զարհեալ* փխ *զարհուրեալ։* AD *ըզտաղաւարաց։*
9 B *Մովէս։* ADE *տըւաւղն։* C *տըւող։*
10 D *Մաղթեին։*

Խաչիւ եւ արեամբ փրկել զորդիս Ադամայ։
Նոցին պաղատանք ընդ մեր քեզ հաճոյացին՝
Հանել ընդ նոսին զմեզ լեառն իմանալի
Ի մեծի ծագման քո, Տէր, հայրական փառաւք։
Արժանաւորեա՛ տեսլեան փառաց քոց, Քրիստոս,
Յորժամ արդարոցըն դասք ընդ քեզ ծագեսցին,
Զորոյ զաւրինակ փայլման յայսմ աւուր ցուցեր,
Լուսաւորեսցես զմեզ լուսով քո, փրկիչ,
Նրզակից լինել վերնոցն ի յաւէտ քայութեանց,
Անդադար ձայնիւ աւրհնել սուրբ զԵրրորդութիւնդ
ԶՀայր եւ զՈրդի Հոգւով յաւիտեանս, ամէն։

---

11 C *փրկել*։ E *փըրկեալ*։ B *Ադամա*։
12 E *պաղատանաւք*։
13 ABCD չիք՝ տողը: E *յիմանալի*։
14 E *փառաւք հայրական*։
15 E *Արժանաւորեայ տեսլեամբ*։
16 C *արդարոցն*։ ACD *ծագեսցեն*։
17 EF չիք՝ տողը:
18 C *զմեզ*։ C *փրկիչ*։
20 F *օրհնել*։
21 C *ԶՀա* փխ տողի: B *Հոգով*։ E *Հոգովն*։

37

ԿԱ. ՏԱՂ ՓՈԽՄԱՆ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ, Ի ՆԵՐՍԻՍԷ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ

Այսաւր Գաբրիէլ հրեշտակապետն եկեալ,
Բերեալ բրաբիոն պըսակ յաղթող Կուսին։

Այսաւր կոչելով առ բոլորիցըն Տէր
Զտաճար բարձրելոյն եւ զբնակարան Բանին։

Այսաւր հրաւիրմամբ Հոգւոյն ժողովեցան
Գունդք առաքելոցն եւ իմաստուն կուսիցն։

Այսաւր խոնարհեալ անմարմնական դասուք
Միածին Որդին առ կուսութեանցըն մայրն։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 401բ—402ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 53բ—54ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 335բ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 255ա—256ա (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 2541, թերթ 236բ—238ա։*
F—*ձեռ. № 6495, թերթ 362բ—363ա։*
G—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 407—408։*

Խորագիր

ABD տե՛ս վերեւում (A *Վերափոխման* փխ *Փոխման*։ B *Ներսէս*։ B չիք *Հայոց*։ A *կաթուղիկոսէ ասացեալ*)։ CE *Տաղ Փոխման Աստուածածնին*։ F *Տաղ ի տէր Ներսիսէ [Բ աւուր]*։ G *Ի Փոխումն Կուսին*։

Բնագիր

1 G *Այսօր*։
2 EFG *զբրաբիոն*։ C *պսակ*։ A *յաղթաւղ*։
3 FG *Այսօր*։ C *բոլորիցն*։ BFG *Տէրն*։
4 F *Հոգոյն* փխ *Բանին*։
5 G *Այսօր*։ CEF *Հոգոյն*։
6 D *Գունդ*։ EFG *Դասք* փխ *Գունդք*։
7 ADG *Այսօր*։ E *դասիւք*։
8 C *կուսութեանցն*։ F *կուսութեամբ, ը՛, մայրն*։

Այսաւր աւանդեալ ըղմաքրական Հոգին,
Փայլակնանրման վեր համբարձեալ վեհիցն։

Այսաւր ամփոփեալ ըղսըրբասնեալ մարմինն,
Ծածկելով յերկրի զանապական ըզգանձն։

Այսաւր երկնայնոց խըմբիցըն պար առեալ,
Եղանակէին շուրջ ըզգերեզմանաւն։

Այսաւր երգակցեալ նոցին առաքելոցն
Եւ դասք կուսանացն զովեն ըզմայր կուսիցն։

Այսաւր փոխադրեալ ի զգայական բնութեանց
Զմարմինըն մաքուր յիմանալեաց կայանս։

Այսաւր ցընծութիւն երկնաւորաց դասուց
Համամաքրենի Կուսին երթեալ յերկինս։

Այսաւր շնորհեցաւ բըժըշկութեանց պարգեւս,
Պատկեր Տիրամաւրն լուսազարդեալ յերկնից։

Այսաւր երգս առեալ գոչեմք եւ մեք ձայնիւ.
— Կուսական տաճիւս Երրորդութեանըն փա՛ռք։

9 G Այսօր։ F ըզմաքրափայլ։
10 C Փայլակնանման։ G վեր ամբարձեալ փխ վեր համբարձեալ։ AC վէհիցն։ F յերկինս փխ վեհիցն։ G վեհից։
11 G Այսօր։ E անփոփեալ։ C ըզսըրբասնեալ։ DE մարմին։
12 C զգանձն։
13 FG Այսօր։ B երկնայնւոց խըմպիցըն։ C խմբիցն։
14 C զգերեզմանաւն։
15 FG Այսօր։
16 DG կուսանաց։ F աւրհնեն փխ զովեն։ F զմայրըն։ D փըրկչին փխ կուսիցն։ F կուսից։
17 FG Այսօր։ C փոխադեալ։ C զսգայական։ BC բնութեանցս։
18 CE Զմարմինն։ E յիմանալի։ B կայանսն։ F կայեանս։ G կայեանսն։
19 F չիք 19—20։ G Այսօր։ C ցնծութիւն։ G դասուցն։
20 A Համամաքրէին ուղղված՝ Համամաքրէնի։ D Համամաքրէին։ E Համայմաքրենի Կուսին։ G երթալն։
21 E չիք 21—22։ G Այսօր։ C բըժկու։ F բըժըշկութեան։ BCG պարգեւ։
22 C Տիրամաւր։ FG Տիրամօրն։ ADF յերկրի փխ յերկնից։
23 G Այսօր։ F եղանակեմք փխ գոչեմք եւ մեք։
24 C Կուսականն։ B տաւնիս։ C տանիս։ G տօնիս։ CG Երրորդութեանն։ F Երրորդութեան։ C փառս։ FG ըզփառս։

ԿԲ. ՓՈԽ

Անարատ տաճար եւ առագաստ լուսոյ,
Մայր անհարսնացեալ Աստուածածին միշտ կոյս,

Զքեզ նախատեսացըն գուշակեալ ցուցին
Ծառ կենաց ի մէջ աստուածատունկ դրախտին։

Զքոյդ Աբրահամու ի խորանին լըւեալ
Աւետեաց ծընունդ ի ծնիցելոյ Բանէն։

Զքեզ Մովսէս անկէզ ի մորենին տեսեալ
Եւ սափոր ոսկի՝ մանանայիւ լըցեալ։

Գեղմըն Գեդէոն քաղցրիկ ցաւղով հեղեալ,
Եւ աղբիւր կընքեալ Սողոմոնի տեսեալ։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 402ա—403բ։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 54բ—55բ։
C—ձեռ. № 79, թերթ 336աբ (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 80, թերթ 256ա—257բ (Փարիզ)։
E—ձեռ. № 2541, թերթ 238ա—240ա։
F—ձեռ. № 6495, թերթ 363աբ։
G—Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 409—412։

Խորագիր

ABCDE Փ[ոխ]։ FG Յորդորակ։

Բնագիր

2 B սուրբ փխ միշտ։ E միշտ սուրբ կոյս։
3 C նախատեսացն։
5 CD լուեալ։
6 F Աւետեաւք։ G Զաւետեաց։ CE ծնունդ։ F չիք ի։ F ըզծընիցելոյ։ EF Բանին։
7 A ի մորենին անկիզելի փխ անկէզ ի մորենին։ BCE անկիզելի։
8 E չիք Եւ։ E ոսկեղէն։ C լցեալ։
9 BCE Գեղմն։ F Գեղմ։ C Գեդեովն։ F առ Գեդէոն։ FG քաղցըր։ EFG ցօղով։ EFG լըցեալ փխ հեղեալ։
10 ADG աղբեւր։ C կնքեալ։ ABD Սողովմոնի։ C Սօղոմովնի։

11—1024

Զքեզ Նոյյիաս կոյս յըղացեալ ծանոյց,
Տումար անքընին եւ ամպ թեթեւագին։

Զքեզ դուռըն փակեալ՝ Եզեկիէլ եցոյց,
Լեառըն վիմածին զքեզ Դանիէլ ետես։

Քեզ Գաբրիելի ի կատարումն եկեալ,
Աւետեաց ձայնիւ զուրախութիւն գոչէր։

Դու զանտանելին յորովայնի տարար
Եւ ծընար մարմնով զառ ի Հաւրէ ծընեալն։

Դուռն արեւելեան Ադին դրախտին բացող
Եւ արեգականն արդարութեան ծագող։

Զքեզ այսաւր Որդին քո միածին եկեալ,
Փոխադրեալ դասեաց ի յերկնային խորանսն։

Հիացեալ տեսին իմանալեացըն դասքն
Մարմին հողեղէն վերասլացեալ յերկինս։

Քեզ առ ի պատիւ ընթանային յառաջ՝
Գունդք սերովբէից թեւասքաւղեալ գոլով։

11 AC էսայիաս։ C յղացեալ։ E ծանոյց կոյս յղացեալ։
12 A Տաւմար։ ABE անքըննին։ C անքննին։
13 G Դուռն անխեալ փխ Զքեզ դուռըն։ C Եզեկիել դուռն փակեալ։ A Էզէկիէլ։ F ետես փխ եցոյց։
14 BC Լեառն։
15 ABCEG Գաբրիէլի։
16 F ուրախացիր բերկրեալդ փխ զուրախութիւն գոչէր։
17 C չիք 17—20։
18 FG Հօրէ։
19 F դըրախտին։ AFG բացօղ։ BDE բացաւղ։
20 ABDEF ծագաւղ։ G ծագօղ։
21 AD Որդին միածին այսաւր առ քեզ եկեալ փխ տողի: G այսօր։ B քու։
22 CE Փոխադրեաց յերկրե (E յերկրէ ի) յերկնային քաղաքն փխ տողի: F Փոխադրեաց։ G Փոխեաց։ F յերկրէս փխ դասեաց։ G ի յերկրէ փխ դասեաց։ F լուսեղէն փխ յերկնային։ B քաղաքն փխ խորանսն։
23 C իմանալեացն։ BCFG դասք։
24 E վերայսլացեալ։
26 A սէրոբէից։ B սէրովբէից։ C սերովբէից։ F սերոբէից։ AD թեւասքողեալ։ G թեւասքօղեալ։ G դիմօք փխ գոլով։

Զքեւ քառակերպիցըն հոյլքն ակումբ առեալ,
Սպասաւորէին հրեշտակական երամքն։

Դու ի յերկնաճեմ յաստուածակերտ խորանսն
Զանազան փառաւք պայծառացեալ մըտեր։

Զքեզ առաքելոցըն գովէին զումարք,
Եւ դասք կուսանացն՝ հըրճուողական ձայնիւ։

Քեզ այսաւր տաւնեն եկեղեցւոյ մանկունք
Եւ խոստովանին. «Աստուածածին միշտ կոյս,

Լո՛ւր պաղատանաց յուսացելոցս ի քեզ
Եւ լե՛ր բարեխաւս առ միածին Որդիդ։

Ծո՛ւնր առ ի խոնարհ ընդ հաշտութեան մերոյ
Կըրկնեա՛, մայր կենաց, կամեցողին բարեաց։

Աղբիւրս արտասուաց ընդ փրկութեան մերոյ
Բըղխե՛ա յորդառատ, մարդասիրին ծընող,

Սուրբ զեկեղեցի անշարժ պահել յաւէժ,
Եւ զհաւատացեալքս անփորձ մընալ ի սմա։

27 C չիք 27—32։ B հոյլք։ F խումբ փխ հոյլքն։
28 AD երամք։ E երգով փխ երամքն։
29 F չիք 29—46։ E յերկնայճեմ։ E խորանս։
30 G Փառօք։
31 EG զումար։
32 B կուսանաց։ E հրճուաւղական։
33 G այսօր տօնեն։ C եկեղեցոյ։ E եկեղեցո։ B մանգունք։
34 D Աստուածամայր սուրբ փխ Աստուածածին միշտ։
36 B բարէխաւս։ G բարեխօս։ EG Որդին։
37 D մերում։
38 BE Կըրկնեայ։ C Կրկնա։ A Բանին ուղղված՝ կենաց։ C Կուսի փխ կենաց։ BE կամեցաւղին։
39 ADG Աղբերս։ C Աղերս փխ Աղբիւրս։ E Աղբիւր։ DEG փըրկութեան։
40 C Բղխեա։ E Բըղխեայ յորդատատ։ AG ծընօղ։ BDE ծընաւղ։ C ծնաւղ։
41 G զեկեղեցիս։ DE պահեա։
42 ABEG զհաւատացեալս։ CE մնալ։ BCE սմայ։

Եւ ի գալըստեան մեծի ծագման լուսոյդ
Մըտցուք յառագաստ ընդ իմաստուն կուսանսն՝

Արժանաւորիլ ընդ անմարմնոց դասուցն,
Փառս վերահընչել Երրորդութեանըն միշտ»։

---

43 BCEG *լուսոյն։*
44 C *Մտցուք։* CEG *Կուսիդ։*
45 E *Արժանաւորեայ։* G *Արժանաւորել։* ABD *անմարմնոցըն։* A *դասսն։* D *դասուն*
46 B *վերայհընչել։* C *վերահնչել։* E *վեր երգել* փխ *վերահընչել։* C *Երրորդութեան։*

38

ԿԳ. ՏԱՂ ՓՈԽՄԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ, Ի ՆԵՐՍԷՍԷ

Նոր քերովբէ հողանիւթ, աթոռ էից բարձողին,
Աստուածածին՝ սուրբ տաճար Բանին, ը՛, Հաւր,
Երկինք երկնից ի յերկրի ցուցար, ո՛վ սրբուհի Կոյս,
Մարիամ՝ մայր Աստուծոյ անհարսնացեալ։

Բողէից կուսից համայնից մարդկան ծագեցեր լոյս,
Նոր արեւելք արեգականն արդարութեան,
Սա այսաւր իջեալ զաւրաւք հրեշտակաց առ քեզ, կոյս եւ մայր,
Բարձրացոյց ըզքեզ ի վերինն Երուսաղէմ։

Ծնեալ եւ դասք սուրբ առաքելոցն ի փոխումըն քո,
Համաձայն զըւարթնոցն գովէին զաւրհնեալդ ի կանայս։
Սոցին նըման եւ մեք երգեսցուք քեզ, տիրուհի սուրբ,
Ընդ սրովբէից դասուց բարձրացելոյդ ի փառս։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 410աբ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 55բ—56ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 337աբ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 257բ—258ա (Փարիզ)։*

Խորագիր

A *Այլ տաղ Աստուածածնին, երկրորդ աւուրն։* B տե՛ս վերեւում: C *Մեղեդ[ի] Փոխ[ման]։* D *Այլ տաղ նմին, ի նոյն խորհուրդ։*

Ծայրակապ՝ Ներսես։

Բնագիր

1 C *քերոբե։* D *քերոբէ։*
3 C *Երկնից երկինք* փխ *Երկինք երկնից։*
4 A *անըհարսնացեալ։*
6 C *Ով* փխ *Նոր։* ABD *արեգականըն։*
7 C *Սայ։* C *մայրդ։*
8 A *Բարձըրացոյց։*
9 D *էկեալ։* D *առաքելոց։* C *փոխումն։* B *քոյ։*
10 C *զըւարթնոց։*
12 C *սրովբէից։* AB *բարձըրացելոյդ։* D *փառս ամէն։*

ԿԴ. ՓՈԽ

Նարդոս բուրեալ եղբաւրորդին,
Եւ խուղ թափեալ անուն նորին,
Ընդ աւրհորդ դըստեր Դաւթի
Անճառ սիրով բաղձմամբ կայլի։

Վարդ կարմրերփեան յառաւաւտին,
Սաղարթապատ յերեկոյին,
Արեգական լոյս պարագրի,
Ընդ պատենիւ լուսոյն ծածկի։

Գայ այծեման որթուց նըման,
Վերայ լերանցըն Բեթելեհան,
Եմուտ ի վրանըն Կեդարու,
Արար տաճար իւր լուսատու։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 410բ—411բ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 56բ—57բ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 337բ—338ա (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 258աբ (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 6495, թերթ 211ա։*

Խորագիր

ACD *Փ[ոխ]*։ B **անխորագիր**: E *Տաղ ազնիւ [Գրիգոր լուսաւ.]*։

Ծայրակապ՝ *Ներվագե Աստվածածնին երգ։*

Բնագիր

2 AC *եւղ*։ B *եղ*։
3 CE *դստեր*։
4 C *սիրոյ*։ E *բաղձմամ*։
6 B *երեկոյին*։ C *յերեկորին*։ E *յերեկոին*։
8 E *լոյսոյն*։
9 E *գա*։ AD *այծեմանց*։ CE *նման*։
10 AE *Վերա*։ B ***ի վերա***։ D ***ի*** *վերայ*։ C *լերանցն*։ B *Բեղելեան*։ E ***Բեթելեան* ուղղված՝** *Բեղելեան*։
11 AD *էմուտ*։ C *վրանն*։

Անձրեւըն Հաւր ամպով Հոգւոյն,
Իջեալ ի գեղմն իմանալոյն,
Սերմըն սիրոյ Բանին բուսաւ,
Ցթող յերկրի եւ վերացաւ։

Տաճար լուսոյն աստ բնակեցաւ,
Որքան բնակեալըն կամեցաւ.
Վեր համբառնայ այսաւր կառաւք
Եւ բազմաչեայ քրովբէաւք։

Առաքելոցըն գումարեալ,
Սուրբ կուսանացըն ժողովեալ,
Ծածկեն զկուսից մայրն ի յերկրի
Պայծառ ջահիւք եւ լապտերաւք։

Անմարմնականքըն վայր իջեալ,
Զգերեզմանաւըն պար առեալ,
Ծագմամբ լուսոյ երգել երգ նոր՝
Զերիս աւուրս ոչ լըռելով։

Նոքին զմարմինըն սուրբ առեալ,
Հրեղէն կառաւք վեր համբարձեալ
Ի լուսաճեմ խորանս վերին,
Յեղականաց անմըտելին։

13 C ***Անձրեւն***։ BCE *ամբով*։ CE *Հոգոյն*։
14 E ***գեղմըն***։
15 C ***Սերմն***։
18 AC ***բնակեալն***։
19 BE *համբառնա*։ E *առ նա* փխ *այսաւր*։
20 E *բազմաչա*։ A *քէրովբէիւք*։ C *քրոբեիւք*։ B *քերովբէիւք*։ E *քրոբէիւք*։
21 C ***Առաքելոցն***։
22 E չիք *22—39*։ C *կուսանացն*։
23 A *ընդ վիմօք* փխ *ի յերկրի*։
25 C ***Անմարմնականքն***։
26 C ***Զգերեզմանաւն***։
27 A *զերգս երգելով* փխ *երգել երգ նոր*։
28 C *լռելով*։
29 B ***Նորին*** փխ *Նոքին*։ B *զարմինըն*։ C *զմարմինն*։
32 AD *Յեղանակաց*։ B *Յեղականացս*։ C *անմտանելին*։

Նոյին եւ մեք համաձայնեալ,
Քե՛զ, Տիրամայր, զայս երգս առեալ.
Երկրպագեմք հետ միածնին՝
Մեր փրկութեանըն պատճառին։

Բամեալքս տաւնեմըք ցընծութեամբ
Զվերափոխումըն քո յերկինս.
Գանձին ունակ, փարթամացո՛
Զաղքատս՝ երգել փառս Աստուծոյ։

---

34 B Տիրամայրդ։ D Տիրամայր։
36 C փրկութեանըն պատճառիդ։ D պատճառի։
37 D տաւնեմքըք։ C ցնծութեամբ։
38 C Զվերայփոխումն։ A խնդութեամբ փխ յերկինս։
39 BCD փարթամացոյ։
40 E Աղքատս։ E զփառս։ E տողից հետո՝
Յաւիտեանս յաւիտենից,
Եւ յամենայն ապագայից։

39
ԿՃ. ՏԱՂ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ, Ի ՆԵՐՍԻՍԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ

Նորազուարճ խընդութեամբ բերկրեա՛ ցընծալով,
Կոյս անապական, հարսըն պանծալի Որդւոյ արքայի.
Դուստրըդ վերինն Երուսաղեմի, ո՛վ սուրբ եկեղեցի։

Եկեալ ի Սաբայ դըշխոյ, բերեալ խունկս եւ ոսկի
Նոր Սողոմոնի հաւր իմաստութեան՝ հաւատ, յոյս եւ սէր.
Թագուհի գերապանծ վայելչութեամբ պայծառացեալ, ո՛վ սուրբ եկեղեցի։

Բաբաւնոյն շըրթանց շընորհք ըզքեւ, ը՛, սփռեցան,
Թագաւորըն ցանկացաւ պայծառ քո գեղոյ, մոռա ըզտուն Հաւր.
Հարսն ի հեթանոսաց ընտրեալ ի յազգաց, ո՛վ սուրբ եկեղեցի։

Աղբյուրներ

A—Ձեռ. № 7785, թերթ 394բ—396ա։
B—Ձեռ. № 3503, թերթ 203բ—205բ։
C—Ձեռ. № 79, թերթ 370բ—371բ (Փարիզ)։
D—Ձեռ. № 6495, թերթ 394ա։

Խորագիր

A Այլ տաղ Եկեղեցւոյ, ի Ներսիսէ Հայոց կաթուղիկոսէ ասացեալ։ B Այլ տաղ Եկեղեցւոյ, ի Ներսիսէ կաթողիկոսէ Հայոց։ C Տաղեր Եկեղեցւոյ, Ներսիս[ի] կաթո-ղ[ի]կոսի]։ D Մեղեդի ագնիւ։

Ծայրակապ՝ Ներսեսի է երգս։

Բնագիր

1 B Նորազըւարճ։ C խնդութեամբ։ D բերկրեալ ցընծայով։
2 C պանծալի։ CD Որդոյ։ C արքաի։
3 B վերին։ A Երուսաղէմի։
4 AC Եկեալք։ ABC Սաբա։ C դշխոյ։ C խունկս։
5 A Սողովմոնի։ B Սողովմոնիս։ D հօր։ C իմաստութեանն։ D իմաստութիւն։ C սեր փխ սէր։
7 D չիք 7—36։ BC Բաբունոյն։ C շրթանց։ B ըզսփռեցան փխ ը՛, սփռեցան։ C ըզփռեցան փխ ը՛, սփռեցան։
8 B Թագաւորըն։ C Թագաւոր։ A Հօր։

Սրտիւ ի սէր քո հարեալ փեսայն երկնաւոր,
Արեամբ իւր գնեալ մաքրեալս յանմաքրից կողին վտակաւք·
Դըշխոյ զարդարեալ ի վերջաւորս յոսկեհուռն, ո՛վ սուրբ եկեղեցի։

Ծղեալ ի հիմունըս քո քարինք պատուականք՝ յասպիս, կարկեհան,
Զդասս առաքելոցն եւ մարգարէից·
Քաղաք Աստուծոյ ուրախացեալ գընացիւք գետոց, ո՛վ սուրբ եկեղեցի։

Սիւնս եաւթըն կանգնեալ ի քեզ ճարտարապետն,
Ջեաւթնարփեան շընորհս պէսպէս պարգեւաւք Հոգւոյն բաժանմամբ·
Տուն իմաստութեան, յորում խառնի գինին ուրախարար, ո՛վ սուրբ եկեղեցի։

Ի նոյն պարիսպ քո շինեալ աշտարակ ոսկեղէնս.
Պատուար արծաթի, դրունք երկոտասան մի մի մարգարտեայ·
Մայրաքաղաք վերինդ Երուսաղէմ, ո՛վ սուրբ եկեղեցի։

Երեւեալ ախճապակըք քո բիւրեղ սառնագոյն,
Ի նմա որդիք լուսոյ լուսով կերակրեալ գառամբն Աստուծոյ.
Սիոն լեառն, յորում հոգիք անդրանկաց գրելոց ի յերկինս, ո՛վ սուրբ եկեղեցի։

Եկին ի հեռաստանէ որդիք քո ցըրուեալք,
Զդըստերըս քո ուսովք բարձեալ թագաւորք բերին ընծայիւք.
Տաճար նոր, գերապատուեալ քան զառաջինն ի փառս, ո՛վ սուրբ եկեղեցի։

11 AB մաքրեալ։
12 C վերջաւորս։ ABC յոսկէհուռն։
13 C հիմունս։ B կարկէհան։
14 B Զդասս։ AB առաքելոց։ C մարգարեից։
15 C գնացիւք։
16 B իաւթն։ C եւթըն։
17 C Ջեւթնարփեան։ C Հոգոյն։
19 B պարիսպ։ C աշտարակս։ B ոսկեղենս։
20 C երկոտասանս։ ABC մարգարտեա։
22 B քոյ։ A բեւրեղ։
23 B նման։ C գառամն։
24 AB Սիովն։ C գրելոցն։ C չիք ի։
25 C ցրուեալք։
26 C Զդստերս։ A քոյ։ C ընծաիւք։

Բամեալ ժողովին ի քեզ մանկունք առագաստի,
Պարեն ընդ հրեշտակս գինեաւ սուրբ արեամբն հացիւըն կենաց.
Հարսնարան յաւէժ հարսանեաց անմահ փեսային, ո՛վ սուրբ եկեղեցի։

Գոչեա՛ ուրախութեամբ, երբեմն՝ ամուլ, անծին,
Եւ արդ՝ բազմորդի, քան զարամբին ծընար ազգս եւ ազինս.
Մայր հաւտից բանաւորաց եւ լուսակիզըն գառանց, ո՛վ սուրբ եկեղեցի։

Ստեամբըք կերակրես միշտ ըզմանկունս կաթամբ եւ մեղու՝
Հին եւ Նոր Կտակարանաւք, մարմնով եւ արեամբ քո սուրբ փեսային.
Մայր հոգւոց, երգեմք ի քեզ Երրորդութեանն ըզփառս, ո՛վ սուրբ եկեղեցի։

28 B ժողովին։ BC մանգունք։
29 B հրըշտակս։ C արեան։
30 C յաւեր փխ յաւէժ: C փեսաին։
32 AB ծնար։
33 A լուսակիզն։ B լուսասկիզբըն։
34 B Ստեամբք։ C Ստեամբ։ B զմանգունս։ C ը՛, մանգունս։
36 C հոգոց։ B Երրորդութեան։ B ո՛ով փխ ո՛վ։

ԿԶ. ՓՈԽ

Ի լուսոյն արփւոյ առ լոյսն, որ յԵրուսաղէմ,
Սատուերն անգիտութեան ի քէն հալածեցաւ.
Ուրախ լե՛ր, ցընծա՛, Սիոն, մայր եկեղեցի,
Իւսեալ քեզ պըսակ փառաց յաւրինէ արքայ:
Բախճական ձայնիւ գոչեա՛, Երուսաղէմ, զՏէր,—
Բազմի յառագաստ քո սուրբ փեսայն երկնաւոր,
Երգս առեալ պարեն սրովբէք սըրբասաց ձայնիւ,
Կայ դըշխոյ յաջմէ փառաւք սուրբ թագաւորէն,—
Եւ զարթո՛ զմանկունըս քո յաւրհնաբանութիւն:
Ղամբարափայլ տաճար երանգաւք ծաղկեալ,
Երկնից վեհագոյն գըտար գերապանծ լուսով,
Ցուցաւ արեգակն ի քեզ՝ պայծառ աստեղաւք,
Ի ձայն ցընծութեան գոչեա՛ փըրկողին ըզփառս:

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 396 աբ:*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 205բ—206ա:*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 371բ (Փարիզ):*

Խորագիր

AC *Փ[ոխ]:* B անխորագիր:

Ծայրակապ՝ *Ի սուրբ եկեղեցի:*

Բնագիր

1 C *արփոյ:*
3 AB *Սիովն:* C *եկեղեցոյ:*
4 C *Իւսեալ:* B *պսակ:*
5 C *գովե:* AB *ըզՏէր:*
6 B *սուբ* փխ *սուրբ:* C *փեսայ:*
7 A *սրոբէք:* C *սերոբեք սրբասաց ձայնիւ:*
8 C *Կա:* C *ընդ աջմէ* փխ *յաջմէ:*
9 BC *զարթոյ:* C *զմանգունս:*
10 C *Ղամբարափայլեալ:* A *երանկաւք:*
11 BC *վերագոյն:* C *գտար:*
13 C *ցնծութեան:* BC *փրկողին:* C *ըզփառս այժմ եւ:*

ԿԷ. ՏԱՂ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ, Ի ՆԵՐՍԻՍԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ

Յաւէժ, եկեղեցի, ցընծա՛,
Եկեալ ի քեզ փեսայն.
Ե՛լ ընդառաջ, դըշխոյ հարսն:
Ի զարդ շափիւղայ զարդից՝
Մայր Սիոն որդւովք բերկրեալ,
Մայրաքաղաք յաւէժ պըճնեալ:
Թագաւորն եկեալ ի քեզ,
Զքո մանկունսդ զարթո՛ ի յերգս.
Յորջորջ քեզ վերըստին ծընունդ
Ի չուրցն աւազանին լուսոյ:
Առաքելական հիմըն,
Մարգարէից քարոզ,
Երկնանըման երկինք
Ի քեզ հաստատեալ սեղան:
Հայր վըկայելով Որդւոյ,
Ի քեզ հաց կենաց բաշխեալ,

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 338աբ:*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 206ա—207ա:*

Խորագիր

A *Այլ տաղ եկեղեցւոյ սրբոյ:* B տե՛ս վերևում (*Այլ տաղ*):

Բնագիր

1 B *Յաւէրժ:* B *ցընծայ:*
2 A *Ալ* փխ *Եկեալ:*
3 A *ըառաջ* փխ *ընդառաջ:*
4 A *շղայ* փխ *շափիւղայ:*
5 AB *Սիովն:* A *որդւ* փխ *որդւովք:* B *որդաւք:*
8 B *զմանգունսդ զարթոյ:*
13 B *Երկնայնըման:*

Հոգին աղաւնակերպ իջեալ
Ի վերայ մարմնացեալ Բանին։
Տաւնիւս ի տաւնս երգով
Միշտ գոչեսցուք ձայնիւ,
Ի սմա ըզՊաւթեանն երգեմք
Զոր արար Տէր. Եկայք ցընծասցո՛ւք.
Հաւր եւ Որդւոյ պատիւ,
Նորոգողին ըզփառս
Այժմ եւ հանապազ ի նոյն,
Նոյն յաւիտեանս, ամէն։

ԿԸ. ՓՈԽ

Ի յերգս սիրեցեալ անձին,
Նիշ բանի նըշան առեալ.
Բեւկրին զուարճացեալ անձինք,
Սեռք երկնաւորաց խըմբից։

Լերինք Սինային զարդիւք.
Տառք մարգարէիցն ըղձիւք,
Ի յուղխից շարժեալ գետոց
Սիք հարաւ ազդից հողմոյն։

Տունկ տեսանողաց մայրից,
Ծաղիկ մատուցին վարդից,
Ծովուն խուճապեալ շարժեալ,
Խաղայր յեզերացն ափունս։

Նոր զարմանք յերկրի տեսին,
Նոր գեղապարեն երգ նոր,
Կանայք են երկու թռուցեալ
Ի ներքս աւդային հողմոց։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 338բ—339բ։*

B—*ձեռ. № 3503, թերթ 207ա—208ա։*

C—*ձեռ. № 80, թերթ 306ա—307ա (Փարիզ)։*

Խորագիր

AB անխորագիր: C *Փ[ոխ]։*

Բնագիր

4 B *խըմպից։*
5 A *զարդուք։*
6 AC *Տուք* փխ *Տառք։*
7 B *յուխից։* C *յախտից։*
8 A *Աւդ հարաւին հողմոյն* փխ տողի:

Թեւս են տարածեալ ի յաւդս,
Սիրասլաց աւդիւք ճեմեալ,
Հիւսք են հուր եռանդ շաղեալ
Նոյն բայաստեղնեայ հրէից։

Հեզ կամար ի սէր շարժեալ,
Ծիր երկնի շաւիղ աւդից,
Լոյս առաւաւտին ծագեալ
Արեգակնային աչացն։

Լիալիր լըրմամբ լուսոն,
Նոյն գունագեղի գունին,
Ի սէր շընչմանէ բուրեալ
Ի քիմս իւղաբեր հոտոցն։

Նիւթ յաննիւթ կապեալ շըրթանց,
Ձայն ի Սադայէ լըւեալ,
Ձեռքըն ծաւալեն զըմուռս,
Հոտ անոյշ բուրեն ըզխունկս։

Ի ստեանց աւրիորդք ընտրեալք,
Դըստերք Սիոնի վերին,
Յայտ ծանեալ տեսաք յամպոյ,
Կոյսք են կաթոգին գեղով։

Այսք են գուշակեալ ըսմայր,
Նոր Սիոն նըման Սիոնեայ,

20 BC բայաստեղնեա։
26 A գոյով փխ գունին։
27 B հընչմանէ։
28 ABC եղաբեր։ AC հաւտոցն։
31 B ըզմուռս։
32 BC Սպարենաբուրեն (C Սփարենաբուրեն) փխ Հոտ անոյշ բուրեն։ A անուշ։ B ըզխունկսն։
33 B ընդրեալք։
34 ABC Սիովնի։
36 AC գեղովն։

Փառք են ի Սիոն ծագեալ
Ի Հաւրէ լուսոյ փառաց։

Ի մեծ հարսնարանն Սիոն
Նոր Երուսաղէմ յայտնեալ,
Բրաբիոն պըսակ փառաց
Ի սմանէ կանգնեալ նըշան։

Բաբունիքըն քեւ պարծին,
Սըրբոց սըրբասնեալ անձինք,
Որ ես գերագոյն երկնից
Նորահրաշ յերկրի յայտնեալ։

Նոյն քեւ նորոգի սեղան՝
Ջենարան անմահ կառին,
Ի մեզ նա բաշխէ պարգեւ
Կենացունաբեր ի կեանս։

Անմահագործեալ փառաւք
Զ'ի Հոգւոյն ծընեալսն ի սմա,
Յորոց փառատրի երգով
Այժմ եւ յաւիտեանս, ամէն։

39 C Սիովն։
41 C Սիովն։
42 B յԵրուսաղէմ։
44 A սմա է փխ սմանէ։
50 C Ջէնարան։
54 C Հոգոյն։ B սա փխ սմա։
55 B փառաւորի։

12—1024

41

ԿԹ. ՏԱՂ ՍՈՒՐԲ ԽԱՉԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ, ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ

Նոր դրախտին եկեղեցւոյ
Ծառ կենաց տընկեալ ի մէջ,
Զոր ոչ քրովբէիւք փակեալ,
Այլ դիւրահուպ ի մէնջ։

Երկակի ներհակաց տիպ
Մահաբերին տընկոյն ձեւով
Եւ կենարարաւն ի քեզ
Ծառոյն կենաց նըման։

Բուղէից բանաւորաց
Բանալի եղեր դրախտին,

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 428ա—429ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 224ա—225ա։*
C—*ձեռ. № 80, թերթ 281բ—282բ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 6495, թերթ 381աբ։*
E—*ձեռ. № 231, թերթ 504բ (Երուսաղեմ). տե՛ս «Սիոն», 1949, № 7, էջ 176։*
F—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 412—413։*

Խորագիր

A տե՛ս վերևում: B *Կարգ սուրբ կենսաբեր խաչին Քրիստոսի, տաղ տեառն Ներ-ս[իսի] կաթ[ողիկոսի]։* C *Այլ տաղ սուրբ խաչին Քրիստոսի, ի Ներսիսէ կաթողիկոսէ։* D *Մեղեդի ազնիւ [Ա ււուր]։* E *Տաղեր սուրբ խաչին. տեառն Ներսէս կաթողիկոսի եր է* (տպագրում՝ *Տաղ սուրբ խաչի*)։ F *խաչի։*

Ծայրակապ՝ *Ներսիսի ե։*

Բնագիր

1 D *եկեղեցոյ։* E *եկեղեցւու։*
2 BF *տընգեալ։*
3 BCE չիք *Զոր։* ADF *քրոբէիւք։* EF *պահեալ* փխ *փակեալ։*
6 A *Մահաբեր։* D *Մահացուցիչ։* BF *տընգոյն։* CE *տընկոյ։* ABEF *ձեւովք։*
7 DF *քէն։*
8 A *Դու ծառոյն։* DF *Պըտուղ կենաց մարդկան* փխ տողի:

Մըտից վերըստին ի նոյն
Անփոփոխելի կայիւք։

Սեռն անապակ սիրոյ էին
Ծածկելոյն առ Հայր յայտնիչ.
ԶՈրդին իւր տալով վասն իմ
Ի մահ մարմնով ի քեզ։

Իմանալի տապան Նոյեան,
Զաւժանդակեալքս ի քեզ պահեա
Ի հեղձական մեղաց ծովէ
Եւ ի հըրեղէն գետոցն։

Սաբեկայ ծառոյն նըման
Ոչ խոյ յողջակէզ կախեալ,
Այլ գառն Աստուծոյ զենեալ
Մեզ հաշտութեան նուէր։

Ի Գողգոթայ կանգնեալ սանդուղք
Տեսլեամբ Յակոբայ ցուցեալ
Հրեշտակաց իջման՝ յերկիր
Եւ մարդկան ելից՝ յերկինս։

---

11 E *Մտից։*
13 C *Սէռն։* BD *անապական։*
14 C *Ծածկեալոյն։* D *Ծածկելոյ։* AEF *Հօր։* D *Հայր։*
15 BCEF *տալ։*
16 D *Մարմնով ի մահ։*
18 ACDE *Զաւժանդակեալս։* F *Զօժանդակեալքս։* D *պահեայ։* EF *պահեա։*
19 A չիք *Ի։* D *Եւ փխ Ի։* B *հերձական։* F *հեղձմանէ։* D *ծովուս։* F *ծովէս։*
20 BDEF *հրեղէն։* BF *գետոց։* D *գետոյն։*
21 E *Սաբեկա։*
24 D *ի հաշտութեան։* DE *նուէր։*
25 ABCF *Գողգոթա։* B *կանկնեալ։* ABCDF *սանդուխք։* E *սանդուխք։*
26 C *Յակովբայ։* E *Յակովբա։*
27 D *Հրեշտակացն իջմամբ։*
28 F չիք *Եւ։* D *ելիւք։*

Երեւեալ Մովսեսեան ցուպ՝
Զծով մեղաց հերձանելով,
Եւ Իսրայելի նորոյ
Դու առաջնորդես ի լոյս։

---

29 F չիք *29—32*։ ACDE ***երեւեալ***։ AC ***Մովսիսեան***։ BE ***Մովսէսեան***։ ACE ***ը՛, ցուպ***։ D ***ցուպ Մովսիսեան***։
30 ABCE ***Ըզծով***։
31 AC ***Իսրայէլի***։ B ***Իսրաելի***։ DE ***Իսրայեղի***։ D ***նորոյս***։ E ***նորու***։
32 BDE **չիք** ***Դու***։ C ***Առաջնորդես դու***։

Հ. ՓՈԽ

Կենաց փայտ տնկեալ ըզքեզ տնկողին զԵդեմ,
Զտընկագործն էից ի քէն պըտղաբերեցեր։

Անհասին ի սրովբէից բոցեղէն թեւոց
Հողեղէն բնութեանս եղեր դիւրահաս պատճառ։

Թագաւորն երկնից ի քեզ տարածմամբ ձեռաց
Ժողովեաց ըզհեռացեալսն ընդ թեւօք իւրովք։

Որ ըզկապ մահու ելոյծ կապելովն ընդ քեզ.
Ի կապից մեղաց ըզմեզ արձակե՛լ հայցեմ։

Ղեղւոյն դառնութեան փոխան, զոր վասն իմ էարբ,
Դառնաբեր վիժմունք հոգւոյս քաղցունք բըղխեսցեն։

Աղբյուրներ

A—***ձեռ. № 7785, թերթ 429աբ***։
B—***ձեռ. № 3503, թերթ 225ա—226ա***։
C—***ձեռ. № 80, թերթ 282բ—283բ (Փարիզ)***։
D—***ձեռ. № 6495, թերթ 381բ—382ա***։
E—**Ներսես Շնորհալի**, *Բանք չափաւ, էջ* ***413—416***։

Խորագիր

AD *Փ[ոխ] (D թերթ 382ա՝ Յորդոր)*։ BC **անխորագիր**: E ***Յորդորակ***։
Ծայրակապ՝ *կաթողիկոսի Հայոց*։

Բնագիր

1 B ***տընգեալ***։ D ***տընկօղին***։
2 C ***Զտընկագործ***։ D ***Զտնկագործն***։ E ***քեզ***։
3 DE **չիք** *ի*։ A ***սրոբէից***։ D ***սերոբէից***։ E ***սերովբէից***։
5 BC ***երկնի***։
6 A ***ըզհեռացեալս***։ C ***ըզհեռացեալսըն***։ C **չիք** ***ընդ***։ D ***թեւաքն***։ E ***թեւօքն***։
7 A ***էլոյծ***։ DE *ի* **փխ** ***ընդ***։
9 BCD ***Ղեղոյն***։
10 BDE ***վիժանք***։ CD ***հոգոյս***։ D ***բըխեսցեն***։

Ի քեզ բեւեռմամբ ձեռացըն զիմս արձակեա՛,
Հեղուեալ ոտիքն ուղղեա՛ զգընացս իմ յերկինս։

Կենդանուոյն մահուամբ մարմնով՝ զհոգիս իմ կեցո՛,
Խոնարհեալ զըլխոյն ընդ իմ՝ զիմըս բարձրացո՛։

Որ խոցմամբ կողին տիգաւ վասըն կողածնին
Մաքրեցար հրահոս բըղխմամբ կըրկին վըտակացն,

Սըրբե՛ա ջրովն այնու զմարմնոյս յանցանս արտասուաւք·
Եւ զհոգւոյս մասունս մաքրեա՛ արեան վըտակաւն։

Ի դըժոխս իջմամբըն քեւ ազատեաց զգերեալսն.
Ազատե՛լ մաղթեա եւ զիս ի բանտէ մեղաց։

Հոսեալ հրեղինաց դասուցն առ գերեզմանաւն
Զքոյդ նախապատիւ անուն վերաձայնէին։

Առ խընկաբերիցըն դասս փողէր զըւարթունն.
— Զխաչեալն,—ասէ,—զի՞ խընդրէք, չէ աստ, այլ յարեաւ։

Յորժամ լուսափայլ ծագիս ի յարեւելից,
Զմեզ լուսաւորեա՛ փառաւք, նըշան տէրունեան։

Որով զուարճացեալ ցընծան դասք խաչակրաւնիցն,
Զուարճակից լինել նոցին զմեզ արժանացո՛։

Յանկալի վերնոց դասո՛ւցըն համադասեա՝
Ընդ նոսին Երրորդութեանըն միշտ երգելով ըզփառս։

---

11 D ձեռացն ըզզիմս արձակեալ։
12 D Հեռուեալ։ B զգնընացս։ C զգընաց։ D ըզգընացս։ E ըզգնացս։
13 D տողից առաջ՝ Յորդոր[ակ]։ BCD Կենդանոյն։ BC կեցոյ։
14 D վասն փխ ընդ։ BD բարձրացոյ։
16 D բըխմամբ։
17 DE արտասուօք։
18 C զհոգոյս։ D զհոգոյ։ D սխալանս փխ մասունս։ E մեղանս փխ մասունս։
19 E զգերեալսն։
20 CE բանդէ։ D ըզմեզ ի մեղաց մերոց փխ եւ զիս ի բանտէ մեղաց։
21 D դասուց։ DE գերեզմանին։
23 B խընգայբերիցըն։ B դասն։ E զաս։ C զուարթունն։
24 DE Զխաչելեալն։ D ասէր փխ ասէ, զի՞ խընդրէք։ E չիք զի՞։
26 E փառօք։

27 D զըւարճացեալ։ E խաչակրօնից։
28 D Րախակից փխ Զուարճակից։ B արժանացոյց։
29 B Ցանգալի։ D համաձայնեալ փխ համադասեա։
30 D Ընդ նոսին երգել ըզփառս սուրբ Երրորդութեան փխ տողի։ E Երրորդութեանց երգել միշտ։

42

ՀԱ. ՏԱՂ ՍՈՒՐԲ ԽԱՉԻՆ. ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ

Միակն ի միոյն յանըսկիզբն էէն անեղ,
Ծնեալ նոյնաբար անժամանակ Որդին։

Որդին անեղին եղելոց էակ ընդ Հաւր,
Հոգւով ներգործեալ զարարածոց գոյակս։

Գոյակ նախեղակ իննեկի դասուց աննիւթ,
Հոգւոց հրեղինաց Երրորդութեանըն հուպ։

Հուպ իւր տիրական պատկերաւ պատուեալ ըզմարդն՝
Եղեալ տընկագործ անմահական դրախտին։

Դրախտին Ադենայ ծառ կենաց ի մէջ նըմին,
Դիմակ մահառիթ՝ մի՛ ճաշակել պատուէր։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 432բ—433բ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 231ա—232բ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 385բ—386ա (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 264բ—265բ (Փարիզ)։*
E—*«Բազմավէպ», Վենետիկ, 1889, սեպտեմբեր, էջ 269—270։*

Խորագիր

A *Տաղ սուրբ խաչին, Ներսիսի կաթուղիկոսի ասացեալ։* BE *Տեառն Ներսիսի կաթողիկոսի Հայոց* (E չիf), *ի սուրբ խաչն, տաղ խոսրովային։* C *Այլ տաղ խաչի, ասի և Ուրբաթին։* D անխորագիր:

Բնագիր

1 B *Միակոյն* փխ *Միակն ի միոյն։* C *միո* փխ *միոյն։* D *անըսկիզբ։*
2 C *Որդի։*
3 ACD *Որդի։* BDE *եղելոցս։* E *Հօր։*
4 C *Հոգով։*
5 ABCE *իննակի։* D *իննեակի։*
6 C *Հոգոյ։* C *Երրորդութեան։* E *Երրորդութեանն։*
8 B *տընգագործ։* C *տնկագործ։*
9 C *Ադենա։* E *նորին* փխ *նըմին։*
10 A *զպատուէր։* C *պատուեր։*

Զպատուիրան լուսոյ խաւարին խաբմամբ թողեալ՝
Մերկացաւ զլոյսն անըստուերական փառացն։

Փառաց Թագաւորն ի խընդիր եկեալ իւրոյ
Ստեղծեալ պատկերին՝ ըզնոյն առեալ բնութիւն։

Բնութիւն միացեալ կուսական ծնընդեամբ Բանին,
Ընդ հողեղինիս անյեղապէս գոլով։

Գոլով յաշխարհի հրաշալի ծագմամբ լուսոյն.
Եկեալ կամաւ Հաւր ի կատարումըն գրոց։

Զգիրս մարգարէիցն նախաձայն բարբառ լըցեալ՝
Ի խաչ բարձրանալ երկնակառոյց ձեռինն։

Ձեռին Ադամայ փոխանակ ձըգմանն ի ծառն,
Տարածեալ ի սմա զիւր զանարատ բազուկն։

Բազուկ կարութեան Հաւր աջոյ ձեռինն մարմնով
Կամաւ բեւեռեալ ի կենսունակ փայտին։

*
* *

Փայտըն կենարար քառանկիւն կանգնեալ յերկրի
Քառակողմ ազանց անմահ արկեալ սեղան։

11 C *Պատուիրան։*
12 ABDE *ըզլոյսն։* C *անստուերական։*
13 C *խնդիր։* AD *եղեալ։*
14 C *զնոյն։*
18 E *Հօր։* C *կատարումն։*
19 D *Զգիր։* C *մարգարէից նախաձայնեալ։* C *լցեալ։*
20 C *ձեռին։*
21 BCE *Ձեռինն։* D *փոխան։* E *ծառըն։*
23 E *Հօր։* C *ձեռին։*
25 A լուսանցքում՝ *Փ[ոխ]։* B լուսանցքում՝ *Այլ ազգ է, ի Միայնոյն։* C *Փայտն։* AD *քառանկիւնի։* BCE *քառանգիւն։*
26 C *անմ* փխ *անմահ։*

Սեղան Աբրահամին Սահակայ տուեալ փոխան
Խոյ ի յողջակէզ ընդ բանաւոր զենմանն։

Զենեալ ի վերայ քառաթեւ խաչին, անմահ
Գառըն Աստուծոյ՝ բարձող մեղաց մարդկան։

Զմարդկայինն առ Հայր աւանդեալ զհոգի, որով
Աղաղակելով՝ էլի էլի գոչէր։

Գոչմամբ զարհուրեալ սանդարամետիցըն հոյլք,
Սարսեալ սաքրէին յանդընդաստոյլ խաւարն։

Խաւար լուսածին միջաւրեայ եհաս ժամու,
Որով լուծանէր զխաւար մեղաց մահուամբ։

Մահուամբ անմահին մահու մեռանէր պատճառ,
Եւ ի մեռելոց յառնէր բնութիւնս անկեալ։

Անկեալ նախահայրն մահաբեր ծառոյն հըպմամբ,
Կանգնէր կենարմատ փայտին մերձեալ ի նմա։

Նըման նոյնակի ի յաւձին հարեալ թունից,
Լուանայր կողածինըն տիգախոց կողիւն։

Կողին դուզնաքեայ շիթք արեան հոսեալ շնորհեաց
Յաւէժ միշտ երգել Երրորդութեանն ըզփառս։

---

27 BCE *Աբրամին։* BC *Սահակա։* ABDE *տըւեալ։*
29 C *վերա։*
30 BE *Գառն։* C *Գառընն։* AB *բարձաւղ։*
31 C *Զմարդըկայինն։* E *զհոգին։* C չիք *որով։*
32 B *էլի եղի։* E *Ելի ելի։*
33 C *արհուրեալ* փխ *զարհուրեալ։* B *սանտարամետիցըն։* E *սանդարամետիցն։*
34 C *խաւար։*
35 B *միջաւրեա։* C *մեջաւրեա։* E *միջօրեայ։* A *էհաս։*
37 E *մահուն։*
38 BCE *անգեալ։*
39 BCE *Անգեալ։* C *հպմամբ։*
40 C *Կանգեր* փխ *Կանգնէր։* BC *ամայ* փխ *նմա։*
41 CE *նման։* E *յօձին։* C *թիւնից։*
42 ACD *կողածինն։*
43 C *դոզնաքա։* BC *շիտք։*
44 C *Յաւետ։* BE *Երրորդութեանըն։* BCE *փառս։*

ՀԲ. ՓՈԽ

Արդ, աւրհնեալ ես փայտ կենաց եւ փըրկութեան,
Զոր տեսանողացըն ծանուցեալ զխորհուրդն։

Զքեզ Նոյեան տապանըն գուշակեաց փըրկող՝
Զծառոյն Սաբեկայ զառն Աստուծոյ կախեալ։

Սանդուղք Յակոբեան յերկրէ յերկինս ելից,
Յուպըդ Մովսեսեան ծովահերձող մեղաց։

Զմահաշունչ վիշապըն կըլանող հրաշիւք,
Զող բարձող աւձին ի յաւրինակ ներհակ։

Գաւազան ծաղկեալ Ահարոնի նորոյ,
Զարքայն երկնաւոր պըտղաբերեալ ի քեզ։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 451ա—452ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 233ա—234բ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 386բ—387ա (Փարիզ)։*
D—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 416—417։*

Խորագիր

A *Փ[ոխ]։* BC անխորագիր: D *Ի նոյն։*

Բնագիր

1 D չիք *1—18։* C *փրկութեան։*
2 B *զխորհուրդ։*
3 A *փըրկաւղ։* C *փրկող։*
4 A *Զծառոյդ* ուղղված՝ *Զծառոյն։* B *Զծառոյդ։* C *Սաբեկա։*
5 BCD *Սանդուխք։* B *Յակովբեան։* B *էլից։*
6 C *Յուպդ։* AC *Մովսիսեան։* B *Մովսէսեան։* A *ծովահերձաւղ։*
7 A *կըլանաւղ։* C *կլանող։*
8 A *բարձաւղ։*
10 C *պտղաբերեալ։*

Գայիսոն յաղթող նոր Յեսուայ բարձեալ,
Կանգնեալ Գողգոթա՝ նըշան ընդդէմ մահու։

Կառըք քառադէմ քերովբէիւք բերեալ,
Սուրբըն սրովբէից փառաւք ի քեզ բազմեալ։

Լեառըն դիտանոց իմանալի Սիոն,
Սիւն իմաստութեան տանըն Աստուծոյ բարձող։

Լոյս Տեառն երեսաց նըշանակեալ ի մեզ,
Զէն երկիւղածաց դիմակ նետից գաղտնեաց։

Բարունակ բերող ուրախարար պըտղոյն,
Հընձան ողկուզի ճըշմարտութեան որթոյն։

Սեղան հոգեւոր յերկնից իջեալ հացին,
Խառնարան անոյշ երկնավըտակ աղբիւրն։

Խորհուրդըն ծածկեալ ի սկըզբանէ յազգաց,
Քեւ յայտնեալ ցուցաւ Բանն ի Հաւրէ ծընունդ։

Զլոյս փառաց արկողն, որպէս զաւթոց ծածկոյթ,
Մերկ կրեցեր մարմնով ընդ մերկութեան մերոյ։

Արեամբ Աստուծոյ հոսեալ ի քեզ ներկար
Եւ յահեղ բոցոյն ոչ տապացեալ կիզար։

11 C Գախսոն։ A Յէսովա։ B Յեսովայ։ C Յեսուա։
12 C Կանգներ։ C նշան։
13 A քէրոբէիւք։ C քերոբեիւք։
14 C Սուրբն սրոբեից։ A սրոբէից։
16 AC բարձաւղ։
17 C նշանակեալ։
18 BC երկեղածաց։
19 AB բերաւղ։ C պտղոյն։
20 A Հընծան։ C Հնծան։ D Հընչումն փխ Հընձան։ C ճշմարտութեան։
22 B կըրկնավըտակ ուղղված՝ երկնավըտակ։ C կրկնավտակ։ ABD աղբերն։
23 C չիք 23—24։
24 D Հօրէ։
25 ABC արկաւղն։ D արկօղն։ C զաւթոյց։ D զօթոց։
27 C Արեամբն։

Աթոռ անեղին քառակերպեան գըտար
Եւ կառք հըզաւրին՝ հեծելութեան մարտի,

Որով ի դըժոխս իջեալ փըրկեաց զգերեալսն
Եւ քեւ պըսակեաց զեկեղեցի իւր սուրբ։

Պահեա ի հաւատըս ճըշմարիտ ըզսա,
Ի սմա՝ եւ զմանկունըս հաւատոյ անշարժ։

Զգիր պարտեաց մերոց լուասցես ջըրոյն բըղխմամբ,
Ի կեանըս գրեսցես արեամբըն ի քեզ մածեալ։

Եւ յորժամ ծագիս յարեւելից նըշան,
Շնորհեա՛ մեզ դասիլ խաչակրաւնից դասուցն։

Ընդ նոսին երգել միշտ աւրհնութիւն յաւէտ,
Սուրբ Երրորդութեան փա՛ռք յաւիտեանս, ամէն։

29 C գտար։
30 C հզաւրին։ D հըզօրին։ C մարտին։
31 B չիք 31—32։ C դժոխս։ D դըժոխսն։ C փրկեաց։
32 C պսակեաց։
33 C Պահա։ BD ճըշմարիտս։ C ճշմարիտ։ B ը՟, սա։ C ըզսա։
34 B զմանգունըս։ C ըզմանգունս։
35 C ջրոյն։ B բըխմամբ։ C բխմամբ։
36 D արեամբ։
38 C Շնորհա։ D խաչակրօնից։
39 D օրհնութիւն։
40 CD Երրորդութեանն։

43

ՀԳ. ՏԱՂ ՍՐԲՈՑ ՀՐԵՇՏԱԿԱՊԵՏԱՑՆ, Ի ՆԵՐՍԻՍԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ

Առաջինըն լոյս երրեակ եւ միաստուածութիւն
Բանիւ յանէից զերկրորդ լուսոյ ստեղծ նախ ըզգոյս։

Գերագոյն գոլով հուպ խորական փառաց տեսողք՝
Դասք սերովբէիցն եւ քերովբէք, հոյլք աթոռոցն։

Երկրորդ պարունակ պարագրելոց սոքումբք վեհից՝
Զաւրութեանցըն խումբք իշխանութեանց եւ տէրութեանց։

Էրրորդ հուսկ յետոյ՝ պետականացըն պետութիւն,
Ընդ հրեշտակապետսն եւ հրեշտակացըն բազմութիւնք։

Թագաւորք յաւէտք եւ քահանայք մըշտանըւէրք,
Ժառանգորդք երկնից արքայութեանն ի սկըզբանէ։

Ի Հաւրէն լուսոյ լոյս գիտութեան միշտ ընկալեալք,
Լոյս իմաստութեան որդւոց մարդկան վերաբերողք։

Խոնարհագունիցն ի վեհագոյն դասուցն առեալք,
Ծագումն իմաստից լուսապայծառ հեղումն յարփւոյն։

Կամաւոր բարիք ի յաղբիւրէն բարւոյ հոսեալք,
Հոգիք հարկաւորք վեհին կամացըն սպասաւորք։

Ձեւանան տեսլեամբ ձինանըման պատմուճանաւ,
Ղամբարք լուսափայլ վառեալք ի տիպ ըզգայական։

Ճառագայթք փառաց գերապայծառք եւ պանծալիք,
Մերձ յանհըպելի լոյսըն մաքուր աստուածութեանն։

Յիննեակ թիւ դասուց ըստ խորհըրդեան դըրամից տասանց,
Նոյն եւ հարիւրոց ի յանապատ յերկինս հաւտից։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 488բ—490ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 314ա—315բ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 389բ—390բ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 292բ—294ա (Փարիզ)։*
E—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 418—420։*

Խորագիր

A *Տաղ սրբոց հրեշտակապետացն Միքայէլի և Գաբրիէլի, տեառն Ներսիսի Հայոց կաթուղիկոսի ասացեալ։* B *Տաղ սրբոց հրեշտակապետացն, ի Ներս[իսէ] կաթողիկոս[է]։* C *Տաղ սրբոց հրըշտակապետաց։* D *Տաղ սրբոց հրեշտակապետացն Գաբրիէլի և Միքայէլի, և ամենայն երկնայնոցն զաւրացն, ի Ներսիսէ Հայոց կաթողիկոսէ։* E *Սրբոց հրեշտակապետացն և ամենայն երկնային զօրաց։*

Մայրակապ՝ *Ա—Ք։*

Բնագիր

1 C *Առաջիննե*։ E *Առաջին*։ B *միաստուածութիւնն*։
2 D *զերկորդ*։ E *նախ քան զգոյս*։
3 AB *տեսաւողք*։ C *տեսաւք*։ D *տեւողք*։ E *տեսօղք*։
4 A *սէրոբէիցն*։ B *սէրովբէիցն*։ C *սերոբեիցն*։ E *սերոբէից*։ A *քէրոբէք*։ C *քերոբեք*։ E *քերոբէք*։ C *հոյլ*։
5 C *Երրորդ* փխ *Երկրորդ*։ AD *սոքումք*։
6 C *Զաւրութեանցն*։ E *Զօրութեանցըն*։ C *խումք*։

7 B *Երրորդ*։ C *հուսք*։ C *պետականացն*։ AB *պետութեան*։ E *պետութիւնք*։
8 C *հրըշտակապետսն*։ C *հրըշտակացն*։ BC *բազմութիւն*։
9 A *յաւէտ*։ C *յաւետք*։ C *մշտանուերք*։
10 ABD *արքայութեան*։
11 C *Հաւրե*։ E *Հօրէն*։ B *ընգալեալք*։
12 CD *որդոց*։ A *վերաբերաւղք*։ B *վայրաբերաւղք*։ C *վայրաբերողք*։
13 AD *խոնարհագունից*։ BE *առեալ*։
14 C *յարփոյն*։
15 ADE *յաղբերէն*։ C *յաղբիւրեն*։ CD *բարոյ*։
16 C *վերին*։
17 C *ձինանման*։
18 ACE *Ղամբար*։ B *Ղամպարք*։ ABD *լուսափայլք*։ E *բոցափայլ* փխ *լուսափայլ*։ C *տիտ* փխ *տիպ*։ C *ըսգայական*։
19 ACDE *Ճառագայթ*։ A *գերապայծառ*։
20 C *յանհպելի*։ E *յանհըպելին*։ C *լոյսն*։ AB *աստուածութեան*։
21 D լուսանցքում՝ *Այլ ազգ*։ C *խորհրդեան*։
22 C *հարիւրից*։ E *հօտից*։

Շարժեալ միակին Նըւագեցոյց ըզկատարեալսն,
Որում ի խընդիր էջ այցելուն մոլորելոց։

Զարին պատճառաւ յերկնից անկեալ արուեկին,
Պատուեալ պատկերին անպատուելի Թալեալ ախտիւք։

Ջընջէր խռովութիւն, որ յաղագս այսր ընդ մարդկութեանս.
Ուահ գործեալ յերկնից իջանէին ընդ միածնին։

Սուրբըն Գաբրիէլ նախ աւետէր Մարիամու
Վասըն խորհըրդոյ տնաւրէնութեանն անճառելոյ։

Տիրական ծնընդեանըն սպասաւորք դասք վերնոցն,
Բամեալք ընդ հովուացն տան Աստուծոյ՝ փա՛ռք ի բարձունս։

Ցընծութեամբ տային նոյնք աւետիս իւլաբերիցն,
Իիւծեալ մեռաւրէն տագնապէին ըզպահապանսն։

Փա՛ռըք քեզ, Յիսո՛ւս, արարող այսըր հաշտութեան,
Քեւ համաձայնեալ ընդ երկնայնոցն երգեմք ըզփառս։

---

23 B լուսանցքում՝ *Այլ ազգ*։ C *Նուագեցոյց*։ AD *ըզկատարեալն*։ C *զկատարեալսն*
24 BC չիք՝ տողը։ D *այցելու մոլորելոցս*։
26 C *պատկրին*։
27 C *Ջնջէր*։ ABD *խռովութիւն*։ E *այսըր*։ E չիք *ընդ*։
28 AD *յերկինս*։
29 C *Սուրբն*։
30 C *Վասն խորհրդոյ*։ E *խորհըրդեան*։ ABD *տնաւրէնութեան*։ E *տնօրէնութեան անճառելւոյ*։
31 C *ծնընդեանն*։ ABCDE *դասըք*։
32 BC չիք՝ տողը։ E *Բամեալ*։
33 C *Ցնծութիւն*։ E *Ցընծութիւն*։ E *նոյն*։ BE *եղաբերիցն*։
34 C *Իւծեալ*։ E *մեռօրէն*։
35 B *Փառէ*։ AD *արարաւղ*։ E *արարօղ*։ C *այսր հրաշութեան*։
36 E *Քեզ* փխ *Քեւ*։ B *երգել*։ C *երգեմք քեզ*։ B *ըզփառս, ամէն*։ C *փառս*։

ՀԴ. ՓՈԽ

Նոր տաւնիս երկնաւորաց հրեշտակական դասուց
Եկայք ցընծասցուք, նոր ժողովուրդք, այսաւր։

Երջանիկ զուարճացելոցն յաւէտ՝ հոգւոցն սրբոց
Հաղորդք եղիցուք ուրախական երգով։

Բարունեացն իմանալեաց հողեղինացս ազանց
Մատուսցուք բանիւ աղերսական նուէր։

Սըրբազանք եւ երկնայինք աստուածամերձ հոգիք,
Քահանայապետք մըշտապաշտաւն բուրսամբ,

Էական բարւոյն պաղատեցէ՛ք յաւէժ
Վասն եկեղեցւոյ մանկանց պահիլ անփորձ։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 490ա—491ա*։

B—*ձեռ. № 3503, թերթ 315բ—316բ*։

C—*ձեռ. № 80, թերթ 294աբ (Փարիզ)*։

D—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 421—423*։

Խորագիր

ABC *Փ[ոխ]*։ D *Յորդորակ*։

Ծայրակապ՝ *Ներսէսի է այս բանս*։

Բնագիր

1 B *տաւնիս*։ D *տօնիւս*։ C *դասուք*։
2 D *այսօր*։
3 D *այսօր յաւէտ հոգւոց*։ ABD չիք *սրբոց*։
4 AB *ուրախութեան*։ D *ուրախութեամբ*։
5 AC *հոգեղինաց*։
6 B *Մատուսցուքն*։
7 A *ոգիք*։
8 D *մըշտապաշտօն*։
9 C *բարոյն*։
10 B *մանգանց*։ D *պահել*։

Սոսկալիք յերկաքանչիւրսն, մեզ աւգնական լերուք,
Բարեկամք բարիք եւ մարդասէր հոգիք։

Ի մարմնոյս լուծանելոյ հոգւոց կապից ժամու
Եւ ի վերըստին անլոյծ կապիլն անմահ,

Երեւեալ բարեկամացըդ զուարթագին տեսլեամբ,
Աւանդել զհոգիս մեր յարդարոց կայանս։

Անդր ի յարութեան, յորժամ փողով մեծաւ
Ժողովէք զընտրեալսն առ ի չորից հողմոց,

Յամպըս լուսաւորս ընկալարուք ըզմեզ՝
Ընդ առաջ փըրկչին վերաբերիլ յերկինս։

Սըրբասաց ձայնիւ վերագոչեմք ընդ ձեզ,
Սուրբ հրեշտակապետք, զերեքսըրբեան նըւագս.

Բարեխաւսք եւ ի յայժմուս կենդանութեան լերուք՝
Փըրկել յանցանաց պատուհասից զանձինս։

Այսաւր խոնարհեալ, ո՛վ Միքայէլ յաղթող,
Մեծըդ Գաբրիէլ, մեզ տաւնակից լերուք,

---

11 D *Սոսկալի յերկաքանչիւր մեզ օգնեցէք* *աւուր* փխ *տողի*:
12 B *Բարէկամք։*
13 BD *հոգւոյս։* C *հոգոց։*
15 AD *էրեւեալ։* B *բարէկամացըտ։*
16 C *Աւանդեալ։* D *կայանսն։*
17 A լուսանցքում՝ *Այլ ազգ։* B լուսանցքում՝ *Փ[ոխ]։* D *Անդ։*
18 B *զընդրեալսն։*
19 C լուսանցքում՝ *Այլ ազգ։*
21 AD *վերագոչել։* B *վերայգոչեմք։*
22 B *հըրշտակապետք։*
23 A *Բարեխօսք։* B *Բարէխաւսք։* D *Բարեխօս։*
25 D *Այսօր։* BC *մեզ* փխ *ով։* AB *յաղթաւղ։*
26 D *տօնակից։*

Նոյնք եւ պահապանք յելս եւ ի մուտս եղեալք,
Ի յորոգայթից չար թըշնամւոյն փըրկել։

Սուրբ Երրորդութեանըն միշտ երգել ըզփառս
Այժմ եւ հանապազ եւ յաւիտեանս, ամէն։

---

27 C *Նոյն։* AC *եղեալ։*
28 C *թըշնամոյն։* A *փրկել։*
29 B *Երրորդութեանըդ։*
30 BD *ի* փխ *եւ։*

44

ՀԵ. ՏԱՂ ԱՌԱՔԵԼՈՑՆ. Ի ՆԵՐՍԻՍԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ

Առաքեալք Աստուածորդւոյն
Ի ծոցոյ Հաւր առաքելոյն,
Բանաւոր հաւտից հովիւք,
Բանին կենաց պայծառ քարոզք։

Գեղեցիկ ոտք ընթացեալք,
Աւետաբերք խաղաղութեան,
Դատաւորք Իսրայելին,
Աթոռակիցք Հաւր անդրանկին։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 467բ—469ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 87բ—89ա։*
C—*ձեռ. № 2541, թերթ 242բ—244բ։*
D—*ձեռ. № 6495, թերթ 345աբ։*
E—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 423—426։*

Խորագիր

A *Տաղ սուրբ առաքելոցն Քրիստոսի իւթանասնիցն, ի Ներսիսէ կաթուղիկ[ոսէ]։* B *Տաղ համաւրէն սուրբ առաքելոցն, ի Ներս[իսէ] կաթողիկոսէ։* C *Տաղ առաքելոցն Քրիստոսի։* D *Տաղ ի տէր Ներսէսէ։* E *Ի սուրբ առաքեալսն։*

Մայրակապ՝ *Ա—Ք։*

Բնագիր

1 CD *Աստուածորդոյն։*
2 ADE *Հօր։*
3 E *հօտից։*
4 D *Բանաւորաց* փխ *Բանին կենաց։*
6 C *Աւետաբեր։* D *Աւետաւոր։* E *Աւետաւորք։*
7 A *Իսրայէլին։* CD *Իսրայեղին։* E *Իսրայելի։*
8 D *Աթոռակից։* E *Հօր։* D *անդրանիկին։*

Երկնաւոր Թագաւորին
Կարգեալ իշխանք տիեզերաց,
Զինուորեալք արիաբար
Ընդդէմ մահու չար իշխանին։

Էրկոտասանք նախակարգեալք,
Եաւթանասուն թիւ կատարեալք,
Ընտրեալք յառաջ ի սկզբանէ,
Սուրբք եւ մաքուրք յորովայնէ։

Թագաւորըք գումարեալք,
Յերկնաւորէն ի մարտ խըմբեալք,
Ժուժկալեալք ի պատերազմ,
Զոգիս մարդկան գերի առեալք։

Ի Սաղիմ քաղաք վեհին
Զինափայլեալ սպիտակացեալք,
Լեզուաւք հրեղէն լուսաւորեալք,
Ի վերնատունն հոգիացեալք։

Խորհըրդոցն աստուածայնոց
Առատաբաշխ հազարապետք,
Ծընողք սրբոյ աւազանաւն
Որդւոց մարդկան յորդիս լուսոյ։

---

10 C *Կարգեալք։* A *տիէզերաց։* D *մեծ ատենին* փխ *տիեզերաց։*
11 D *Զինւորեալք։*
13 D *Էրկոտասան։*
14 AB *Իւթանասուն։* CE *Եւթանասուն։* D *'Ի եւթանասուն։*
15 B *Ընդրեալք։* DE *Ընտրեալ։* ABE *սկըզբանէ։* C *սկըզբանն։*
16 ADE *Սուրբ։* C *Եւ սուրբ* փխ *Սուրբք եւ։* AC *մաքուր։*
18 B *խըմպեալք։*
20 DE *Զհոգիս։* E *առեալ։*
21 D տողից առաջ՝ *Փոխէ։* C *վերին։*
22 ABDE *սպիտակացայք։*
23 ADE *Լեզուօք։* B *լուսափայլեալք։*
24 E *վերնատունն։*
25 C *Խորհըրդոյն։* D *Խորհրդոցն։*
26 D *Անմիջաբար խորհրդածուք* փխ տողի:
27 AB *Ծնաւղք։* C *Ծընաւղք։* E *Ծընօղք։* C *սըրբոյն։* B *աւազանաւն։* D *Ծընաւ որ ջրով աւազանին* փխ տողի:
28 C *որդոց։* DE *Զորդիս։*

Կըրկնաստեամբ կաթն արբուցէք
Տղայացելոցս առ ի Քրիստոս,
Հացիւ կենաց յերկնից իջեալ
Կերակրեցէք ըզկարաւտեալս։

Ջայնեցէք առ յիմարեալըս
Բարձրագոչ փողոյ հընչմամբ՝
Ղամբարմամբ լուսոյ բանին
Գալ ի յարբումն իմաստութեան։

Ճըշմարիտ որթոյն ստեղունք
Եւ բարունակք ողկուզաբերք,
Մըշակին երկնաւորի
Յաւտմամբ խնամոց պըտղաբերեալք։

Յորդահոս գետոց գնացիւք
Քառավըտակ ի յԱդենայ
Նորակերտ քաղաքըն սուրբ
Առոգելով ուրախանայ։

Շնորհատուք հողեղինաց
Ջըրի պարգեւըս հրեղինաց,

29 B Կըրկին ստեամբք փխ Կըրկնաստեամբ։ D Կրկնաստեամբք։
30 AB Տղայացելոց։ E Տղայացելոցն։
31 B Հացիւն։
32 AC ըզկարաւտեալքս։ B ըզկարաւտեալսս։ E ըզկարօտեալս։
33 B լուսանցքում՝ Այլ ազգ։ C յիմարեալքս։ D հեռացեալըն փխ յիմարեալըս։ E յիմարեալըն։
34 B փողւոյն։ D ձայնիւ փողոյ փխ փողոյ հընչմամբ։ E ձայնիւ մեծաւ փխ փողոյ հընչմամբ։
37 B որթւոյն։ C որթուն։ D որդոյն։
38 ACD բարունակ։ C ողկոյզաբերք։
40 C Յաստմամբ։ D Յատմամբ։ E Յօտմամբ։ D խընամոց։
41 C գնացիւք գետոց։
42 C Քառավըտակք։ B յԱդենա։ E յԱդինայ։
44 C Ոռոգելով։ C պայծառանայ փխ ուրախանայ։
45 D Շնորհատու։
46 ABC Ջրի։ AB ըզպարգեւըս։

Ունելով իշխանութիւն՝
Թողուլ ըզմեղս երկրաւորաց։

Ջար վիրաց աղ մորմոքիչք,
Մաքուր հոգւոց լուսաւորիչք,
Պարագլուխք պարուն վեհից
Ի միածնին Հաւր հարսանիս։

Ջուր կենդանի բըղխմամբ ի նոյն
Ի ծարաւի մեզ արբուցէք,
Ռետնիւ քաղցու բըժըշկական
Ջհիւանդ բնութիւնս ողջացուցէք։

Սուրբ Հոգւոյն տաճարք մաքրեալք,
Իմաստութեամբ նորին լըցեալք,
Վարդապետք ի ձըկնորսաց
Եւ խորագէտք ի տըգիտաց։

Տանն Աստուծոյ տընտեսք բարի,
Վէմք պատուականք նոր Սիոնի,
Բաբունք հըմուտք վարդապետաց
Եւ ուսուցիչք հանճարեղաց։

Յաւղով արեամբ ձեռով յերկրի
Պըսակեցէք զեկեղեցի,

48 B երկրաւորացս։
49 E մորմոքիչ։
50 CD հոգոց։
51 C Պարագլուխ։
52 AE Հօր։
53 B լուսանցքում՝ Այլ ազգ։ D բըխմամբ։ CD Հոգոյն փխ ի նոյն։ E Հոգւոյն փխ ի նոյն։
55 A Ռէտիւ։ B Ռետնին։ C Ռետիւ։ D քաղց։
56 BE Ջհիւանդութիւնս փխ Ջհիւանդ բնութիւնս։ AB բըժըշկեցէք փխ ողջացուցէք։ C ողջացէք։
57 CD Հոգոյն։ ACD տաճար։ A մաքրեալ։
60 C խորագետք։ DE հանճարեղք փխ խորագէտք։
61 D տնտեսք։ BCDE բարիք։
62 D Վեհք։ B պատըւականք։ A Սիովնի։
65 E Յօղով։
66 B Պըակեցէք։

Իւսմամբ լուսոյ այսաւր տանի
Ըզյիշատակ ձեր պանծալի։

Փառաւք ըզձեզ պըսակողին
Փառք եւ պատիւ մատուցանեմք,
Քաւութիւն մեզ խընդրեցէք
Յառատաձիր պարգեւողէն։

---

67 D բանիւ փխ լուսոյ։ E այսօր։ AB տանէ։ C տանեն։ E տօնէ։
68 C Զյիշատակ։ D Սուրբ յիշատակ։ E Սուրբ զյիշատակ։ C Հանդիսի փխ պանծալի։
69 DE Փառօք։ B պըսակաւղին։ CD պըսակաւղին։
71 DE Հայցեցէք փխ խընդրեցէք։
72 C պարգեւաւղէն։

ՀԶ. Փ Ո Խ

Եկայք, զուարճացեալք, պայծառասցուք տանիւս,
Բաբունեաց մերոց աշակերտեալ մանկունք,
Գովասանական քաղցրաձայնիւ երգով
Սուրբ Երրորդութեանըն մատուսցուք նըւէր։

Աղերս մաղթանաց յիշատակի սոցա
Յուսոյն բոլորից Տեառն առաջի արկցուք,
Սոցին պաղատանք, որ վասըն մեր առ քեզ,
Եղիցին Հաճոյ կամեցողիդ բարեաց։

Նորոգեա՛ ըզմեզ ի հնութենէ մեղաց,
Երկնային ցաւղովդ ըզծարաւիս արբո՛,
Բոտեա՛ միութեամբ ՚ստ առաքելոց դասուն
Սըրբութեան սիրով՝ որպէս ի վերնատունն։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 469աբ։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 89աբ։
C—ձեռ. № 6495, թերթ 24ա։
D—Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 426—427։

Խորագիր

A Փ[ոխ]։ B անխորագիր: C Տաղ ի տէր Ներսիսէ [ժԹ Առաքելոց]։ D Ցարգարակ։

Ծայրակապ՝ Երգս այս է Ներսիսի։

Բնագիր

1 B զըւարճասցուք։ C զըւարճացեալ։ D զուարճացեալ։ B պայծառացեալ տանիվս։ D տօնիւս։
3 C քաղցր ձայնիւ փխ քաղցրաձայնիւ։ D քաղցըր ձայնիւ փխ քաղցրաձայնիւ։
4 AB Երրորդութեանըդ։
9 B Նորոգեա՛յ։
10 C ցաւղով։ D ցօղովդ ըզծարաւիքս։ BC արբոյ։
11 C Բոտեայ։ D Բամեա փխ Բոտեա։ CD միաբան։ AB ըստ փխ ՚ստ։ C դասուց։
12 C Սրբութեամբ։ D Սըրբութեամբ։ C սիրոյ։

Ի յաՀեղ աւուր քում գալըստեան մեծի
Սըրբոցն ընտրելոց արժանասցուք խըմբից,
Ի ձայն գոՀութեան ընդ անդրանկաց փրկելոց
Փառս վերաՀընչել Երրորդութեանըն միշտ։

---

13 C *ի* փխ *քում*։ A *մեծին*։
14 AB *Սըրբոցս*։ D *Սըրբոց*։ B *ընդրելոցն*։
15 D *ցընծութեան* փխ *գոՀութեան*։ B *անտրանկաց գրելոցն*։ C *Հոգոց* փխ *գրելոց*։
16 BD *վերագոչել*։ AB *Երրորդութեանըդ* C *Երրորդութեան*։

45

ՀԷ. ՏԱՂ ՍՐԲՈՑ ՄԱՐԳԱՐԷԻՑՆ, Ի ՆԵՐՍԻՍԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ

Աստուածային խորոցն անճառ
ԽորՀըրդակից սուրբ մարգարէքն,
Բանիւ պատմողք յառաջագոյն
Ջապագայիցն եղելութիւն։

Գաղտնի գործոց Աստուածորդւոյն
Տնաւրինական սուրբ խորՀըրդոյն
Դաւանողք ամենեքեան
Բազմապատիկ աւրինակաւք։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 387ա—388բ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 277բ—279բ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 382ա—383ա (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 224բ—226բ (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 6495, թերթ 339աբ։*
F—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ* **428—430**։

Խորագիր

AC *Տաղ սրբոց Համաւրէն* (C չիf) *մարգարէիցն*։ B *Տաղ Համաւրէն ամենայն մարգարէիցն, ի Ներսիսէ կաթողիկոսէ*։ D *Տաղ ամենայն սրբոց մարգարէից*։ E *Նորին ի նոյնէ [նաՀապետաց և մարգարէից]*։ F *Ի սուրբ մարգարէս*։

Մայրակապ՝ *Ա—Ք*։

Բնագիր

2 C *խորՀրդագետ* (E *խորՀըրդածուք*) փխ *խորՀըրդակից*։ EF *մարգարէք*։
3 F *Բանին*։ A *պատմաւղք*։ C *յառաջայգոյն*։ E *զապագայիցն* փխ *յառաջագոյն*։
4 C *Ջյապայգայիցն*։ E *Յառաջագոյն* փխ *Ջապագայիցն*։ F *Ապագայիցն*։ A *եղելու-թիւնսն*։ E *զեղելութիւն*։ F *եղելութեան*։
5 CDE *Աստուածորդոյն*։
6 C *Տոնաւրինական*։ EF *Տնօրինական*։ CE *խորՀրդոյն*։
7 A *Դաւանաւղք*։ B *ամենեքին*։ E *ամենայնի*։
8 A *աւրինակօք*։ F *օրինակօք*։

Երեւեալն ի ջրոյ Մովսէս՝
Գաւազանաւ զջուրսըն հերձող,
Ջծնունդն ետես ըզկուսական
Ի մորենին անկիզական։

Էսսէածին արքայն Դաւիթ՝
Հայր ըստ մարմնոյ Հաւր միածնին,
Ըզցաւղ հոսեալ վերայ գեղման՝
Տըպաւորեաց Որդւոյ իջման։

Թագաւորաց աւծողն իւղով
Սամուէլ՝ պըտուղ ամլոյն գոլով,
Ժառանգ եղեւ նոր աւրինաց
Փոխան Հեղեայ հին աւրինաց։

Իսայիաս տայ մեզ նըշան
Ծնանիլ Կուսին առանց սերման,
Լըսող ձայնի սրովբէական,
Տեսող փառացն աստուածութեան։

Խըստամբերողըն Հեղիաս՝
Երկնից փակողն եւ արձակողն,
Ծայրագոյն յերկրի ճըգնեալ,
Հրեղէն կառաւք յերկինս ելեալ։

Կըրկին Հոգւոյ նորին ստացող՝
Եղիսէոս սուրբ տեսանող,
Համանըման վարդապետին
Ջորդի այրւոյն յարուցանող։

Ձայնիւ պատմողն Եզեկիէլ
Զքառակերպեանըն քրովբէից.
Ղաւղեալ խորհուրդ բացայայտէ,
ՋԱւետարանըն ցուցանէ։

Ճըշմարիտըն ի յարգանդէ՝
Երեմիաս կոյս մարգարէ,
Մեզ երեւաց Հոգի ասէ
Ջլոյսըն Քրիստոս, որ ի Հաւրէ։

Յայսոսիկ յեռեալ խըմբից
Երկոտասան մարգարէից
Նոյնաբար քարոզէին
Առ ի յերկիր զգալուստ Բանին։

---

9 F Երեւեալ։ F ջրոյն։ B Մաւսէս։ C Մուսես։
10 C զջուրսն։ E զծովըն փխ զջուրսըն։ AD հերձաւղ։ E հերձէր։ F հերձօղ։
11 F Ըզծնունդն։ A էտես։ E զկուսական։
13 B էսսէածին ուղղված՝ էսսայածին։ C Եսսեայածին։ D էսսածին։ E էսայածին։
F արքայ։ C Դաւիդ։
14 E Տեառն Յիսուսի փխ Հաւր միածնին։ F Հօր։
15 EF Ըզցօղ։ ABC վերա։ E ի վերայ։
16 C Տպաւորեաց։ F Տըպաւորեալ։ BCE Որդոյ։
17 A աւծաւղն։ E աւծօղն։ F օծողն։ B եղով։ CD Հոգով փխ իւղով։
18 B Սամըւէլ։ E Սամւէլ։ CF պտուղ։ B ամլւոյն։
19 F եղեալ։ E նա փխ նոր։ F օրինաց։
20 BDE Հեղեա։ C Հեղեան։ EF հինն։ ABD աւրինացն։ F օրինաց։
21 B Իսաիաս տա։ C մեզ տա փխ տայ մեզ։ C նշան։
22 E Ծընանիլ։ F Ծնանել։ CDE Կուսի։
23 AD Լըսաւղ։ C Լսող։ E ձայնից։ ADE սրոբէական։ C սրոբեական։
24 AD Տեսաւղ։ F փառաց։
25 A Խըստամբերաւղըն։ C Խստամբերողն։ E Խըստակրաւըն։
26 AD Փակաւղն։ E կապաւղն փխ փակողն։ F փակօղն։ AD արձակաւղն։ EF արձակօղն։

27 C ճգնեալ։
28 F կառօք։
29 B լուսանցքում՝ Այլ ազգ։ C Կրկին Հոգի։ E Հոգոյ։ F նորա։ ABD ստացաւղ։
E ստացաւղն։ F ստացողն։
30 AD տեսանաւղ։ EF տեսանողն։
31 C Համանման։
32 BC այրոյն։ A յարուցանօղ։ E Զմեռեալ մանուկն յարուցանէր փխ տողի։
33 ABCD պատմէ։ D էզէկիէլ։
34 C Զքառակերպեանն։ AD քրոբէից։ C քրոբեից։ E քերոբէից։ F սրոբէից փխ քրովբէից։
35 F Ղօղեալ։ E բացայայտէր։
36 AB ՋԱւետարանսըն։ C ՋԱւետարանս։ D ՋԱւետարանն։ E ցուցանէր։
37 CE Ճշմարիտն։ F Ճըշմարիտն։ ABCD չիք ի։
38 D Էրեմիաս։
39 C Մեր փխ Մեզ։
40 C Ջլոյսն։ F Հօրէ։
41 BD լուսանցքում՝ Այլ ազգ։ C խմբից։
42 C Երկոյտասան։ A մարգարէիցն։
43 EF քարոզեցին։
44 E Զգալուստ Բանին ի յաշխարհի փխ տողի։

Շնորհատու շնորհաց Հոգին
Գործի ստանայր զլեզուս նոցին,
Ուսուցանէր նոքաւք մարդկան
Ջանճառ խորհուրդըն տէրունեան։

Ջորրեակ դարին սկիզբն արարեալ
Յաբրահամեան սուրբ աւետեացն,
Պարառաբար պարագրելով,
Ի վեցերորդն աւարտելով։

Ջընջէր նոքաւք զխաւար հոգւոց
Յիսրայելեան ժողովրդոց,
Ռահ գործէր ի յաւրինացն
ՅԱւետարանըն Քրիստոսի։

Սոփոնիաս եւ Անգէաս,
Ովսէ, Ամովս եւ Միքիաս,
Վեհագունին տիպըն Յովնան,
Յովէլ քարոզն եւ Աբդիաս,

Տեսանող Զաքարիաս՝
Աւետաւորըն Սիոնի,

45 E Աստուած փխ շնորհաց։
46 E Գործիս։
47 F նոքօք։
48 CE խորհուրդն։ E Երրորդութեան փխ տէրունեան։
49 B Ջորեակ։ EF Ջորրորդ։ EF դարուն։ C սկիզն։
50 B Յաբրաամեան։ EF ՅԱբրահամուն։ BE աւետեաց։
51 ABD Պարառնաբար։ E Պատրաստաբար։
52 BC վեցերրորդն։ E վեց դարուն փխ վեցերորդն։
53 C Ջնջեր։ F նոքօք։ CD հոգոց։ E մեղաց փխ հոգւոց։
54 C Յիսրայեղեան։ F Յիսրայէլեան։ C ժողովրդոց։ E Ի Յակոբայն որդւոց ազգաց փխ տողի:
55 E գործեալ։ F յօրինացն։
56 C ՅԱւետարանն։ E ՅԱւետարան Բանին կենաց փխ տողի:
57 C Սոփոնաս։ E Սոփոնէաս։ C Անգիաս։
58 E Յովէլ քարոզ եւ Աբդէաս փխ տողի:
59 C տիտն փխ տիպըն։ CE Յունան։
60 E Յովսէ, Ամովս եւ Միքիաս փխ տողի:
61 B լուսանցքում՝ Այլ ազգ։ A Տեսանաւղ։ E Տեսող հրաշից։ F Տեսանողն։
62 AB Սիովնի։

Բակերտեալ մեծն Ամբակում,
Նաւում հրեշտակ Մաղաքիաս,

Ցանկալին Գաբրիելի՝
Հրաշից տեսողըն Դանիէլ,
Իիւսեալ նորին վարուց մանկունքն,
Յորոց եւ հուրըն պատկառեաց։

Փառք են սոքա ազգի մարդկան,
Եւ լուսատուք տիեզերաց,
Քրիստոսի Նախաքարոզք,
Որում պատիւ, փա՛ռք յաւիտեանս։

64 C հրըշտակ։
65 ABCDF Գաբրիէլի։
66 A տեսաւղըն։ C տեղողն փխ տեսողըն։
67 C մանգունքն։
68 C հուրն։ E պատկառէր։
69 C սոքայ։
70 A լուսատու։
72 B յաւիտեանս, ամէն։ E Որում տացուք երգ սրբասաց փխ տողի: F երգ սըրբասաց փխ փա՛ռք յաւիտեանս։

ՀԸ. ՓՈԽ

Նորահրաշ տաւնիւս տեսանողացըն ցընծասցուք,
Ունակաց Հոգւոյն յիշատակաւ պայծառասցուք։

Երրաբոան էին ծովածաւալ շնորհին հոսման
Զոգիս յարդարեալ ըստ ծարաւոտ երկրի յարբումն։

Բաբունւոյն էից Հոգւոյն Սըրբոյ աշակերտեալք
Ընտրեալ ի հովուաց, հովուէր ոռքաւք զհինն Իսրայէլ։

Սըրբեալ մաքրութեամբ զիշխանական հոգւոյն իմաստ,
Տըպաւորելով ի նմա ըզլոյսն արփիական։

Էին անեղին անճառ խորոց խորհըրդազէտք,
Տեսլեամբ անմարմնոցըն հրեղինաց լուսաւորեալք։

Սոսկալի փառացն անհասութեան զոլով տեսողք,
Նոր այնու ստացան աչք գերազանց ունկն ի լըսել։

Ի ներկայ ժամու զապագայից տեսեալ զխորհուրդ,
Հոգին ծանուցեալ զանեղականսն իբրեւ զեղեալս։

Երկնաւորք յերկրի անճառելեացըն մեզ պատմողք,
Ամպանման հոսեալ զանձրեւ կենաց առ ծարաւիս։

Բամեալք ի Սիոն եկեղեցիք հեթանոսաց,
Տաւնեմք զաղբիւրացն Իսրայելի սուրբ զյիշատակ։

Գոչմամբ մաղթանաց մեղաւորացըս թողութիւն
Հայցեցէք առ Տէր, որում հանցուք փառք յաւիտեանս։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 388բ—389ա։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 279բ—280բ։
C—ձեռ. № 79, թերթ 383ա (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 6495, թերթ 338բ—339ա։
E—Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 431—432։

Խորագիր

AC Փ[ոխ]։ B անխորագիր: D Տաղ ի տէր Ներսէսէ։ E Ի նոյն։

Ծայրակապ՝ Ներսէսի երգ։

Բնագիր

1 C տաւնիւ։ DE տօնիւս։ C տեսանողացս։ D տեսողացն։ E ցընծացէք։
2 CD Հոգոյն։ D յիշատակաւ։
3 D շնորհաց։
4 DE Զհոգիս։ A զարդարեալ։
5 BCD Բաբունոյն։ CD Հոգոյն։ C Սրբոյ աշակերտք։
6 C Ընդրեալք։ DE Ընտրեալք։ D հովւաց։ B հովըւէր։ D հովէր նոքաւք։ E նոքօք։ C հինն։ D զհին։ C զԻսրայեղ։
7 A Սըրբել։ E իշխանական։ CD հոգոյն։ C զիմաստ։
8 C Տպաւորելով։ D Տըպաւորեալ։ E Տպաւորեալ։ C նմայ։ DE ամա։ C զլոյս։ D ոռքաւք ըզլոյսն։ E ոտքօք ըզլոյսն։
9 E խորհրդոց փխ խորոց։ C խորհրդագետք։ E խորհըրդապետք։
10 C անմարմնոց։

11 D փառաց։ D անհաս զոյին փխ անհասութեան։ A տեսաւղք։ E Սոսկալի անհաս գոյին զոլով տեսողք փխ տողի:
12 C անաւ փխ այնու։ DE Նոցա զաւարճացան (E զըւարճացան) փխ Նոր այնու ստացան։ C լսել։
13 BC ներկա։ C զապայգայից։ D զապագայիցն։
14 D Հոգով։ E Հոգւոյն։ BDE զանեղականն։ C զանեղականս։ BD զեղեալ։ E եղեալ։
15 D չիք 15—20։ C անճառելեացն։ A պատմաւղք։
16 C Ամբանման։ E Ամպոյ նման։
17 AB Սիովն։
18 E Տօնեմք։ A զաղբերացդ։ C զաղբիւրացդ։ E զաղբերաց։ B Իսրայէլի։ C Իսրայեղի։ E չիք սուրբ։ E ըզյիշատակս։
19 A մեղաց փխ մեղաւորացըս։ C մեղաւորացս։ A ըզթողութիւն։
20 A յաւիտեանս ամէն։ E Հայցեմք ի Տեառնէ, որում պատիւ եւ գոհութիւն փխ տողի:

14—1024

46

ՀԹ. ՏԱՂ ՀԱՄԱՒՐԷՆ ՍՈՒՐԲ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՑՆ. Ի ՆԵՐՍԷՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ ՀԱՅՈՑ

Այսաւր մայր Սիոն ցընծայ տաւնելով,
Բանայ զառագաստ, զարդարի փառաւք,
Գոչէ խընդութեամբ յաւր յիշատակի
Դասուց ընտրելոց սուրբ հայրապետաց,
Երջանիկ խըմբից սուրբ վարդապետաց։
Զաւրք երկնից ընդ մեզ տաւնակից լինին,
Էրկիրս երեւի երկնից վեհագոյն.
Ընդ իննեակ պարուց աստ պարագայից։
Թագաւորն երկնից փոխան իւր կարգեաց
Ժառանգս աթոռոց զքահանայապետս.

Ի Հոգւոյն Սըրբոյ լըցեալք գիտութեամբ
Լուսաւորեցին սուրբ զեկեղեցի,
Խորհըրդով ծանեան ըզխորս Աստուծոյ,
Ծանուցին բանիւ բանաւոր հաւտից.
Կենացըն հացի քաղցելոց բաշխողք,
Համեղաճաշակ գինւոյն մատըռուակք,
Ձայնիւ կոչեցին առ ի ճաշակել.
Ղաւղեաց յաշխարհէ մէգ տըգիտութեան։
Ճառագայթ լուսոյ յերկիր ծագեցէք,
Միածնին քարոզք ճըշմարիտ բանիւք
Յանմահ աղբիւրէն ըզմեզ արբուցէք,
Նոր Նորոգելով հոգւով գիտութեամբ.
Շարժմամբ վըտակաց ի յորովայնից
Ուրախ արարէք զքաղաքս Աստուծոյ։
Ջարին արմատոց տապալիչ տապարք,
Պարուց ոչխարաց հովիւք եւ տածողք,
Ջրով կենարարաւ սնուցողք ըզգառինս,
Ռահիւք ի յերկինս առաջնորդեցէք՝
Սըրբելով զոգիս սուրբ աւազանաւն։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 120ա—121ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 275բ—276բ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 380բ—381բ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 6495, թերթ 31ա—32ա։*
E—**Ներսես Շնորհալի,** *Բանք չափաւ, էջ 433—435։*

Խորագիր

A *Տաղ համաւրէն ամենայն սրբոց հայրապետաց։* B **չե՛ս վերնում:** C *Տաղ սուրբ հայրապետաց։* D *Տաղ ի տէր Ներսէսէ (թերթ 31բ՝ Յորդորակ է նորին, զձայնն փոխ[է])։* E *Սրբոց հայրապետացն։*

Ծայրակապ՝ *Ա—Ք։*

Բնագիր

1 E *Այսօր։* AB *Սիովն։* C *ցնծա։* E *տօնելով։*
2 D *Բանա։* E *փառօք։*
3 D *յաւրս։* E *յօրս։*
4 C *ընդրելոց։* E *հայրապետացն։*
5 C *խմբից։* D *խըմպից։*
6 E *Զօրք։* E *տօնակից։*
8 D *Ըստ։* C *ըններակ։* D *դասուց* **փխ** *պարուց։*
10 E *ժառանգ։* DE *զքահանայապետսն։*

11 CD *Հոգոյն։* B *Սըրբւոյ։* C *Սրբու։* D *Սրբոյ։* AD *լըցեալ։* C *լցեալք։* E *լըցեալ Սըրբոյ։*
13 CD *խորհրդով։*
14 E *հօտից։*
15 C *կենացն։* AB *հացիւ։* ACD *բաշխաւղք։* E *բաշխօղք։*
16 BCD *գինոյն։* D *մատրուակք։* E *մատըրւակք։*
18 C *Ղաւղել։* D *Ղաւղեալ։* E *Ղօղեալ։* D *զմէք։* E *զմէգ տըգիտութեանն։* D *տգիտութեան։*
19 D **տողից առաջ՝** *Յորդորակ է նորին, զձայնն փոխ[է]։* DE *ծագեցան։*
20 D *քարոզ։* CD *ճշմարիտ։* A *բանիւ։*
21 ADE *աղբերէն։* C *աղբիւրեն։* D *զմեզ։* DE *արբուցին։*
22 BCD *հոգով։*
23 E *Շարժեալ։* C *վտակաց։* DE *վըկայից* **փխ** *վըտակաց։* DE *յորովայնէ։*
24 DE *արարին։*
25 D *արմատոյ։* AD *տապալիչք։*
26 C *հովիվք։* A *տածաւղք։*
27 B *կենդանարարաւ։* CDE *կենդանարար։* A *սնուցաւղք։* DE *սնուցանողք գառանց։*
28 DE *առաջնորդեցին։*
29 C *Սրբելով։* DE *զհոգիս։*

Վարդապետք բարիք բանիւ եւ գործով,
Տան եկեղեցւոյ տընտեսք իմաստունք,
Բաբունք կատարեալք տղայոց ի Քրիստոս,
Ցուղեցէ՛ք ստեամբ կաթն խառնեալ ընդ մեղու,
Իւթիւ Սուրբ Հոգւոյն ըզհինն եւ ըզնորս,
Փութացեալ ելէ՛ք առ հովիւըն քաջ,
Քաւիչ մեզ լերուք բարեխաւսելով։

---

30 DE բանիւք եւ գործովք։
31 DE Տանս։ C եկեղեցւոյ։ D եկեղեցւ։
32 D տըղայոցս։ E տղայոցս։
33 E Ցօղեցէք։ DE չիք ստեամբ։ D զկաթն։ C խառնել։
34 D Հիւթիւ։ CD Հոգոյն։ C զհիննս։ D զհին։ D զնորս։
35 D հովիւն։
36 DE մեր։ B բարէխաւսելով։ E բարեխօսելով։

Ա. ՓՈԽ

Նորոյ գինւոյն իմաստութեան
Յոգիս նորոգ արկող Յիսուս.

Երրախումբ միակին խորհուրդ
Անհաս ի հնումն նորոց պարգեւ։

Բենական լոյս յարփւոյն ծագեալ
Ի բաբունից փայլեալ յաշխարհս.

Սապէս ծով ու երկիր լըրիւ
Սոքաւք լըցեալ գիտութեամբ Տեառն։

Երգէ Դաւիթ՝ գետք Աստուծոյ
Ջրովք պարարին բըղխմամբ Հոգւոյն։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 121աբ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 276բ—277ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 381բ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 6495, թերթ 24աբ։*
E—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 437։*

Խորագիր

AC *Փ[ոխ]։* B **անխորագիր:** D *Տաղ ի տէր Ներսէսէ [Թժ առաքելոց]։* E *Ի Նոյն։* **Մայրակալ՝** *Ներսեսի երգ։*

Բնագիր

1 ABD *Նոր։* C *Նորս։* BCD *գինոյն։*
2 A *արկաւղ։* D *արկաւ։* E *արկօղն։*
3 A *Երրախում։* D *Երրեակ միակի։*
4 DE *Ի հնումն անհաս։*
5 C *Բեննական։* CDE *յարփոյն։*
6 B *յբաբունից։* D *բաբունեաց։* D *փայլեաց։*
7 D *երկիր ծովու։*
8 E *Սոքօք։* C *լցեալ։*
9 A *Էրգէ։* C *Դաւիդ։*
10 AD *Ջրով։* D *պարապին։* BD *բըխմամբ։* C *բխմամբ։* CD *Հոգոյն։*

Սրմին նըման համբարձան գետք
Ի ջուրց բազմաց ձայն քարոզչաց։

Իմանալի գետոցս այս գնացք
Ուրախ առնեն զքաղաքըն սուրբ։

Ելայք, տածեալք ի ջրոյն կենաց,
Տընկեալք ի գաւիթս Աստուծոյ։

Բամեալք ի մի զմեզ տընկողաց.
Զտաւնս կատարեմք ի տանըն Տեառն։

Գոչեմք ընդ հարցն համաձայնեալ,
Զփառս համագոյ Երրորդութեանն։

---

11 C Սմին նման։ D Համբարձին։
14 C զքաղաքն։
15 E ստածեալք։
16 B Տընգեալք։ CD Տնկեալք։ D գաւիթ Տեառն Աստուծոյ։
17 B տընգողացս։ C տնկողացս։ D տնկողաց։
18 E Զտօն։ B տանըս։ C տանն։ D տանըս փխ տանըն։ C Աստուծոյ ուղղված՝ Տեառն։
19 A Հարսն։ D Հարցըս։ B Համաձայնեալք։
20 A Երրորդութեանդ։ DE Երրորդութեան։

47

ՁԱ. ՏԱՂ ՀԱՄԱՒՐԷՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԱՑ, ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԷՍԻ

Արեգակն արդար ըզհուր սիրոյ ծագեալ,
Զանհաւատութեան սառըն հոգւոց հալեաց.
Բանաւոր ծառոց երեւեցան ծաղիկք,
Երփնազարդ գունով, անուշահոտ բուրմամբ։

Գարուն հոգեւոր դալարացոյց զոգիս,
Գաւսացեալ տընկոց կանաչացան սաղարթք,
Դրախտին Ադենայ ծառք բազմացան յերկրի,
Ի տանն Աստուծոյ արմաւենիք տընկեալք։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 508ա—510ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 253ա—255բ։*
C—*ձեռ. № 80, թերթ 309աբ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 6495, թերթ 409աբ, 411բ—412բ։*
E—*ձեռ. № 9053, թերթ 68ա—69բ։*
F—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 438—443։*

Խորագիր

A *Տաղ համաւրէն մարտիրոսաց եւ կուսանաց, տեառն Ներսիսի։* B *Տեառն Ներս[իսի]) Հայոց կաթողիկոսի, ի համաւրէն վկայք։* C *Տաղ համաւրէն ամենայն մարտիրոսաց, տեառն Ներսէսի Հայոց կաթուղիկոսի ասացեալ։* D *Տաղ ի տէր Ներսիսէ (թերթ 409ա՝ Մարտիրոսաց). Տաղ ագնիւ (թերթ 411բ՝ Մարտիրոսաց)։* E *Տաղ համաւրէն մարտիւրոսաց։* F *Ի սուրբ Վկայսն։*

Ծայրակապ՝ *Ա—Ք։*

Բնագիր

2 E *սառն։* DE *հոգոց։* F *մեղաց* փխ *հոգւոց։* DF *հալեալ։*
4 DE *Երբնազարդ։* ABCE *գունովք։*
5 ABCE *հաւատոյ* փխ *հոգեւոր։* DF *զհոգիս։*
6 F *Գօսացեալ։* D *տնկոց։* E *տնգոց։* B *կանաչացան։* E *կանաչացեալն։*
7 EF *Ադինայ։* F *յերկրիս։*
8 BCE *տան։* A *արմաւէնիք։* BE *տընգեալք։*

Երկնից լուսաւորքն իջեալ շըրջին ընդ մեզ,
Եւ աստեղք պայծառք՝ համաբնակից մարդկան,
Զաւրք անմարմնականք զըւարճացեալ տանն են,
Մարմնաւոր զա բաց համադասեալ նոցունց։

Էրեւեալ սըրբոցն ի հանդիսի ճըգանց
Զաւրացուցանել ի հոգեւոր մարտին,
Ըզհրաւէրս եւտուն ի հարսանիսն երկնից,
Ընդ որս եւ մըտին արեանեբանց զգեստիւք։

Թագաւորն անմահ ի յաշխարհէ մահու
Առեալ իւր զինուորս, անմահացոյց բնութեամբ,
Ժողով զինուորաց Թագաւորին երկնից
Գրեցան՝ ժառանգել զՕրուսաղէմ վերինն։

Ի յերկրի ճըգնեալ չարչարանաւք մարմնոյ՝
Ի յերկինս ելին գերապայծառ լուսով,
Լըւան զկենարար հովուապետին բարբառ,
Ընթացան ի յաղըն բանաւոր զենմունքն։

Խաչի եւ մահու ճանապարհի հովուին
Եղեն հետեւեալ ողջակիզեալ գառինքն,

9 D *թագաւորն* փխ *լուսաւորքն*։ F *լուսաւորք*։ D *շըջի*։ E *շըջին*։
11 E *Զաւք*։ F *Զօրք*։ ABCD *ը՛*, *զուարճացեալ*։ E *զուարճացեալ*։ F *տօնին*։
12 F *զօրաց*։ D *համայդասեալ*։
13 DE *սրբոցն*։ B *ճըգանցն*։ E *ճգանցն*։ F *ճըգանին*։
14 DF *Զօրացուցանել*։
15 ABE *Ըզհրաւէրսն*։ DF *Ըզհրաւէրն*։
16 E *մտին արեանբերկեան*։ ACDF *զգեստուք*։
17 D տողից առաջ՝ *Փոխ*։
18 B *զինըւորս*։ D *զինուորս*։ B *բընութեամբ*։
19 E *Ժողովեալ*։ B *զինըւորաց*։ D *զինուորաց*։ D *երկնի*։
20 ABCE *վերին*։
21 C չիք *21—68*։ B լուսանցքում՝ *Այլ ազգ*։ DE *ճգնեալ*։ F *չարչարանօք*։ D *մարմնով*։ E *մարմնոյն*։
22 BDE *Եւ* փխ *Ի*։ E *յերկին*։ D *հոգով* փխ *լուսով*։ F *հոգւով* փխ *լուսով*։
23 E *Լուան*։ D *հովւապետին*։ E *հովապետին*։
24 D *'Ի ընթացան*։ F *Ընթացեալ*։ E *յաղբըն* փխ *յաղըն*։ DEF *զենմունք*։
25 DE *հովւին*։
26 D *հետեւողք*։ F *հետեւեալք*։

Ընան վերըստին աւազանաւ նորով,
Մըկըրտեալք արեամբ զբաժակ մահու արբին։

Կոյսք, իմաստութեամբ զլապտերս հոգւոց լուցեալք,
Կանացի բնութեամբ մահու եղեն յաղթողք,
Հուր սիրոյ յինքեան սուլբ փեսային վառեալք
Զհուր մեղաց բոցոյ զայն շիջուցին արեամբ։

Զինափայլ զօգւոց ըզպատմուճանս լուացեալ,
Գոյն արեան մարմնոյ պըսակ փառաց ներկեալ,
Ղամբարմամբ լուսոյ ի յառագաստ մըտին,
Մաքուր հարսանեաւքն ուրախացան յաւէժ։

Ճըշմարիտ վըկայք Աստուածորդւոյն եղէք,
Վըկայեցելոյն Հաւր կամաւոր մահուամբ,
Միածնի Բանին մարմնով վասն իմ մահու
Մահակից գոլով չարչարանաց կըցորդ։

Յամենայն ազանց ընծայեցայք պըտուղ,
Մեծ քահանային երախայրեաց նըւէրք,
Նըռնենեաց նըման յետ գարնայնոյ ծաղկեալք,
Ծաղկեալ նըշենեաց ի յերկրորդին սկըզբանց։

27 E *Ենան*։
28 B *Մըկըտեալք*։ E *Մըկրտեալք*։ F *Մըկըրտեալ*։ D *արբին զմահուն բաժակ*։
29 E *իմաստութեան*։ EF *զլապտեր*։ DE *հոգւոց*։
30 A *յաղթաւղք*։
31 E *Հու* փխ *Հուր*։ DF *ինքեան*։ E *փեսային*։ ABDF *վառեալ*։
32 D *բոցո*։ F *բոցոյն*։
33 A լուսանցքում՝ *Այլ ազգ (ջնջված)*։ D *զօգոց*։ E *հոգոց* փխ *զօգւոց*։ D *լուցեալ*։
34 D *Գոյն արեան պըսակ փառաց ներկեալ մարմնոյ* փխ տողի: E *պսակ*։
35 E *մտին*։
36 F *հարսանեօք*։ ADEF *ուրախանան*։
37 B լուսանցքում՝ *Այլ ազգ*։ EF *վկայք*։ DE *Աստուածորդոյն*։ D *եղեալք*։
38 E *Վկայացելոյն*։ DF *Հօր*։
39 D *Միածին*։
40 E *կցորդ*։
41 D *ազգաց* փխ *ազանց*։ E *ընծաեցաք պտուղ*։
42 ABF *նըւէր*։ D *նուէրք*։ E *նուէր*։
43 E *նման*։ B *գարնանւոյն*։ E *գարնայնոյն*։ DF *ծաղկեալ*։
44 D *Նըշենեաց նըման* փխ *Ծաղկեալ նըշենեաց*։ E *նշենեաց*։ DF *սկըզբան*։ E *ըզսկըբան*։

Շարադրին շինուածք անդամըք ձեր հատեալ,
Աստիճանք եղից յերկրէ յերկինըս մեզ,
Ոտից ձեր հատմամբ մեզ ուղղեցէք շաւիղս,
Ձեռաց եւ մատանց ըզմեզ գրեցէք ի կեանս։

Զարաշար կիզմամբ ողջակիզեալ մարմնոյդ,
Ըզմեզ փըրկեցէք ի կիզանող բոցոյն,
Պատուական գըլուխք յաւդեալ ի գլուխն Յիսուս,
Ըզմեզ յաւդեցէք ընդ նոյն հիւսմամբ սիրոյ։

Ջախմամբ անդամոց ձեր ընդ սիրոյ նորին
Զհոգիս մեր յախտից բըժըշկեցէք ցաւոց
Ռահիւք յաշխարհէ հալածանաւքն ըզձեզ
Յաշխարհըն վերին բարձրացուցէք ըզմեզ։

Սոսկալի ճըզմամբք սուրբ վըկայից քոց, Տէ՛ր,
Ի հնութեան մեղաց վերնորոգեա՛ ըզմեզ.
Վիրաւք քերանաց եւ գազանաց քանցիւք
Ի թունից վիրաց չար վիշապին՝ փըրկեա՛։

Տարախիլ ունկամբքն եւ կուրութեամբ աչացն
Լո՛յս ծագեա յոգիս եւ զըսելիս մաքրեա՛.

45 E Շարայդրին։ D անդամաւք։ E հատեալք։
46 AB Աշտիճանք։
47 E ուղեցէք։ AB շաւիղ։ E շաւիղ փխ շաւիղս։
48 D ի յերկրէ յերկինս վերափոխիլ առ Տէր փխ տողի: E ՚ւ ըզմեզ։
50 DE փրկեցէք։ A կիզանաւղ։
51 D տողից առաջ՝ Յորդորակ է։ E Պատական գլուխք։ F անդամք փխ գըլուխք։ D յօդեալ։ F յօդեալք։ B ի գըլուխն։
52 F յօդեցէք։
53 AB Ջաղխմամբ։ D Ջարդմամբ։
54 D ողջացուցէք փխ բըժըշկեցէք։ E բժիշկեցէք։
55 AB լուսանցքում՝ Այլ ազգ։ E Ռահիւքն։ D յաշխարհի։ A հալածանաւք։ F հալածանօքն։
57 BF ճըզմամբք։ D ճզամբք։ E ճըզամբ։ E վկայից։
58 DF հնութեանց։ E հնութենէ։ E վերնորոգեայ։ F վերանորոգեա զմեզ։
59 DF Վիրաց։ D քանցից։
60 BDE թիւնից։ B փըրկեայ։ D փրկեա։ E փրկեաց։
61 D Տիրախիլ։ DF ունկամբք։
62 E ծագեաց։ E զլսելիս մաքրեաց։

Բախճանից անձանց տըրտմականաց կըրիւք
Զմեզ ի սգոյ մեղաց յուրախութի՛ւն դարձո։

Յաւալից սըրտիւքն եւ խաւարին բանտիւքն
Ի լոյսն ընդ նոսին շնորհեա՛ եւ մեզ լինել,
Իւծմամբ անդամոցն ի կիզանող տապակս
Հրոց տապոյ մեղաց շիջո՛ յոգւոյս մասանց։

Փառացն անճառից ընդ երջանիկ վըկայսն
Հաղորդ զմեզ ընկալ աղաչանաւք սոցա.
Քե՛զ, ընդ երանեալ մարտիրոսաց դասուցն,
Փառաց թագաւո՛ր, մատուցանեմք ըզփառս։

63 ABE Բախճանիցն։ F ազանց փխ անձանց։ B տըրտմականացըն։ DE տրտմականացըն։ BDE կրիւք։
64 BE դարձոյ։ D փոխեայ փխ դարձո։
65 E սրտիւքն։ F կենօքն փխ սըրտիւքն։ BE բանդիւքն։
66 D չիք Ի։ ABDE լոյս։ E շնորհեաց։
67 A կիզանաւղ։ BD տապակսն։
68 D տապոյն։ ABDE շիջոյ։ DE յոգոյս։
69 CE անճառիցն։ E վկայսն։
70 AF Հաղորդս։ EF ընգալ։ DF աղաչանօք։ BE սոցայ։
71 D երջանիկ փխ երանեալ։ E մարտիրոսաց։
72 D Քրիստոս փխ Փառաց։ B ըզփառս յաւիտեանս, ամէն։ E զփառս։

ՁԲ. ՓՈԽ

Բանիւ աւետաւոր բարառնաբար բարբառեսցուք
Առ քեզ, եկեղեցի՛, դուստր վերինըն Սիոնի.
Աստեղս անթիւ ծընար գերապայծառս եւ երկնաճեմս,
Զագս աղաւնակերպս թաթաւելով արեամբն իւրեանց։

Նըստիս յառագաստի սպիտակափայլ բոցոյ նըման,
Զոր կազմեցին քեզ քո որդիքն չարչարանաւք և սուրբ արեամբ,
Ի պարզ եւ գերազանց բնակես ի լոյս դու անմատոյց,
Փոխան խաւարային բանտից նոցա եւ կապանաց։

Վանել զքո զաւրութիւնդ ոչ կարացին դրունք դըժոխոց,
Զի փեսայն ընդ քո խաչեալ եւ Հարսնորդիքն են խողխողեալ.

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 510ա—511ա։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 255բ—257ա։
C—ձեռ. № 80, թերթ 309բ—311ա (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 6495, թերթ 378բ—379բ։
E—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ*, էջ 443—446։

Խորագիր

ABC *Փ[ոխ]*։ D *Տաղ ի տէր Ներսէսէ, ազնիւ [Նաւակատեաց խաչի]*։ E *Ցորդաբակ*։

Մայրակապ՝ *Բան ի վկայսն ի Ներսիսէ*։

Բնագիր

1 D *բարառնաբառ*։
2 AB *Սիովնի*։
3 E *գերապայծառ*։
4 E *աղաւնակերպս բերեալ*։
5 DE *բոցանըման* փխ *բոցոյ նըման*։
6 E *կազմեն*։ E *որդիք քո քեզ* փխ *քեզ քո որդիքն*։ E *չարչարանօք*։
7 E *՚ւ ի գերազանց* փխ *եւ գերազանց*։ AB *բնակեա*։ C *բնակեալ*։ ABC *յանմատոյց*։
8 ABCDE *Փոխանակ*։
9 E *զքոյդ*։ D *զօրութիւնդ*։ E *զօրութիւն*։ CE *դժոխոց*։
10 E *խաչեալ ընդ քո*։ C *Հարցնորդիքն*։ D *Հարսնածուքն*։ E *Հարսնորդիք*։ E *քո* փխ *են*։ C *խողողեալ*։

Կենացըն կերակրով եւ բաժակաւըն զուարճանաս,
Փոխան ժուժկալութեան նոցին քաղցի եւ ծարաւոյ։

Անմահ ունիս փեսայ, թէեւ սիրով քոյին մեռաւ,
Ի կեանս են եւ որդիք, թէեւ ետուր գերեզմանի,
Յանեղծ յաւիտենին բերկրեալ խընդաս երբեմն ամուլ,
Յորժամ բնակես ի տան մայր՝ քո որդւովք ուրախամիտ։

Սիրով անճառ կապիս ի սէր անմահ քո փեսային
Եւ զորդիս քո ընդգըրկես խանդակարաւտ սուրբ Համբուրիւ,
Նորոգ նորափետուր լուսապայծառ յորժամ ծագիս,
Արեգական նըման յարքայութեան ըստ Հրամանին։

Ի մի յարմարութիւն զոգիս ընտրեալ քոց անդրանկաց,
Ժողովեա՛ բարեխաւսել ընդ կենդանեացըս փըրկութեան,
Նոյնաբար, որպէս ծընար լուսազարդեալ աւազանաւն,
Վերըստին զմեզ նորոգել ի Հնութենէ մեղաց մերոց։

Երբեակ յաւիտենիւք շնորհել առատ զողորմութիւն
Յայժմուս եւ յապագայն ի յանըսպառ յաւիտենին,
Ռամել ի մի լրութիւն կաթողիկէ վերնում Սիոն՝
Ըզմեզ զամենեսեան ընդ երանեալ սուրբ վըկայիցն։

11 E *կերակրովն*։ D *բաժակաւն ը՛, զուարճանաս*։
12 ABC *Փոխանակ*։ ABC *նոցայն*։
13 AC *թեեւ*։ BC *քոյին*։
14 B *որդիք* ուղղված՝ *որդիքն*։ D *որդիքն*։ AC *թեեւ*։ DE *թէպէտ*։ D *գերեզմանին*։
16 B *տուն մայր որդւովք քոյովք*։ CD *որդովք*։
18 D *անդ գըրկես* փխ *ընդգըրկես*։ DE *խանդակարօտ*։ B *Համբիւրիւ*։ D *Համբուրեաւ*։ E *Համբուրիւք*։
19 D *Նորոգեա*։ B *լուսայպայծառ*։ A *ծագին*։
20 B *փայլման նըման*։ C *յարքայութեանն*։
21 AB լուսանցքում՝ *Այլ ազգ*։ B *ընդրեալ*։
22 B *ժողովել*։ DE *ժողովեալ*։ B *բարէխաւսեա*։ DE *բարեխօսեա*։
24 B *Հնութէնէ*։
25 B *Երկեակ*։ B *շընորհել*։
26 D *Այժմուս*։ C *յապագայսն*։ D *եւ* փխ *ի*։
27 DE *Ռամեալ*։ D *լըրութիւն*։ ABCD *կաթուղիկէ*։ DE *վերին*։ A *սիրովն* փխ *Սիոնի*։
28 D *Զմեզ*։ B *վըկայից*։

Սրբել սպիտակափայլ ըղպատմուճան հոգւոց մերոց
Արեան նոցա հեղմամբ եւ հոտ անոյշ պատարագաւք,
Ի գլուխըն վերըստին ըղմեզ սիրով նորին յաւդել,
Զայրի եղեալ հոգիս ընդ փեսային միաւորել։

Սրբել զարիւն գառանցս, նաեւ զաճիւն ողջակիզացս,
Երկրորդ տալ աւազան ի մաքրութիւն մեղաց մերոց.
Էին երրեակ միոյ պըսակելոց պըսակողին,
Որդւոյ ընդ Հաւր Հոգւով փառք ի յայժմուս եւ յապագայն։

---

29 B *Սրրբեալ։* D *սպիտակայփայլ։* CD *հոգոց։*
30 ABCD *Արեամբ։* D *հեղման։* BC *անոյշ։* D *անոյշ հոտ։* E *պատարագօք։*
31 D *յաւդել սիրով նորին։* BC *յաւդեալ։* E *յօդել։*
32 D *միաւորել ընդ փեսային։* BE *միաւորեալ։*
33 D *Սրբել։* D *զարիւ* փխ *զարիւն։* D *գառանց։* D *այլ եւ* փխ *նաեւ։* E *եւ սուրբ* փխ *նաեւ։* D *ողջակիզաց։*
34 AC *տուաւ։* D *մեր յանցանաց* փխ *մեղաց մերոց։* E *մեղաւորաց* փխ *մեղաց մերոց։*
35 B *պըսակաւղին։*
36 D *Որդոյ։* DE *Հօր։* D *Հոգով։* E *յաւիտեան* փխ *յապագայն։*

48

ՁԳ. ՏԱՂ ԱՆՏՈՆԻ, ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ

Անտոն սկիզբն երկնաւոր ճանապարհին,
Բիւրք առաջնորդեալք նովաւ առ Աստուած՝
Գանձին յագարակի ծածկելոյ գըտողք,
Դըռնապանք արթունք ի բախել փեսային։
Երջանիկ աղքատք հոգւովք եւ սգաւորք մարմնով,
Զոր ոչ արժէ աշխարհ հալածեալք յաշխարհէ,
Էրանեալ քաղցեալք ծարաւիք արդարութեան,
Ընդ նեղ մըտէք դուռն անձուկ ճանապարհաւ։
Թագաւորին Քրիստոսի զինուորք արիք,
Ժուժկալք ի պատերազմի թըշնամւոյն,
Ի յերկրի աղ անհամից նեխելոց մեղաւք,
Լոյսք աշխարհի խաւարելոց.
Խաչին Տեառըն բարձողք չարչարանաւք,
Ծառայք մըտերիմք կոչեցեալ բարիք,
Կըցորդք տըրտմականացըն կըրից փըրկչին,

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 88ա—89ա.*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 68ա—69ա։*

Խորագիր

A տե՛ս վերևում *(Այլ տաղ)*։ B *Տեառն Ներսիսի կաթողիկոսի Հայոց, յԱնտոն։*

Ծայրակապ՝ *Ա—Ք։*

Բնագիր

3 A *ծածկելոց։*
5 B *հոգով։*
7 B *էրանեալք։* A *քաղցեալ։*
8 A *նեղըն։* B *ճանապարհավն։*
9 B չիք *Քրիստոսի։*

Հաղորդք ուրախութեանց նորա.
Ձայնի սուրբ փեսայիս գալոյ սպասողք՝
Ղամբարափայլ լապտերաւք հաւատոյ։
Ճարակողք զարաւտ կենաց ընտրեալ հաւտ փոքրիկ,
Մեռեալք աշխարհի եւ խաչեալք ընդ Տեառն.
Յայգի պատուիրանացըն մըտէք գործամնեայք,
Նոյնք յուղղակի ակաւսոյն ոչ դարձեալք.
Շինողք աշտարակի աւրինացն ի կատարումն,
Ուռք ողկուզաբերք ճըշմարիտ որթոյն։
Ձարչարանաւք ստացայք զանչարչարութիւն,
Պահեցէք նորոգ ըզպատկեր սկըզբնատըպին.
Ջըրով արտասուաց զանդըս մըտաց առոգելով՝
Ռահիւք լուսոյ ի յերկինս ելէք.
Սըրբոցս քոց ընտրելոցս, Յիսո՛ւս, մաղթանաւք
Վերելս ի սըրտի դընել ընդ սոսա տուր մեզ
Տիրական քոց ոտից հետեւել շաւղաց
Րաբունեաց մերոց ճանապարհաւ յերկինս։
Ցընծացուք յիշատակաւ արդարոցս այսաւր,
Իիւսեսցուք յոգիս զաւրինակ սոցա.
Փութասցուք ի յաւթեվանս ելանել սըրբոցս,
Քրիստոսի երգել ընդ նոսին միշտ ըզփառս։

---

16 B ուրախութեանն։
17 B Ձայնիւ։
18 B Ղամպարափայլ։
19 A ընտըրեալ։
21 B պատըւիրանացըն։
24 B որթուոյն։
27 B արտասըւաց զանդս։ B մըաց փխ մըտաց։
29 B ընդրելոցս։
30 B դնել։
34 A 'Ի հիւսեսցուք։ B սոցայ։
35 B յաւթեւանս։

ՉԴ. ՓՍԽ

Նոր դըրախտին քո, Տէ՛ր, զոր տընկեցեր յերկրի,
Վարդ անուշահոտ եւ մանիշակ քըրքում
Առեալ ընծայեմք քեզ, թագաւո՛ր փառաց,
Գերապանծ ըզվարս աստուածայնոց արանց։
Բանաւոր ծառոց զերախայրեաց պըտուղս,
Անցեալ ընդ երկինս, քահանայիդ նուիրեմք,
Նոյն խունկ բուրուառաւք զաղաւթըս սուրբ սոցա
Ի հոտ անուշից մատուցանեմք քեզ, Տէ՛ր։
Սոցին մաղթանաւք եւ մաքրական վարուք
Նորոգեա՛ ըզմեզ ի հնութենէ մեղաց,
Նրանականացս արժանացո՛ դասուց,

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 89աբ։*

B—*ձեռ. № 3503, թերթ 69աբ։*

C—*ձեռ. № 6495, թերթ 421բ—422ա։*

D—**Ներսես Շնորհալի**, *Բանք չափաւ, էջ 435—436։*

Խորագիր

AB *Փ[ոխ]։* C *Տաղ ի տէր Ներսիսէ ըստ իւր անուանն տողգի [վարդապետաց]* D *Յորդորակ [հայրապետաց]։*

Ծայրակապ՝ *Նվագ բանիս Ներսեսի ե։*

Բնագիր

1 CD *դրախտի։*
2 CD *մանուշակ։* C *քրքում։*
3 C **չիք** *քեզ։* C *թագաւորիդ։*
4 D *աստուածայնոցն։*
5 C *երախայրեաց։* CD *պըտուղ։*
6 B *նըւիրեմք։*
7 AB *բուրվառաւք։* C *բուրւառաւք։* D *բուրվառօք զաղօթըս։*
9 D *մաղթանօք։*
11 D *Երանականաց։* BC *արժանացոյ։*

Րամեա՛ ընդ նոսին զմեզ ի լուսոյ խորանսդ։
Սրբեա՛ զխաւարին ի մէնջ զխորհուրդ մըտաց
Եւ լուսաւորեա՛ խընդըրուածաւք սոցա՝
Սոցին հետեւել լուսաշաւիղ գնացից,
Ի յանճառելւոյդ արփիանալ լուսով,
Երգել ընդ նոսին Երրորդութեանդ ըզփառս։

---

12 B Րամեալ։
13 C զխաւարի։ B խորհուրդ։ C ըզխորհուրդ։
14 B խընդըրըւածաւք։ C խընդըրուածաւք։ D խընդըրուածօք։
15 C հետեւեալ։ B լուսաշաւեղ։
16 BC յանճառելոյդ։ C արփիալ։ AB լուսոյ։ C լուսոյդ։
17 D էրգել։ CD տողից հետո՝
Յայժմուս յաւիտեան եւ անզըրաւ յաւէտ։

49

ՁԵ. ՏԱՂ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԿՐՏՉԻՆ, Ի ՆԵՐՍԻՍԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ

Անմարմնոցըն հրեղինաց
Մարմնով հաղորդ սուրբ Յովհաննէս,
Բանին Հաւր բանիւ քարոզ,
Մեծի լուսոյն Նախատեսող։

Գարնան գուշակ երկրի մերում,
Քաղցրախաւսիկ ձայն տատրակի,
Դրախտին հոգւոց աստուածատունկ
Առոգանող ջուր մաքրութեան։

Երկնաւորին ճանապարհի
Յառաջընթաց աւետաւոր,

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 421ա—422ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 242բ—244ա։*
C—*ձեռ. № 6495, թերթ 115ա—116ա։*
D—*ձեռ. № 2541, թերթ 208բ—210բ։*
E—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 446—449։*

Խորագիր

A տե՛ս վերևում: B *Սրբոյն Յովաննն[ու] Մըկրտչին տաղ, ի Ներսէս կաթուղիկոսէ Հայոց։* C *Ի Ներսիսէ։* D *Տաղ Յովաննու Մկրտչի։* E *Յովհաննու կարապետին։*

Մայրակալ՝ *Ա—Ք։*

Բնագիր

2 CD *Յովաննէս։* E *Յովհանէս։*
3 CE *Հօր։*
4 AB *նախատեսաւղ։* D *նախատեսողի։*
6 CE *Քաղցրախօսիկ։* AB *տատրակիդ։*
7 C *կենաց* փխ *հոգւոց։* D *հոգոյն։*
8 A *Առոգանաւղ։* ABD *ջրով։* C *ջուրք։*
9 D *ճանապարհին։*

Զուարական Թագաւորին
Նախամարտիկ յասպարիսին։

Էրեւմամբ Գաբրիելին
Զաքարիայ ի տաճարին,
Ընկալար ծնունդ աւետեաւք
Անուանագրեալ ի տախտակին։

Թափեցելոյն յանճառ փառաց,
Պարագրելոյն յարգանդ Կուսին,
Ժամանեցեր յողջոյն կենաց
Յամուլ ծերոյն յորովայնէ։

Ի բերանոյն բարբառելով
Զաւրհներգութիւն պղտղոյ Կուսին,
Լցար Հոգւով Սուրբ անդըստին,
Ըստ աւետեացըն հրեշտակին։

Խայտալով յարգանդ ծընար,
Կաքաւելով կատարեցար,
Ծագեցար նախ արուսեակ
Արեգականն արդարութեան։

Կարապետ մեծ արքային
Եւ փեսաւէր սուրբ փեսային,

11 C 11—12-րդ տողերը՝ եռևառաչ: C Եւ զաւրականն։ E Զօրականն։
13 ADE Գաբրիէլի։
14 CE Զաքարիաս։
15 B Ընգալար։ CE Ընկալաւ։ B աւետաւք։ CE աւետեաց։
16 AB Անունադրեալ։ ACD տախտակի։
17 D անճառ։
19 A չիք 19—22։
20 C Յորովայնէ ամուլ ծերոյն փխ տողի:
21 B բերանուոյն։ D բերանոց։ E բերանոյ։
22 E Զօրհներգութիւն։ C Սրբոյ փխ պղտղոյ։ D Սըրբոյ փխ պղտղոյ։
23 BCD Հոգով։
24 D աւետեաց։ D մարգարէին փխ հրեշտակին։
29 CE Թագաւորին փխ մեծ արքային։

Հրաւիրող յառագաստին
Մաքուր զարդիւք պըճնեալ հարսին։

Զայն բարբառոյ յանապատէ
Ի դադարել մարգարէիցն,
Ղեւտական քահանայիցն
Լըրումն եղեր ստուերականացն։

Ծրագդ աւրինացըն Մովսեսի,
Նըսեմացեալն Իսրայելի,
Մարգարէ եւ առաքեալ
Եւ մեծ ի ծնունդըս վըկայեալ։

Յանապատի վայրաբնակեալ,
Անմարմնական վարուք մաքրեալ,
Նոր Հեղիաս Հոգւով լըցեալ,
Կըրկին ազանց արձան կանգնեալ։

Շնորհաց նորոց ի քէն սկըսեալ,
Հին աւրինաց քեւ կատարեալ,
Որ ոչ լուծեր ըզխըրացս ոտից
Տնաւրէնութեան սուրբ միածնին։

31 ABD Հրաւիրաւղ։ CE Հրաւիրակ։ DE առագաստին։
32 ACE զարդուք։ B զարդուք ուղղված՝ զարդիւք։ D վարուք փխ զարդիւք։
33 B բառբառոյ։
36 D Լրումն։ CE ստուերականին։
37 CDE Ծրագ։ E օրինացըն։ AC Մովսիսի։ BD Մովսէսի։ E Յովհաննէս փխ Մով-սեսի։
38 C Նսեմացեալն։ AB Իսրայէլի։ C Իսրայեղի։ D Իսրայէլին։
40 BC ծընունդըս։
41 B լուսանցքում՝ Այլ ազգ։
42 C վարիւք։ CE ճրգնեալ փխ մաքրեալ։
43 CD Հոգով։
44 C Կրկին։ D կանկնեալ։
45 CE նորոյս։ CD սկսեալ։
46 E օրինաց։
47 A ըզխրաց։ E ոտին։
48 CE Տնօրէնութեան։ D միածնիդ։

Ջընաշխարհիկ մարդկան ցուցար,
Կոչմամբ Հոգւոյն երեւեցար,
Պապանձեալ լեզուին լուծող,
Եւ ամլութեան մաւրն արձակող։

Ջահըն լուսոյ յերկնից ծագեալ,
Երեսնամեայ յերկրի շըրջեալ,
Ուահ գործեալ ի Յորդանան՝
Ի քէն հայցէր ջուր մաքրական։

Սոսկալին հոգեղինաց
Հուրն ի հողոյդ մաքրիւր ձեռաց,
Վըկայելով Բանին կենաց՝
Լըւար ձայնին Հաւր ի բարձանց։

Տեսեր զՀոգին աղաւնակերպ
Յերկնից իջեալ առ զուգականն,
Բաբունւոյն աւանդեցեր
Վարդապետել զաշակերտեալսն։

Յընծայ այսաւր եկեղեցի
Ի յիշատակ քո պանծալի,
Իւսէ պըսակ զարմանալի
Յոգնանըկար քեզ զովեստի։

49 BD Ջնաշխարհիկ։
50 B Կոչամբ։ CD Հոգոյն։
51 CE Պապանծեալ։ AE լուծօղ։ BCD լուծաւղ։
52 A մաւր։ E մօրն։ AD արձակաւղ։ CE արձակօղ։
53 C երկնից։ D ծագեալ յերկնից։
54 BCD Երեսնամեա։ C շրջեալ։
56 CE մաքրութեան։
57 DE հողեղինաց։
58 CE մաքուր։
60 CD Լուար։ ABD ձայնի։ CE Հօր։
62 B Ի յերկնից։ CE փառակիցն փխ զուգականն։ D զուգական։
63 BCD Բաբունոյն։
65 E այսօր։
66 C Յիշատակաւըս փխ Ի յիշատակ։ E Յիշատակաւ փխ Ի յիշատակ։ D պանծալի։
68 AB Յոքնանըկար։ D Յոգնայնըկար։ E քում փխ քեզ։

Փա՛ռք ամենայն առաքինեաց,
Նախապըսակ մարտիրոսաց,
Քահանայ բազմանըւէր,
Քափչ մեզ լեր հայցմամբ առ Տէր։

70 CE Նախամարտիկ։ B մարտիրոսաց։
71 B Քահանա։ CE Քահանայք։ C ինքնանուէր փխ բաժմանըւէր։ D բազմայնըւէր։ E ինքնանըւէր փխ բազմանըւէր։
72 CDE մեք փխ մեզ։

ՁԶ. ՓՈԽ

Բարբառոյն յանապատէ ձայնիւ տացուք նուէր,
Արուսեկին արեւուն նախընթաց ծագողին։

Նոր հարսին հրաւիրողի առ երկնաւոր փեսայն,
Սա որ յարգանդէ ընտրեալ խայտաց ընդ առաջ Տեառն։

Այն որ մեծ ի ծնունդս կանանց Տէրըն վըկայեաց,
Յանուրէն գինարբուսն խորհին մահ նըմա։

Սաւս երփնազարդ պըճնիւք կաքաւէր աղջիկն,
Նուէր խընճոյից խընդրէր զարիւն արդարոյն։

Վարձ կաքաւելոյն առեալ ըզգլուխ քարոզչին,
Առ գլուխըն Քրիստոս յաւդեալ գըլուխ Մըկըրտչին։

Գերեալ ի դըժոխս հոգւոցն աւետէր Հոգւովն.
— Ե՛ս մըկըրտեցի զաւծեալն, որում սպասէիք։

Ադամ նախաստեղծ, զարթի՛ր, արի, որ նընջեսդ,
Լուսատու լիցի Քրիստոս քեզ ի խաւարիդ։

Ի յամլորդւոյս ընկա՛լ, Եւա, զաւետիս՝
Նոր Ադամ ծընաւ քո դուստրն՝ կոյսըն Մարիամ։

Ես յառաջընթաց նըմին յաշխարհ կենդանեաց
Բահիս ի ստորին վայրիս նոյն կարապետեմ։

Սա խաչիւ մահու գայ աստ, ազատէ զգերեալսն,
Ի սոյն ցընծասցուք եւ մեք աւետեաց յուսով։

Սուրբ յիշատակաւ սըրբոյս փա՜ռք Երրեակ անձանց,
Երիցն ի միում բնութեան այժմ եւ յափտեանս։

Աղբյուրներ

A—*Ձեռ. № 7785, թերթ 422ա—423ա։*

B—*Ձեռ. № 3503, թերթ 244ա—245ա։*

Խորագիր

AB *Փ[ոխ]։*

Մայրակապ՝ *Բանս այս նվագեալ ի Ներսիսէ։*

Բնագիր

1 A *ձայն* փխ *ձայնիւ (իւ՝* ջնջված)*

3 A ջնջված՝ *առ։*

4 B *Սայ։*

6 A *Յանուրէն ի (ի՝* լրացված հետագայում)**: A *գիներբուսն։* B *նըմայ։*

7 A *երփնազարդեալ (...եալ՝* լրացված հետագայում):

8 B *արդարւոյն։*

9 A *քարոզին։*

* *Այս և հետագա տողերի ջնջումների մասին տե՛ս* Ծանոթագրություններ *բաժինը։*

** *Այս և հետագա տողերի հավելումների մասին տե՛ս* Ծանոթագրություններ *բաժինը։*

---

13 A *ննջես։*

14 B *լինի։* A *խաւարի։*

15 A *Դու ի (Դու՝* լրացված հետագայում): B *յամլորդոյս ընգալ Եւայ։*

18 A *Ըրահիս (Ը՝* լրացված հետագայում): A ջնջված՝ *ի։*

19 A *զգերեալսն* ուղղված՝ *զգերեալսդ։* B *զգերեալքս։*

22 A *Էրիցն։*

50

ԶԷ. ՏԱՂ ՈՐԴԻՈՑՆ ՈՐՈՏՄԱՆ, Ի ՆԵՐՍԷՍ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԷ ԱՍԱՑԵԱԼ

Որդիքն Որոտման, որք ի վերուստ որոտացին,
Յամպոց հրեղինաց հողմով Հոգւոյն հնչեալ յաշխարհս։

Յաշխարհ ծարաւուտ զանձրեւ կենաց հոսեալ յերկնից,
Զերկիր բանաւոր առոգելով առատապէս։

Առատավըտակ գետոց բըղխումն ի յԱդենայ,
Զորրորդն Եփրատէս նըշանակէր ըզՅովհաննէս։

Յովհաննէս՝ սիրող սիրեցելոյն առ ի Հաւրէ,
Անկեալ ըզլանջաւքն եւ ոչ կիզաւ յահեղ բոցոյն։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 551բ—552բ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 91ա—92բ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 343աբ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 363ա—364ա (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 6495, թերթ 71բ, 73բ—74ա։*
F—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 449—452։*

Խորագիր

AD *Տաղ որդւոցն Որոտման (A Որոտմանց) Յոհաննու և Յակոբայ։* B անվերնում *(որդոցն* փխ *որդւոցն)։* C *Տաղ սուրբ առաքել[ոց] որդոցն Որոտմ[ան]։* E *Տաղ ի տէր Ներսէսէ (թերթ 71բ). Տաղ ի տէր Ներսիսի է (թերթ 73բ). Փոխէ (թերթ 74ա)։* F *Որդւոցն Որոտման։*

Բնագիր

2 C *Յամբոց։* CE *Հոգոյն։* B *հընչել։* C *հնչեալ յաշխարհ։*
3 C *Յաշխար ծարաուտ։*
4 E *Զերկիրս։* C *ռոոգելով։*
5 C *Առատ վտակ։* D *Առատավըտակաւք։* C *գետոյ։* B *բըղխում։* C *բղխումն։* E *բըխումն։* E *յԱդենա։* F *յԱդինայ։*
6 BC *Զորրորդ։* C *Նշանակեր։* B *ըզՅոհվաննէս։* C *ըզՅոհաննես։* E *զՅոհաննէս։* F *ըզՅովհանէս։*
7 C *Յոհաննես։* E *Յոհանէս։* F *Յովհանէս։* A *սիրով։* D *սիրաւղ։* B *առ ի ի։* F *Հօրէ։*
8 B *Անգեալ։* D *Անկաւ։* C *զլանչաւքն։* E *զլանջօքն։* F *ըզլանջօքն։*

Բոցով բորբոքեալ անձկակարաւտ տարփմամբ սիրոյ,
Ճեպիւր փոյթընթաց ի գերեզման յարուցելոյն։

Յարուցեալն յայտնիւր առ ծովակին Տիբերական,
Սանեաւ սիրեցեալն, աղաղակէր, թէ՝ այն է Տէրն։

Տէրըն հրաւիրէր զՊետրոս ըզկնի իւր հետեւել,
ԶՅովհաննու ասէր. «Զի թէ կամիմ՝ կեցցէ ի սպառ»։

Ի սպառ սիրեաց զսէրն եւ սիրեցաւ անզուգապէս,
Զոյգ եւ հարազատըն Յակոբոս մաքրեալ անձամբ։

Յանձն առին ըմպել զբաժակ մահու կենարարին,
Մըկըրտեալ արեամբ, զոր ընկալաւ Տէրն ի խաչին։

Ի խաչին ըզմայրըն սիրելւոյն իւր աւանդէր,
Շնորհիւ դաւանէր ըզնա Որդի սըրբոյ Կուսին։

Զկոյսըն Մարիամ առեալ յինքեան սպասաւորէր,
Մինչեւ ի Փոխումն յիմանալեացըն կայարանս։

Կացեալ յաշխարհի քարոզ բանին ճըշմարտութեան,
Աւետեաց ձայնիւ գոչէր ըզկենդանի ըզԲանն։

9 B *անծկակարաւտ։* E *անձնակարաւտ։* F *անձկակարօտ։* D *տարփամբ սիրո։* F *ճեպէր։* A *գերեզմանն։*
12 EF *աղաղակեաց։* D *թե։* ABCD *Տէր է այն* փխ *այն է Տէրն։*
13 C *Տէրն։* CE *զկնի։* BCE *հետեւեալ։*
14 B *ԶՅոհաննէս։* C *ԶՅոհանու։* E *ԶՅոհաննու։* F *ԶՅովհանու։* ACD *թե։*
15 E տողից առաջ խորագիր՝ *Տաղ ի տէր Ներսիսի է։* ABD *ըզսէրն։* C *զսերն։* E *սէրն։* C *սիրեցաւըլըն։* E *սիրեցեալ։* BD *անզուգական։* C *զուգապես։* E *անզուգապէ։*
16 C *հարազատն։* D *Յակովբոս։* B *անձամբն։* EF *Մըկըրտեալ արեամբ (*F *արեամբն) Յակոբ ընտրեալ մաքուրն (*F *մաքուր) անձամբ* փխ տողի:
17 C *ընբել։*
18 C *Մըկրտել։* B *ընգալաւ։*
19 C *զմայրն։* E *զմայրըն։* BCD *սիրելոյն։* E *սիրեցելոյն։*
20 B *ըզնայ։* C *զնայ։* EF *Որդի ըզնա։* C *սրբոյ։*
21 A լուսանցքում՝ *Կանանցն կանխեալ ձայնն է։* B լուսանցքում՝ *Այլ ազգ։* C *Զկոյսն։*
22 C *յիմանալեացն։* E *կայարան։*
23 CF *ճշմարտութեան։*
24 A *կոչէր։* EF *յերկնից հընչեաց* փխ *գոչէր։* C *յերկնից զկենդանի։* E *զկենդանի։* F *կենդանի։* CEF *Բանն։*

Բանն որ էր Աստուած ի սկզբանէ առ Աստուած Հայր,
Ծընունդ միշտ էին, որով եղեն գոյք յանգոյից։

Գոչումն որոտմանցն յետ հոսելոյն զանձրեւ կենաց,
Ամփոփեալ յերկինս առ առաքողն անդրէն դարձան։

Յակոբոս վըկայ վաղահասուկ տընկոյն պըտուղ,
Ի Հերովդիայ զբաժակ մահու արեան արբեալ։

Արբ եւ Յովհաննէս՝ թէ ոչ զարեանն, այլ ըզսիրոյ,
Որով հետեւեաց իշխանաբար առ բաղձալին։

Ի բաղձալին լոյս արփիական փափագեցին,
Զոր տեսին աչաւք ի սուրբ լերինն Թաբաւրական։

Ի լեառըն Սիոն վերասլացեալ ելին փառաւք,
Յանդրանկաց կայանս, ուր անդրանիկն է մեռելոց։

Մեռելոց լերուք եւ կենդանեաց միշտ բարեխաւս՝
Տալ ըզքաւութիւն եւ ըզպարգեւս ողորմութեան։

Որ ողորմութեամբ շինեաց զաշխարհս բանն Աստըւած,
Տացուք նմա ընդ Հաւր եւ Սուրբ Հոգւոյն զփառս յաւիտեան։

---

25 E տողից առաջ՝ *Փոխ է*։ C *սկզբանն*։ EF *Բանն* փխ *Հայր*։
26 E *գոյգս* փխ *գոյք*։ F *գոյքս*։ B *յանէից* փխ *յանգոյից*։
27 BD *որոտմանց*։ EF *որոտման*։ CF *հոսելոյ*։
28 AC *առաքաւղն*։ EF *առաքօղն*։
29 BD *Յակովբոս*։ C *վկայ*։ A *վաղահասու*։ B *տընգոյն*։ C *տընկողին պտուղ*։
30 C *Հերոդիայ*։ CEF *զբաժակն*։ B *արեամբ*։ CEF *արեան մահու*։
31 B լուսանցքում՝ *Այլ ազգ*։ D լուսանցքում՝ *կանանց կանխելով ձայն է*։ E *Արփ*։ C *Յոհաննես*։ DF *Յովհանէս*։ E *Յոհաննէս*։ ACD *թե*։ BCF *զարեան*։ E *արեան*։ C *զսիրոյն*։
32 EF *հետեւեալ*։ EF *ըղձալին* փխ *բաղձալին*։
33 F *փափաքեցին*։
34 F *աչօք Թաբօրական ի սուրբ լերինն*։ BC *Թափաւրական*։ E *Թաբաւրական լերինն*։
35 C *լեառն*։ A *Սիովն*։ C *վերայսլացեալ*։ F *փառօք*։
36 ACDF *կայեանս*։ E *կայեանսն*։ D *անտրանիկն*։ E *էր*։
37 EF *լինել* փխ *լերուք*։ B *բարէխաւս*։ F *բարեխօս*։
38 C *զքաւութիւն*։ C *զպարգեւս*։
39 EF չիք *39—40*։ B *զաշխարհըս*։ BC *Աստուած*։
40 C *Մատուցուք* փխ *Տացուք*։ AB *նըմա*։ C *նմայ*։ CD *Հոգւոյն*։ AD *յաւիտեանս*։ C չիք *յաւիտեան*։ A *յաւիտեանս ամէն*։

ՁԸ. ՓՈԽ

Նոր լոյս յարփենւոյն առեալ Որդիքն Որոտման,
Որդւոց Սիոնի ծագեն Աւետարանաւն։

Ճգնեմեան վըտակ բըղխեն յերկիր ծարաւուտ,
Ծառքըն Տեառն ըմպեն յամպոց զանձրեւըն կենաց։

Րաբունն երկնաւոր յաւտեալ զորթըն հոգեւոր,
Զուռս ի նոյն հաստեալ սըրբեաց լինել պըտղաբեր։

Սիրելիք սիրոյն զբաժակն ըմպել խոստացան,
Մըկըրտել արեամբ ընդ նոյն կամաւ յանձն առին։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 553ա–բ*։
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 92բ—93բ*։
C—*ձեռ. № 79, թերթ 343բ—344ա (Փարիզ)*։
D—*ձեռ. № 80, թերթ 364ա—365ա (Փարիզ)*։
E—*ձեռ. № 6495, թերթ 71բ—72ա*։
F—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 452—454*։

Խորագիր

AD *Փ[ոխ]*։ B անխորագիր։ C *Փոխի նշան՝ [ ]*։ EF *Յորդորակ*։

Մայրակալ՝ *Ներսէսի երգ*։

Բնագիր

1 ACDE *յարփենոյն*։ EF *վառեալ* փխ *առեալ*։
2 BCE *Որդոց*։ BD *Սիովնի*։ B *Աւետարանաւն*։ C *Աւետարանաւ*։
3 C *վտակ բխեն*։ D *բղխեն*։ E *բըխեն*։
4 C *Ծառքն*։ B *ըմբեն*։ C *ընպեն յամբոյն*։ EF *յամպոյն*։ C *զանձրեւն*։
5 C *Րաբուն*։ EF *ծաղկեալ* փխ *յաւտեալ*։ C *զորթն*։
6 EF *Զուռ սիրոյն յաւտեալ (F յօտեալ)* փխ *Զուռս ի նոյն հաստեալ*։ C *հատեալ*։ D *հաստեաց*։ C *սրբեալ*։ E *սրբեաց*։ C *պտղաբեր*։ E *պըտղաւոր*։
7 EF *զսիրոյն բաժակն*։
8 C *Մկըրտեալ*։ E *Մըկըրտիլ*։

Էն ի միշտ էէն ծընեալն մարմնով ծընանի,
Զոր քարոզք Բանին տեսին եւ շաւշափեցին։

Սիրատարփ զլանջաւքն անկեալ կիզանող բոցոյն,
Զոր եւ ի լերինն Թաբաւր տեսեալ թըմբրեցան։

Ի մակադրութիւն անուանց վերապատուեցան,
Յորդւոց Զեբեդեայ փոխեալ յՈրդիսն Որոտման։

Եւ ի բարձրագոյն ելեալ որդի կուսական,
Էութեան Բանին պատմող գոլ աստուածաբան։

Ընական լուսով լըցին զաշխարհս ամենայն,
Անձկալի հոգւով առ նոյն վերափոխեցան։

Գովել զըստեղծողն էից զԲանըն ծանուցին,
Որում եւ տացուք ըզփառս ընդ Հաւր եւ Հոգւոյն։

9 B էնն փխ էն։ D Եէն փխ էէն։ EF միշտ ի յէէն փխ ի միշտ էէն։ C ծնեալն։ EF ծընեալ։ C ծնանի։
10 F շօշափեցին։
11 B Սիրաթարփ։ F զլանջօքն։ EF զկիզանող։
12 BC Թափաւր։ EF Թաբօր։ C թմբրեցան։
13 C մակադրութեան։ EF մակադրական։ C վերայպատուեցան։
14 B Որդւոց։ CE Յորդոց։ C Զեբեթեա։ D Զեբեթեայ։ BCE յՈրդիս։
15 BE բարձրագոյնն։
16 ABD պատմաւղ։
17 ABCDF Ըննական։ C լցին։ ABCD զաշխարհ։ ABD որքան ի մարմնի փխ ամենայն։
18 E Անծակալի։ C հոգով։ EF սիրով փխ հոգւով։ C Տեր փխ նոյն։ C վերայփոխեցան։
19 ABDE ըզստեղծաւղն։ C զստեղծողն։ F ըզստեղծօղն։ C զԲանն։
20 C զփառս։ F Հօր։ CE Հոգոյն։ A Հոգւոյն ամէն։

51
ԶԹ. ՏԱՂ ՍՐԲՈՅՆ ՍՏԵՓԱՆՈՍԻ ՆԱԽԱՎԿԱՅԻ, ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԷՍԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

Ի խաչին տընկեալ որթոյն
Ողկոյզ վաղահաս խայծեալ,
Քարսմբըք ճըմլեալ գինի
Ուրախարար սիրով։

Սէր սիրոյ սերման ծընունդ,
Սիրաբողբոջ բուսոյ ծաղիկ,
Պըտուղ քաղցրահամ ճաշակ
Հրեշտակատիպ տեսիլ։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 532բ—533բ։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 75ա—76ա։
C—ձեռ. № 79, թերթ 338աբ (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 80, թերթ 344ա—345ա (Փարիզ)։
E—ձեռ. № 6495, թերթ 64աբ։
F—Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 454—455։

Խորագիր

AC Տաղ սրբոյն Ստեփանոսի (C Ստեփաննոսի) Նախավկային (C Նախավկայի)։ B տե՛ս վերևում: D Տաղ սըրբոյն Ստեփանոսի Նախավկայի, տեառն Ներսիսի Հայոց կաթողիկոսի։ E Տաղ ի տէր Ներսէսէ կաթուղիկոսէ (թերթ 64բ՝ Տաղ սրբոյն Ստեփ[աննոսի])։ F Ի Նախավկայն։

Ծայրակապ՝ Ի Ստեփաննոս։

Բնագիր

1 D որթոյ։
3 ABCD քարամբըք։ C ճմլեալ։
5 D ի սիրո։ E սիրոյն։
6 E սիրոյ փխ բուսոյ։
7 C Պտուղ։
8 C Հրըշտակատիպ։ E տեսեալ։

Տեսանող էին լուսոյ
Անտեսին Հայր ի բարձունս.
Այլեւ ծոցածին Բանին
Անեղին եղեալ երբին։

Երբեմն անեղին առեալ
Սկիզբն եղականի բնութեանս,
Ջոր եւ տեսեալ վըկայն
Յերկինըս բազմեալ փառաւք։

Փառաց թագաւորն երկնից
Յայտնեալ զփնուորին յերկրի.
— Ի յասպարխիդ վասն իմ
Դու մի՛ երկընչիր,—ասէ։

Ասէր աղաղակելով
Առ տիրասպանիցն հանդէս.
— Ահա տեսանեմ զՅիսուս
Հայր ընդ աջմէ նըստեալ։

Նըստեալն յառնէր ցուցանել
Վերին հրեղինաց դասուցն.
— Տեսէ՛ք զհողեղէն բնութիւնն
Վասն իմ չարչարեալ նըման։

9 AD Տեսանաւղ։
10 F Հօր։ E բարձանց։
11 ABCD Եւ փխ Այլեւ։ C ծոցացին։
12 AD Անեղ։ BC Ան փխ Անեղին։ DEF երբեմն։
13 E եղեալ փխ առեալ։
14 F եղականին։ EF բնութեան։
15 E Ջոր իսկ եւ։ C վկայն։
16 C Յերկինս։ EF փառօք։
18 A զինորին։ B զինըւորին։ E զինւորին։
20 ABCDE չիք Դու։ C երկնչիր։ BDEF ասէր։
22 E տիրասպանից հանդէսն։
23 C Ահայ։
24 E Հօր իւր։ F Իւր Հօրն։ C նստեալ։
25 E տողից առաջ խորագիր՝ Տաղ սրբոյն Ստեփ[անոսի]։ C Նստեալն։
26 C հոգեղինաց փխ հրեղինաց։ E դասուց։
27 BDE բնութիւն։
28 C նմայ փխ նըման։

Նըման խաչելոյն հայցէր
Թողութիւն ըսպանողացն,
Որով կոչեցեալ Սաւղոս
Սորին հետեւեալ ոտից։

Ոտիւք սըլացեալ յերկինս
Ի ձեռըս քո, ասէ,
Յիսո՛ւս, աւանդեմ զհոգիս
Մինչեւ ի գալուստ քո սուրբ։

Սուրբըդ Ստեփանոս պըսակ
Եւ նախամարտիկ վըկայ,
Վասըն տաւնողացըս քո
Լեր միշտ բարեխաւս առ Տէր։

30 E Զթողութիւն։ F Ըզթողութիւն սպանողացն։
31 EF Որ եւ փխ Որով։ BE կոչեցաւ։ C կոչեցեալն Սուղոս։ E Սօղոս։
32 EF Նորին փխ Սորին։ E ոտիցն։
33 C սլացեալ։
34 E Տէր ի։ F Եւ ի։ C ձեռս։ EF ասէր։
36 AD Մինչ։ B քոյ։
37 CEF Սուրբ։ BC Ստեփաննոս։ EF ըՍտեփանոս։
38 ABCD չիք Եւ։ C վկայ։
39 C Վասն տաւնողացս։ F տօնողացըս։
40 EF Դու լեր փխ Լեր միշտ։ C չիք միշտ։ B բարէխաւս։ F բարեխօս։

Դ. ՓՈԽ

Նոր ծառոյն կենաց սատուածատունկ դրախտին,
Ծաղիկ նախածին փըթթեալ բուրմամբ անուշից,
Պըտղաբերելով զսուրբըն Ստեփանոս։

Արեւն ամփոփեալ ի ծոց ծագողին զարեւ,
Աստղ համապայծառ ծագեալ փոխան լուսատու,
Յարփենւոյն կենաց, սուրբըն Ստեփանոս։

Խաչին խաղողոյ զիմաստութեան բաժակն
Մանկանց Սիոնի նորոյ ի յուրախութիւն
Մատըռուակելով, սուրբըն Ստեփանոս։

Անմահին մահու նոյն մահակից գոլով,

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 533բ—534բ։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 76ա—77ա։
C—ձեռ. № 79, թերթ 338բ—339ա (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 80, թերթ 345ա—346ա (Փարիզ)։

Խորագիր

ABCD Փ[ոխ]։

Ծայրակապ՝ Նախավկային է։

Բնագիր

2 C փթթեալ։
3 ABD ըզսուրբըն։ C սուրբն։ B Ստեփաննոս։ C զՍտեփաննոս։
4 D ծագաւղին։ C զարեւն։
5 C համապայծառ։ C փայլեալ-նման փխ ծագեալ փոխան։
6 BCD Յարփենոյն։ B կենաց ուղղված՝ լուսոյ։ C լուսոյն փխ կենաց։ C սուրբն։ BC Ստեփաննոս։
8 BC Մանգանց։ AD Սիովնի։
9 B Մատըըւակելով։ C Մատռուակելով։ D Մատըռակելով։ C սուրբն։ BC Ստեփաննոս։

Ըզմահ մեռուցեալ մահուամբ ըստ կենարարին
Քարկոծ խողխողմամբ, սուրբըն Ստեփանոս։

Վըկայ խաչելոյն անմահութեան կենաց,
ՋՈրդի տեսանեմ մարմնով ընդ աջմէ բարձրելոյն,
Աղաղակելով գոչէր, սուրբըն Ստեփանոս։

Կացեալ յատենի վասն ուխտին իւր, գառն
Որոջ վայելուչ կըտրեալ գեղմըն լուսակիզն
Հրէական ձեռաւք, սուրբըն Ստեփանոս։

Առ Տէրըն փառաց աղաւթելով նըման
Ծունըր մաղթանաւք նուիրէր չհամարել ըզմեղս
Ապերախտ ազգին, սուրբըն Ստեփանոս։

Յաւանդ առ Յիսուս զհոգին տըւեալ նորուն,
Փառաց ընկալեալ պըսակ ըզյաղթանակաց,
Յաղթողն ի մարտի, սուրբըն Ստեփանոս։

Նախասարկաւագ եւ առաջին վըկայ
Ստեփանո՛ս, պըսակ շնորհաց զքեզ պըսակողին,
Լեր միշտ բարեխաւս զմեզ կեցուցանել։

---

11 B մեռուցեր։
12 C սուրբն։ B Ստեփաննոս։
15 C սուրբն։ B Ստեփաննոս։
17 A Որով ուղղված՝ Որոճ։ C կտրեալ գեղմ։
18 C ձեռաւքն սուրբն։ B Ստեփաննոս։
19 C 19—21-րդ տողերի փոխարեն՝

Աղաւթեր նման խաչելոյն առ Հայր.
— Տե՛ր, մի՛ համարիր սոցայ զարիւն իմ ի մեղս,
Հասեալ ըղձալոյն, սուրբն Ստե[փաննոս]։

20 A Նուիրէր։ B Նըւիրէր։ B ի մեղս փխ ըզմեղս։
21 B Ստեփաննոս։
23 B ընգալեալ։ C պսակ ըստ յաղթանակաց։
24 C սուրբն։ BC Ստեփաննոս։
25 C Նախասարգաւագ։ C վկայ։
26 BCD Ստեփաննոս։ C պսակ։ C պսակողին։
27 B բարէխաւս։ C կեցուցանեալ։

Էին միայնոյ երրեակ եւ մի լուսոյն
Մատուսցուք յաւէտ ըզփառս ի յիշատակի
Նախավըկային, յաւէտ յաւիտեանս, ամէն։

---

28 B միայնոյ։
29 C զփառս։
30 C Նախավկայիդ։

ԼԱ. ՓՈԽ

Ի գաւազանէն Յեսսեայ ստեղնեալ Ստեփանո՛ս,
Առաջին պըտուղ տընկոյն, որ ի Գողգոթայ։

Նարդոս եւ քըրքում, զըմուռ, ծաղիկ ծովային,
Մանիշակ, շուշան վարդիւք կարմրերփեան պըսակ։

Երկնազարդ պըճնեալ գեղով նըման Հրեշտակի,
Բուրուառ ոսկեղէն խընկոց խընկաբեր ծառոց։

Բաբուն պանծալի բանիւ վարդապետ բարի,
Իմաստիւք լըցեալ Հոգւոյն՝ աստուածաբանէր։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 534բ—535բ։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 77ա—78բ։
C—ձեռ. № 79, թերթ 339աբ (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 80, թերթ 346ա—347ա (Փարիզ)։
E—ձեռ. № 6495, թերթ 64բ—65ա։
F—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ*, էջ 456—458։

Խորագիր

ABCD Փ[ոխ]։ E Յորդ[որակ]։ F Յորդորակ։

Մայրակապ՝ Ի Ներսիսե կաթողիկոսե։

Բնագիր

1 C Յեսսեա։ D Յեսեա։ E Յեսեայ։ BE Ստեփաննոս։
2 C պտուղ։ EF ծառոյն փխ տընկոյն։ BF Գողգոթա։
3 C քրքում։
4 EF Մանուշակ։ E վարդիւ։ F վարդից։ C կարմերփեան։ E կարմրերբեան։ C պսակ։
5 CE Երփնազարդ։ C պճնեալ։ E գունով փխ գեղով։ C նման։
6 B Բուրվառ։ E Բուրւառ։ C խնգոց խնգաբեր։ E բուրեալ զհոտ անոյշ փխ խըն-
կաբեր ծառոց։ F զհոտս անոյշ բուրեալ փխ խընկաբեր ծառոց։
7 C բանին։ E բանից։
8 C լցեալ։ CE Հոգոյն։

Սրբտիւ անձկալեաւ վառեալ ի հուր սիրելւոյն,
Ի մէջ ջուրց բազմաց պահեալ անշիջանելի։

Ի բարձունս երկնից դիտեալ սրրտին մաքրութեամբ,
Անտեսին փառաց տեսեալ զանտեսն ընդ աջմէ։

Սրլացեալ թեւաւք Հոգւոյն երկնաճեմ գոլով,
Սկզբնատպին յաւանդ տրւեալ զիւրական պատկերն։

Ելից աստիճան գործեալ զհարկանող քարինսն,
Ընդ ինքեան հանեալ զբազումս յերկնային խորանսն։

Կենդանի վրկայ մահուամբ կենդանւոյն յաւէտ,
Ըզմաղթանըս մեր մատո որպէս խունկ անոյշ։

Արքային երկնից զինուոր արի ի մարտի,
Տալ մեզ յաղթութիւն հայցեա ընդդէմ թըշնամւոյն։

Թագիւ անթառամ Յիսուս պըսակեաց ըզքեզ,
Հաղորդ քոց փառաց խընդրեա լինել տաւնողացս։

Որ յուրախութիւն անճառ Տեառըն քո մըտեր,
Պաղատեա եւ մեզ ի նոյն մըտանել ընդ քեզ։

---

9 C *Սրտիւ* EF *Սիրով* փխ *Սրրտիւ* C *անձալեաւ* E *անծկալեաւ* C *չեռեալ* փխ *վառեալ* B *սիրելըւոյն* CDE *սիրելոյն*
11 C *սրտին* F *սրտիւ*
12 EF *տեսող Հօր իւր* փխ *տեսեալ զանտեսն*
13 C *Սլացեալ* F *թեւօք* CE *Հոգոյն*
14 AD *Սկզբնատուին* C *Սկզբնատպին* E *Սկըզբնատըպին* CEF *տուեալ* (EF *տը-ւեալ*) *յաւանդ*
15 ADEF *էլից* A *զհարկանաւղ* E *քարինսըն*
16 C *հանել*
17 C չիք *17—26* B լուսանցքում՝ *Այլ ազգ* E տողից առաջ խորագիր՝ *Փոխէ զձայն* B *վըկա* DE *կենդանոյն*
18 BDE *մատոյ*
19 B *զինըւոր* E *զինւոր* E *մարտիրոս* փխ *ի մարտի*
20 EF *աւգնութիւն* (F *օգնութիւն*) փխ *յաղթութիւն* B *հայցեայ* E *թըշնամոյն*
21 E *ըզքեզ*
22 EF *քոյդ* փխ *քոց* B *փառացդ* A *տաւնողացըս քո* ուղղված ձեռագրում՝ *տաւ-նողացս* EF *տօնողացս*
23 B *Տեառն* E *Տեառնըն*
24 B *Պաղատեայ*

Ղեկաւք հաւատոյ անցեր ընդ ծով աշխարհիս,
Վերածել ըզմեզ մաղթեա ի մեղաց ծովէս։

Ի քեզ համբառնամք ըզմիտս, Քրիստոս Աստըւած,
Նախավըկային հայցմամբ եւ մեզ ողորմեա՛։

Կերպարան Հաւր, որ զգեցար ըզկերպ Ադամայ.
Վասըն քո մերկացելոյն մեզ լոյս ըզգեցո։

Որ բուրուառաւք ծերոց յերկինս դասեցեր զմանուկն,
Ջաղաւթս մեր նովաւ ընկալ ի հոտ անուշից։

Սըրբութիւն Սըրբոց, սըրբեա՛ ըզմիտս եւ զխորհուրդս,
Տեսանել ըզքեզ հոգւով ընդ Ստեփանոսի։

Երեւեալդ ընդ աջմէ Հաւր, տեսողին տաւնիւս
Ջերգաբանս եւ ըզտաւնողքս ընդ նըմին դասեա։

---

25 F *Ղեկօք* EF *հաւատոց*
26 F *հայցեա* փխ *մաղթեա* B *ծովէ*
27 C *զմիտս* F *ըզմիտըս* BCEF *Աստուած*
28 C *Նախայվկային* E *ողորմեայ*
29 C չիք *29—36* F *Կերպարանըդ Հօր* EF *ըզգեցեալ* (F *զգեցեալ*) փխ *որ զգեցար* E *ըզկերպս*
30 E *Վասն* ABD *մերկացելոյն զմարմին* E *շնորհաւք զմեզ* փխ *մեզ լոյս* BD *ըզ-գեցոյ*
31 B *բուրվառաւք* E *բուրւառ* F *բուրուառ* EF *ծերոցն*
32 B *Ջաղաւթըս* EF *Ջաղօթս* B չիք *մեր* B *ընգալ* E *որպէս խունկ անոյշ* փխ *ի հոտ անուշից*
33 E *սրբոց* E *զմիտս*
34 E *հոգով* B *Ստեփաննոսի*
35 AEF *Էրեւեալդ* B *Երեւեալ* D *էրեւեալ* F *Հօր* D *տեսաւղին տաւնիւ* EF *հայց-մամբ* փխ *տաւնիւս*
36 A *ըզտաւնաւղքս* E *զտօնօղս* F *ըզտօնողս* E *նըմա*

52

ՂԲ. Ի ԽՆԴՐՈՅ ՍԵԲԱՍՏԱՑԻՈՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ ՍԻՄԷՈՆԻ, ԱՍԱՑԱՒ Ի ՆԵՐՍԻՍԷ՝ ՅԵՂԲԱՒՐԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ ՀԱՅՈՑ ԳՐԻԳՈՐԻՍԻ, Ի ՀԱՄԲԱԿԱԿԱՆՆ ԵԼՈՎ ՏԻՍ, Ի ՎԱՆՍ ԿԱՐՄԻՐ ԿՈՉԵՑԵԱԼ, ԳՈՎԵՍՏ Ի ՍՈՒՐԲՆ ԳՐԻԳՈՐ ՆԵՐՏԱՂԱԿԱՆ ԵՐԳՈՎ

Սրովբէից ձայնիւ եղանակեմք այսաւր,
Ի յիշատակի Հաւր րաբունւոյ մերոյ։

Րաբունեացըն պետն ի խաւարէ ծագեաց
Լոյս Հայաստանեայց իմաստութեան Բանիւ։

Բանն որ ի Հաւրէ իջեալ փըրկեաց զաշխարհս,
Նոյն սովաւ զանկեալքս վերաբերեալ ուղղեաց։

Ուղղութեամբ հաճոյ տեսանողին գըտեալ,
Ի փշաբեր ոստոց ծաղիկ վարդից յեռեալ։

Յեռեալ խուռներամ բարեբաստիկ իմաստ,
Մանկական տիոց վերելս ի սիրտ Նորուն։

Նորուն փըրկութեան հոմասեռից պատճառ,
Կարթ վերաբերող ծովու մեղաց գոլով։

Գոլով յատենի ճըշմարտութեան վըկայն,
Որպէս եւ Յիսուս՝ պիղատոսեան բամիցն։

Րամապետ արքայն հարցափորձեալ Տըրդատ՝
Թաւ ոստովք ընծայ ուրուականաց սնոտեաց։

Ի սնոտեացն ի բաց զանձն իւր եղեալ խաբմանց,
Ժուժկալեալ տեւէր չարչարանաց գանից։

Գանըս մահաբերս իբր անմարմին մարմնով
Թիւ երկոտասան կրէր ի յանձին ուրախ։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 162բ—164ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 257ա—259ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 375բ—376բ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 121ա—123ա (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 9053, թերթ 58բ—60ա։*
F—*ձեռ. № 6495, թերթ 326բ—327ա։*
G—*ձեռ. № 231, թերթ 492ա (Երուսաղեմ). տե՛ս «Սիոն», 1949, № 5—6, էջ 132—133։*
H—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 459—462։*

Խորագիր

A տե՛ս վերևում: B *Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին ի հոմանւոյ իւրոյ տաղ, ի Ներսէս կաթողիկոսէ։* C *Տաղ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչի, տեառն Ներսիսի կաթողիկոսի։* DG *Գովեստ ի սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչն, տեառն Ներսէսի կաթուղիկոսի ասացեալ* (G չիք *ասացեալ*)։ E *Գովեստ սրբոյն Գրիգորի, ի Նեսիսէ ասացեալ։* F *Տաղ ի տէր Ներսիսէ (թերթ 326բ), Յորդորակ (թերթ 327ա)։* H *Ի սուրբ Լուսաւորիչն։*
Մայրակապ՝ *Սրբոյն Գրիգորի երգ ի Ներսիսե ծառաե։*

Բնագիր

1 BF *Սրոբէից։* C *Սրոբեից։* BDG *ձայնիւն։* H *այսօր։*
2 C *յիշատակե։* GH *հօր։* BCG *բարունոյ։* DE *բարունոյն։* H *բարունւոյս։* F *մեր և բարունոյ* փխ *բարունւոյ մերոյ։* G *մերս* փխ *մերոյ։*
3 C *Րաբունեացն։* H *Րաբունիցըն։* AEG *պետ։* F *խաւարէն։*
4 BCDEG *Հայաստանեաց։* H *Բանին։*

5 H *Հօրէ։* CEF *փրկեաց։*
6 BCE *զանգեալքս։* D *վերաբեալ* փխ *վերաբերեալ։*
7 CE *Ուղութեամբ։* C *հայճոյ։* G *հաճո։* CE *գտեալ։*
9 B *բարէբաստիկ։*
10 C *Մանգան։* E *Մանգանկան։* B *սիրտս։* E *իս ի սիրտ նորոց։*
11 CEFG *փրկութեան։* C *համայսեռից։* EG *համասեռից։* F *հողասեռից։*
12 C *վերայբերող։* D *վերաբերաւղ։* H *վերաբերօղ։*
13 F *յատենին։* CEG *ճշմարտութեան։* CE *վկայն։*
14 BC *պեղատոսեան։*
15 H *Րապետ։* A *արքայ։* H *արքային։* CE *Տրդատ։*
16 ABD *ոստաւք։* B *ընձայ։* E *ցընծայ* փխ *ընծայ։* F *ուրուականեաց։*
17 CH *սնոտեաց։* H *խաբմամբ։*
18 E *չարանաց* փխ *չարչարանաց։*
19 C *Գանս։* EF *մահաբեր։*
20 C *երկոյտասան։* EFH *կըրէր։* EFG չիք *ի։* C *յանձինն։* H *յանձն իւր* փխ *ի յանձին։*

Ուրախ լինելով երկնագումար վեհիցն,
Ստոր իջեալ ի նոյն զարմանային բամեալքն։

Բամիցն անսըրբոց մարմնոյ սըրբոյն սկըսեալ
Նախկի տանջանաց, աղ ըստանձնեալ յանձին։

Ի յանձին նախատ՝ ջուր վայրարկուն հեղեալ,
Եւ ըզգարշապարսըն հեղուսեալ յերկաթս։

Երկաթի ըղըն̀գամբք քերեալ կողից սըրբոյն
Եւ աչացն անուխ բախեալ, ը՜, բաքունւոյն։

Բաքունւոյն ծընկաց սաստիկ հարեալ ուռամբք
Եւ կարթիցն արկեալ ոլորանաց գելումն։

Գել ընդ քաղցր աւդոյն աճիւն հնոցի շընչիւն,
Փոխան ջրոյ արբեալ քացախ ըստ Տեառն իւրոյ։

Իւր վերապարզեալ տատասկաց սրեալ սայրից՝
Արեան վըտակաւք ներկանելով նորուն։

21 F լուսանցքում՝ Փ[ոխ]։ BC վեհից։
22 E զարմանաւին։ CH բամեալք։
23 E Բամից։ CEF անսրբոց։ CEG սրբոյն։ C սկսեալ։ G սըկսեալ։
24 E տանջաց։ F տանջանացն։ D ըստանձեալ։ H ըստանձնել։
25 B լուսանցքում՝ Այլ ազգ։ D վայրարկու։ E վայր արիւն փխ վայրարկուն։ F ձագառով փխ վայրարկուն։ G վայր կուն փխ վայրարկուն։
26 G ըզգարշապարսն։ CF յերկաթ։
27 BG ղենգամբք։ C ղենգամբ։ D ղենկամբ։ E ղենգանմբ։ F ճանկօք փխ ըղըն̀գամբք։ H ղըն̀գամբք։ C քերալ փխ քերեալ։ F մարմին փխ կողից։ CEF սրբոյն։
28 H աչաց։ D անաւթք։ G անօթ։ H սըրբոյն փխ անաւթ։ BC չիք ը՜։ BCDEF բաքունոյն։
29 BCDEFG Բաքունոյն։ B ծընգաց։ C ծնկաց։ H ծընկանց։ BDEFG ուռամբ։
30 G կաթիցն։ F ոլորակաց։ H գելոյ։
31 ABCDEFG Գոլ փխ Գել։ H օդոյ։ CE շնչիւն։ F շնչոյն։ H շընչոյ։
32 FH ընդ փխ ըստ։
33 BFG տատասկասրեալ փխ տատասկաց սրեալ։ D տատասկ արկեալ փխ տատասկաց սրեալ։ E տատասկասրեալ փխ տատասկաց։ EF սայրիցն։
34 CEG վտակաւք։ H վըտակօք։

Նորուն բերանոյ, ուստի բըղխեալ բարի,
Եռացեալ կապար արկանէին երկամբք։

Երկանց տանջանաց ոչ շատացեալ այսու,
Այլ ընդ կախելոյն կախեալ յոտից բաքունն։

Բաքունին բարի, նըման բնութեամբ բարւոյն,
Մաղթէր թողութիւն չարչարողացն ի սպառ։

Սպառուած մահաբեր չարչարանացն ածեալ,
Վիրապն ահագին արկանելով ըզնոյն։

Ի նոյն գուբ տըղմոյ թունաւորացն աւձից
Ըզթոյնս ամփոփեալ, զոտիւք փարեալ սիրով։

Սէրն որ առ Աստուած իջուցանէր զբարձրեալն,
Գուբն անդընդային հրեղէն եղեալ երկին։

Երկնից թագաւորըն հրեշտակաց դասուք,
Ամ հընգետասան գոլով ընդ ծառային։

Ծառայն մըտերիմ ըստ հրամանի փըրկչին
Կոխէր զգլուխ իժիցն եւ ըզքարբիցն աւձից։

35 F բերանոյն։ G բերանու։ CE բխեալ։ F բըխեալ։ G բղխեալ։
36 CF երկամք։ E երկեամք։
37 G այսաւր փխ այսու։ H այնու։
38 FH կապելոյն փխ կախելոյն։ F չիք կախեալ։ CEFG յոտին։ BE բաքուն։ F ը՜, բաքունոյն փխ բաքունն։
39 E նման։ CDG նմանութեամբ (D նըմանութեամբ) փխ նըման բնութեամբ։ B բնութեան։ CDEF բարոյն։
40 E Մախթէր։
41 EG Սպառած։ F Սպառւած։ E չարչարանաց։
42 B Ի վիրապն։ C զնոյն։ H ի նոյն փխ ըզնոյն։
43 C չիք 43—56։ EG տղմոյ։ DF թունաւորաց։ E թիւնաւորիցն։ F աւձիցն։ H օձիցն։
44 E Ըզթիւնս։ F Ըզթոյնսն։ H Ըզթիւնսն։ B զոտիւքն։ F զոտիւքըն։
45 F տողից առաջ՝ Յորդորակ։ H Սէր։ E զբարձրեալ։
46 E Գուբ։ EG անդընդաին։ D ելեալ փխ եղեալ։ E յերկինս։ G երկինք։
47 H էրկնից։ FGH թագաւորն։ B հրըշտակաց։ DGH հրեշտակական։ D դասուն։ E դասիւք։
48 F Զամս։ B հինգէտասան։ E հնգէտասան։ E ծառաին․ H ծառայի։
49 H չիք 49—58։ D մտերիմ։ E փրկչին։
50 G Կոխեր։ DF ըզգըլուխ՝ E զգուխ փխ զգլուխ։ G ըզգլուխ։ E իժից։ F քարբից ՚ւ իժից փխ իժիցն եւ ըզքարբիցն։ D չիք աւձից։ FG աւձիցն։

Աւձըն մահաշունչ, գարշապարին սպասող,
Ջախեալ ի սըրբոյն լուսաշաւիղ ոտից։

Ռահ աստիճանաց ի վիրապին եղեալ,
Հանել ընդ նոսին զՀայաստանեայց ազինս։

Ազգաց եւ ազանց հիւսիսական կողմանց
Ձլոյսն արփիական ծագեալ խորոց յերկրէ։

Երկիր երկրայնովքս այսաւր ցընծամք փըրկեալք,
Փըրկողին սովաւ փառըս տացուք յաւէտ։

---

51 E Աւձն։ F մահուշունչ։ G սպասաւղ։
52 AD Ջաղխեալ։ F Կոխեալ փխ Ջախեալ։ EFG սրբոյն։ D ոտէն։ F ոտիցն։
53 G Ռահս։ B աշտիճանաց։
54 FG Հանեալ։ FG ի յերկինս փխ ընդ նոսին։ B զՀաաստանեաց։ DEG զՀայաստանեաց։
55 AE հիւսուսական։ B հիւսիւսական։
56 F Լոյս։ F ծագեաց։ D խորոցն։
57 BEF Երկիրս։ E երկնայովքս։ F երկնայնաւք այսօր։ G ըղձայլեալ փխ այսաւր։ CE ցնծամք։ BD փըրկեալ։ CE փրկեալք։ F փրկեալքս։ G փըրկեալքս։
58 A Փըրկաւղին։ CE Փրկողին։ CF փառս։ D տողից հետո՝

Արդ աւրհնեալ է Հայրն եւ համագոյ Որդին,
Հոգոյն ճըշմարտի փա՜ռք յաւիտեանս, ամէն։

F տողից հետո՝

Էին անեղին Հօր ծոցածին Բանին,
Ընդ Հօր եւ Հոգոյն փա՜ռք յաւիտեանս, ամէն։

53

ԴԳ. ՏԱՂ ՍՐԲՈՅՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻՆ, ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԵՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ

Գրիգորիո՛ս, առաքինի հըսկող,
Քրիստոսի զինուոր յասպարիսին արի.
Ուրախ լե՛ր ի փառս արքայութեանդ երկնից։

Գրիգորիո՛ս, ի վէմն Յիսուս շինեալ,
Զոր ոչ շարժեցին չարչարանացն հեղեղք.
Ուրախ լե՛ր, հանգեար յաշխատանաց քըրտանց։

Գրիգորիո՛ս, որ խաղացեր ընդ սուր,

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 160ա—161ա։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 266բ—267բ։
C—ձեռ. № 80, թերթ 236ա—237ա (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 2541, թերթ 219բ—221ա։
E—ձեռ. № 6495, թերթ 209բ, 326բ։
F—ձեռ. № 231, թերթ 421բ (Երուսաղեմ). տե՛ս «Սիոն», 1949, № 9, էջ 236։

Խորագիր

A Տաղ սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին Հայոց։ B Այլ տաղ սուրբ Լուսաւորչին, յոյժ գեղ[եցիկ]։ C Տաղ սրբոյն Գրիգորի, տեառն Ներսեսի ասացեալ յոյժ գեղեցիկ ձայն և բանն։ D Տաղ սըրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին։ E Մեղեդի ազնիւ (թերթ 326բ՝ Մեղեդի սրբոյն Գրի[գորի])։ F Տաղ ս[րբոյն] Գրիգորի Լուսաւորչին։

Բնագիր

1 A հըսկաւղ։
2 B զինըւոր։ E զինւոր։
3 E արքայիւթեան։
4 F վէմդ։
5 E չարչարանացըն։
6 D քրտանց։
7 E Գրիգորի։

Ի հուր փորձեցար անպարտ վըկայ Բանին.
Ուրախ լե՛ր, ըզքէն Տէր գոհանայ առ Հայր։

Գրիգորիո՛ս, ի գուբ ստուերին իջեալ,
Կոխեցեր ըզգլուխ անդ վիշապին մեծի.
Ուրախ լե՛ր, ելեր այժմ ի շըքնաղ խորանսդ։

Գրիգորիո՛ս, աւետաւոր բըժիշկ,
Քո չարչարողացն հատուցանող բարի.
Ուրախ լե՛ր, ծընող մանկանց, զոր ետ քեզ Տէր։

Գրիգորիո՛ս, դիւաց մերժող բանիւ,
Զգազան թագաւորն մարդ ըստացար դարձեալ.
Ուրախ լե՛ր ի հաւատս, զոր ըստացար արեամբ։

Գրիգորիո՛ս, իմանալեաց տեսող,
Զձեւ մեծ խորանին ըզգայապէս շինող.
Ուրախ լե՛ր աստէն ի տիրական աթոռդ։

Գրիգորիո՛ս, ի հրամանէ վերնոյն
Քահանայապետ մեզ ածեցար Հոգւովն.
Ուրախ լե՛ր, պըսակ երկնահանգոյն բեմին։

Գրիգորիո՛ս, միայնութեան սիրող,
Անընդմիջաբար միշտ ընդ Աստուած խաւսող.

---

9 E Ուրախ լե՛ր, հանգեար յաշխատանաց քըրտանցդ փխ տողի։
11 DE ըզգըլուխ։ E այն փխ անդ։
12 E շըքնա։ F չքնաղ։ E խորանսն։
13 E չիք 13—33։ D Գրիգորիգս։ F բըժիշք։
14 D չարչարաւղացն։ F չարչարանացն։ AD հատուցանաւղ։
15 A ծընօղ։ C ծընաւղ։ D ծնաւղ։ B մանգանց։
16 A մերժաւղ։
18 D ստացար։ A դարձեալ փխ արեամբ։ D արեամբք։
19 D իմանեաց։ ACD տեսաւղ։
20 D ըգահապէս։ ABD շինաւղ։ F շինեալ։
21 C աստեղ փխ աստէն։ BF յաթոռ։ D յաթոռսդ։
22 D վերնոցն։
23 D Հոգով։
24 D երկնայհանգոյն։
25 A սիրաւղ։
26 AD խաւսաւղ։

Ուրախ լե՛ր, մատեար յիմանալիդ ի լեառն։

Գրիգորիո՛ս, ի քէն ծընեալ որդիքս
Այսաւր միաձայն եղանակեմըք քեզ.
Ուրախ լե՛ր, սուրբ հայր, յիշատակի քո տաւնս։

Գրիգորիո՛ս, սերովբէից կըցորդ,
Զմեզ ձայնակցեցեր լուսաւորիչ բանիւ.
Ուրախ լե՛ր, վարդապետ, Աստուած ի մէնջ աւրհնի։

---

27 F մարտեար փխ մատեար։ D յիմանալի։ AF լեառնդ։ D խորանսդ փխ ի լեառն
28 CF ծնեալ։
29 C եղանակեմք։
31 ABD սէրովբէից.

ԴԻ. ՓՈԽ

Բարձրացիր, դըշխոյ, փառաւք յաւրս յիշատակի,
Դուստրդ Սիոնի վերնոյ հովուին քո մեծի։

Խրախոյս քեզ տանի եհար, ո՞վ եկեղեցի,
Ի գրոյ վիրապէն ելեալ մեծ քո առաքեալն։

Այս Գրիգորիոս կապեալ ընդ սէր Յիսուսի,
Որ յաղթեաց ճըգանց երկոց բազմաց վըտանգից։

Կայր եւ անդ մաղթէր զԱստուած ի Խոր Վիրապին
Բարի այց առնել Հայոց մոլորեալ ազգին։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 161ա—162բ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 267բ—269բ։*
C—*ձեռ. № 80, թերթ 237ա—238բ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 9053, թերթ 60ա—61բ։*
E—*ձեռ. № 6495, թերթ 210աբ։*
F—*ձեռ. № 231, թերթ 421բ (Երուսաղեմ). տե՛ս «Սիոն», 1949, № 9, էջ 236—237։*

Խորագիր

ACDF *Փ[ոխ]*։ B անխորագիր: E *Յորդորակ*։

Բնագիր

1 AC *դշխոյ* (լրացված հետագայում): BDF չիք *դըշխոյ*։ D *պայծառ* փխ *փառաւք*։ E *յօրս*։
2 D *Դուստր*։ ACD *Սիովնի*։ ABC *մեծին քո հովուի* փխ *հովուին քո մեծի*։ D *հովին*։ E *հովւին*։
3 A *էհաւ*։ D *էհար*։ E *եհաւ*։
4 B *գփոյ*։
5 E *ի սէրն* փխ *ընդ սէր*։
6 A *երկանց* ուղղված՝ *երկոց*։ E *երկանց* փխ *երկոց*։ D *վտանկից*։ E *վըտանկից*։
7 DF չիք *եւ անդ*։ E *նա 'ւ աղաչէր* փխ *եւ անդ մաղթէր*։ D *մախթէր*։
8 A *Բարի* (լրացված հետագայում): BCDF չիք *Բարի*։ E *յետ անկեալ* փխ *մոլորեալ*։ CDF *ազգիս*։

Զկոյսն յարեւմըտից յարոյց աղաւթք հըսկողին,
Ած ի յարեւելս կըցորդ իւրոյ հանդիսին։

Պետրոս եւ Պաւղոս ըզծնունդս հոգեւոր բանին՝
Զկոյսըն Հռիփսիմէ ի Հայս փոյթ առաքեցին։

Ճեմս աւրհորդովքն առեալ յարեւելս հասին,
Արեամբ նահատակ եղեն ընդդէմ արքային։

Անդր ի հանդիսէն ձայնէր ի գուբըն սուրբին.
— Զերկիրս առոգեմ արեամբ սերման քո բանիդ։

Զարթի՛ր, զըւարթուն մըշակ, ձըմեռըն բարձաւ,
Քաղցըր տատրակիս բարբառ յերկիր հընչեցաւ։

Արքայս ի կուսէս պարտեալ կորացաւ յերկիր,
Դի՛ր ըզծանրութեան ըզլուծ քո ի պարանոցն։

Կա՛լ դու զաղուեսունս, ահա այգիս ծաղկեցաւ,
Պըտուղ աղաւթից ինեւ հասեալ խայծեցաւ։

Զհետ աստեղանիշ կուսիցն արեւ ցոլացաւ,
Խաւարըն ջընջեալ բընաւ ի միջոյ բարձաւ։

---

9 C *Զկոյսըն*։ D *արեւմտից*։ F *արեւմըտից*։ E *հասոյց*։ B *հըսկաւղին*։ D *հսկողին*։
10 F *յարեւելըս*։ DF *կցորդ*։
11 B *ըզծընունդս*։ E *ծընեան* փխ *ըզծնունդս*։ F *զծնունդս*։ E *բանիւ*։
12 EF *Զկոյսն*։ BD *Հռեփսիմէ*։ E *Հըռիփսիմէ*։ F *Հռիպսիմէ*։ D *փութ*։
13 D *Ճեմ*։ A *որհորդովքն*։ B *աւրհորդովքն*։ E *աւրհորդովք*։
14 C *նահատակք*։ E *նահատակեցան* փխ *նահատակ եղեն*։ D *արքին* փխ *արքային*։
15 E տողից առաջ՝ *Փոխէ ըզձայնդ*։ E *Անդ*։ C *հանդիսին*։ E *գուբն*։
16 ADF *առոգեմ*։ E *բանին*։
17 BD *զուարթուն*։ D *մշակ*։
18 D *Քաղցր տատրակին*։ ABC *բարբառս*։ D *յերկիրըս*։ F *յերկիրս*։
19 E *Արքայն*։ E *յերկիր կորացաւ*։
20 E *ըզկանոնաց քոց լուծ* փխ *ըզծանրութեան ըզլուծ քո*։ E *պարանոցին*։
21 E *զաղուեսունս*։ F *զաղուեսունսն*։ BD *ահայ*։
22 D *խայծեցօ*։
23 E *աստեղափայլ կուսին*։ E *ծագեցաւ* փխ *ցոլացաւ*։
24 D *ջնջեալ բնաւ*։

17—1024

Լոյսն ի գըրուանէն պայծառ յաշտանակն եդաւ,
Ազգ Հայաստանեայց ի նա հայեալ՝ ցընծացաւ։

Որ զարքունական պատիւն որպէս մարդ չծանեաւ,
Այժմ անասնեղէն դիմաւք զոտիւքըն փարէր։

Կայր պատկառանաւք ընդդէմ սըրբոյն, աղերսէր,
Բանիւ բարբառել ցանկայր եւ ոչ հասանէր։

Ծունր առ ի խոնարհ կըրկնել նըմա փափագէր
Ու ձեռն անպատշաճ կամացն ոչ աւժանդակէր։

Զսըրտին տարակոյսն միայն արտասուաւքն յայտնէր
Եւ յախտակցութիւն զվըկայն ինքեան ըստիպէր։

Յայնժամ ըզբազուկսն առ Տէրն իւր տարածանէր
Եւ զարքայն կըրկին ի մարդ դարձեալ փոխարկէր։

Դիւացն որ յռամին սաստեալ հալածէր բանիւ
Եւ զխաղաղութիւն վերին նոցին շընորհէր։

Աւետարանել ապա նոցին սկըսանէր,
Զվեց դարուն հրաշս ի վաթսուն աւրըս ցուցանէր։

25 C Լոյս։ F Լոյսըն։ D գրուանեն։ E գրուանէն։ E յաշտարակն։
26 BD Հայաստանեաց։ E Հայեաստանեաց։ D նայ։ B հայել։ E տեսեալ փխ հատեալ։ D ցնծացաւ։
27 E չիք 27—50։ D չծանեաւր։
28 D Աժմ։
29 D սրբոյն։
31 DF կրկնել։ D նմայ։ B փափաքէր ուղղված՝ փափագէր։ DF փափաքէր։
32 B անպատճառ փխ անպատշաճ։ D յաւժանտակէր։ F աւժընդակէր։
33 DF Զսրտին։ BCF տարակոյս։ B արտասուք։ D արտասուաւքն։
34 A յախտակրութիւն։ D զվկայն։ F ըզվըկայն։ B ըստպէր։
36 F կրկին։ D ի մարդ կրկին։ D փոփոխէր փխ փոխարկէր։
37 D Դւացն։ F յըռամի*։ F նըստեալ փխ սաստեալ*։
38 A ը՜, շնորհէր փխ շընորհէր։
39 D նոցին ապայ փխ ապա նոցին։
40 AC դարուց։ F դարուս։ B զհրաշս։ D ըզհրաաշըըս։ F ըզհրաշս։ F չիք ի։ D աւուրս։

* Տե՛ս Ծանոթագրություններ բաժինը։

Մեծ ճարտարապետըն սուրբ տաճար յաւրինէր,
Հանգիստ Քրիստոսի ըզսա երագ նորոգէր։

Բանի անպատում է գործ, զոր սա ցուցանէր,
Տեառըն զաւրութեան անաւթ հրաշակերտ լինէր։

Փա՜ռք Երրորդութեան հանցուք, որ զայս տնաւրինեաց
Եւ ըզմեզ կոչմամբ սորա առ ինքն ժողովեաց։

Ի խաւարէ ի լոյս սըրբոց մասնակցեաց,
Անդր արքայութեան վերնումն արժանաւորեաց։

Հովուին հետեւել մանկունք անդ մեք փութասցուք,
Յարազուարճ ձայնիւ աւրհնել զԱստուած յաւիտեան։

41 F տաճարապետն փխ ճարտարապետըն։ F չիք սուրբ։
42 B ը՜, սա փխ ըզսա։ D ըզսայ։ B արագ փխ երագ։ B յարդարէր ուղղված՝ նորոգէր։ DF յաւրինէր փխ նորոգէր։
43 D սայ։
44 D Տեառն զաւրութեանց։
45 CF Երրորդութեանն։ D տընաւրինեաց։
46 ACDF չիք Եւ։ ACDF զմեզ։ BCD ինք։ F ինք ուղղված հրատարակչի ձեռքով՝ ինքն։ A դարձեալ (լրացված հետագայում) ժողովեաց։
47 B խոր խաւարէ։ D սրբոց։
48 D յարքայութեան։ CF վերնում։
49 D Հովին։ BDF հետեւեալ։ B մանգունք։
50 C յաւիտեան, ամէն։

54

ՂԵ. ՍՐԲՈՅՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ՏԱՂ. Ի ՆԵՐՍԻՍԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ ՀԱՅՈՑ

Նոր եւ առաջին լոյս
Ծագեալ հայրըն լուսոյ.

Երկրորդ զնոյն վառեաց լոյս
Ճառաւիղըն լուսոյ։

Բանուն այն գործով բան.
Գետն անուն յորդառատ,

Սիրոյ զընձիւղեալ բոյսն
Ջուարթացոյց ոռոգմամբ։

Էջ աննիւթ աղաւնին,
Ծանոյց զընտրեալն ի բիւրուց.

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 350ա*։
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 289ա—290ա*։
C—*ձեռ. № 79, թերթ 390բ—391ա (Փարիզ)*։
D—**Ներսես Շնորհալի,** *Բանք չափաւ, էջ 463—464*։

Խորագիր

A *Տաղ մեծին Ներսիսի հայրապետին գովեստ, ի Ներսիսէ կաթուղիկոսէ Կլայ[ե]ցւոյ*։ B **տե՛ս վերևում**։ C *Տաղ սրբոյ Ներսիսի հայր[ապետի]*։ D *Ներսիսի հայրապետին*։

Ծայրակապ՝ *Ներսէսի նվաստի*։

Բնագիր

2 B *լուսւոյ*։
3 CD *վառեալ*։
4 B *Ճառաւեղըն*։ C *Ճառաւիւղն*։
7 AB *զընծիւղեալ*։
10 BC *զընդրեալն*։

Սըրբեալ տաճարացոյց
Զմաքրեալն ի սկըզբանէ։

Ի մի յայնմ աղբիւրէ
Բազում բըղխեալ վըտակք,

Նովին խընկաբեր ծառք
Դրախտին արբեալ Աստուծոյ։

Վարդից բուրելով հոտ
Եւ շուշանաց անուշից,

Արքայն անիմաստ արբ
Եւ ոչ իմաստնացաւ։

Սըմին փոխանակ կենաց
Մահու արբոյց բաժակ.

Տըւողին աւանդեաց
Զմահատիպն իւր պատկեր՝

Ի կեանս վերափոխեալ
Ի միշտ կենդանւոյն փառս։

---

11 C *Սրբեալ*։
12 C *սկզբանե*։
13 A *աղբերէ*։ C *աղբիւրե*։
14 B *բըխեալ*։ C *բխեալ վտակք*։ D *վըտակ*։
15 C *խնգաբեր*։ D *խընգաբեր*։
16 B *Դրախդին*։ D *Արբեալ դրախտին*։
18 B *անոյշից*։
21 D *Սմին*։
26 AC *կենդանոյն*։ B *փառ, ամէն*։

ԼԶ. ՓՈԽ

Կովեմք այսաւր զհայրըն բարւոյ
Ծիշատակաւ հաւըրս մերոյ,
Որդւոյն տուք փառս, որդիք լուսոյ,
Ի յանդրանկաց տաւնիս մերոյ։

Վտակի բըղխմանն երգեմք երգ նոր
Ընդ տաճարիս իւր հոգեւոր,
Որանութեանց արժանաւոր,
Ի յարգանդէ ընտրեալ մաքուր։

Սուրբ եւ սիրող գոլ սըրբութեան,
Ի հրեշտակաց յայտնեալ տեսլեամբ,

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 350բ—352ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 290ա—291ա։*
C—*ձեռ. № 9053, թերթ 67ա—68ա։*
D—*ձեռ. № 231, թերթ 496ա (Երուսաղեմ). տե՛ս «Սիոն», 1949, № 7, էջ 175—176։*

Խորագիր

AD *Փ[ոխ]։* B անխորագիր: C *Տաղ սրբոյն Ներ[ս]իսի։*

Ծայրակապ՝ *Գովեստ մեծին հոմանվանն նմին։*

Բնագիր

1 C *զհայն։* BC *բարոյ։* D *բարո։*
2 D *մերո։*
3 BC *Որդոյն։* A *ի* փխ *տուք։* B *լուսոյ։* D *լուսո։*
4 A *յանդրանկի։* D *մերո։*
5 A *բըղման։* B *բըխմանն։* C *բխման։*
6 A *մեր* փխ *իւր։*
7 A *արժանօոր։*
8 C *ընդրեալ։*
9 CD *սրբութեան։*
10 A *Ցիշատակաց* փխ *ի հրեշտակաց։*

Տան Աստուծոյ տընտես բարի,
Բանաւորաց հովիւ արի։

Մեծին նըման քաղցր եւ գըթած,
Ջըւարթառատ եւ ողորմած,
Երջանիկ հարց վարուց սիրող
Եւ գերազանց լուսոյն տեսող։

Ծագեալ զգործոց իւր լոյս յաշխարհ,
Որպէս ըզճրագ ի յաշտանակ,
Ի փառըս Հաւրն երկնաւորի,
Ըստ տէրունեանըն հրամանի։

Նաւարկելով անխռովական
Ընդ ծով կենացս այս հիւթական՝
Հասեալ յանքոյթ նաւահանգիստ,
Ճըգնողական վարուք եւ խիստ,

Որով Հոգւոյն արժանացեալ,
Աղաւնակերպ տեսլեամբ յայտնեալ,
Մեծաց հրաշից շնորհաց հասեալ
Եւ նըշանաց գործող եղեալ։

Անհիւթ կըղզին աղբիւրացեալ,
Յորդ արտասուաւք սըրբոյն բըղխեալ,

---

11 A *Տանն։* B *տընտեա։* CD *տնտես։*
12 A *բարի* փխ *արի։*
13 CD *նման։* C *գթած։*
15 AB լուսանցքում՝ *Փ[ոխ]։* D *Եւ ճգնութեան* փխ *Երջանիկ։*
16 AB *տեսաւղ։*
17 C *Ծագեաց։* A *գործոց։*
19 A լուսանցքում՝ *Փ[ոխ]։* C *Հաւր։*
20 C *հըրամանի։*
21 A լուսանցքում՝ *Փ[ոխ]։* C *անհիւթական* փխ *անխռովական։*
22 C *անխռովական* փխ *այս հիւթական։* C *անհիւթական* փխ *այս հիւթական։*
23 C *Հասեալք։* B *յանքոյդ։*
24 C *Ճգնողական։*
25 A լուսանցքում՝ *Փ[ոխ]։* C *Հոգոյն։*
28 C *նշանաց։* A *գործով* փխ *գործող։* BCD *գործաւղ։*
29 CD *կղզին։* A *աղբեացեալ։* D *աղբերացեալ։*
30 C *արտասվաւք։* CD *սրբոյն։* C *բխեալ։* D *բղխեալ։*

Նորին մաղթանք ուխտանք եղեալ,
Ի ջուրց խորոց ձըկունս հանեալ։

Վանէր զերկրորդն այն Ամաղէկ,
Ըստ Մովսեսի գոլով հանգէտ,
Անդ ի լերինն Նըպատական
Մաքուր ձեռացըն տարածմամբ։

Նոյն ըզբաժակ մահու արբեալ
Ի դաւողէն դաւաճանեալ,
Նըման լուսոյ փայլման սլացեալ
Եւ երկնայնոց համադասեալ։

Նա այժմ ընդ մեր բարեխաւսէ,
Ըզթողութիւն մեղաց հայցէ,
Մըտեալ ներքոյ վարագուրին,
Յետ առաջնոյն ի յերկրորդին։

Ի սըրբութիւն Սըրբոցն առեալ,
Յորում Յիսուս յաջմէ բազմեալ,
Նըմին երգէ ընդ սրովբէից
Չերեքսըրբեանն յաւիտենից։

---

32 C ձկունս։
34 AC Մովսիսի։ BD Մովսէսի։
35 A լուսանցում՝ Փ[ոխ]։ A լերին։ C Նպատական։
36 B ձեռացնըն։
37 A լուսանցում՝ Փ[ոխ]։ A մահուն։
39 A լուսանցում՝ Փ[ոխ]։ C Նման։ D լուսոյ։
41 A լուսանցում: Փ[ոխ]։ BC Նայ։ C աժմ։ D մեզ փխ մեր։ B բարէխաւսէ։
43 A լուսանցում՝ Փ[ոխ]։ C Մըտեալն ի ներքոյ։ D ներքո։
44 D առաջնո։
45 A լուսանցում՝ Փ]ոխ[։ CD Սրբութիւն։ C Սրբոց։ D Սրբոցն։ BCD յառեալ։
47 A լուսանցում՝ Փ[ոխ]։ C Նմին։ AD սրոբէից։
48 CD Չերեքսրբեանն։

55

ԴԷ. ՏԱՂ ՍՐԲՈՑ ՔԱՌԱՍՆԻՑՆ, ՈՐՔ Ի ՍԵԲԱՍՏԻԱ ԿԱՏԱՐԵՑԱՆ, ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ

Նոր իմն է հընչիւն ընթերակայ երգոյս,
Երգ ներտաղական յոգնաստեղեան բախձան,
Բախձան պանծալի բազմերանեան քառասնաթիւ սըրբոց։
Սըրբոց վըկայից զինաւորաց թագաւորին երկնից
Ի յերկնակառոյց արարչական Բանին վառեալ սիրոյ,
Սիրով հրաշայնոյ զնիւթ հողեղէն յեղափոխեալ ի լոյս։
Ի լոյս գերազանց գեր ի վերոյ քան ըզբնութիւն եղեալ,
Եղեալ յայս նըշան առաքինեաց անձանց ինքեամբ բաբուն։
Բաբուն հանճարոյ սըրբազանից յոգներամեան գընդից,

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 153բ—154ա։

B—ձեռ. № 3503, թերթ 98աբ։

C—ձեռ. № 79, թերթ 344աբ (Փարիզ)։

D—Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 464—465։

Խորագիր

A տե՛ս վերևում: B Նոցին սրբոց Քառասնիցն, ի Ներսիսէ կաթողիկոսէ։ C Տաղ ի խ վկայսն Աստուծոյ, ի Ներսիսե կաթաղիկոսե։ D Ի սուրբ Քառասունսն։ Ծայրակապ՝ Ներսիսի երգ է։ (Տողավերջի բառերի ծայրակապը՝ Երսեսի երգ ի Ք)։

Բնագիր

2 AB յոքնաստեղեան։ CD յոգնատեղեան։
3 C սրբոց։
4 C Սըրոց փխ Սըրբոց։ C վկայից զինուորաց։
6 B հրաշայնայ։
7 C զբնութիւն։
8 C նշան։
9 C սրբազանից։ AB յոքներամեան։ C գնդից։

Գընդին միայնոյ թիւ քառառաչ ըստ եզակացն ի սմա,
Ի սմա տեսանի խորհուրդ սըրբեալ ասուց տասանց քառից։

Փ Ո Խ

Քառասնից սըրբոց գունդ գումարի այսաւր,
Այսաւր վիմարկի դէմ Բեյիար ռամին։
Ռամիցն անմաքրից մարմնոց սըրբոց երկք յաճախեալ սաստուստ,
Սաստուստ պարարկին ի ծով լըճին սառնասառոյց սուզմամբ։
Սուզմամբ ծովայնոյ աւդ դառնաշունչ հիւսիսայինն որոտ,
Որոտ տարափման յանդիւրական վայրին անձկով ւիծեալ։
Ւիծեալք ի յարեանց կապուտատիպ ծովն ի կարմիր ներկեալ,
Ներկեալ վարդագոյն թաթաւելոյ յարեան մարմնոյն վըկայքն։
Վըկայք խաչելոյն միաբանեալ յուսով առ նոյն կային,
Կային աննըւազ բայց ի միոյն եղերական անձին։
Անձինն եղկելոյ տարամերժեալ ի բաղանիս յընթացս,
Յընթացըս գնացիւք ատարացեալ ի ժողովոց սըրբոց։
Սըրբոց վըկայից սուգ յաճախեալ առ կորըստեամբ նորուն,
Նորուն իսկապէս վախճան կենաց մահու հասեալ առ նոյն.
Առ նոյն նըւագեալ զերգս աւրհնութեան մարգարէին սըրբոյ.
— Սուրբըդ սրովբէից, մի՛ բարկացիս,—ասեն,—ի գետըս, Տէ՛ր,
Տէր փոքուս հաւտի, զմեզ միացո ի միութիւն ոգւոյ,
Ոգւով բեւեռեա ընդ սըրբութեան սիրոյդ անբաժ՚ւ խումամբ։
Իւսեալ լուսոյ ըստ քանութեան պըսակք յերկնուստ ծագեալ,
Ծագեալ ի Հաւրէ արեգականն արդարութեան Որդի,
Որդին անըսկիզբն Հաւր էակից եւ փառակից Ոգւոյն,
Ոգւոյն զաւրութիւն փոխադրելով զայլն ատար անդ բոտեալ,
Բոտեալ արշաւմամբ արփանայր ի խոր նիրհեալ քընոյ։
Քուն մահու թափեալ, իմանալի դիւռմամբ դիմեալ ի լոյս,
Ի լոյս գերունակ զոր նըկատէր առաւելեալ սոցուն։
Սոցուն վըկայից միակրաւնից միաբանեալ ելեալ,
Ելեալ ի լըճէ սայլիւք ղաւղեալ ընթանային ի բոց։
Բոցով սիրայնոյ մանկան վառեալ մայր գերազանց արանց,
Արանց վեհագոյն խրախուսելով ստանձնեալ յուսոյն սիրոյ։
Սիրոյ նըմանեալ մակաբայեան մաւր գերագոյն տարփման,

---

10 C Գնդին։ B միայնւոյ թիվ։ BC սմայ։
11 B սմայ։ C սրբեալ։
Աղբյուրներ
A—ձեռ. № 7785, թերթ 154ա—155բ։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 98բ—100ա։
C—ձեռ. № 79, թերթ 344բ—345բ (Փարիզ)։
D—Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 465—468։
Խորագիր
A Փ[ոխ]։ BD անխորագիր: C լուսանցքում փոխի նշան՝ [ ]։
Ծայրակապ՝ Քառասուն վկայսն Աստուծո որք ի Սեբաստիա կատարեցան։ (Տողավերջի բառերի ծայրակապը՝ Առասուն վկայսն Աստուծո որք ի Սեբաստիա կատարեցան)։
Բնագիր
12 C սրբոց։ B գումարից։ D այսօր։
13 D Այսօր։ A Բէլիար։ AB ռամկին։
14 C սրբոց։ B երգ փխ երկք։
15 B լըճի։ C լճին։
16 B ծովայնւոյ։ D օդ։ A հիւսուսային։ B հիւսիւսային։
17 AB անծկով։ C անձով։ ABC հիծեալ։
18 A Իիւծեալ։
19 C թաւթաւելոյ։ CD մարմնոյ։ C վկայք։ D վըկայք։
20 C Վկայք։
21 C աննուազ։ CD միոյ։ C երական փխ եղերական։
22 B Անձին։ A բաղանիսն։

23 C Յընթացս։ D օտարացեալ։ B ժողովոցն։ C սրբոց։
24 C վկայից։ C կորըստեան։ D կորըստեան։
26 D օրհնութեան։ C սրբոյ։
27 C Սուրբդ սրոբեից։ D սրոբէից։ C գետս։
28 A փոքու։ D հօտի։ BC միացոյ։ C ոգոյ։
29 BC Ոգով։ B բեւեռեայ։ D բեւեռեալ։ C սրբութեան։ ABC հիւսմամբ։
30 C պսակք։
31 D Հօրէ։ B արեգակն։ CD արդարութեան արեգակն։
32 D Որդի։ D Հօր։ AB Հոգւոյն։ C Հոգոյն։
33 C Ոգոյն։ D զօրութիւն։ D օտար։
34 AB արփիանայր։ C իանայր փխ արիանայր։ C քնոյ։
35 B լոյսն։
36 C նկատեր։
37 C վկայից։ D միակրօնից։ C միայբանելով փխ միաբանեալ ելեալ։ D միաբանելով։ AB ելով փխ ելեալ։
38 B լըճէն։ C լճե։ D ղօղեալ։
39 B սիրայնւոյ։ BCD մանգան։
40 B վեհայգոյն։ C խրախաւսելով։ B սանձնեալ փխ ստանձնեալ։ AB սիրով։
41 C նմանեալ։ D մօր։ B գերայգոյն։ CD տարփմամբ։

Տարփմամբ արփենւոյն բոցակիզեալք եւ տապացեալք ի սոյն։
Ի սոյն Հուր սըրբեալ զաղտ որ Հոգւոյ, մարմնոյ կիզմամբ աստուստ.

Աստանաւր ի դէպ երգաբանի մեզ որ դաւթեան կացուրդ,
Կացուրդ Հոգեւոր գեղեցկապանծ աստուածային առած։
Առածն որ Երգի, անցաք ընդ Հուր գոլով ի ջուր տարեալք,
Տարեալ Հոսէին ի ջուրս ըզնոյն բոցակիզեալն աճիւն։
Աճիւնըք սըրբոց փայլատակեալ տարրանային բամեալք,
Բաբունւոյ ազդեալք, Հաւաքելով գերպարունակն ետեղ։
Ետեղ մաքրունակ, վայր վայելուչ, զըւարճացեալ ցընծամք,
Ցընծամըք տաւնիւս քառասնաթիւ քառասնաւրեայ աւուրցս։
Աւուր վըկայիցս ընծայեսցուք պըսակողին նըւէր,
Նըւէր այս տաւնի փառըք, պատիւ Երրորդութեանըն միշտ։

---

42 AC արփենոյն։ CD նոյն փխ սոյն։
43 CD նոյն փխ սոյն։ B սըրբեալ։ C սրբեալք։ D սըրբեալք։ C Հոգոյ։
44 D Աստանօր։ C երգայբանի։ A դաւթեայն։ B կացորդ։
45 B Կացորդ։ A աստուածայինն։
46 B ջուրս։
47 C զնոյն։ B աճուն։
48 B Աճինէք։ C սրբոց։
49 BC Բաբունոյ։ BD ազդեալ։ C ազգեալս։
50 A վայելուչ, ը՞։ AC զուարճացեալ։ AB ցընծան։ C ցնծամք։
51 C Ցնծամըք։ B տաւնիվս։ D տօնիւս։ C քառասնայթիւ։ B քառասնաւրե։ C քառասնաւրեա։ D քառասնօրեայ։
52 C վկայիցս։ C պսակողին։
53 B Ը՞, Նըւէր։ D տօնի։ C Երրորդութեանն։

56
ԴԸ. ՏԱՂ Ի ՍՈՒՐԲՆ ՀՌԻՓՍԻՄԷ, Ի ՆԵՐՍԻՍԷ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ ԱՍԱՑԵԱԼ

Նորահրաշ արեգակ իմանալի,
Յարեւմըտից մեզ ծագեցար ի վիմէն Հաւատոյ.
Հարսն արեգականն արդարութեան, ո՜վ սուրբ Հռիփսիմէ։

Եկեալ ի դրախտէն կենաց տունկ խընկաբեր,
Զըմուռ եւ Հալուէ, տաշխըս, կասիա, կընդրուկ, կինամոն.
Հարսն Քրիստոսի ընտրեալ ի բիւրուց, ո՜վ սուրբ Հռիփսիմէ։

Բաբունւոյն Հետեւող ճանապարհի,
Խաչին բառնալով չարչարանաւք արեամբ եւ մահու.
Հարսն անմահ փեսային կոյս անարատ, ո՜վ սուրբ Հռիփսիմէ։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 328բ—329ա։
B—ձեռ. № 3503, թերթ, 280բ—281բ։
C—ձեռ. № 79, թերթ 379բ—380ա (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 80, թերթ 241ա—242ա (Փարիզ)։

Խորագիր

A տե՛ս վերևում: B Տաղ ի սուրբ կոյսն Հռիփսիմի, տեառն Ներս[իսի] կաթողիկոս[ի]։ C Տաղ Հռիփսիմեա[նց]։ D Տաղ ի սուրբ և յերջանիկ կոյսն Հռիփսիմէ, տեառն Ներսեսի ասացեալ։

Ծայրակապ՝ Ներսեսի։

Բնագիր

1 ACD արեգակն։
2 C Յարեւմտից։ C ծագեցաւ։
3 C Հորսն։ D Հարսըն։ BD Հռիփսիմի։
4 C Եկալ։ C խնգաբեր։
5 C Զմըռուռ։ ABD կասիայ։ A կինամովն։
6 ABCD Հարսըն։ C ընդրեալ։ D ընտրեալդ։ D բիւրոց։ C Հռիւփսիմեա D Հռիփսիմի։
7 B Բաբունույն։ CD Բաբունոյն։ C ճանապարհ։

Սիրով բաղձման խանդակաթ ըղձմամբ Հոգւոյն,
Անձուկ վառեալ տարփըմամբ սըրտիւ ի սէր փեսային.
Հարսն Որդւոյ Թագաւորին գեղեցկութեամբ պըճնեալ, ո՜վ սուրբ Հռիփսիմէ։

Երեւեցար ծաղիկ գարնայնոյ,
Անուշահոտ վարդ կարմըրերփեան, շուշան ոսկետիպ, նարդոս եւ քըրքում.
Դուստր արքայի յոսկեհուռըն պաճուճեալ, ո՜վ սուրբ Հռիփսիմէ։

Սաւառնեալ ըստ աղաւնեաց,
Ելին ի յերկինս ընդ քեզ ընկերըք քո.
Մըտէք ի տաճար Թագաւորի ի հարսանիս անապական յուրախութիւն յափտենից, ո՜վ սուրբ Հռիփսիմէ։

Ի նոյն յառագաստ լուսոյ կացեալդ,
Ընդ աջմէ սուրբ փեսային դըշխոյ զարդարեալ, Թագիւ պըսակեալ.
Հայցեա՛ միշտ եւ մեզ վերաբերիլ ընդ ձեզ ի փառս, ո՜վ սուրբ Հռիփսիմէ։

---

10 C *Հոգոյ։*
11 C *տարփմամբ սրտիւ։*
12 C *Որդոյ Թագաւորորին գեղեցկութեամբն պճնեալ։*
13 D *էրեւեցար։* B *գարնանւոյ։*
14 A *Նուշահոյ* փխ *Անուշահոտ։* A *կարմրեան* փխ *կարմրերփեան։* AB *ոսկէտիպ։* A *քում* փխ *քըրքում։* C *քրքում։*
15 C *Դուստր։* D *արքային։* ABD *յոսկէհուռըն։* C *յոսկեհուռն։* A *Հռիփսիմ։* B *Հռիփսիմի։*
16 AB *ստ* փխ *ըստ։*
17 A չիք *Ելին։* B *ընգերըք։*
18 C *յուրախութիւնն։*
19 D *առագաստ։* C *կացեալ։*
20 C *պսակեալ։*
21 C *Հայցա։* C *վերայբերիլ։*

ՂԹ. ՓՍԽ

Առաւօտ լուսոյ արեւելեան ազանց,
Աւրհորդըն սուրբ, յարեւմըտից ծագեալ,
Ոսկըս լուսափայլս երկրաւորաց ուղղեաց՝
Երանել յերկինս ի հրեշտակաց կայանս։

Հռիփսիմէ կոյսըդ Թագազարմից երամ,
Երկնից փեսային հարսն ընծայեալ յերկրէ,
Ոստին քաղցրութեան մեզ ի շըրթանց բըղխեալ,
Ջիւղ Թափեալ անունն անուշահոտ բանիւ։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 329ա—330ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 281բ—282բ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 380աբ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 242ա—243ա (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 6495, թերթ 311բ—312բ։*
F—**Ներսես Շնորհալի,** *Բանք չափաւ, էջ 468—471։*

Խորագիր

ACD *Փ[ոխ]։* B անխորագիր: E *Տաղ ի տէր Ներսէսէ (թերթ 312ա՝ Փոխէ)։* F *Ի սուրբ Հռիփսիմեանսն։*

Ծայրակապ՝ *Առ Հռիփսիմէ կոյսն է։*

Բնագիր

1 F *Առաւօտ։* E *լուսոյն։*
2 C *Աւրհորդն։* E *Աւրհորթըն։* F *Օրհորդըն։* C *յարեւմտից։*
3 C *Ոսհ։* EF *լուսափայլ։* E *Հայաստանեացս* փխ *երկրաւորաց։* F *Հայաստանեայց* փխ *երկրաւորաց։*
4 CEF *կայեանս։*
5 AB *Հռիփսիմեա։* C *Հռւփսիմե։* BCD *գեղազարդեալ* փխ *կոյսըդ։* EF *Հռիփսիմէ գեղազարդեալ կուսից պարծանք* փխ տողի:
6 F *արքային* փխ *փեսային։* B *ընձայեալ։*
7 A *Ոէտին։* CE *շրթանց։* C *բխեալ։* E *բըխեալ։*
8 ACDF *Ջեւղ։* E *Իւղ։* E *անունս։*

Ի փեսաւէրացն առաքելոց դասուց
Հաւատոյ վիմէն յեկեղեցւոյ փողոյն,
Փեսայփն իւրում առաքեցաւ ընտրեալ
Ի Հայաստանեայց առագաստի մանկունս։

Սիրով արքային, յորում ջեռեալ վառէր,
Յաղթեաց բռնութեանց թագաւորաց երկրի.
Ի ձայն քաղցրութեան բարեկամին գոչէր.
«Արի, որ ննջեսդ ի գբի ներքնումն եղեալդ.

Մաքուր մեր արեամբ զվիճակըս քո հերկեալ,
Ե՛լ, մըշակ հոգւոց, եւ սերմանեա՛ բանիւ.
Երթամք պատրաստել քեզ աւթեվանս յերկինս,
Ընդ քեզ՝ եւ ծնելոցըն քեւ աւազանաւն»։

Կենդանի վըկայք, կոյսք իմաստունք եւ սուրբք,
Մարք մեր հոգեւոր, ծընողք յորդիս լուսոյ,
Ողջախոհութեանցըդ մայր Գայիանէ
Եւ սընունդ բարի կոյսըդ Հըռիփսիմէ,—

9 ABCF *փեսաւերացն։* E *փեսաւերաց։* BD *դասուցն։* E *դասուց առաքելոցըն։*
10 CE *վիմին։* CE *յեկեղեցոյ։* F *՚ւ յեկեղեցւոյ։* B *փողոյն* ուղղված՝ *փողէն։*
11 EF *իւրոյ։* C *ընդրեալ։* E *սուրբ հարսն* փխ *ընտրեալ։* F *հրաւէր* փխ *ընտրեալ։*
12 BC *Հայաստանեաց։* E *Հայաստանէ։* F *Հայաստանի։* E *մանկունս առագաստի։* A *մանկունք։* B *մանգունք* ուղղված՝ *մանգունս։* C *մանգունք։* D *մանկունքն։*
14 E *բռնութեանց։* B *յերկրի։*
15 B *բարէկամին։* E *փեսաւէրին* փխ *բարեկամին։*
16 CEF *ննջեսդ։* E *գըբի։* C *իջեալդ* փխ *եդեալդ։* EF *եդեալ։*
17 E *արեամբս։* C *զվիճակս։*
18 C *մշակ։* CDE *հոգոց։*
19 D *Երթամ։* EF *էրթամք։* C *պատրաստեմք։* D *պատրաստեմ։* ABE *աւթեւանս։* C *աւթեւան։* F *օթեւանս։*
20 C *Քեզ եւ ծնելոցն ընդ քեզ աւազանաւ* փխ տողի: E *ծընելոցըն։*
21 B լուսանցքում՝ *Այլ ազգ։* E տողից առաջ՝ *Փոխէ։* C *վկայք։*
22 EF *հոգեւորք։* B *ծընաւղք։* C *ծնաւղ։* E *ծընեալք։* F *ծընօղք։*
23 C *Ողջախոհութեանցդ։* D *Ողջախոհութեանց մայրըդ։* C *Գայիայնե։*
24 C *սնունդ։* D *սնունդըդ։* BD *սուրբ կոյսըդ։* C *կոյսդ։* B *Հռիփսիմէ։* C *Հռիւփսիմե։* D *Հուփսիմէ։*

Յերեսնից եաւթանցըդ մեծ վըկայուհեաց
Հայցեմք, պաղատիմք բարեխաւսել ընդ մեր.
Սուրբ Երրորդութեանն ընծայեցէք մաղթանս՝
Շնորհել թողութիւն մեր յանցանաց բազմաց։

Նոյն վերակոչիլ ի հանդերձեալսն ընդ ձեզ
Ի ժառանգութիւն արքայութեան երկնից,
Էին միայնոյ մատուցանել ըզփառս
Յարազուարճ ձայնիւ յաւիտենից յաւէտ։

25 B *եւթեանցըդ։* C *եւթանցդ։* E *եւթեանցըդ։* F *եօթանցըդ։* B *վըկայուհեանց։* C *վկայուհեաց։*
26 EF *Հայցմամբ։* B *բարէխաւսել։* F *բարեխօսել։*
27 ABF *Երրորդութեան։*
28 BEF *զթողութիւն։*
29 E *վերնակոչիլ։* B *հանդերձեալսըն։* EF *հանդերձեալն։* E *քեզ* փխ *ձեզ։*
30 C *ժառանգութեան։* DF *արքայութեանն։*
31 B *միայնւոյ։* C *զփառս։*
32 BE *Յարազըւարճ։* EF *ի յաւիտեանս, ամէն* փխ *յաւիտենից յաւէտ։*

ԾԷ

Ճ. ՏԱՂ ՍՐԲՈՑ ՀՌԻՓՍԻՄԵԱՆՑ

Երջանիկ հոգիահրաշք
Երանելի սուրբ Հռիփսիմեանք,
Յաբրահամեան զարմէն բղխեալք
Եւ շառաւիղք անմահ այգւոյն։

Գեղեցկապէս ցեղիցն եղեալ
Դըստերք Դաւթի մարգարէին,
Կարապետըք սուրբ հաւատոյ
Լուսապըսակ եկեղեցւոյ։

Զուարճանայ այսաւր Սիոն,
Ցընծայ վերինն Երուսաղէմ.
Զաւրք երկնից իջեալ յերկիր
Տաւնեն ընդ մեզ ուրախութեամբ։

Բացաւ դուռն Եդեմ դրախտին,
Ծառըն կենաց տընկեալ յերկիր,
Քաղցրաճաշակ համեղ պըտուղ
Փոխանակ դառըն ճաշակմանն։

Արեւելք եւ արեւմուտք
Առհասարակ դըղըրդեցան.
Հիացեալ, տարակուսեալ
Անմեղ գառինքն ի մէջ գայլոց։

Հռիփսիմէ հըռչակագեղ,
Մեծապայծառ վայելչութեամբ,
Հարսն երկնից հրափրեցաւ,
Պըսակ կուսից յաւրինեցաւ։

Կուսական փողըն գոչէր,
Տայր աւետիս սուրբ Գրիգորի.
— Փութա՛, ե՛լ ի Վիրապէդ,
Լուսաւորիչդ Հայաստանեայց։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 330ա—332ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 282բ—284բ։*
C—*ձեռ. № 9053, թերթ 61բ—63ա։*
D—*ձեռ. № 2061, թերթ 131աբ։*

Խորագիր

A *Այլ տաղ սրբոց Հռիփսիմեանց։* B *Այլ տաղ Հռիփսիմէ։* C *Տաղ սրբոց Հռեփսիմեանց։* D տե՛ս վերևում:

Բնագիր

1 ABD *հոգիահրաշ։*
2 C *Հռեփսիմեանք։* D *Հռոփսիմեանք։*
3 C *բխեալք։* D *տընկեալըք* փխ *բղխեալք։*
4 D չիք *Եւ։* BCD *շառաւեղք։* ABC *յանմահ։* C *տընկոյն* փխ *այգւոյն։* D *այգոյն*
5 D *ցեղից։*
6 AB *Դուստրք։* C *Դուստր։* BD *մարգարէի։*
7 ABC *Կարապետք։* D չիք *սուրբ։*
8 BCD *Լուսոյ պսակ (*B *պըսակ)* փխ *Լուսապըսակ։* CD *եկեղեցոյ։*
9 D *Զուարճանա։* ABC *Սիովն։*
10 B *Ցընծա։* CD *Ցնծա։*

12 C *ուախութեամբ* փխ *ուրախութեամբ։*
13 D չիք *13—24։*
14 B *տընգեալ։* C *տնգեալ։*
15 C *Քաղցաճաշակ։* C *պտուղ։*
16 A *Փոխան անդ* փխ *Փոխանակ։* C *դառն ճաշակման։*
17 C *Արեւեալք։*
18 C *դղըրդեցան։*
21 C *հռչակագեղ։*
22 C *վաելչութեամբ։*
24 C *Պսակ։*
25 C *փողն։*
26 A *աւետիք։*
27 AB *Փութայ։* A *Վիրապէն։* C *Վերապէտ։* D *Վիրապետ։*
28 D *Լուսաւորիչ։* BCD *Հայաստանեաց։* B տողը ուղղված սորին լուսանցքում՝ *Զի հարսանիք է ինձ այսաւր։*

Համախոհ հարսն անարատ
Վրկայուհի Գայիանէ,
Մաղկազարդ պըսակ կուսից
Եւ մարգարիտ սուրբ հաւատոյ։

Ոսկեղէնոյ ծընեալ ծաղիկ,
Բուսեալ ի տանըն Թորգոմայ,
Առաքելոց ծաղկեալ արեամբն
Պետրոսի եւ Պաւղոսի։

Միգացեալ սաստիկ սիրով,
Տըրդատ արքայն Հայոց մեծաց
Բորբոքէր բոց ցանկութեան,
Այրէր զվիշապըն մահաշունչ։

Ներկագործ գունով զընեալ,
Եւ կազմէին կերպասագործքն,
Ոսկեթել յաւրինէին,
Զարդ հարսանեաց պատրաստէին։

Ի զանազան շըքնաղ գեղէն
Յիմարեցան պարթեւազինքն,

———

29 A լուսանցքում՝ փոխի նշան [։]։ B լուսանցքում՝ Այլ ազգ։
30 C վկաուհի։ D Վկայուհի։ C Գաիանէ։
31 C պսակ։
33 B Ոսկեղէնոյ։ C Ոսկեղէնու։
34 D Բըխեալ։ CD տանն։ B Թորգոմայ։ D Թորգոմեայ։
35 ABD արեամբըն։
38 CD Տրդատ։
39 B Բորբոքեալ ուղղված՝ Բորբոքէր։ B ցանկութեան ուղղված՝ ցանկութենէ։
40 C զվիշապն։ B մահայշունչ։ C մահաշուչ։
41 B զընծով փխ գունով։ C զնծով փխ գունով։ CD զնեալ։
42 C կերպասագործք։
43 ABCD Ոսկէթել։
45 CD շքնաղ։
46 CD պարթեւազինք։

Պետք եւ իշխանք առհասարակ
Եկին ի դուռըն հընձանին։

Յանկային առհասարակ
Խընդրել զորոցըն Քրիստոսի.
— Աւետի՛ս քեզ, կին ազատ,
Տիկին եղեր Հայոց մեծաց։

Արի՛, ե՛լ ի հընձանէդ,
Մուտ ի սենեակն արքունական։
Աղբիւր բըղխեալ յորդ արտասուաց՝
Հառաչէին առ Տէր Յիսուս։

Քաղցր եւ ներող յամենայնի,
Մեզ փութացիր ի յաւգնութիւն,
Ապաւէն լեր նեղելոցս
Յաւտար երկիրս խուժադուժաց։

Ձայն ահեղ հընչեաց յերկնից,
Բարբառ եղեւ ուրախութեան.
— Մի՛ երկընչիք, իմ սիրելիք,
Զի ես ընդ ձեզ եմ յաւիտեան։

Զաւրեացեալ կոյսն ի ձայնէն,
Դիմեալ ի մարտ պատերազմին,
Եհար ընկէց զհսկայ արքայն,
Կապեաց զիշխանըն մեղսասէր։

Ելանէր ի սենեկէն

———

47 C Պէտք։ C իշխանքն։ C հասարակ փխ առհասարակ։
48 B Հասին ուղղված՝ Եկին։ CD դուռն։ A հընծանին։ CD հնձանին։
49 D չիք 49—50։ C Յանկաին։
50 C խնդրել։ A զորոճըն ուղղված՝ զորոցըն։ C զորոչն։
51 B կին ուղղված՝ երջանիկ։
53 D չիք 53—54։ A հընծանէդ։ C հընձանէտ։
55 D Աղբեւրս։ C բխեալ։ D բըխեալ։ C արտասվաց։
56 C Տէրն։ B Յիսուս ուղղված՝ Աստուած։
60 D խուժադուժացս։
61 D չիք 61—100։ AB լուսանցքում՝ Այլ ազգ։
67 AC էհար։ BC ընգէց։ B ըզսկայ։ C զսկայ։
68 C Կապեալ զիշխանն։
69 C սենակէն։

Որպէս փեսայ՝ յառագաստէ,
Գայր անցանէր առ հընձանաւն,
Զայն աւետեաց մատուցանէր.

—Ուրա՛խ լերուք, անփորձ կանայք,
Եւ ցընծացէ՛ք, կոյսք իմաստունք.
Զի ես հարի ըզպատերազմ
Եւ յաղթեցի ախոյանին։

Անդ արեան հընձան հարեալ,
Նոր առագաստ են զարդարեալ,
Աստ մահու հրաւէր հասեալ,
Զիս սրոյ եւ հրոյ են հրաւիրեալ։

Փող հարէք ի Հռոմ քաղաք,
Տուք աւետիս առաքելոցն.
Նոր հարսանիք են ինձ այսաւր,
Եկայք տեսէք զիս հարսնացեալ։

Քաւղ արկէք, յաւրինեցէք,
Կարմիր արեամբ զարդարեցէք,
Ուղարկեցէք զիս յառագաստն
Ի յերկնաճեմ հարսնարանին։

Փութացարուք ի Գողգոթայ,
Անդ բեւեռեալ Տէրն ի խաչին,
Զի ըզմեզ ազատեսցէ
Ի կապանաց մեղաց մերոց։

70 B փեսա։
71 A հասանէր փխ անցանէր։ A հընձանաւն։
77 C Արդ։ AC հընծան։
80 AC Զի։
81 C Փոխ ուղղված՝ Փող։
87 ABC Յուղարկեցէք։ C յառագաստ։
88 C հարսարանին։
89 A Գողգոթա։
92 C կպանաց փխ կապանաց։

*
* *

Եկայք եւ մեք խաչակցեսցուք,
Ըզփառս ի վեր առաքեսցուք,
Որ ընտրեաց եւ ընկալաւ
Զերանելի սուրբ Հռիփսիմեանսն։

Զի նըմա իսկ վայելէ
Պատիւ եւ փառք եւ գոհութիւն,
Յաւիտեանս յաւիտենից
Քրիստոս աւրհնեալ է յամէնից։

95 C ընդրեաց։ C ընգալաւ։
96 A Հռիփսիմեանքն։ C Հռիփսիմեանց։
97 C նմա։ C վաելէ։
98 BC Փառք եւ պատիւ։
100 C ես փխ է։ AC յաւիտեան փխ յամէնից։

ծա. ՏԱՂ ՀՌԻՓՍԻՄԵԱՆՑ ԿՈՒՍԱՆԱՑՆ ՍՐԲՈՑ

Երջանիկ հոգիահրաշ
Երանելին սուրբ Հռիփսիմէ,
Լոյս ծագեցաւ ի Լատինէ
Հայոց ազգիս յարեւմըտից։

Կուսական փողըն գոչէր,
Տայր աւետիս սուրբ Գրիգորի.
— Փութա՛, ե՛լ ի Վիրապէդ,
Լուսաւորիչ Հայաստանի։

Համակամ ընդ Հռիփսիմէ
Վըկայուհիդ Գայիանէ,
Մեզ լուսատուք յարեւմըտէ,
Տանըս Հայոց ի Լատինէ։

Ծովային շուշան ծաղիկ,
Բուսեալ ի տանըս Թորգոմի,
Առոգեալ արեամբ սըրբոցըն
Պետրոսի եւ Պաւղոսի։

Ի վայելուչ գեղ պատկերըն
Յիմարեցան ազգք նոցին,
Պետք եւ իշխանք առհասարակ
Եկին ի դուռըն հընձանին։

Ձայն աւետեաց մարմնականին
Նոքա տային Հռիփսիմէին,
Այլ այն բանքն ուրախային
Կուսին ի բաւթ համարէին.

Աւետի՛ս քեզ, կին ազատ,
Տիկին եղեր Հայոց մեծաց,
Արքայուհի արեւելեաց,
Տանս Արամայ դըշխոյ փառաց։

Արի՛, ե՛լ ի հնձանէդ,
Մուտ ի սենեակն արքայական.

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 6495, թերթ 312բ—313ա։*
B—*ձեռ. № 423, թերթ 194բ—195բ։*
C—*ձեռ. № 7717, թերթ 32բ—33բ։*
D—**Ներսես Շնորհալի**, *Բանք չափաւ, էջ 471—473։*

Խորագիր

A անխորագիր: B *Տաղն է։* C տե՛ս վերևում: D *Ի նոյն.*

Բնագիր

2 BD *Կոյսըն մաքուր* փխ *Երանելին։* B *Հռեփսիմէ։*
4 BD *մեծաց* փխ *ազգիս։* C *յարեւմտէ։*
7 B *Փութայ։* B *Վիրապէն։* C *Վիրապէտ։*
9 A *Հռիփսիմէ։* B *Հռեփսիմէ։*
10 C *Վկայուհիդ։*
11 C *լուսատուն։* AC *յարեւմտէ։*

13 C չիք *13—16։*
14 B *Թորքոմի։*
16 B *Պօղոսի։*
17 B *վայելուչ։*
18 C *Յիմարեցան։* ABD *ազգըն։* A *Հարն* փխ *նոցին։* BD *Հայրն* փխ *նոցին։*
19 A *Պետքն։* A *իշխանքն։* B *յիշխանքն։*
20 C *դուռն։* AB *հընծանին* C *հնձանին։*
21 C չիք *21—24։* A *Ձայնս։*
22 A *Հռիփսիմէին։* B *Հռեփսիմին։*
23 B *այնքան* փխ *այն։* B *բանքըն ուրախանային։*
24 BD *բօթ։*
26 BD *Եղեր տիկին։*
27 B *Արքուհի յարեւելեաց։* D *արեւելեայց։*
28 B *դշխոյ։*
29 B *Արիք ելէք։* AD *հընծանէդ։* B *հընձանէք։*
30 A *սիննակն։* D *սենեակ։*

Հարսն եղեր արեւելեան
Եւ թագուհի ի Հայաստան։

Յայնժամ սրբոցըն Հռիփսիմեանց
Ի ձայնս ողբոց հառաչանաց
Աղբիւրս բղխեալ յորդ արտասուաց,
Պաղատէին առ Տէր Աստուած.

— Տէ՛ր Աստուած Իսրայելի,
Քաղցր եւ ներող յամենայնի,
Աղաչանաւք առաքելոցն
Պետրոսի եւ Պաւղոսի

Փութացի՛ր մեզ յաւգնութիւն,
Տէ՛ր, ապաւէն եւ փրկութիւն,
Մի՛ թողուր զմեզ ի ձեռաց
Յաւտար երկիրս խուժաստանաց։

Ձայն ահեղ հընչեաց յերկնից,
Բարբառ եղեւ ուրախութեան.
— Մի՛ երկընչիք, իմ սիրելիք,
Զի ես ընդ ձեզ եմ յաւիտեան։

Զաւրացաւ կոյսն ի ձայնէն,
Դիմեաց ի մարտ պատերազմին,

31 B յարեւելեան։
32 BCD տանս (B տանըս) Թորգոմեան փխ ի Հայաստան։
33 C սրբոց։ B Հռեփսիմեանց։
34 ABD աղաչանաց փխ հառաչանաց։
35 C Յաղբիւր։ A բըխեալ։ B որդ փխ յորդ։
36 ABD Հառաչէին փխ Պաղատէին։
37 C չիք 37—44։
39 BD Մաղթանօք փխ Աղաչանաւք։ BD առաքելոցըն։
40 B Պօղոսի։
41 BD յօգնութիւն։
44 BD Յօտար։ D խուժաստանեաց։
45 A գոչեաց փխ հընչեաց։ C հնչեաց։ B երկնից։
47 AB երկընչիր։ C երկնչիք։ A սիրելի։
48 A քեզ։
49 BCD Զօրացաւ։

Եհար վանեաց զհըսկայ արքայն,
Կոխեաց զվիշապն անդընդային։

Ելանէր ի սենեկէն,
Որպէս փեսայն՝ յառագաստէ,
Գայր անցանէր առ հընձանաւն,
Ձայն աւետեաց մատուցանէր.

— Արի՛ք, ելէք ի Հռոմ քաղաք,
Տուք աւետիս առաքելոցն.
Հարսանիք են ինձ այսաւր,
Եկայք տեսէք զիս հարսնացեալ։

Փող հարէք, յաւրինեցէք,
Կարմիր արեամբ պըսակեցէք,
Ի յառագաստ սուրբ հարսանեացն
Զիս տանելով ուղարկեցէք,

Զի անդ երթեալ բարեխաւսեմ
Ձեզ տանողացս եւ աղաչեմ,
Զձեզ իմ փառացըն կըցորդեմ,
Եւ հանգըստեանըն հաղորդեմ։

51 B ըզհըսկայ։
52 B ըզվիշապն յանդընդական։ D անդընդական։
53 B սինէկէն։ D դարպասէն փխ սենեկէն։
54 ABD փեսայ։ B առագաստէ։
55 BD Առ հընձանաւն գայր անցանէր փխ տողի: A հընծանաւն։ C հնձանաւն։
57 B Հըռոմ։
59 B չիք ինձ։ BCD այսօր։
61 BCD յօրինեցէք։
62 B յարեամբ։ C պսակեցէք։
64 BCD տանելով։ AD յուղարկեցէք։ C յողարկեցէք։
65 BD բարեխօսեմ։ C բարեխօսիմ։
66 A տանողացդ։ BCD տանողացս։
67 C Ըզձեզ։ C չիք իմ։

58

ՃԱ. ՏԱՂ Ի ՆԵՐՍԻՍԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ ԱՍԱՑԵԱԼ, Ի ՍՈՒՐԲՆ ՏԸՐԴԱՏ ԹԱԳԱՒՈՐՆ

Նորահրաշ տեսիլ եւ գերագոյն քան ըզբնութիւն
Ցուցաւ առ բըռնաւոր արքայն Հայոց մեծաց Տըրդատ։

Երկնից թագաւորն եհար խրատու գաւազանաւն
Զերկրաւոր ըզթագաւորն, որով ծանոյց զինքըն միայն։

Ռամիցն Հայկազանց երբեմըն տէր եւ թագաւորն
Յանբանից դարձաւ բնութիւն՝ փոխակերպեալ խոզ անտառի։

Սաստ բարերարին մեզ փըրկութեան եղեւ պատճառ,
Զի ի ձեռըն կապելոյն՝ կապեալքս մեղաւք՝ արձակեցաք։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 94ա—95ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 70բ—71բ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 342բ—343ա (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 314բ—315բ (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 6495, թերթ 331բ—332ա։*
F—**Ներսես Շնորհալի,** *Բանք չափաւ, էջ 475—476։*

Խորագիր

A **տե՛ս վերեւում:** B *Տաղ Տրդատա թագաւորին, ի Ներս[էս] կաթողիկոսէ։* C *Նվագ Դրդաղա թագաւորի։* D *Ի Ներսիսէ կաթ[ողիկո]սէ, ի սուրբն Տրդատ թագաւոր։* E *Տաղ ի տէր Ներսէսէ։* F *Տրդատայ թագաւորին։*

Ծայրակապ՝ *Ներսեսի է։*

Բնագիր

2 C *Տրդատ։*
3 A *էհար։* E *գաւազանաւ։*
4 E *Զերկրիս։* F *Զերկրի։* E *թագաւորն։* C *զինքն։*
5 D *Րացն* **փխ** *Ռամիցն։* EF *Ռամից։* ABCD *Հայազանց։* C *երբեմն։* BDEF *Տէրն։* AD *թագաւոր։*
7 CE *փրկութեան։* EF *առիթ* **փխ** *պատճառ։*
8 A *կապեալ։* CEF *կապեալք։* F *մեղօք։* E *արձակեցան։*

Ելեալ ի Վիրապէն՝ գերապայծառն այն արուսեակ
Ծագեաց խաւարելոց Հայաստանեայց՝ լոյս գիտութեան։

Սէգ հըպարտ արքայն, այնմ որ յաթոռ նըստեալ դատէր
Երբեմն, յայնժամ անկեալ երկըրպագէր դատեցելոյն։

Իսկ երկըրպագեալն աստուածային նոր սքանչելեաւք
Փոփոխէր զվարազակերպն ի մարդկային ձեւ եւ բնութիւն։

Էին միայնոյ հրաշագործողին զաւրութեան
Տացուք յաւէտ եւ միշտ փառք ի յայժմուս եւ յաւիտեան։

---

9 A *էլեալ։* E *Ելելոլ* **փխ** *Ելեալ։* BDF *գերապայծառ։* C *գեղապայծառն։* F *արուսեակն։*
10 ABCD *Եւ ծագեաց։* BCE *Հայաստանեաց։*
11 B *Սեգ։* C *հպարտ։* F *այն։* C *նստեալ։*
12 ABD *Եւ ի բեմն* **փխ** *Երբեմն։* C *Ի բեմ բեմն* **փխ** *Երբեմն։* BC *անգեալ։* C *երկիրպագանէր։*
13 C *երկըրպագեալն։* CE *սքանչելաւք։* E *սքանչելեօք։*
14 E *փոխէր։* C **չիք** *եւ։* C *բընութիւն։*
15 B *միայնւոյ։* ABCDE *հրաշագործաւղին։* D *զաւրհնութեան* **փխ** *զաւրութեան։* F *զօրութեան։*
16 A *յաւիտեանս։* EF *յապագայն* **փխ** *յաւիտեանս։*

ՃԲ. ՓՈԽ

Լոյսն անեղական, որ ի Հաւրէ եւ ի Հոգւոյն
Ծագեցաւ Բանըն ծոցածին,

Երկուս լուսաւորս ըստ արեգական եւ ըստ լուսնոյ
Պարգեւեաց մեզ Հայաստանեայց.

Ըսպուրբըն Գրիգոր ըստ իշխանականին տուրնչեան
Մեծ լուսով ծագեաց մինչ ի ծագս.

Զքաջ արքայն Տըրդատ՝ լուսապայծառ յարեգակնէն
Ըստ լուսնոյ ի լոյս գիշերի։

Ամոլք հաւատոյ ըզբանաւոր երկրի Հայոց
Զխըստութիւն հերկեցին բանիւ։

Տապարըք Հոգւոյն տապալեցին զմեհենազարդ
Տաճարս դիցն մեռեալ պատկերացն։

Աղբյուրներ
A—ձեռ. № 7785, թերթ 95ա։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 71բ—72բ։
C—ձեռ. № 80, թերթ 315բ—316բ (Փարիզ)։
Խորագիր
AC Փ[ոխ]։ B անխորագիր:
Բնագիր
3 B լուսոյ։
4 B Հայաստանեաց։
5 B տըւրնչեան։
6 A ծագաց փխ ծագեաց։
8 A գիշերոյ։
9 C Ամոլըք։ B երկիր։
10 C Ըզխըստութիւն։
11 C զմեքենազարդ։

Ճարտարապետեալք ըստ տէրունեանըն հրամանի
Շինեցին տաճարս Աստուծոյ,

Համանման երկնից զարդարեցին զեկեղեցիս
Հիւսիսոյ պայծառ աստեղաւք։

Սոցին համեմատ գործով՝ լուսոյ մեծ թագուհին
Աշխէն կոյս խոսրովիդուխտ։

Սիրւղք Քրիստոսի դըստերք վերինըն Սիոնի
Լի լապտերաւք մըտին յառագաստ։

Որով եւ որդիքս մեք նորածնեալ հարցըդ լուսոյ
Հայցեմք. «Ընդ մեր բարեխաւսեցէ՛ք,

Զմէզ խըրթնատեսակ պատեալ ըզմեաւք հեթանոսաց
Զա՛ն հալածել հողմով Սուրբ Հոգւոյն.

Ի վերայ վիմին եղեալ ի ձէնջ սուրբ հաւատոյ
Զմեզ պահել անսասանելի.

Սուրբ զեկեղեցի՝ յանաւրինաց զապականեալն
Աղաչեցէք վերանորոգել.

Զլոյս խաղաղութեան ծագել մանկանց նոր Սիոնի,
Եւ փարատել զխաւար խռովութեան.

Թագաւոր արդար յարուցանել Հայաստանեայց՝
Քեզ նըմանեալ, արքայ մեծ Տըրդատ.

Լուսատու հոգւոց զգերապայծառ աթոռըս քո
Նանգնել ի փառս հայցեա ի Տեառնէ»։

13 B տերունեանըն։
15 AC Համանըման։
16 A հիւսւսոյ։ B Հիւսիւսոյ։
19 C Սիրով փխ Սիրողք։ AC Սիովնի։
20 C յառագաստն։
22 B բարէխաւսեցէք։
23 C խըրթատեսակ պարտեալ։ C ընդ մեաւք փխ ըզմեաւք։
26 AC Ըզմեզ։
29 B մանգանց։ ABC Սիովնի։
30 C փարատե ըզխաւար։ B խըռովութեան։
31 B Հայաստանեաց։

59

ԾԳ. ՔԱՐՈԶ ՄԵԾԻ ԱՅԼԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱՌՆ, ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՍԱՑԵԱԼ

Ներգործական զաւրութիւն, անեղ բնութիւն ի վեր քան զբան,
Անսկիզբն եւ սկսեալ եւ բղխումն անընդհատ,
Անծին եւ ծնեալ եւ ելումն ի յէէն,
Է եւ էակ եւ էակից նոյնութիւն,
Լոյս եւ ծագումն եւ աղբիւր բարութեան,

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 357ա—361ա։*
B—*ձեռ. № 4068, թերթ 135ա—139բ։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 177բ—183բ (Փարիզ)։*
D—*ձեռ. № 80, թերթ 243ա—247բ (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 2061, թերթ 68բ—74բ։*
F—*ձեռ. № 3658, թերթ 262ա—265բ։*
G—*ձեռ. № 7853, թերթ 18ա—21բ։*
H—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 478—484։*

Խորագիր

A *Տեառն Ներսիսի Հայոց կաթուղիկոսի ասացեալ քարոզ յԱյլակերպութիւն Տեառն Աստուծոյ Յիսուսի Քրիստոսի։* B *Քարոզ Վարդավառին։* C *Տեառն Ներսիսի Հայոց կաթողիկոսի ասացեալ քարոզ Վարդավառին։* D *Տեառն Ներսեսի Հայոց կաթուղիկոսի ասացեալ քարոզ ի յԱյլակերպութիւն Տեառն։* E տե՛ս վերևում: F *Ի մեծի աւուր Այլակերպութեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերո, տեառն Ներսէսի ասացեալ քարոզ։* G *Քարոզ Վարդավառին, ասացեալ Ներսէս Հայոց կաթողիկոս, Տեառն Աստուծոյ մերոյ։* H *Գանձ սրբոյ Վարդավառին։*

Ծայրակապ՝ *Ներսէսի երգ։*

Բնագիր

1 H *զօրութիւն։* B *բընութիւն։* ABDEH *ըզբան։*
2 ABCDEF *Անըսկիզբն։* ADE *սկըսեալ։* ABD *բըղխումն։* C *բըղումն։* E *բըխումն* G *բխումն։*
3 ABCEG *ծընեալ։*
5 ADH *աղբեւր։* BC *աղբեր։*

Անքնին եւ անճառ, եւ քննիչ խոկութեան,
Նախագաղափար եւ պատկեր, եւ տիպ անորակ,
Աստուածութիւն անուանելի, եւ անուն բնութեան անհետազաւտելի,
Անպատճառ էութիւն, եւ պատճառ գոյից անտարրից եւ տարրեղինաց,
Ստեղծող եւ խնամող.
Ահա ընկալցիս զայս երգ աւրհնութեան ի նուէր փայլման քո լուսոյ
Ընդ հոգեղինացն ի հողեղինացս, աղաչեմք։

Երրորդութիւն ծայրագոյն, անորիշ բաժանումն եւ անանջրպետ միութիւն,
Պարզ անզնին եւ թիւ կատարեալ,
Ի մի պատճառէ երկեակ շարժութիւն կնքեալ ի յերիս,
Իսկապէս երկուց ծայրից անհասից ունակ մշտնջենաւորութիւն,
Վերին խորոց եւ ստորնայնոցս շարժումն եւ կայումն,
Եւ մշտաշարժ բնութեանց շարժող յանշարժից,
Անքանակ, աներբ, անուր, անկէտ եւ անժամանակ,
Որ ի վախճան գոյացութեան աննիւթից եւ նիւթականաց

6 A *Անքըննին։* BEFG *Անքննին։* CD *Անքըննին։* AD *քըննիչ։*
8 D *անվանելի։* H *էութեան* փխ *բնութեան։* H *անհետազօտելի։*
9 B *պատճառաւոր։* DE *պատճառաւ։* G *տարրականաց։*
10 ADEFG *Ստեղծաւղ։* H *Ստեղծօղ։* ADG *խնամաւղ։*
11 Հաջորդ տներում կրկնակը՝ սղված: E *Ահայ։* F *ընկալցի։* H *օրհնութեան։* A *Նըւէր։* C *Նւէր։* B *լուսոյն։* E *լուսո։*
12 C *հոգեղինացըն։* G *հողեղինացն։* G *չիք աղաչեմք։*
13 E *Րրորդութիւն* փխ *Երրորդութիւն։* G *բաժանմամբ։* ADE *անանջըրպետ։* CG *անջրպետ։*
14 ADE *անզըննին։* BCFG *անզննին։* H *անզննելի։* ADEF *կատարուն։* G *կատարումն։* H *կատարման։*
15 G *երրեակ* փխ *երկեակ։* ABCDE *կընքեալ։* G *կնքել։*
16 F *յերկուց։* ADFGH *անհատից* փխ *անհասից։* AD *մըշտընջենաւորութեան։* BE *մըշտընջենաւորութիւն։* G *մշտընջենաւոր։*
17 G *խորից։* ADE *ըստորնայնոցս։* BC *ստորնայնոց։* F *ըստորնայնոյս։* G *ստորնայնոյս։*
18 ABCDE *մըշտաշարժ։* C *բընութեանց։* ADEG *շարժաւղ։* BG *անշարժից։*
19 G *աներակ* փխ *անուր։*
20 EG *վաղճան։* F *գոյութեան։* G *գոյութիւն։* BCEH *աննիւթիցն։* BCH *նիւթականացս։*

Ստեղծեր խորհրդեամբ մի եւ նոյն կրկին կենդանի
Ի տիպ տիրականդ քո պատկերի.
Անտեսիդ տեսիլ եւ անձեւիդ կերպարան
Լուսով սպարագրեալ եւ անմահական վայրի վիճակեալ,
Որ հսլմամբ անհպելի տնկոյն մերկացաւ զփառս անեղիդ.
Ահա ընկալցիս զայս երգ աւրհնութեան ի նուէր փայլման քո լուսոյ
Ընդ հոգեղինացն ի հողեղինացս, աղաչեմք։

Բարունաբար մինդ ի յերից, իմաստութիւն Հաւր եւ բան,
Խոնարհեալ ի ստորինս, յորմէ յաւէտ աննուազ,
Գոլով անթերի ի ծոց հայրենի,
Քոյինաստեղծ պատկերին ի խնդիր նորոգման,
Գտեալ ի բնակ մաքուր կուսութեան հոգւոյդ տաճարի,
Միացար ընդ նոյն խառնութեամբ անյեղապէս եւ անբաժանելի.
Եւ զի ոչ բերիւր յեղելութեան բնութիւնս
Զանեղիդ անպարունակ տեսութիւն լուսոյ,
Ծածկեցեր զլոյսդ անվայրափակ իբրեւ վարագուրաւ ընդ մարմնոյս
Շրջեալ ընդ մարդկան մարդկապէս, Աստուած բոլորից.
Ահա ընկալցիս զայս երգ աւրհնութեան ի նուէր փայլման քո լուսոյ
Ընդ հոգեղինացն ի հողեղինացս, աղաչեմք։

21 ABCDE խորհրդեամբ։ ABDEFG չիք նոյն։ AD կըրկին։
22 ACDE տիրականըդ։ B տիրականիդ։ G տիրական։
23 H Անտեսին։
24 B վայրիւ։ G վայրից։
25 ADE հըպմամբ։ A պելին փխ անհպելի։ B անհըպելի։ DEG անհըպելին։ ADE տընկոյ։ F տնկոյ։ G տնգոյն։ H տընկոյն։ ABCDEF ըզփառս։ G անպատումն փխ անեղիդ։
28 ADE միդ փխ մինդ։ BG յէից փխ յերից։ H Հօր։
29 C ստորինըս։ B չիք յաւէտ։ H յաւէժ։ ADG աննըւազ։
31 BEG Քոինաստեղծ։ AEG խընդիր։ D խընդիր եկեալ։
32 A Եւ գըտեալ։ BCDEG գըտեալ։ BC հոգոյն։ F հոգոյդ։ G հոգոյտ։
33 D անեղապէս։
34 ABD բնութիւնըս։
35 G տեսութեան։
36 ABCE ըզլոյսդ։ B մարմնով։ E մարմնոյ։
37 ABDE Շըրջեալ։ G Շրջել։ C չիք մարդկան։ G չիք մարդկապէս։

Սէր, անուն պանծալի եւ գերազարդ քոյին կոչմանցդ ամենի,
Որով իւղ թափեալ փեսայդ երկնաւոր,
Հեղեալ ի գութ խանդակաթ հարսին ըղձաւոր,
Զպարածածկեալն լոյս արփիաւոր
Արտափայլեալ ցուցեր այսաւր ի Թաբաւր,
Ի տեսիլ հրաշից փեսաւէրաց առաքելոց եւ մարգարէից.
Ի վկայութիւն երկուցն եւ երից, հնոցն եւ նորոցս,
Տէր զքեզ ծանուցեալ կենդանեաց եւ մեռելոց,
Կոչմամբ Մովսեսի եւ Եղիայի,
Որք խաւսէին զելից քոց յԵրուսաղէմ.
Ի փրկագործ կրիցն ադամեանց լրումն
Յայտնեցար վիմին հաւատոյ,
Ոչ մի ի գոյիցս, այլ Տէր համայնից,
Յորմէ պակուցեալ վերից տաղաւարացն ազդէր զխորհուրդ.
Ահա ընկալցիս զայս երգ աւրհնութեան ի նուէր փայլման քո լուսոյ
Ընդ հոգեղինացն ի հողեղինացս, աղաչեմք։

Էն անեղ իր եւ անուն մշտնջենաւոր,

40 C Սեր։ E գերազանց փխ գերազարդ։ BEG քոին։ BD կոչմանց։ F կոչմանդ։ B ամէնից։ C ամէնի։
41 ACEFH եւղ։ B եղ։ G իւղաթափեալ փխ իւղ թափեալ։
42 BCH չիք Հեղեալ։ BCH հարսինն։
43 AD Զպարածածկեալըն։ BCH Զպարածածկեալ լոյսն։
44 H այսօր։ A Թաովր փխ Թաբաւր։ C Թաբովր։ E Թափովր։ FG Թափաւր։ H Թաբօր։
45 D Եւ ի տեսիլ։ CEFGH փեսաւերաց։ D մարգարեից։
46 C վըկայութիւն։ G վկաութիւն։ BC երկուց։ G երիցն։ ABDG հընոցն։ CF հնոց։ E հնոցըն։ F նորոց։
47 ABCDE ըզքեզ։ F ընդ քեզ փխ զքեզ։ BCH ծանուցեր։ E ծանուցել։
48 ADG Մովսիսի։ BCFH Մովսէսի։ A Էղիայի։ BF Եղիաի։
49 D խաւսեին։ H խօսէին։
50 ABCDEG փըրկագործ։ AC կըրիցն։ FG չիք կրիցն։ ABCDEG լըրումն։
51 E հաւատո։
52 EFG գոյից։ B համայնիցս։
53 CG տաղաւարաց։ ABCDFG ըզխորհուրդ։ E ըզխորհուրդն։
56 B է փխ էն։ E Են փխ էն։ H իւրեւ փխ իր եւ։ ABCDE մըշտընջենաւոր։ F մշտջենաւոր։ G մշտընջենաւոր։

Անտես տիրապէս յէից եւ եղելոց Հայր,
Անձեռագործ տաղաւարաւ ամպով Հոգւոյն երեւեալ ի բարձանց՝
Դաւանէր զքեզ որդի ըստ բնութեան,
Եւ սիրելի համակամութեամբ ընտրեալ ըստ մերումս
Եւ հաճեալ ըստ տնտեսութեան.
Ոչ ոմն եւ ոմն, այլ մի եւ նոյն առեալն եւ առօղդ.
Ի հրաշիցն հնչմանց վիմին սասանեալ եւ որոտմանցն թմբրեալ,
Յանուշից անմահական բուրմանցն զմայլեալք,
Եւ ի տիպ տեսլեան արքայութեան աւուր ցնծացեալք,
Նախահարցն դիտմամբ բերկրեալք
Եւ ապագայիցն յուսով զուարճացեալք.
Ահա ընկալցիս զայս երգ աւրհնութեան ի նուէր փայլման քո լուսոյ
Ընդ հոգեղինացն ի հողեղինացս, աղաչեմք։

Սոսկալի աւուրս շնորհիւ եւ խորհրդոյս զաւրութեամբ
Համբարձցես զմեզ ընդ լերինսն ընտրութեան,
Ի կայս լերանցն յաւիտենականաց,
Ի լեառն Աստուծոյ իմաստութեան,
Ի լեառն պարարտ աւծութեան,

57 G էից։ ADEF չիք եւ։
58 FG ամբով։ BF Հոգոյն։ G Հոգւոյ։
59 ABCDEF ըզքեզ։
60 EFG ընդրեալ։ C մերումբս։
61 ADEFG հաճոյ։ AD տընտեսութեան։ H տնտեսութեանն։
62 AF չիք եւ ոմն։ F եւ ոչ այլ մի փխ այլ մի եւ նոյն։ ACDEFG առաւղդ։ B առաւղն։ H առօղդ։
63 A շիցըն փխ հրաշիցն։ BCDE հրաշիցըն։ ABCDEG հնչմանց։ G վեհին փխ վիմին։ ABCDEF որոտմանցըն։ G յորոտմանցն։ ABCDEFH թըմբրեալ։ G թմբրեալ։
64 C բուրմանցըն։ ADEF ըզմայլեալ։ BC ըզմայլեալք։ G զմայլեալ։
65 ADEFG չիք Եւ։ CH տիրական տեսլեան։ D արքայութեանն։ G արքաութեան։ A ցծացեալք փխ ցնծացեալք։ BCDE ցընծացեալք։
66 ABDE Նախահարցըն։ G դիտմիամբ։
67 ABCDE ապագայիցըն։ B զըւարճացեալք։ E ը՛, զուարճացեալք։
70 ABCDEFG աւուրըս։ ABCDEH խորհըրդոյս։ H զօրութեամբ։
71 F Համբարձես։ ABCDEH ըզմեզ։ F լերինս։ FG ընդրութեան։
72 D լերանցըն։
74 ABD լեառըն։ H օծութեան։

Ի լեառն մածեալ ընդ քեզ միութեան
Եւ հաճոյ ի սպառ քեզ ի բնակութեան։
Յաւղեա՛ ի Հերմոնէդ վերնում զցաւղ քաղցրութեան
Ի լերին դստեր Սիոնի,
Հաշտեա՛ ընդ մանկունս սորա, սարտուցեալս ի քոց բարութեանց,
Ընդգրկեա՛ զվարատեալքս ի գիրկ հայրենիդ գրգանաց,
Ժողովեա՛ զցրուեալքս եւ մխիթարեա՛ զսգացեալքս,
Հաստատեա՛ ի վէմդ ամրութեան զտառապեալքս եւ զխախտեալքն,
Հերքեա՛ ի քոց ծառայից զծառայեալսն մեղաց
Եւ ազատեա՛ զազատեալքս արեամբ քո սրբով.
Ահա ընկալցիս զայս երգ աւրհնութեան ի նուէր փայլման քո լուսոյ
Ընդ հոգեղինացն ի հողեղինացս, աղաչեմք։

Ի բարձունս ամբառնամք զձեռս եւ զմիտս առ մերձդ ամենից.
Հասցե՛ս ի մէջ յանուն քո ժողովելոցս ողորմութեամբ որպէս էութեամբ,

75 ABD լեառըն։ G մածել։ G միութեամբ։
76 A ի սպառ բնակութեան ուղղված՝ ի սպառ քեզ բնակութեան։ EFG բնակութեան փխ քեզ ի բնակութեան։
27 G Յաւղեալ։ H Յօղեա։ CEH Հերմովնէդ։ BFG վերնումն։ E վերնումըն։ ABDE ըզցաւղ։ H զցօղ։ G քաղցրութիւն։
78 E Վերին փխ Ի լերին։ ACDE դըստեր։ ACDEH Սիովնի։
79 G Հաշտեալ։ ABCD մանկունըս։ FG չիք սորա։ G սարսուցեալս։ ADEFG քոյց փխ քոց։ AEFG բարկութեանց։
80 AD Ընդգըրկէա։ E Ընդգրկեալ։ ABDEFH ըզվարատեալքս։ ADF հայրենի։ C հայրէնիդ։ ADE գըրգանաց։ F գրկաց փխ գրգանաց։ G գրկանաց։
81 E Ժողովեալ։ A ըզցըրուեալքս։ BCEF ըզցրուեալքս։ D ըզցրուեալք։ ADE մըխիթարեա։ AC ըզսգացեալքս։ BDE ըզգացեալքս։ F ըզգաստացեալքս։ G զոըրտմեալքս փխ զսգացեալքս։
82 E Հաստատեալ։ BCDE ըզտառապեալքս։ C ըզխախտեալքս։ E խախտէալք։ F խախտեալքս։
83 E Հերքեալ։ H քոյոց փխ քոց։ G ծառաից։ ABD ըզծառայեալըսն. CEF ըզծառայեալսն։ G զծառաեալս ի մեղաց։
84 G քով։ AEG սըրբով։ D սրբոյ։
87 F լուսանցքում՝ փ[ոխ]։ ABCDEF ըզձեռս։ ABCDEF ըզմիտս։ BCE ամէնից։ G ամենի։
88 H էջ եւ առ մեզ ի փխ Հասցես ի մէջ։ C մէնջ։

Ընկա՛լ զաղերս աղաւթից մերոց յաւուր մեծի ծագման քո լուսոյ,
Զարձրացո՛ զեղջիւր եկեղեցւոյ քում սրբոյ,
Փարատեա՛ զկրկին խաւար մեղաց եւ նեղչաց,
Լուսաւորեա լուսով իմաստութեան եւ խաղաղութեան,
Պահեա՛ ի սմա անսասուեր եւ զառ ի քէն զլոյս իմաստից բաշխողս՝
Զհայրապետն մեր՝ զտէր [այս անուն]
Զնախաթոռ հովուաց քոց բանաւոր հաւտի,
Եպիսկոպոսաւք, քահանայիւք եւ վարդապետաւք,
Սարկաւագաւք, դպրաւք եւ համայրէն պաշտաւնէիւք,
Զարքայն զթագաւորն մեր [այս անուն]
Բարեպաշտութեամբ հերքել զհոյլս ամբարշտութեան,
Զիշխանս՝ իշխել հակառակացն ճշմարտութեան.
Զարականացն տո՛ւր քաջութիւն եւ ախոյանիցն՝ յաղթութիւն,
Աշխարհայնոցն՝ ամրութիւն, շինութիւն եւ խաղաղութիւն,
Առատութիւն պտղոց առաւրէիս եւ յաւիտենականին.

89 E Ընգալ։ H աղօթից։ F յաւր։ H յորում ծագիս անճառելի փառօք ի բարձանց փխ մեծի ծագման քո լուսոյ։ A քոյ։
90 BDEFG Բարձրացոյ։ ADEH զեղջեւր։ CF զեղջեր։ BCG եկեղեցոյ։ E եկեղեցւոյ։ F եկեղեցո։ AD քո։ ABD սրբրոյ։ E սրբոյ։
91 BE Փարատեայ։ AD ըզկըրկին։ BCEF ըզկրկին։
92 BCH իմաստութեամբ եւ խաղաղութեամբ։
93 E Պահեայ։ B չիք ի սմա։ G սմայ։ ABDEF անըսասուեր։ C չիք անսասուեր։ ACDEF ըզլոյս։ B լոյս։ ABCD բաշխաւղս։ EG բաշխաւղն։ H բաշխօղս։
94 ADEG Զհայրապետըն։ B Ըզհայրապետըս։ CF Ըզհայրապետն։ H Զհայրապետս։ BEF ըզտէր։ DG չիք զտէր։
95 FH Ըզնախաթոռ։ D քո։ F քոյ։ G բանաւորաց։ G չիք հաւտի։ H հօտի։
96 B Եպիսկոպոսիւք։ H Եպիսկոպոսօք։ A նայիւք փխ քահանայիւք։ G չիք քահանայիւք։ H վարդապետօք։
97 Սարկա փխ Սարկաւագաւք։ H Սարկաւագօք։ A դըպրաւք։ D դըպրօք։ H դպրօք։ A ամենայն փխ համայրէն։ H համօրէն պաշտօնէիւք։ G Քահանայիւք եւ սարկաւաքաւք, դպրաւք, համայրէն իսկ պաշտաւնէիւք փխ տողի։
98 BCG Զարքացոյ։ H Զօրացո։ A զթագաւորս։ BE ըզթագաւորըն։ C ըզթագաւորն։ D ըզթագաւորըս։ G զարքայն փխ զթագաւորն։ ADEG չիք մեր։
99 CH հերքեալ։ G հերքելով։ AD ըզհոյլս։ B ըզհոյլսն։ A ամպարըշտութեան։ BEFG ամբարըշտութեան։ D ամբարտաւանից ուղղված՝ ամպարշտութեան։ H ամբարշտութեանն։
100 F Զիշխանսն։ CH իշխեալ։ ABDE հակառակացըն։ AE ճըշտութեան փխ ճշմարտութեան։ BDH ճըշմարտութեան։
101 AD Զարականացըն։ H Զօրականացն։ D ախոյանիցըն։ G ախոյիցն։
102 B շինութիւն, ամրութիւն։
103 ABD պըտղոց։ H առօրէիս։ C յաւիտեանականին։

Ահա յիշեցես ողորմութեամբ եւ զհոգիս հանգուցելոց մերոց՝
Հաւատով ի քեզ ննջեցելոց, խնդրեմք։

Եւ եւս առաւել
Զյորդորումն սիրոյ եւ զգործս բարեաց պարգեւել մեզ, խնդրեմք։

Բոտել զմեզ ի մի լրութիւն կաթողիկէ,
Յաւղեալ ի գլուխ եկեղեցւոյ, խնդրեմք։

Փոխ Գերագոյն լուսոյդ անեղի
Զեղականաց լուսոյ մաղթանս ածեմք առաջի.
Զհրեղինացն նախ հոսելոց եւ հուպ եղելոց,
Զհողեղինաց սեռից ի քէն լուսաւորելոց,
Զանվայրափակ լուսոյդ ունողի
ԶՄարիամու Աստուածածնի եւ միշտ կուսի,
ԶՅովհաննու կարապետի ի ծնունդս կանանց մեծի եւ քում

մկրտչի,

104 G 104—105-րդ տողերի փոխարեն՝ Ահա յիշեցի։ A չիք ողորմութեամբ։ BCH չիք եւ։ F զհոգի հանկուցելոց։
105 CH չիք ի քեզ ննջեցելոց։ AD ննջեցելոց։ BF ննջեցելոց մերոց։ ABDF խընդըրեմք։ C խնդր փխ խնդրեմք։ E խընդր փխ խնդրեմք։
107 ABCDEFG տողը՝ բերի։
108 G 108—109-րդ տողերի փոխարեն՝ Զանձինս մեր։ B Բոտեալ։ DFH Բոտեա։ E Բոտեայ։ ABCEF ըզմեզ։ D չիք մի։ ABDEFH կաթուղիկէ։ E կաթուղիկէ եկեղեցո։
109 H Յօղեալ։ D գլուխն։ E գլուխդ։ BC եկեղեցո։ F եկեղեցոյ։ E չիք եկեղեցւոյ։ ADEF խընդ փխ խնդրեմք։ B խընդըրեմք։ C խնդր փխ խնդրեմք։
110 DEFGH չիք Փ[ոխ]։ G լոյսոյդ։
111 F Զեղական։ G Զեղականացդ։ ABD լուսոց։ E լուսո։ G յուսոյ փխ լուսոյ։ G զմաղթանս։
112 A Եղինացըն փխ Զհրեղինացն։ B Ըզհրեղինացն։ D Զհրեղինացըն։ CF Ըզհրեղինացըն։ D եղելոց փխ հոսելոց։ H հոսեցելոց։ A չիք եւ հուպ եղելոց։ D կարգելոց փխ եղելոց։ G եղելոցս։
113 A Զհողեղի ուղղված՝ Զհոգե փխ Զհողեղինաց։ BCF Ըզհողեղինաց։ D սեռիցս։ H չիք ի քէն։
114 G Զայնվայրափակ։ H ընդունողի փխ ունողի։
115 F Աստուածածնին։ G ԶՄարիամու եւ զմիշտ կուսի սուրբ Աստուածածնից փխ տողի։
116 ABF ըզՅովաննու։ D ըզՅովհաննու։ EG ԶՅովաննու։ AD ծնունդըս։ C ծընունդս։ ADE մըկըրտչի։ B մըկրտչի։ F Մըկրչի։ G Մըրկրչի։

Զառաքելոց եւ զմարգարէից,
Եւս եւ զարփիական լուսոյդ տեսլեան այժմ արժանաւորաց.
Զպսականուն Նախկի վկային,
Եւ զնովաւ արեամբ մկրտելոց ընդ քեզ կամաւոր զէնմանց,
Զբազմանուէր պատարագի Լուսաւորչին մերոյ սրբոյն Գրիգորի
Եւ զհամայրէն զքեզ սիրողաց ճգնաւորաց դասուց,
Որոց հայցմամբ պահեսցես զժողովեալքս
Ի կրից բոլորից փորձանաց՝
Ուղղել զմիտս բնաւից ի շաւիղս արքայութեանդ երկնից,
Ել ի ծագման քո հայրենի փառաց յաւուրն մեծի,
Զորոյ ցուցեր այսաւր ղտիպ լուսոյ աղաւտ եւ չափաւորապէս.
Եւ այժմ ողորմեա՛ց մեզ, Տէր Աստուած մեր,
Ըստ մեծի ողորմութեան քում։

---

117 A մարգարէից։
118 E չիք լուսոյդ։
119 ABDEG Զպըսականուն։ B նախավկային փխ նախկի վկային։ E նախնի։ ABD վըկային։ G վկաին։
120 ACD ըզնովաւ։ ABD մըկըրտելոց։ EH մկըրտելոց։
121 CD Զբազմանըւէր։ CE մերա։ ADE սըրբոյն։
122 AD ըզհամայրէն։ BE համայրէն։ H զհամօրէն։ ABCDE ըզքեզ։ G ի քեզ փխ զքեզ։ ABDE ճըգնաւորաց։ G ճգնաւորացն։
123 D հայցմանց։ ACDE ըզժողովեալքս։ F ըզժողովքս։
124 F չիք բոլորից։
125 ABDE ըզմիտըս։ CF ըզմիտս։ G շաւիղս։ C արքայութեան։ G արքաութեանդ։
126 F չիք Եւ։ A ծագմանն։ H փառօք։ ABCDEG յաւուրըն։
127 H այսօր։ A այսաւր ի Թաբաւր։ ABDE ըզտիպ։ E լուսա։ D աղաւտի։ G աղաւտ։ H աղօտ։

60

ՃԳ. ՔԱՐՈԶ ՓՈԽՄԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ, ԱՍԱՑԵԱԼ ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

Նորահրաշ տաւնիւս կուսական
Արփիականացն համաձայնելով դասուց՝
Երաժշտական նուէր ներբողից երրակի անձանց միութեան
Երեքսրբեան հնչմամբ նուագեմք.

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 397բ—401բ։
B—ձեռ. № 4068, թերթ 142բ—147բ։
C—ձեռ. № 79, թերթ 183բ—190ա (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 80, թերթ 250բ—255ա (Փարիզ)։
E—ձեռ. № 2061, թերթ 75ա—81բ։
F—ձեռ. № 3658, թերթ 266ա—269բ։
G—ձեռ. № 7853, թերթ 21բ—25ա։
H—Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 485—491։

Խորագիր

A Քարոզ Փոխման Աստուածածնին, արարեալ տեառն Ներսիսի կաթուղիկոսի Հայոց Կլայ[ե]ցւոյ։ B Քարոզ Փոխման Աստուածածնին։ C Տեառն Ներսիսի Հայոց կաթողիկոսի ասացեալ քարոզ Փոխման սրբոյ Աստուածածնին և ի տիրամայրն Մարիամ։ D տե՛ս վերևում: E Քարոզ Փոխման սըրբո Աստուածածնին, տեառն Ներսիսի Հայոց կաթ[ողիկոսի] ասացեալ։ F Նորին տեառն Ներսէսի ասացեալ քարոզ Փոխմանն Աստուածածնին։ G Քարոզ Վերափոխման սրբոյ Աստուածածնին մե[րոյ]։ H Գանձ Փոխման Աստուածածնին։

Ծայրակապ՝ Ներսեսի երգ։

Բնագիր

1 BEFG տաւնիս։ H տօնիւս։
2 AB Արփիականացըն։ C համայձայնելով։ H դասուցն։
3 ABCDEG Երաժըշտական։ ABD նըւէր։ G չիք նուէր։ D ներբողի։ G ներբողիր։
4 ADE Երեքսըրբեան։ ABCDEG հընչմամբ։ ABDG նըւագեմք։

Որոյ բնաւ բնութիւն ծայրագոյն էականացս սեռից.
Էն յէութեան անեղապէս,
Որդւոյ, պատճառ իր եւ անուն հայրական.
Բան եւ ծագումն անսկզբնաբար
Յէէն միշտ էակ ի վեր քան զբան.
Հոգի հայրաշարժ բղխեալ ի Հաւրէ,
Որդւոյ փառակից եւ Տէր բոլորից.
Ահա ընկալցիս զայս նոր աւրհնութիւն ի նուէրս աղաւթից
Հայցմամբ ծնողի Բանիդ եւ մարմնարանի, աղաչեմք։

Երրաբուն էին համայնոյ անտեղի եւ լոյս գերարփի.
Անեղ յէութեան բնութիւն անթերի,
Անկէտ կատարումն եւ պարզ գերազանց,
Անորիշ գոյութիւն, անանջրպետ միութիւն,
Երեքանձնեան խսկութիւն եւ միաստուածութիւն,
Յորմէ միայնոյ ստեղծեալ եղեալքս ամենայն.
Հրեշտակական հոյլք երամից աւրհնաբանիչ անմահ կենդանիք.
Ստորին զգալի քառիք դիմակաւք զարմանազան աշխարհ
կենդանեաց.

5 F Որո։ B բնաւ ուղղված՝ բանաւ։ ABCDG էականացըս։ H հրեղինացն փխ էականացս։
6 FG անյեղապէս։
7 BEFG Որդոյ։ H իւրեւ փխ իր եւ։
8 ABDEF անըսկըզբնաբար։
9 B Յեէն։ ABCDEF ըզբան։
10 D հարաշարժ։ G հայրաշար։ ABCD բըղխեալ։ E բըխեալ։ H Հօրէ։
11 B Որդի։ CFG Որդոյ։
12 Հաջորդ տեերում կրկնակը՝ սղված: F ընկալցի։ H օրհնութիւն։ AB նըւէրս։ EH նուէր։ H աղօթից։
13 BC ծընաւղի։ DE ծնաւղի։ G ծընողի։ H ծնօղի։ F աղաչեմ։
14 E համայնո։ F համայնոյն։ H համայն ու փխ համայնոյ։ F տեղի փխ անտեղի
15 G յէութիւն։
17 G գոյութիւն եւ։ ADE անանջըրպետ։ C անջրպետ։
18 G միաստուածութեան։
19 E միայնո։ A ստեղծեալ ուղղված՝ ստեղծան։ D ստեղծան։ FH ստեղծեալքս փխ ստեղծեալ եղեալքս։
20 H օրհնաբանիչ։
21 AE Ստորինս։ G Ստորինքս։ ABCDEFH ըզգալի։ H դիմակօք։ EFG զարմազան։

Ի հակառակաց միացուցեալ ոգւոյ եւ մարմնոյ զԱդամն առաջին
Գեղապանճոյճ փառաւք զարդարեալ կազածնաւն ի դրախտն
Ադենայ.
Որոց զտիրականն աւրէն մոռացեալ դատապարտին մահու,
Որովք ոչ եղեալք ի քէն անտես բարերար.
Ահա ընկալցիս զայս նոր աւրհնութիւն ի նուէրս աղաւթից
Հայցմամբ ծնողի Բանիդ եւ մարմնարանի, աղաչեմք։

Բամեալ միայնոյ երրակին լուսոյ,
Հայրական բարբառոյ ձայնեալ վերստին Բանին եւ Հոգւոյ
Առնել ոչ ի պատկեր իւր մարդ որպէս ի սկզբանն,
Այլ ծոցածին փառացն լուսոյ
Զհողանիւթեայ տիպ նախնոյն զգենուլ ծառայի.
Ուստի ընտրեալ ի բիւրուց Գաբրիէլ պետ անմարմին զուարթնոցն,
Տէրունեան խորին խորհրդոյ առ նոյն ազդեալ ի վերուստ՝
Փոյթընթաց արագ սլացմամբ ճեպեա յաշխարհն մահու,
Բարբառ աւետեաց հնչեա բերկրութեան տրտմեցելոյ դստերն
Եւայի,

22 A միացեալ ուղղված՝ միացուցեալ։ EFGH միացեալ։ BC յոգոյ։ DFG ոգոյ։ E մարմնոյ։
23 B Գեղապաճուճ։ H փառօք։ C կողածընաւն։ EH կողածնիւն։ F չիք կազածնաւն։ G կողածնին։ H Ադինայ։
24 B Որով։ ACEF ըզտիրականն։ B ըզտիրական։ G զտիրական։ G աւրն փխ աւրէն։ H օրէն։
25 ABD Որով։ AEH եղեն փխ եղեալք։
28 E միայնո։ AB երեակին։
29 E բարբառո։ ABDEF վերըստին։ B Հոգոյն։ CF Հոգոյ։ E Հոգո։
30 ABCDEH սկըզբանն։ G սկզբան։
31 D ծոծածին փխ ծոցածին։ ABCD փառացըն։ E լուսո։
32 BCF Զհողանիւթեա։ H Զհողանիւթ, A նախնւոյն։ G նախնոյ։ AD զգենուլ։ CF ըզգենուլ։ G զծառայի։
33 D ընտրեալն։ G ընդրեալ։ D բիւրոց։ G պետն։ ABCD զըւարթնոցն։ G զըւարթուն։
34 DF չիք խորին։ EH խորանին փխ խորին։ ABEH խորհըրդոյ։ D խորհըրդոց։ G խորհրդով։
35 ADEG սըլացմամբ։ G ճեպեալ։ H ճեպէ։ ABDEG յաշխարհըն։ H ի յաշխարհն։
36 ABDEF հընչեա։ G հընչեաց։ H հնչէ։ B բերկրութեամբ։ G բերկրանաց։ AB տըրտմեցելոյ։ D տըրտմեցելոց։ E տրտմեցելո։ ADE դըստերն։

Հրաւիրեա լինել տաճար սրբութեան Բանիս գալստեան,
Որով յառաջեալ անքայլ գնացիք առ կոյսն Մարիամ՝
Ձայն առ նա ցնծալի եւ լուր քաղցրութեան հնչեցեալ.
— Ուրա՛խ լեր, բերկրեալ, տրտմութեան բարձող Նախամայրն,
Տէր ընդ քեզ յաւիտեան, եւ Սուրբ Հոգին հովանաւորեալ,
Զի ծնեալն ի քէն է Հաւր միածին եւ անդրանիկ, փրկիչ աշխարհի.
Ահա ընկալցիս զայս նոր աւրհնութիւն ի նուէրս աղաւթից
Հայցմամբ ծնողի Բանիդ եւ մարմնարանի, աղաչեմք։

Սոսկալի դիտմամբ պակուցեալ վեհին անմարմնոց,
Զառաքողիդ նախաշաւիղ յորովայնի Կուսին տեսեալ զգալուստ,
Յորում ներգործեալ անսերմ յղութիւն՝
Լուծեր տիրաբար զաւրէնս քո եղեալ.
Ծնեալ կուսութեամբ ի վեր քան զբան,
Անմայր ի յերկինս, անհայր ի յերկրի,
Կուսական կաթամբ կերակրեալ, լցողդ ամենից,
Բարձեալ ի գիրկս, բարձողդ բնաւից,
Աճեալ ըստ մարմնոյ, աճման պատճառ բոլորից,
Ծրչեալ ընդ մարդկան, ստեղծողդ Ադամայ,

37 G Հրաւիրեալ։ H Հրաւիրէ։ AD սըրբութեան։ E չիք սրբութեան։ GH Բանին։ ABCDEG գալըստեան։
38 H յառաջել։ ABCD կոյսըն։ EFG կոյս։
39 EG նայ։ ADEG ցընծալի։ ABDEG հընչեցեալ։
40 E բերկրեալ, Տէր ընդ քեզ։ AD տըրտմութեան։ ABCDEFG բարձաւղ։ H բարձող։ F նախահաւրն։ H նախամօրն։
41 G չիք եւ։
42 H չիք է։ H Հօր։ D անտրանիկ։ ADE փըրկիչ։ G չիք փրկիչ։
45 H անմարմնոցն։
46 BCE Զառաքաւղիդ։ H Զառաքօղիդ։ C նախաշաւեղ։ H յորովայնէ։ ABCDEF ըզ-գալուստ։
47 DFH անսերմն։ ADE յըղութիւն։ G յըղութեամբ։
48 H Լուծանէր։ EG զաւրէնս։ H զօրէնս։ G եռեալ փխ եղեալ։
49 ABDG Ծըննեալ։ C Ծնար։ F Ծնար։ ABCDE ըզբան։
51 A կերակրեցար։ ADG լըցաւղդ։ BEF լցաւղդ։ C լըցողդ։ CE ամէնից։
52 BC չիք՝ տողը։ H Բարձար։ AE գիրկըս։ AG բարձաւղըդ։ D ըզբարձաւղըզ։ E ամէնից փխ բնաւից։
53 E մարմնոս։
54 ADE Ծըրչեալ։ H Ծըրչել։ ABCDEFG ստեղծաւղդ։ H ստեղծօղդ։ D ամենից ուղղված՝ Ադամայ։ EG Ադամա։

Վերառեալ դցաւս ոգւոց եւ մարմնոց.
Եկեալ կամաւ ի չարչարանս խաչի եւ մահու,
Անմահդ մահուամբ, զմահ մեռուցեր, զմեզ կեցուցեր.
Երեքաւրեայ յարուցեալ համբարձար առ Հայր ի յերկինս.
Խոստացար Կուսին տիրուհւոյ ի տիպ համայնիցս
Գալ վերստին, առնուլ առ քեզ յանճառ բնակութիւնդ.
Ահա ընկալցիս զայս նոր աւրհնութիւն ի նուէրս աղաւթից
Հայցմամբ ծնողի Բանիդ եւ մարմնարանի, աղաչեմք։

Երեւեալ երբեմն հրեշտակապետին ի լրումն խոստացելոցն,
Բերեալ բրաբիոն Կուսին նշան յաղթութեան կրից աշխարհի,
Զուրախութեան առ նոյն վերստին հնչեալ զաւետիս.
— Նախկին աւետեաց ընկալ,—ասէ,—այսաւր կատարումն,
Վերաբերեալ ի ստորնայնոցս յիմանալեացն խորանս
Հուպ յանմատոյց լոյս Երրորդութեան
Փառաց ի փառս փոփոխելով.
Որով զուարճացեալ, նուէր գոհութեան ընդ մեծին շնորհի
Քեզ ընծայելով հայցմամբ մաղթանաց,

55 ABDEF ըզցաւս։ BF ոգոյ։ G հոգւոյ փխ ոգւոց։
56 AB չարչարանըս։
57 ABCDG Անմահըդ։ ABCDEG ըզմահ։ AEF մեռուցեալ։ ABCDEFG ըզմեզ։ H եւ զմեզ։
58 BCDEF Երեքաւրեա։ H երեքօրեայ։
59 BCE Խոստացեալ։ BCG տիրուհոյ։ E իսկուհոյ փխ տիրուհւոյ։ F տիրոհոյ։ ABCD համայնիցըս։ G համայնից։
60 ABCDF վերըստին։ D բնակութիւնս։ F բնակութիւն։ H բնակութիւնսն։
63 ACD Էրեւեալ։ B Երեւի։ B երբեմըն հրեշտակապետն։ ABDEG լըումըն։ C լը-րումն։ DF խոստացելոց։
64 BCD բրաբիոն նշան (D նըշան) յաղթութեան Կուսին։ AG նըշան։ G յաղթու-թեանց։ ABCE կըրից։
65 BCFG Զուրախութիւն։ H Զուրախութեան ձայն։ ABCDEF վերըստին։ H չիք վերստին։ ADE հընչեալ։ B հնչեցեալ։ C հընչեցեալ։ F հնչեաց։ G հընչեաց։ G զաւետիսն։
66 E ասէ, ընկալ։ H այսօր։ F ի կատարումն։
67 E այսաւր ի։ ABCDE յիմանալեացըն։ G յիմանեացըն։ CH խորանսն։
68 G յայնմատոյց։ H Երրորդութեանն։
69 C Ի փառաց ի։ ACD փառըս։ ADH փոխելով։
70 E Որո։ FGH Որոյ։ C զուրճացեալ։ AB նըւէր։ G գոհութիւն։ BCFG մեծի շնոր-հին։
71 G ընծաելով։ BCD մաղթանաւք։

Համասեռիցս վասն պաղատէր
Փրկութիւն խնդրելով ի քէն, մարդասէր.
Ահա ընկալցիս զայս նոր աւրհնութիւն ի նուէրս աղաւթից
Հայցմամբ ծնողի Բանիդ եւ մարմնարանի, աղաչեմք։

Սաւառնաթեւիցն առաքելոցն համանմանեալ դասուց,
Լուսափայլ ամպովք ի վերնատունն խորհրդոյ
Բերեալ հրաշիւք ի Հոգւոյն,
Ի գոյժ հրաժարման տիրուհւոյն թախծեալ,
Զնոյն յուսապատար բանիւ սփոփեալ.
Վեհիդ ի վերուստ ծագման լուսոյ ակնարկեալ.
Տեսլեամբ փառաց քոց հրեղինաց դասուք ցնծացեալ,
Յաւանդումն ամենասրբուհւոյն ոգւոյ սխրացեալ.
Զմարմինն մաքուր ամփոփեալ,
Կուսանաց խմբիւք պար առեալ,
Հրեշտակացն աւրհներգութեամբ ձայնակցեալ,
Ի գերեզման մահու ընդ մահացելոցս իջուցեալ,
Ծառայեալ ըստ միածնիդ իրում յարուցեալ,

72 B Համասեռիցըս։ G Համասեռից։ ADE վասըն։ H առ Տէր փխ վասն։
73 ADE Փըրկութիւն խընդրելով։
76 G Սաւառնաթեւից։ ABCDE առաքելոցըն։ G առաքելոց։ ACDEFG համանըմանեալ։
77 C Լուսայփայլ։ BD ամպով։ C ամբով։ F ամբովք։ G ամբաւք։ ABDG վերնատունըն։ ABDE խորհըրդոյ։
78 CF Հոգոյն։
79 B գուժ։ BCDEH տիրուհոյն։ G տիրոհոյն։ EG թաղծեալ։
80 F չիք՝ տողը: H 80—81-րդ տողերը՝ ետևառաջ: ADE Ըզնոյն։ G Եւ զնոյն։ B յուսապատիւ։ B չիք բանիւ։ CG բանիւք։ ABCDE ըսփոփեալ։
81 H Վեհին գալստեան ծագումն փխ Վեհիդ ի վերուստ ծագման։
82 F զաւրաւք փխ դասուք։ G զաւրք փխ դասուք։ ABDEG ցընծացեալ։
83 A ամենասըրբուհւոյն։ BCF ամենասըրբուհոյն։ DE ամենասըրբուհոյն։ G ամենասրբոհոյն։ H ամենասրբուհւոյ։ B ոգոյն։ C հոգւոյ։ E ոգւո։ F հօգոյ։ G չիք ոգւոյ։ H հոգւոյդ։ ABCD սըխրացեալ։ G սխրացեալք։
84 CG 84-րդ տողը 86-ից հետո: BF չիք՝ տողը: AD Զմարմինըն։ G Զմարմին իւր։ H Զմարմին։ G անփոփեալ։
85 A Կուսանացըն։ E Կուսանացն։ ABD խըմբիւք։
86 C Հրեշտակացըն։ A աւրհներգութեան ուղղված աւրհներգութեամբ։ BCE աւրհներգութեան։ H օրհնութեամբ։
87 E իջեալ։
88 BCFG Ծառայեա։ H Ծրեօրեայ։ H միածնի իւրոյ։

Անմարմնական զաւրաւք յերկինս վերացեալ,
Յանմերձենալի լոյս աստուածութեանդ մերձեալ
Բարեխաւս միշտ առ քեզ վասն մեր.
Ահա ընկալցիս զայս նոր աւրհնութիւն ի նուէրս աղաւթից
Հայցմամբ ծնողի Բանիդ եւ մարմնարանի, աղաչեմք։

Ի քեզ վեր համբառնամք զձայն պաղատանաց,
Աստուածածին, միշտ կոյս Մարիամ,
Դրախտ աստուածատունկ եւ Եդեմ վայելուչ.
Կենսատու տապան նոյեան եւ աստուածընկալ խորան
աբրահամեան,
Մորենի անկէզ եւ վէմ աղբիւրահոս,
Աշտանակ լուսոյ եւ տապանակ կտակի,
Սափոր ոսկի եւ բուրուառ խնկոց,
Դեղմն ցաւղահոս եւ լեառն վիմածին,
Ակն շափիւղայ եւ մարգարիտ պատուական,
Քաղաք Աստուծոյ եւ տաճար հոգեւոր,
Պարտէզ փակեալ եւ աղբիւր կնքեալ,
Բլուր կնդրկի եւ հովիտ շուշանի,
Նարդոս բուրեալ եւ քրքում ծաղկեալ,
Անապատ անկոխ եւ երկիր բանաւոր,

89 H զօրօք։ B յերկինըս։ E յերկին։
90 BCDF Յանմերձանալի։ ABD աստուածութեանըդ։ G աստուածութեանընդ։ H աստուածութեանն մերձեցեալ։
91 H չիք՝ տողը: B Բարեխաւսեա։ BF Բարեխաւսէ։ G Բարէխաւսեա։ G չիք առ քեզ։ ABDEFG վասըն։
94 C լուսանցքում՝ Փ[ոխ]։ BCG չիք վեր։ ABCDEF ըզձայն։
95 H եւ միշտ։
97 G Աբրահամու։
98 ABE աղբիւրահոս։ CF աղբերահոս։
99 E լուսո։ ABCDE կըտակի։
100 BDGH բուրվառ։ ADE խընկոց։ H խնկալի։
101 D Գեղմըն։ H ցօղահոս։ BDE լեառըն։
102 ADE Ակըն։ AE շափիւղա։ BDH շափիղայ։ C շափիլա։ FG շափիղա։ B պատուական։
104 ADEFH աղբեւր։ BC աղբեր։ ACDEG կընքեալ։
105 ABC Բըլուր։ AD կընդըրկի։ BCE կընդրկի։ F կնտրկի։ G կնտըրկի։
106 ADE քըրքում։

Ամպ թեթեւ եւ աթոռ քառակերպեան,
Դուռն աղխեալ եւ տումար անլուծանելի.
Առաւօտ արփւոյ եւ արեւելք արեւու,
Ապաւէն կենաց կենդանեաց
Եւ լոյս լապագային աւուրն ննջեցելոց.
Ահա յիշեսցես առաջի միածնի Որդւոյ քո
Զհոգիս հանգուցելոց մերոց, մայր Աստուծոյ, աղաչեմք։

Եւ եւս առաւել
Զյորդորումն սիրոյ և զգործս բարեաց պարգեւել մեզ, խնդրեմք։

Բառնել զանձինս մեր ի մի միաբանութիւն
Հաւատոյ, յուսոյ եւ սիրոյ, խնդրեմք։

Փոխ Գանձ պատուական կաթողիկէ եկեղեցւոյ յայտնեալ, սուրբ
Աստուածածին,
Որով ճոխացան հարսունք երկնաւորք եւ աւրհորդք ըղձաւորք,
Զորոց զումարեալ ընդ քեզ
Զխումբս ընտրութեան հայցեմք ընդ մեր մաղթանաց,

108 G *Ամբ*։
109 E *Դուռ*։ DEG *ախեալ*։ A *տաւմար*։
110 H *Առաւօտ*։ BCDEF *արփոյ*։ G *արփո*։ A *ելք* փխ *արեւելք*։ CG *արեւեալք*։
111 E չիք *կենաց*։ F չիք *կենդանեաց*։
112 DG *յապագայի*։ F *ապագային*։ A *աւուրըն*։ B *յաւուր*։ CDEF *աւուր*։ ABDEG *աւուրըն*։ C *նընջէցելոց*։ H *ննջեցելոյն*։
113 G *108—109*-րդ տողերի փոխարեն՝ *Ահա յիշե*։ H *յիշեսջիր*։ BCF *Որդոյ*։ A *քոյ*։ E չիք *քո*։
114 H *ննջեցելոց* փխ *հանգուցելոց*։ D չիք *մերոց*։ B *խընդըրեմք* փխ *աղաչեմք*։
116 ABCDEFG տողը՝ քերի:
117 G *117—118*-րդ տողերի փոխարեն՝ *Զանձ*։ H *Բառնալ*։ ADE *Զանձինըս*։ B *ըզ-մարմինըս* փխ *զանձինս*։ E չիք *մի*։
118 B չիք *Հաւատոյ*։ EF *Հաւատո*։ H չիք *յուսոյ*։ C չիք *եւ*։ CE *սիրո*։ AD *խընդըրեմք*։ B *խընդ*։ C *խ* փխ *խնդրեմք*։ E *խընդրեմք*։ F *խնդ*։ B տողից հետո՝ *Զանձինըս մեր եւ ըզմիմեանս*։
119 CDEFGH չիք *Փոխ*։ B *պատւական*։ ABCDEFH *կաթուղիկէ*։ BFG *եկեղեցոյ*։ E *եկեղեցւո*։ C չիք *սուրբ*։
120 F *ճոխացուցան*։ H *օրհորդք*։
121 C *Զորոյ*։ AEF *գումարել*։
122 ABEF *Ըզխումբս*։ D *խումպս*։ C *ընդրութեան*։

Զդասապետս դասուք իննուց վեհից հուպ քեզ այժմ եղելոց.
Զձայնն Բանին եւ զպսակն պսակողին՝
Առաքելովք եւ մարգարէիւք,
Մարտիրոսաւք եւ որ մերն է՝ լուսոյ ծագողաւ,
Մաքուր կուսանաւք, ճգնաւորաւք եւ համայրէն ընտրելովք՝
Պահել պահողին էից զամենեսեան յապահովս՝
Զվերակացու եւ զնախընթաց հոգւոց մերոց
Զհայրապետն մեր՝ զտէր [այս անուն],
Եպիսկոպոսաւք եւ վարդապետաւք,
Քահանայիւք եւ պաշտաւնէիւք,
Վանականաւք եւ աշխարհայնովք.
Զթագաւորն մեր [այս անուն]՝ հնազանդելովք,
Եւ զիշխանս՝ իշխեցելովք,
Զզաւրավարս՝ զաւրականաւք, եւ զժողովս՝ ժողովրդովք,

123 AB *Զդասապետըս*։ D *Զդասապետ*։ E *Ըզդասապետըս*։ BCDH *դասուց*։ G *դասիւք*։ A *ինունց*։ B *ըննունց*։ C *ըննուց*։ E *իննունց*։ F *իննուն*։ GH չիք *հուպ*։ A *հուպ ընդ*։ C *եղոց* փխ *եղելոց*։ H *եղելոցս*։
124 A *Ըզձայներն*։ BG *Զձայն*։ CDF *Ըզձայն*։ E *Ըզձայնն*։ AG *զպըսակըն*։ BDE *ըզ-պըսակըն*։ C *զպըսակն*։ ABDG *պըսակողին*։ C *պսակաւղին*։ E *պըսակաւղին*։
125 BG *Առաքելաւք*։ H *Առաքելօք*։
126 H *Մարտիրոսօք*։ EF չիք *է*։ CF *լուսո*։ ABCEF *ծագաւղաւ*։ G *ծագաւղ*։
127 D *կուսականաւք*։ H *կուսանօք*։ ADE *ճըգնաւորաւք*։ H *ճգնաւորօք*։ C *համայր* փխ *համայրէն*։ H *համօրէն*։ CE *ընդրելովք*։ G *ընտրեալեաւք*։ H *ընտրելօք*։
128 G *Պահեալ*։ CD *պահաւղին*։ G *զամենիսեան*։
129 D *Ըզվերակացու*։ BCD *ըզնախընթաց*։ F *զտեսուչ* փխ *զնախընթաց*։ BCEF *հոգոց*։ H *ոգւոց*։ E չիք *մերոց*։
130 A *Զհայրապետըս* լրացված՝ *Զհայրապետըս մեր*։ BC *Զհայրապետըն*։ DE *Ըզհայ-րապետըն*։ F *Ըզհայրապետըն*։ ABDE *ըզտէր*։ GH չիք *զտէր*։
131 H *Եպիսկոպոսօք եւ վարդապետօք*։
132 G *Քահանաիւք*։ G *սարգաւագաւք* փխ *պաշտաւնէիւք*։ H *պաշտօնէիւք*։
133 H *Վանականօք*։ D *աշխարհայնաւք*։ G *աշխարհանաւք*։ H *աշխարհայնօք*։
134 A *Զթագաւորըս*։ B *Ըզթագաւորըս*։ C *Զբարէպաշտ թագաւորն*։ DE *Զթագաւորըն*։ F *Զքրիստոսապսակ թագաւորս*։ H *Զթագաւորս*։ GH չիք *մեր*։ AD *հնազանդեցե-լովք*։ G *հնազանդելաւք*։ H *հնազանդելօք*։
135 D *զիշխանսն*։ G *իշխեցելաւք*։ H *իշխեցելօք*։
136 AD *Ըզզաւրավարըս*։ B *Ըզզաւրավարս*։ C *Զզաւրավարըս*։ E *Զզաւրականըս զաւ-րաւք* փխ *Զզաւրավարս զաւրականաւք*։ G *Զաւրականս զաւրաւորաւք* փխ *Զզաւ-րավարս զաւրականաւք*։ H *Զզօրականսն զօրօք* փխ *Զզաւրավարս զաւրականաւք*։ ABDE *ըզժողովըս*։ AB *ժողովըրդաւք*։ C *ժողորդովք*։ DE *ժողովըրդովք*։ G *ժո-ղովրդաւք*։ H *ժողովրդօք*։

20—1024

Եւ ամենայն հաւատացելոց
Շնորհել ողորմութիւն յայժմուս եւ յանհրենկ աւուրն։
Եւ այժմ ողորմեա՛ց մեզ, Տէր Աստուած մեր,
Ըստ մեծի ողորմութեան քում։

138 C Շնորհել։ G Շնորհեա։ B յայժմայս։ G այժմուս։ H յանհրեակ։ BE աւուրն ողո-չեմ։ G աւուրն մեծի։

Նւ

ԾԵ. ՔԱՐՈԶ ՍՐԲՈՑ ՀՐԵՇՏԱԿԱՊԵՏԱՑՆ, ԱՐԱՐԵԱԼ ՆԵՐՍԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

Աստուած անեղ եւ անժամանակ,
Անսկիզբն, անեզր եւ անկատարած,
Լոյս անմատոյց, գերարփի անուր, անուստ եւ տիպ անսահման,
Գերագոյն բնութիւն լութիւն, ի վեր քան զմիտս եւ զբան,
Երիս անձնացեալ դիմաւք եւ ի մի բնութիւն,
Տէրութեամբ եւ արարչութեամբ հաւաքեալ,
Անքակ ժողովումն, եւ միութիւն բաժանեալ կերպիւ եւ անուամբ,
Անսկիզբն եւ սկսեալ, եւ ելումն ի Հաւրէ,
Անծին եւ ծնեալ, եւ բղխումն ի յէէն,
Իսկութիւն անպատճառ եւ պատճառ ծագումն,

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 481ա—488բ։
B—ձեռ. № 4068, թերթ 171բ—180բ։
C—ձեռ. № 79, թերթ 229ա—240բ (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 80, թերթ 283բ—292բ (Փարիզ)։

Խորագիր

A տե՛ս վերևում: B Քարոզ սրբոց Հրեշտակապետացն։ C Քարոզ Հրեշտակապետացն գ[անձ]։ D Քարոզ սրբոց Հրեշտակապետացն, արարեալ տեառն Ներսեսի Հայոց կաթուղիկոսի Կլայեցւոյ։

Ծայրակապ՝ Անմահից քարոզ։

Բնագիր

1 BC չիք եւ։
2 ABD անըսկիզբն։
4 B չիք լութիւն։ ACD ըզմիտս։ AD ըզբան։ B ըզբանս։
5 D դիմակաւք։ C չիք ի։
7 A անձամբ փխ անուամբ։
8 ABD Անըսկիզբն։ A սկըսեալ։
9 ABC ծընեալ։ ABD բըղխումն։ C բխումն։
10 C չիք պատճառ։

Եւ ելումն անշփոթ միութիւն,
Զուգակիցք հաւասար զաւրութեամբ, էութեամբ, փառակցութեամբ,
Եւ որոշեալք յատկութեամբ,
Արարիչ ամենից բնաւից բոլորից,
Կատարիչ անվրէպ հրամանաւ յանէից,
Ստեղծիչ կրկին բնութեանց կենդանեաց աննիւթից եւ նիւթականաց,
Աղբիւր բարութեան, Տէր տարրականաց, եւ անտարրից պատճառ,
Եւ պետ բոլորից, սուրբ Երրորդութիւն.
Ընկա՛լ, մարդասէր, բարերար կամաւք զնուէր մաղթանաց երկրածին մարդկան՝
Յաւր յիշատակի երկնային անմարմին զուարթնոցն, աղաչեմք։

Ներգործական զաւրութեամբ շարժեալ անշարժիդ յեղումն եղելոցս,
Հաճեցար յինքնաբուղխ հոսեալ բարեացդ
Անհատ նման ստեղծանել քեզ բարիս.
Հրաշից արարչիդ առնել տեսողս
Կամեցար անտեսիդ փառաց վայելման.
Կրկին գեղեցկապէս ստեղծեր երկին մարմին,
Եւ անմարմին լցեալ անթիւ բնակչաւք զարդարեցեր.
Յանեղէդ եղեալք երկրորդ արարչիդ մեծիդ Աստուծոյ,

11BC *անըշփոթ։*
14 BC *ամէնից։* C *գոյից բոլորից։*
15 B չիք *անվրէպ հրամանաւ յանէից։*
16 B չիք *Ստեղծիչ։* ABD *կըրկին։* B *նիւթականացս։*
17 AB *Աղբեւր։* CD *Աղբեր։* A *բարութեանց։*
19 Հաջորդ տներում կրկնակը՝ սղված: AD *գնըւէր։* B *ըզնըւէր։*
20 C չիք *երկնային։* B չիք *անմարմին։* BC *զըւարթնոցն։*
21 B *անշարժդ։* C *անշարժըդ։*
22 A *յինքնաբուխ։*
23 C *Անհամ անստեղծանել* փխ *Անհատ նման ստեղծանել։* AD *նըման։*
24 AD *տեսաւղս։* B *տեսող։*
25 ABD *վայելմամբ։*
26 ACD *Կըրկին։* B *կրկին* փխ *երկին։*
27 AD *լըցեալ։* AD *զարդարեալ։*
28 C *երկրորդք։*

Աթոռք հանգստեան անկարաւտիդ բազմելոյ
Յանձայր իմաստիցդ առեալ լցմամբ գիտութեան.
Բազմաչեայ գունդ քերովբէից մերձ աստուածութեանդ,
Սրբասաց սերովբէք, յորմէ գոյացան հուպ եղեալք
Պակուցմամբ առ նոյնդ կայանիւ.
Տիրապէս տէրութիւնք, զաւրութիւնք, իշխանութիւնք
Յիշխանաբար իշխողէդ ստեղծան.
Միջինք երկնայնոցն պետութիւնք, հրեշտակապետք եւ հրեշտակք,
Անհիւթիցդ ծայր եւ կնիք՝ ի քէն գոյացան.
Իննեակ դասուցդ անմահիցդ
Կարգեցեր երիս քահանայապետութիւնս.
Կատարիչ, լուսաւորիչ, մաքրիչ առողս եւ բաշխողս,
Զգիտութիւն ծորես միջոցաւ, զլոյս՝ նախնեաւքն առ վերջինս.
Շնորհեցեր սահման յետնոցն յառաջինս դառնալ
Նմանիւ ըստ կարութեան.
Եւ զընաւքն ի քեզ սիրով միութեամբ արքայիդ անմահի
Կարգեցեր հազարք հազարաց եւ բիւրք բիւրուց,
Առ դուրս հզաւրիդ միշտ արթուն զինուորս ահաւորք.
Ընկա՛լ, մարդասէր, բարերար կամաւք զնուէր մաղթանաց երկրածին մարդկան՝
Յաւր յիշատակի երկնային անմարմին զուարթնոցն, աղաչեմք։

Մեծահրաշ բերկրանաւք ի սէր յարապէս ցնծան

29 ABCD *հանգըստեան։*
30 AD *լըցմամբ:* B *լցման։* C *գիտութիւն։*
31 BC *Բազմաչեաւ։* A *գունդք։* AB *քէրոբէից։* C *քէրովբէից։* D *քերովբեից։*
32 AD *Սըրբասաց։* AB *սէրոբէք:* C *սրովբէք։*
34 C չիք *իշխանութիւնք։*
36 B *երկնայնոց։*
37 AD *Անհիւթիցըդ։*
38 C *անմահից:* D *անմահիցըդ։*
39 C *քահանայպետութիւնս։*
40 ABCD *առաւղս եւ բաշխաւղս։*
41 BC *Զգիտութեան։* A *ըզլոյսըն։* BCD *ըզլոյս։* B *նախնաւքն։* A *վերջինսն։*
43 ACD *Նըմանիւ։*
44 C չիք *Եւ։* AD *ըզընաւքն։* B *զնոքովքն* փխ *զընաւքն։* C *սկզբընաւքն։* B *միաբանութեամբ։*
46 C *դուրըս։* ACD *հըզաւրիդ։* B *մշտարթուն* փխ *միշտ արթուն։* B *զինուորս։*
49 ACD *ցընծան։*

Արարչիդ հոյլք հոգեղինացն անլոյծ խնդութեամբ.
Վերակնեալք անտես տեսլեամբ տափիւ բաղձանաւք,
Իբր ի սկիզբն ի քեզ, ի պատճառ մասանց բոլորից.
Ստեղծողիդ պարգեւաց սպասեալ հոսման իմաստից վտակաց.
Զնոսին արբուցող որպէս զբուրաստան գետոյ վայելուչ,
Յորմէ լցեալք անյագութեամբ, եւ միշտ ի նոյն ծարաւեալք,
Որպէս շուշան ի ցաւղ գարնայնոյ.
Զառեցեալն ի քէն ծորմամբ գիտութեան
Անխափանաբար բաշխեն յետնոցն առաջինքն ի քէն
Բարեդրեալ հրամանաւ,
Ըստ համաման ինքնութեանց բերեալք զանհասդ
Յինքեանս աւրինակ անկերպ կերպարանեալ նմանիւ.
Ընկա՛լ, մարդասէր, բարերար կամաւք զնուէր մաղթանաց
երկրածին մարդկան՝
Յաւր յիշատակի երկնային անմարմին զուարթնոցն, աղաչեմք։

Առաքեալք ի քէն անյայտ խորհրդեամբ՝
Զփրկութիւն ի պաշտաւն ժառանգողաց մարդկան ազգի.
Պահապանք միջնորդք քաղցրութեան սաստից եւ սպառնման.
Եւ զքեզ ուսուցիչք սիրով ադամեանցս.
Սրովբէն հրանիւթ զկենացն տունկ պահէր,

50 AD խընդութեամբ։
51 B Վերանըկարեալ։ C Վերակընքեալ։ AD տըափիւ B տրփիւ
52 B Իրբ փխ Իբր։
53 C վըտակաց։ D վըտակ։
54 C Ըզնոսին։ ABD արբուցաւղ։ CD ըզբուրաստան։ A գետոց։
55 AD լըցեալք։
56 B գարնանոյ։
57 BC գիտութիւն։
59 C Բարէդրեալ։
60 BC սահման փխ համաման։
61 ABCD նըմանիւ։
64 ACD խորհըրդեամբ։
65 C Ըզփրկութիւն։ D Զփըրկութիւն։ D պաշտօն։ B ազգին։ CD ազին փխ ազգի։
66 C միջնորդ։ D միջորդ։ BC սպառման։
67 C ըզքեզ։ B ուսուցիչ։ B ադամայեանցս։
68 B Սրոբէն։ AD զկենացըն։ C ըզկենացըն։

Զի մի՛ պատրեալն Ադամ կերեալ մշտասցի մահուամբն
անյաջորդ.
Ի դիմաց արարչիդ հարցողք զՀաբելի մահուն.
Ընդ սպանողն առաջին եղբայրն Կայէն.
Ենովքայ յերկրէս մահու յաշխարհն ածիչք կենդանեաց,
Աբրահամեան խորանին բնակողք եւ կերողք որթոյն,
Եւ տուիչք աւետեաց որդիս ունելոյ.
Զովտաց յերկրէն հանողք Սոդոմայ,
Եւ զնոյն պատժողք ցաւղաբեր հրով յերկնից տեղացեալ.
Ի հայրազէն մահուանէն զերծողք պատանւոյն Սահակայ
Եւ զխոյն փոխանակ պատրաստողք.
Յակոբայ սանդղոյն ելողք
Եւ իջիչք յերկնից յաշխարհ առ մարդիկ.
Յեգիպտուհւոյն փրկողք Յովսեփայ,
Եւ զանուրջսն նովաւ հանեալ ի բանտէն յայտնիչք արքային.
Ընկա՛լ, մարդասէր, բարերար կամաւք զնուէր մաղթանաց
երկրածին մարդկան՝
Յաւր յիշատակի երկնային անմարմին զուարթնոցն, աղաչեմք։

Հրաշալի տեսլեամբ երեւեալք Մովսեսի
Ի վեր քան զկարծիս ի մորենւոջն անկէզ բորբոքմամբ.
Յեղին Սահակայ զսոյն փրկիչ

69 AD մըշտասցի։
70 ABCD հարցաւղք։ AD զՀաբէլի։ BC ըզՀաբելի։
71 AB սպանաւղն։ ACD եղբայրըն։
72 A Էնովքայ։ C յաշխարհ։
73 AB բնակաւղք։ ABC կերաւղք։ C որթան։
74 BC աւետիս։
75 A հանաւղք։ D Սոդովմայ։
76 A ըզնոյն պատժաւղք։ AB հըրով։ B յերկնէ։ C յերկընից։
77 A չիք Ի։ CD հայրազեն։ A զերծաւղք։ BCD պատանոյն։ A Իսահակայ։
78 ACD ըզխոյն։ AB փոխան։ A պատրաստաւղք։
79 C Յակոբա։ D Յակովբայ։ B սանդխտոցն։ A ելաւղք։ D եղողք։
80 B իջիչք։ C չիք յերկնից։ B յաշխարհս։ B մարդիկք։
81 BCD Յեգիպտուհոյն։ AD փըրկաւղք։ B փրկաւղք։
82 D զանուրջսըն։ BCD բանդէն։
85 AD տեսլեամբք երեւեալ։ A Մովսիսի։ BD Մովսէսի։
86 AC ըզկարծիս։ C մորէնոջն։ D մորենոջն։
87 A ըզսոյն։ AD փըրկիչ։

Առաքէր զուարթունն ի դիմաց մեծիդ Աստուծոյ
Անդրանկացն Եգիպտոսի սատակիչք
Եւ հանիչք ժողովրդեանն յանապատ.
Ընդ ծովն անցեալ խորագոյն, ուր զփարաւոն հեղձեալ
զաւրութեամբ.

Ահարոնեան ուսուցիչք քահանայութեանցն
Հոսեալ զաւրինակ յինքեանս եղելոյ.
Առաջնորդք Յեսուայ յերկիրն աւետեաց
Ի տիպն երկնից զաւառացդ,
Որոց Միքայէլ իշխան ըստ Մովսեսի բաժանմանցն,
Ըստ ազանցն թուելոց
Սպառնման արքային դաւթի հրեղէն սուսերաւ,
Ի սաստ բարկութեան առաքեալ ի քէն զուարթունն.
Իմաստնոյն հանճարոյ նպաստ նոքա
Եւ սատար ի գլուխ ածեալ բանակին եւ շինման տաճարին.
Կառք քառակերպեան Եզեկիելի երեւեալք,
Յորոյ վերայ բազմեալ Աստուածդ աստուծոց.
Պատժողք արանց հեստելոց եւ դրիչք նշան ի ճակատ արդարոցն.
Հրանիւթ անուաւք զԵղիաս յաշխարհն ամբարձին կենդանեաց.
Եւ բիւրք բանակէին շուրջ զԵղիսէիւ.

---

88 B ի մեծիդ դիմաց։
89 C Անդրակացն։ D Անտրանկացն։
90 ACD ժողովըրդեանն։
91 D ծով։ A զփարաւովն։ C հերձեալ։
92 C Ահարովնեան։ C քահանայութեացն։
93 D եղելոց։
94 A Յէսուայ։ B Յեսովայ։
95 C գաւառացըդ։
96 B Միքաէլ։ A Մովսիսի։ BCD Մովսէսի։ AD բաժանմանց։
97 ACD ազանցըն։ B թուելոյ։
98 B Սպառընմանն։ C Սպառման։
99 ABCD զըւարթունն։
100 ABD նըպաստ։
102 ABD Եզեկիէլի։ C Եզեկելի երեւեալ։
103 C վերա։ A է բազմեալ։
104 A Պատժաւղք։ B հեստեցելոց։ AD նըշան։
105 D Հրանիւթք։ B համբարձին։ C չիք ամբարձին։
106 C բնակէին։ CD զԵղիսէոսիւ։

Եսայեայ ունելեաւք բերեալ սրովբէն կայծակն
Ի շրթունս մաքրիչ պղծութեանց համաւրէն դասուց տեսողացն.
Երկնայինքդ՝ ուսուցիչք նոցա եւ զեղեալսն ճառողք.
Ընկա՛լ, մարդասէր, բարերար կամաւք զնուէր մաղթանաց
երկրածին մարդկան՝
Յաւր յիշատակի երկնային անմարմին զուարթնոցն, աղաչեմք։

Ի սկզբան անեղիդ եղելութեան մարմնով անճառ Հայր,
Ծննդեամբ Որդւոյդ եւ Բանիդ սոքա եղեն սպասաւորք.
Պետն հրեղինաց Գաբրիէլ բերեալ աւետիս Մարիամու՝
Ծնանիլ կուսութեամբ զՏէրդ եւ զծնեալդ աներբ ի Հաւրէ.
Զաքարիայ սոյն գոչէր զուարթունն՝
Ծնանիլ Մկրտիչ ի ծեր յարգանդէ,
Եւ զնոյն պատժեաց պապանձմամբ.
Ի ծննդեանն աւետաբերք բացաւթեայ հովուացն
Եւ երգիչք փառացդ Աստուծոյ.
Յեգիպտոս երեւեալ զմանուկդ հինաւուրց
Զուարթուն Յովսեփայ տանել դեռածին
Եւ նոյն տեսլեամբ դառնալ անդրուստ ի Սադիմ.
Քեզ՝ անկարաւտիդ յանապատն յաղթութեան
Հոսեալ թափեցան ի սպաս սեղանոյ,
Եւ բերողք հացի արարչիդ եւ կերակրողի զարարածս,

---

107 A Էսայայ։ B Եսայեա։ D Եսայայ։ B ունելաւք։ C ունելովք։ AB սրոբէն։
108 AD շըրթունս։ AD պըղծութեանց։
109 ACD զեղեալսըն։ B զեղեալն։ ABC ճառաւղք։
112 ACD սկըզբան։ B եղելութեամբ։ C չիք Հայր։
113 A Ծնընդեան ուղղված՝ Ծնընդեամբ։ BD Ծնընդեամբ։ C Ծընընդեամբ։ BCD Որդոյդ։ D սոքայ։
114 ACD Պետըն։
115 C Ծընանել։ ABC ըզՏէրդ։ ABCD ըզծնեալդ։
116 A Զաքարիայի։ AD զուարթուն։ B զըւարթունն։ C զըւարթուն։
117 C Ծնանել։ AD Մըկըրտիչ։ BC Մկըրտիչ։
118 A ըզնոյն։
119 ABD ծնընդեանն։ C ծընընդեանն։ BC բացաւթեա։ D չիք բացաւթեայ։
123 C անտուստ։
125 C 125—128-ի փոխարեն՝
Հոսեալ սթափիչք լինէին զաւրացուցչիդ երկնաւորաց եւ երկրաւորաց։
126 B կերակրողի փխ եւ կերակրողի։

Ի սաստկագոյն պակուցման երկիւղէ մահուն
Փրկագործ զաւրացուցիչք լինէին զաւրացուցչիդ երկնաւորաց եւ երկրաւորաց։

Գերեզմանի անմահիդ պահապանք,
Եւ կանանցն իւղաբերից քարոզք յարութեան զմարդիկ յառնողիդ։
Վերացման մարմնով հզաւրիդ համբարձիչք,
Եւ կառք քառակերպեան ըստ մարգարէին
Ածողք յերկինս ի ծոցն Աստուծոյ.
Ընկա՛լ, մարդասէր, բարերար կամաւք զնուէր մաղթանաց, երկրածին մարդկան
Յաւր յիշատակի երկնային անմարմին զուարթնոցն, աղաչեմք։

Ցնծութեամբ տաւնեմք զյիշատակ լերանցդ անմահից,
Զմերձիցն առ քեզ, Աստուած բոլորից հրաշից,
Առ մեզ նոքաւք ներգործիչ.
Զընտրեալ դասուն մետասան զպետն-եւ զգլուխն
Հաներ նոքաւք ի բանտէ սքանչմամբ մահու կապանաց։
Զանուն ընտրութեան յերրորդ
Համբարձեր յերկին հրեշտակաւք
Եւ ուսուցեր նմա զբանս անճառ անպատումս.
Ցփիլիպոս խաւսեալ հրեշտակին ի կառս յարեալ ներքինւոյն
Եւ վերածնեալ զնոյն յորդիս Աստուծոյ.
Կուռնելիոսի երեւեալ զուարթունն աղաւթից նորա,

127 D երկիղէ։
128 AD Փըրկագործ։ B զաւրացուցիչ։
130 C եղաբերից։
131 ACD հըզաւրիդ։
133 A Ածաւղք։ B ծոց։
136 AD Ցընծութեամբ։ C ըզյիշատակ։
137 C Ըզմերձիցն։
138C Նոքաւք առ մեզ։ B նոքովք։
139 B Զնտրեալ։ C ըզպետն։
140 B նոքովք։ C բանդէ։
143 C չիք Եւ։ B նըմա։ BC ըզբանս։
144 ABD յարեաց։ BCD ներքինոյն։
145 A վերածեալ ուղղված՝ վերացեալ։ B վերածեաց։ C վերածնեաց։ A ըզնա։ B զնա։ C ըզնոյն։
146 A Կուռնէլիոսի։

Եւ ողորմութեան ածիչն առաջի քո, Յիսուս մարդասէր.
Սրբուհւոյ Կուսին՝ մարմնով զքեզ ծնողին
Բերեալ նշան յաղթութեան աշխարհի
Եւ հրաւէր փոխման բրաբիոն ոստս արմաւենւոյ.
Դու բազմութեամբ իջեալ զաւրաւք հրեշտակաց
Ի փոխումն Իսկուհւոյն,
Աստուած սրովբէից Յիսուս եւ Տէր քրովբէից.
Յիշխանն անմահից Միքայէլ
Զաւանդեալն ետուր զհոգի Կուսին
Համբառնալ ի լուսաճեմ խորանս անմատոյցս.
Մաւր քո մարմնոյ տապանին
Կացուցեր զհոյլս անմահից պարողս,
Յերգս հոգեւորս, որովք փոխեալ յերկիր կենդանեաց,
Նաեւ վկայիցն, եւ հայրապետացն, եւ ճգնաւորացն
Աւգնականս, սպասաւորս, եւ զաւրացուցիչս.
Ընկա՛լ, մարդասէր, բարերար կամաւք զնուէր մաղթանաց երկրածին մարդկան՝
Յաւր յիշատակի երկնային անմարմին զուարթնոցն, աղաչեմք։

Քե՛զ, հզաւր, մարդասէր եւ բարերար,
Մաղթեմք արտասուաւք՝ առաջի անկեալ արարչիդ.

147 C չիք Եւ։
148 A Սըրբուհւոյ։ B Սրբուհոյ։ CD Սըրբուհոյ։ B Կուսի։ C ըզքեզ։ B ծնաւղին։ CD ծընողին։
149 AD նըշան։
150 D ոստ։ A արմաւէնւոյ։ BD արմաւենոյ։
151 C բազմութիւն։
152 B Իսկուհոյ։ CD Իսկուհոյն։
153 AB սրոբէից։ A քրոբէից։
154 C Միքայել։
155 C ըզհոգի։
156 C անմատոյց։
157 B Մաքուր մաւր։ C Մաքուր փխ Մաւր։ A քոյ։ B մարմնոյն։
158 ABCD ըզհոյլս։ AC պարաւղս։ B պարաւղըս։ D պարօղս։
159 D Յերգըս։ B փոխեալք։ C յերկրին։
160 AD վըկայիցն։ AD ճըգնաւորացն։
161 C Աւգնականըս։ D Աւգնական։ C սպաւորս։
164 ABCD հըզաւր։ ABD չիք եւ։
165 C անգեալ։

Զյիշատակ տանի մեծին Միքայելի ի հաճոյս քեզ ընկալ,
բարեգութ.

Որով զմարդիկ պահպանես եւ պատժես
Ըստ հատուցման արժանեաց չարացն եւ բարեացն,
Որպէս յանապատն զզաւրս անաւրէն արքային մեղսասէր
Տապաստ արկեր զուարթնովս.
Զզաւրսն հագարացւոց յաւուր տաւնի իւրոյ
Ի քաղաքն Ակլոնայ զարհուրեցոյց զաւրեղ քաջութեամբ,
Հրաշապէս անհետեալ խորտակեաց
Զծովարշաւ հեծեալսն անաւրէն զաւրացն
Յայտնապէս զինուորս Միքայէլ անյաղթ քաջութեամբ.
Ի սոյն քաղաք զանսաստուած բանակն ստարաց
Սովով եւ սրով սատակէր
Սոյն զինուոր երկնից արքայիդ, որպէս ի հնումն.
Եւ եւս առաւել
Գեղարդեամբն հերձեալ պատառէր զվէմն ահագին,
Զի չարացն արուեստեալ զջուրսն անցուցեալ.
Եւ զպաշտաւնեայն փրկեալ տաճարաւն
Հրաշիւք մեծապէս մեծն Միքայէլ,
Մեծին երեւեալ Կոստանդեայ, ասէր.

166 C Ըզյիշատակ: AB Միքայէլի: B ընկալցիս: C բարէգութ:
167 B Որովք: C ըզմարդիկ:
168 C արժանեացն: ABC բարեաց:
169 AD յանապատն: B յանապատին: AD ըզզաւրս: B ըզզաւրսն: C ըզաւրս: B չիք մեղսասէր:
170 ABCD զըւարթնովս:
171 A Ըզզաւրսն: C Ըզաւրսն: D Ըզզաւրսըն: C յաւրուր տաւնին: B Եւ յաւուրս տաւնի իւրոյ զհագարացիսն փխ տողի:
172 C չիք Ի քաղաքն Ակլոնայ: A Ակլոնա: B Ակղոնա: D Ալկոնայ:
174 BC Ըզծովարշաւ: A հեծեալն:
175 AB զինուորս: B Միքաէլ: C Միքայել:
176 C չիք Ի սոյն քաղաք:
178 A զինւոր:
179 C չիք Եւ:
180 B գեղարդեամբըն: AB ըզվէմն:
181 ABCD ըզջուրսն:
182 AD փըրկեալ: B չիք տաճարաւն:
183 C չիք մեծապէս: ACD Միքիաս փխ Միքայէլ: B Միքիաս ուղղված՝ Միքայէլ:
184 B Մեծ: C Կոստանտեա:

— Պահապան եմք քրիստոնէից,
Եւ քեզ յաղթանակ ընդդէմ թշնամեաց.
Ընկա՛լ, մարդասէր, բարերար կամաւք զնուէր մաղթանաց
երկրածին մարդկան՝
Յաւր յիշատակի երկնային անմարմին զուարթնոցն, աղաչեմք:

Անճառ Աստուած ողորմած, մարդասէր.
Բնաւից բնութեանց ստեղծող յանէից,
Հաւր հզաւրի Յիսուսի՝ Որդւոյ եւ ազգակցի Հոգւոյ անեղծի.
Հայցմամբ արտասուաց երկրահուպ դիմաւք, սրտի բաղձանաւք
Մաղթեմք զփրկիչդ աշխարհի,
Ազամածին սեռի մարդկանըս զարմի.
Բարեխաւսութեամբ սրբոյ Կուսին,
Հայցմամբ Յովհաննու եւ վկայիդ Հաւր,
Առաջին վկային մաղթանաւք,
Համաւրէն սրբոցն դասուց՝
Առաքելոց, մարգարէից, հայրապետաց, մարտիրոսաց,
Եւ մերոց տաւնակցացն աղերսիւք,
Զտաւնախմբութիւնս մարդկան զյիշատակ հրանիւթիցն

185 C եմ փխ եմք: D քրիստովնէից:
186 ABCD թշնամեաց:
188 B տողից հետո՝
Առաւել եւ եւս:
Եւ վասն ճշմար:
Բոտել զանձինըս մեր եւ զմի:
189 ABD չիք Անճառ: AB Ողորմած (B Ղորմած) Աստուած: D Ամէնողորմ Աստուած փխ Աստուած ողորմած:
190 C Բնաւիցըն: ABD ստեղծաւղ:
191 B Աստուած համայնից փխ Հաւր հզաւրի Յիսուսի: A հըզաւրի: C հզաւր: D հըզաւր: B չիք Որդւոյ եւ ազգակցի Հոգւոյ անեղծի: C Հոգոյդ:
192 B արտասուաց: AD սըրտի: B չիք սրտի բաղձանաւք: A բաղձանօք:
193 A ըզփըրկիչդ: BC ըզփրկիչդ: D զփըրկիչդ:
195 AD սըրբոյ:
196 B Յովաննու: AD վըկայիդ:
197 ABD վըկային:
198 A սըրբոցն: B դասուցըն սրբոց: D սըրբոցըն:
200 D չիք Եւ:
201 AD Զտաւնախըմբութիւնս: B Զտաւնախմբութիւն: C ըզյիշատակ:

Ի հաճոյս ընկալ բարերար կամացդ.
Գթաւրէն սիրալիր անհաս ողորմած.
Մարդկան պահապան զդոսա առաքեա՛,
Եւ ես առաւել
Արեամբ քո փրկեալ հաւտի սուրբ եկեղեցւոյ,
Ընդ երկին անցելոյդ յերկրի յաջորդաց.
Հայրապետաց՝ լինել սրբութեամբ
Ի նմանն կոյս ի սպաս պաշտաման,
Եպիսկոպոսաց, քահանայից, սարկաւագաց, դպրաց եկեղեցւոյ
Վերբերողք ի քեզ միութեամբ,
Թագաւորաց՝ պահպանութեամբ յաղթութիւն նոքաւք,
Եւ իշխանաց՝ քաջութիւն,
Եւ զաւրաց՝ ուժգնութիւն ընդդէմ խաչին թշնամեաց,
Արանց եւ կանանց, ծերոց եւ տղայոց՝
Առաջնորդ լինել ի սէր վերին կոչմանն
Եւ ի յոյս ինքեանց միութիւնս,
Ննջեցելոցն՝ ի յարութեան բարեկամք եւ բարեխաւսք
Առ քեզ, մարդասէր.
Ահա յիշեսցես զհոգիս ննջեցելոցն
Եւ ողորմեսցիս բարեխաւսութեամբ սոցա, աղաչեմք։

---

202 D *կամաց։*
203 AD *Գըթաւրէն։*
204 BC *ըզդոսա։* AD *առաքես։*
206 AD *փըրկեալ քո հաւտի։* B *եկեղեցոյ։*
207 B *երկնային* փխ *երկին։*
208 C չիք *Հայրապետաց։* AD *սըրբութեամբ։*
209 AD *նմանըն։*
210 AD *դըպրաց։* B *եկեղեցոյ։*
211 AC *Վերբերաւղք։* B *Վերաբերաւղ։*
214 B *զաւրացու ճըգնութեան* փխ *զաւրաց ուժգնութիւն։* D *ուժգընութիւն։* AD *թըշ-նամեաց։*
216 B *կոչման։*
218 AD *Նըննջեցելոցն։* C *Ննջեցելոցըն։* D *յարութեանն։* C *բարէկամք։* C *բարէխաւս*
220 D *նըննջեցելոցն։*
221 C չիք *սոցա, աղաչեմք։*

Բամեալ միացո՛ զմեզ ի սէր քո
Եւ զխաղաղութիւն քո տո՛ւր մեզ, խնդրեմք։

Ուրախացո՛ զանձինս, եւ զմիմեանց
Տեառն Աստուծոյ յանձն արասցուք։

Փոխ *Ջիններակ դասուց հրանիւթից*
Անմահ երկնային քահանայապետութեանցդ
Այսաւր տաւնախմբեմք զյիշատակ
Մարդիկս երկրածինք՝ փոքունս ձեր եղբարք.
Անեղին բարձրելոյ աթոռք անարուեստք,
Քերովբէք բազմաչեայք եւ սերովբէք եռահիւսակ,
Հնչողք սրբասացութեանց,

---

222 ABD **222—225**-ի փոխարեն՝
A *Առաւել եւ ես*
Վասըն ճըշմարիտ եւ սուրբ հաւատոյս մերոյ, աղաչե[մք]։

Բառել զանձինս եւ զմիմեանս Տեառն Աստուծոյ, աղաչեմք։

B *Եւ ես առաւ[ել]։*
Զանձինըս մեր։

D *Բարուն ճըշմարիտ Տէր Յիսուս Քրիստոս,*
Ի յիշատակի լուսափայլ զաւարթնոց երկնային զաւրացն
Հայցեմք ի քէն ուղիղ դաւանութեամբ։

Եւ ես առաւել։

Ողորմութեամբ փըրկիչդ Աստուած խնայեա յանձինըս մեր,
Բարեխաւսութեամբ սըրբոցն Միքայէլի եւ Գաբրիէլի,
Եւ ամենայն հրանիւթ դասուցըն լուսեղինացն, խընդրեմք։
223 C *խ* փխ *խնդրեմք։*
224 C *ըզմիմեանց։*
225 C *յանձ* փխ *յանձն արասցուք։*
226 ABD չիք *Փոխ։* B *հրանիւթ։*
227 B *քահանայութեանցդ։* C *քահանայպետութեանցդ։*
228 ACD *տաւնախըմբեմք։* B *տաւնեմք։* C *ըզյիշատակ։*
229 B *փոքունք։* C *եղբարքս։*
231 A *Քերոբէք։* B *Քրոբէք։* C *Քրովբէք։* A *սրոբէք։* BC *սրովբէք եռահիւսակք։* D *եռահիւսեակ։*
232 A *Հընչաւղք։* C *Հնչող։* D *Հընչողք։* ABD *սըրբասացութեանց։*

Տիրաբար պետութիւնք, զաւրութիւնք, իշխանութիւնք, զինուորք արարչին,
Միջինք երկնայնոցն եւ երկրորդք առաջնոցն,
Պետութիւնք հրեշտակապետք եւ հրեշտակք անմարմնոցն,
Նայրք եւ վերջք մարդկան պահապանք,
Ճշմարիտ մեր բարեկամք՝ Միքայէլ եւ Գաբրիէլ.
Զաւրութեանցն Աստուծոյ զաւրեղ զինուորք եւ իշխանք հրեշտակաց,
Գիտութեանցն Աստուծոյ յերկիր հոտիչք
Եւ զմարդիկ առ ձեզ վերբերիչք ի սէր արարչին,
Սաստիչ ստահակաց եւ ուղղոց վարդապետք ի յոյսն անվեհեր,
Զմարդկան աղաւթս ածողք յերկինս առաջի բազմելոյն
Եւ տեսողք զերեսս աղքատացս Աստուծոյ ըստ փրկչին համայնից,
Կենաց պահապանք մեր, միջնորդք մահու եւ փողք յարութեան,
Աւգնականք յաւուրն աներեկ եւ բարեխաւսք առ Յիսուս՝
Դատողն անաչառ.
Աղաչեմք հայցմամբ ընդունել զնուէր մաղթանաց
Ի տաւնս ձեր, հզաւրք։
Պահապան մեր լերուք ի յելս եւ ի մուտս, ի կալս եւ ի գնալս,
Ի գիշերի եւ ի տուընջեան, յարթնութեան եւ ի ննջման՝
Բանակել շուրջ զմեաւք՝ զերկիւղածովքս Աստուծոյ,
Յաւր մահու մեր զհոգիս քաղցրութեամբ աւանդողք,
Հեզաբար լերուք երեւեալք, որպէս հարք՝ առ որդիս.

233 BC տէրութիւնք փխ պետութիւնք։ B արարչիդ։
235 B անմարմնոցդ։ CD անմարմնոցըդ։
237 AD ճըշմարիտ։ C բարէկամք Միքայել եւ Գաբրիել։
238 C չիք զաւրեղ։
240 B բերաբերիչք փխ վերբերիչք։ C վերայբերիչք։ D վերաբերիչք։
242 A ածաւղք։ C ունողք փխ ածողք։
243 A տեսաւղք։ B զերեսս։ AD փըրկչին։
245 ABD բարեխաւս։
246 A Դատաւղն։ BC Դատաւորն փխ Դատողն։
247 C Աղաչեմք ըզձեզ։ AB զնըւէր։ C ըզնուէր։ AD մաղթանացս։
248 ABCD տաւնըս։ ABCD հըզաւրք։
249 C գնալ։
250 D Գիշերի փխ Ի գիշերի։ BD նըննջման։
251 B Բնակել։ AD ըզմեաւք։ B զմեւք։ BC զերկեղածովքս։ D զերկիղածովքս։
252 B զհոգիս մեր։ A աւանդաւղք։
253 BC երեւեալ։

Ընդ խաւարայինսն ղընաւից
Զերծուցէք զհոգիս ընդ իշխանութիւն ի հոյլս արդարոց.
Զքանսարկուն, բարեկամք մեր, ատեցէք
Եւ զմեզ անվրէպ ի ծոցն ածէք Աստուծոյ,
Որ ողորմութեամբն իւրով եւ բարեխաւսութեամբ ձեր
Փրկեսցէ զմեզ յամենայն վտանգից մերոց՝
Շնորհել ողորմութիւն յայժմուս եւ յաներեկ աւուրն։
Եւ այժմ ողորմեա՛ց մեզ, Տէր Աստուած մեր,
Ըստ մեծի ողորմութեան քում։

254 AC ըզընաւից։
255 D իշխանութեամբ։
256 C Ըզքանսարկուն։ ABD ստեցէք փխ ատեցէք։
257 CD ըզմեզ։ C ածէք ի ծոցն։
259 D Փըրկեսցէ։ AD վըտանգից։
261 ABCD չիք Եւ այժմ։

62

ՃԶ. ՔԱՐՈԶ ՁԱՅՆԻՒ ՅԱՒԵՏԱՐԱՆԻՆ, ՏԵԱՌՆ ՆԵՐՍԷՍԻ

Նոր աւրհնութիւն ընդ հայցուածոց մաղթանաց
Մատուցանեմք առաջի քո,
Հայր անսկիզբն, Որդի անժամանակ, Հոգի մշտնջենաւոր,
Միաստուածութիւն եւ զաւրութիւն,
Որով գոյացան էութիւնք իմանալեաց եւ տարրեղինաց,
Յորոց եւ բնութիւնն խորհրդաստեղծ անկերպիդ կերպարան,
Որոյ խաբմամբ խաւարին յարփիականն մերկացեալ լուսոյ,

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 1084, թերթ 80ա—83բ։*
B—*ձեռ. № 1087, թերթ 50ա—54բ։*
C—*ձեռ. № 1090, թերթ 81ա—84բ։*
D—*ձեռ. № 1043, թերթ 99բ—103բ։*
E—*ձեռ. № 1088, թերթ 67ա—72բ։*
F—*ձեռ. № 953, թերթ 469բ—471ա։*
G—*Կանոն օրհնութեան սրբալոյս մեռոնին, Վաղարշապատ, 1876, էջ 37—44։*

Խորագիր

ACD *Քարոզ ձայնիւ յԱւետարանին* (C *տեառն Ներսէսի* փխ *յԱւետարանին*), *ըստ անուան իւրոյ* (A չիք *իւրոյ*)։ BEF *Քարոզ ձայնիւ յԱւետարանին, ըստ* (E *Աւր*, F *յօրն* փխ *յԱւետարանին*)։ G *Քարոզ տեառն Ներսիսի*։

Ծայրակապ՝ *Ներսեսի երգ*։

Բնագիր

1 E *Զոր* փխ *Նոր*։ G *օրհնութիւն*։ CD *հայցւածոց*։
2 C չիք *Մատուցանեմք*։
3 ACDEG *անըսկիզբն*։ BF *անըսկիզբ*։ CD *մըշտընջաւոր*։ ABG *մըշտընջենաւոր* EF *մշտընջենաւոր*։
4 EFG *զօրութիւն*։
5 BDEF *Որ*։
6 E *Որոց*։ A *բնութիւն*։ BCDEF *բնութիւնըն*։ ABCDFG *խորհըրդաստեղծ*։ AE *անկերպիտ*։
7 E *Որո խամբմամբ*։ A *յարփիականըն*։ E *արփիականն*։

Սակայն ոչ անտես եղեալ ի քէն, բարերար.
Ահա ընկալցիս զպաղատանս ժողովելոցս,
Յաղագս առաջիկայ աւծման իւղոյս
Ընդունելոյ առ ի քէն շնորհս, աղաչեմք։

Էիդ լուսոյ անեղի ծագեալ ի ստորինս,
Մի ի յերից ծագումն անուան միածնիդ,
Աւծեր աստուածութեամբդ իբր իւղով զառեալն ի մէնջ մարդկութիւն,
Զնոյն աւծումն ընդ զգայականի խառնեալ աւծութեան,
Աւծեր իւղով ուրախութեան զանդամս մարմնոյ քո զեկեղեցի՝
Յաւդեալ ընդ քեզ միութեամբ.
Ի գլխոյդ ահարոնեան ի գրապանս իջեալ զգեստուց,
Իւղ թափեալ անուն,
Լցեր անուշահոտութեամբ զանհամութիւն բնութեանս,
Վասն որոյ եւ աւրհորդք առձայնեալ փեսաւէրացն առաքելոց,
Հաստատեալ զինքեանս իւղովս այս աւրհնութեամբ.
Ահա ընկալցիս զպաղատանս ժողովելոցս,
Յաղագս առաջիկա աւծման իւղոյս
Ընդունելոյ առ ի քէն շնորհս, աղաչեմք։

Բաբուն պանծալի վեհիցն եւ ստորնայնոցս,

---

9 Հաջորդ տներում կրկնակը՝ սղված։ BD *Ահայ*։ F *ըզպաղատանս*։
10 E *Յաղակս առաջիկա*։ G *յառաջիկայ*։ FG *օծման*։
11 E *Ընդունելո*։ A *շընորհս*։ G *ըզշնորհս*։ G տողից հետո՝
Դպ. Լուր Տէր եւ ողորմեա։
12 E *Միդ* փխ *էիդ*։ E *լոյսոյ*։ BDEF չիք՝ *անեղի*։ BCDEF *ստորինըս*։
13 BE *երից*։ AG *անուն*։ BCDFG *միածինդ*։
14 F *Օծեր աստուածութեանդ*։ G *Օծեր*։ BEF *մարդկութիւնս*։
15 ABCDEFG *Ըզնոյն*։ FG *օծումն*։ BCDEFG *ըզգայականի*։ FG *օծութեան*։
16 FG *Օծեր*։ E *մարմնո*։
17 FG *Յօդեալ*։ BE *միօորութեամբ*։ F *միաւորութեամբ*։
18 A *գլխոյս*։ G *գըլխոյդ*։ A *գրապանակս*։ ACDG *ըզգեստուց*։
20 ABCDFG *Լըցեր*։ A *զանմահութիւն*։ ABCDEF *բընութեանս*։
21 E *Վասն որո*։ B *աւրիորդ*։ E *աւրհնորդ*։ F *օրինորդ*։ G *օրիորդք*։ BEF *առանձնացեալ* փխ *առձայնեալ*։ ABEG *փեսավերացն*։ CD *փեսաւէրացըն*։
22 AG *Հաստատեալ*։ E *Հաստատեալք ինքեանս*։ G *օրհնութեամբ*։
26 A *պանձալի*։ ABCDEF *ըստորնայնոցս*։

Խորագոյն հիման եկեղեցւոյ քո ճարտարապետ,
Որ եւ ի հնումն զորդէգրութեան
Աւետիս աղաւնեաւ Հոգւոյն ի տիպ ձիթենւոյ առ Նոյ ծանուցեր.
Զնոյն Մովսեսիւ ծաղկանց քոյլիւք,
Ընդ սոյն խառնութեամբ նշանակեցեր ընդ մերս ածութեան,
Զչորից առաքինութեանց խառնել միութիւն յորդիս ածելոց,
Որով ածան պետք նախկի ածելոցն հնոյ աւրինին,
Դաս թագազարմից եւ մարգարէից՝
Քահանայլիւք եւ պաշտաւնէիւք.
Սովաւ եւ ի նորումս զ'ի ձեռս աւազակաց յանձնեալ,
Նախահաւրն զվէրս հոգւոց բժշկեալ,
Զմարգարէին բարբառ լցեալ,
Ածեր իւղով զգլուխ եւ բաժակաւդ իմաստութեան զուարճացուցեր,
Ահա ընկալցիս զպաղատանս ժողովելոցս,
Յաղագս առաջիկայ ածման իւղոյս
Ընդունելոյ առ ի քէն շնորհս, աղաչեմք:

Սովին ածմամբ իւղոյ զարդարեցեր զեկեղեցի քո, Քրիստոս,
Անհիւթական Հոգւոյն իջմամբ նախ զորս ի վերնատունն,

---

27 AC *եկեղեցոյ:* E *եկեղեցո:* BDEF չիք *քո:*
28 A *հընումն:* BE *զորդէգրութիւն:* F *զորդէգըրութիւն:* G *զորդէգրութեանն:*
29 F *աղաւնեաւն:* AE *Հոգոյն:* ABCDF *ձիթենոյ:* E *ձիթենո:*
30 ACDG *Ըզնոյն:* BEF *Ըզնոյ:* BCDEFG *Մովսէսիւ:* AE *քոիւք:* G *քաոիւք* փխ *քո-յիւք:*
31 BEF *այն* փխ *սոյն:* A *խառնութեամբն:* AG *նըշանակեցեր:* E *ածութեանըն:* FG *օծութեան:*
32 A *Ըզչորիցն:* BCDFG *Ըզչորից:* E *Զորից:* BEF *առաքինութեանցն:* E *որդիս յածելոց:* FG *օծելոց:*
33 AG *օծան:* BCDEF *լուծան* փխ *ածան:* A *պետըք:* BCDEF *պէտք:* CG *նախնի:* E *ածութեան:* F *օծելոցն:* G *օծելոց:* A *հընոյ:* E *հնո:* G *հընոյն:* FG *օրինին:*
34 CG *Դասք:*
35 FG *պաշտօնէիւք:*
36 E *զձեռս* փխ *զ'ի ձեռս:* G *ըզ ի ձեռըս* փխ *զ'ի ձեռս:* CG *անկեալ* փխ *յանձնեալ:*
37 CFG *Նախահօրն:* AEG *ըզվէրս:* BD *ըզվերըս:* CF *ըզվէրըս:* ABCDEF *հոգոց:* A *բըժըշկեալ:* BCDF *բժըշկեալ:* G *բըժըշկել:*
38 A *Ըզմարգարէին:* ABCDF *լըցեալ:* G *առլըցեալ:*
39 FG *օծեր:* E *իւղիւ:* ABCDEFG *ըզգլուխ:* F *բաժակօդ:* ACD *զըւարճացուցեր:* BEF *զըւարճացո:*
43 FG *օծմամբ:* E *իւղո:*
44 F *Անհիւրական:* ABCDEF *Հոգոյն:* E *վերնատուն:* G *վերնատունըն:*

Զնոյն ընդ հիւթականիս իւղոյ եւ ջրոյ
ԶՀոգւոյդ խառնեալ զաւրութիւն,
Ծնար սովաւ զառ ի քեզ հաւատացեալս յորդիս լուսոյ,
Եւ յորդիս տուրնչեան յածումն քահանայական եւ թագաւորական.
Դրոշմն տիրական եւ կնիք զգայական,
Ծերութիւն իմաստութեան ի ձէթ հոգւոց պարարտութեան,
Յորմէ ածան հեթանոսք պարզեալ իւղով ի լերին սրբութեան.
Ահա ընկալցիս զպաղատանս ժողովելոցս.
Յաղագս առաջիկայ ածման իւղոյս
Ընդունելոյ առ ի քէն շնորհս, աղաչեմք:

Եկեալքս ի տաճար փառաց քոց, ածեալք Աստուծոյ
Հովուապետք՝ հովուաւք եւ պաշտաւնէիւք,
Զձեռս եւ զմիտս վեր ամբառնամք առ մերձդ ամենից.
Ժամանեա՛ անհեռանալի ի մէնջ յանուն քո ժողովելոց,
Ընկա՛լ ի լրումն եկեղեցւոյ քո զընծայեալս ի քոյոց պարգեւաց
Եւ զոգւոյդ միացո աներեւոյթ զաւրութիւն,
Ընդ իւղս այս երեւելի ի զուարթութիւն տրտմեցելոց

---

45 FG *Ըզնոյն:* F *հիթականիս:* E *իւղո եւ ջրո:*
46 A *Ըզհոգւոյդ:* BCDEF *ԸզՀոգոյդ:* G *Հոգւոյդ:* CEFG *զօրութիւն:*
47 ABCDFG *Ծընար:* E *որդիս:* DE *լուսո:*
48 E *որդիս:* ABCDG *տըւրնջեան:* BCD *յածումըն:* FG *յօծումն:*
49 ACFG *Դրոշմըն:* BDE *Դըրոշմըն:* BCDFG *ըզգայական:*
50 ABCDEF *Ծերութեան:* ABCD *իմաստութիւն:*
51 FG *օծան:* E *պարզ:* A *լերինն:* ACFG *սըրբութեան:* B *սըրբութիւն:* DE *սըրբու-թիւն:*
55 BD *էկեալքս:* FG *օծեալդ:*
56 A *Հովւապետք:* BF *Հովուապետ:* E *Հովապետ:* FG *հովուօք:* E *պաշտոնէիւք:* FG *պաշտօնէիւք:*
57 ABDEFG *Ըզձեռս:* C *Ըզձեռըս:* BCDF *ըզմիտըս:* EG *ըզմիտս:* F *համբառնամք:* A *մերտ* փխ *մերձդ:* BDEF *մեր* փխ *մերձդ:* G *Տէրդ* փխ *մերձդ:*
58 C *ժամանեա* յրացված՝ *ժամանեա մեզ:* A *առհեռանալի:* G *անհեռանալիդ:* E *անուն:* AG *ժողովելոցս:*
59 BCD *լըրումն:* E *լումն* փխ *լրումն:* ABCDF *եկեղեցոյ:* E *եկեղեցո:* BCDE *զըն-ծայեալս:* AE *քոոց:* G *քոյ:*
60 B *զաւգոյդ:* CDE *զոգոյդ:* F *զօգուտ* փխ *զոգւոյդ:* G *զհոգւոյդ:* ABCDF *միացոյ:* E *աներեւոյթ:* CFG *զօրութիւն:*
61 BCD *իւղըս:* ABCDEG *տըրտմեցելոց:*

Յաւժումն եղջիւր եկեղեցւոյ
Խեթկել զընդդիմամարտին զաւրութիւն եղիցի սա նշան,
Ի ճակատ նախահրաւէր կոչելոցն յարքայութիւնդ երկնից.
Ահա ընկալցիս զպաղատանս ժողովելոցս,
Յաղագս առաջիկայ աւժման խւղոյս
Ընդունելոյ առ ի քէն շնորհս, աղաչեմք։

Սրբեա՛ զմիտս եւ զխորհուրդս
Եւ զգայական բնութիւնս սովաւ աւծելոց՝
Ծնանիլ յորդեգրութիւն Հաւրդ երկնաւորի ի քում
ժառանգակցութիւնն,
Նկարել վերստին զպատկերոյ քո գեղեցկութիւն ի դէմս ամենի,
Զգենուլ զքեզ իբր գեղմամբ պարածածկեալ
Ոչխար եւ գառն Աստուծոյ.
Զպատմուճանդ առաջին, ըստ անառակին,
Ոչ մերկանալ դարձեալ, այլ մաքրել արտասուաւք,
Զխայթուածս թունից մահաբերին
Սպեղանեաւս այսու բժշկեսցես.
Ահա ընկալցիս զպաղատանս ժողովելոցս,
Յաղագս առաջիկայ աւժման խւղոյս
Ընդունելոյ առ ի քէն շնորհս, աղաչեմք։

62 FG Յօծումն։ ACDG եղջեր։ E եղջուր։ F եղջեւր։ AE եկեղեցոյ։
63 ACD խէթկել։ BEF ի սեթկել փխ խեթկել։ BE զընդիմամարտին։ CDEG զօրութիւն։ E եղեցի։ BDE սայ։ ABDFG նըշան։
64 C նախահրօէր։ G կոչեցելոցն։ E արքայութիւնդ։
68 ACEFG Սրրբեա։ BD Սրրբեայ։ BFG ըզմիտս։ CD ըզմիտըս։ EG ըզխորհուրդս։
69 BCDFG ըզգայական։ C սովօ։ FG օծելոց։
70 BCDEF Ծընանիլ։ G Ծնանել։ E որդէգրութիւն։ FG Հօրդ։ AC ժառանգակցութիւնըն։ BD ժառանգկցութիւնըն։ EF ժառանգցութիւնըն։ G ժառանգակցութիւն։
71 ABCDEFG Նըկարել վերըստին։ A ըզպատկերի։ BD ըզպատկերոյ։ CE ըզպատկերիյ։ F ըզպատկի փխ զպատկերոյ։ G զպատկերի։ D ամէնի։ G ամենից։
72 EG Ըզգենուլ։ ABCDEFG ըզքեզ։ BDEF գեղամբ։
74 ABCDF Ըզպատմուճանդ։
75 A այլ դարձեալ։ B մարքրել։ FG արտասուօք։
76 G Զխայթուած։ ABDEFG թունից։ E մահայբերին։
77 BEF Սպեղանաւս։ G Ըսպեղանեաւս։ E այսաւ փխ այսու։ ABCDEFG բըժըշկեսցես։

Ի Հաւրէ բղխումն անսպառ,
Որդւոյ փառակից Հոգի Աստուծոյ,
Ի ջուրց վերաստեղծիչ կենդանեաց՝
Զգալեաց յառաջնումն եւ իմանալեաց յերկրորդումն,
Առ որ պաղատիմք հայցմամբ մաղթանաց
Ժողովեալքս առաջի քո՝
Հեղուլ առատապէս զշնորհաց քոց զանազանութիւն
Ի յիւղս այս սրբութեան,
Ըստ էակցի քո մարդեղութեան ի մեզ նկարեալ
ԶՀոգի իմաստութեան եւ հանճարոյ,
ԶՀոգի խորհրդոյ եւ զաւրութեան,
ԶՀոգի գիտութեան եւ աստուածպաշտութեան,
ԶՀոգի երկիւղի Աստուծոյ եւ որդէգրութեան,
Լնուլ սովաւ դրոշմեցելոցն եաւթնարփեան շնորհի քո
առատութեամբ,
Բարեխաւսութեամբ մաքրեալ հոգւոց քոց բնակութեան,
Արժանացելոց իններակ դասուց հոգեղինաց
Եւ ընտրելոց ի քէն հողեղինաց.
Ամէնաւրհնեալ կուսի Մարիամու Աստուածածնի՝
Մեծին ի ծնունդս կանանց,

81 FG Հօրէ։ AG բըղխումն։ BCDF բըխումն։ E բխումն։ ABCDFG անըսպառ։
82 AC Որդոյ։
83 E կենդանաց։
84 A Սգալեաց։ BCDEFG Ըզգալեաց։ E իմանալաց։ ABDF յերկրորդումս։
85 E պաղատեմք։ BE մախթանաց։
87 BCDFG ըզշնորհաց։ E ըզշնորհեաց։
88 BCDF յեւղս։ E եաւղս։ ACDG սըրբութեան։ BF սըրբութիւն։ E սրբութիւն։
89 ABCDFG Նըկարեալ։
90 E հանճարո։
91 ABCDEF Հոգի։ ABCDFG խորհըրդոյ։ E խորհրդո։ BCDFG զօրութեան։
92 BEF Հոգի։
93 BEF Հոգի։ C յորդէգրութեան։
94 B Լընելով։ CDG Լընուլ։ E Լըլնելով։ F Լինելով։ ABCDF եւթնարփեան։ FG եօթնարփեան։
95 BE Բարէխաւսութեամբ։ FG Բարեխօսութեամբ։ ABCDEF հոգոց։ AG քում։
96 E իննակ։
97 E ընդրելոց։
98 E Ամենաւրհնեալ։ G Ամենօրհնեալ։ AG կուսին։ G Աստուածածնին։
99 G ծնունդըս։

Նախահրաւէր այսմ շնորհի Մկրտչին Յովհաննու,
Նախնոյն վկայից եւ սարկաւագաց՝ սրբոյն Ստեփանոսի,
Առաքելովք եւ մարգարէիւք,
Մարտիրոսաւք եւ ճգնաւորաւք,
Եւ համայրէն սովաւ ածելովք արդարոցն
Եւ որ այսր ածմամբ զմեզ լուսաւորչի՝ սրբոյն Գրիգորի.
Ահա յիշեսցի եւ զհոգիս հանգուցելոց մերոց՝
Հաւատով ի քեզ ննջեցելոց, խնդրեմք.

Եւ եւս առաւել
Զյորդորումն սիրոյ եւ զգործս բարեաց պարգեւել մեզ, խնդրեմք։

Զանձինս մեր եւ զմիմեանս
Տեառն Աստուծոյ ամենակալի յանձն արասցուք, խնդրեմք։

Բոտեա զմեզ սովին ածութեամբ
Ի հուր սիրոյ քո, հուրդ Աստուած, խնդրեմք։

---

100 E նախահրամէր։ G այսըմ։ BDEF աշխարհի փխ շնորհի։ BCD Մկըրտչին։ E Մկրտիչին։ F Մըկրտչին։ G Մըկըրտչին։ E Յովաննու։
101 G Նախնւոյն։ FG վըկայից։ CDFG սըրբոյն։ B սըբոյն։ AFG Ստեփաննոսի։
102 C մարգէիւք։
103 BCEFG Մարտիրոսօք։ AD ճըգնաւորաւք։ B ճընգնաւորօք։ CEF ճգնաւորօք։ G ճըգնաւորօք։
104 CDG համօրէն։ FG օծելովք։ BEF արդարոցըն։
105 FG օծմամբ։ G օծմամբ լուսոյ։ ABCDFG ըզմեզ։ B լուսաւորչ։ EF Լուսաւորիչ։ BCDFG սըրբոյն։
106 ABCDEF *106—107*-րդ տողերի փոխարեն՝ Ահա յիշեսցի (A յիշեա)։ G *106—107*-րդ տողերի փոխարեն՝ Ահա յիշեսցես։
108 C առօել։
109 ABCDEF չիք՝ տողը։ G Զյորդորումըն։ G ըզգործըս։ G խընդրեմք։ G տողից հետո՝ Տուր մեզ Տէր։
110 ABCDEF *110—111*-րդ տողերը՝ քերի։ G Զանձինըս։ G ըզմիմեանըս։
111 AEF տողից հետո՝ Ողորմեաց մեզ, Տէր Աստուած (AE տողը՝ քերի)։ G ամենակալին։ G չիք խնդրեմք։ G տողից հետո՝ Քեզ Տեառնդ յանձն եղիցուք։
112 BEF Բոտեալ։ D Բրոտեալ։ ABCDFG ըզմեզ։ F յածութեամբ փխ ածութեամբ։ G օծութեամբ։
113 E սիրո։ BC քոյ։ BDF հօրդ փխ հուրդ։ C Հօրդ ուղղված՝ հուրդ։ E հաւրդ փխ հուրդ։ A Աստըւած։ DG խընդրեմք։

Գերագունիդ էի գթութեան
Զքոյս պարգեւ շնորհի ածեմք յաղերս փարելի.
Շնորհեա՛ սովաւ զխաղաղութիւն եկեղեցւոյ
Եւ ընդ սովին տաւաղեալ հաւտի,
Պահեա զնուիրող այսր ընծայի
Զհայրապետս մեր՝ զտէր [այս անուն]՝ քեզ ի հաճոյս,
Եպիսկոպոսաւք եւ վարդապետաւք,
Քահանայիւք եւ սարկաւագաւք եւ պաշտաւնէիւք.
Զաւրացո՛ եւ զածեալսն ի թագ արքայութեան
Սորին շնորհիւ պսակեալ,
Զաւրապետաւք եւ զաւրականաւք՝
Վանել զներհական զաւրութիւնս ոչ ածելոցն խաւարազգեստից.
Պարգեւեա՛ սովաւ եւ տարերաց զբարեխառնութիւն,
Բուսոց եւ տնկոց՝ զառատապէս պտղաբերութիւն.
Յիշեա՛ եւ զհոգիս ննջեցելոց մերոց՝
Սրբալոյս այս իւղոյ մեռոնի ածելոց,

---

114 ABDE Գերագունիտ։ AF գըթութեան։ E գդութեան։ G Գերագունի էիդ գըթութեան փխ տողի։
115 ACG ածեմք փխ ածեմք։ EF օծեմք։ F յաղագս փխ յաղերս։
116 B Շնորհեաց։ ABCDEF ըզխաղաղութիւն։ ABCDF եկեղեցոյ։ E եկեղեցո։
117 G սովիմբ։ C տաղավարեալ։ G տաղաւարեալ։ FG հօտի։
118 A ըզնուիրաւղ։ BD ըզնըւիրօղ։ C ըզնըւիրաւղ։ E ըզնուիրող։ F ըզնուիրօղ։ G զնըւիրող։
119 AG Ըզհայրապետըս։ BCDF Ըզհայրապետս։ ABCDFG ըզտէր։
120 BEFG Եպիսկոպոսօք։ ABEFG վարդապետօք։
121 BEFG սարկաւագօք։ FG պաշտօնէիւք։
122 ABD Զաւրացոյ։ CFG Զօրացո։ FG զօծեալսն։
123 A Սովին։ AG պըսակեալ։
124 B Զաւրապետօք։ CD Զօրապետաւք։ FG Զօրապետօք։ C զօրականաւք։ FG զօրականօք։
125 BEF Վանեալ։ A ըզներհական։ G զներհականական։ CDFG զօրութիւնս։ FG օծելոցն։
126 E սովեաւ։ G զտարերաց։ B ըզբարէխառնութիւն։ CDF ըզբարեխառնութիւն։ E զբարէխառնութիւն։
127 CDF Բուսուց։ BCDFG տընկոց։ FG պըտղաբերութիւն։
128 BD Յիշեայ։ FG ննջեցելոց։
129 ABCDFG Սըրբալոյս։ E Սըրբալուս։ A չիք այս։ E իւղս։ G միւռոնի։ E աւծելոյ։ FG օծելոց։

Եւ ի ծագման քո մեծի իբր զիւղեալ պատրոյկ
Վառեսցես ընդ Նոյին եւ զմեզ անշէջ քո լուսով:
Եւ այժմ ողորմեա՛ց մեզ, Տէր Աստուած մեր,
Ըստ մեծի ողորմութեան քում:

---

130 BDEF *զուղղեալ* փխ *զիւղեալ*:
131 BF *ընդ Նոյին ընդ Նոյին*: EG *ըզմեզ*:
133 A *քում աղաչեմք*: C *քում ասասցուք*: F *քում ասասցուք ամենեքեան միա[բանութեամբ]*:
134 G տողից հետո՝ *Ասասցուք ամենեքեան միաբանութեամբ. Տէր ողորմեա, Տէր ողորմեա, լուր Տէր եւ ողորմեա:*

ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ

ՏԱՂԵՐ, ՓՈԽԵՐ

63

ՃԷ. ՏԱՂ ԱԻԵՏԵԱՑ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻՆ, Ի ՏԷՐ ՆԵՐՍԻՍԷ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ

Այսաւր երեւի անտեսն ի բարձանց.
Բանին բընութեամբ բոլոր եղականք
Գովեն գունդք վեհից վերին պետութեանցն։
Դարձեալ կերպանալ ըզմերս ի Կուսէն,
Եղանի հանգոյն հողածնեալ մարդոյն.
Զարգանայր մանուկ հողաստեղծուածոյս,

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 266ա—267ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 12բ—13բ։*
C—*ձեռ. № 554, թերթ 19բ—21ա։*
D—*ձեռ. № 474, թերթ 14ա—15ա։*
E—*ձեռ. № 6495, թերթ 84աբ։*
F—*ձեռ. № 2672, թերթ 24բ—25ա։*
G—*«Բազմավէպ», Վենետիկ, 1907, № 2, էջ 62։*

Խորագիր

A *Այլ տաղ Աւետեաց Աստուածածնին։* B անխորագիր C *Տաղ ի տէր Ներսէսէ Հայոց կաթուղիկոսէ։* D *Նոյն Ներսեսի տեառնըն ասացեալ։* E *Տաղ ի տէր Ներսէ[սէ]։* F *Տաղ ի Ներսէս Լամբրոնացոյ ասացեալ [Դ աւուր Ծննդեան]։* G *Տաղ Ծննդեան, ի տէր Ներսիսէ Կլայեցւոյ։*

Ծայրակապ՝ *Ա—Ք։*

Բնագիր

1 AB *անհասն* փխ *անտեսն։*
2 CDEG *բընութիւնք։*
3 CD *գունք* փխ *գունդք։* B *վեհիցն։* DG *պետութեանց*
4 D *կերպանա։*
5 B *հողացեալ։* CDEG *Երեւի ծաղիկ նոր շառաւեղին* փխ տողի:
6 E *մանուկն։* AF *հողաստեղծուածոցս։* B *հողաստեղծուածոյցս։* CE *հողաստեղծուածոյս։*

Էրեւի ծաղիկ նոր շառաւիղին
Ընդ այն յայտնափոխ փոխարկեալ մարդոյն,
Թէ 'նդ այդ յանցանացդ, որ ի պատուողէն։
Ժամանակ եհաս Կուսին աւետեաց,
Ի յորովայնէ նըւաստ երեւեալ
Լընու զամենայն զոր յառաջն ասաց։
Խաղայր խորհըրդով մեծըն Գաբրիէլ
Ծանուցող եղեալ Կուսին աւետեաց.
— Կենաց ես յայտնող, կոյս եւ անարատ,
Հոգի Աստուծոյ ի քեզ եկեսցէ,
Ձայն Տեառն զաւրութեանց ի քեզ որոտայ։
Ղաւղեալ սուրբ Կուսին յահէ հրեշտակին,
Ճեպէր հիացմամբ սափորովն յաղբիւրն,
Միայն հիացեալ ընդ միտս զարմանայր.
— Յառնէ երկրածնէ ոչ իցեմ խաբեալ,
Նորասքանչ է բանս, զոր ես լըսեցի։
Շտապով տագնապէր, երկիւղիւ լընոյր.
— Ուստի այս լիցի,—զայն պատասխանէր,—

7 AC Երեւի։ B շառաւեղին։ F շառօիղին։ CEG էմանուէլի։ (E էմանուելի։ G էմմա-նուէլի) զուշակ լինելով փխ տողի: D Երանեն այսաւր մեզ զաւրք երկնայնոց փխ տողի:
8 C չիք՝ տողը: D յայտնապէս։ G յատնափոխ փխ յայտնափոխ։ B մարդւոյն։
9 ABCDEF ընդ փխ 'նդ։ B յայտ փխ այդ։ C յանցանցացդ։ D անցանացդ։ G յանցանաց։ B պարտողէն։
10 AB էհաս։ G Կուսինն։ B աւետեացն։
11 C չիք՝ տողը: EG յորովայնի։ D նուաստ։ EG անսերմ փխ նըւաստ։
12 G Լընուլ։ CEG նախ խոստացաւ փխ յառաջն ասաց։ D յառաջ։
13 D Խայլայր։ E խորհրդով։ CDEG պետըն փխ մեծըն.
14 ABE Ծանուցաւղ։ F Ծանուցօղ։
15 AB յայտնաւղ։
16 CEG Հոգին։
17 G զօրութեանց։ D որոտա։
18 G Ղօղեալ։
19 C հիացմամբ։ CG սափորով։ ABDF յաղբերն։
20 E հիանայր։ D միտըս։ E միտսըն։
21 AB յերկրածնէ։ E երկրածընէ։ F յերկրածէ։
22 C Նորասքանչ։ ABDF ձայնս որ ինձ երեւի փխ բանս զոր ես լըսեցի։
23 C Ըշտապով։ B երկեղիւ։ D երկիւղ։
24 G ձայն փխ զայն։

Զունիմ ինչ կարծիս, հրեշտակ Աստուծոյ։
Պանծալի ձայնիւ գոչէր Գաբրիէլ.
— Ջահին մեծ արփւոյն ընդունակ եղեր,
Ուստի ուղղեալ յերկնից բերեմ զաւետիս,
Սպասաւորեմ ես սուրբ թագաւորին,
Վերուստ եմ իջեալ տալով զաւետիս,
Տալով զաւետիս, որ ոչ անցանէ,
Բաբունին էից ի քէն ծընանի։
Ցընծա՛, դուստր անմեղ Եւայի ունկամբն,
Իւթանիւթ մարմնով, լուծիչ տըրտմութեանց.
Փառաց թագաւորն ի քէն մեզ յայտնեալ,
Քեզ փա՛ռք վայելէ յաւիտեանս, ամէն։

25 D հրեշտակք։
27 E Ջահի։ CDE արփոյն։ ABE ընդունաւղ։ F ընդունօղ։
28 BCD ուղեալ։
30 AF տալոյ։
31 D չիք Տալով զաւետիս։
32 D Բաբունն։ AB յէից։ F յերկնից փխ էից։ D ծնանի։
33 F Ցընծայ։ CEG Ցընծա՛ դու հոգով (G հոգւով), կոյսըդ Մարիամ փխ տողի: D Ցնծայ Մարիամ մայր Բանին կենաց փխ տողի:
34 BDG Իւթ աննիւթ փխ Իւթանիւթ։ BCEG տրրտմութեան։ DF տրտմութեանց։

64

ԾԸ. ՏԱՂ ԾՆՆԴԵԱՆ ՃՐԱԳԱԼՈՅՑԻՆ, Ի ՏԷՐ ՆԵՐՍԷՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ

Անմահից արքայն եւ սրովբէից անտեսն
Յերկնից ի յերկիր խոնարհեցաւ կամաւ։

Բարձրեալ թագաւորն ըզԳաբրիէլ կոչեաց,
Առ Կոյսն առաքեաց, զխորհուրդըն մեծ յայտնեաց։

Գաբրիէլ եկեալ զողջոյնըն տայր Կուսին.
— Ուրախ լե՛ր, բերկրեալդ, մայր լինելով փըրկչին։

Դրոշմեալ ըզսուրբ Կոյսն Գաբրիելի բարբառն,

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 5328, թերթ 61բ—62բ։*
B—*ձեռ. № 423, թերթ 61աբ։*
C—*ձեռ. № 6495, թերթ 89բ—90բ։*
D—*ձեռ. № 7958, թերթ 30ա—31ա։*
E—*ձեռ. № 424, թերթ 17աբ։*
F—*ձեռ. № 554, թերթ 6բ—7բ։*

Խորագիր

AB *Տաղ ազնիւ։* C *Յորդորակ։* D *Տաղ Ծընընդեան, ի Ներս[ես]է կաթողիկոսէ աս[ացեալ]։* E *Մեղեդի և տաղ Ճրագալուցին ասայ։* F *Տաղ գեղեցիկ յարմար, ի տէր Ներսէս կաթողիկ[ոսէ]։*

Ծայրակապ՝ *Ա—Ո։*

Բնագիր

1 AC *սրոբէից։* B *սըրոբէից։* E *սըրովբէից։* F *սրոբէից։*
2 B *Երկնից։*
3 F *թագաւորըն։*
4 C *Յերկիրս* փխ *Առ Կոյսն։*
5 B *զողջոյնն։*
6 B *բերկրեալըդ։* C *Բանին* փխ *փըրկչին։*
7 ABDEF *Գաբրիէլի։*

Եւ առընկալաւ զԱստուածըն Բանն յինքեան։

Երկինք հիացեալ սասանեցան յահէն,
ԶԲանն Աստուած տեսեալ յարգանդ Կուսին իջեալ։

Զաւրքն անմարմնականք ահիւ մեծաւ պակեան,
ԶՏալիթայն տեսեալ Աստուածածին եղեալ։

Էղեալ անեղին 'ստ եղականաց մարմին,
Կերպարանըն Հաւր առեալ զկերպ մարդկային։

Ընդ մարմնոյն խառնեալ եւ միացեալ լինի,
Բնութիւն Աստուծոյ ընդ մարդոյն մի Տէր կոչի։

Թագաւորն երկնի յերկրի երեւեսցի,
Բնութեամբ արարիչն որդի մարդոյ լինի։

Ժառանգ աւետեաց Աբրահամուն զարմի,
Այսաւր ի Կուսէն Աստուած եւ մարդ յայտնի։

Ի գիրկըս Կուսին Աստուած տըղայ բազմի,
Արարիչ լուսոյն խանձարրապատ լինի։

Լըւեալ Հերովդէս զհամբաւ ծնընդեան փըրկչին,
Չարութեամբ լըցեալ տայր կոտորել զմանկտին։

---

8 CDE *Բան։* B չիք *յինքեան։*
9 B չիք *Երկինք հիացեալ։*
10 E *իջեալ Կուսին* փխ *Կուսին իջեալ։*
11 B *Զօրըն։* D *Զօրք։* EF *Զաւրք։* F *անմարմնական։*
13 DE *ընդ անեղին։*
14 BCD *Հօր։* C *զձեւ* փխ *զկերպ։*
16 B *Բնութիւնն։*
17 A լուսանցքում՝ *Փոխէ։* A *ի յերկրի։* B *եւ երկրի։* C չիք *յերկրի։* A *էրեւեսցի։*
19 D *ժառանգն։* AC *աւետեացն։* B *յաւետեացն։* CDE *Աբրահամու։* BC *զարմին։*
20 BC *Այսօր։*
21 E *տըղաւ։*
22 A *Արարող։* B *Արարողին։* F *խանձարրպատ։*
23 C *Հերոդէս։* B *ծընընդեան։* A *փրկչին։*
24 AB *Նախանձու չարին* փխ *Չարութեամբ լըցեալ։* E *զկոտորել։* B *զմանկունս։* DE *մանկտին։* F *զմանկտի։*

Խորհուրդըն ծածկեալ այսաւր ծնընդեամբ յայտնեալ,
Նախամայրն Եւա ի յանիծից փըրկեալ։

Ծնընդեամբ սուրբ Կուսին դըրախտն Ադամայ բացաւ,
Եւ ծառըն կենաց պարգեւ բնութեանս տըւաւ։

Կոյսըն Մարիամ Աստուածածին եղեալ,
Ի պարտուց նախնեաց բնութիւնս մեր ազատեալ։

Հաւր մեր Ադամայ վըճար պարտուցն եղեալ,
Եւ ազգ մարդկային յԱդինըն սուրբ դարձեալ։

Զայնիւ ցընծութեամբ ներպարառեալ խընդամք,
Յաւր նաւակատեաց ծնընդեան փըրկչին խայտամք։

Ղամբար լուսափայլ մեք հաւատով վառեալ,
Յաւր նաւակատեաց ճրագալուցիս բերկրեալ։

Ճըշմարտահաւատ ժողովք ուղղափառաց.
Այսաւր ցընծացէք ի տաւնս ծնընդեան փըրկչին։

25 B Խորհուրդն։ B Այսօր ծընընդեամբ։ DEF 25—26-րդ տողերի փոխարեն՝
Լուսոյն էական, որ ի Կուսէն ծընաւ (D ծնաւ),
Տացուք աւրհնութիւն ընդ Հաւր (D Հօր) եւ Հոգոյն յաւէտ (F յաւետ)։

26 ABC Եւայ։ B յանիծիցն։

27 DEF չիք 27—28։ C լուսանցքում՝ Փոխէ։ B Ծընընդեամբ։

30 C մեղաց փխ նախնեաց։ B բընութիւնս։

31 BC Հօր։

32 AB յԱդինն։

34 B Օր։ B ծընընդեան։ C փըկչին։ B խայտամքք։

35 B Ղամպար։ AB մեր փխ մեք։

36 B Յօր։ B ճըրագալուցիս։

37 B Ճըշմարտհաւատք։ A ուղափառաց։ C 37—48-րդ տողերի փոխարեն՝
Ճառագայթ փառաց Հօր միածին Որդին,
Կամաւ Հաւր եւ Հոգոյն եղեւ որդի Կուսին։
Մաքուր որովայն Մարիամու կուսին,
Եղեւ մարմնարան Հաւր էակից Բանին։
Յորժամ Գաբրիէլ ետ զաւետիս Կուսին,
Կոյսըն Մարիամ հաւանեցաւ բանին։
Նոր արարչութեան սկիզբն եղեւ անդէն,
Արգանդ սուրբ Կուսին մարդեղութեան Բանին։
Շարամանեցաւ արիւն սրբոյ Կուսին,
Անշըփոթ խառընմամբ ընդ անեղ Աստուած Բանին։

38 B Այսօր։ B տօնս ծընընդեան։

Մաքուր սըրբութեամբ պատրաստեցէք ըզձեզ
Տաւնակից լինել անմարմնական դասուցն։

Յերկնից խոնարհեալ անմարմնական զաւրացն՝
Տաւնակից լինին որդւոց մարդկան յերկրի։

Նոր երգ պար առեալ հրեշտակական երամքն,
Զայնիւ սըրբասաց աւրհնեն զծընունդ Կուսին։

Շնորհաւք սուրբ Կուսին եւ կուսածին փըրկչին
Արժանի լիցուք տալ գոհութիւն Նըմին։

Ուրախ ցընծութեամբ զնաւակատիս տաւնիս
Այսաւր տաւնեսցուք որդիք Հայոց ազգիս։

39 A սրբութեամբ։

40 B Տօնակից։

41 B զօրացն։

42 B Տօնակից։ B չիք լինին։ AB որդւոց։

43 B հրեշտական երամք։

44 A սրբասաց։ B օրհնեն։

45 B Շընորհօք։

46 B լիցիք։

47 B Որ ուրախ։ B նաւակատիս տօնիս։

48 B Այսօր։ A տօնեսցուք։ B տօնիսցուք։ B տողից հետո՝
Զքեզ կուսութեամբ ծընար,
Որ ըղխորս անդընդոց բանայր,
Զերկինս է պարզեալ կամար.
Մայր Մանուէլի սուրբ Կոյս։
(Տե՛ս Սրապյան Ա., Հովհաննես Երզնկացի, Երևան, 1956, էջ 249)։

65

ՃԹ. ՏԱՂ [ԾՆՆԴԵԱՆ]

Քերովբէից գերագոյն,
Սըրբոյ մաքրենից մաքրագոյն,

Սըրբուհի զըմուռ ծովային,
Ծովայնոյ բերեալ մարգարիտ։

Մարգարիտ լուսոյ արփենւոյն.
Արփենւոյն տարփմամբ սըրտի սէր։

Դու ծաղիկ վարդից բիւրից թերթ,
Թերթ փըթթեալ տերեւ բոցանիշ։

Արեւելեան դուռն աղխեալ փակեալ,
Առաւաւտ լայգւոյն մերկացեալ։

Կարմրերփեան արեւ ծագեցեր՝
Ի լերանց ի գլուխ տարածեալ։

Բուրաստան բուրեալ քաղցր աւղիւք,
Փունջ ծաղկանց ծափի հարկանեն։

Անտառից սաղարթ սաւս երփնից
Բարձր ի ծագ ծառոց զարդարին։

Ցաւղ իջմամբ հովիտ շուշանաց
Հիւսիսի մանրիկ անձրեւաց։

Ընդ ծընունդ քո, կոյս Մարիամ,
Աւետեաց հրաւէր յաւրինեմք։

Աւետի՛ս, եկեալ Գաբրիէլ
Ի յերկնից քեզ տայր զաւետիս, մե՛ծ աւետիս։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 29ա։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 25ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 322բ (Փարիզ)։*

Խորագիր

A *Տաղ նմին աւուր երեկոյին ժամուն [Դ աւուր]։* B *Երեկոյին ասայ, խիստ լաւ է [Դ աւուր]։* C *Տաղ նմին աւուր երեկոյին [Դ աւուր]։*

Բնագիր

1 C *քերոբեից։*
5 ABC *արփենոյն։*
6 ABC *արփենոյն։*
8 B չիք *Թերթ։*
9 AB *ախեալ։*
10 B *լայգուն։* C *լայգոյն։*
11 B *ծագեցար։*
13 C չիք *13—20։*
18 A *Հիւսիւսի։*

ՃԺ. ՓՈԽ

Ողջո՜յն ընդ քեզ, Մարիամ, աւետի՜ս,
Ի քեզ Սուրբ Հոգին եկեսցէ, մե՜ծ աւետիս։

Եւ զաւրութիւն բարձրելոյն, աւետի՜ս,
Ի վերայ քո հովանասցի, մե՜ծ աւետիս։

Ի Սիւքէմ ի նոյն ի յայրին, աւետի՜ս,
Ուր ծընաւ արքայն երկնաւոր, մե՜ծ աւետիս։

Աստեղեան ծագումն ի յայրին, աւետի՜ս,
Հովիւք զարթեան, նոր երգ երգէին, մե՜ծ աւետիս։

Յարեւելից եկեալ թագաւորք, աւետի՜ս,
Մատուցին զընծայս խորհըրդոյ, մե՜ծ աւետիս։

Ի թեման սիւն ամպոյ գործեալ, աւետի՜ս,
Թափանցիկ լոյս-յարփւոյն երեւեալ, մե՜ծ աւետիս։

Զհինաւուրց խորհուրդըն տեսեալ, աւետի՜ս,
Նոր մանուկ հրաշալի ծնընդեամբ, մե՜ծ աւետիս։

Ընդ երկնային դասուց հրեշտակաց, աւետի՜ս,
Երկնաւորք զայս հարցանէին, մե՜ծ աւետիս.

— Ո՞վ է սա, կամ ուստի՞ եկեալ, աւետի՜ս,
Նորասքանչ ծնընդեամբ յայտնելով, մե՜ծ աւետիս։

Հրեղինաց զաւրաց զըւարթնոցն, աւետի՜ս,
Հողեղէն հովուացն յայտնէին, մե՜ծ աւետիս։

Սա յերկնից եկեալ թագաւոր, աւետի՜ս,
Հաւր սահման անսահմանելոյն, մե՜ծ աւետիս։

Սա յերկրի ի Կուսէ ծընեալ, աւետի՜ս,
Աստուած եւ մարդ բնութեամբ միացեալ, մե՜ծ աւետիս։

Սըմա փա՜ռք ի բարձունս երգեսցուք, աւետի՜ս.
Քրիստոսի մեծ թագաւորին, մե՜ծ աւետիս։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 49ա—50ա։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 25բ—26բ։
C—ձեռ. № 79, թերթ 322բ—323ա (Փարիզ)։

Խորագիր

A Փ[ոխ. Զ ձայն երեկոյին]։ B Փ[ոխ. Դ ձայն երեկոյին]։ C անխորագիր [Դ ձայն երեկոյին]։

Բնագիր

4 C վերա։
6 C ծնաւ։
7 C յարին փխ յայրին։
9 C Յարեւլից փխ Յարեւելից։
10 C խորհրդոյ։
11 C չիք 11—12։ B ամբոյ։
12 A Թափանց։ A յարփոյն։

17 B սայ։
20 AC հովուաց։ AC պատմէին փխ յայտնէին։
22 AC անսահմանելոյն։
23 C ծնեալ։
25 C Սմայ։

66

ՃԺԱ. ՏԱՂ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ

Աւետի՛ս, միշտ աւետեաց հընչումն.
— Տէրըն մեր յարեաւ:
Աւետի՛ս, նախաձայնէր հրեշտակն.
— Տէրըն մեր յարեաւ.
Այսաւր Տէր յարեաւ,
Կանա՛յք, զի՞ լայք ըզկենդանին,
Զի՞ արտասուս հեղոյք:
Շտապ շոյտ ընթացեալ փութով,
Այսր անդր արշաւմամբ.
— Ո՞ւր է իմ ծընեալ որդեակն,
Այն հրաշածաղիկն:

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 291ա—292ա:
B—ձեռ. № 3503, թերթ 174ա—175ա:
C—ձեռ. № 79, թերթ 365աբ (Փարիզ):
D—ձեռ. № 80, թերթ 195աբ (Փարիզ):
E—«Բազմավէպ», Վենետիկ, 1932, էջ 264:

Խորագիր

AD Այլ տաղ (A տաղք) Յարութեան, և է խիստ լաւ (A լէւ): BC Այլ տաղ Յարութեան, խոսրովային (C չիք): E Տաղ Յարութեան ս[րբոյն] Ներսիսի Շնորհալւոյ:

Բնագիր

1 C հնչումն: E արագ հնչումն:
2 CE Զի Տէրըն:
3 CE հրաշաձայնեաց փխ նախաձայնէր:
4 C Տեր: E Տէր:
5 E Այսօր: A յարեա:
6 CE զկենդանին: CE տողից հետո՝ Աւետեաց (C Աւեաց) պատգամս առնեմ:
7 C արտաւսրա փխ արտասուս:
8 D Յսր փխ Այսր:

Մի՞ դու պարտիզպան բարձեր
Զայն լուսոյ մարմինն,
Ասա՛, ո՞ւր եդիր ըզնա,
Զի ես երթեալ առից:
Ես երթեալ առից ըզնա,
Տարեալ թաքուցից
Յայն ի հրէական, ը՛, մոլախումբ ժողովոյն:
Քեզ քաղցրաձայնեալ ծանուցի
Յառեալ Մարիամ,
ԶՏէրըդ բաքունեան որդեակդ
Յոյժ կողկողանաւք:
— Ես եմ նոյն Յիսուս,
Ծընեալն ի քէն կուսութեամբ,
Եկեալ ի կոյս գերեզմանէն.
— Մի՛ յիս մերձենար,—լըսէր,—
Չեմ ելեալ առ Հայր,
Չեմ ցուցեալ ըզվէր կողիցս,
Զտեղիս բեւեռաց.
Ընդ իմոյ հետեւոցի ի վեր ելէք:
Կենացունաքեր քարոզք,
Ընդ ձեզ եմ յաւիտեան:

12 A Միքէ: C պարտիզպան: C յարձէր փխ յարձէր
14 CE զնա:
15 C առից զնա:
16 B ըզնայ: C զնայ: E չիք ըզնա:
17 ABCDE թագուցից:
18 D ա փխ ը՛: E չիք ը՛: C մոլախումբ:
19 E ծանօթ:
20 BE Առեալ:
21 CE ԸզՏէրդ:
22 E կողկողանօք:
23 C չիք 23—25: B լուսանցքում՝ Այլ ազգ:
24 D Ծընեա:
26 C լսեր: E լսէր:
27 A Չէմ:
28 B ըզվեր: C զվեր: E զվէր:
29 C 'ի ըզտեղիս:
30 C իմոց: E իմ:
31 A Կենացնունաքեր: D քարոզ:

67

ՃԺԲ. ՏԱՂ ՍՐԲՈՅՆ ԳԷՈՐԳԱՅ ԶԱԻՐԱՎԱՐԻՆ. Ի ՆԵՐՍԻՍԷ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ

Թագաւորն անմահ յաշխարհըս երեւեալ,
Ազատեաց զազգըս մարդկան ի բանսարկուէն։

Կերպարանըն Հաւր առեալ ըզմարդկայինս,
Տնաւրինաբար մարմնով խաչի համբերելով։

Զվայրանկեալ բնութիւնս յարութեամբըն նորոգեալ,
Գերագոյն վեհագունիցն յաթոռ նըստոյց։

Թագաւորն փառաց հարեալ ըզպատերազմն,
Աւար առեալ բաշխեաց պարգեւս որդւոց մարդկան։

Հար կործանեաց, ը՛, զանմարմինն ըզԲելիար,
Նըշաւակեաց եւ ետ կոխան զաւրաց իւրոց։

Խրախոյս ձայնեաց ընդ տիեզերս որդւոց մարդկան.
— Քաջըս լերուք, իմ զաւրականք, ես յաղթեցի։

Յահեղ ձայնէն սուրբ զինաւորքըն զաւրացան,
Ծակատ առին եւ ախոյեան շարին յարեան։

Զմըկըրտութիւնն, որ ի Քրիստոս զրահ ըզգեցան,
Վահան ամուր ըզյոյսն ի Տէր ի ձեռս առին։

Ըզսաղաւարտըն փըրկութեան ի գլուխ եդին,
Զբանըն կենաց յանձինս իւրեանց փայլեցուցին։

Այսու զինեալ նոցա ի մարտըն դիմեցին
Եւ յաղթութեան արձան ի մէջ երկրի եդին։

Յորոց եւ մինն այսաւր մարտեաւ արիապէս,
Զոր ժողովեալ պատուեմք սիրով ներտաղապէս

ԶԳէորգէոս, բանին կենաց վաստակաւոր,
Որ ետ պըտուղ ըստացողին հարիւրաւոր։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 454բ—456բ։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 291բ—294ա։
C—ձեռ. № 79, թերթ 387բ—388բ (Փարիզ)։
D—Վարք սրբոյն Գէորգայ զօրավարին, Վենետիկ, 1849, էջ 60—62։

Խորագիր

A տե՛ս վերևում: B Տաղ սրբոյն Գէորգա զաւր[ա]վար[ին] և նմանեաց նոր[ին], ի Ներս[իսէ] Տարսոնի եպիսկոպոսէ։ C Տաղ սրբոյ Գեորգեա։ D Տաղ սրբոյն Գէորգայ զօրավարին և նմանեաց իւրոց, ի Ներսիսէ Տարսոնի եպիսկոպոսէ։

Բնագիր

1 C Թագաւոր։ ABC յաշխարհս։
2 BD Ազատել։ C Ազատեա զազգս։
3 D Հօր։ C զմարդկայինս։
4 D Տնօրինաբար։
5 C չիք 5—10։ A Ըզվայր զանկեալ։ BD Զվայրանգեալ։ A բնութիւնըս։ B յարութեամբ ը՛։ A նորացոյց փխ նորոգեալ։
6 B Գերայգոյն։

8 B որդոց։
9 D չիք ը՛։ A ըզԲէլիար։
10 D զօրաց։
11 A տիէզերս։ BC որդոց։
12 C Քաջալերեցարուք փխ Քաջըս լերուք։ D զօրականք։
13 C չիք 13—18։ D զօրացան։
15 A Զմըկըրտութիւն։
16 A զյոյսն որ ի Տէր։
17 A Զսաղաւարտըն։
18 CD Եւ զբանըն կենաց անդ փայլեցուցին փխ տողի:
19 C մարտն։ A դիմէին։
20 A արձանս։ D դրին փխ եդին։
21 B Յարոյց փխ Յորոց։ D մին այսօր։
23 C Գեորգեոս։
24 C պտուղ։

Խորհրդական անուանն եղեւ արդիւնաւոր,
Գործեաց զերկիրըս բանաւոր յոյժ հըմտաւոր։

Ի մէջ մըտեալ կռապաշտութեանըն խաւարի,
Լուսապայծառ աստղըս ծագեաց ի յաշխարհի։

Յարքայական հանդէս Հռովմայ մեծ քաղաքի
Ի մէջ կացեալ վըկայ անուանըն Քրիստոսի։

Հիացեալ յոյժ որըք տեսին զզինուորն արի,
Մարտեան ընդ նա պէսպէս երկամբըք վըտանգի։

Նախ ի քերումն ըզսուրբն ածին ի կախանի,
Զմարմինըն զուարթ որպէս ըզվարդ կարմիր ներկեալ։

Եղբարորդւոյն եղեւ նըման շքեղազարդեալ,
Պայծառացեալ սպիտակափայլ եւ կարմրացեալ։

Նըման փըրկչին զկողըն տիգին մատուցանէր,
Սուրն ամաչեալ յամբիծ յանձնէն յետս ընկըրկէր։

Դարձեալ ի հուր ողջակիզեալ պատարագէր,
Ամաչեցեալն ի Բաբելոն աստ շիջանէր։

Այլ սուրբ վըկայն ի վաստակոցն ոչ նահանջէր,
Որպէս ըզՏէրըն մեր ի խաչ կախեալ լինէր։

25 B խորըրդական։ C խորհրդական։
26 C հմտաւոր։
27 C մտեալ կռապաշտութեանն։
28 B լուսայպայծառ։ D աստեղս։
29 C Հռոմա։
30 C չիք Ի։ C վկա։
31 C չիք 31—32։ A չիք յոյժ։ BD որք։
32 B նայ։ A որպէս փխ պէսպէս։ A երկամբք։ B վըտանկի։
33 A յուսանցքում՝ ճատվածաբաժանման նշան [ ]։ C գերումըն։ D գերումն։ C զսուր-
րն։ A կախաղանի։
34 BD Մարմինըն։ C Զմարմինն։ A ներկեալ ուղղված՝ ներկին։
35 C չիք 35—36։ D եղբօրորդւոյն։ B շքեղայզարդեալ։
37 C փրկչին ըզկողն։
38 A յանբիծ անձնէն։ C ի յետըս կրկներ փխ յետս ընկըրկէր։
40 A անդ փխ աստ։
41 BD եւ փխ սուրբ։ C չիք սուրբ։ C վկայն։
42 C ըզՏերն։ AC խաչն ի կախ փխ խաչ կախեալ։

Դասք հրեշտակաց ակումբ զնովաւ շուրջ պարփակէր,
Զայն ի յերկնից ըզնահատակըն քաջ պըննդէր։

Ի յանիւն ապա ածեալ սուրբըն տանջէր,
Հոլանելով սուրբ աղաւնին վիրաւորէր։

Այլ որ զվըկայն ընդ փորձանացըն պըսակէր,
Վաղվաղակի ի չար վիրացըն բըժըշկէր։

Հիացումըն մեծ ըզկռապաշտսըն պաշարէր,
Ի գուբ կըրոյն արկեալ զվըկայն սաստիկ տանջէր։

Յանկալին ի հրեշտակաց ողջագուրէր,
Անտի ելեալ ի հանդիսի տեղին դիմէր։

Վըկայ խաչին Գէորգէոս բարձըր գոչէր.
— Ո՞վ յիմարեալք խաւարամածք, զլոյսըս տեսէք։

Յաղթեալ նորին բըռնաւորին դէմքն այլայլէր,
Եւ ի զըղջումն այրն ապառում երբէք չմիտէր,

Այլ ի յաւարտ զնահատակին հանդէսն ածէր
Եւ սրով ըզսուրբ գըլուխ գառինըն հատանէր։

Անուշահոտ զենմանըն հոտ յերկինս բուրէր,
Հոտոտելով երկնաւորին կամքըն հաճէր։

43 C չիք 43—44։
44 B քաչ ուղղված՝ շուրջ։
45 B ապայ։ C սուրբն։
46 B Հոլանելովն։ D Հոլովելով։
47 C ըզվկայն։ C փորձանացն պսակեր։ B պսակէր։
48 C վիրացն բժըշկեր։
49 C Հիացումն։ A զկռապաշտսըն։ C ըզկռապաշտսն։
50 C զվկայն։
51 C հրըշտակաց։ B ողջայգուրէր։
53 B Վըկա։ C Վկա։ C Գեորգիոս բարձր։
54 B զլոյսըն։
55 A դէմն։
56 C զղջումն։ A այն փխ այրն։
58 A Սըրով փխ Եւ սրով։ C գլուխ գառինն։
59 C Անոյշահոտ։ A զենման սուրբ հոտն։ C զենմանն։

Միջնորդ զանուն Նահատակին մեզ պարգեւէր,
Զոր կոչելով ի յաւգնութիւն սատ առաքէր։

Բարեխաւս միշտ տաւնողաց ըզսա շնորհէ
Եւ աշխարհի պարգեւատու տընաւրինէ։

Աստուածութեան ի մէնջ առիթ փառատրութեան,
Որ զաւրացոյց զվըկայն, աւրհնեմք միշտ յափտեան։

62 D յօգնութիւն։ C առաքել։ D առաքէ։
63 B Բարէխաւս։ D Բարեխօս։ B տաւնաւղաց։ C տաւնողացս։ D տօնողաց ։C զսայ։
64 D տընօրինէ։
65 D Աստուածութեանն։
66 D զօրացոյց։ C զվկայն։ D օրհնեմք։

68

ՃԺԳ. ՈՂԲ ՄԵԾԻ ՈՒՐԲԱԹՈՒՆ

Աստուածածին սըրբուհին,
Ամէնաւրհնեալ տիրուհին
Կայր առ խաչին Յիսուսի
Եւ արտասուէր տըրտմալի։

Գոչէր ձայնիւ աղետի.
Զքանսն, որ ասէր սոսկալի,
Շարժէր զամէն կենդանի
Յողբս եւ ի կոծըս բանի.

— Յիսո՛ւս, որդի անձկալի,

Աղբյուրներ.

A—ձեռ. № 6495, թերթ 252բ—253բ։
B—ձեռ. № 8251, թերթ 209բ—211բ։
C—ձեռ. № 8108, թերթ 108բ—110ա։
D—ձեռ. № 5936, թերթ 267բ—268բ։
E—ձեռ. № 7888, թերթ 236ա—237բ։
F—ձեռ. № 671, թերթ 8բ—10ա (Վիեննա). տե՛ս «Հանդէս ամսօրեայ» 1910, № 12, էջ 376—377։

Խորագիր

A Ողբ Աստուածածնին։ B Տաղ զանձիս։ C տե՛ս վերևում: D Տաղ Աւագ Ուրբաթին ասա։ E Տաղ ի տէր Ներսէ[սէ]։ F Ողբ (տպագրում՝ Տաղ Աւագ Ուրբաթի)։

Բնագիր

1 E Աստուածածին։ CD սըրբուհի։ E սրբուհին։
2 CD տիրուհի։
4 E արտասուէր։
5 BD աղէտի։
6 BC Զքանն։
7 AEF մըսեղի փխ կենդանի։
8 ACF Յողբ։ E կոծս։
9 A անձկալի։ D անկձկալի։

Իմ միածին բաղձալի,
Ընդէ՞ր կաս մերկ ի խաչի
Եւ բեւեռեալ ի փայտի։

Սիրտըս խոցեալ կըսկըծի,
Աղիք ծնողիս գալարի,
Զքեզ տեսանեմ ծարաւի
Արբեալ քացախ եւ լեղի։

Եղուկ է մայրըս կուսի.
Զինչ որ կամիմ չկատարի.
Ո՞վ տայր ինձ ջուր ըմպելի
Արբուցանել զիմ որդի։

Ո՛վ հոլոնեալ քահանայք,
Եւ չարագործ պաշտաւնեայք,
Պիղատոսի չար զինուորք,
Դասքըն հրէից սպասաւորք,

Ընդ ո՞ր մեղաց արարիք,
Զայս փոխարէն հատուցէք,
Զկողըն տիգաւ խոցեցիք,
Զբեւեռսն ի ձեռսըն հարիք։

Յեգիպտոսէ զձեզ փըրկեաց,

---

11 D խաչին։
12 E փա փխ փայտի։
13 B կսկծի։ D կըսկծի։
14 A ծնօղիս։ CD ծնաւղի ։
16 E զլեղի։
17 DF մօրըս։
19 E տայ։ AEF յամանի փխ ըմպելի։ D ըմբելի։
21 F հոլանեալ։
22 BC չարասէր։ D պաշտաւնայք։ F պաշտօնեայք։
23 AEF զինուորք։
24 ABCD Դասըն փխ Դասքըն։ E Դասն։
25 ABCEF արարէք։
26 F Զայդ։
27 ACDE խոցեցէք։ B Զբեւեռսն ի ձեռսն հարէք փխ տողի։
28 D Զբեւեռն։ D ձեռըն։ C հարէք։ B Զկողըն տիգաւըն խոցէք փխ տողի։
29 C չիք 29—40։

Զծովըն Կարմիր պատառեաց,
Ըզփարաւոնն ընկըղմեաց,
Զձեզ ի Նմանէ ազատեաց։

Զեզ հաց յերկնից պարգեւեաց,
Մանանայիւ կերակրեաց,
Ջուր ի վիմէն ձեզ բըղխեաց
Երկոտասան վըտակաց։

Զի՞նչ գործեցիք, անաւրէնք,
Զար ընդ բարւոյ փոխարէն,
Փարիսեցիք եւ դըպիրք
Եւ քահանայք չար ժըպիրհք։

---

31 B Եւ զփարաւոն։ DEF Ըզփառաւոն։ E ընկղմեաց։
32 E Նըմանէ։
35 F վիմէ։ AD բըխեաց։
36 B Երկոյտասան։
37 B քահանայք փխ անաւրէնք։ A անաւրէն։ D անօրէնք։ F անօրէն։
38 ABE բարոյ։ D բարո։
39 BD Սադուկեցիք փխ Փարիսեցիք։ E Փարիսեցից։ D դըպիրրք։
40 B Եւ դատաւորք անաւրէնք փխ տողի։ D Եւ դատաւորք չարք եւ լիրբք փխ տողի։ E ժըպիրքհք։

23—1024

Փ Ո Խ

Ո՜վ Սիմէոն ծերունի,
Ահա բան քո կատարի,
Սիրտըս սըրով խոցոտի,
Աղիք ծնողիս գալարի:

Աչացըս լոյս իմ որդի,
Մեծ մըխիթար իմ սըրտի,
Կուսի կաթամբ սընուցի
Եւ մաւր գըթով գըգուեցի.

Թագաւորել յուսայի
Ըստ աւետեացն, որ առի,
Արդ տեսանեմ ի խաչի,
Եւ մաւրս աղիք խարշատի:

Թող արեգակն խաւարի,
Եւ լոյս լուսնին նըւաղի,

Խորագիր A *Փոխէ զձայն ողբիս:* BEF **անխորագիր:** C *Յորդորակ է այս Տիրամաւրն Աստուածածնի:* D *Փոխէ:*

41 D *ծերոնի:*
42 B *Ահայ:*
43 A *սիրով:* BF *սրով:* E *սըրւով:*
44 F *'ի աղիք:* A *ծնօղիս:* CD *ծնաւղիս:* E *ծնողիս աղիքս:* F *ծընողիս:* D *կատարի* **փխ** *գալարի:*
45 E *Աչացս:*
46 BE *մխիթար:* AC *սրտի:*
48 F *մօր:* C *գրկաւըս բարձի* **փխ** *գըթով գըգուեցի:* D *գըթով գըթով:* E *գըգւեցի:*
49 B *մընայի* **փխ** *յուսայի:*
51 F *խաչին:*
52 AF *մօրս:* E *մաւր աղիքս:* AF *խորովի* **փխ** *խարշատի:*
54 B *Եւ եւ:* BE *լուսին:* A *նուաղի:*

Երկիր հիմամբ շարժեսցի,
Վէմք ի վիմաց պատառին:

Ողորմեցէք գերելոյս,
Աշխարեցէք զեղկելիս,
Վա՜յ ասացէք ծընողիս,
Խաչեալ իմ Աստուածորդիս:

Պատասխանեաց Յիսուսի
Աստուածամաւրն եւ Կուսի,
Անապական ծընողի,
Մաքուր եւ սուրբ տաճարի.

— Դու իմ խորան սըրբութեան
Եւ առագաստ մաքրութեան,
Դու իմ տաճար բնակութեան
Անճառ Բանիս մարդկութեան.

Դու մի՛ տըրտմիր, բերկրալի,
Զքեզ ոչ թողից յաշխարհի,
Արդ, Յովհաննէս քեզ որդի,
Իմ աշակերտ սիրելի:

---

55 F *հիմամբք:* A *սարսեսցի* **փխ** *շարժեսցի:* D *թող շարժի* **փխ** *շարժեսցի:* F *սասանի* **փխ** *շարժեսցի:*
56 CD *վիմէդ* **փխ** *վիմաց:* ABDEF *պատառի:*
57 D **չիք** *57—84:*
58 C *Աշխատեցէք:* F *'ի աշխարեցէք:*
59 A *ծընօղիս:* BC *Անմխիթար (C Անմըխիթար) ծընողի (C ծընաւղիս)* **փխ տողի:**
60 B *զիմ:*
62 A *Աստուածամօրն:* C *Աստուածամաւր:* F *Աստուածամօր:* F *իւր* **փխ** *եւ:*
63 AC *ծընաւղի:* E *ծընօղի:*
64 C *Սուրբ եւ մաքուր:*
65 AE *սրբութեան:*
66 BC *Դու իմ տաճար բնակութեան* **փխ տողի:**
67 BC *Դու առագաստ մաքրութեան* **փխ տողի:**
68 A *բանի մարթկութեան:*
69 AC *տրտմիր:*
70 B *ի մարմնի* **փխ** *յաշխարհի:*
71 AE *Յոհանէս:* BC *Յոհաննէս:*
72 B **չիք** *սիրելի:*

Վասն այնորիկ ես իջի,
Որ մեծ խորհուրդ կատարի,
Մահուամբ խաչիս սոսկալի
Յանցանք նախնոյն քաւեսցի։

Ով որ խաչիս հետեւի,
Պաշտել ըզսա յաւժարի,
Յիմ գալըստեանն երկրորդի
Նա ընդ աջմէ իմ դասի.

Փառաց լիցի արժանի
Եւ արդարոցն երամի,
Փառաւորել զիս ընդ Հաւր
Եւ ընդ Հոգւոյն ճըշմարտի։

---

73 BCE այսորիկ։
75 A Մահւամբ։ E Մահմամբ։ B խաչի։
76 BE ջընջեսցի փխ քաւեսցի։
77 C չիք 77—84։ B հետեւեսի։
78 E զսա։ F յօժարի։
79 E իմ։ B յերկրի փխ երկրորդի։
81 BE չիք 81—84։
83 A Հօր։
84 A Հոգոյն ճշմարտի։

69

ՃԺԴ. ՏԱՂ ԾԱՂԿԱԶԱՐԴԻՆ

Խորհուրդ հայրենի աւանդ,
Աւանդ նոյնազոյ արփին,
Արփւոյն նախատես դիտին
Սէր ոսկեփողոյն վառեալ։

Վառեալ հոգեհոս հընչիւն
Խիտ անտառապատ մայրեաց,
Ձայն քաղցրանըւագս առնէր
Տաւիղս որոտման թընդիւն։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 196ա—197ա։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 123ա—124ա։
C—ձեռ. № 79, թերթ 350բ—351ա (Փարիզ)։
D—ձեռ. № 80, թերթ 132բ—133բ (Փարիզ)։
E—ձեռ. № 2061, թերթ 112ա—113բ։
F—ձեռ. № 2541, թերթ 225ա—227ա։

Խորագիր

A Այլ տաղ Գալստեան Տեառն յաւանակաւ յԵրուսաղէմ, Ծաղկազարդին։ B Այլ տաղ Գալըստեան Տեառն, Ծաղկազարդին։ C Այլ տաղ Գալըստեան։ D Տաղ Գալստեան Տեառն յԵրուսաղէմ, Ծաղկազարդին։ E Տաղ Գալստեանն Տեառն յԵրուսաղէմ, յաւր Արմաւեննեաց։ F տե՛ս վերևում:

Բնագիր

2 CE արփոյն։
3 ACDEF Արփոյն։
4 AB ոսկէփողոյն։ EF ոսկէփողեան։
5 AB հոգէհոս։ F ոսկէհոս փխ հոգեհոս։ C հնչիւն։
6 C անդառապատ։
7 C քաղցայնուագս։ EF քաղցրանուագս։ F մայրեաց առնէր։
8 ABD ցընդիւն։ C ցնդիւն։

Վազս երագընթաց գոյիւք
Լերանց հովանեաւ բարձանց,
Հրափայլ երփնասուր հովտի
Բըլուր կընդըրկի դիմաց։

Տարփող աւետեաց հընչիւն
Բարբառ սրովբէեան դասուց,
Առ քեզ, սուրբ Սիոն դըշխոյ,
Պար թեւասքաւղեալ խըմբից։

Ցընծա՛ ծաղկազարդ զարմաւք
Ի գոյն շուշանի պըճնեալ,
Հարսնարան վեհին հրաշից
Թագ արքայ եկեալ փեսայ։

Հանգոյն քառակերպ աւդոյն
Կառս յաւանակի նըստեալ,
Սաւառնատարած թեւաւք
Հրաձորձ տարածեալ ցընդմամբ։

Դիմեալ յեդեմեան ղիտէն
Ճեմ հարաւային գոլով,

---

9 EF *գայիւք*։
11 C **չիք** *11—14*։ EF *11—14*-**րդ տողերը 16-րդ տողից հետո:** BD *Հրազարդ*։ D *երփնազաւր*։ EF *Հրաշազարդ ծաղկազարդ հովտից* **փխ տողի:**
12 EF *դիմից*։
14 AE *սրոբէեան*։ DF *սրովբէականս*։
15 EF *15—16*-**րդ տողերը 11-րդ տողից առաջ:** AE *Սիովն*։ C *դըժխոյ*։
16 AD *թեւասքողեալ*։ F *թեւասքաւղ*։ C *խմբից*։ EF *խըմբիցն*։
17 C **չիք** *17—18*։ AD *Ցընծայ*։ EF *զարմիւք*։
19 CEF *վերին* **փխ** *վեհին*։ E *հրաշիւք*։ F *հրաշիւքն*։
20 E *արքա*։ D *փառաւք* **փխ** *փեսայ*։ E *փեսա*։
21 EF *Հանկոյն*։
22 E *Ի կառըս*։ F *Ի կառս*։ C *նստեալ*։
23 C **չիք** *23—28*։ F *Սաւառնայտարած*։
24 ABD *Հրաշձորձ*։ E *Հնաձորձ*։ F *Հնայձորձ*։ EF *ցընդիւ*։
25 D *Դիտեալ* **փխ** *Դիմեալ*։
26 F *Ճեմեալ*։

Ժողով յոգնահոյլ խըմբից
Խիտ առ խիտ դիմիւ ելեալ։

Ջոստս արմաւեննեաց հատեալ,
Տերեւ ձիթենեաց ընծայս
Այն նորոգողին հընոյն,
Այն թագաւորին նըւէրս։

Աստ եբրայեցւոց մանկունքն
Ջերգըս սրովբէիցն առեալ,
Հեթանոսական դասուցն
Տաւնակից վեհիցն եղեալ։

ՓՈԽ

Յայս նոր աւետեաց աւուրս
Երկիրս պանծացեալ բերկրի,
Ծով գարնանաշարժ ալեաւք.
Ծով երկնատարած ծըփի։

Դաշտ կարմրավարդից վառեալ
Կանաչ սաղարթից թերթից,

---

27 EF *ժողովք*։ AE *յոքնահոյլ*։ B *յոքնայհոյլ*։ E *խըմբիցն*։ F *խըմից*։
28 F *Խիտ առ խիդ*։ EF *դիմի*։
29 DE *Ջոստ*։ EF *արմաւենոյ*։
30 CF *ընծայ*։
31 C **չիք** *31—32*։ EF *թագաւորին մեծի* **փխ** *նորոգողին հընոյն*։
32 E *նորոգողին* **փխ** *թագաւորին*։ E *նուէրս*։ F *նըւէր*։
33 EF **լուսանցքում՝** *Փ[ոխ]*։ C *եբրայեցոյց*։ DEF *եբրայեցոց*։
34 C *Ջերգս*։ A *սրոբէիցն*։ C *սրոբեիցն*։ EF *քրովբէիցն*։
35 B *դասուց*։
խորագիր ABCD *Փ[ոխ]*։ EF **անխորագիր:**
37 EF *մեծ* **փխ** *նոր*։
38 C *բերկի*։
39 F *գարնանայշարժ*։
40 BF *երկնայտարած*։ C *ծփի*։
41 C *կարմավարդից*։ EF *կարմիր վարդով* **փխ** *կարմրավարդից*։
42 BCE *Կանաչ*։ E *սաղարթեալ*։ F *Կանաչայսաղարթեալ* **փխ** *Կանաչ սաղարթից*։

Հընչիւն նըւագի բարբառ.
Ովսաննա՜, ալրհնեալ, որ գաս։

Զսա նահապետաց տեսեալ,
Պետ իշխանական եկեալ,
Սա նախագուշակ դաւթեան
Յաւէտազըւարճ լերանց։

Սա Զաքարիաս քարոզ
Թագաւոր ի նոյն եկեալ,
Նոյն ալրհներգութիւն միշտ Հաւր
Նոյն համագոյեան Բանին։

Յաւէտ էութեան Հոգւոյն,
Երրեակ միութեան միոյն
Սմա միշտ երգեսցուք ըզփառս
Այժմ եւ յաւիտեանս, ամէն։

---

43 E *Նուագի։*
44 CF *Ովսաննայ։* F *եկեալ* փխ *որ գաս։*
45 B *Զսայ։* E *Սա։* F *Սայ։*
47 F *Սայ։* EF *Դաւթի։*
48 A *Աւետազըւարճ։* BCD *Աւետազուարճ։* EF *Յաւէտազուարճ ձայնիւ* փխ տողի:
49 BF *Սայ։* B *Զաքարիայ։* EF *Զաքարիային։*
50 EF *Երրեակ միակի միոյ* (E *միա*) փխ տողի:
51 F *Նոր* փխ *Նոյն։*
52 A *համագոյէն։* C *համայգոյ եին։* D *Բանի։*
53 CF *Հոգոյն։*
54 EF չիք *54—55։*
55 A *Սըմա։* C *զփառս։*

ՃԺԴա. ՏԱՂ ԾԱՂԿԱԶԱՐԴԻՆ, Ի ՆԵՐՍԷՍ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԷ ԿԼԱՅԵՑՈՅ

Ոստս արմաւենեաց հատեալ,
Տերեւ ձիթենեաց առեալ,
Այն նորոգողին բերեալ,
Թագաւորին ընծայեալ։

Աստ եբրայեցւոց մանկունքն
Զերգըս սրովբէից առեալ,
Հեթանոսական դասուքն
Տաւնակից վերնոցն եղեալ։

Յայս նոր աւետեաց աւուրս
Երկիրս պանծացեալ բերկրի,
Ծով գարնանաշարժ ալեաւք,
Ծով երկնատարած ծըփի։

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 2672, թերթ 128ա։*
B—*ձեռ. № 473, թերթ 124ա։*

Խորագիր

A տե՛ս վերևում: B *Տաղ և մեղեդի անոյշ, հասկացողի։*

Բնագիր

1 B չիք *1—4։*
2 A *Տէրեւ։*
3 A *նորոգաւղին։*
5 A *եբրայեցոց։* B *մանկունք։*
6 B *սրովէից։*
7 B *դասուց։*
8 B *եղեալ վեհից* փխ *վերնոցն եղեալ։*
12 B *Ծիծաղածաւալ ծըփի։*

Դաշտ կարմիր վարդով վառեալ,
Կանաչ սաղարթիւք թերթեալ
Շրնչիւն նըւագի բարբառ.
Ովսաննա՜, աւրհնեալ, որ գաս։

Ջաս նահապետաց տեսեալ,
Պետ իշխանական եկեալ,
Սա նախագուշակ Դաւթի
Յաւէտազըւարճ լերանց։

Սա Զաքարիայն քարոզ,
Թագաւոր քո հեզ եկեալ.
Նոյն աւրհներգութիւն միշտ Հաւր,
Նոյն եւ համագոյ Հոգւոյն։

---

13 A*Դաշտք։* A *վարդեօք։*
14 B *սաղարթ թերթիւ։*
15 A *Հընչիւ։* A *առեալ* փխ *բարբառ։*
16 A *եկեալ* փխ *որ գաս։*
17 A *Զսայ։*
19 A 19—20-րդ տողերի փոխարեն՝
Սայ նախ Դաւթի գուշակեալ,
Լերինք բարձունք զուարճացեալ։
21 A *Զաքարիաս քարոզեալ* փխ տողի։
22 B *Երրեակ միակի միոյն* փխ տողի։
23 A 23—24-րդ տողերի փոխարեն՝
Նոյն Երրորդութեան եւ մի
Փա՜ռք ի յաւիտեանս, ամէն։

70

ՃԺԵ. Ի ՍՈՒՐԲ ԿԱՅԵՆ ՀՌԻՓՍԻՄԷ

Հանճարեղ շնորհալիդ ընտրեալ է,
Յարքայից հըզօրաց զարմէ է,
Մեզ պարգեւ ի տանէն Լատինէ.
Հրեշտակ հրաշագեղ Հռիփսիմէ։

Ռահահորդ ուղեւոր երկնընթաց,
Օրինաց երկնայնոցն խորագգաց.
Ուրացեալ զանձն եւ զփառս հայրենեաց.
Հրեշտակ հրաշագեղ Հռիփսիմէ։

Իմաստուն սուրբ կուսան գերյարգոյ,
Հրով Բանին ի յերկիր արկելոյ
Վառեցեր ըզլապտեր հաւատոյ.
Հրեշտակ հրաշագեղ Հռիփսիմէ։

Փեսային Քրիստոսի մարմնացեալ,
Անապակ կուսութեամբ հարսնացեալ,
Յառագաստ անմատոյց բազմեցեալ.
Հրեշտակ հրաշագեղ Հռիփսիմէ։

Սիրասնունդ սիրամարգ սըխրալի,
Նըրբափայլ ոսկէթել տարփալի
Ծոպասակ իւղագլուխ ցանկալի.
Հրեշտակ հրաշագեղ Հռիփսիմէ։

Աղբյուր
Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 474—475։*
Ծայրակապ՝ *1. Հռիփսիմէ (տների սկզբնատառեր)։*
2. Յօհաննէս (տների երկրորդ տողերի սկզբնատառեր)։

Իսկաճեմ աղաւնի օդապար,
Նոր Նոյեան տապանն է քոյդ դադար,
Օձասպան արագիլ դու արդար.
Հրեշտակ հրաշագեղ Հռիփսիմէ։

Մրտաւոր մարտիրոս մրցական,
Էական Բանին Հօր զօրութեան,
Լիակոխ քաջութեամբ ըղհընձան.
Հրեշտակ հրաշագեղ Հռիփսիմէ։

Է գումեղ թաթաւեալ ի բոսոր,
Սաղարթուն կարմրորակ իբր խընձոր,
Հարսն ազնիւ դու արեամբ քօղաւոր.
Հրեշտակ հրաշագեղ Հռիփսիմէ։

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՑԱՆԿԵՐ

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1

Ա. ՆՈՐ ԵՐԿԻՆՔ ՅԵՐԿՐԻ... *(էջ 3)*

Հրատարակված է.

ա. **Ներսես Շնորհալի,** *Բանք չափաւ, էջ 366։*

Բոլոր աղբյուրներում Ներսես կաթողիկոսի անունով է։ Ներսեսը հիշված է նաև ծայրակապում։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով, ընդ որում, անզույգ տողերը 10 վանկանի են, զույգ տողերը՝ 5։ Անհանգ է։ Բնագրի համար օգտագործված աղբյուրներից երկուսում (A, B) *տաղն ամբողջական է, իսկ* C-*ն և* D-*ն ունեն լոկ 1—12-րդ և 45—46-րդ տողերը։* A *ձեռագրում պահպանված է բանաստեղծության նաև մեկ այլ ընդօրինակություն (թերթ 54աբ), որն իր ծավալով ու բովանդակությամբ նմանվում է* CD-*ին. հետաքրքրականն այն է, որ հիշյալ միավորը հատկացված է ոչ թե Ավետյաց, այլ Ծննդյան տոնին (է օրվան). պիտի ենթադրել, որ տաղի համառոտումը ոչ թե պատահականության արդյունք է, այլ կատարված է որոշակի նպատակով։*

Տաղի ամբողջական օրինակն ունի **Իմանալի սերովբէ...** *փոխը, իսկ համառոտ տարբերակը կա՛մ առանց փոխի է (օրինակ* D-*ում), կա՛մ կից ունի տարբեր միավորներ. օրինակ՝* A-*ն ունի* **Ցրնծա դու շուշան...** *փոխը, իսկ* C-*ն՝* **Աւր է աւետեաց...**։

Բ. ԻՄԱՆԱԼԻ ՍԵՐՈՎԲԷ... *(էջ 6)*

Հրատարակված է.

ա. **Ա. Տեկանց,** *Հայերգ, էջ 7։*

բ. *«Հանդէս ամսօրեայ», Վիեննա, 1947, № 1, էջ 46—49 (հրատ.՝ Ն. Ակինյան)։*

գ. *«Էջմիածին», 1967, Դ, էջ 30 (հրատ.՝ Արսեն վրդ. Բերբերյան)։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից և ներկայանում է գերազանցապես իբրև փոխ։ Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով. կազմված է 7 վանկանի տողերից. հանգավորված է զույգ տողերով, երբեմն՝ նաև տներով (7-րդ և 9-րդ տներ)։ A *օրինակի յուրաքանչյուր տան վերջին տողը կրկնված է, իսկ* C-*ն չորրորդ տան վերջում այդ մասին ունի համապատասխան նշում (տե՛ս բնագրի տողատակային տարընթերցումները)։ Հետաքրքրական է, որ նշված օրինակի չորրորդ տունը (սկ.՝* **Մայր կենդանեացըն...**) *ունի կարմիր սկզբնատառ։ Ձեռագրերում հաճախ այդ տողից սկսվող հատվածը ներկայանում է իբրև ուրույն միավոր. այդպես են, օրինակ,* D-*ն և Ա. Տեկանցի հրատարակածը. վերջինս ունի* **Տաղ անուշ և լաւ** *խորագիրը և «Մեծին Թորոսի» ծայրակապը, որով Թորոսը թյուրիմացաբար համարվել է տվյալ միավորի հեղինակը։*

Ձեռագրերում բանաստեղծությունը ներկայանում է գերազանցապես իբրև փոխ, իսկ երբեմն՝ իբրև տաղ։ A և B օրինակները փոխ են ու կից Նոր երկինք յերկրի... տաղին, իսկ D-ն (նույնպես փոխ)՝ Աստուածածին մայր լուսոյ... տաղին։ C օրինակը տաղ է և ներկայանում է Աստվածածնի վերափոխմանը հատկացված մի գանձի (սկ.՝ Սատանաբնեալ...) տարնթեր։

Ն. Ակինյանին հայտնի է եղել սույն փոխի ու կից գտնվող տաղի A օրինակը, բայց ընդօրինակությունը ձեռքի տակ չունենալով, հրատարակել է Վիեննայի № 663 ձեռագրում (E օրինակ) գտնվող փոխի ամբողջական բնագիրը, որի երկրորդ մասը (սկ.՝ Մայր կենդանեացըն...) նա համեմատել է Հր. Աճառյանի ընդօրինակած՝ Թավրիզի № 43 ձեռագրում գտնվող օրինակի հետ (էջ 349ա)։ Մեր կազմած քննական բնագրում օգտագործել ենք Ն. Ակինյանի ներկայացրած տարբերակը, առանց հաշվի առնելու բնագրում իր կատարած շտկումները և միջամտությունները։ Փոխն ամբողջությամբ հրատարակված է նաև «Էջմիածին» ամսագրում, սակայն անկախ համապատասխան տաղից և իբրև ուրույն միավոր, ընդ որում, վերջին երկու տողերը (սկ.՝ Դու շուշան ծաղիկ...) մեկ այլ բանաստեղծության սկիզբ են ու սխալմամբ են կցված վերոհիշյալ տաղին (տե՛ս Արսեն վրդ. Բերբերյան, Ս. Ներսես Շնորհալու անտիպ տաղերը, «Էջմիածին», 1967, Դ, էջ 30)։

Խնդրո առարկա փոխի և կից ներկայացող տաղի ծայրակապային շղթան կազմում է մեկ ամբողջական նախադասություն՝ «Ներսէսի գովեստ Աստվածածնի ի խնդրո Մեծին Թորոսի ե», որտեղ հիշվող Թորոսը, ինչպես իրավացիորեն նկատել է տալիս Ն. Ակինյանը, պիտի լինի Կիլիկիայի իշխան Լևոնի որդի Թորոսը։ Հայտնի է, որ Լամբրոնի տեր Օշին իշխանի և Թորոսի միջև ծագած գժտությունը հարթելու նպատակով Ներսես Շնորհալին անձամբ ուղևորվել է նրանց մոտ. անհավանական չէ, ուրեմն, որ տվյալ բանաստեղծությունը գրված լինի հենց Թորոս Բ իշխանի խնդրանքով, որը կոչվել է Մեծն Թորոս և հայտնի է եղել նաև իր բարեպաշտությամբ ու իբրև «շինող եկեղեցեաց և վանորէից» (տե՛ս Ղ. Ալիշան, Շնորհալի և պարագայ իւր, էջ 316)։

2

Գ. ՆՈՐ ԾԱՂԻԿ ՑՈՒՑԱՒ... (էջ 9)

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Գրեթե բոլոր աղբյուրներում պահպանված է Ներսես կաթողիկոսի անունով։ Ներսեսը հիշված է նաև ծայրակապում։ Բնագիրը ներկայացված է եռատող տներով. առաջին տողը 13—14 վանկանի է, երկրորդ տողը՝ 6 վանկանի, երրորդ տողը՝ 8 վանկանի։ Բանաստեղծական չափը անկայուն է. անհանգ է, բայց մերթ (հատկապես տների երկրորդ և երրորդ տողերում) նկատվում է հանգի առկայություն։ Մեր օգտագործած աղբյուրներում տաղը կից ունի Այսաւր ցընծութիւն... փոխը, բացառությամբ C-ի, որը պահպանված է թերի ու զուրկ համապատասխան փոխից։

Դ. ԱՅՍԱՒՐ ՑԸՆԾՈՒԹԻՒՆ... (էջ 11)

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Մեզ հայտնի բոլոր աղբյուրներում ներկայանում է իբրև փոխ։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով, անզույգ տողերը 9 վանկանի են, զույգ տողերը՝ 12 վանկանի, իսկ 8, 9 և 10-րդ տներում՝ ընդհակառակը։ Նկատելի են բանաստեղծական չափի մասնակի խախտումներ. անհանգ է։ Մեր օգտագործած օրինակները կից են Նոր ծաղիկ ցուցաւ... տաղին։ Բանաստեղծությունն առկա է նաև № 231 (Երուսաղեմ, թերթ 387բ) ձեռագրում, որտեղ կից է Փողելով փողէր սրովբէն... տաղին (նվիրված՝ Ծննդյան տոնին)։

3

Ե. ԱՅՍԱՒՐ ԱՒԵՏԵԱՑ ԳԱԲՐԻԵԼԻ... (էջ 13)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 369—370։

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից՝ № 231 (Երուսաղեմ, թերթ 367բ՝ նվիրված Ծննդյան տոնի Բ օրվան), Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 134ա—136ա), Cod. Arm. 52 (Լվով, թերթ 24ա)։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով, որոնցից յուրաքանչյուրն սկսվում է Այսաւր-ով։ Այդ տողերը 10 վանկանի են, մինչ զույգ տողերը՝ 8 վանկանի (9—18-րդ տողերում բանաստեղծական չափը խախտված է)։ Անհանգ է։ Մեր օգտագործած աղբյուրներում, նաև Լվովի ձեռագրում տաղը կից ունի Նոր ծաղիկ բըղխէ... փոխը։ Երուսաղեմի օրինակն ունի Երգ նոր աւետեաց բարբառ... փոխը, իսկ Տյուբինգենի ձեռագրինը առանց փոխի է և խորագրում պահպանել է հեղինակի անունը՝ Ներսես Շնորհալի։

Զ. ՆՈՐ ԾԱՂԻԿ ԲԸՂԽԷ... (էջ 15)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 370—371։

բ. Ա. Տեկանց, Հայերգ, էջ 1—2։

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Հետագայի ընդօրինակություններում գերազանցապես տաղ է։ Այդպես է ներկայացված նաև Ա. Տեկանցի հրատարակածը։ Բանաստեղծությունը չի տնատված. 12 վանկանի տողեր են (3-րդ տողը 14 վանկ է)։ Անհանգ է։ Մեր օգտագործած աղբյուրներում փոխ է ու կից՝ Այսաւր աւետեաց Գաբրիելի... տաղին, բացառությամբ F-ի. վերջինս տաղ է և կից ունի փոխ՝ Անմահից արփայն...։ D օրինակը տաղից չի անջատված, բայց ունի ընդգծված սկզբնատառ և ստորին լուսանցքում «Արևագալին յորդորակին ձայն է» նշումը, որով ակներև է դառնում հիշյալ միավորի իբրև փոխ ներկայացված լինելու փաստը։ № 231 (Երուսաղեմ, թերթ [369]) ձեռագրում այն դարձյալ փոխ է, բայց կից է Ողջոյն սիրալիր... միավորին։

4

Է. ԱՅՍԱՒՐ Ի ՍԿԶԲԱՆ... (էջ 17)

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հայտնի է նաև այլ աղբյուրներից ու հատկացված է Ծննդյան տոնի տարբեր օրերի, օրինակ, ձեռ. № 8251 (թերթ 33բ, Ծննդյան Դ օրվան), 231 (Երուսաղեմ, թերթ 377բ, Ծննդյան Դ օրվան), Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 139բ—140բ, Ծննդյան Բ

օրվան), Cod. Arm. 52 (Լվով, թերթ 29ա, Ծննդյան Ա օրվա երեկոյին)։ Ներսես կաթողիկոսի անունը պահպանել են A և D, ինչպես նաև Լվովի օրինակները։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով, որոնցից յուրաքանչյուրն սկսվում է Այսաւր-ով։ Կազմված է 13 վանկանի տողերից։ Անհանգ է։ Մեր օգտագործած օրինակները (բացառությամբ E-ի) ունեն Նոցին համաձայնեալ... փոխը։ E-ն ունի Մայր Աստուծոյ Մարիամ... փոխը։ № 8251 ձեռագրում տաղն առանց փոխի է, իսկ Երուսաղեմի օրինակը կից ունի Իսկ դու ընդէ՞ր ես... միավորը։

Ը. ՆՈՑԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԵԱԼ... *(էջ 19)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Առկա է նաև № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն) ձեռագրում։ Բնագիրը չի տնատված։ 10—11 վանկանի տողեր են։ Անհանգ է։ Որպես կանոն կից է Այսաւր ի սկզբան... տաղին։ C օրինակն անխորագիր է, բայց լուսանցքում ունի փոխի նշան (։), իսկ D-ն տաղից չի անջատված։

5

Թ. ՆՈՐ ԵԴԵՄ ԲԱՆԱՒՈՐ... *(էջ 20)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 371—372։*

բ. «Սիոն», *1867, № 1, էջ 14։*

գ. Ա. Տեկանց, *Հայերգ, էջ 6։*

դ. «Սիոն», *1949, № 3, էջ 63 (հրատ.՝ Ն. Ծովական)։*

Հայտնի է և այլ ձեռագրերից։ Հատկացված է Ծննդյան տոնի տարբեր օրերի (գերազանցապես Բ օրվան)։ Հանդիպում է նաև իբրև Ավետյաց տաղ, դարձյալ ըստ օրերի։ Ի տարբերություն Ծննդյան տոնի, Ավետումը օրերի չի բաժանվում, և եկեղեցին այն տոնում է որոշակի օր՝ ապրիլ 7-ին։ Հնում, սակայն, այդ երկու տոները սերտորեն առնչվել են միմյանց. օրինակ, Աստվածահայտնության Ճրագալույցի օրը նվիրված է եղել Ավետմանը. վերջինիս մասին հիշատակվում է հատկապես Ծննդյան չորրորդ օրը, որովհետև, ըստ ավանդության, Աստվածածնի ավետումը տեղի է ունեցել չորեքշաբթի մի օր (տե՛ս Գ. Ավետիքյան, Բացատրութիւն շարականաց, Վենետիկ, 1814, էջ 26—27։ Նաև՝ Մ. Օրմանյան, Ծիսական բառարան, Անթիլիաս, 1957, էջ 14)։ Այսպիսով, տվյալ տաղի խորագրում Ավետյաց տոնի մասին եղած հիշատակությունը ամենևին չի խանգարում, որպեսզի տվյալ միավորը համարվի Ծննդյան տաղ։ Բանաստեղծությունը հաճախ ներկայանում է Ներսես կաթողիկոսի անունով, որն առկա է նաև ծայրակապում։

Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով. կազմված է 8 (անզույգ տողերը) և 10 (զույգ տողերը) վանկանի տողերից, անհանգ է։ Մեր օգտագործած աղբյուրներում տաղն ունի Մայր Աստուծոյ Մարիամ... փոխը, բացառությամբ E-ի և 1830 ու 1882 թթ. հրատարակությունների (ա և գ), որոնք վերջից թերի են և փոխ չունեն։ 1867 թ. հրատարակությունը (բ) ամբողջական է, նվիրված է Ծննդյան տոնի ութերորդ

օրվան. հրատարակիչը չի նշում՝ տվյալ օրինակը ձեռագրում փոխ ունի՞, թե ոչ։ Հայկազյան բառարանում այդ բացակայող հատվածի օղամանուած, ռակերտեա *բառերի բացատրության համար օգտագործված են քաղվածներ հենց հիշյալ միավորից. նշանակում է, բառարանագիրներին ևս հայտնի է տաղի ամբողջական օրինակը։ Բնագրի համար օգտագործված 1949 թ. հրատարակությունը նույնպես լրիվ է (F), բայց առանց փոխի։*

Ժ. ՄԱՅՐ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՄԱՐԻԱՄ... *(էջ 22)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 367—368։*

բ. P. Vetter, Nerses Schnorhali's Kirchenlieder, „Theol. Quartalschrift", Ravensburg (Tübingen), LXXXI (1899), Heft 1, p. 89—111 *(տե՛ս «ՀԱ», 1899, № 1, էջ 27—28)։*

Սովորաբար փոխ է. հանդիպում է նաև որպես Ավետյաց կամ Ծննդյան տաղ, օրինակ՝ տպագրում և № 9053 ձեռագրում (թերթ 19ա)։ Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով. կազմված է 7 վանկանի տողերից, հանգավորված է ըստ տների։ Բնագրի համար օգտագործված ձեռագրերում կից է Նոր եդեմ բանաւոր... *տաղին։ D-ում յուրաքանչյուր տան վերջում կա նշում տողը կրկնելու մասին (տե՛ս տողատակի տարընթերցումների համապատասխան բացատրությունը)։*

6

ԺԱ. ԱՆՃԱՌ Է ԽՈՐՀՈՒՐԴ... *(էջ 25)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Տաղն առկա է նաև № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 138ա—139բ) և № 231 (Երուսաղեմ, թերթ 379ա) ձեռագրերում։ Տյուբինգենի օրինակը հատկացված է Ծննդյան առաջին օրվան (երեկոյին), իսկ Երուսաղեմի օրինակը՝ Ծննդյան հինգերորդ օրվան։ Ներսես կաթողիկոսի անունը պահպանված է A-ի խորագրում։

Բնագիրը չի տնատված. կազմված է 10 վանկանի տողերից, անհանգ է։ Բնագրի համար օգտագործված ձեռագրերից երեքում (B, C, D) տաղն առանց փոխի է։ A օրինակը կից ունի Նորահրաշ ծննդեան քո... *փոխը, իսկ Երուսաղեմի օրինակին կից առկա է* Ցընծա դու շուշան... *միավորը։*

7

ԺԲ. ԾԱԳՈՒՄՆ ՅԱՐՓՒՈՅՆ... *(էջ 28)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից՝ № Cod. Arm. *52 (Լվով, թերթ 33բ, Ծննդյան Գ օրվան) և №* Ma *XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 141ա—142ա, Ծննդյան Բ օրվա երեկոյին)։ Հեղինակի անունը պահպանված է A-ի խորագրում* (Ներսիսի Կլայեցւոյ) *և Լվովի օրինակում* (ի Ներսիսէ կաթողիկոսէ)*։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տնե-*

րով. կազմված է 8—9 վանկանի տողերից, բայց բանաստեղծական չափը հաճախ խախտված է. գրված է տների շղթայումով, անհանգ է։ Բոլոր օրինակները կից ունեն **Ծրգ նոր առեալ...** փոխը։

ԺԳ. ԵՐԳ ՆՈՐ ԱԻԵՏԵԱՑ... (էջ 30)

Հրատարակված է.
ա. **Ներսես Շնորհալի**, Բանք չափաւ, էջ 374—375։
բ. **P. Vetter**, Nerses Schnorhali's Kirchenlieder... (տե՛ս «ՀԱ» 1899, № 1, էջ 27—28)։

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից. ներկայանում է և՛ իբրև փոխ, և՛ իբրև տաղ. ծայրակապը հոդում է Ներսեսի անունը։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով. կազմված է 12 վանկանի տողերից, անհանգ է։ ABC-ն, նաև Վիեննայի ու Տյուբինգենի օրինակները ներկայանում են իբրև փոխ ու կից՝ **Ծագումն յարփւոյն...** տաղին։ DEF օրինակները տաղ են։

8

ԺԴ. ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՆՑԸՆ.. (էջ 32)

Հրատարակվում է առաջին անգամ։
Հայտնի է նաև № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 142բ) և № Cod. Arm. 52
(Վիեն, թերթ 34բ) ձեռագրերից։ Հեղինակի անունն առկա է A-ի խորագրում (տեառն Ներսիսի), իսկ միևնույն օրինակի ստորին լուսանցքում (թերթ 28ա) պահպանված է ավելի ամբողջական ձևով՝ **Ներսիսի Կլայեցւոյ ասացեալ**։ Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով. կազմված է 11 վանկանի տողերից (5, 7, 20-րդ տողերը՝ 10 վանկանի), անհանգ է։ Բոլոր օրինակները կից ունեն **Իսկ դու ընդէ՞ր ես խռովեալ...** փոխը։

ԺԵ. ԻՍԿ ԴՈՒ ԸՆԴԷ՞Ր ԵՍ ԽՌՈՎԵԱԼ... (էջ 34)

Հրատարակվում է առաջին անգամ։
Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից, օրինակ՝ № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն), № 231 (Երուսաղեմ, թերթ 377բ)։ Ներկայանում է գերազանցապես իբրև փոխ։ ABCD-ն, ինչպես և Տյուբինգենի ու Վիեննայի օրինակները կից են **Աստուծոյ ողորմութեանցըն...** տաղին, F-ը՝ **Երգ նոր առեալ...**ին, իսկ Երուսաղեմի օրինակը՝ **Այսաւր ի սկզբան...** տաղին։ Միայն E-ն է հանդես գալիս իբրև տաղ։ Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով, իսկ վերջում ունի երկտող մի տուն՝ որպես ավարտ. կազմված է 11—12 վանկանի տողերից. անհանգ է։

9

ԺԶ. ԱՅՍԱՒՐ ԱՒԵՏԵԱՑ ՁԱՅՆ... (էջ 36)

Հրատարակվում է առաջին անգամ։
Հայտնի է նաև № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 144ա—145ա) և № Cod. Arm. 52 (Վիեն, թերթ 36ա) ձեռագրերից։ Վիեննայի օրինակը ևս խորագրում պահպանել է

հեղինակի անունը՝ **ի Ներսիսէ կաթողիկոսէ**։ Բացի այդ, Հայկազյան բառարանում **առեարացուցանեմ** բառի համար օգտագործված է քաղված հիշյալ բանաստեղծությունից ու վերջինս դիտված է իբրև Ներսես Շնորհալու տաղ։ Պետի ենթադրել, որ բառարանագիրներին ևս հայտնի է եղել այդ անունով պահպանված տաղի մի օրինակ։

Բանաստեղծությունը, գրված լինելով տողերի շղթայումով, կարող էր չտնատվել, այսուհանդերձ, գերադասել ենք բնագիրը ներկայացնել քառատող տներով։ Այս առումով հետաքրքրական է, որ A օրինակի յուրաքանչյուր տան վերջին տողն ունի **Այլ ազգ** լուսանցային նշումը, իսկ C օրինակը՝ **Փ[ոխ]**։ Սա ենթադրել է տալիս, որ յուրաքանչյուր քառատողի հետ փոխվել է եղանակը կամ կատարման ձևը։ Տաղը կազմված է 12 կամ 13 վանկանի տողերից։ Մեզ հայտնի աղբյուրներում տաղին կից առկա է **Բարբառ աւետեաց ձայնիւ...** փոխը, բացառությամբ A-ի, որն ունի այլ փոխ՝ **Ողջոյն ընդ քեզ, Մարիամ...**։

ԺԷ. ԲԱՐԲԱՌ ԱՒԵՏԵԱՑ ՁԱՅՆԻՒ... (էջ 39)

Հրատարակված է.
ա. **Ներսես Շնորհալի**, Բանք չափաւ, էջ 365—366։
բ. **P. Vetter**, Nerses Schnorhali's Kirchenlieder... (տե՛ս «ՀԱ», 1899, № 1, էջ 27—28)։

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից, օրինակ՝ № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն), Cod. Arm. 52 (Վիեն, թերթ 36ա), 424 (թերթ 15բ)։ Ձեռագրերի մեծ մասում սույն բանաստեղծությունը փոխ է և կից՝ **Այսաւր աւետեաց ձայն...** տաղին։ № 424 ձեռագրում և տպագրում ներկայանում է իբրև տաղ, ընդ որում, առաջինում նվիրված է Ծննդյան հինգերորդ օրվան, իսկ տպագրում՝ Ավետյաց տոնին։ Ծայրակապը հոդում է հեղինակի անունը. գրված է հայրենի չափով, անհանգ է։ Քննական բնագիրը չի տնատված։

10

ԺԸ. ԼՈՅՍ ՓԱՌԱՑ ԷԻՆ... (էջ 41)

Հրատարակվում է առաջին անգամ։
Հայտնի է նաև № Cod. Arm. 52 (Վիեն, թերթ 38ա) ձեռագրից ու կրկին հատկացված է Ծննդյան տոնի հինգերորդ օրվան։ Այս, ինչպես նաև D օրինակը խորագրերում պահպանել են հեղինակի անունը (**ի Ներսիսէ կաթողիկոսէ**)։ Բացի այդ, որոշ բառերի (նախեղակ, ստորակայ, փառազարդեալ) բացատրության համար Հայկազյան բառարանում բերված են քաղվածներ հենց հիշյալ բանաստեղծությունից, որը ներկայացված է իբրև Ներսես Շնորհալու հեղինակություն. նշանակում է, բառարանը կազմողներին ևս հայտնի է տաղի՝ Ներսես Շնորհալու անունով պահպանված մի օրինակ։

Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով. գրված է ազատ տաղաչափությամբ, ուստի կատարված է իմաստային տողատում, իսկ տնատման համար ելակետ ենք ընդունել տների շղթայումը. անհանգ է։ BCD օրինակները, նաև Վիեննայի օրինակը կից ունեն **Նոր բազուրին...** փոխը։ A-ն ինքն է ներկայանում իբրև փոխ ու կից է **Էին միայնոյ միածին...** տաղին։

ԺԹ. ՆՈՐ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ... *(էջ 43)*

Հրատարակված է.
ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 376—377։*
Սովորաբար ներկայանում է իբրև փոխ, երբեմն նաև իբրև տաղ կամ մեղեդի։
Բնագիրը չի տնատված. կազմված է 14 վանկանի տողերից (առաջին տողը՝ 13 վան-
կանի). անհանգ է։ BCD *օրինակները, նաև Լվովի օրինակը կից են* Լոյս փառաց էին...
տաղին։ A-*ն կից է* Քերովբէից գերագոյն...-*ին, իսկ № 424 ձեռագրում (թերթ 22ա)*
բանաստեղծությունը ներկայանում է իբրև Ծննդյան մեղեդի։

11

Ի. ՏԻՐՈՒՀԻ ՍՈՒՐԲ ԿՈՅՍ... *(էջ 44)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։
Հայտնի է նաև № 231 (Երուսաղեմ, թերթ 383բ), № Ma *XIII 61 (Տյուբինգեն,*
թերթ 147բ) և № Cod. Arm. *52 (Լվով, թերթ 39ա) ձեռագրերից։* D-*ն և Լվովի օրի-*
նակը խորագրում պահպանել են հեղինակի անունը (ի Ներսիսէ կաթողիկոսէ):
Բացի այդ, Հայկազյան բառարանում ճիւսակ *բառի բացատրության համար օգտագործ-*
ված է քաղված խնդրո առարկա տաղից և վերջինս հիշված իբրև Ներսես Շնորհալու
ստեղծագործություն. Նշանակում է, բառարանագիրներին ևս հայտնի է սույն միա-
վորի՝ Ներսես Շնորհալու անունով պահպանված մի օրինակ։
Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով. կազմված է 11 վանկանի տողերից,
անհանգ է։ Տնատման համար նկատի ենք ունեցել նաև ծայրակապի առանձնահատ-
կությունը, որն արտահայտում է այբուբենի տառերը («Տ—Ք»), ընդ որում, յուրա-
քանչյուր տառ կրկնված է մեկընդմեջ տողերում։ Ծայրակապային նման պատկեր է
ներկայացնում Ներսես Շնորհալու նաև մեկ այլ տաղը՝ Անեղ Որդին Հաւր միածին...
(«Ա—Ք» ծայրակապով), որտեղ, սակայն, տառերից յուրաքանչյուրը կրկնվում է ոչ
թե մեկընդմեջ, այլ ամեն տողում, իսկ բանաստեղծությունը կազմված է 12 վանկանի
տողերից։ Բոլոր աղբյուրներում տաղին կից ներկայանում է Անճառ Բանին... *փոխը,*
բացառությամբ D-*ի, որը փոխ չունի։*

ԻԱ. ԱՆՃԱՌ ԲԱՆԻՆ ԲԱՐՁՐԵԼՈՅՆ... *(էջ 46)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։
Հայտնի է նաև № 231 (Երուսաղեմ), № Ma *XIII 61 (Տյուբինգեն) և №* Cod.
Arm *52 (Լվով) ձեռագրերից։ Բոլոր աղբյուրներում ներկայանում է իբրև փոխ։*
Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով. կազմված է 7 վանկանի տողերից.
անհանգ է։ Բոլոր աղբյուրներում կից է Տիրուհի սուրբ Կոյս... *տաղին, բացառությամբ*
D-*ի, որը կից է* Սկզբնազարդ գոյից ստեղծողն... *միավորին։*

12

ԻԲ. ԷԻՆ ՄԻԱՅՆՈՅ ՄԻԱԾԻՆ... *(էջ 48)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։
Հայտնի է նաև № Ma *XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 149բ—151ա) ձեռագրից, ուր*
հատկացված է Ծննդյան տոնի հինգերորդ օրվա երեկոյին։ D *օրինակը խորագրում*
պահպանել է հեղինակի անունը (ի Ներսիսէ կաթողիկոսէ):

Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով։ Յուրաքանչյուր տան առաջին տողը
10 վանկանի է, իսկ երկրորդ տողը՝ 14 վանկանի, բայց բանաստեղծական այդ չափը
կայուն չէ. գրված է տների շղթայումով, անհանգ է։ BCD *օրինակները կից ունեն*
Նորահրաշ ծնընդեան Ճո... *փոխը, իսկ* A-*ն՝* Լոյս փառաց էին... *միավորը։*

ԻԳ. ՆՈՐԱՀՐԱՇ ԾՆԸՆԴԵԱՆ ՔՈ... *(էջ 50)*

Հրատարակված է.
ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 375—376։*
Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից. գերազանցապես ներկայանում է իբրև փոխ։
Ծայրակապը հոդում է հեղինակի անունը։
Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով. կազմված է 7 (երբեմն՝ 8) վանկա-
նի տողերից. անհանգ է։ BCD *օրինակները կից են* Էին միայնոյ միածին... *տաղին,*
իսկ A-*ն՝* Անճառ է խորհուրդ... *տաղին։ Տպագրում, նաև № 424 ձեռագրում (թերթ*
21ա) սույն միավորը ներկայանում է իբրև Ծննդյան տաղ։

13

ԻԴ. ՍԿԸՍԵԱԼՆ ՅԱՆԸՍԿԻԶԲՆ... *(էջ 52)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։
Հայտնի է նաև № Cod. Arm. *52 (Լվով, թերթ 40բ) ձեռագրից, որտեղ հատ-*
կացված է Ծննդյան տոնի է օրվան։ Հեղինակի անունն առկա է C-*ի խորագրում* (ի
Ներսիսէ կաթողիկոսէ), *նաև Լվովի օրինակում* (ի Ներսիսէ): *Բնագիրը չի տնատված.*
կազմված է 13—14 վանկանի տողերից, անհանգ է. գրված է տողերի շղթայումով։
Բոլոր աղբյուրներում տաղին կից առկա է Տէր փառաց անճառ... *փոխը։*

ԻԵ. ՏԷՐ ՓԱՌԱՑ ԱՆՃԱՌ... *(էջ 53)*

Հրատարակված է.
ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 372—374։*
բ. **P. Vetter**, Nerses Schnorhali's Kirchenlieder... *(տե՛ս «ՀԱ» 1899, № 1, էջ 27—28)։*
Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Սովորաբար ներկայանում է իբրև փոխ, մերթ
նաև՝ իբրև տաղ։ Երբեմն հատկացված է Ծննդյան տոնի երրորդ օրվան։ Ծայրակապը
հոդում է հեղինակի անունը։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով. կազմված է
13 վանկանի տողերից, անհանգ է։ ABC *օրինակները կից են* Սկըսեալն յանըսկիզբն...
տաղին, իսկ D-*ում և տպագրում ներկայանում է իբրև Ծննդյան տաղ և առանց փոխի։*

14

ԻԶ. ԱՅՍՕՐ ՅԸՆԾԱՆ ԴԱՍՔ... *(էջ 55)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։
Հայտնի է նաև № Cod. Arm. *52 (Լվով, թերթ 44բ) ձեռագրից, ուր նվիրված է*
Ծննդյան տոնի ութերորդ օրվան։ Հեղինակի անունն առկա է AD (ի Ներսիսէ), B (Ներ-
սիսի կաթողիկոսի) *օրինակներում, նաև Լվովի ձեռագրում* (Ներսիսի):

Բանաստեղծությունը կազմված է 8 վանկանի տողերից (չափը երբեմն խախտվում
է), անհանգ է. բաժանվում է չորս մասերի, ընդ որում, յուրաքանչյուրի սկզբի մի
քանի տողերը մեկընդմեջ սկսվում են Այսաւր բառով. դրան հաջորդում է ուղղակի
խոսք բովանդակող և ամբողջական միտք արտահայտող մի հատված. ըստ այդմ էլ,
քննական բնագիրը ներկայացված է ոչ հավասար տներով, տնատման համար ելակետ
ընդունելով խնդրո առարկա տաղի հիշյալ առանձնահատկությունը: Սովորաբար իբրև
փոխ ներկայանում են բանաստեղծության մասերը, որոնք կազմում են երեք միավոր
(սկ.՝ 1. Այսաւր ցընծայ տունն..., 2. Այսաւր անմեղըն..., 3. Այսաւր Հոգւովն...):
Բնագրում տաղի ու փոխերի հարաբերությունը ցույց է տրված սատղանիշով և Փոխ
ենթախորագրով, իսկ իմաստային ամբողջականությունն առավել ակներև դարձնելու
համար այդ չորս մասերից յուրաքանչյուրը ներկայացրել ենք երկու առանձին տնե-
րով (բացառությամբ փոխերից վերջինի, որն ունի միայն Այսաւր սկսվածքով հատ-
վածը): Փոխերից առաջին երկուսը առանձին ենթախորագրով ներկայանում են D
օրինակում, իսկ երրորդը՝ C-ում: A օրինակը համապատասխան հատվածների համար
(20, 57 և 78-րդ տողեր) ունի Այլ ազգ լուսանցային նշումը, իսկ E-ն՝ կարմիր
սկզբնատառ: Հիշյալ օրինակները այդ նշումներն ունեն նաև 10, 39 և 66-րդ տո-
ղերին կից՝ ցույց տալու համար, որ այդ հատվածներում պետք է փոխվի եղանակը
կամ կատարման ձևը:

A օրինակը կից ունի նաև Այսաւր ի սուրբ յայրին... փոխը, իսկ E օրինակը՝
Դու շուշան ծաղիկ... հորդորակը: Հիշյալ միավորներից ոչ մեկը Ներսես Շնորհալուն
վերագրելու հիմք չունենք:

15

Իէ. ՔԱՌԱՆՈՒԹԻՑԸՍ ԱՍՏՈՒԱԾ... (էջ 61)

Հրատարակվում է առաջին անգամ:
Հեղինակի անունը պահպանված է D-ի խորագրում (ի Ներսիսէ): B օրինակի
Նորին նմին ի նոյն խորագիրը ևս նկատի ունի Ներսես Շնորհալուն, որովհետև ձեռա-
գրում նախորդող տաղը (Այսաւր ցընծան դասք... սկսվածքով) Ներսես կաթողիկոսի
անունն է կրում: Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով. կազմված է 11 վան-
կանի տողերից, անհանգ է: B և C օրինակները կից ունեն Նոյն իճճն անդրանիկըն....
փոխը: A-ին կից Մըկըրտիչն Յիսուսի... փոխն է, իսկ D-ն, որը թերի է (պահպան-
ված են 1—12-րդ տողերը), ունի Կոյսն ի յայրին... փոխը: E օրինակն անխորագիր
է և առանց փոխի: Ծայրակապը, որ հոդում է այբուբենի տառերը հետադարձ ձևով,
մնում է թերի՝ «Ք—Ջ» (պակասում են Հ—Ա տառերը), այնուամենայնիվ, բանաստեղ-
ծությունն ունի ավարտ ազդարարող վերջնատող:

Ձեռագրերում հանդիպում է նման մեկ այլ տաղ՝ Հոսեալ հրեղինացըն... սկսված-
քով, որը հետադարձ ձևով հոդում է «Հ—Ա»: Բանաստեղծությունը հայտնի է շատ
աղբյուրներից, հատկացված է Աւագ հինգշաբթի օրվան, կազմված է 11 վանկանի
տողերից, անհեղինակ է ու գերազանցապես ներկայանում է իբրև տաղ (սովորաբար
կից ունենալով Ընդ երեկոյս հասեալ ժամուն... փոխը): Ծայրակապային ու տաղա-
չափական ընդհանրությունը այդ տաղն առնչում են Ներսես Շնորհալու վերոհիշյալ
բանաստեղծությանը: Նրանք միմյանց անհարազատ չեն նաև բովանդակությամբ և

կարող էին սկզբնապես ներկայացած լինել իբրև մեկ օրգանական ամբողջություն:
Այն, որ երկուսն էլ ունեն որպես ավարտ հանդես եկող վերջնատողեր, չի բացառում
նման ենթադրությունը, քանի որ մեզ հայտնի են հենց Ներսես Շնորհալու գրչին պատ-
կանող այլ ոտանավորներ, որոնք նման ձևով կոտորակվել են ու հատկացվել տարբեր
տոների: Հնարավոր է նաև, որ հիշյալ երկու տաղերից յուրաքանչյուրը սկզբնապես
հորինված լինի իբրև ուրույն և ամբողջական ոտանավոր՝ «Ք—Ա» ծայրակապով: Առ-
այժմ ձեռագրական տվյալները մեզ բավարար հիմք չեն տալիս որոշակի եզրահան-
գումների համար, ուստի հարկ համարեցինք հիշյալ տաղի քննական բնագիրը ներ-
կայացնել այստեղ:

ՏԱՂ ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԱԹԻՆ

Հոսեալ հրեղինացըն հաւաքեալ կային,
Ջաւրըք զըւարթնոցն ի սպաս եկեալ փըրկչին.
Կերպարան եւ կնիք Հաւր սահման եւ բան
Կամաւ խոնարհեալ մեզ ի խընդիր եկեալ:

Ծով ծարաւելոց, աղբիւր կենաց Քրիստոս
Ընտրեաց յաշխարհէ զերկոտասան եղբարսն.

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 210 աբ:
B—ձեռ. № 3503, թերթ 138բ—139բ:
C—ձեռ. № 79, թերթ 355աբ (Փարիզ):
D—ձեռ. № 80, թերթ 144բ—145ա (Փարիզ):
E—ձեռ. № 9053, թերթ 44ա—45ա:

Խորագիր

A Տաղ Մեծի Հինգշաբաթոջ աւուրն: B Փ[ոխ]: C Այլ տաղ նմին աւուր երեկոյին
[Մեծի Շաբաթին]: D Այլ տաղ նմին աւուր, յետ Ոտնալուային ասի և բաղարջ ուտի:
E Տաղ Աւագ Հինկշաբաթին:

Ծայրակապ՝ Հ—Ա (հետադարձ):

Բնագիր

1 C հրեղինացն: E կաին:
2 B Ջաւրէք: C հըրշտակացն փխ զըւարթնոցն: E հրեշտակացն փխ զըւարթնոցն: CE փրկչին:
3 B նոյն սահման:
4 CE խնդիր: ABD եւեալ փխ եկեալ:
5 A աղբեւր: D աղբերն:
6 BCE Ընդրեաց: C յաշխար ձեզ երկոյտասան: E երկոտասան: A զեղբարսն: D եղ-բարրսն: E զեղբարս:

Խրատէր վերըստին, խոստանալով պարգեւս
Ջերկնից մեծութիւն զանեզրական բարիսն։

Լըքեալ լուծանէր մինն ի յընտրեալ հաւտէն,
Լինէր բնակարան լեգէոնեան զաւրացն.
Ի հրաւէր ընթրեացն ի վերնատունն եկեալ,
Առեալ լըրբութեամբ զպատառն եւ ել արտաքս։

Ժողովէր յանձն իւր ըզնենգութեան խորհուրդն,
Փութով հասանէր ի հրէական ժողովն,
Թողեալ ի սըրտէն զաստուածային զերկիւղն,
Զահ վառեալ ի յորս արարողին երթայր։

Ընկալեալ փըրկչին ըզնենգութեան համբոյրն.
— Ընկե՛ր, վասն որոյ առաքեցար,— ասէ.
Ելեալ բարձրանայր ի Գողգոթայ տեղւոջ.
Երեւեալ ի կառըս քառաթեւ խաչին։

Զարհուրեալ զաւրաց երկնաւորաց խըմբից,
Զանհասն ի բարձունս ի սիրտ երկրի տեսեալ,
Եղկելի եղեն անդընդային իշխանքն,
Եկեալ թագաւորն եւ ազատեաց զգերեալսն։

Դասապետն երկնից երեքաւրեայ յարեաւ,

---

7 E վերստին։ D զպարգեւս։
8 E զմեծութիւն։ E բարիս։
9 CE Լքեալ։ C յնդրեալ։ E յընդրեալ։
10 A լեգէովնեան։ E լեգէհոն։
11 C ընդրեացն ուղղված՝ ընթրեացն։
12 CE լրբութեամբ։
13 CE զնենգութեան։
15 C սրտե։ E սրտէն զաստուածային։ CE երկեղն։ D զերկիղն։
16 C արարաւղին։ A փութայր փխ երթայր։ E երթար։
17 BE Ընգալեալ։ B փըրկիչն։ C փրկիչն։ E փրկչին։ C զնոնգութեան։ E զնենկութեան։
18 E Ընգեր։
19 A Էլեալ։ ACD բարձրանայ։ E յայն փխ է։ E Գողգոթա։ B տեղոյն։ CE տեղւոջ։
20 CE կառս։
21 B խըմբիցն։ C խմբիցն։ E խմբից։
22 E Զարարիչն երկնից փխ Զանհասն ի բարձունս։
23 E անդընդային։ DE իշխանք։
24 E զգերեալս։
25 BD երեքաւրեա։ E երեգաւրեայ։

Դրաւքըն փակելովք առ աշակերտսն եմուտ,
Գունդք առաքելոցն ի ծովակին կային,
Գիշերամըրրիկ աշխատութեամբ տըքնեալ։

Բարեաց առաւաւտըն գայր յաճախ որսաւք՝
Բանի նիշ մեղու խորհուխ տըւեալ եղբարցն,
Առատաձեռնեաց Տէրն ի Բեթանիայ,
Աւրհնեաց զաշակերտսն եւ համբարձաւ առ Հայր։

Արդ, աւրհնեալ է Հայրն եւ համագոյ Որդին,
Հոգին ճըշմարիտ այժմ յաւիտեանս, ամէն։

Ձեռագրերում հանդիպում է մի փոխ՝ Լքեալ լուծանէր... *սկսվածքով, որը սովորաբար կից է* Սկիզբն համայնից... *տաղին (տե՛ս ձեռ. № 7785, թերթ 212բ. 3503, թերթ 137ա. 231 (Երուսաղեմ), թերթ 442բ.* Cod. Arm. *52 (Լվով), թերթ 133բ)։ Հետաքրքրական է նկատել, որ* Լքեալ լուծանէր... *ոտանավորի որոշ տողեր առկա են և սույն փոխում. վերջինս ևս հատկացված է Ավագ Հինգշաբթի օրվան, նույնպես կազմված է 11 վանկանի տողերից, բայց զուրկ է ծայրակապից։ Պետք է ենթադրել, որ հիշյալ փոխը շարադրվել է* Լքեալ լուծանէր... *տաղի նմանողությամբ. ուստի, հարկ ենք համարում այստեղ տալ այդ փոխի բնագիրը՝ կազմված № 7785 և 3503 ձեռագրերում գտնվող օրինակների հիման վրա.*

ՓՈԽ

Լըքեալ լուծանէր մինն ի յընտրեալ գառանցն,
Լինէր բնակարան նախաչարին կամացն.

---

26 B Դրաւքնըն։ E Դրաւքն։ CE փակելաւք։
28 C Գիշերայմարտիկ։ D Գիշերամարտիկ։ E Գիշերամրրիկ։ CE տքնեալ։
29 CE առաւաւտն։ E գար աճախ որսով։
30 E Բանին։ E մեղո։ CE տուեալ։ D առեալ փխ տըւեալ։
31 C Առատայձեռնեաց։ A Բեթանիա։ BE Բեդանիայ։
32 E Ընդրեաց փխ Աւրհնեաց։ E զաշակերտս։
33 E աւր փխ աւրհնեալ է։ E Հայր։
34 CDE Հոգոյն (D Հոգւոյն) ճշմարտի (D ճըշմարտի) փառք յաւիտեանս, ամէն փխ տողի:

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 212բ—213ա։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 137աբ։

Խորագիր

AB Փ[ոխ. Մեծի Հինգշաբաթին]։

Բնագիր

1 B յընդրեալ։

Տէրըն խրատելով ըզսիրելի եղբարսն,
Յայտնելով նոցա զանհասութեան խորհուրդն։

Զարհուրեալ զաւրացն երկնաւորաց խըմբից,
Զանհասն ի բարձունս ի մահ մատնեալ հրէից,
Առեալ Յուդայի ըզհրէական ժողովն,
Փութով հասանէր ի կեդրոնեանըն ձորն։

Կապեալ կապեցաւ լուծիչն երկանց մահու,
Եղկելի եղեն անդընդային իշխանքն.
Գունդք առաքելոցըն զարհուրեալ փախեան,
Գիշերամարտիկ աշխատութեամբ կային։

Պետրոս միայնոյ ընթանալով ըզկնի.
Վէմըն հաւատոյ դըղըրդելով հոսէր.
Արագ հասանէր ակնարկելով նըմա,
Հաւրն խաւսելով զարթուցանէր ըզնա։

Ելեալ արտաքոյ արտասուալից ողբովք
Կոծեր՝ ասելով. Աւգնեա՛, Յիսուս փըրկիչ.
Առատաձեռնեաց աշակերտին իւրոյ,
Աւրինակ տըւեալ յանցաւորաց մարդկան.

— Արդ, Տէր իմ, Յիսո՛ւս, զմեղաւք մեռեալ հոգիս
Կանգնեա՛ վերըստին ընդ Պետրոսի վիմին.
Սըրբոց կենսատու, այլ եւ աղբիւր լուսոյ,
Շնորհեա՛ արտասուս ընդ Պետրոսի լալոյն։

Հրաշից միշտ գործող ձայն կենդանի, տո՛ւր մեզ
Ընթանալ ըզկնի աստուածային շաւղացդ.
Արժանի լինել ընդ անմահից դասուցն,
Փառս վերահըռնչել Երրորդութեանըդ միշտ։

---

5 B խըմպից։
6 A մատնել։
12 AB կէին փխ կային։
13 B միայնւոյ։
15 B նըմայ։
16 B ըզնայ։
18 B փըրկիչ Յիսուս։
23 A չիf այլ։ A աղբեւր։
25 B գործաւղ։
26 B ըզկընի։

ԻԸ. ՆՈՅՆ ԻՆՔՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿԸՆ... *(էջ C4)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 377—378։*

Ներկայանում է և՛ իբրև փոխ, և՛ իբրև տաղ։ Հեղինակի անունն առկա է խորագրերում և ծայրակապում։

Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով. կազմված է 12 վանկանի տողերից, անհանգ է։ B *և* C *օրինակները կից են* Քառաճիւթիցըս Աստուած... *տաղին։* A-*ն կից է* Նոցին ճամաձայնեալ... *միավորին, իսկ* D-*ն՝* Անապական տաճար... *տաղին։* EFG *օրինակները ներկայանում են իբրև տաղ և առանց փոխի։*

16
ԻԹ. ԱՅՍԱՒՐ ՆՈՐԱՀՐԱՇ ԼՈՅՍՆ... *(էջ C6)*

Փ[ոխ]. Մըտեալ ի տաճարն...

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից՝ № Ma *XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 157ա—158բ), № 9053 (թերթ 23բ), № 1193 (Երուսաղեմ, էջ 265)։* A-*ի խորագրում առկա է հեղինակի անունը*(ի Ներսիսէ)*, որը կրկնված է 107ա թերթի ստորին լուսանցքում։*

Բնագիրը չի տնատված. գրված է տողերի շղթայումով. կազմված է 15 վանկանի տողերից (1—2-րդ և 13—14-րդ տողերը՝ 11 վանկանի), անհանգ է։ A *և* C *օրինակներում տաղի երկրորդ մասը, սկսած 13-րդ տողից, անջատված է իբրև փոխ։* B-*ում այդ մասը առանձին խորագրի փոխարեն ունի պարզապես կարմիր սկզբնատառ, իսկ* D-*ում տաղի ու փոխի անջատում չի կատարված (այսուհանդերձ, փոխ հատվածի սկզբնատառը առավել ընդգծված է)։ Հետաքրքրական է այն իրողությունը, որ և՛ տաղի, և՛ փոխի առաջին երկու տողերը (1—2-րդ և 13—14-րդ տողեր) իրենց բանաստեղծական չափով տարբերվում են բանաստեղծության մնացյալ հատվածից (11 վանկանի են), իսկ դա իր հերթին վկայում է, որ տվյալ միավորի իբրև տաղ ու փոխ ներկայանալու հանգամանքը գիտակցաբար է կատարված և հենց հեղինակի կողմից։ Ճիշտ այդպիսի առանձնահատկությամբ աչքի է ընկնում Ներսես Շնորհալու մեկ այլ տաղը՝* Նոր իմն է հրճչիւն...*, որը գրված է նույնպիսի տաղաչափությամբ, և տաղի ու փոխի նույնպիսի հարաբերությամբ (այն տարբերությամբ, որ ունի իմաստային ծայրակապ)։*

Բանաստեղծության փոխ հատվածը հետագայի ընդօրինակություններում հանդիպում է նաև իբրև տաղ կամ մեղեդի (տե՛ս, օրինակ, ձեռ. № 1193 (Երուսաղեմ, էջ 265. 423, թերթ 96բ. 425, թերթ 126բ. 7902, թերթ 12բ. 5936, թերթ 258ա)։ Իբրև տաղ է ներկայանում նաև E-*ն, որը կից ունի* Այսաւր Երուսաղէմ ցընծայ... *հորդորակը։*

A *օրինակում, հավանաբար հետագայի մի միջամտողի ձեռքով, յուրաքանչյուր տողից (բացառությամբ 1—2-րդ և 13—14-րդ տողերի) կատարված է ջնջում (քիմիական թանաքով, որով ջնջվածը հազիվ ընթեռնելի է) այն հաշվով, որ այդ տողերը ևս դառնան 11 վանկանի։ Հիշյալ ջնջումները ցույց ենք տվել բնագրի տողատակում։*

17
Լ. ԱՆՄԱՀ ԹԱԳԱՒՈՐՆ... *(էջ C9)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից՝ № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 180ա—181բ) և № God. Arm. 52 (Վիեն, թերթ 111բ)։ Հեղինակի անունը պահպանված է № 3503 ձեռագրի (տեառն Ներսիսի) և Վիենի (տեառն Ներսիսի Հայոց կաթողիկոսի) օրինակներում։ Բնագիրը չի տնատված. գրված է տողերի շղթայումով. կազմված է 12 վանկանի տողերից (բանաստեղծական չափը երբեմն խախտված է). անհանգ է։ № 3503 և Ma XIII 61 (Տյուբինգեն) ձեռագրերում տաղը կից ունի Նոր աւետեաց լուր... փոխը։ Վիենի օրինակը փոխ չունի։

ԼԱ. ՆՈՐ ԱՒԵՏԵԱՑ ԼՈՒՐ... *(էջ 71)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 379։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Գերազանցապես ներկայանում է իբրև փոխ։ Ծայրակապը հոգում է հեղինակի անունը։ Բնագիրը չի տնատված. կազմված է 10 վանկանի տողերից. անհանգ է։ B-ն և Տյուբինգենի օրինակը կից են Անմահ բազառն... *տաղին։ № 423 ձեռագրում (թերթ 142բ), ինչպես և տպագրում, սույն միավորը հանդես է գալիս իբրև տաղ։*

18

ԼԲ. ՏԻՐԱԿԱՆ ՏԱՒՆԻՒՍ... *(էջ 72)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 380։*

բ. P. Vetter, Nerses Schnorhali's Kirchenlieder... *(տե՛ս «ՀԱ», 1899, № 1, էջ 27—28)։*

Սովորաբար տաղ է։ A-ն ներկայանում է իբրև փոխ ու կից է Անեղանելին Աստուած... *մեղեդուն։ C-ն անխորագիր է, բայց նախորդող տաղն ունի* Տաղէրս ի Ներսէս կաթողիկոսի ասացեալ *խորագիրը, որը վերաբերում է նաև խնդրո առարկա միավորին։ Հեղինակի անունն առկա է նաև ծայրակապում։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով. կազմված է 12 վանկանի տողերից, անհանգ է։*

19

ԼԳ. ԱՅՍԱՒՐ ԸՋՏԷՐԴ ԱՐԱՐԻՉ... *(էջ 73)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հայտնի է նաև № Cod. Arm. 52 (Վիեն, թերթ 129բ) ձեռագրից։ Հեղինակի անունն առկա է D-ի խորագրում (ի Ներսիսէ կաթողիկոսէ)*։ Բնագիրը չի տնատված. կազմված է 13 վանկանի տողերից (մասնակի խախտումներով), անհանգ է։ Բոլոր տողերը (բացի վերջինից) սկսվում են* Այսաւր *բառով։ Բոլոր աղբյուրներում տաղին կից առկա է* Գառն անարատ... *փոխը։ Վերջինս երբեմն հանդիպում է նաև իբրև ուրույն տաղ, դարձյալ հատկացված Ավագ Չորեքշաբթի օրվան։ Բանաստեղծությունը կազմված է 7 վանկանի տողերից (երբեմն խախտված), գրված է անհանգ, բայց մերթ նկատվում է հանգ ստեղծելու միտում։ Իր շարադրանքով ու ոճով սույն փոխը խիստ անհարազատ է Ներսես Շնորհալուն, զուրկ է նաև ծայրակապից, որը կարողանար հավաստել*

նրա հեղինակային պատկանելությունը, ուստի, առավել նպատակահարմար գտանք այդ հարցում ցուցաբերել որոշ վերապահություն և հիշյալ միավորի բնագիրը զետեղել այստեղ։

ՓՈԽ

Գառն անարատ պատարագ,
Որ զմեզս բառնաս զաշխարհի,
Այսաւր ի սպանդ մատնեցար
Յաշակերտէն քո նենգեալ։

Որ քո կամաւ ընտրեցեր
Փոխան մարդկան չարչարիլ,
Զխորհուրդ մահուն յայտնեցեր
Նախ քան զհրէից ժողովել.

Ի Բեթանիայ նախ եկիր
Եւ ի կանանց պատուեցար,
Զիւղ հաւատով մատուցեալ,
Յաստուածեղէն գլուխդ թափեալ։

Ո՜վ իւղ թափեալ Տէր Յիսուս,

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 7785, թերթ 204բ—205բ։*
B—*ձեռ. № 3503, թերթ 133ա—134ա։*
C—*ձեռ. № 79, թերթ 353աբ (Փարիզ)։*
D— *ձեռ. № 80, թերթ 138բ (Փարիզ)։*
E—*ձեռ. № 6495, թերթ 240բ։*

Խորագիր

ABCD *Փ[ոխ]։* E *Տաղ ազնիւ։*

Բնագիր

1 D *անանարատ։*
2 E *Բառնաս ըզմեղս աշխարհի* փխ տողի:
3 E *Այսօր։* E *վարեցար* փխ *մատնեցար։*
5 BC *ընդրեցեր։* E *խոնարհեալ* փխ *ընտրեցեր։*
6 ACD *չարչարել։* E *չարչարեալ։*
7 E *մահու քո յայտնեալ* փխ *մահուն յայտնեցեր։*
8 B *ըզհրէից։* D *զհրեից։* E *ժողովեալ։*
9 E չիք *Ի։* A *Բեթանիա։* B *Բեդանիայ։* E *դու եկար* փխ *նախ եկիր։*
10 E *Տան Սիմոնի բազմեցար* փխ տողի:
11 ACD *Զեւղ։* B *Զեղ։* E *Իւղ մեծագին* փխ *Զիւղ հաւատով։*
12 E *Աւծմամբ ի գլուխդ ընկալար* փխ տողի:
13 E չիք *13—16։* ACD *եւղ։*

Որոյ անունդ է Աւձեալ,
Սրբոտից բնաւից սիրելի,
Որ խոնարհիս առ բաղձանս։

Միոյ սիրով արտասուաց
Թողեր ըզթիւըս չարեաց,
Որ հերով զոտս քո ջընջեաց,
Ջընջեցեր ի նմանէ զբիծ մեղաց։

Աստուած ճըշմարիտ աւձեալ.
Ի պոռնըկաց խընկեցար.
Յոյս քաւութեան մեզ ետուր
Եւ առ քեզ համարձակ արարեր։

Որ վասըն մեր, բարերար,
Ի Յուդայէ մատնեցար,
Ընդ արծաթոյ վաճառեալ,
Որ յերկինս երկնից ես բազմեալ։

Քեզ հաղորդ ընկալ չարչարնաւք,
Ջանդամս ի գլուխըդ յեցեալ,
Որք հաղորդին քո վըշտացդ
Անճառ սիրոյ բաղձանաւք։

Ընդ երջանիկ պոռնըկայս
Այսաւր եւ մեք, մարդասէ՛ր,
Իւղով սիրոյ զքեզ խընկեմք
Եւ արտասուաւք զոտսդ ջընջեմք։

---

15 B Սըրրտի։ C Սրտի։
17 C չիք 17—20։ E կամօք փխ սիրով։
18 E զպարտիս յանցանաց փխ ըզթիւըս չարեաց։
19 B Որ հերովն իւր զոտսդ ջընջեաց փխ տողի: E Իւղովն որով զքեզ աւծեաց փխ տողի:
20 E Բարձեր ըզբիծսըն չարեաց փխ տողի:
23 E Թողուլ ըզմեղս հաճեցար փխ տողի:
24 E Ջաւծումըն պարտ քեզ վարկար փխ տողի.
25 C վասն։
28 E ի յերկինսդ փխ յերկինս երկնից.
29 C չիք 29—32։ E չիք 29—48։ A չիք Քեզ։
31 B քոց։
33 B պոռընկացն։ C պոռնկացն։
35 BC ծղով։ C խնգեմք։
36 C զոտս ջնջեմք։

Ձնոյնդ համբուրիւ ընդգըրկեմք,
Որ զմեզս կոխեաց՝ ողջունեմք,
Հերով ըռփմամբ, ը՛, սըրբեմք,
Ծայրիւք զըթոց աւծանեմք։

Թողուլ ըզպարտսն հաւատամք,
Քե՛զ, որոյ կարդ է անչափ,
Նոյն եւ սիրով, Տէր, հարուստ.
Դու յողորմելն յոյժ առատ։

Խաղաղութեամբ արձակեա՛
Զմեզ ի կայանսդ անմարմնոց՝
Տալ քեզ զոհութիւն ընդ նոսին,
Այժմ եւ յաւէտ յապառնին։

20

ԼԴ. Ի ՅՈՒՐԲԱԹՈՒ ՄԵԾԻ… *(էջ 74)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հայտնի է նաև № Cod. Arm. *52 (Լվով, թերթ 142բ) ձեռագրից։ Կոչվում է նաև* ոդբ: *Հեղինակի անունն առկա է միայն* C *օրինակում* (Ներսիսի): *Բնագիրը ներկայացված է եռատող տներով, որոնցից յուրաքանչյուրի առաջին և երկրորդ տողերը 7 կամ 8 վանկանի են, իսկ երրորդ տողը՝ 12 վանկանի. անհանգ է։* ABC *օրինակները կից ունեն* Դուստր Սիոնի… *փոխը։* D-*ին կից* Ծառանցա Տէրն ի խաչին… *փոխն է, իսկ* E *օրինակը կից ունի* Շնորհաւք Սըրբոյ Հոգւոյն… *միավորը։*

ԼԵ. ԴՈՒՍՏՐ ՍԻՈՆԻ… *(էջ 77)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Այլ աղբյուրներից հայտնի չէ. ներկայանում է իբրև փոխ։ Բնագիրը ներկայացված է եռատող տներով, որոնցից յուրաքանչյուրի առաջին տողը 5 վանկանի է, երկրորդ տողը՝ 10, իսկ երրորդ տողը՝ 6 վանկանի. անհանգ է։ Բոլոր աղբյուրներում կից է Ի Յուրբաթու Մեծի… *տաղին։*

---

37 A ըդգըրկեմք։ C ընդգրգեմք։
38 B չիք՝ տողը:
39 B տըրփմամբըս։ C տրփմանըս։ BC չիք ը՛։ C սրբեմք։
40 A Ծայրիւ գըթոյ։ C գթոց։
41 C զպարտս։
45 C արձակեայ։

25—1024

21

ԼԶ. ԱՆԵՂ ՈՐԴԻՆ... *(էջ 81)*

Հրատարակված է.

ա. Ա. Տեկանց, *Հայերգ, էջ 12—14։*

Հայտնի է մի շարք ձեռագրերից և ունեցել է մի քանի հրատարակություններ։
Պահպանված օրինակները միանման չեն ո՛չ իրենց ծավալով, ո՛չ էլ բովանդակությամբ.
համապատասխանաբար միմյանցից տարբերվում են նաև հրատարակությունները. ըստ
այդմ, հարմար համարեցինք քննական բնագրին կից ներկայացնել նաև տաղի երկու այլ
տարբերակ (տե՛ս ԼԶա և ԼԶբ)։ Քննական բնագրի համար օգտագործված աղբյուրնե-
րում տաղն անհեղինակ է։ Հիշյալ տարբերակն առկա է նաև № 10827 ձեռագրում
(թերթ 303բ—304բ), ուր խորագրված է՝ Ի տէր Ներսէսէ։ *Ներսեսի անունը պահպանել*
է և № 6495 գրչագրի օրինակը, որը թերի է (տե՛ս ԼԶբ)։ Թերի է նաև վենետիկյան
հրատարակությունը. Հայկազյան բառարանում, սակայն, կան մի շարք բառերի բա-
ցատրություններ (օրինակ՝ պապանձեցուցանեմ, սաղարթազուարճ, տարաբնակ, 'իւր,
'իւր, ցայթեմ, ռամաբեռ), *որոնց համար իբրև օրինակ ծառայել են քաղվածներ*
տաղի երկրորդ հատվածից (45—72-րդ տողերը, որոնք «Բանք չափաւ»-ում բացակա-
յում են)։ Այդ քաղածոների աղբյուրը հիշված է մերթ իբրև տաղ, *մերթ իբրև* Ներսես
Շնորհալու տաղ։ *Նշանակում է, բառարանը կազմողներին հայտնի է բանաստեղծու-*
թյան ամբողջական մեկ օրինակը՝ պահպանված Ներսես Շնորհալու անունով։
Բնագիրը ներկայացված է երկատող տներով, կազմված է 12 վանկանի տողերից,
որի յուրաքանչյուր տունը հանդես է գալիս զույգ տողերով։ Նման ձևով է կազմված Ներսես Շնորհալու
անհանգ է։ Ծայրակապը ներկայացնում է այբուբենը («Ա—Ք»), նաև մի այլ տաղը՝ Տիրուհի սուրբ կոյս... *(«Տ—Ք»), սակայն այդտեղ յուրաքան-*
չյուր տուն կրկնված է մեկընդմեջ տողերում։ Ներկա բնագրի հիմքում այն օրինակ-
ներն են, որոնք ամբողջական են և բնագրային առումով կազմում են մի խումբ։ Այս-
տեղ օգտագործված աղբյուրներից երեքը (A, B *և* C) *հնագույն շրջանի ընդօրինա-*
կություններ են, իսկ երկուսը (D *և* E)՝ *ԺԷ դ. գրչագրեր։ Հիշյալ բնագրի նման է*
Ա. Տեկանցի հրատարակածը։ C *օրինակը թերի է ձեռագրից թերթ ընկած լինելու*
պատճառով։ Որպես կանոն, տաղը ներկայանում է առանց փոխի, բացառությամբ B
օրինակի, որին կից առկա է Շնորհաւք Սրբոյ Հոգւոյն... *միավորը (վերջինիս մասին*
տե՛ս ԼԶբ-ի ծանոթագրությունը)։ Ուշագրավ է, որ A*-ի 45-րդ տողն սկսվում է նոր*
պարբերությունից, և ստորին լուսանցքում (թերթ 221ա) կա նշում եղանակային կա-
տարման մասին՝ «...Ծարաւեցաւ Տէրն ի խաչ[ին] ձայնն է», մինչդեռ բանաստեղծու-
թյան առաջին հատվածի համար ստորին լուսանցքում (թերթ 219բ և 220ա) կա այլ
նշում՝ «Որք ընկալայք ի գործ գքանքար ձայնն է»։ Հնարավոր է, որ տաղի հենց
45-րդ տողից սկսվող հատվածը օգտագործված լինի իբրև փոխ ու, որպես այդպիսին
անջատվելով տաղից, խաթարած լինի վերջինիս ամբողջականությունը։ Թերևս այդ է
պատճառը, որ այժմ և՛ ձեռագիր, և՛ տպագիր աղբյուրների մի մասում տաղը ներ-
կայանում է լոկ իր առաջին մասով։

ԼԶա. ԱՆԵՂ ՈՐԴԻՆ... *(էջ 86)*

Հրատարակված է.

ա. «Սիոն», *1949, № 3, էջ 63—64 (հրատ.՝ Ն. Ծովական)։*

Այլ աղբյուրներից մեզ հայտնի չէ. տպագրի համար հիմք ծառայած ձեռագիրը
ԺԴ դարի ընդօրինակություն է, իսկ A*-ն ԺԷ դարից է։ Բանաստեղծությունն ամբող-*
ջական է և մեր ներկայացրած քննական վերոհիշյալ բնագրից (ԼԶ) տարբերվում է
լոկ իր երկրորդ մասով, սկսած 45-րդ տողից, որով այս տարբերակը պիտի դիտել
իբրև այլ խմբագրություն։ A *օրինակը փոխ չունի, իսկ* B*-ին կից առկա է* Քրիստոս
փառաց թագաւոր... *փոխը։*

ԼԶբ. ԱՆԵՂ ՈՐԴԻՆ... *(էջ 91)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 381—384։*

բ. «Поэзия Армении с древнейших времен до наших дней». Ред., вступ. очерк и примеч. В. Брюсова. М., 1916, с. 168—169.

գ. «Поэзия Армении с древнейших времен до наших дней... Ереван, 1966, с. 164.

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից (տե՛ս ձեռ. № 425, թերթ 219ա. 1756, թերթ
416բ. 7708, թերթ 3բ և այլն), որոնց խորագրերում հաճախ առկա է հեղինակի
անունը։ Բանաստեղծությունը թերի է, պահպանված են սոսկ 1—44-րդ տողերը («Ա-Ն»
ծայրակապով)։ Ռուսերեն հրատարակություններն ընդգրկում են բնագրի լոկ 21—38-րդ
տողերը։ Տաղը բանաստեղծության ամբողջական օրինակի համեմատությամբ ունի
բնագրային չնչին տարբերություններ. կից ունի Շնորհաւք Սրբոյ Հոգւոյն... *փոխը։*
Վերջինս, որ հայտնի է նաև ձեռագիր այլ աղբյուրներից և պահպանված է թերի վի-
ճակում, միշտ ներկայանում է իբրև փոխ ու սովորաբար կից է Անեղ Որդին... *տա-*
ղին։ Հիշյալ փոխը նույնպես ունի այբուբենի տառերը հոդող ծայրակապ («Շ—Ջ»)՝
յուրաքանչյուր տառն արտահայտված կրկնակի անգամ, մեկընդմեջ տողերի սկզբնա-
տառերով. գրված է հայրենի չափով (7—8 վանկանի տողեր), անհանգ է։ Սույն
բանաստեղծությունը, որն ընդգրկված է Ներսես Շնորհալու տաղերի վենետիկյան հրա-
տարակության մեջ, մեր կարծիքով, սկզբնապես եղել է ամբողջական ու միանգամայն
անկախ կից հանդես եկող Անեղ Որդին... *տաղից, որից տարբերվում է և՛ իր բա-*
նաստեղծական չափով, և՛ ծայրակապային առանձնահատկությամբ։ Նման հանգա-
մանքներում տարակույսի տեղիք է տալիս հիշյալ միավորի հեղինակային վերագրու-
մը, ուստի նպատակահարմար գտանք Անեղ Որդին... *տաղի մեր ներկայացրած բնա-*
գիրը բերել առանց այդ փոխի, որը տալիս ենք ստորև։ Օգտագործված աղբյուրներից
A*-ն և* B*-ն վերջում ունեն ևս մի տուն, իսկ* D*-ն՝ երկու տուն, որոնք առանց ծայ-*
րակապի են ու, մեր կարծիքով, հետագայի հավելումներ. դրանք բնագրից դուրս ենք
թողել և բերել տողատակի տարընթերցումներում։

ՓՈԽ

Շնորհաւք Սուրբ Հոգւոյն
Լցեալ եղեն սուրբ մարգարէքն,
Շարժեալք ի նմին ժամու
Մեծ գոհութիւն առաքելով։

Որ իջեր, զմեզ փրկեցեր
Աստուածութեամբ քո ի խաչին,
Որ ընդ Հաւր ես յէութեան
Եւ ի յաթոռ փառաց նստիս։

Չիշխէին նայել ի քեզ
Հոյլք երամից սերովբէիցն,
Զարաչար նախատանաւք
Լցեալ եղեն մեծ քերովբէքն։

Պառակից եղեալ նոյա՝

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 227ա։
B—ձեռ. № 3503, թերթ 148բ—149ա։
C—ձեռ. № 6495, թերթ 255բ։
D—ձեռ. № 2541, թերթ 233բ—234բ։
E—Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 384—385։*

Խորագիր

ABD *Փ[ոխ]։* C *Փոխէ զձայնն [Թաղման երեկոյ.]։* E *Յորդորակ։*

Մայրակապ՝ *Շ—Զ։*

Բնագիր

1 E *Շնորհօք։* B *Հոգոյն Սրբոյ։* D *Հոգոյն։*
3 CE *Շարժեալ։*
4 C *գոհութիւնս։* CE *մատուցանեն* փխ *առաքելով։*
5 CE 5—8-րդ տողերի փոխարեն՝

Որ ընդ Հօր ես յէութեան,
Եւ ի յաթոռ փառաց նստիս.
Որ իջեր զմեզ փրկեցեր
Արարչական քո զօրութեամբդ (E զըթութեամբ)։

6 D *սուրբ խաչիւն* փխ *ի խաչին։*
9 CDE *հայել* փխ *նայել։*
10 CDE *երամիցըն։* A *սէրոբէիցն։* B *սէրովբէիցն։* C *սրոբէից։* DE *սրովբէից։*
11 E *նախատանօք։*
12 CE *եղեր։* A *քէրոբէքն։* DE *ի յատենի* փխ *մեծ քերովբէքն։*
13 B *նոցայ։* CE *վերնոցըն* փխ *նոյա։*

Զայս գոչեցուք արտասուելով.
«Պատուական արեամբըդ քո
Փրկեա՛ զգերեալքս ի թշնամւոյն։

Զքոյդ կենաց փափագէաք,
Ըզմեզ արբո՛, ըզծարաւեալքս,
Զքով 'ւ արեամբդ, որ ի կողէդ,
Ըզմեզ լըւա՛ ի հնութենէ»։

22

ԼԷ. ԿԱՅՐ ՄԱՅՐ ՏԵԱՌՆ... *(էջ 94)*

Փ[ոխ]. Ո՜վ Մարիամ կոյս...
Փ[ոխ]. Արդ, ո՜վ Տէր...
Փ[ոխ]. Ո՜վ անմեղ աղաւնի...

Հրատարակված է.

ա. *«Բազմավէպ», 1894, Ապրիլ, էջ 166—167։*

Հրատարակված օրինակի համար հիմք է ծառայել Վենետիկում պահվող մի ձեռագիր, որն ընդօրինակված է 1848 թվականին Սսում, Հեսու փիլիսոփայի ձեռքով։ Հրատարակիչը ձեռագրի թվահամարը չի բերում։ Հեղինակի անունը պահպանել են B

---

14 CE չիք *Զայս։*
15 D *արեամբդ։* E *քոյ։*
16 D *Փրկեա՛յ։* C *զգերեալսն։* BCD *թըշնամոյն։*
17 D *Զքոյ։* A *փափագէաք։* B *փափաքէաք։* CE *փափագեցաք։*
18 BD *արբոյ։* C *արբո ըզմեզ։*
19 ABCD *եւ* փխ *'ւ։* B *արեամբս։* D *արեամբ։* D *կողէն։*
20 ABD *լըւա՛յ (*A *լըւա՛) ըզմեզ։* C *լըւայ։* AB *հնութենէս։* D *հնութէնէ։* AB տողից հետո՝

Որով հանցուք քեզ գոհութիւն
Ընդ Հաւր յաւէտ անլըռելի.
*Եւ Հոգւովըդ (*B *Հոգովըս) քո Սըրբոյ (*B *Սրբով)*
Ելցուք ի փառսըն յառաջին։

D տողից հետո՝

Որով հանցուք քեզ գոհութիւնըն
Հաւր յաւէտ անլըռելի.
Եւ Հոգովըդ քո Սըրբով
Ելցուք ի փառսն յառաջինս։

Կենդանացոյ զմեղաւք մեռեալս
Երգել ըզփառս քեզ ընդ հրեշտակս,
Յաւիտեանս յաւիտենից,
Քրիստոս աւրհնեալ է յաւիտեանս։

ե. C օրինակները (ի Ներսիսէ կաթողիկոսէ)։ Հրատարակչի կարծիքով, հիշյալ բանաստեղծությունը իր շարադրանքով ու ոճով առավել կպատշաճեր Ներսես Լամբրոնացուն, այսուհանդերձ, ըստ նրա, բացառված չէ, որ բազմաշնորհ Ներսես Շնորհալին նաև այդպիսի ոճով շարադրեր։ Պետք նկատել, որ խնդրո առարկա միավորը բոլոր աղբյուրներում կոչվում է ոչ թե տաղ, այլ ոդը՝ նվիրված Ավագ Ուրբաթ օրվան, ըստ այդմ էլ շարադրված է համապատասխան տրամադրությամբ ու ոգով։

Բանաստեղծությունը և՛ ձեռագրերում, և՛ տպագրում հանդես է գալիս փոխերով, որոնց հետ միասին կազմում է ձույլ ամբողջություն։ Քննական բնագիրը ներկայացված է կից գտնվող այդ փոխերով, որոնք երեքն են՝ 1. Ո՞վ Մարիամ կոյս... 2. Արդ, ո՞վ Տէր..., 3. Ո՞վ անմեղ աղաւնի..., իսկ վերջում, որպես ավարտ, առանձնացված է 6 տողանի մի հատված (120—125-րդ տողեր)։ Բանաստեղծությունը անհանգ է, տաղի ու փոխերի բանաստեղծական չափը միանման չէ։ Ի տարբերություն տպագրի, մեր ներկայացրած բնագիրը տնատված է, ընդ որում տաղը (1—32-րդ տողեր) բերված է քառատող տներով. ունի ոչ կայուն տաղաչափություն, զույգ տողերը 5 կամ 6 վանկանի են, իսկ անզույգ տողերը՝ 6, 7 կամ 8։

1. Ո՞վ Մարիամ կոյս... (33—86-րդ տողեր)—Բանաստեղծության այս հատվածը ներկայացված է քառատող տներով (վերջին տունը՝ 6 տող)։ B-ում սույն փոխը բացակայում է, իսկ տպագրում տաղից առանձնացված է միայն աստղանիշով։ Իր տաղաչափությամբ այն չի տարբերվում բանաստեղծության առաջին մասից, բայց գերակշռում են 8 վանկանի տողերը (անզույգ տողերի համար) և 5 վանկանի տողերը (զույգ տողերի համար)։

2. Արդ, ո՞վ Տէր... (87—107-րդ տողեր)—Բոլոր աղբյուրներում այս հատվածը ունի Փոխ ենթախորագիրը։ Բնագիրը ներկայացված է եռատող տներով, ընդ որում, յուրաքանչյուր տան առաջին և երրորդ տողերը 7 վանկանի են, իսկ երկրորդ տողը՝ 5 վանկանի (մասնակի խախտումներով)։

3. Ո՞վ անմեղ աղաւնի... (108—119-րդ տողեր)—Ձեռագրերում ունի Փոխ ենթախորագիրը, իսկ տպագրում նախորդ հատվածից անջատված է աստղանիշով։ Բնագիրը ներկայացված է եռատող տներով։ Ունի կայուն տաղաչափություն՝ 7 վանկանի տողեր։

Բանաստեղծության հրատարակված օրինակը ներկայացված է առավել երկար տներով, քան մեր կազմած բնագիրը, և կազմում է ընդամենը 69 տող։

23

ԼԸ. ՏԱՐԱՒԵՑԱՒ ՈՐՊԷՍ ԸՂՄԱՐԴ... (էջ 100)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 386—388։

բ. P. Vetter, Nerses Schnorhali's Kirchenlieder... (տե՛ս «ՀԱ» 1899, № 1, էջ 27—28)։

գ. «Поэзия Армении с древнейших времен до наших дней»... М., 1916, с. 167—168.

դ. «Армянская поэзия в переводах В. Я. Брюсова». Ереван, 1956, с. 140—141.

ե. «Поэзия Армении с древнейших времен до наших дней».. Ереван, 1966, с. 163—164.

գ. «Армянская средневековая лирика», вступ. статья, составл. и примеч. Л. М. Мкртчяна. Л., 1972, с. 202—203.

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Ձեռագիր օրինակները ներկայանում են անհեղինակ։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով. կազմված է 12 վանկանի տողերից. գրված է –ին հանգով։ Բնագրի համար հիմք ծառայած ձեռագրերը ուշ շրջանի ընդօրինակություններ են, որոնցում տաղը պահպանվել է ընդարձակ ծավալով և իբրև ուրույն տաղ ու առանց փոխի, այնպես, ինչպես «Բանք չափաւ»-ում։ Բանաստեղծությունը հանդիպում է նաև իբրև փոխ և ծավալային ու բնագրային տարբերություններով։ Այդ տարբերակը ներկայացնում ենք առանձին (ԼԸա)։

ԼԸա. ՏԱՐԱՒԵՑԱՒ ՏԷՐՆ Ի ԽԱՉԻՆ... (էջ 103)

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից՝ № Ma XIII C1 (Տյուբինգեն, թերթ 190ա—191ա), Cod. Arm. 52 (Լվով, թերթ 144բ), 231 (Երուսաղեմ, թերթ 452ա) և այլուր։ Այս տարբերակը աղբյուրներում ներկայանում է և՛ իբրև տաղ, և՛ իբրև փոխ, ու առանց հեղինակի անվան հիշատակության։ Հնագույն աղբյուրներում գերազանցապես փոխ է ու կից Սեռովբէից թագաւորն... մեղեդուն։ Այդպես են ներկայանում նաև Տյուբինգենի և Լվովի օրինակները, իսկ Երուսաղեմի օրինակը կից է Աստուածածին կոյսըն Մարիամ... տաղին։

Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով. կազմված է 12 վանկանի տողերից, ծավալով շատ ավելի փոքր է, քան նախորդը (ԼԸ), և ունի բնագրային տարբերություններ, որով երբեմն խախտված է նաև –ին հանգը։ Այս տարբերակը բնագրային առումով նման է տպագրվածին։ Պետք ենթադրել, որ տվյալ միավորը համառոտվել է ընդարձակ մի այնպիսի օրինակից, որը հանդիսացել է տպագրվածի հիմքը։

24

ԼԹ. ԱՌԱՒԱՏԻՆ ՇԱՒՂԻՆ... (էջ 104)

Հրատարակված է.

ա. «Բազմավէպ», 1932, էջ 160 (հրատ.՝ Ն. Փէչիկյան)։

Հայտնի է նաև № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 203բ, 201աբ) ձեռագրից։ Հեղինակի անունը պահպանված է B-ի խորագրում (Ներսիսի կաթողիկոսի)։ Հրատարակված օրինակի հիմքում ընկած է C-ն, որն անհեղինակ է. հրատարակիչը հիշյալ տաղը որակում է իբրև գրական մի գոհար՝ գրված Գրիգոր Նարեկացու տաղերի ներշնչանքով, բայց ոչ մի ակնարկ չի անում, թե ո՞վ կարող է լինել խնդրո առարկա բանաստեղծության հեղինակը։ Հայկազյան բառարանում Նուախային բառի բացատրության համար բերված է օրինակ, որը քաղված է հիշյալ տաղից (9—12-րդ տողեր) և ոտանավորը ներկայացված է իբրև Ներսես Շնորհալու ստեղծագործություն։ Պետք ենթադրել, որ բառարանը կազմողներին հայտնի է եղել տաղի՝ Ներսես Շնորհալու անունով պահպանված մի օրինակը։

Բանաստեղծությունը չի տնատված. կազմված է 7—8 վանկանի տողերից (հայրենի չափ), մասնակի խախտումներով. գրված է մեկընդմեջ տողերի վերջընթեր բառերի շղթայումով. անհանգ է։ Քննական բնագիրը կազմելիս նկատի ենք ունեցել բանաստեղծական չափը և վանկարար «ը» տառը պահպանել միայն անհրաժեշտ դեպ-

քերում։ Բանաստեղծությունն ունի ակնհայտ նմանություն Գրիգոր Նարեկացու Գոհար վարդըն վառ առեալ... տաղի հետ (նվիրված Այլակերպության տոնին) և՛ տաղաչափությամբ, և՛ շարադրանքով։ Ձեռագրերում տաղը կից ունի Նըստեալ կանայքն... փոխը, բացառությամբ D-ի, որը պահպանված է խիստ թերի վիճակում և փոխ չունի։

Խ. ՆՇԾՏԵԱԼ ԿԱՆԱՅՔՆ... (էջ 106)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 395—396։*

բ. «Սիոն», *1949, № 4, էջ 94 (հրատ.՝ Ն. Ծովական)։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Գերազանցապես ներկայանում է իբրև փոխ, երբեմն իբրև տաղ։ Ծայրակապը հոդում է հեղինակի անունը։

Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով. կազմված է 7 վանկանի տողերից. գրված է -ին հանգով։ ABC *օրինակները կից են* Առաւատին չաւիղին... *տաղին, «Սիոն»-ում հրատարակվածը՝* Յընծան այսաւր երկինք... *միավորին։ № 6495 ձեռագրում բանաստեղծությունն ունի երկու ընդօրինակություն. դրանցից մեկը* (E_1) *փոխ է ու կից* Առ պարտիզպանն ձայնէր... *տաղին, իսկ մյուսը* (E) *տաղ է, գրված է այլ ձեռքով ու հավանաբար ավելի ուշ, տվյալ ձեռագրում ազատ մնացած տարածությունը զբաղեցնելու նպատակով։ Նշված երկու տարբերակները բնագրային էական տարբերություններ չեն ցուցաբերում, այսուհանդերձ, քննական բնագրի համար երկուսն էլ օգտագործված են։ «Բանք չափաւ»-ում տպագրվածը ևս ներկայացված է իբրև տաղ։*

25

ԽԱ. ԱՅՍԱՒՐ ԼՈՅՍ ԾԱԳԵԱՑ... (էջ 108)

Փ[ոխ]. Լըւան զաւետեաց ձայն...

Հրատարակված է.

ա. «Սիոն», *1949, № 4, էջ 93 (հրատ.՝ Ն. Ծովական)։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Հնագույն գրչագրերում տաղը, որն ընդգրկված է Հարության տոնին նվիրված Ներսես Շնորհալու տաղերի շարքում, ունի խորագիր այդ ամբողջ շարքին վերաբերող՝ վերջում Մատթեոսի Ավետարանի մասին հիշատակությամբ։ Ամենայն հավանականությամբ խորագրի հենց այդ վերջին հատվածն է վերաբերում տվյալ միավորին։ Մեր օգտագործած աղբյուրների այդ ընդարձակ խորագրերը, որոնք քննական բնագրի տողատակում չեն արտացոլված, ամբողջությամբ բերում ենք այստեղ։

A *օրինակ*—Տաղեր Յարութեան Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ սրբոյ Զատկին, զկնի եղաբերից Աւետարանացն, տեառն Ներսիսի ասացեալ. ըստ Մատթէոսին Աւետարանին:

B *օրինակ*—Տեառն Ներսիսի կաթողիկոսի Հայոց եւ այլ սրբոցն ասացեալ տաղ սրբոյ Զատկին, զկնի Եղայբերից Աւետարանացն, նայեւ բովանդակ կիրակէիցն. Մաթէին է:

C *օրինակ*—Տաղ Յարութեան Զատկին, զկնի իւրաքանչիւր Եղաբերից Աւետարանացն, ի պարագայութեան շուրջ բզՍիոնի. Մաթէին է:

D *օրինակ*—Տեառն Ներսեսի կաթողիկոսի Հայոց եւ այլ սրբոց ասացեալ տաղ սրբոյ Զատկին, զկնի Իւղաբերից Աւետարանաց, նաեւ բովանդակ կիրակէիցն. Մատթէոսին:

F *օրինակ*—Տաղեր Յարութեան սրբոյ Զատկին, զկնի Եղաբերիցն Աւետ[արանացն]. Մաթէոսի, տեառն Ներսէսի երգ:

Բնագիրը ներկայացված է եռատող տներով. կազմված է 10 վանկանի տողերից, անհանգ է։ № 6495 ձեռագրում բանաստեղծությունն ընդօրինակված է երկու անգամ։ Քննական բնագրում այդ երկուսն էլ օգտագործված են։ Նշված օրինակներն առավել ծավալուն են։ Մեր ներկայացրած բնագրում ընդգրկված են որոշ հատվածներ՝ բանաստեղծությունն ավելի ամբողջական դարձնելու նպատակով։ Սովորաբար տաղը կից ունի Լըւան զաւետեաց ձայն... *փոխը, որը տաղի մասն է։*

Փ[ՈԽ]. ԼԸՒԱՆ ԶԱՒԵՏԵԱՑ ՁԱՅՆ... (էջ 109)

Հրատարակված է.

ա. «Սիոն», *1949, № 4, էջ 93 (հրատ.՝ Ն. Ծովական)։*

Նախորդ տաղի մասն է, միշտ ներկայանում է նրան կից իբրև փոխ։ Բնագիրը չի տնատված. կազմված է 10 վանկանի տողերից (ինչպես կից գտնվող տաղը), անհանգ է։ EE_1 *օրինակներում իբրև փոխ առանձնացված է բանաստեղծության ոչ թե այս մասը, այլ 13-րդ տողից սկսվող հատվածը (տե՛ս՝* Մի զիճուոր վերին...)։

26

ԽԲ. ԱՅՍԱՒՐ, Ը՜, ԼՈՅՍ ՀԱՍՏԱՏԻ... (էջ 110)

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հայտնի է նաև № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 193բ—194բ) ձեռագրից։ Հեղինակի անունն առկա է B-ի խորագրում (Ներսեսի կաթողիկոսի)։ *Սա Հարության տոնին նվիրված Ներսես Շնորհալու երկրորդ տաղն է, որը վերաբերում է Մատթեոսի Ավետարանին։ C-ի խորագիրը բնագրի տողատակում չի արտացոլված, որովհետև այն վերաբերում է ոչ միայն տվյալ միավորին, այլև Հարության տոնին նվիրված Ներսես Շնորհալու տաղերի շարքին* (Տաղ Յարութեան բովանդակ տարոյն, զկնի Իւղաբերիցն Աւետարանացն, և ապա զգիշերին ասեն. Մարկոսի Աւետարանին)։

Բնագիրը չի տնատված. կազմված է 13 վանկանի տողերից (մասնակի խախտումներով). անհանգ է։ Ընդամենը 7 տող է, ընդ որում, առաջին երեք տողերն սկսվում են «Այսաւր» բառով։ Ձեռագրերում տաղը կից ունի Նոր ծաղիկ պայծառ ցուցաւ... *փոխը, բացի D-ից, որն ունի այլ փոխ՝* Նըստեալ կանայքն ողբային...։

ԽԳ. ՆՈՐ ԾԱՂԻԿ ՊԱՅԾԱՌ ՑՈՒՑԱՒ... (էջ 111)

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հայտնի է նաև № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 194բ) ձեռագրից։ Բոլոր աղբյուրներում ներկայանում է իբրև փոխ։ Ծայրակապը հոդում է հեղինակի անունը։ Բնագիրը չի տնատված. կազմված է 8 վանկանի տողերից (1, 3, 5-րդ տողերը 7 վանկանի են). անհանգ է։ Աղբյուրներում բանաստեղծությունը կից է Այսաւր, ը՜, լոյս հաստատի... *տաղին, բացի D-ից, որը կից է* Նոր ձայն աւետեաց...*-ին։ Սույն փոխի երկրորդ մասը (սկսած 14-րդ տողից) երբեմն իր հերթին առանձնացված է իբրև*

փոխ. օրինակ՝ C-ն այդ տողին կից լուսանցքում ունի Փ[ոխ] նշումը. A-ում, այդ տողի դիմաց գրված է՝ «Սրբէջանման ձայնն է», մինչդեռ առաջին մասի համապատասխան տեղում գրված է. «Աւետիս մեծ խորհրդոյ ձայնն է»: Պիտի նկատել, որ եղանակային փոփոխություն ակնարկող հիշյալ նշումները հետագայի լրացումներ են: Բանաստեղծության այս մասը նախորդ հատվածից տարբերվում է նաև նրանով, որ ծայրակապ չունի, մինչդեռ 1—13-րդ տողերը մեկընդմեջ տողերի սկզբնատառերով հագում են՝ «Ներսեսի»: Ձեռագրերում հանդիպում է մի տարբերակ, որի երկրորդ մասը հօգում է ծայրակապի շարունակությունը՝ «ե բանս», և դա շնորհիվ տողերի իր ունեցած տարբեր դասավորության, նաև բնագրային ու ծավալային որոշ անհամապատասխանությունների: Պիտի ենթադրել, որ բանաստեղծության երկրորդ մասը իբրև փոխ առանձնացվելու հետևանքով ենթարկվել է աղավաղումների, տողեր են տեղաշարժվել, ավելացել կամ պակասել (հենց այն հանգամանքը, որ ներկայացվող բնագիրը բաղկացած է 31 տողից, ինքնին այդ է վկայում), ու այժմ դժվար է ասել, թե ինչպիսի՞ն է եղել ոտանավորի նախնական տեսքը. այդ պատճառով հարկ համարեցինք կից ներկայացնել նաև մյուս տարբերակը (ԽԳա):

ԽԳա. ՆՈՐ ԾԱՂԻԿ ՊԱՅԾԱՌ ՅՈՒՅՍԻ... *(էջ 113)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 398*:

բ. *«Սիոն», 1949, № 8, էջ 216 (հրատ.՝ Ն. Ծովական)*:

Բոլոր աղբյուրներում ներկայանում է իբրև տաղ: «Սիոն»-ում տպագրվածի համար հիմք են ծառայել № 1193 (Երուսաղեմ) ձեռագրում գտնվող տաղի երկու տարբերակները, որոնց բնագրային անհամապատասխանությունները հրատարակիչը ցույց է տվել տողատակային նշումներով: Մեր կազմած բնագրում այդ երկուսը ներկայացրել ենք իբրև B և C: A օրինակը կից ունի Նըստեալ կաճայՖՆ ողբային... *փոխը:* B-*ի երկրորդ մասը (սկսած 15-րդ տողից) առանձնացված է իբրև* փոխ, *իսկ* D-*ն թերի է:*

Բնագիրը չի տնտեսված: Բանաստեղծությունն իր տաղաչափությամբ նման է նախորդին (ԽԳ), որից շատ չի տարբերվում նաև բնագրային առումով (առաջին մասում): Անհամապատասխանությունը նկատվում է երկրորդ մասում. այստեղ մի շարք տողեր տեղաշարժված են, որոշ հատվածներ այլ շարադրանք ունեն, իսկ ծավալով ավելի փոքր է՝ ընդամենը 24 տող, ընդ որում, սկսած 11-րդ տողից, նաև հանգավորված է զույգ տողերով, իսկ ծայրակապը («Ներսեսի ե բանս») հօգում են մեկընդմեջ տողերի սկզբնատառերը: Նշված առանձնահատկությունները թելադրում են սույն տարբերակը դիտել իբրև սկզբնական ու անաղարտ բնագիր, բայց հենց կանոնավոր հանգավորումը (որը առաջին մասում չի նկատվում) ցույց է տալիս, որ սա ևս ենթարկված է խմբագրման ու մշակման:

27

ԽԴ. ԱՅՍՕՒՐ ԸՆԴ ԾԱԳԵԼՆ... *(էջ 115)*

Փ[ոխ]. Աստուածասէր եւ սուրբ կաճայՖ...

Հրատարակված է.

ա. *«Սիոն», 1949, № 4, էջ 93 (հրատ.՝ Ն. Ծովական)*:

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից՝ № Cod. Arm. *52 (Վիեն, թերթ 171ա) և* Ma *XIII 61 (Տյուբինգեն): Այս վերջինում կից է* Այսաւր լոյս ծագեաց... *տաղին (թերթ 196բ—200ա), որը բերված է Հարության տոնին նվիրված Ներսես Շնորհալու տաղերի շարքում: Աղբյուրներից ոչ մեկը Ներսես Շնորհալու անունը չի պահպանել, բայց բանաստեղծությունը հանդես է գալիս նրան վերագրվող և Հարության տոնին հատկացված տաղերի շարքում ու հրատարակված է Ներսես Շնորհալու անունով: Տպագրի համար հիմք է հանդիսացել № 231 (Երուսաղեմ) ձեռագրի օրինակը: Բոլոր աղբյուրներում Հարության տոնին նվիրված այս տաղը վերաբերում է Մարկոսի Ավետարանին:*

Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով, որոնցից յուրաքանչյուրն սկսվում է Այսաւր *բառով. կազմված է 8 վանկանի տողերից, անհանգ է:* ABD *օրինակներում առաջին 3 տների երկրորդ տողերը կրկնված են, իսկ* C-*ի երկրորդ տողի վերջում կա նշում այդ մասին: Բնագիրը կազմելիս այդ բանը հաշվի չենք առել ու իբրև առանձին տող չենք ներկայացրել, քանի որ դա նկատի ունի սոսկ կատարման ձևն ու եղանակը: Բոլոր աղբյուրներում տաղին կից իբրև փոխ հանդես է գալիս բանաստեղծության մասը՝* Աստուածասէր եւ սուրբ կաճայՖ...

Փ[ՈԽ]. ԱՍՏՈՒԱԾԱՍԷՐ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ԿԱՃԱՅՖ... *(էջ 116)*

Հրատարակված է.

ա. *«Սիոն», 1949, № 4, էջ 93 (հրատ.՝ Ն. Ծովական)*:

Նախորդի մասն է, ունի նույն տաղաչափությունը, անհանգ է: Բնագիրը չի տնտեսված, միշտ ներկայանում է իբրև փոխ ու կից՝ Այսաւր ընդ ծագելն... *տաղին:*

28

ԽԵ. ՆՈՐԱՃՐԱՇ ԱՐԵԳԱԿՆ ԱՅՍՕՒՐ... *(էջ 117)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Հայտնի է նաև № Ma *XIII 61 (Տյուբինգեն) ձեռագրից: Հեղինակի անունն առկա է* B-*ի խորագրում* (Ներսիսի կաթողիկոսի), *արտահայտված է նաև ծայրակապով: Բոլոր աղբյուրներում ներկայանում է իբրև տաղ, բացի Տյուբինգենի օրինակից, որը փոխ է ու կից* Այսաւր լոյս ծագեաց... *տաղին: Բանաստեղծությունը, որ ձեռագրերում ներկայանում է իբրև Հարության տաղ, վերաբերում է Մարկոսի Ավետարանին:*

Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով: Յուրաքանչյուր տան առաջին տողը 13, 14 կամ 15 վանկանի է, իսկ երկրորդ տողը՝ 5 վանկանի. գրված է անհանգ: Ձեռագրերում տաղը կից ունի ԿեաճՖՆ ընդ Հաւր... *փոխը:*

ԽԶ. ԿԵԱՆՔՆ ԸՆԴ ՀԱՒՐ... *(էջ 119)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 396—397*:

Գերազանցապես ներկայանում է իբրև փոխ, իսկ № 424 ձեռագրում (թերթ 164ա) տաղ է: Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով: Յուրաքանչյուր տան առաջին տողը 10 վանկանի է, իսկ երկրորդ տողը՝ 5 վանկանի. անհանգ է: Բնագրի համար օգտագործված ձեռագրերում կից է Նորաճրաշ արեգակն այսաւր ... *տաղին: Տպագիր օրինակը կից է* Նըստեալ կաճայՖՆ ողբային... *միավորին:*

29

ԽԷ. ԱՅՍԱՒՐ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԵԶ ՄԱԳԵՑԱՒ... *(էջ 121)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հայտնի է նաև № Ma XIII *61 (Տյուբինգեն, թերթ 200ա) ձեռագրից։ Աղբյուրներում Ներսես Շնորհալու անունը չի պահպանված, բայց բանաստեղծությունն ընդգրկված է Հարության տոնին նվիրված նրա տաղերի շարքում (որի ընդհանուր խորագրում հեղինակի անունն առկա է) և վերաբերում է Ղուկասի Ավետարանին։ Բնագիրը ներկայացված է եռատող տներով։ Տնատման համար նկատի ենք ունեցել տնավերջի բառերի շղթայումը. գրված է ազատ տաղաչափությամբ, անհանգ է։ Ձեռագրերում տաղն ունի* Ցընծան այսաւր երկինք... *փոխը, բացի Տյուբինգենի օրինակից, որն ինքը փոխ է ու կից՝* Այսաւր լոյս ծագեաց...*-ին։ Տնատման և շղթայման իր ձևով սույն միավորը նմանվում է Գրիգոր Նարեկացու* Էն ի միշտ էէն... *տաղին (նվիրված Համբարձման տոնին)։*

ԽԸ. ՑԸՆԾԱՆ ԱՅՍԱՒՐ ԵՐԿԻՆՔ... *(էջ 123)*

Հրատարակված է.

ա. Ա. Չոպանյան, *Հայ էջեր, էջ 49։*

բ. *«Սիոն», 1949, № 4, էջ 93—94 (հրատ.՝ Ն. Ծովական)։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Ներսես Շնորհալու անունով հանդիպում է հետագայի ընդօրինակություններում։ Այդ շրջանի գրչագրերում բանաստեղծությունը գերազանցապես հանդես է գալիս իբրև տաղ, իսկ հնագույն օրինակներում փոխ է։ Ա. Չոպանյանի տպագրածը ներկայանում է անհեղինակ և իբրև տաղ, բայց հրատարակչին հայտնի է մի այլ ձեռագիր՝ Էջմիածնի հավաքածու, № 47 (այժմ՝ Մաշտոցի անվան Մատենադարան, ձեռ. № 2672), որտեղ բանաստեղծությունը պահպանված է Ներսես կաթողիկոսի անունով։ «Սիոն»-ում տպագրվածի հիմքը № 231 (Երուսաղեմ) ձեռագրի օրինակն է, որը հանդես է գալիս Հարության տոնին նվիրված Ներսես Շնորհալու տաղերի շարքում և կից ունի նըստեալ կանայքն ողբային... *փոխը։*

Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով, որոնցից յուրաքանչյուրն սկսվում է Ցընծայ *(կամ՝* Ցընծան, Ցընծամք) *բառով։ Յուրաքանչյուր տան առաջին տողը 6 վանկանի է, իսկ երկրորդ տողը՝ 8 վանկանի։ Ունի հանգավորում ըստ տների (սակավ խախտումներով)։* ABC *օրինակները կից են* Այսաւր յարութեան մեզ ծագեցաւ... *տաղին։* D *և* E *օրինակները ներկայանում են իբրև տաղ, ընդ որում,* D*-ի 17-րդ տողից սկսվող հատվածը (սկ.՝* Ցընծան որդիք մարդկան...) *անջատված է առանձին խորագրով՝* Յորդորակ։

30

ԽԹ. ՆՈՐ ԻՄՆ ԱՒԵՏԵԱՑ... *(էջ 126)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 388—389։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Հեղինակի մասին հաճախ հիշված է խորագրերում։ Ծայրակապը ևս հոդում է հեղինակի անունը։ Տաղը հատկացված է Հարության տոնին, Ղուկասի Ավետարանին։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով. կազմված է 12 վանկանի տողերից. անհանգ է, բայց երբեմն նկատվում է -ին *հանգ ստեղծելու միտում, հատկապես* EF *օրինակներում։ Բնագրի համար օգտագործված աղբյուրներում տաղը կից ունի* Հաւր կամաւ իջեալ... *փոխը։*

Ծ. ՀԱՒՐ ԿԱՄԱՒ ԻՋԵԱԼ... *(էջ 128)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 390—391։*

Ներկայանում է գերազանցապես իբրև փոխ։ Բնագիրը չի տնատված։ Բաղկացած է 12 վանկանի տողերից. անհանգ է։ Բնագրի համար օգտագործված աղբյուրներում կից է Նոր իմն աւետեաց... *տաղին։*

31

ԾԱ. ՆՈՅՆԱԳՈՅ ԸՆԴ ՀԱՒՐ... *(էջ 130)*

Փ[ոխ]. Յարեաւ փառաց թագաւորն...

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 398—399։*

բ. **P. Vetter**, Nerses Schnorhali's Kirchenlieder... *(տե՛ս «ՀԱ», 1899, № 1, էջ 27—28)։*

Հայտնի է նաև № Cod. Arm. *52 (Լվով, թերթ 174ա) ձեռագրից, ուր խորագրված է՝* Տաղ Իւղաբերից, Յոհաննու։ *Բոլոր աղբյուրներում Հարության սույն տաղը վերաբերում է Հովհաննու Ավետարանին։* C*-ն խորագրված է՝* Յոհաննու Ոսկեբերանի, *որն, անշուշտ, նկատի չունի Հովհան Ոսկեբերանին, քանի որ սույն միավորը բերված է Հարության տոնին նվիրված այլ տաղերի շարքում, ըստ առանձին Ավետարանների (Մատթեոս, Մարկոս, Ղուկաս, Հովհաննես)։* C*-ի խորագրին կից գտնվող* Փ *նշումը ևս անտեղի է։ Ծայրակապը հոդում է հեղինակի անունը։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով. կազմված է 8 վանկանի տողերից. գրված է տների շղթայումով, անհանգ է։ Բոլոր աղբյուրներում տաղը կից ունի* Յարեաւ փառաց թագաւորն... *փոխը, որը տվյալ բանաստեղծության մասն է։ Հիշյալ փոխը գրված է տարբեր տաղաչափությամբ և ունի այլ շարադրանք, բայց իր վերջնատողերի* աւետիք *և* մեծ աւետիք *բառերով կապվում է տաղի հետ, որն ավարտվում է* ձեզ աւետիք *խոսքերով։*

Փ[ՈԽ]. ՅԱՐԵԱՒ ՓԱՌԱՑ ԹԱԳԱՒՈՐՆ... *(էջ 131)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 399—400։*

բ. **P. Vetter**, Nerses Schnorhali's Kirchenlieder... *(տե՛ս «ՀԱ», 1899, № 1, էջ 27—28)։*

Հայտնի է գերազանցապես իբրև փոխ, երբեմն հանդես է գալիս նաև իբրև տաղ (օրինակ՝ ձեռ. № 423, թերթ 103բ և 162ա. 554, թերթ 149բ)։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով։ Յուրաքանչյուր տան առաջին տողը 11 վանկանի է, իսկ երկրորդ տողը՝ 13 վանկանի (կան խախտումներ)։ Անզույգ տողերն ավարտվում են աւետիք, *իսկ զույգ տողերը՝* մեծ աւետիք *բառերով։ Ձեռագրերում այդ բառերը կրճատ են կամ հապավված։ Բոլոր աղբյուրներում փոխը կից է* Նոյնագոյ ընդ Հաւր... *տաղին (բացի* D*-ից), որի օրգանական մասն է։* D*-ն կից է* Յարեաւ յաւուր երրորդին... *միավորին ու հատկացված է Հարության տոնի չորրորդ օրվան։*

32

ԾԲ. ՆՈՐ ՁԱՅՆ ԱՒԵՏԵԱՑ... (էջ 133)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 391—392։*

բ. Ա. Տեկյանց, *Հայերգ, էջ 14։*

գ. *«Սիոն», 1949, № 4, էջ 94 (հրատ.՝ Ն. Ծովական)։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Խորագրերում հաճախ առկա է հեղինակի անունը, որը հոդում է նաև ծայրակապը։ Համկացված է Հովհաննու Ավետարանին։ Աղբյուրներում հանդիպում է նաև իբրև մեղեդի։ Բնագիրը ներկայացված է եռատող տներով։ Յուրաքանչյուր տան առաջին տողը 11 վանկանի է, երկրորդ տողը՝ 12, իսկ երրորդ տողը՝ 10 վանկանի. անհանգ է։ EFH *օրինակները, նաև 1882 թ. հրատարակությունը թերի են։ Բնագրի համար օգտագործված աղբյուրներում տաղը կից ունի* Կանայքն արտասուաւք... *փոխը, բացառությամբ* E-*ի, որը կից ունի* Նոր ծաղիկ պայծառ ցուցաւ... *միավորը։* Λ-*ում հետագայի մի գրչի ձեռքով որոշ բառեր ջնջված են ու փոխարինված այլ բառերով։ Քննական բնագրի տողատակի տարընթերցումներում դրանք ցույց են տրված ջնջված նշումով, իսկ կատարված հավելումները հետևյալներն են.* մեր *(տող 6),* եղեալ *(տող 9),* բէ *(թող 11),* եւ *(տող 14),* զի *(տող 17),* նըւէրըս *(տող 18),* մարդկան *(տող 20),* մեզ *(տող 21),* ամէն *(տող 24)։*

ԾԳ. ԿԱՆԱՅՔՆ ԱՐՏԱՍՈՒԱՒՔ... (էջ 136)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 393—395։*

բ. Ա. Տեկյանց, *Հայերգ, էջ 15—16։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Ներկայանում է գերազանցապես իբրև փոխ։ Հանդիպում է նաև իբրև տաղ։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով. կազմված է 12 վանկանի տողերից, անհանգ է։ Բնագրի համար օգտագործված աղբյուրներում կից է Նոր ձայն աւետեաց... *տաղին, բացառությամբ* E-*ի, որը կից է* Ո՜վ խաղաղաձայնեալ... *տաղին։ 1882 թ. հրատարակությունը թերի է։* A-*ն 19-րդ տողին (սկ.՝* Ի գերեզմանէն...*) կից լուսանցքում ունի փոխի նշան [ ], իսկ* E-*ն այդ տողում ունի կարմիր սկզբնատառ. նշանակում է՝ այդ հատվածից փոխվել է եղանակը, կատարման ձևը։ Հետաքրքրական է, որ № 10156 ձեռագրում (թերթ 47բ) առկա է սույն ոտանավորի լոկ այդ հատվածը, և վերջինս ներկայանում է իբրև առանձին տաղ՝* Տաղ նոր կիրակէի *խորագրով։*

33

ԾԴ. ՆԵՐՊԱՐՈՒՆԱԿԵԱԼ ԻՆՆԵԱԿ ԴԱՍՈՒՑ... (էջ 139)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 401։*

Հայտնի է նաև № Ma *XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 311բ) ձեռագրից։ Բոլոր ձեռագրերում պահպանված է հեղինակի անունը, որն արտահայտված է նաև ծայրակապով։* A-*ն և Տյուբինգենի օրինակը խորագրված են իբրև Սուրբ հոգուն նվիրված տաղ, մինչդեռ մյուսներում բանաստեղծությունը կոչվում է* երգ, *որը եկեղեցու զավակները*

(«եկեղեցւոյ մանկունք») երգում են ի պատիվ սուրբ Երրորդության։ Վերջինիս համար եկեղեցին հատուկ տոն չի ունեցել, ու քանի որ Երրորդության խորհուրդն առնչվել է Հոգեգալստյան հետ, այդ տոնին կից է նկատվել նաև սուրբ Երրորդությունը (տե՛ս Մ. Օրմանյան, *Ծիսական բառարան, էջ 27)։*

Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով։ Յուրաքանչյուր տան առաջին տողը 5 վանկանի է, իսկ երկրորդ տողը՝ 10 վանկանի (տողատումը վերապահությամբ պիտի ընդունել. բանաստեղծությունը կարելի էր ներկայացնել նաև 5 վանկանի տողերով ու եռատող տներով, կամ 15 վանկանի տողերով ու առանց տնատման)։ Բոլոր օրինակները (բացի տպագրվածից) կից ունեն Ներհիւսեսցուք... *փոխը։* A-*ն ունի հետագայում կատարված լրացումներ, որոնք քննական բնագրում չեն ընդգրկված ու տողատակում ցույց են տրված առանձին նշումով («տողից հետո»)։*

ԾԵ. ՆԵՐՀԻՒՍԵՍՑՈՒՔ... (էջ 141)

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հայտնի է նաև մի շարք այլ ձեռագրերից։ Հնում ներկայանում է իբրև փոխ, իսկ հետագայի ընդօրինակություններում գերազանցապես տաղ է ու նվիրված Հոգեգալստյան տոնին և անհեղինակ է։ Հնագույն աղբյուրներում կից է Ներսես Շնորհալու անունը հոդող Ներպարունակեալ իննեակ դասուց... *տաղին (ծայրակապ՝ «Ներսես»), որի հետ առնչվում է նաև իր ծայրակապով («Նվագե Հոգւոյն տըվողին իմաստ բանի ընդ ձայնի»)։ Բացի այդ, Հայկազյան բառարանում* ներհիւսեսցուք *և* դօղեմ *բառերի համար բերված օրինակները քաղված են խնդրո առարկա բանաստեղծությունից, և աղբյուրը հիշված է իբրև Ներսես Շնորհալու տաղ. նշանակում է՝ բառարանը կազմողներին հայտնի է եղել հեղինակի անունով պահպանված մի օրինակ։*

Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով. կազմված է 8 վանկանի տողերից. հանգավորված է մերթ ըստ տների, մերթ՝ զույգ տողերով (կան նաև անհանգ տողեր)։ Բնագրի համար օգտագործված աղբյուրներում կից է Ներպարունակեալ իննեակ դասուց... *տաղին, բացառությամբ* E-*ի, որը կից է* Աստանաւր ծագեաց... *տաղին։*

34

ԾԶ. ԱՐՓԻԱԿԱՆ, Ը՜, ԼՈՅՍՆ... (էջ 144)

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ AB *և* D *օրինակները խորագրում պահպանել են հեղինակի անունը* (Ներսես կաթողիկոս)*։ Հետագայի գրչագրերում բանաստեղծությունը ներկայանում է նաև իբրև մեղեդի ու հաճախ շատ ավելի փոքր ծավալով։*

Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով. գրված է տների շղթայումով և ազատ տաղաչափությամբ. անհանգ է։ Տողատումը, որ կատարված է ըստ իմաստի, պիտի ընդունել որոշ վերապահությամբ։ Բնագրի համար օգտագործված աղբյուրներում տաղը կից ունի Տէր փառաց այսաւր... *փոխը, իսկ* E-*ն հիշյալ փոխից անջատված է մեկ այլ փոխով՝* Խաւսէր բանիւ նա...*։*

ԾԷ. ՏԷՐ ՓԱՌԱՑ ԱՅՍԱՒՐ... (էջ 146)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 401—402։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Ծայրակապը հոդում է հեղինակի անունը։ Սովո-

բաբար ներկայանում է իբրև փոխ, բայց հանդիպում է նաև իբրև տաղ՝ հատկացված Վարդավառի երկրորդ կամ երրորդ օրվան։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով. կազմված է 12 վանկանի տողերից, անհանգ է։ Բնագրի համար օգտագործված ձեռագրերում կից է Արփիական, ը՜, լոյսն... տաղին. E-ն տաղից անջատված է մեկ այլ փոխով՝ Խաւսէր բանիւ նա...։ Տպագիր օրինակը ներկայացված է իբրև տաղ։

35

ԾԸ. ՆՈՐ ԻՄՆ ԱՀԱՒՈՐ... *(էջ 148)*

Փ[ոխ]. Հայր վրկայելով...

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Բանաստեղծությունը պահպանվել է մի շարք ձեռագրերում, բայց ոչ միատեսակ ծավալով, նաև բնագրային տարբերություններով։ Այդ պատճառով կից ներկայացնում ենք ևս երկու տարբերակ (ԾԸա և ԾԸբ)։ Աղբյուրներում տաղն անհեղինակ է։ Ներսես Շնորհալուն վերագրելու հիմքը ԾԸբ տարբերակի՝ Ներսես Շնորհալու տաղերի վենետիկյան հրատարակության մեջ ընդգրկված լինելու հանգամանքն է։

Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով. կազմված է 12 վանկանի տողերից, անհանգ է։ Բանաստեղծության երկրորդ մասը, սկսած 23-րդ տողից (սկ.՝ Հայր վրկայելով...) ներկայանում է իբրև փոխ։ B-ում այդ հատվածն առանձին խորագիր չունի, բայց ունի կարմիր սկզբնատառ։ A-ում կան ջնջված ու եղծված բառեր կամ տառեր, որոնք լրացվել են հետագայի մի գրչի ձեռքով։ Դրանք են. աւետիս (տող 2), խորհուրդ (տող 3), արարչութեան (տող 4), լեառըն (տող 5), տեսեալ (տող 6), զվէմն (տող 8), զորդիսն (տող 8), բազմեալ (տող 14), հոսեալ (տող 15), Սինեայ (տող 15), Ձորգի (տող 16), բազմեալ (տող 16), Սիովնի (տող 17), Հերմոնէ (տող 18), անսուրբ (տող 19)։

ԾԸա. ՆՈՐ ԻՄՆ ԱՀԱՒՈՐ... *(էջ 151)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Աղբյուրներում տաղն անխորագիր է։ B և C օրինակները կից են մեղեդիների, իսկ A-ն ընդգրկված է Ներսես Շնորհալու հատված-տաղերի շարքում, ունի կարմիրով արտահայտված սկզբնատող, իսկ 5-րդ տողին կից լուսանցքում (սկ.՝ Աստանաւր տեսիլ...) գրված է՝ «Գլուխ է»։ Նախորդի համեմատությամբ ունի բնագրային որոշ տարբերություններ, իսկ ծավալով ավելի փոքր է. այստեղ բացակայում է իբրև փոխ ներկայացող հատվածը (23—32-րդ տողեր), բացառությամբ վերջին տան (33—34-րդ տողեր), որը նաև այս տարբերակում հանդես է գալիս իբրև ավարտ։

ԾԸբ. ԱՍՏԱՆԱՒՐ ՏԵՍԻԼ... *(էջ 153)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 402—403։*

Ներկայանում է մերթ իբրև տաղ, մերթ՝ իբրև փոխ։ Տաղի ամբողջական օրինակի համեմատությամբ ունի նկատելի տարբերություններ և՛ բնագրային առումով,

և՛ ծավալով։ Այս տարբերակը շատ ավելի համառոտված է, ընդամենը 18 տող է։ Այստեղ բացակայում են տաղի ընդարձակ օրինակի 1—4-րդ, 15—22-րդ, 25—26-րդ տողերը։ Ինչ վերաբերում է իբրև փոխ հանդես եկող հատվածին, ապա դա այստեղ առկա է, սակայն իբրև փոխ չի առանձնացված։ Բացի այդ, վերջին երկու տներն (15—18-րդ տողեր) ունեն բոլորովին տարբեր շարադրանք։ Նշված անհամապատասխանությունները վկայում են այն մասին, որ տվյալ դեպքում գործ ունենք տաղի խմբագրված մի տարբերակի հետ։

36

ԾԹ. ՆԵՐՊԱՐՈՒՆԱԿԵԱԼ ԽՈՐՀՈՒՐԴ... *(էջ 155)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 404—405։*

Հաճախ հանդես է գալիս Ներսես կաթողիկոսի անունով, որն առկա է նաև ծայրակապում։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով. կազմված է 13 վանկանի տողերից, անհանգ է։ Բնագրի համար օգտագործված աղբյուրներում, նաև № 231 (Երուսաղեմ, թերթ 481բ) ձեռագրում տաղը կից ունի Ընդ որս և մանկունք... փոխը, բացառությամբ E-ի, որը փոխ չունի։ A-ում ջնջված (ամբողջությամբ կամ մասամբ) որոշ բառեր լրացված են հետագայի մի գրչի ձեռքով։ Դրանք են. լուսոյ փայլեալ (տող 12), Թաբաւր (տող 13), Երրորդութեանն (տող 13), երեք (տող 14), երգս առեալ (տող 15), նախաձայնէր (տող 15), քո ցընծացեն (տող 16)։

Կ. ԸՆԴ ՈՐՍ ԵՒ ՄԱՆԿՈՒՆՔ... *(էջ 157)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 406։*

Սովորաբար ներկայանում է իբրև փոխ։ Երբեմն հանդես է գալիս առանց համապատասխան տաղի։ Բնագիրը չի տնատված. կազմված է 12 վանկանի տողերից. անհանգ է։ Բնագրի համար օգտագործված աղբյուրներում, նաև № 231 (Երուսաղեմ) ձեռագրում կից է Ներպարունակեալ խորհուրդ... տաղին, բացի E-ից, որը կից է Այսաւր է շաբաթ... տաղին ու նվիրված է Ավագ Շաբաթ օրվան։ Տպագիր օրինակը թերի է, բացակայում են 1—12 և 17-րդ տողերը։ A-ում ջնջված կամ եղծված որոշ բառեր լրացված են հետագայի մի գրչի ձեռքով։ Դրանք են. վրկայելով (տող 5), որ ճանեցայ (տող 6), գոչմամբ (տող 7), զարհուրեալ (տող 8), Հեղիաս (տող 9), յԵրուսաղէմ (տող 10), փրկել (տող 11)։

37

ԿԱ. ԱՅՍԱՒՐ ԳԱԲՐԻԷԼ... *(էջ 159)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 407—408։*

Հայտնի է շատ ձեռագրերից ու հաճախ ներկայանում է Ներսես կաթողիկոսի անունով։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով, որոնցից յուրաքանչյուրն սկըսվում է Այսաւր բառով. կազմված է 11 վանկանի տողերից, անհանգ է։ Բնագրի համար օգտագործված աղբյուրներում տաղին կից Անճառ տաճար... փոխն է։

26—1024

ԿԲ. ԱՆԱՐԱՏ ՏԱՃԱՐ... *(էջ 161)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 409—412։*

բ. P. Vetter, Nerses Schnorhali's Kirchenlieder... *(տե՛ս «ՀԱ», 1899, № 1, էջ 27—28)։*

Հայտնի է շատ ձեռագրերից։ Գերազանցապես ներկայանում է իբրև փոխ ու կից՝ **Այսաւր Գաբրիէլ...** *տաղին։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով. կազմված է 11 վանկանի տողերից, անհանգ է։*

38

ԿԳ. ՆՈՐ ՔԵՐՈՎԲԷ ՀՈՂԱՆԻՒԹ... *(էջ 165)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

B *օրինակը խորագրում պահպանել է հեղինակի անունը* (ի Ներսէսէ), *որն առկա է նաև ծայրակապում։ Բանաստեղծությունը հանդես է գալիս նաև իբրև մեղեդի։ Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով։ Անզույգ տողերը 14 վանկանի են, իսկ զույգ տողերը՝ 11—12 վանկանի (կան մասնակի խախտումներ). անհանգ է։ Բնագրի համար օգտագործված օրինակները կից ունեն* Նարդոս բուրեալ... *փոխը։* A-*ում կան ջնջված կամ եղծված բառեր ու տառեր, որոնք լրացված են հետագայի մի գրչի ձեռքով։ Դրանք են.* ընդ վիմօf *(տող 23),* գերգս *երգելով (տող 27), պատճառին (տող 36),* խնդութեամբ *(տող 38)։*

ԿԴ. ՆԱՐԴՈՍ ԲՈՒՐԵԱԼ... *(էջ 166)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Սովորաբար հանդես է գալիս իբրև փոխ։ Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով։ 8 վանկանի տողեր են. հանգավորված է զույգ տողերով (կան խախտումներ)։ Բնագրի համար օգտագործված աղբյուրներում կից է Նոր Քերովբէ հողանիւթ... *տաղին, բացի* E-*ից, որը հանդես է գալիս իբրև տաղ ու նվիրված է Գրիգոր Լուսավորչի տոնին։*

Փոխի ծայրակապը տաղի ծայրակապի հետ միանալով կազմում է ամբողջական մի նախադասություն, որտեղ առկա է նաև հեղինակի անունը՝ «Ներսես+Նըվագե Աստվածածնին երգ»:

39

ԿԵ. ՆՈՐԱԶՈՒԱՐՃ ԽՆԴՈՒԹԵԱՄԲ... *(էջ 169)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից՝ № Ma *XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 224բ—227ա), 423 (թերթ 231ա), 425 (թերթ 294ա)։ Հետագայի ընդօրինակություններում տաղը սովորաբար հանդես է գալիս թերի վիճակում՝ սոսկ առաջին երկու տները, ու որպես մեղեդի. այդպիսին է նաև* D-*ն։* ABC *օրինակները խորագրում պահպանել են հեղինակի անունը* (Ներսիսէ կաթողիկոսէ), *որն առկա է նաև ծայրակապում։ Բացի այդ Հայկազյան բառարանում* Նորազուարճ *բառի համար բերված օրինակը քաղված է սույն բանաստեղծությունից, որը հիշված է իբրև Ներսես Շնորհալու տաղ. ուրեմն, բառաքանը կազմողներին ևս հայտնի է տաղի՝ Ներսես Շնորհալու անունով պահպանված մի օրինակը։*

Բնագիրը ներկայացված է եռատող տներով. գրված է ազատ տաղաչափությամբ. անհանգ է։ Տներից յուրաքանչյուրն ավարտվում է Ո՜վ սուրբ եկեղեցի *բառերով։ Հայկազյան բառարանում բերված հատվածը նույնպես ավարտվում է* սուրբ եկեղեցի *բառերով. նշանակում է՝ նրանց հայտնի օրինակում բանաստեղծության նաև առաջին տողն ունի այդպիսի ավարտ։* ABC *օրինակներում, նաև Տյուբինգենի ձեռագրում, տաղը կից ունի* Ի լուսոյն արփւոյ... *փոխը։* D-*ն փոխ չունի։*

ԿԶ. Ի ԼՈՒՍՈՅՆ ԱՐՓՒՈՅ... *(էջ 172)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Գերազանցապես ներկայանում է իբրև փոխ։ № 10156 ձեռագրում (թերթ 54բ) սույն միավորը տաղ է ու նվիրված Վերափոխման տոնին։ Բնագիրը չի տնատված. կազմված է 12 վանկանի տողերից. անհանգ է։ Բնագրի համար օգտագործված աղբյուրներում, նաև Տյուբինգենի ձեռագրում, սույն միավորը կից է Նորազուարճ խընդութեամբ... *տաղին։ Վերջինս ունի Ներսեսի անունը հոդող ծայրակապ («Ներսեսի է երգս»), որը սույն փոխի ծայրակապի հետ («Ի սուրբ եկեղեցի») կազմում է ամբողջական նախադասություն։*

40

ԿԷ. ՅԱՒԷԺ, ԵԿԵՂԵՑԻ, ՑԸՆԾԱ՛... *(էջ 173)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

B-*ն խորագրում պահպանել է հեղինակի անունը* (ի Ներսիսէ կաթողիկոսէ)*։ Հայկազյան բառարանում* յաւէժ *և* յորջորջ *բառերի համար բերված օրինակները քաղված են սույն միավորից, որը հիշվում է իբրև Ներսես Շնորհալու տաղ՝ հատկացված եկեղեցու տոնին։ Բնագիրը չի տնատված։ Գրված է ազատ տաղաչափությամբ. անհանգ է։ Տաղը կից ունի* Ի յերգս սիրեցեալ... *փոխը։*

ԿԸ. Ի ՅԵՐԳՍ ՍԻՐԵՑԵԱԼ... *(էջ 175)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Ներկայանում է իբրև փոխ։ Հայկազյան բառարանում երջ *բառի համար բերված օրինակը քաղված է սույն միավորից, որը հիշված է իբրև Ներսես Շնորհալու տաղ։ Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով։ Կազմված է 7 վանկանի տողերից. անհանգ է (երբեմն նկատվում է հանգավոր տողեր ստեղծելու միտում)։* A *և* B *օրինակները կից են* Յաւէժ եկեղեցի... *տաղին։* C-*ն կից է* Երգ զարմանալի... *տաղին։*

41

ԿԹ. ՆՈՐ ԴՐԱԽՏԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ... *(էջ 178)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 412—413։*

բ. *«Սիոն», 1949, № 7, էջ 176 (հրատ.՝ Ն. Ծովական)։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Ծայրակապը հոդում է հեղինակի անունը, որն առկա է նաև խորագրերում։ Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով։ Կազմված է 7 կամ 8 վանկանի (երբեմն՝ 6) տողերից. անհանգ է։ F *օրինակը թերի է։ Բոլոր աղբյուրներում տաղը կից ունի* Կենաց փայտ ընկեալ... *փոխը։* A-*ում ջնջված որոշ*

բառեր ու տառեր լրացված են հետագայի մի գրչի ձեռքով։ Դրանք են. Զօր *(տող 3),* Դու *(տող 8),* Րոպէից *(տող 9),* կայիւք *(տող 12),* սիրոյ *(տող 13),* տայով *(տող 15),* Հրեղէն *(տող 20),* Դու *(տող 32)։*

Հ. ԿԵՆԱՑ ՓԱՅՏ ՏԸՆԿԵԱԼ... *(էջ 181)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 413—416։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Գերազանցապես ներկայանում է իբրև փոխ. երբեմն, հատկապես ուշ շրջանի ընդօրինակություններում, տաղ է (տե՛ս, օրինակ, ձեռ. № 424, թերթ 254բ. 8251, թերթ 268բ)։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով։ Կազմված է 12 վանկանի տողերից. անհանգ է։ Բոլոր օրինակները կից են Նոր դրախտին եկեղեցւոյ... *տաղին։ № 231 (Երուսաղեմ) ձեռագրի օրինակը, վենետիկյան հրատարակության համեմատությամբ բնագրային տարբերություններ չունենալով, «Սիոն»-ում չի տպագրվել, ուստի մեր կազմած բնագրում այն օգտագործելու հնարավորություն չենք ունեցել։ Որոշ ձեռագրերում բանաստեղծությունը հանդիպում է մասնատված տեսքով, 13-րդ տողից սկսվող հատվածը (երբեմն՝ 21-րդ տողից) իր հերթին ներկայանում է իբրև փոխ։ Այդպիսին է* D *օրինակը։*

42

ՀԱ. ՄԻԱԿՆ Ի ՄԻՈՅՆ... *(էջ 184)*

Հրատարակված է.

ա. *«Բազմավէպ», 1889, սեպտեմբեր, էջ 269—270։*

Հայտնի է նաև № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 230ա—232բ, 235բ—236ա) ձեռագրից։ AB *և* E *օրինակները խորագրում պահպանել են հեղինակի անունը* (Ներսիսի կաթողիկոսի)։ *Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով. գրված է տների շղթայումով։ Յուրաքանչյուր տան առաջին տողը 12 վանկանի է, իսկ երկրորդ տողը՝ 11 վանկանի. անհանգ է։* B *և* C *օրինակները, նաև Տյուբինգենի ձեռագրում գտնվողը, կից ունեն* Արդ, աւրհնեալ ես... *փոխը։* D*-ն փոխ չունի, իսկ* E *օրինակը հրատարակված է առանց որևէ բացատրության, թե ի՞նչ աղբյուրից է քաղված և ունի՞ փոխ կամ ոչ։* A*-ին կից իբրև փոխ հանդես է գալիս տվյալ բանաստեղծության երկրորդ մասը՝ սկսած 25-րդ տողից (տե՛ս՝* Փայտըն կենաւար...*)։* B*-ում, այդ նույն տողին կից լուսանցքում կա համապատասխան նշում։ Քննական բնագրում հիշյալ հատվածը բանաստեղծության առաջին մասից անջատել ենք աստղանիշով։*

ՀԲ. ԱՐԴ, ԱՒՐՀՆԵԱԼ ԵՍ... *(էջ 187)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 416—417։*

Հայտնի է նաև № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն) ձեռագրից։ Գերազանցապես ներկայանում է իբրև փոխ։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով։ Կազմված է 11 վանկանի տողերից. անհանգ է։ BC *օրինակները և Տյուբինգենի ձեռագրում գտնվողը կից են* Միակն ի միոյն... *տաղին.* A*-ն կից է* Սրբոյ խաչին զաւրութիւն... *տաղին։ Հրատարակված օրինակը սկզբից թերի է (սկսվում է* Բարունակ բերող... *տողից) և հանդես է գալիս իբրև տաղ։*

43

ՀԳ. ԱՌԱՋԻՆԸՆ ԼՈՅՍ ԵՐՐԵԱԿ... *(էջ 190)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի. *Բանք չափաւ, էջ 418—420։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից՝ № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 247բ), 231 (Երուսաղեմ, թերթ 515բ)։ Հեղինակի անունը հաճախ առկա է խորագրերում (Ներսիսի կաթողիկոսի)։ *Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով։ Կազմված է 13 վանկանի տողերից. անհանգ է։ Բոլոր աղբյուրներում տաղը կից ունի* Նոր տարիս երկնաւորաց... *փոխը, բացի Երուսաղեմի օրինակից, որին կից առկա է* Զեզ ձայնակից զուարթունք... *միավորը։*

ՀԴ. ՆՈՐ ՏԱՐԻՍ ԵՐԿՆԱՒՈՐԱՑ... *(էջ 193)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 421—423։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Սովորաբար ներկայանում է իբրև փոխ, իսկ երբեմն՝ իբրև տաղ (օրինակ՝ ձեռ. № Cod. Arm. *52, Լվով, թերթ 286ա. 9053, թերթ 36բ. 424, թերթ 286բ)։ Ծայրակապը հոդում է հեղինակի անունը։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով։ Յուրաքանչյուր տան առաջին տողը 13 վանկանի է (կան խախտումներ), իսկ երկրորդ տողը՝ 11 վանկանի. անհանգ է։ Բնագրի համար օգտագործված աղբյուրներում, նաև № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն) ձեռագրում, բանաստեղծությունը կից է* Առաջինըն լոյս երրեակ... *տաղին։*

44

ՀԵ. ԱՌԱՔԵԱԼՔ ԱՍՏՈՒԱԾՈՐԴԻՈՅՆ... *(էջ 196)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 423—426։*

բ. P. Vetter, Nerses Schnorhali's Kirchenlieder... *(տե՛ս «ՀԱ», 1899, № 1, էջ 27—28)։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Խորագրերում հաճախ առկա է հեղինակի անունը (ի Ներսիսէ կաթողիկոսէ)։ *Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով։ Կազմված է 8 վանկանի տողերից (անզույգ տողերը հաճախ 7 վանկանի են)։ Կան հանգավորված տողեր, ընդ որում ոչ միանման. մերթ հանգավորված են տների առաջին ու երկրորդ և երրորդ ու չորրորդ տողերը. մերթ առաջին, երկրորդ և չորրորդ տողերը, երբեմն միայն առաջին երկուսը, կամ միայն երրորդն ու չորրորդը։* AB *և* E *օրինակները կից ունեն* Եկայք զուարճացեալք... *փոխը։* C*-ն փոխ չունի։* D *օրինակի 21-րդ տողից սկսվող հատվածը առանձնացված է* Փոխէ *ենթախորագրով, իսկ 37-րդ տողն ունի կարմիր սկզբնատառ, որը նույնպես մատնանշում է, թե տվյալ հատվածը պիտի կատարվի այլ կերպ, տարբեր եղանակով։*

ՀԶ. ԵԿԱՅՔ, ԶՈՒԱՐՃԱՑԵԱԼՔ... *(էջ 201)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 426—427։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Սովորաբար հանդես է գալիս իբրև փոխ, եր-

թեմն՝ իբրև տաղ։ Ծայրակապը հոդում է հեղինակի անունը։ Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով։ Կազմված է 11 վանկանի տողերից. անհանգ է։ AB և D օրինակները կից են Առաքեալք Աստուածորդւոյն... տաղին։ C-ն ներկայանում է իբրև տաղ։

45

ՀԷ. ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ԽՈՐՈՑՆ ԱՆՃԱՌ... (էջ 203)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 428—430։

բ. P. Vetter, Nerses Schnorhali's Kirchenlieder... (տե՛ս «ՀԱ», 1899, № 1, էջ 27—28)։

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով։ Կազմված է 8 վանկանի տողերից (անզույգ տողերում երբեմն 7 վանկանի)։ Որոշ հատվածներ հանգավորված են և հատկապես զույգ տողերով։ ABC-ն նաև № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 237բ) և № 231 (Երուսաղեմ, թերթ 520բ) ձեռագրերում գտնըվող օրինակները կից ունեն Նորահրաշ տաւնիս... փոխը։ D-ին կից իբրև փոխ հանդես է գալիս Ով սուրբ մարգարէք... միավորը, իսկ E-ն փոխ չունի։ Առանց փոխի է նաև F օրինակը։ Վերջինիս կից առկա է Նորահրաշ տաւնիս... միավորը, բայց ոչ իբրև փոխ, այլ իբրև առանձին տաղ՝ նվիրված նույն տոնին։

ՀԸ. ՆՈՐԱՀՐԱՇ ՏԱՒՆԻՍ... (էջ 208)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 431—432։

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Գերազանցապես հանդես է գալիս իբրև փոխ, երբեմն, հատկապես հետագայի ընդօրինակություններում, ներկայանում է իբրև տաղ։ Ծայրակապը հոդում է հեղինակի անունը։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով։ Կազմված է 13 վանկանի տողերից. անհանգ է։ ABC-ն կից են Աստուածային խորոցն անճառ... տաղին։ D և E օրինակները ներկայանում են իբրև տաղ։

46

ՀԹ. ԱՅՍԱՒՐ ՄԱՅՐ ՍԻՈՆ... (էջ 210)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 433—435։

բ. Ա. Տեկաեց, Հայերգ, էջ 23—24։

Հայտնի է նաև № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն) ձեռագրից և այլ աղբյուրներից։ Հազվադեպ ներկայանում է իբրև մեղեդի (ձեռ. № 424, թերթ 227բ)։ Հեղինակի անունն առկա է B և D օրինակների խորագրում։ A օրինակը ձեռագրում (№ 7785) կրկնված է (թերթ 137բ—138բ)։ Վերջինս բնագրային տարբերություններ չունի, ուստի քննական բնագրում չի օգտագործված։ Բնագիրը չի տնատված։ Կազմված է 10 վանկանի տողերից. անհանգ է։ ABC-ն, նաև Տյուբինգենի և № 424 ձեռագրերի օրինակները, կից ունեն Նորոյ գինւոյն իմաստութեան... փոխը։ D-ում բանաստեղծության երկրորդ մասը՝ սկսած 19-րդ տողից, անջատված է իբրև փոխ (սկ.՝ Ճառագայթ լուսոյ...) և առանձին խորագրով։ E-ն ներկայանում է առանց փոխի։

Ձ. ՆՈՐՈՅ ԳԻՆՒՈՅՆ ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ... (էջ 213)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 437։

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Գերազանցապես ներկայանում է իբրև փոխ։ A օրինակը ձեռագրում կրկնված է (թերթ 138բ)։ Վերջինս բովանդակային առանձին տարբերություն չունի, ուստի քննական բնագրում չի օգտագործված։ Ծայրակապը հոդում է հեղինակի անունը։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով։ Կազմված է 8 վանկանի տողերից. անհանգ է։ ABC-ն, նաև Տյուբինգենի և № 424 ձեռագրերի օրինակները կից են Այսաւր մայր Սիոն... տաղին։ D-ն հանդես է գալիս իբրև առանձին տաղ և առանց փոխի ու հատկացված է Բժ առաքելոց տոնին։ Առանձին տաղ է նաև E-ն։

47

ՁԱ. ԱՐԵԳԱԿՆ ԱՐԴԱՐ ԸՋՀՈՒՐ... (էջ 215)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 438—443։

բ. Ա. Տեկաեց, Հայերգ, էջ 16 (հատված)։

գ. „Армянская средневековая лирика", с. 202.

Հայտնի է մի շարք ձեռագրերից։ Խորագրերում հաճախ առկա է հեղինակի անունը։ Ա. Տեկանցի հրատարակած տարբերակը տաղի մի հատվածն է միայն (29—36-րդ տողեր)՝ Մեղեդի անուշ խորագրով, ընդ որում այդ հատվածի առաջին երկու տողերը (սկ.՝ Կենդանի վկայք...) Առաւօտ լուսոյ արեւելեան ազանց... բանաստեղծության մասն են ու սխալմամբ են կցված սույն տաղին։

Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով։ Կազմված է 11 վանկանի տողերից. անհանգ է։ ABC և F օրինակները կից ունեն Բանիւ աւետաւոր... փոխը։ E-ն հանդես է գալիս առանց փոխի. այդպես է ներկայանում հատկապես հետագայի ընդօրինակություններում, որոնցում հաճախ տաղը կոտորակված է փոխերի։ Օրինակ՝ D-ն ձեռագրում պահպանված է լրիվ, բայց ոչ որպես մեկ ամբողջական բանաստեղծություն. 409ա։ թերթերում առկա են 1—36-րդ տողերը՝ կից Մարտիրոսաց տոնին նվիրված մի գանձի, ընդ որում, 17—36-րդ տողերը անջատված են իբրև փոխ։ Այնուհետև, նույն տոնին հատկացված մեկ այլ գանձի կից բերված են խնդրո առարկա տաղի 37—72-րդ տողերը (թերթ 411բ—412բ)։ Այս դեպքում էլ տաղի 51—72-րդ տողերն են ներկայանում իբրև փոխ՝ Յորդորակ է խորագրով։ Պատահում է նաև, երբ տաղից պահպանված են սոսկ հատվածներ, ընդ որում, երբեմն բանաստեղծության միջին մասերը, և առաջին հայացքից դժվար է կռահել մասի ու ամբողջի հարաբերությունը. օրինակ՝ հենց նույն № 6495 ձեռագրի 407աբ թերթերում առկա են քննվող տաղի 29—36-րդ տողերը, որոնք բերված են Կուսանաց տոնին նվիրված գանձին կից՝ Մեղեդի Կուսանաց խորագրով։

ՁԲ. ԲԱՆԻՒ ԱՒԵՏԱՒՈՐ... (էջ 220)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 443—446։

բ. P. Vetter, Nerses Schnorhali's Kirchenlieder... (տե՛ս «ՀԱ», 1899, № 1, էջ 27—28)։

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Սովորաբար ներկայանում է իբրև փոխ, բայց հատկապես հետագայի ընդօրինակություններում հանդիպում է նաև իբրև տաղ ու նվիրված այլ տոնի՝ Խաչի Նավակատյաց տոնին։ Ծայրակապը հողում է հեղինակի անունը։ Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով։ Կազմված է 14 վանկանի տողերից (որոշ խախտումներով). անհանգ է։ ABC և E օրինակները կից են Արեգակն արդար բզհուր... տաղին։ D-ն տաղ է ու նվիրված Խաչի Նավակատյաց տոնին։ Բնագրի համար օգտագործված աղբյուրներում (բացառությամբ C-ի) բանաստեղծության 21-րդ տողին կից լուսանցքում կա Այլ ազգ նշումը։ D-ն այդ նշումը չունի, բայց տողն ունի կարմիր սկզբնատառ։ Տաղի հիշյալ հատվածը (21—36-րդ տողեր) հետագայի շատ ձեռագրերում հանդես է գալիս նաև առանձին՝ կա՛մ իբրև փոխ, կա՛մ իբրև առանձին տաղ (օրինակ՝ ձեռ. № 474, թերթ 227ա) ու նվիրված մերթ Մարտիրոսաց, մերթ Նավակատյաց Խաչի տոնին։

48

ՁԳ. ԱՆՏՈՆ ՍԿԻԶԲՆ ԵՐԿՆԱՒՈՐ... (էջ 223)

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Ձեռագիր օրինակները խորագրում պահպանել են հեղինակի անունը։ № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 244ա—245ա) ձեռագրում առկա են Անտոն անապատականի տոնին հատկացված երկու տաղեր, րրոնք ունեն նույն սկզբնատողը՝ Անտո՛ն, ոստ անապատի...։ Դրանցից առաջինը կից ունի Նոր դրախտին քո, Տէ՛ր... փոխը, իսկ երկրորդը (որը հայտնի է շատ ձեռագրերից ու միշտ ներկայանում է անհեղինակ) առանց փոխի է և ունի նշում այն մասին, թե նախորդ տաղից տարբերվում է։ Հնարավոր է, որ հիշյալ տաղերից առաջինը լինի հենց մեզ հետաքրքրող տարբերակը, որին համապատասխանում է կից հանդես եկող իր փոխով, իսկ սկզբնատողը կարող է պարզապես մյուս տաղի նմանողությամբ սխալմամբ կրկնված լինի։ Աղբյուրներում բանաստեղծությունը խորագրված է իբրև Անտոնին նվիրված տաղ, բայց շարադրանքը վերաբերում է նաև մյուս անապատականներին։ Հենց այդ նկատի ունի A օրինակի ստորին լուսանցքում (թերթ 88ա) կատարված նշումը՝ «Անտոնի անապատականին և այլ ճգնաւորաց սրբոց»։ Բնագիրը չի տնատված։ Գրված է ազատ տաղաչափությամբ ու անհանգ։ Օրինակները կից ունեն Նոր դրախտին քո, Տէ՛ր... փոխը։

ՁԴ. ՆՈՐ ԴՐԱԽՏԻՆ ՔՈ, ՏԷ՛Ր... (էջ 225)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 435—436։

բ. Ա. Տեկանց. Հայերգ, էջ 22—23։

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Գերազանցապես փոխ է. հետագայի ընդօրինակություններում երբեմն ներկայանում է իբրև տաղ կամ մեղեդի ու հատկացված է Վարդապետաց կամ Հայրապետաց տոնին։ Ծայրակապը հողում է հեղինակի անունը։ A-ն ստորին լուսանցքում (թերթ 89ա) ունի նշում՝ «Անտոնի անապատականին և այլ ճգնաւորաց սրբոց»։ Բնագիրը չի տնատված։ Կազմված է 11 վանկանի տողերից. անհանգ է։ A և B օրինակները կից են Անտոն սկիզբն երկնաւոր... տաղին։ D-ն կից է

Այսաւր մայր Սիոն... տաղին, որը նվիրված է Հայրապետաց տոնին, իսկ C օրինակը տաղ է։ Իբրև տաղ է ներկայացված նաև Ա. Տեկանցի հրատարակածը՝ Տաղ անուշ և լաւ խորագրով։

49

ՁԵ. ԱՆՄԱՐՄՆՈՑԸՆ ՀՐԵՂԻՆԱՑ... (էջ 227)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 446—449։

բ. P. Vetter, Nerses Schnorhali's Kirchenlieder... (տե՛ս «ՀԱ», 1899, № 1, էջ 27—28)։

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Խորագրերում հաճախ առկա է հեղինակի անունը։ Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով։ Կազմված է 8 վանկանի տողերից (անզույգ տողերում երբեմն՝ 7 վանկ). անհանգ է, բայց հատկապես բանաստեղծության երկրորդ մասում կան հանգավորված տողեր։ A և Б օրինակները կից ունեն Բարբառոյն յանապատէ... փոխը։ D և E օրինակները ներկայանում են առանց փոխի։ C-ն կից ունի Ի բանդէն մաղթէր... փոխը։ Տաղն առկա է նաև № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 160բ—163ր) ձեռագրում և կից ունի Բարբառոյն յանապատէ... փոխը։

ՁԶ. ԲԱՐԲԱՌՈՅՆ ՅԱՆԱՊԱՏԷ... (էջ 232)

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հայտնի է նաև № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն) ձեռագրից։ Բոլոր աղբյուրներում փոխ է ու կից Անմարմնոցըն հրեղինաց... տաղին։ A-ի ստորին լուսանցքում (թերթ 422ա) գրված է. «Յովհաննու Մկրտչին, ի Ներսիսէ կաթուղի[կոսէ]»։ Ծայրակապը հողում է հեղինակի անունը։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով։ Կազմված է 12 վանկանի տողերից (կան խախտումներ). անհանգ է։ A օրինակում, հետագայի մի միջամտողի ձեռքով կատարված են ջնջումներ (1, 3 և 18-րդ տողերում), նաև հավելումներ, որոնք անհարկի են (6, 7, 15 և 18-րդ տողերում)։ Բնագրի տողատակի տարընթերցումներում ցույց են տրված այդ ջնջումներն ու հավելումները՝ համապատասխան նշումներով։

50

ՁԷ. ՈՐԴԻՔՆ ՈՐՈՏՄԱՆ... (էջ 234)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, էջ 449—452։

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Խորագրերում հաճախ առկա է հեղինակի անունը։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով։ Կազմված է 13 վանկանի տողերից. անհանգ է. գրված է տների շղթայումով։ Բոլոր աղբյուրներում տաղը կից ունի Նոր լոյս յարփենւոյն... փոխը։ E օրինակը հանդես է գալիս մասնատված տեսքով. 15-րդ տողից սկսվող հատվածը (սկ.՝ Ի սպառ սիրեաց...) բանաստեղծության առաջին մասից անջատված է առանձին խորագրով ու բերված մի քանի այլ տաղերից հետո, բայց միևնույն ցանձին կից։ Այդ երկրորդ հատվածը, իր հերթին, 25-րդ տողին կից լուսանցքում (սկ.՝ Բանն որ էր Աստուած...) ունի Փոխէ նշումը։ Վերջինս իբրև փոխ տաղից ան-

չատված է նաև այլ աղբյուրներում (տե՛ս, օրինակ, ձեռ. № 5936, թերթ 282ա. 423, թերթ 49բ)։

ՁԸ. ՆՈՐ ԼՈՅՍ ՅԱՐՓՆՈՒՈՅՆ... (էջ 237)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 452—454։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Սովորաբար հանդես է գալիս իբրև փոխ, բայց հատկապես հետագայի ընդօրինակություններում՝ նաև իբրև տաղ (տե՛ս, օրինակ, ձեռ. № 8251, թերթ 327ա. 424, թերթ 320բ)։ Ծայրակապը հոդում է հեղինակի անունը։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով։ Կազմված է 12 վանկանի տողերից. անհանգ է, բայց երկրորդ մասում կան հանգավորված հատվածներ։ Բոլոր աղբյուրներում կից է Որդիքն Որոտման... *տաղին։*

51

ՁԹ. Ի ԽԱՉԻՆ ՏԸՆԿԵԱԼ... (էջ 239)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 454—455։*

բ. Ա. Տեկանց, *Հայերգ, էջ 18—19։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Խորագրերում հաճախ առկա է հեղինակի անունը։ Հետագայի ընդօրինակություններում բանաստեղծությունը հանդես է գալիս նաև իբրև մեղեդի ու երբեմն կոտորակված տեսքով։ Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով։ Կազմված է 7 վանկանի տողերից (երբեմն՝ 6 վանկանի), անհանգ է. գրված է տների շղթայումով։ ABCD *օրինակները կից ունեն* Նոր ծառոյն կենաց... *փոխը, իսկ վերջինիս կից ևս մի փոխ՝* Ի զաւազանէն Յեսսեայ...։ *Տաղի ու այդ երկու փոխերի ծայրակապային շղթան կազմում է մեկ ամբողջական նախադասություն՝* «Ի Ստեփանոս+Նախավկայն է+Ի Ներսիսե կաթողիկոսե»։ *№ Ma XIII 61 (Տյուբինգեն) ձեռագրում գտնվող օրինակին կից առկա է փոխերից առաջինը միայն (թերթ 258ա), իսկ* E *և* F *օրինակները, նաև Ա. Տեկանցի հրատարակածը կից ունեն փոխերից միայն երկրորդը։* E-*ն հանդես է գալիս կոտորակված տեսքով. Նրա երկրորդ մասը, սկսած 25-րդ տողից (սկ.՝* Նըստեալն յառնէր...*), անջատված է առանձին խորագրով՝* Տաղ Օրբոյն Ստեփ[աննոսի]։

Ղ. ՆՈՐ ԾԱՌՈՅՆ ԿԵՆԱՑ... (էջ 242)

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հայտնի է նաև երկու այլ ձեռագրերից՝ № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 261ա-բ) և 231 (Երուսաղեմ, թերթ 527բ)։ Գերազանցապես հանդես է գալիս իբրև փոխ, իսկ Երուսաղեմի օրինակը տաղ է՝ Տաղ սուրբ Ստեփաննոսի Նախավկային *խորագրով։ Բնագրի համար օգտագործված աղբյուրներում կից է* Ի խաչին տընկեալ... *տաղին և ինքն էլ իր հերթին կից ունի փոխ՝* Ի զաւազանէն Յեսսեայ...։ *Երուսաղեմի օրինակը ևս կից ունի սույն փոխը, իսկ Տյուբինգենի օրինակը՝ չունի։ Բնագիրը ներկայացված է եռատող տներով, որոնցից յուրաքանչյուրն ավարտվում է* սուրբըն Ստեփանոս *բառերով (բացի վերջին երկու տներից)։ Յուրաքանչյուր տան առաջին տողը 11 վանկանի է, երկրորդ տողը՝ 12, իսկ երրորդ տողը՝ 10 վանկանի. անհանգ է։*

ՂԱ. Ի ԳԱՒԱԶԱՆԷՆ ՅԵՍՍԵԱՅ... (էջ 245)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, *էջ 456—458։*

բ. Ա. Տեկանց, *Հայերգ, էջ 19—20։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Գերազանցապես հանդես է գալիս իբրև փոխ։ Հետագայի ընդօրինակություններում հանդիպում է նաև իբրև տաղ ու հաճախ կոտորակված։ Հեղինակի անունը պահպանված է շատ խորագրերում, ինչպես և ծայրակապում։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով։ Կազմված է 12 վանկանի տողերից. անհանգ է։ ABCD *օրինակները կից են* Նոր ծառոյն կենաց... *փոխին, որն իր հերթին կից է* Ի խաչին տընկեալ... *տաղին։* E *և* F *օրինակները, նաև Ա. Տեկանցի հրատարակածը կից են տաղին* (Ի խաչին տընկեալ...)։ *Երուսաղեմի օրինակը կից է* Նոր ծառոյն կենաց...*-ին, որը տվյալ ձեռագրում ներկայանում է իբրև տաղ։* E-*ի երկրորդ մասը, սկսած 17-րդ տողից (սկ.՝* Կենդանի վըկայ...*), անջատված է* Փոխէ զձայն *ենթախորագրով. այդպիսին է նաև Ա. Տեկանցի հրատարակածը. այս դեպքում փոխված է նաև տնատումը, ընդ որում, առաջին մասը (1—16-րդ տողեր) ներկայացված է քառատող տներով, իսկ երկրորդ մասը (17—36-րդ տողեր)՝ երկտող տներով։*

52

ՂԲ. ՍՐՈՎԲԷԻՑ ՁԱՅՆԻՒ... (էջ 248)

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 459—462։*

բ. *«Սիոն», 1949, № 5—6, էջ 132—133 (հրատ.՝ Ն. Ծովական)։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Հեղինակի անունն առկա է ինչպես խորագրերում, այնպես էլ ծայրակապում։ A-*ի խորագրից պարզվում է, որ տվյալ բանաստեղծությունը հեղինակը գրել է Քեսունի Կարմիր վանքում ուսանելու տարիներին, նախքան կաթողիկոս ընտրվելը, և Սիմեոն եպիսկոպոս Սեբաստացու խնդրանքով. վերջինիս մասին կենսագրական տվյալներ մեզ հայտնի չեն։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով։ Գրված է տների շղթայումով։ Կազմված է 11 վանկանի տողերից. անհանգ է։* C *և* H *օրինակները վերջից թերի են։ «Սիոն»-ում հրատարակվածը համեմատված է Երուսաղեմի Մատենադարանի № 1193 ձեռագրում գտնվող (էջ 889) օրինակի ու վենետիկյան թերի տարբերակի հետ և անհամապատասխանությունները ցույց են տրված տողատակում։ Մեր կազմած բնագրում № 1193 (Երուսաղեմ) ձեռագրի օրինակը չի օգտագործված, որովհետև բնագրային էական տարբերություններ չեն նկատվում։* ABCG *օրինակները, նաև № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն) ձեռագրում գտնվողը կից ունեն* Ի յելս արևու... *փոխը (որը համարվում է Ներսես Շնորհալու եղբոր՝ Գրիգոր Պահլավունու հեղինակությունը)։* D *և* H *օրինակները փոխ չունեն։* E-*ին կից առկա է ուրիշ փոխ՝* Բարձրացիր պայծառ..., *իսկ* F-*ը ինքն է բաժանված փոխերի, ընդ որում, 21-րդ տողից սկսվող հատվածը (սկ.՝* Ուրախ լինելով...) *անջատված է առաջին մասից* Փոխ *ենթախորագրով, իսկ 45-րդ տողից առաջ (սկ.՝* Սէրն որ առ Աստուած...) *կա* Յորդորակ *խորագիրը։*

53

ԴԳ. ԳՐԻԳՈՐԻՈ՛Ս, ԱՌԱՔԻՆԻ ՀԸՍԿՈՂ... *(էջ 253)*

Հրատարակված է.

ա. *«Սիոն», 1949, № 9, էջ 236 (հրատ.՝ Ն. Ծովական)։*

*Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Հետագայի ընդօրինակություններում հանդես է գալիս նաև իբրև մեղեդի։ Հեղինակի անունն առկա է C-ի խորագրում (*տեառն Ներսեսի*), իսկ A-ի ստորին լուսանցքում (թերթ 160ա) այդ մասին կա նշում՝ «Տէր Ներսիսի ասացեալ է»։ Հրատարակված օրինակը հանդես է գալիս անհեղինակ։ Բնագիրը ներկայացված է եռատող տներով, որոնք սկսվում են* Գրիգորիոս *բառով։ Յուրաքանչյուր տան առաջին տողը 10 վանկանի է, իսկ երկրորդ և երրորդ տողերը՝ 11 վանկանի. անհանգ է։ ABC և F օրինակները կից ունեն* Բարձրացիր դըշխոյ փառաւք... *փոխը. D-ին կից առկա է այլ փոխ՝* Յայն իմանալի հրաշիցն...։ *E-ն, որը թերի է, ձեռագրում ներկայանում է երկու առանձին ոտանավորներով, երկուսն էլ իբրև մեղեդի։ Առաջինը (թերթ 209բ) ընդգրկում է բանաստեղծության 1—6-րդ տողերը, իսկ երկրորդը (թերթ 326բ)՝ 7—12-րդ տողերը։ Այս օրինակը փոխ չունի։*

ԴԴ. ԲԱՐՁՐԱՑԻՐ, ԴԸՇԽՈՅ, ՓԱՌԱՒՔ... *(էջ 256)*

Հրատարակված է.

ա. *«Սիոն», 1949, № 9, էջ 236—237 (հրատ.՝ Ն. Ծովական)։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Գերազանցապես հանդես է գալիս իբրև փոխ. № 8108 ձեռագրում (թերթ 81բ) տաղ է։ Սովորաբար կից է Գրիգորիո՛ս, առաքինի հըսկող... *տաղին։ A-ի ստորին լուսանցքում (թերթ 161ա) կա նշում՝ «Տեառն Ներսի[սի] ասա[ցեալ]»։ Հրատարակված օրինակը անհեղինակ է։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով։ Կազմված է 12 վանկանի տողերից։ Բանաստեղծությունը մեծ մասամբ հանգավորված է ըստ տների։ ABC և F օրինակները կից են* Գրիգորիո՛ս, առաքինի հըսկող... *տաղին։ E-ն կից է* Ի յեւս արեւու... *միավորին, իսկ D-ն՝* Արովբէից ձայնիւ... *տաղին։*

Բանաստեղծության հրատարակված օրինակի 37-րդ տողը հրատարակչի կողմից համարված է աղավաղված ու համեմատված է հիշյալ տողի՝ Հայկազյան բառարանում բերված տարբերակի հետ. վերջինիս նման է նաև մեր օգտագործած ձեռագրերի համապատասխան հատվածը։

54

ԴԵ. ՆՈՐ ԵՒ ԱՌԱՋԻՆ ԼՈՅՍ... *(էջ 260)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 463—464։*

Հայտնի է նաև № 231 (Երուսաղեմ, թերթ 496ա) ձեռագրից։ Խորագրերում գրեթե միշտ հիշված է հեղինակը։ Ծայրակապը ես հոդում է հեղինակի անունը։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով։ Կազմված է 6 վանկանի (երբեմն՝ 7 վանկանի) տողերից. անհանգ է։ A և B օրինակները, նաև Երուսաղեմի ձեռագրում գտնվողը կից ունեն Գովեմք այսաւր... *փոխը։ C և D օրինակները ներկայանում են առանց փոխի*

ԴԶ. ԳՈՎԵՄՔ ԱՅՍԱՒՐ... *(էջ 262)*

Հրատարակված է.

ա. *«Սիոն», 1949, № 7, էջ 175—176 (հրատ.՝ Ն. Ծովական)։*

Գերազանցապես հանդես է գալիս իբրև փոխ։ Ունի ծայրակապ, որը միանալով տաղի ծայրակապի հետ (տե՛ս ԴԵ)՝ կազմում է ամբողջական նախադասություն՝ «Ներսէսի նվաստի+Գովեստ մեծին հոմանվանն նմին»։ Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով։ Կազմված է 8 վանկանի տողերից. հանգավորված է մերթ տներով (օրինակ՝ Ա, Բ, Է, Ը և Ժ տները), մերթ՝ զույգ տողերով։ ABD օրինակները կից են Նոր եւ առաջին լոյս... *տաղին։ C-ն հանդես է գալիս իբրև տաղ և առանց փոխի։ A-ում ջնջված կամ եղծված որոշ բառեր ու տառեր լրացված են հետագայի մի գրչի ձեռքով։ Դրանք են.* յանդրանկի *(տող 4),* ըղձման *(տող 5),* տաճարիս *(տող 6),* արժանօր *(տող 7),* մաճուր *(տող 8),* յիշատակաց *(տող 10),* տանն *(տող 11),* պղալնկերպ *(տող 26),* հրաշից *(տող 27),* գործով *(տող 28),* աղբեացեալ *(տող 29),* ըղխեալ *(տող 30),* եղեալ *(տող 31),* հանեալ *(տող 32)։*

55

ԴԷ. ՆՈՐ ԻՄՆ Է ՀԸՆՉԻՒՆ... *(էջ 265)*

Փ[ոխ.] Քառասնից սրբոց... *(էջ 266)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 464—468։*

Հայտնի է նաև № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 169բ, 176աբ) ձեռագրից։ Խորագրերը պահպանել են հեղինակի անունը, որը հոդում է նաև ծայրակապը։ Բնագիրը չի տնատված։ Գրված է տողերի շղթայումով, որի հետևանքով միևնույն նախադասությունն են հոդում նաև տողավերջի բառերի սկզբնատառերը, այն տարբերությամբ, որ բանաստեղծության «Ն» սկզբնատառը հանդես է գալիս իբրև սկիզբ և՛ տողասկզբի, և՛ տողավերջի ծայրակապային շղթայի համար, որով երկու միանման նախադասությունների տողերը չեն համապատասխանում միմյանց։ Բանաստեղծությունը կազմված է 15 վանկանի տողերից (1—2 և 12—13-րդ տողերը՝ 11 վանկանի). անհանգ է։ A-ի երկրորդ մասը՝ սկսած 12-րդ տողից, անջատված է իբրև փոխ։ B-ում այդ մասը առանձին խորագրի փոխարեն ունի կարմիր սկզբնատառ, իսկ C-ն՝ առանձին խորագրի փոխարեն ունի փոխի համապատասխան նշան [ ]։ D-ն տաղի և փոխի անջատում չունի։ Հետաքրքրական է, որ և՛ տաղի, և՛ փոխի առաջին երկու տողերը (1—2-րդ և 12—13-րդ տողեր) իրենց բանաստեղծական չափով (11 վանկանի) տարբերվում են բանաստեղծության մնացյալ հատվածից (15 վանկանի)։ Սա, իր հերթին վկայում է, որ տվյալ միավորի իբրև տաղ ու փոխ ներկայանալու հանգամանքը գիտակցաբար է կատարված և հենց հեղինակի կողմից։ Նույնպիսի առանձնահատկություն ունի նաև Ներսես Շնորհալու Այսաւր նորահրաշ լոյսն... *տաղը։*

56

ԴԸ. ՆՈՐԱՀՐԱՇ ԱՐԵԳԱԿ ԻՄԱՆԱԼԻ... *(էջ 269)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հայտնի է նաև № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 212բ—214բ) ձեռագրից։ Բոլոր օրինակները (բացառությամբ C-ի) խորագրում պահպանել են հեղինակի անունը։

Ծայրակապը ևս հոդում է հեղինակի անունը։ Բացի այդ, Հայկազյան բառարանում ասկետիպ բառի համար բերված օրինակը քաղված է սույն բանաստեղծությունից, որը հիշված է իբրև Ներսես Շնորհալու ստեղծագործություն։

Բնագիրը ներկայացված է եռատող տներով, որոնցից յուրաքանչյուրն ավարտվում է ո՜վ սուրբ Հռիփսիմէ բառերով. գրված է ազատ տաղաչափությամբ. անհանգ է։ Բոլոր օրինակները կից ունեն Առաւօտ լուսոյ արեւելեան... փոխը։ D-ում տնավերջի Հռիփսիմէ բառը առկա է միայն առաջին երկու տներում, իսկ մյուսներում սղված է. բնագրի տողատակի տարընթերցումներում այդ սղումների մասին ոչ մի նշում չկա։

ԴԹ. ԱՌԱՒԱՒՏ ԼՈՒՍՈՅ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ... *(էջ 271)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 468—471։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Հնագույն աղբյուրներում գերազանցապես փոխ է, իսկ հետագայի գրչագրերում հանդիպում է նաև իբրև տաղ կամ մեղեդի, աւ հաճախ Ներսեսի անունով. այդպիսի օրինակները երբեմն հանդես են գալիս մասնատված, ընդ որում, 21-րդ տողից սկսվող հատվածը (սկ.՝ Կենդանի վըկայք...) անջատված է լինում իբրև փոխ. այդպես է բնագրի համար օգտագործված E օրինակը։։ Բանաստեղծությունն իր ծայրակապով ամբողջացնում է կից հանդես եկող տաղի (տե՛ս ԴԸ) ծայրակապային շղթան և կազմում մեկ լրիվ նախադասություն, որտեղ առկա է նաև հեղինակի անունը՝ «Ներսեսի+Առ Հռիփսիմե կոյսն է»։

Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով։ Կազմված է 11 վանկանի տողերից. անհանգ է։ ABCD օրինակները, նաև № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն) ձեռագրում գտնվողը կից են Նորաճրաշ արեգակ իմանալի... տաղին։ E և F օրինակները ներկայանում են իբրև տաղ։

57

Ծ. ԵՐՋԱՆԻԿ ՀՈԳԻԱՀՐԱՇՔ... *(էջ 274)*

Հրատարակված է.

ա. Inno a Santa Ripsima [traduzione di **Luigi** Carrer]. (*տե՛ս* Storia di Agatangelo, versione italiana..., Venezia, p. 226—232).

Հրատարակվածը ձեռագիր օրինակների համեմատությամբ ունի բնագրային փոքր տարբերություններ և բաղկացած է 96 տողերից (վերջին երկու տները՝ 93—100-րդ տողերը բացակայում են)։ Մեր օգտագործած ձեռագրերում տաղն անհեղինակ է, բայց Հայկազյան բառարանում մի շարք բառերի համար բերված օրինակները, որոնք քաղված են սույն բանաստեղծությունից, հիշված են իբրև Ներսես Շնորհալու հեղինակություն. Նրա անունով է հանդես գալիս նաև տպագիրը, որի համար հիմք են ծառայել հինգ ձեռագիր աղբյուրներ։ Պարզ է ուրեմն, որ և՛ Հայկազյան բառարանը կազմողներին, և՛ իտալերեն թարգմանությունը ներկայացնող հրատարակչին բանաստեղծությունը հայտնի է եղել իբրև Ներսես Շնորհալու ստեղծագործություն։ Վերջինիս տաղերի վենետիկյան հրատարակության մեջ ընդգրկված Հռիփսիմյանց տոնին հատկացված և միևնույն սկզբնատողով հանդես եկող բանաստեղծությունը խնդրո առարկա

օրինակի համեմատությամբ ունի բնագրային նկատելի անհամապատասխանություններ։ Պիտի ենթադրել, որ տվյալ դեպքում գործ ունենք տաղի երկու տարբեր մշակումների հետ, ըստ այդմ էլ, իբրև առանձին տարբերակ ներկայացրել ենք նաև այդ օրինակը (տե՛ս Ծա)։

Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով։ Կազմված է 8 վանկանի տողերից (երբեմն՝ 7 վանկանի). անհանգ է։ Բանաստեղծության վերջին երկու տները (93—100-րդ տողեր) բովանդակային առումով առանձնանում են ամբողջից և հանդես են գալիս իբրև սովորական ավարտ, որը կարող էր կցված լինել տաղին ոչ անպայման հեղինակի կողմից։ Քննական բնագրում այդ հատվածը անջատել ենք աստղանիշով։ Հետաքրքրական է, որ իտալերեն թարգմանության մեջ հիշյալ տներն առհասարակ չկան։ Տաղի բոլոր օրինակները ներկայանում են առանց փոխի։

Ծա. ԵՐՋԱՆԻԿ ՀՈԳԻԱՀՐԱՇ... *(էջ 280)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 471—473։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Աղբյուրներում հանդես է գալիս առանց հեղինակի անվան հիշատակության։ Նախորդից (Ծ) տարբերվում է և՛ ծավալով, և՛ բովանդակությամբ ու կարող է դիտվել իբրև տարբեր մի մշակում։ Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով։ Կազմված է 8 վանկանի տողերից (երբեմն՝ 7 վանկանի). անհանգ է, բայց հանդիպում են հանգավորված տողեր, երբեմն՝ տներով։ Աղբյուրներում բանաստեղծությունը հանդես է գալիս առանց փոխի։

58

ԾԱ. ՆՈՐԱՀՐԱՇ ՏԵՍԻԼ... *(էջ 284)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 475—476։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Խորագրերում հաճախ առկա է հեղինակի անունը, որը հոդում է նաև ծայրակապը։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով։ Յուրաքանչյուր տան առաջին տողը 13 վանկանի է (հինգերորդ տան առաջին տողը 14 վանկանի է), իսկ երկրորդ տողը՝ 14 կամ 15 վանկանի. անհանգ է։ ABD օրինակները կից ունեն Լոյսն անեղական... փոխը։ E-ին կից առկա է ուրիշ փոխ՝ Եւ Տրդատ գոռոզ արքայն..., իսկ C և F օրինակները հանդես են գալիս առանց փոխի։

ԾԲ. ԼՈՅՍՆ ԱՆԵՂԱԿԱՆ... *(էջ 286)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Այլ ձեռագրերից հայտնի չէ։ Բոլոր աղբյուրներում հանդես է գալիս իբրև փոխ ու կից է Նորահրաշ տեսիլ... տաղին։ Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով։ Յուրաքանչյուր տան առաջին տողը 13 վանկանի է, իսկ երկրորդ տողը՝ 8 վանկանի (կան խախտումներ). անհանգ է։

59

ՃԳ. ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ ԶԱՒՐՈՒԹԻՒՆ... *(էջ 288)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 478—484։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Խորագրերում հաճախ առկա է հեղինակի անունը, որը հոդում է նաև ծայրակապը։ Ձեռագրի թերթերի մաշվածության հետևանքով A օրինակի որոշ բառեր անընթեռնելի են կամ ջնջված. բնագրի տարընթերցումներում այդ բառերը ներկայացված են հենց այդպիսի թերի վիճակում։

60

ՃԴ. ՆՈՐԱՀՐԱՇ ՏԱՒՆԻՍ ԿՈՒՍԱԿԱՆ... *(էջ 297)*

Հրատարակված է.

ա. Ներսես Շնորհալի, *Բանք չափաւ, էջ 485—491։*

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Խորագրերում հաճախ առկա է հեղինակի անունը, որը հոդում է նաև ծայրակապը։

61

ՃԵ. ԱՍՏՈՒԱԾ ԱՆԵՂ... *(էջ 307)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հայտնի է նաև № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 121ա), 231 (Երուսաղեմ, թերթ 252ա) և 98 (Անթիլիաս, թերթ 213բ) ձեռագրերից։ Λ և D օրինակները, նաև Անթիլիասի ձեռագրում գտնվողը, իրենց խորագրերում պահպանել են հեղինակի անունը (Ներսիսի կարողիկոսի), *իսկ ծայրակապը հոդում է այլ բառակապակցություն՝ «Անմահից քարոզ»։*

62

ՃԶ. ՆՈՐ ԱՒՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԸՆԴ ՀԱՅՑՈՒԱԾՈՑ... *(էջ 322)*

Հրատարակված է.

ա. Կանոն օրհնութեան սրբալոյս մեռոնին, էջ 37—44։

Հայտնի է նաև Զմմառի № 118 ձեռագրից (թերթ 14բ)։ Հեղինակի մասին հիշատակված է C-ի խորագրում, նաև տպագրում։ Ծայրակապը նույնպես հոդում է Ներսեսի անունը։ Գանձը, որպես կանոն, ընդգրկված է Հայր Մաշտոցներում։ Վերջիններս, ի տարբերություն սովորական Մաշտոցների, բովանդակում են եպիսկոպոսի և կաթողիկոսի ձեռնադրության կանոնները, մի արարողություն, որը իրավասու էր կատարել սոսկ հոգևոր բարձրագույն դասի ներկայացուցիչը՝ կաթողիկոսը (նրա չգոյության դեպքում՝ եպիսկոպոսները)։ Կիրառության այս սեղմ շրջանակով էլ պիտի բացատրել հիշյալ ժողովածուների խիստ սահմանափակ թիվը և տպագիր հրատարակությունների բացակայությունը։ Հայր Մաշտոցներում մյուռոնօրհնության կանոնը բերված է կաթողիկոսի ձեռնադրության կանոնին կից. դա միանգամայն հասկանալի է, քանի որ այդ ծեսը եղել է կաթողիկոսի մենաշնորհը։ Կանոնն ամբողջությամբ, ներառյալ Ներսես Շնորհալու գանձը, զուտ գործնական նկատառումներով առանձնացվել է Մաշտոց ժողովածուներից ու հրատարակվել 1876 թվականին Էջմիածնում, փոքրաթիվ օրինակներով։ Խնդրո առարկա գանձը, որ ներկայանում է իբրև «Տեառն Ներսէսի քարոզ», հաջորդում է մի շարք սաղմոսների, ընթերցվածների ու աղոթքների, ի թիվս նրանց նաև մի մեղեդու՝ Հայր ամենակալ, որ առաքեցեր... *սկզբնատողով։ Տպագրում սույն մեղեդու և համապատասխան գանձի մասին հիշատակություն կա նաև կանոնի վերջում, ուր նշված է, թե արարողության ավարտին «երգեն դպիրք զմնացորդս մեղեդւոյ սրբոյ մեռոնի՝* «Հայր ամենակալ...», *և զմնացորդս քարոզի տեառն Ներսիսի» (էջ 36)։*

Մյուռոնօրհնությանը նվիրված մեղեդու ու գանձի այս առնչությունը ստեղծում է համակարգային մի պատկեր, որը հիշեցնում է Գանձարանի գանձ-տաղ-փոխ-մեղեդի *համակարգը։ Այն իրողությունը, որ բոլոր աղբյուրներում մեղեդին անհեղինակ է ու միշտ հանդես է գալիս Ներսես Շնորհալու գանձից անբաժան (դրանք միմյանցից անջատված են մի քանի սաղմոսներով ու ընթերցվածներով), ինքնըստինքյան ենթադրել է տալիս վերջինիս հետ միաժամանակ ու միևնույն հեղինակի կողմից հորինված լինելու հնարավորությունը (կից ներկայացնում ենք մեղեդու քննական բնագիրը)։*

Այսպիսով, ի տարբերություն Ներսես Շնորհալու մյուս գանձերի, նրա «Նոր օրհնութիւն ընդ հայցուածոց...» բանաստեղծությունը ներկայանում է ոչ իբրև գանձարանային միավոր։ Մաշտոցներում, ինչպես հայտնի է, հաճախ են հանդիպում և՛ գանձեր, և՛ տաղեր։ Դրանք, սակայն, մեծ մասամբ կապվում են առավել ուշ շրջանի հետ ու գերազանցապես թաղման ծեսին վերաբերող ողբանման ստեղծագործություններ են։ Ներսես Շնորհալու անունով պահպանված այս գանձը առայժմ մեզ հայտնի հնագույն նմուշն է, որը գրված է գանձարանային սկզբունքներով և ունի ծիսական կիրառություն։ Ներսես Շնորհալուց հետո, ու թերևս նրա հետևությամբ, նման փորձ կատարել է Մխիթար Այրիվանեցին, որի այդ բնույթի բանաստեղծությունները, սակայն, դուրս չեն եկել Գանձարանների շրջանակից և պահպանվել են խիստ սակավ ընդօրինակություններով (հիշյալ ստեղծագործությունների մասին տե՛ս Գ. Հովսեփյան, Մխիթար Այրիվանեցի, Նորագիւտ արձանագրութիւն և երկեր, Երուսաղեմ, 1931, էջ 6—8։ Նաև՝ Է. Հարությունյան, *Մխիթար Այրիվանեցու «Գանձարանը», «Պատմա-բանասիրական հանդես», 1975, № 3, էջ 110—111)։ Ինչ վերաբերում է մյուռոնօրհնությանը հատկացված Ներսես Շնորհալու գանձին, ապա վերջինիս լայն կիրառությանն ու առ այսօր օգտագործվելուն անշուշտ նպաստել է նաև տվյալ կանոնի նշանակությունն ու կարևորությունը։ Հայտնի է, որ ինքը՝ Ներսես Շնորհալին, կարգավորել է եկեղեցական շատ կանոններ ու զբաղվել ծիսական արարողությունների հետ կապված զանազան հարցերով։ 1165 թվականին Մամեստիայում գրած Դավանության իր թղթում, որն ուղղված է Մանվել կայսեր փեսա դուքս Ալեքսին, հեղինակն, ի թիվս մի քանի այլ ծեսերի ու սովորությունների, անդրադառնում է նաև մյուռոնօրհնությանը։* Ղ. Ալիշանի *կարծիքով, հենց հիշյալ գանձի առկայությունը վկայում է այն մասին, որ Ներսես Շնորհալին «Մյուռոնօրհնեից բովանդակ կանոնն ալ ինքն նորեն կարգավորեր և ճոխացուցեր է, հավասար ուրիշ եկեղեցական հանդիսից և տոնից. այսպես բարեզարդելով այն կաթողիկոսաց սեփական արարողությունն ալ՝ փոխանակ մեզադրանացն ստաբաց՝ ձեթենվո յուղով չըլլալուն համար» (տե՛ս* Ղ. Ալիշան, *Շնորհալի և պարագայ իւր, էջ 449)։*

27—102

Մեղեդի միւռոնօրհնութեան

Հայր ամենակալ, որ առաքեցեր զմիածին Որդիդ քո
Ի փրրկութիւն մարդկան,
Հեղեր եւ զՀոգւոյդ պարգեւս.
Հե՛ղ զորդեգրութեան քո զշնորհս յիւղս յայս քեզ նուիրեալ։

Որդի Աստուծոյ, իւղ թափեալ անուն
Աւծեալ քան զընկերս.
Ուրախութիւն իւղով, զոր հեղեր ի դասս առաքելոցն,
Հե՛ղ զորդեգրութեան քո զշնորհս յիւղս յայս քեզ նուիրեալ։

Հոգիդ ճշմարիտ յաւծումն աւծելոյ,
Որ եւ ծընար իսկ
Աւծմամբ այսու ըզմեզ Աստուծոյ շնորհիւ.
Հե՛ղ զորդեգրութեան քո զշնորհս յիւղս յայս քեզ նուիրեալ։

Երրեակ միութիւն միաստուածութեան,

Աղբյուրներ

A—*ձեռ. № 1043, թերթ 94բ—95ա։*
B—*ձեռ. № 1088, թերթ 60բ—61ա։*
C—*ձեռ. № 953, թերթ 467աբ։*
D—*Կանոն օրհնութեան սրբալոյս մեռոնին, էջ 20—23։*

Խորագիր

AC *Եւ ապա ասեն զմեղեդիս անուշ* (C *անոյշ*)։ B *Եւ ապա ասեն մեղեդի անուշ։* D **տե՛ս վերևում:**

Բնագիր

1 B *Այր* **փխ** *Հայր։* D *ըզմիածին։* AB *Որդիտ։* D **չիք** *քո։*
2 B *փրկութիւն։*
3 ABCD *զՀոգոյդ։*
4 AB *զորդէգրութեան։* C *զորդէգրութիւն։* ABD *ըզշնորհս։* A *յեւղս։* B *յեաւղս։* D *յիւղըս։* C *այս։* A *նըւիրեալ։* B *նուիրեալս։* D *նըուիրեալ։*
5 A *եւղ։* B *եաւղ։*
6 B *Յաւծեալ։* D *Օծեալ։*
7 D *Ուրախութեան։* D *առաքելոց։*
8 AB *Հեղ զորդ* **փխ տողի:** C *զորդէգրութիւն։* D *ըզշնորհս։* D *յիւղըս։* C *այս։* D *նըուիրեալ։*
9 B *Հոգիտ ճշմարիտ։* A *աւծումն։* CD *օծումն։* AB *աւծելոյ։* C *օծելոյ։* D *օծելոց։*
10 D *ծընանիս* **փխ** *ծընար իսկ։*
11 C *Օծմամբ։* D *Օծմամբս։* B *զմեզ։*
12 AB *Հեղ զորդ* **փխ տողի:** C *զորդէգրութիւն։* D *ըզշնորհս։* D *յիւղըս։* C *այս։* D *նըուիրեալ։*
13 D *Երեակ։* D *միաստուածութիւն։*

Քեզ վերագոչեմք ընդ սերովբէսըն՝ Սուրբ, սուրբ, սուրբ.
Սրրբեա՛ զընծայս խորհըրդոյ ի վերածընելոցըն
Սովաւ երգել յաւէժ քեզ փառք։

63

ՃԷ. ԱՅՍՕՐ ԵՐԵՒԻ ԱՆՏԵՍՆ Ի ԲԱՐՁԱՆՑ... *(էջ 333)*

Հրատարակված է.
ա. *«Բազմավէպ», 1907, № 2, էջ 62։*

Հայտնի է նաև մի շարք այլ ձեռագրերից։ Սովորաբար ներկայանում է իբրև տաղ. որոշ դեպքերում կոչվում է **մեղեդի** *(տե՛ս, օրինակ, ձեռ. № 424, թերթ 15ա: 473, թերթ 14բ։ 2707, թերթ 18բ)։ Գերազանցապես նվիրված է Աստվածածնի Ավետմանը, իսկ երբեմն՝ Ծննդյան տոնին (*F *և* G *օրինակներ, նաև № 231 (Երուսաղեմ), թերթ 365ա)։ Խիստ սակավ դեպքերում տաղը հանդես է գալիս իբրև փոխ (*B *օրինակ) կամ հորդորակ (ձեռ. № 5936, թերթ 254ա։ 7888, թերթ 60ա—61բ)։ Աղբյուրներում տաղը հաճախ անհեղինակ է։* F*-ը Ներսես Լամբրոնացու անունով է, իսկ* C *և* G *օրինակները՝ Ներսես Շնորհալու։* D*-ի* **Նոյն Ներսեսի,** *և № 1193 (Երուսաղեմ, թերթ 552) ձեռագրի* **Նորին** *է խորագրային նշումները նույնպես նկատի ունեն Ներսես Շնորհալուն, քանի որ նախորդող միավորները պատկանում են նրա գրչին։ Պետք է նկատել, սակայն, որ այդ բոլորը համեմատաբար ուշ շրջանի ընդօրինակություններ են (*G *օրինակը, ըստ հրատարակչի, ԺԶ դարից է), ուստի տվյալ տաղի հեղինակային վերագրումները կարոտ են հետագա ճշգրտման։*

Բնագիրը չի տնատված։ Կազմված է 10 վանկանի տողերից. անհանգ է։ Ձեռագրերի մեծ մասում տաղը ներկայանում է առանց համապատասխան փոխի։ № 7888 ձեռագրում գտնվող օրինակը (թերթ 60ա—61բ), որը կից է գանձի, բայց հանդես է գալիս ոչ իբրև տաղ, այլ հորդորակ, 22-րդ տողին կից լուսանցքում (սկ.՝ **Նորասխանչ է բանս...**) *ունի Փ[ոխ] նշումը։*

64

ՃԸ. ԱՆՄԱՀԻՑ ԱՐՔԱՅՆ... *(էջ 336)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից։ Գերազանցապես ներկայանում է իբրև տաղ, մերթ՝ իբրև մեղեդի։ C*-ն հորդորակ է ու կից* **Նոր ծաղիկ բղխէ...** *տաղին։ Աղբյուրներից երկուսում (*D *և* F*) տաղը պահպանված է Ներսես կաթողիկոսի անունով, մնացյալներում անհեղինակ է։ Սույն միավորը բովանդակող բոլոր ձեռագրերը հետագայի ընդօրինակություններ են, ուստի հեղինակային վերագրումը թելադրում է ցուցաբերել որոշ վերապահություն։*

Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով։ Կազմված է 11 վանկանի տողերից. հանգավորված է ըստ տների, թեև կան խախտումներ։ Բանաստեղծությունը, որ տների

---

14 A *սէրովբէսըն։* B *սէրոբէսըն։* D *քերովբէսն* **փխ** *սերովբէսըն։*
15 B *Սրբեայ։* B *խորհըրդո։* D *խորհըրդոցն։* AC *վերածնեցելոցըն։*
16 D *փառս։* D **կրկ.՝** *երգել յաւէժ քեզ փառս։*

սկզբնատառերով հոդում է այբուբենի տառերը, թերի է և ենթարկված խմբագրման։ Աղբյուրների մի մասում առկա է սոսկ առաջին մասը՝ 1—24-րդ տողերը («Ա—Լ» ծայրակապով), որին հաջորդում է մի երկտող՝ իբրև ավարտ։ ABC օրինակներն առավել ընդարձակ են՝ համապատասխան ավարտով, չնայած ծայրակապը («Ա—Ո») դեռևս չի ամբողջացնում այբուբենը։ B-ի վերջում սխալմամբ կցված է մի քառատող՝ Հովհաննես Երզնկացու Առաջնաճաշակ պլտղոյն... տաղից, իսկ C-ն 37—48-րդ տողերի փոխարեն ունի բոլորովին այլ շարադրանք։ Որոշ աղբյուրներում բանաստեղծության զանազան մասերը (17-րդ կամ 27-րդ տողերից սկսած) անջատված են իբրև փոխ։

Հետաքրքրական է, որ Մատենադարանի ձեռագիր երկու աղբյուրներում (№ 7785 և 424) մեզ հանդիպել է նույնպիսի սկսվածքով տաղային մեկ այլ միավոր։ Վերջինս ևս կազմված է 11 վանկանի տողերից, հանդես է գալիս իբրև փոխ՝ հատկացված Ծննդյան կամ Աստվածածնի Ավետյաց տոներին, բայց անհանգ է, իսկ բովանդակային համապատասխանությունը սահմանափակված է առաջին երկու տողերով։ Հիշյալ միավորը, որի բնագիրը բերում ենք ստորև, անհեղինակ է։

Այս բոլորը վկայում են այն մասին, որ Անմահից արքայն... տաղի մեզ հասած օրինակները ենթարկված են այնպիսի խմբագրման ու փոփոխության, որ այժմ դժվար է վերականգնել այն՝ իր սկզբնական անաղարտ տեսքով ու ճշտել նրա հեղինակային պատկանելությունը։

Փ Ո Խ

Անմահից արքայն եւ սրովբէից անտեսն,
Յերկնից ի յերկիր խոնարհեցաւ կամաւ։

Զհրեշտակն առաքէր ողջունաբեր Կուսին՝
Պատրաստել տեղի իջման Հոգւոյն Սրբոյ։

Ուստի հրեշտակին զեկուցանել Կուսին
Զաւետիս կենաց, զոր շնորհելոց էր մեզ։

Խաղայր Գաբրիէլ հրեշտակապետն յերկնից,

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 7785, թերթ 66ար։

B—ձեռ. № 424, թերթ 15աբ։

Խորագիր

A Փ[ոխ. Ծննդեան]։ B անխորագիր [Աւետեաց Աստուածածնի]։

Բնագիր

1 B սրբովբէիցըն։ B Տէրն փխ անտեսն։

4 B Հոգոյն։

5 B հրբեշտակին։ B ծանուցանել փխ զեկուցանել։

6 B շնորհելով։

7 B Իջեալ փխ խաղայր։ A երկնից։

Յայտնէր ըզխորհուրդ Երրորդութեան առ Կոյսն։

Ի յականչ Կուսին ձայն աւետեաց գոչէր.
—Ուրախ լե՛ր, բերկրեալ, կոյս յըղացեալ ըզԲանն։

Կոյսըն զարմանայր ընդ աւետիս նորին,
Ուստի եկն ողջոյնս ուրախութեան երկնից։

Աստղըն գուշակէր արեւելից մոգուցն,
Եկեալ ի վերայ ուր ծընանէր զՅիսուս։

Լոյս ճառագայթեալ յարեւելից մոգուցն,
Յանբանից մըսուր ի խանձարուրս եդեալ։

Մոգքն յարեւելից ընծայաբերք եկին,
Զոսկին եւ զկընդրուկըն մատուցին փըրկչին։

Կոյսըն ծընանէր զամենեցուն փըրկիչն,
Հովիւքն երգէին՝ փա՜ռք ի բարձունըս Տեառն։

65

ՃԹ. ՔԵՐՈՎԲԷԻՑ ԳԵՐԱԳՈՅՆ... *(էջ 340)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ։

Հայտնի է նաև երկու այլ ձեռագրերից՝ № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 146ա) և Cod. Arm. 52 (Լվով, թերթ 37ա, Սերովբէից գերագոյն... սկսվածքով)։ Տաղը նվիրված է Ծննդյան տոնի չորրորդ օրվա երեկոյին, բացառությամբ A-ի, որը հատկացված է երրորդ օրվա երեկոյին։ Բոլոր աղբյուրներում բանաստեղծությունն անհեղինակ է ներկայանում. միայն Լվովի օրինակը պահպանված է Ներսես Շնորհալու անունով (ի Ներսէս կաթողիկոսէ)։ Ղ. Ալիշանը (Ղ. Ալիշան, Սիսուան, էջ 91), իսկ այնուհետև Ն. Ակինյանը (Ն. Ակինյան, Ներսէս Լամբրոնացի, էջ 232) տաղի հեղինակ ճանաչել են Ներսես Լամբրոնացուն, սակայն չեն մատնանշել, թե ի՞նչ տվյալներ են հիմնավորում այդ վերագրումը։ Տաղը Ներսես Շնորհալուն է հատկացվել Գր. Հակոբյանի կողմից (Գր. Հակոբյան, Ներսես Լամբրոնացի, էջ 177—178)։ Վերջինիս հայտնի չի եղել Լվովի օրինակը, և իր ենթադրությունը նա հիմնավորում է բանաստեղծության լեզվաոճական առանձնահատկություններով (որոնք, իրոք, անհարիր չեն Ներսես Շնորհալուն), նաև հաշվի առնելով այն, որ Մատենադարանի № 7785 ձեռագրում գտնվող օրինակին նախորդում է միևնույն տոնի միևնույն օրվա առավոտյան ժամին հատկաց-

8 B Կուսին փխ առ Կոյսն։

10 B յըղանաւ։ B ըզՏէրն փխ ըզԲանն։

13 B յարեւելեան։

14 B վերաւ։

17 B Մոգնւ

ված հեղինակի մեկ այլ տաղը: Սա, անշուշտ, չի կարող իբրև կռվան ծառայել, որով-հետև ամենևին բացառված չէ, որ ժողովածուում միևնույն տոնի տարբեր օրերի կամ ժամերի համար միմյանց կից ներկայացված լինեն այլևայլ հեղինակների համապա-տասխան ստեղծագործությունները: Ուշագրավ է, սակայն, որ Հայկազյան բառարա-նում մաւրենի, կարմրերփեան, սաւս բառերի բացատրության ժամանակ բերված օրի-նակները քաղված են խնդրո առարկա տաղից, որը հիշված է իբրև Ներսես Շնորհալու. առաջ. նշանակում է՝ բառարանը կազմողներին հայտնի է եղել նրա անունով պահպան-ված մի օրինակ: Բացի այդ, տաղի բոլոր օրինակները (բացառությամբ A-ի) կից ունեն Ողջոյն ընդ քեզ, Մարիամ... փոխը, որն իր տողավերջի աւետիս և մեծ աւետիս բառերի մեկընդմեջ հարակրկնությամբ, նաև տաղաչափությամբ նմանվում է Հարու-թյան տոնին հատկացված Ներսես Շնորհալու Յարեաւ փառաց թագաւորն... փոխին. քնդ որում, տաղաչափական նմանություն նկատվում է նաև կից հանդես եկող տաղի (Նոյնագոյ ընդ Հաւր...) և խնդրո առարկա՝ Քերովբէից գերագոյն... տաղի միջև: Այս-պիսով, առկա տվյալները վկայում են գերազանցապես Ներսես Շնորհալու օգտին, մանավանդ որ Ծննդյան տոնին նվիրված նրա տաղերի շարքում, ուր յուրաքանչյուր օր սովորաբար ներկայացված է զույգերով (առավոտյան և երեկոյան ժամերի համար), չորրորդ օրվա համար առկա է միայն մեկը:

Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով, կազմված է 8 վանկանի տողերից. Տաղի վերջին գրված է անհանգ (սկզբի տներից մի քանիսը՝ տների շղթայումով): Տաղի վերջին տողն ավարտվում է աւետիս, մեծ աւետիս բառերով, որով և առնչվում է կից հանդես եկող՝ Ողջոյն ընդ քեզ, Մարիամ... փոխի հետ: A-ն կից ունի Նոր թագաւորին ան-ժամանակ... միավորը, իբրև փոխ:

ՃԺ. ՈՂՋՈ՜ՅՆ ԸՆԴ ՔԵԶ, ՄԱՐԻԱՄ... *(էջ 342)*

Հրատարակվում է առաջին անգամ:

Հայտնի է նաև № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն) և Cod. Arm. 52 (Լվով) ձեռագրե-րից: Միշտ հանդես է գալիս իբրև փոխ: Բնագիրը ներկայացված է երկտող տներով: Յուրաքանչյուր տան առաջին տողը 11 վանկանի է, իսկ երկրորդ տողը՝ 13 վանկանի (կան խախտումներ): Անզույգ տողերն ավարտվում են աւետիս, իսկ զույգ տողերը՝ մեծ աւետիս բառերով: Իր այս առանձնահատկությամբ տվյալ միավորը նմանվում է Ներսես Շնորհալու Յարեաւ փառաց թագաւորն... փոխին, որին նմանվում է նաև իր տաղաչափությամբ: Բոլոր աղբյուրներում բանաստեղծությունը կից է Քերովբէից գե-րագոյն... տաղին, որն ավարտվում է աւետիս, մեծ աւետիս բառերով, և դրանով իսկ տաղն ու փոխը առնչվում են միմյանց հետ:

66

ՃԺԱ. ԱՒԵՏԻ՜Ս, ՄԻՇՏ ԱՒԵՏԵԱՑ... *(էջ 344)*

Հրատարակված է.

ա. «Բազմավէպ», 1932, էջ 264, (հրատ.՝ Ե. Փեչիկյան):

Հայտնի է նաև այլ ձեռագրերից: Սովորաբար ներկայանում է իբրև տաղ, իսկ կից հանդես են գալիս տարբեր փոխեր (Սեաւ եմ գեղեցիկ..., Ով քաղցրաձայնեալ..., Ո՜վ կանայք, զարթիք, տեսէք...): Բանաստեղծությունը հանդիպում է նաև իբրև մեղեդի, (տե՛ս ձեռ. ... ընդ որում, շատ ավելի փոքր ծավալով՝ առաջին 7 կամ 11 տողերը միայն (տե՛ս ձեռ.

№ 427, թերթ 41ա: 430, թերթ 168ա: 474, թերթ 196բ): C-ի վերջում պահպանված է գրչի հետևյալ հիշատակարանը. «Քրիստոս Աստուած, քո սուրբ չարչարանաւքդ և սուրբ յարութեամբ ողորմեա երգողի սոցա՝ տեառն Ներսիսի, և եղկելի գծողիս՝ Յո-հաննիսի» (թերթ 365բ): Պետք ասել, որ տվյալ միավորին նախորդում են Հարության տոնին նվիրված Ներսես Շնորհալու մի խումբ տաղեր: Ձեռագրի գրչի տված այդ տե-ղեկության հիման վրա տաղի հիշյալ օրինակը հրատարակվել է «Բազմավէպում» իբրև Ներսես Շնորհալու ստեղծագործություն, բայց մեզ հայտնի օրինակներից ոչ մեկը խո-րագրում հեղինակի անունը չի պահպանել, իսկ հիշատակարանի այդ նշումը բավարար հիմք չենք համարել:

Բանաստեղծությունը չի տնատված: Կազմված է 7 և 5 վանկանի (մեկընդմեջ) տողերից, բայց բանաստեղծական չափը հաճախ խախտված է: Հրատարակված օրի-նակը համեմատված և մասամբ փոփոխված է Վենետիկի Մատենադարանում պահվող մեկ այլ՝ 1348 թվականին պատկանող ընդօրինակության հետ: Կատարված միջամտու-թյունները ցույց տալու նպատակով, քննական բնագրում օգտագործել ենք նաև հրա-տարակված այդ օրինակը:

№ 3503 ձեռագրում առկա է տաղի նաև մեկ այլ տարբերակը: Վերջինս հանդես է գալիս իբրև փոխ, կից է՝ Աւետեաւ ձայնեալ... տաղին (նվիրված Հարության տոնին) և երկրորդ մասը, հատկապես սկսած 10-րդ տողից, ունի լրիվ տարբեր շարադրանք: Պետք ենթադրել, որ այդ միավորը, որը բերում ենք ստորև, բանաստեղծության մի այլ մշակումն է:

Փ[Ո Խ]

Աւետի՜ս, միշտ աւետեաց հրնչումն,
Զի Տէրըն մեր յարեաւ:
Աւետի՜ս, քաղցրաձայնէր հրեշտակապետն,
— Այսաւր Տէր յարեաւ.
Այսաւր Տէր յարեաւ,—
Աստուածասէր կանանցն տայր զաւետիսն.
— Աւետեաց պատգամ առնեմ,
Կանա՛յք, մի՛ լայք ըզկենդանին.
Մի՛ լայք զկենդանին,
Կեն[ա]գործաւղ կենաց տըւիչ.
Այլ ըստ անսուտ բանին
Կանխեալ ի լեառըն Գալիլեա:
Լեառըն Գալիլեա ժամին
Ժաման հասեալ ժամանելոյ,
Փող հընչման ձայնէր
Հրեշտակապետն բարձր ի վիմին.
Այն փըրկիչն յարեաւ,
Փըրկողն փըրկեաց զիւր արարածս:
Նըմա փա՜ռս մատուցէք
Այժմ եւ յաւէտ միշտ յաւիտեանս:

(Ձեռ № 3503, թերթ 180բ—181ա)

67

ՃԺԲ. ԹԱԳԱՒՈՐՆ ԱՆՄԱՀ... (էջ 346)

Հրատարակված է.

ա. Վարք սրբոյն Գէորգայ զօրավարին, Վենետիկ, 1849, էջ 60—62։

Տաղը հրատարակված է Ներսես Լամբրոնացու անունով. այդպես է ներկայացված նաև Ղ. Ալիշանի (տե՛ս Ղ. Ալիշան, *Սիսուան, էջ 91) և Ն. Ակինյանի կողմից (տե՛ս* Ն. Ակինյան, *Ներսէս Լամբրոնացի, էջ 229—233)։ Ծայրակապի բացակայությունը, նաև հանգի առկայությունը նույնպես խոսում են Ներսես Լամբրոնացու օգտին։ Բանաստեղծությունը Ներսես կաթողիկոսի անունով է պահպանված A-ում։ Հեղինակային այդ վերագրումը կարող է լինել պատահական սխալմունքի կամ թյուրիմացության արդյունք, բայց, անշուշտ, չի բացառվում, որ տվյալ միավորը պատկանի Ներսես Շնորհալու գրչին, քանի որ նրան ևս խորթ չի եղել նման ձևով ոտանավորներ շարադրելը։ Տաղը ներկայացված է երկտող տներով։ Կազմված է 12 վանկանի տողերից և հանգավորված է ըստ տների, ընդ որում, սկզբի մասը (1—12-րդ տողեր) հանգավորված չէ, և այդ հատվածում հաճախ խախտված է նաև բանաստեղծական չափը (մերթ 11, մերթ 12 վանկանի տողեր)։ Սույն ոտանավորը ձեռագրերում ներկայանում է առանց փոխի։*

68

ՃԺԳ. ԱՍՏՈՒԱԾԱՄԻՆ ՍԸՐԲՈՒՀԻՆ... (էջ 351)

Հրատարակված է.

ա. «Ծռաքաղ», Մոսկվա, 1859, տետրակ Դ, էջ 78։

բ. «Հանդէս ամսօրեայ», 1910, № 12, էջ 374—377 (հրատ.՝ Գ. Սամվելյան)։

գ. Հովհաննես Երզնկացի, *աշխատասիր.՝ Ա. Սրապյանի, Երևան, 1956, էջ 241—248։*

Հայտնի է նաև մի շարք այլ ձեռագրերից։ Հաճախ ներկայանում է իբրև տաղ, երբեմն կոչվում է տաղ։ Մեզ հայտնի ձեռագրերում բանաստեղծությունն անհեղինակ է (այդպիսին է նաև 1859 թ. հրատարակությունը), բացառությամբ երկու ձեռագրերի, որոնցից մեկում՝ E-ում, Ներսեսի անունով է, իսկ № 4440 ձեռագրում (թերթ 1բ)՝ Հովհաննես Երզնկացու։ Գ. Սամվելյանի հրատարակած օրինակի համար հիմք է ծառայել Վիեննայի Մատենադարանի № 671 ձեռագրում գտնվողը, որն անհեղինակ է, բայց հրատարակչին հայտնի է եղել E-ն, որը նրա մոտ ներկայանում է իբրև Ներսիսյան վարժարանի № 2 ձեռագիր, ու վերջինիս խորագրային նշումի հիման վրա տաղի հեղինակ նա ճանաչում է Ներսես Շնորհալուն։ Նրա կարծիքով Ներսես Շնորհալին հիշյալ բանաստեղծությունը (ինչպես նաև նման ոգով շարադրված մեկ այլ տաղ՝ Աստուածածին կոյսըն Մարիամ... *սկսվածքով, որը դարձյալ անհեղինակ է) հորինել է Եփրեմ Ասորու «Արտասուք Մարեմայ» ողբերգության ուղղակի կամ անուղղակի ազդեցությամբ, մի ողբ, ուր առաջին անգամ լինելով՝ Աստվածածինը ներկայանում է ոչ թե փառքի, այլ ցավի, վշտի ու արտասուքի մեջ։ Տաղի երևանյան հրատարակությունը Հովհաննես Երզնկացու անունով է, հիմք ընդունելով № 4440 ձեռագրում գտնվող օրինակի խորագրային համապատասխան նշումը։*

Մեր կարծիքով, հեղինակային այդ երկու վերագրումներն էլ կարող են առավել

լուրջ հիմնավորման։ Բանն այն է, որ E-ն՝ 1505 թ. ընդօրինակված մի Գանձարան, բովանդակում է տեր Ներսեսի անունով հանդես եկող նաև այլ տաղեր ու գանձեր, որոնք ոչ բոլորը նկատի ունեն Ներսես Շնորհալուն։ Ինչ վերաբերում է № 4440 ձեռագրին, ապա վերջինս 1739 թ. ընդօրինակված մի գրչագիր է, որը բովանդակում է տոմարական աշխատություններ, իսկ մեզ հետաքրքրող ողբը ձեռագրի սկզբում է ու պահպանված է թերի վիճակում։ Բազմաթիվ աղբյուրներում անհեղինակ հանդես եկող և լոկ ԺԸ դ. մի գրչագրում Հովհաննես Երզնկացու անունով ներկայացող տաղը միայն վերապահությամբ կարելի է համարել նրա ստեղծագործությունը, իսկ եթե նկատի ունենանք բանաստեղծության լեզուն ու ոճը, ապա թեև Գ. Սամվելյանի կարծիքով դրանք անհարիր չեն Ներսես Շնորհալուն, այնուամենայնիվ, նման ձևով ողբեր կարող էին շարադրել և՛ Հովհաննես Երզնկացին, և՛ միջնադարի այլ հեղինակներ։

*Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով։ Կազմված է 7 վանկանի տողերից. հանգավորված է ըստ տների։ Բանաստեղծության երկրորդ մասը, սկսած 41-րդ տողից (*Ո՜վ Սիմէոն ծերունի... *սկսվածքով) անջատված է իբրև փոխ (բացառությամբ B, E և F օրինակների)։ Գ. Սամվելյանի հրատարակածը, որն օգտագործել ենք մեր կազմած բնագրում (F), համեմատված է Վիեննայի Մատենադարանի ուրիշ երեք ձեռագրերում գտնվող օրինակների և «Ծռաքաղ»-ում տպագրվածի հետ ու տարբերությունները ցույց են տրված տողատակում։ Այդ նշումները, որոնք բնագրային առումով առանձին կարևորություն չեն ներկայացնում, մեր կազմած բնագրում նկատի չենք ունեցել։*

69

ՃԺԴ. ԽՈՐՀՈՒՐԴ ՀԱՅՐԵՆԻ ԱՒԱՆԴ... (էջ 357)

Հրատարակված է.

ա. Ա. Ղազանյան, *Հայ էջեր, էջ 63—64։*

Հայտնի է նաև № 231 (Երուսաղեմ, թերթ 430բ) և № Ma XIII 61 (Տյուբինգեն, թերթ 182բ) ձեռագրերից։ Ե՛վ ձեռագիր, և՛ տպագիր աղբյուրներում բանաստեղծությունը ներկայանում է իբրև տաղ և անհեղինակ է։ Տպագրի հիմքում ընկած է F օրինակը, որը ներկայացված է իբրև էջմիածնի № 409 ձեռագիր (իմա՝ Գևորգյան հավաքածու). այն համեմատված է երկու այլ օրինակների հետ. դրանցից մեկը Վենետիկի № 745 ձեռագրում գտնվողն է, իսկ մյուսը վերցված է Մ. Պոտուրյանից։ Տաղը հանդես է գալիս նաև հատվածաբար, ընդ որում, 29—52-րդ տողերը (սկ.՝ Ասա արմաւենեաց ճառուել... *) ներկայացնող մասը, պահպանված Ներսես Շնորհալու անունով, առանձին հրատարակվել է (տե՛ս ՃԺԴա)։ Ձեռագրերում Ներսես Շնորհալու անունով հանդես են գալիս բանաստեղծության նաև այլ հատվածները՝* Ասա երրայեցւոց մանկունքն..., Աւրհնեալ, որ եկիր եւ գաս... *սկսվածքներով։ Սրանք, սակայն, տաղի մշակված ու խմբագրված տարբերակներն են, որոնք ունեն փոփոխված և լրացված շատ տողեր ու միայն իրենց առանձին մասերով են համապատասխանում տաղի ամբողջական բնագրին։ Կից ներկայացնում ենք հիշյալ հատվածների բնագրերը, որոնք նույնպես հատկացված են Շարակնոցի տոնին և ձեռագրերում գերազանցապես տաղ են։*

Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով։ Կազմված է 7 վանկանի տողերից, գրված է անհանգ։ ABCD օրինակները, ինչպես նաև Երուսաղեմի ու Տյուբինգենի ձեռագրերում գտնվողները կից իբրև փոխ ունեն տաղի հատվածը՝ սկսած 37-րդ տողից

(սկ.՝ Յայս նոր աւետեաց աւուրս...): E և F օրինակներում իբրև փոխ առանձնաց-ված է 33-րդ տողից սկսվող հատվածը (սկ.՝ Աստ եբրայեցւոց մանկունքն...):

ՏԱՂ ԱՉՆԻԻ

Աստ եբրայեցւոց մանկունքն
Զերգըս քրովբէիցն առեալ,
Հեթանոսական դասուց
Տանակից վեհիցն եղեալ։

Յայս մեծ աւետեաց աւուրս
Երկիրս պանծացեալ բերկրի,
Ծով գարնանաշարժ ալեաւք.
Գետք յորդահոսեալ ծըփին։

Դաշտ կարմիր վարդով վառեալ,
Կանաչաստղարթ թերթեալ,
Հընչիւն նըւագի բարբառ.
Ովսաննա՛, աւրհնեալ, որ գաս։

Այսաւր գալըստեամբ փըրկչիդ
Երկիրս ցընծացաւ լըրիւ,
Որ ի փըրկութիւն եկիր
Հողեղէն բնութեանըս մերս։

Նըստեալ յաւանակ նորոյ
Ըստ Զաքարիայ սըրբոյն
Մանկունքն ընդ յառաջ ելին
Զայնիւ ցընծութեամբ երգով։

Ոստս արմաւենեաց առեալ,
Տերեւ ձիթենեաց բերեալ,
Ծերքըն գոչէին ընդ տղայսն՝
Վերին զաւրացն երգակցեալ.

— Աւրհնեա՛լ, որ եկիր եւ գաս,
Բարձրեալ թագաւոր հըզաւր։
Ընդ նոսին եւ մեք տացուք
Նըւէր գալըստեանդ ըզփառս։

Փոխանակ ոստոց ծառոց՝
Զձեռաց համբարձումըն մեր,
Եւ ընդ տարածել ձորձոցն՝
Զերկըրպագութիւն հոգւոյ։

Աւրհնեալ քո գալուստդ այսաւր,
Քրիստո՛ս, թագաւոր հըզաւր,

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 6495, թերթ 228ա։
B—ձեռ. № 423, թերթ 144աբ։
C—ձեռ. № 7888, թերթ 207աբ։
D—ձեռ. № 8251, թերթ 181աբ։

Խորագիր

A Յարդորակ աղնիւ։ B տե՛ս վերևում: C Տաղ անոյշ, Նէրսէ[սէ]։ D Տաղ մեղեդի, մեղր է տաղս։

Բնագիր

1 ABD եբրայեցոց։ C մըանկունք։ D մանկունք։
2 AC քրոբէիցն։
3 C Հեթանական։
4 B Տօնակից։ CD վեհից։
5 B աւուր։
6 B ցընծայ փխ բերկրի։
7 B ալեօքն։
8 D երկըատարած փխ յորդահոսեալ։ D ծըփի։
10 B Կանաչ սաղարթ փխ Կանաչաստղարթ։ D Կանանչաստղարթ թերթից։
11 B չիք՝ տողը: AC առեալ փխ բարբառ։
12 BC Ովսաննայ։ D Ովսանայ։ ABC եկեալ փխ որ գաս։
13 D չիք 13—36։ C քոյ Տէր փխ փըրկչիդ։
14 B Յերկիրս։ C Ցընծացաւ երկիր։
16 B բընութեանըս։
17 C չիք 17—36։ A յաւանակի նոր։
19 B Մանկունք։ A առաջ։
20 B Զայնիւ ձայնիւ։
21 B յարմաւենեաց։
23 A տըզայսն։ B տըղայսըն։
24 B զօրացն։
25 B յեկիր։
26 B հըզօր։
28 A ըզփառըս։
30 B Ըզձեռաց։
31 A տարածեալ։
32 B Զերկըրպագութիւն։ AB հոգոց։
33 B գալուստ այսօր։
34 B հըզօր։

Քեզ փա՜ռս երգեսցուք ընդ Հայր
Եւ Հոգւոյդ ամենազաւր։

ՏԱՂ

Աւրհնեա՜լ, որ եկիր եւ գաս
Բարձրեալ թագաւոր հըզաւր,
ԶԱդամ նորոգել փառաւք
Ի կործանմանէն այսաւր։

Երգով աւրհնէին ըզքեզ
Զարարիչըդ մարդ եղեալ,
Ընդ նոսին եւ մեք տացուք
Նըւէր գալըստեան քո, Տէ՛ր.

Փոխանակ ոստոց ծառոց՝
Զձեռաց տարածումըն մեր,
Եւ ընդ տարածել ձորձոցն՝
Զերկըրպագութիւն հոգւոց։

Վոյս ծագեալ հոգւոց մերոց,
Շարժեա՛ յաւրհնութիւն զլեզուս՝
Գոչել քեզ ձայնիւ վերնոցն.
Ովսաննա՜, աւրհնեալ եկեալ։

Փա՜ռք գալըստեան քո, Տէր,
Աւրհնեա՜լ, որ եկիր եւ գաս.
Աւրհնեալ է գալուստ քո սուրբ,
Որ գաս նորոգել զաշխարհս.

---

35 AB Հօր։
36 A Հոգոյդ։ B ամենազօր։

Աղբյուրներ

A—ձեռ. № 424, թերթ 102բ։
B—ձեռ. № 554, թերթ 95ա։

Խորագիր

A Տաղերս ի Ներսէս կաթուղիկոսէ ասացեալ։ B տե՛ս վերևում։

Բնագիր

3 B նորոգեալ։
5 A զքեզ։
8 B Նըւէրս։
12 AB հոգոց։
13 AB հոգոց։
14 A Շարժեալ աւրհնութիւն լեզաւ փխ տողի։
15 B վերնոց։
16 AB Ովսաննայ։

ՃԺԴա. ՈՍՏՍ ԱՐՄԱԻՆՆԱՑ ՀԱՏԵԱԼ... (էջ 361)

Հրատարակված է.

ա. «Էջմիածին», 1967, Դ, էջ 28—30 (հրատ.՝ Ա. Բերբերյան)։

Բանաստեղծությունը, որը հրատարակվել է իբրև Ներսես Շնորհալու նորահայտ ստեղծագործություն, մասն է կազմում **Խորհուրդ հայրենի աւանդ...** սկսվածքով տաղի (տե՛ս ՃԺԴ), որը ձեռագրերում միշտ անհեղինակ է։ Տաղին կից, տպագրում թյուրիմացաբար, իբրև բանաստեղծության օրգանական մաս, ներկայացված է **Փոխէ** ենթախորագրով հանդես եկող **Որոյ քրովբէք յաթոռ փառաց...** սկսվածքով միավորը։ Վերջինս հետագայի հեղինակների կողմից Ներսես Շնորհալու «Բան հաւատոյ» և «Յիսուս Որդի» քերթվածներից քաղված հատված-տաղ է, որը պատշաճեցվել է տվյալ տոնին ու համապատասխանաբար օգտագործվել իբրև փոխ. Թերևս հենց այդ հատված-փոխի պատճառով էլ Ծաղկազարդի տոնին հատկացված տաղ ու փոխի այդ ամբողջությունը հիշյալ ձեռագրում Ներսես Շնորհալու անունով է։

Բանաստեղծությունը ներկայացված է քառատող տներով։ Կազմված է 7 վանկանի տողերից. գրված է անհանգ, բայց հաճախ նկատվում է հանգավոր տողեր ստեղծելու միտում։

70

ՃԺԵ. ՀԱՆՃԱՐԵՂ ՇՆՈՐՀԱԼԻԴ... (էջ 363)

Հրատարակված է.

ա. **Ներսես Շնորհալի**, *Բանք չափաւ*, էջ 474—475։

բ. Inno a Santa Ripsima [traduzione di **Luigi Carrer**]. (տե՛ս Storia di Agatangelo, versione italiana..., Venezia, p. 223—225).

Տաղը ձեռագիր աղբյուրներից մեզ հայտնի չէ։ Ե՛վ հայերեն հրատարակությունը, և՛ իտալերեն թարգմանությունը ներկայանում են Ներսես Շնորհալու անունով. տների սկզբնատառերը հոգում են «Հռիփսիմէ», իսկ յուրաքանչյուր տան երկրորդ տողի սկզբնատառերով կազմվում է «Յօհաննէս» անունը։ Դժվար է ասել՝ հիշյալ Հովհաննեսը տվյալ բանաստեղծության հեղինա՞կն է, թե՞ պատվիրատուն, համենայն դեպս, այդ անվան առկայությունը, ինչպես և բանաստեղծության ոճն ու շարադրանքը առաջ են բերում որոշ տարակույս Ներսես Շնորհալու հեղինակային իրավունքի հարցում։ Բնագիրը ներկայացված է քառատող տներով։ Կազմված է 9 վանկանի տողերից. հանգավորված է ըստ տների։

ՑԱՆԿԵՐ

Ներսես Շնորհալու հատված-տաղերը՝ ըստ առանձին երկերի և ըստ հատվածների սկզբնատողերի այբբենական դասավորության

ա. «Յիսուս Որդի»

№№	Սկզբնատող	Ձեռագրի համարը և թերթը[1]	«Բանք չափաւ»-ի էջերը
1	2	3	4
1	Աղաչանօք ընտրեալ դասին…	423 (246ա)	135, 136—137, 141
2	Այլ, դատաւոր իմ երկնային…	423 (133բ)	111
3	Անդ մարտիրոսքն պսակին…	2672 (232ա)	153—156
4	Արարչական բնութեամբ քոյին…	2672 (109բ)	103—104
5	Բայց ես Հոգով գոլ բացակայ…	2672 (395բ)	162—163
6	Դարձեալ վառեալ առ նա չարին…	423 (225ա)	26—28
7	Զաքարիայ մարգարէին…	2672 (209ա)	56, 52, 53, 54, 55
8	ԶՅոր յիշեսցուք զերանելին…	423 (225ա)	25—26
9	Ըզպատմութեան սրբասիրին…	2672 (97բ)	12, 14, 15
10	Ընդ բազմահնար տանջման…	424 (241բ)	138—140
11	Ընդ մեծատան փափկասիրին…	423 (135բ)	106
12	Ընկալ զիս, Տէր, Հայրդ երկնային…	423 (130ա)	10—13
13	Ի յիմ քաղաք մարմնոյս դրնին…	2672 (114ա)	110—111
14	Ի նմին աւուր կիրակէին…	2672 (155բ)	130—131
15	Լերինք հիմամբք զարհուրին…	554 (86աբ)	143—144
16	Հայրապետաց հանուրց ազգին…	424 (250ա)	136—137
17	Հատեալ լեզուաց սրբաբանիցն…	424 (241աբ)	138
18	Հետևեցա անառակին…	5936 (262ա)	101—102
19	Զայնիւ գոչեմ Մանասէին…	2672 (210ա)	47—48
20	Ճրագ ճշմարիտ և երկնային[2]…	424 (68ա)	74—75
21	Մոլորեցա ըստ ոչխարին…	2672 (105ա)	99—102, 10, 12—14
22	Յաղերս բանի քեզ ընդ բազմին…	2672 (209բ)	48—49
23	Յորժամ գրեալքն կատարին…	2672 (349բ)	143—148
24	Որ ի լրման քառասնեկին…	2672 (177բ)	133—134
25	Որ կարաւտէր կաթիլ ջրին…	554 (68բ)	108—109
26	Որ Յարութեան երեկոյին…	2672 (155բ)	130
27	Որ յիններեակ յոբելինին…	2672 (181բ)	134—135
28	Որպէս Ադամն այն առաջին…	2672 (97բ)	10—11
29	Չհաւատացի խոստման բանին…	423 (120ա)	75
30	Պաղատանաւք մարգարէին…	2672 (208բ)	58, 57—58
31	Պատուիրեցեր չհոգալ զվաղուին…	2672 (93բ)	75—76

[1] Ձեռագիր աղբյուրներից այստեղ ցույց է տրված միայն մեկը։

[2] Տպագրում ունի տարբեր սկիզբ՝ Արդ աղաչեմ զլոյսդ…։

1	2	3	4
32	Տէր բարերար Հայր միածին…[3]	424 (241ա)	137—138
33	Քանզի ճրագի նըմանեցայ…	424 (332բ)	163
34	Օրինաւոր փարիսեցին…	2672 (114բ)	111—112

բ. «Բան Հաւատոյ»

1	2	3	4
35	Այլոցն երթեալ վաղվաղակի…	2672 (147բ)	215—216
36	Դարձեալ յայտնի այլանըման…	424 (133բ)	218
37	Զճրագ աւրինացն Յովհաննէս…	2672 (46ա)	192—193
38	Ի յայս խորհուրդ զերիս միայն…	424 (189ա)	196—197
39	Ի նմին աւուր կիրակէին…	2672 (155բ)	216—217
40	Խաւսէր բանիւ նա հարցական…	424 (191բ)	195—196
41	Խոստովանիմ Աստուած ըզՀայր…	425 (159ա)	169—170, 171, 172
42	Խունկ և զըմուռ նըշան…	424 (124ա)	213—214, 210—211
43	Հանէ զնոսա ի Բեթանիա…	2672 (179բ)	219—220
44	Մարիամու Մագդաղենի…	554 (125ա)	215—216
45	Մերձեալ Զատկին հրէականի…[4]	423 (149ա)	200, 194, 201—202
46	Միաշաբաթ երեկոյին…	425 (246բ)	217, 217—218
47	Յայնժամ գա ի Յորդանան…	7958 (57ա)	181—182
48	Յետ ութ աւուր դարձեալ…	423 (174ա)	217
49	Նոյն բանն որ է ծընունդ…	425 (159բ)	210
50	Ոչ արգելեաց զվէմն երկրաւոր…	2672 (147ա)	214—215
51	Որ եղելոցըս շնորհ բաշխէ…	2672 (146ա)	212—213
52	Ստեղծաւղ մանկանց մանուկ ցուցաւ…	554 (24ա)	179—180, 181, 182

գ. «Վիպասանութիւն»

1	2	3	4
53	Այլ մեք ի Հայր հաւատացեալ…	424 (65բ)	525
54	Այսըմ շընորհի սովաւ տըւեալ…	423 (112ա)	533—534
55	Աստուածային Հոգով լցեալ…	2672 (77բ)	536—537
56	Արդ, ի մինչ նոցայ վաղճան…	474 (249բ)	521—523
57	Ի Նիկիա ժողով դարձեալ…	2672 (81ա)	524—525
58	Յայսմ վայրի եղև յայտնեալ…[5]	2672 (72բ)	533

[3] Տպագրում ունի այլ սկիզբ՝ Զարչարանօքն ամենայնին…։

[4] Ձեռագրերում հանդիպում է նաև՝ Որոյ բովքէն տեսն փառաց… սկսվածքով, որը տվյալ միավորի հինգերորդ տողն է։

[5] Ձեռագրերում հանդիպում է նաև այլ սկսվածքով՝

Սուրբ վարդապետըն մեր ընտրեալ
Մեսրոպ Մաշտոցըն կոչեցեալ… (տե՛ս ձեռ. № 423, 112ա)

1	2	3	4
	դ. «Բան Հաւատոյ» և «Յիսուս Որդի»		
59	Աստուածըն բան Հօր միածին...[6]	423 (182բ)	219—220 (Բան Հ.), 133—134 (Յս Որդի)
60	Ելեալ ի լեառն դէմ տաճարին...[7]	2672 (154բ)	187 (Բան Հ.), 64 (Յս Որդի)
61	Եւ մինչ դարձան...	2672 (169բ)	217 (Բան Հ.), 131 (Յս Որդի)
62	Ընդ Ղազարու բարեկամին...	2672 (126ա)	112—113 (Յս Որդի). 198—199, 199, 200 (Բան Հ.)
63	Յերեկոյի հինկշաբաթին...	2672 (140բ)	202 (Բան Հ.), 119 (Յս Որդի)
64	Ոստս ի ծառոց բերեալ ծերոց...	8251 (186ա)	200 (Բան Հ.), 114 (Յս Որդի)

ե. «Յաղագս երկնից և զարդուց նորա»
(«Յարդարակ»)

65	Նորն Ադամ հնոյն Ադամայ...	7717 (63բ)	300—302

ՑԱՆԿ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ներսես Շնորհալու տաղերն ու փոխերը՝ ըստ այբբենական դասավորության[8]

1. (Ե) Այսաւր աւետեաց Գաբրիելի...
2. (ԺՁ) Այսաւր աւետեաց ձայն...
3. (ԿԱ) Այսաւր Գաբրիէլ հրեշտակապետն...
4. (ԼԳ) Այսաւր ըզՏէրդ արարիչ...
5. (ԽԲ) Այսաւր, ը՛, լոյս հաստատի...
6. (ԽԴ) Այսաւր ընդ ծագելն...
7. (ԽԱ) Այսաւր լոյս ծագեաց...
8. (Է) Այսաւր ի սկզբան...
9. (ՀԹ) Այսաւր մայր Սիոն...
10. (ԽԷ) Այսաւր յարութեան մեզ...
11. (ԻԹ) Այսաւր նորահրաշ լոյսն...
12. (ԻՁ) Այսաւր ցընծան դասք...
13. (Դ) Այսաւր ցընծութիւն...*
14. (ԿԲ) Անարատ տաճար...*
15. (ԼՁ) Անեղ Որդին...
16. (ԻԱ) Անճառ Բանին բարձրելոյն...*
17. (ԺԱ) Անճառ է խորհուրդ...
18. (Լ) Անմահ թագաւորն...
19. (ՁԵ) Անմարմնոցըն հրեղինաց...
20. (ՁԳ) Անտոն սկիզբն երկնաւոր...
21. (ՀԳ) Առաջինըն լոյս երրեակ...
22. (ԼԹ) Առաւաւտին շաւիղին...
23. (ՂԹ) Առաւաւտ լուսոյ արեւելեան...*
24. (ՀԵ) Առաքեալք Աստուածորդւոյն...
25. (ՀԷ) Աստուածային խորոցն անճառ...
26. (ԺԳ) Աստուծոյ ողորմութեանցն...
27. (ՀԲ) Արդ, արհնեալ ես...*
28 (ՁԱ) Արեգակն արդար ըզհուր...
29 (ՃՁ) Արփիական, ը՛, լոյսն...
30. (ՁԲ) Բանիւ աւետաւոր...*
31. (ԺԷ) Բարբառ աւետեաց...*
32. (ՁՁ) Բարբառոյն յանապատէ...*
33. (ՂԴ) Բարձրացիր, դըշխոյ...*
34. (ՂՁ) Դովեմք այսաւր...*
35. (ՂԳ) Գրիգորիո՛ս, առաքինի հըսկող...
36. (ԼԵ) Դուստըր Սիոնի...*
37. (ՀՁ) Եկայք զուարճացեալք...*
38. (ԺԳ) Երգ նոր աւետեաց...*
39. (Ճ) Երջանիկ հոգիահրաշք...
40. (ԻԲ) Էին միայնոյ միածին...
41. (Կ) Ընդ որս եւ մանկունք...*
42. (ՂԱ) Ի գաւազանէն Յեսսեայ...*
43. (ԿՁ) Ի լուսոյն արփւոյ...*
44. (Բ) Իմանալի սերովբէ...*
45. (ՁԹ) Ի խաչին տընկեալ...
46. (ԿԸ) Ի յերգս սիրեցեալ...*
47. (ԼԴ) Ի յուրբաթու մեծի...
48. (ԺԵ) Իսկ դու ընդէ՞ր ես...
49. (ՃԲ) Լոյսն անեղական...*
50. (ԺԸ) Լոյս փառաց էին...
51. (ԺԲ) Ծագումն յարփւոյն...
52. (ԼԸ) Ծարաւեցաւ Տէրն ի խաչին...
53. (ԼԷ) Կայր մայր Տեառն...
54. (ՃԳ) Կանայքն արտասուաւք...*
55. (ԽՁ) Կեանքն ընդ Հաւր...*
56. (Հ) Կենաց փա- ...*
57. (Ճ) Հաւր կամաւ իջեալ...*
58. (Ժ) Մայր Աստուծոյ Մարիամ...*
59. (ՀԱ) Միակն ի միոյն...
60. (ԿԷ) Յաւէժ եկեղեցի ցընծա...
61. (ԿԴ) Նարդոս բուրեալ...*
62. (ՃԵ) Ներհիւսեսցուք...*
63. (ՃԴ) Ներպարունակեալ իններակ...
64. (ՃԹ) Ներպարունակեալ խորհուրդ...
65. (Խ) Նըստեալ կանայքն...*
66. (ՃԱ) Նոյնագոյ ընդ Հաւր...
67. (ԻԸ) Նոյն ինքն անդրանիկըն...*
68. (ԿԵ) Նորազուարճ խընդութեամբ...
69. (ՂԸ) Նորահրաշ արեգակ իմանալի...
70. (ԽԵ) Նորահրաշ արեգակն այսաւր...
71. (ԻԳ) Նորահրաշ ծնընդեան...*
72. (ՀԸ) Նորահրաշ տաւնիւս...*
73. (ՃԱ) Նորահրաշ տեսիլ...
74. (ԼԱ) Նոր աւետեաց լուր...*
75. (ԿԹ) Նոր դրախտին եկեղեցւոյ...
76. (ՁԴ) Նոր դրախտին քո, Տէ՛ր...*
77. (Թ) Նոր եղեմ բանաւոր...
78. (Ա) Նոր երկինք յերկրի...
79. (ՂԵ) Նոր եւ առաջին...
80. (ԺԹ) Նոր թագաւորին...*
81. (ՃԸ) Նոր իմն ահաւոր...
82. (ԽԹ) Նոր իմն աւետեաց...
83. (ՂԷ) Նոր իմն է հընչիւն...
84. (ՁԸ) Նոր լոյս յարփենւոյն...*
85. (Ձ) Նոր ծաղիկ բըղխէ...*
86. (ԽԳ) Նոր ծաղիկ պայծառ...*
87. (Գ) Նոր ծաղիկ ցուցաւ...
88. (Դ) Նոր ծառոյն կենաց...*
89. (ՃԲ) Նոր ձայն աւետեաց...
90. (Ձ) Նորոյ գինւոյն իմաստութեան...*
91. (ՀԳ) Նոր տաւնիւս երկնաւորաց...*
92. (ԿԳ) Նոր քերովբէ հողանիւթ...
93. (Ը) Նոցին համաձայնեալ...*
94. (ՁԷ) Որդիքն Որոտման...
95. (ԻԴ) Սկըսեալն յանըսկիզբըն...
96. (ՂԲ) Սրովբէից ձայնիւ...
97. (ՃԷ) Տէր փառաց այսաւր...*
98. (ԻԵ) Տէր փառաց անճառ...*
99. (ԼԲ) Տիրական տաւնիւս...
100. (Ի) Տիրուհի սուրբ Կոյս...
101. (ԽԸ) Ցընծան այսաւր երկինք...*
102. (ԻԷ) Քառանիւթիցըս Աստուած...

[6] Տպագիր օրինակը առաջին 12 տողերը չունի, սկսվում է Եւ ի սուրբս Խառանան... տողից։

[7] Տպագրում ունի այլ սկիզբ՝ Նոքօք ի լեառըն ննեալ...։

[8] Հերթական համարներին կից, փակագծերում բերված են նաև միավորների բնագրային թվահամարները, իսկ աստղանիշով ցույց են տրված փոխերը։

Ա. Տպագիր օգտագործված ձեռագրերի

1. Մաշտոցի անվան Մատենադարանի հավաքածու[1]

№№	բովանդակություն	ժամանակ	վայր	գրիչ
1	2	3	4	5
423	Գանձարան	1742	Կեսարիա	Աստուածատուր երէց, Յովհ. դպիր, Յարութիւն քհյ
424	— » —	ԺԷ	Կաֆա՞յ	Նիկողայոս
425	— » —	1466	Արծկէ	Աստմ քհյ
473	— » —	ԺԶ	—	—
474	— » —	1474	—	Ալեքսիանոս
554	— » —	ԺԶ	—	—
579	Ժողովածու	1276, 1279	—	Յովհաննէս քհյ, Ներսես սրկ
953	Մաշտոց	1656	Ըսպահան	Աղամալ, Յոհան Տաթեւացի
1043	— » —	ԺԶ	—	Մխիթա՞ր
1084	— » —	1498	Հաղբատ	Փիլիպոս եպս
1087	— » —	1555	Ս. Սարգիս վանք	Մկրտիչ
1088	— » —	1616	Էջմիածի՞ն	Առաքել երէց
1090	— » —	ԺԶ	—	—
1536	Ներսէս Շնորհալի, Բանք չափաւ, Թուղթք	ԺԴ	—	Վարդան
1548	Ժողովածու	1357	Տէր Յովհաննիսի անապատ	Առաքել, Յովսէփ և Գրիգոր քհյք
1661	— » —	1594	Թոխա՞թ	Պետրոս աբեղայ
1756	— » —	ԺԷ	—	—
2061	Գանձարան	1310[2]	Տիրաշէն	Կարապետ կր.
2389	Ժողովածու	1643	Էջմիածին	Մկրտի՞չ
2541	Գանձարան	ԺԵ	—	—
2672	— » —	1607	Կաֆայ	Ստեփաննոս Թոխաթցի
3218	Տաղարան	1645	—	Հարապետ քհյ
3503	— » —[3]	1394	Սիս	Եսայի Սասնեցի
3658	Յայսմաւուրք	1319[3]	—	Սիոն
4068	Գանձարան	ԺԴ	—	—
4207	Ժողովածու	1284	Ատանայ	Կոստանդին Քուռաթ
5120	— » —	ԺԷ	—	—
5218	Գանձարան	ԺԶ, ԺԷ	—	Ներսէս (Ա)
5255	Ներսէս Շնորհալի, Բանք չափաւ, Թուղթք	ԺԴ	Մեծոփայ վանք	Սոաթնէս, Կոստանդին
5328	Գանձարան	ԺԴ	Ցիփնայ վանք	Գրիգոր Խլաթեցի
5364	Ժողովածու	1363	Ս. Յակոբ վանք (Երզնկայ)	Ստեփաննոս
5936	Գանձարան	ԺԵ, ԺԶ	[Ա]ւետիս ս. Ած-ածին (Բ)	—
6495	— » —	1490	Արճէշ	Յովանէս Արճիշեցի
7717	Տաղարան	1695	Ադրիանուպոլիս	Մինաս Էտրէնեցի
7785	Գանձարան	ԺԴ	Ղրիմ (Սուրխա՞թ)	Յովհաննէս
7853	Ժողովածու	1366	Երզնկա	Մարկոս քհյ, Գրիգորիս քհյ
7858	Գանձարան	1505	—	Մխիթար քհյ
7958	— » —	1623	Կաֆայ	Խաչիկ սրկ.
8108	— » —	ԺԶ	—	—
8251	Գանձարան	ԺԴ	—	Երեմիա
9053	— » —	ԺԴ	—	—
10156	— » —	ԺԵ	—	Ղազար

[1] Ձեռագրերի տվյալները վերցրել ենք Մատենադարանի «Ցուցակ ձեռագրաց»-ի երկհատորյակից (Երևան, Ա, 1965, Բ, 1970)։ Ձեռագրերի մեր ներկայացրած այս խմբում բնագրերի համար չեն օգտագործված միայն հետևյալ ութ գրչագրերը. № 579, 1536, 1548, 3218, 4207, 5218, 5255, 5364։

[2] Ձեռագրացուցակում ընդօրինակության ժամանակը սխալմամբ համարված է 1330 թվականը։

[3] Ձեռագրացուցակում գրչագիրը կոչվում է Գանձարան։

2. Արտասահմանյան հավաքածուներ[4]

79 (Փարիզ)	Գանձարան, Տաղարան	ԺԴ (Ա), 1241 (Բ)	Դրազարկ (Բ)	Յովհաննէս (Բ)
80 (Փարիզ)	Գանձարան	1380	Կաֆա	Մարկոս
231 (Երուսաղեմ)	Գանձարան, Տաղարան	1404—1411	Երուսաղեմ	Յակոբ, Լևոն դպիր
1193 (Երուսաղեմ)	Տաղարան	1476	—	Պաղշիշ
663 (Վիեննա)	— » —	ԺԷ	—	—
671 (Վիեննա)	— » —	ԺԷ	—	—

[4] Արտասահմանում գտնվող ձեռագրերի տվյալները վերցրել ենք համապատասխան ձեռագրացուցակներից և այլ նկարագրություններից, իսկ № 79 (Փարիզ) և 80 (Փարիզ) գրչագրերի համար օգտվել ենք մանրաժապավեններից։ Հիշյալ մանրաժապավենները Մատենադարանին ուղարկել է Փարիզի Ազգ. Գրադարանը, որին հայտնում ենք մեր շնորհակալությունը։

1	2	3	4	5
Ma XIII 61 (Տյուբինգեն)	Գանձարան, Տաղարան	ԺԳ – ԺԴ	—	—
Cod. Arm. 52 (Լվով)	Գանձարան	1424	Ամասիա	Յովհաննէս
98 (Անթիլիաս)	— » —	ԺԳ – ԺԴ	Սկեռա՞	Սիմէոն

Բ. Ցանկ օգտագործված տպագիր գրականության

Աբեղյան Մ., Երկեր, Դ, Երևան, 1970
Աբրահամյան Ա., Տարեթվերի և ամսաթվերի գործածությունը հայ մատենագրության մեջ, «Էջմիածին», 1956, Ա
Ալիշան Ղ., Հայապատում, Վենետիկ, 1901
Ալիշան Ղ., Շնորհալի և պարագայ իւր, Վենետիկ, 1873
Ալիշան Ղ., Սիսուան, Վենետիկ, 1885
Ակինյան Ն., Ներսէս Լամբրոնացի, Վիեննա, 1956
Ակինյան Ն., Ս. Ներսէս Շնորհալւոյ Գովեստ ի ս. Աստուածածինն, ի խնդրոյ Մեծին Թորոսի, «ՀԱ», Վիեննա, 1947, № 1
Աճառյան Հր., Հայոց անձնանունների բառարան, Դ, Երևան, 1948
Ավետիքյան Գ., Բացատրութիւն շարականաց, Վենետիկ, 1814
Բերբերյան Ա., Ս. Ներսես Շնորհալու անտիպ տաղերը, «Էջմիածին», 1967, Դ, Ե
Գաբրեյան Հ., Սրբազան Պատարագամատոյցք Հայոց, Վիեննա, 1897
«Գիրք որ կոչի Այսմաւուրք», Կ. Պոլիս, 1730
Գրիգոր Մագիստրոս, Թղթեր, հրատ.՝ Կ. Կոստանյանց, Ալեքսանդրապոլ, 1910
Գրիգոր Մագիստրոս, Տաղասացութիւնք, Վենետիկ, 1868
Գրիգոր Նարեկացի, Տաղեր և գանձեր, աշխատ.՝ Ա. Քյոշկերյան, Երևան, 1981
Զարբհանալյան Գ., Հայկական թարգմանութիւնք նախնեաց, Վենետիկ, 1889
Զարբհանալյան Գ., Հայկական հին դպրութեան պատմութիւն, Վենետիկ, 1886
Էփրիկյան Ս., Պատկերազարդ բնաշխարհիկ բառարան, հ. Բ, Գիրք Ա, Վենետիկ, 1907
Թահմիզյան Ն., Ներսես Շնորհալին երգահան և երաժիշտ, Երևան, 1973
«Ժամագիրք», Երուսաղեմ, 1866
«Կանոն օրհնութեան սրբալոյս Մեռոնին», Վաղարշապատ, 1876
Կիրակոս Գանձակեցի, Պատմութիւն Հայոց, աշխատ.՝ Կ. Ա. Մելիք-Օհանջանյան, Երևան, 1971
Կյուլեսերյան Բ., Ծովք, Վիեննա, 1904
Հակոբյան Գր., Ներսես Լամբրոնացի, Երևան, 1971
Հակոբյան Գր., Ներսես Շնորհալի, Երևան, 1964
«Հայ ժողովրդի պատմություն», հ. 3, Երևան, 1976
«Հայ միջնադարյան գրականության ժանրեր», Երևան, 1984
Հարությունյան Է., Մխիթար Այրիվանեցու «Գանձարանը», «Պատմա-բանասիրական հանդես», Երևան, 1975, № 3

Հովհաննես Երզնկացի, աշխատ.՝ Ա. Սրապյան, Երևան, 1956
Հովսեփյան Գ., Մխիթար Այրիվանեցի, Նորագիւտ արձանագրութիւն և երկեր, Երուսաղեմ, 1931
«Մայր ցուցակ ձեռագրաց սրբոց Յակոբեանց», Ա, կազմեց՝ Ն. եպս. Պողարյան, Երուսաղեմ, 1966
«Մայր ցուցակ ձեռագրաց սրբոց Յակոբեանց», Դ, կազմեց՝ Ն. եպս. Պողարյան, Երուսաղեմ, 1969
«Մաշտոց», Վիեննա, 1880
«Մաշտոց», Վաղարշապատ, 1905
Միխայել Ասորի, Ժամանակագրութիւն, Երուսաղեմ, 1871
Միրյան Հովհ., Աղօթագիրք ըստ ժամակարգութեան Հայաստանեայց ս. եկեղեցւոյ, Կ. Պոլիս, 1895
«Յայսմաւուրք» (տէր Իսրայէլի), Կ. Պոլիս, 1834
Ներսես Լամբրոնացի, Գովեստ ներբողական... տեառն Ներսիսի Կլայեցւոյ... (Ներսես Շնորհալի, Թուղթ ընդհանրական, Էջմիածին, 1865, էջ 461—497)
Ներսես Շնորհալի, Բանք չափաւ, Վենետիկ, 1830
Ներսես Շնորհալի, Ընդհանրական թուղթք, Երուսաղեմ, 1871
Ներսես Շնորհալի, Ողբ Եդեսիոյ, աշխատ.՝ Մ. Մկրտչյան, Երևան, 1973
Ներսես Շնորհալի, Յաղագս երկնից և զարդուց նորա, Հանելուկներ, Ողբ Եդեսիոյ. կազմ., առաջաբանը և ծանոթագր.՝ Գր. Հակոբյան, Երևան, 1968
Ներսես Շնորհալի, Վիպասանութիւն, աշխատ.՝ Մ. Մկրտչյան, Երևան, 1982
«Նոր բառգիրք Հայկազեան լեզուի», Բ, Վենետիկ, 1837
Չամչյան Մ., Պատմութիւն Հայոց, հ. Գ, Վենետիկ, 1786
Չոպանյան Ա., Հայ էջեր, Փարիզ, 1912
«Սրբոյն Ներսեսի Շնորհալւոյ Պատմութիւն վարուց», «Սոփերք հայկականք», ԺԴ, Վենետիկ, 1854
Սրվանձտյանց Գ., Թորոս աղբար, հ. Բ, Կ. Պոլիս, 1884
«Վարք սրբոյն Գէորգայ զօրավարին», Վենետիկ, 1849
Տեկանց Ա., Հայերգ, Թիֆլիս, 1882
«Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Զմմառի վանքի Մատենադարանին», կազմեց՝ Մ. Քեշիշյան, Վիեննա, 1964
«Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց համալսարանի Մատենադարանին ի Լվով», կազմեց՝ Ն. Ակինյան (տե՛ս «ՀԱ», 1937, էջ 113—124)
«Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վիեննա», կազմեց՝ Հ. Տաշյան, Վիեննա, 1895
«Ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Մխիթարեան Մատենադարանին ի Վիեննա», Բ, կազմեց Հ. Ոսկյան, Վիեննա, 1963
«Ցուցակ ձեռագրաց Մաշտոցի անվան Մատենադարանի», Բ, կազմեցին՝ Օ. Եգանյան, Ա. Զեյթունյան, Փ. Անթաբյան, Երևան, 1970
Քյոշկերյան Ա., Գանձասաց Սարգիս Անեցի, «Պատմա-բանասիրական հանդես», Երևան, 1971, № 2
Քյոշկերյան Ա., Մի նորահայտ անհատական Գանձարան, «Էջմիածին», 1970, Զ—Է, Ժ
Օրմանյան Մ., Ազգապատում, Բեյրութ, 1959
Օրմանյան Մ., Ծիսական բառարան, Անթիլիաս, 1957

«Армянская поэзия в переводах В. Я. Брюсова», Ереван, 1956

«Армянская средневековая лирика», вступ. статья, составл. и примеч. Л. М. Мкртчяна, Л., 1972

«Поэзия Армении с древнейших времен до наших дней», ред., вступ. очерк и примеч. В. Брюсова, М., 1916

«Поэзия Армении с древнейших времен до наших дней...», Ереван, 1966

Finck F. N. und Gjandschezian L., Verzeichnis der armenischen Handschriften der königlichen Universitätsbibliothek, Tübingen, 1907

Nerses Šnorhali, Jésus fils unique du Père; introd. et notes par Isaac Kéchichian, Paris, 1973

„Sanctii Nersetis Clajensis... Opera“: studio et labore D. Josephi Cappelletti, vol. I, Venetiis, 1833

„Storia di Agatangelo“, versione italiana..., Venezia, 1843

Vetter P., Nerses Schnorhali's Kirchenlieder, „Theol. Quartalschrift“, Ravensburg (Tübingen), LXXXI (1899), Heft I, p. 89–111 *(տե՛ս «ՀԱ», 1899, №1, էջ 27—28)*

ՀԱՏՈՒԿ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ*

Աբել* *տե՛ս* Հաբել
Աբեղյան Մ. *ԺՁ, ԾԷ*
Աբդիա, Աբդիաս *(մարգարէ)** *206*
Աբրահամ, աբրահամեան* *4, 9, 24, 34, 35, 56, 96, 101, 161, 186, 206, 274, 303, 311, 337*
Ագաթանգեղոս *ԼԹ*
Ադամ, ադամեան, ադամածին, ադամային* *ԿԱ, 20, 22, 26, 35, 37, 48, 54, 55, 57, 58, 60, 62, 64, 68, 69, 71, 79, 83, 87, 89, 92, 96, 97, 106, 109, 114, 115, 120, 121, 128, 131, 132, 136, 158, 185, 233, 247, 291, 299, 300, 310, 311, 317, 338, 428*
Ադանա *Զ*
Ադին, Ադէն* *տե՛ս* Եդեմ
Ալեքս *(դուքս) 417*
Ալիշան Ղ. *Զ. ԺԶ. ԻԳ, ԻԶ, ԽԴ, 417*
Ակինյան Ն. *ԼԸ, ԽԴ, ԽԵ, ԿԴ, 367, 368*
Ակլոն *(քաղաք) 316*
Ահարոն, Ահարովն, ահարոնեան* *21, 187, 312, 323*
Աճառյան Հ. *368*
Ամաղէկ* *264*
Ամանոսյան լեռներ *Զ*
Ամբակում *(մարգարէ)** *207*
Ամոս *(մարգարէ)** *206*
Այաս *Զ*

** Ցանկում անձնանունները ու տեղանունները ներկայացված են խառը։ Տեղանուններին կից նշված են նաև ձեռագրական հավաքածուների համապատասխան հաշվեցները։ Աստվածաշնչային անունները ցույց են տրված աստղանիշով։ Ուղղագրությունը պահպանված է նույնությամբ, ընդ որում, բնագրային անունները՝ գրաբարյան ձևով, իսկ ներածության ու ծանոթագրությունների անունները՝ արդի ուղղագրությամբ։ Ցանկում Ներսես Շնորհալու անունը չի ընդգրկված։ Չեն նշված «Օգտագործված աղբյուրներ» բաժնի (ձեռագիր ու տպագիր), ցանկերի և ներածությանը կից բերված Տախտակի անունները։ Ծանոթագրություններում տեղ գտած հրատարակությունները, որոնք բերված են նաև տպագիր գրականության ցանկում, նույնպես զանց են առնըված, բացառությամբ այն հրատարակիչների անունների, որոնք այլուր հիշատակված չեն։*

Այրիվանք Է
Անարզաբա Զ
Անգէ, Անգէաս (մարգարէ)* 206
Անթիլիաս (նաև՝ Կաթողիկոսարանի Մատենադարան) ԻԳ, ԻԶ, ԻԷ, 416
Անի Ե
Անձիտ գավառ (այժմ՝ Խարբերդ) Ը
Անտոն անապատական ԽԲ, 223, 408
Աշխէն (թագուհի) 287
Ապիրատ Պահլավունի Ը, Թ
Առաջավոր Ասիա Ե
Առաքել Բաղիշեցի ԺԸ, ԻԱ
Աստուածածին* տե՛ս Մարիամ Աստուածածին
Արաբական խալիֆայություն Է
Արամայ տուն տե՛ս Հայաստան
Արճեշ ԿԴ
Բաբելոն 348
Բագրատունյաց թագավորություն Ե
Բալկանյան երկրներ Ե
Բարսեղ (կաթողիկոս) Թ
Բարսեղ Կեսարացի ԺԸ, ԻԶ, ԻԷ
Բարսեղ (տաղասաց) ԻԹ
Բեթանիա* 69, 71, 379, 383
Բեթել* 166
Բեթղահէմ, Բեթղեէմ, Բեդղահեմ, Բեդղէմ, Բէթլեհեմ, Բեթղեհէմ* 12, 14, 18, 24, 26, 31, 35, 42, 53, 56, 57, 62
Բելիար* 114, 266, 347
Բերբերյան Ա. 367, 429
Բյուզանդիա, Բյուզանդական կայսրություն Ե, Զ, Է, ԺԲ
Գաբրիէլ, գաբրիէլեան* ԼԳ, ԼԵ, ԼԶ, 13, 30, 36, 39, 126, 159, 161, 190, 192, 194, 207, 228, 299, 313, 319, 320, 334—336, 338, 341, 369, 401, 402, 420
Գալիլիա* 109, 423
Գայիանէ (կոյս) 272, 276, 280
Գէղէոն, Գեդէովն* 4, 24, 161
Գեորգ Սկևռացի ԼԱ
Գեորգյան հավաքածու տե՛ս Մաշտոցի անվան Մատենադարան
Գէորգ, Գէորգէոս (սուրբ) 346, 347, 349
Գլաձոր Է
Գողգոթա* 88, 179, 188, 245, 278, 378
Գող Վասիլ Զ
Գրիգոր Աստուածաբան ԺԱ
Գրիգոր Լուսավորիչ, Գրիգորիոս ԺԷ, ԻԶ, ԻԷ, Լ, ԼԱ, ԼԷ, ԽԱ, ԽԷ, ԾԹ, 166, 248, 253—256, 275, 280, 286, 296, 328, 402, 412
Գրիգոր Խլաթեցի, խլաթեցիական ԺԸ, Ի, ԾԴ, ԾԵ, ԿԱ, ԿԲ, ԿԴ
Գրիգոր Մագիստրոս Ը, ԻԶ, ԻԹ, ԾԸ

Գրիգոր Նարեկացի ԺԳ, ԺԷ—ԺԹ, ԻԲ, ԻԴ—ԻԸ, ԼԱ, ԾԸ—ԿԱ, 391, 392, 396
Գրիգոր (Դ) Պահլավունի (Գրիգոր Փոքր Վկայասեր) Ը, Թ, ԻԹ, Լ, ԼԹ, 248, 411
Գրիգոր (Բ) Վկայասեր Թ
Գրիգոր Տղա Զ, Է
Դանիէլ (մարգարէ)* 23, 96, 162, 207
Դաւիթ, դաւթեան, դաւթիազարմ (մարգարէ)* 4, 9, 13—15, 17, 22, 24, 30, 32, 33, 42, 49, 53—57, 96, 148, 151, 153, 156, 166, 174, 204, 213, 268, 274, 312, 360, 362
Դրազարկ Ը, ԿԳ
Եգիպտոս 53, 62, 312, 313, 352
Եդեմ, եդեմեան, Ադին, Ադեն, ադենական* ԼԴ, ԼԷ, ԾԷ, 4, 9, 20, 89, 109, 114, 124, 162, 181, 184, 198, 215, 234, 237, 275, 299, 303, 338, 358, 370, 371
Եդեսիա ԺԳ
Եզեկիէլ (մարգարէ)* 23, 162, 205, 312
Եղիա, Հեղիաս (մարգարէ)* 145, 146, 148, 149, 151, 153, 154, 156, 157, 204, 229, 291, 312, 401
Եղիսաբեթ* 40
Եղիսէ, Եղիսէոս (աշակերտ և յաջորդ Եղիայի)* 205, 312
Ենովք* 311
Եսայի, Եսայիաս, Իսայիաս (մարգարէ)* 10, 14, 23, 57, 96, 162, 204, 313
Եվրոպա Զ
Երեմիա, Երեմիաս (մարգարէ)* 96, 205
Երուսաղէմ (նաև՝ Պատրիարքարանի Մատենադարան) Է, ԻԳ, ԻԶ, ԻԷ, ԻԹ, ԼԶ, ԾԳ, 20, 32—34, 86, 106, 108, 113, 115, 123, 133, 157, 172, 177, 178, 248, 253, 256, 262, 291, 357, 369—372, 374, 379, 381, 391, 394—396, 401, 404—406, 410—412, 416, 419, 425
Երուսաղէմ (Վերին)* 165, 169, 170, 216, 274
Եւա* 6, 35—37, 61, 120, 122, 137, 233, 299, 335, 338
Եւստաթիոս (սուրբ) ԽԹ
Եփրաթա (հին անուն Բեթղահէմի)* 14, 42, 57
Եփրատ, Եփրատէս 234
Եփրեմ Ասորի 424
Զաքարիա (հայր Յովհաննու Մկրտչի)* 40, 228, 313
Զաքարիա, Զաքարիաս (մարգարէ)* 45, 72, 96, 206, 360, 362, 427
Զեբեդէոս (հայր առաքելոցն Յովհաննու և Յակոբայ)* 148, 151, 238
Զմմառ (վանքի Մատենադարան) 416
Էկիլ (քաղաք) Ը
Էմմանուէլ, Մանուէլ* ԿԷ, 10, 14, 25, 67, 334, 339
Էջմիածին ԻԳ, 417
Էջմիածնի Մատենադարան տե՛ս Մաշտոցի անվան Մատենադարան
Էսսէ, էսսէածին* տե՛ս Յեսսէ
Թաբաւր, Թափաւր, Թափովր, Թաբովր, թաբաւրական* 144, 146—149, 151—157, 236, 238, 291
Թադէոս (տաղասաց) ԻԹ

Թավրիզ 368
Թեղենյաց վանք ԺԳ
Թորգոմայ տուն տե՛ս Հայաստան
Թորոս Բ (իշխան) ԼԸ, ԾԸ, 6, 367, 368
Իկոնիայի սուլթանություն Է
Իսահակ, Սահակ* 4, 96, 186, 311
Իսայիաս* տե՛ս Եսայի
Իսկուհի* տե՛ս Մարիամ Աստուածածին
Իսրայէլ, Իսրայեղ, իսրայելեան* 15, 18, 28, 110, 180, 196, 206, 208, 209, 229, 282
Լամբրոն 368
Լատին տուն 280, 363
Լեռնային Կիլիկիա Ե, Զ
Լևոն Բ Զ, 368
Լվով (Համալսարանի գրադարան) ԿԴ, 369—375, 379, 382, 385, 391, 395, 397, 405, 421, 422
Խարբերդ տե՛ս Անձիտ գավառ
Խոսրով Անձևացի ԺԳ
Խոսրովիդուխտ 287
Խորանաշատ Է
Խորվիրապ 251, 252, 256, 275, 280, 285
Ծովական Ն. տե՛ս Պողարյան Ն. եպս.
Ծովք Զ, Ը, Թ
Ծոփաց աշխարհ Ը
Կայէն* 311
Կայիափա* 73
Կարապետ* տե՛ս Յովհաննէս Մկրտիչ
Կարկառ Զ
Կարմիր ծով 353
Կարմիր վանք Ը, Թ, ԽԸ, 248, 411
Կարրեր Լուիջի ԼԹ
Կեդար* 166
Կեդրոն (ձոր)* 380
Կեփաս, կեփայեան գլուխ* (Պետրոս առաքյալին տրված անուն) 127
Կիռ Մանվել, Մանվել ԺԲ, 417
Կոյս* տե՛ս Մարիամ Աստուածածին
Կոռիկոս Զ
Կոստանդին (կայսր) 316
Կոստանդնուպոլիս Ի
Կոռնելիոս 314
Հաբէլ, Աբել* 311
Հակոբյան Գր. ԽԵ
Հաղպատ Է
Հայաստան, Հայք, Արամայ տուն, Թորգոմայ տուն Ե, 248, 252, 257, 258, 272, 275, 276, 280—282, 285—287

Հեղիաս* տե՛ս Եղիա
Հեսու փիլիսոփա 389
Հերմոն, Հերմովն* Կ, 45, 104, 144, 149, 152, 154, 156, 293
Հերովդէս* 31, 33, 62, 236, 337
Հովհան Մանդակունի ԺԷ
Հովհաննես տե՛ս Յոհաննէս
Հովհաննես Արճիշեցի (գրիչ) ԿԴ
Հովհաննես (գրիչ) տե՛ս Յովհաննէս (գրիչ)
Հովհաննես Երզնկացի տե՛ս Յովհաննէս Երզնկացի
Հովհաննես Ծործորեցի ԺԲ
Հովհաննես Մկրտիչ* տե՛ս Յովհաննէս Մկրտիչ
Հովհաննես Սարկավագ ԻԹ
Հովհաննես (տաղասաց) ԻԹ
Հովհան Օձնեցի ԺԳ
Հովսեփ (գանձասաց) ԻԵ
Հռիփսիմէ (կույս), Հռիփսիմեանք ԾԱ, ԾԹ, 257, 269—272, 274, 275, 279—282, 363, 364, 414, 429
Հռոմ, Հռովմ Է, 278, 283, 348
Հռոմկլա Ը, Թ
Ղազար (գանձասաց) ԻԵ
Ղազարոս, Ղազար* 69, 71
Ղովտ* 311
Ղուկաս (ավետարանիչ)* 121, 123, 126, 396, 397
Ղուկաս (գանձասաց) ԻԵ
Մաղաքիա, Մաղաքիաս (մարգարէ)* 207
Մամեստիա Զ, Թ, 417
Մանուէլ* տե՛ս Էմմանուէլ
Մանվել տե՛ս Կիռ Մանվել
Մաշկևոր Ը
Մաշտոցի անվան Մատենադարան (նաև՝ Էջմիածնի մատենադարան, նաև՝ Գևորգյան հավաքածու) ԺԵ, ԻԱ, ԻԳ, ԻԶ, ԻԷ, ԼԷ, ԽԸ, ԾԶ, ԿԲ, 396, 420, 421, 425
Մատթէոս (ավետարանիչ)* ԺԲ, 110, 392, 393, 397
Մարիամ Աստուածածին, Աստուածածին, Մարիամ, Կոյս, Տիրամայր, Իսկուհի* ԺԴ, ԻԲ, ԻԴ, ԼԴ, ԼԸ, Խ, ԽԲ, ԽԵ, ԽԶ, Ծ, ԾԱ, ԾԸ—Կ, ԿԲ, ԿԵ, 3, 5, 6, 9, 10, 12—14, 20, 22, 29, 35—37, 40, 42—44, 47, 49, 51—53, 55, 57, 61, 62, 67, 84, 88, 93—95, 97, 99, 118, 134, 137, 159—161, 163, 165, 166, 168, 169, 192, 204, 228, 233, 235, 295, 297, 300, 301, 303, 304, 313, 315, 317, 327, 333—339, 341—343, 345, 351, 354, 355, 368, 370, 371, 373, 374, 376, 386, 389—391, 402, 419—422, 424
Մարիամ (քույր Ղազարու)* 70
Մարկոս (ավետարանիչ)* 115, 117, 395, 397
Մաքենացոց վանք ԺԳ
Մելքիսեդեկ* 28
Մեծ Հայք Ե, Լ

Մերձավոր արևելք Զ

Միջերկրական ծով Զ

Միքայէլ (հրեշտակապետ)* 190, 194, 312, 315, 316, 319, 320

Միքիա, Միքիաս (մարգարէ)* 12, 14, 24, 57, 206

Մկրտիչ* տե՛ս Յովհաննէս Մկրտիչ

Մովսես Երզնկացի ԼԱ

Մովսէս, Մովսեսեան* 5, 23, 45, 56, 89, 96, 145, 146, 148, 149, 151, 153, 154, 156, 157, 161, 180, 187, 204, 229, 264, 291, 311, 312, 324

Յակոբ, Յակոբոս* տե՛ս Որդիք որոտման

Յակոբ (որդի Իսահակի)* 179, 187, 311

Յակոբ (Տեառնեղբայր)* 33

Յեսու (որդի Նաւեայ)* 188, 312

Յեսսէ, Էսսէ, Էսսէածին (Հայր Դաւթի)* ԼԴ, ԼԶ, ԽԴ, 9, 15, 17, 34, 37, 204, 245, 410, 411

Յիսուս* տե՛ս Քրիստոս

Յովէլ (մարգարէ)* 206

Յովհաննէս* տե՛ս Որդիք որոտման

Յովհաննէս Երզնկացի 420, 424, 425

Յովհաննէս, Յոհաննէս, Յոհան Ոսկեբերան (աւետարանիչ)* 130, 133, 134, 137, 355, 397, 398

Յովհաննէս, Յոհանէս (գրիչ) ԿԳ, 423

Յովհաննէս Մկրտիչ, Կարապետ, Մկրտիչ* ԻԴ, ԻԷ, ԻԹ, ԽԵ, 26, 37, 57, 62, 64, 99, 132, 154, 227, 228, 232, 295, 313, 317, 328, 376, 409

Յովնան (մարգարէ)* 206

Յովսէփ (որդի Յակոբի)* 311

Յովսէփ, Յուսեփ (նշանած Մարիամ Աստուածածնի)* 13, 62, 89, 313

Յորդանան* 26, 37, 54, 58, 62, 64, 230

Յուդա (Իսկարիովտացի)* 73, 380, 384

Նազարեթ (քաղաք)* 62

Նաւում (մարգարէ) 207

Ներսէս Լամբրոնացի Է, Ժ, ԺԱ, ԽԴ—ԽԶ, ԾԱ, 333, 346, 390, 419, 421, 424

Ներսէս Մեծ (Հայրապետ) ԽԶ, 260

Ներսիսյան վարժարանի գրադարան (Թիֆլիս) 424

Նոյ, Նոյեան տապան* 24, 179, 187, 303, 324, 364

Նոր Գետիկ Է

Նպատ լեռ 264

Շուղր Զ, Ը

Ովսէէ, Ովսէ (մարգարէ)* 206

Որդիք որոտման (Յակոբ և Յովհաննէս)* ԼԴ, ԼԶ, 71, 134, 153, 234—238, 409, 410

Չոպանյան Ա. ԼԷ, 396

Պահլավունիներ Ը

Պաւղոս (առաքեալ)* 80, 257, 276, 281, 282

Պետրոս (առաքեալ), Պետրոս Սիմոնեան, Սիմոն Պետրոս, Սիմոնեան խումբ, Պետրեան դաս, Պետրեան գունդ* 107, 112, 116, 127, 132, 134, 137, 148, 151, 153, 156, 157, 235, 257, 276, 281, 282, 380

Պիղատոս, պիղատոսեան* 75, 81, 86, 91, 249, 352

Պողարյան Ն. եպս (նաև՝ Ծովական Ն.) ԼԶ, ԼԷ, 370, 387, 392—396, 398, 403, 411—413

Պոտուրյան Մ. 425

Ռուբէն (իշխան) Ե

Ռուբինյան իշխանություն Ե—Է

Սարա* 169

Սաբեկայ ծառ* 179, 187

Սադայ* 176

Սահակ* տե՛ս Իսահակ

Սահակ Պարթև ԺԷ

Սաղիմ* 5, 197, 313

Սամուէլ* 204

Սամվելյան Պ. 424, 425

Սանահին Է

Սառա* 5, 35

Սարգիս Անեցի (Տոնկաց) ԻԶ, ԻԹ

Սարգիս (տաղասաց) ԻԹ

Սաւղոս 241

Սեբաստիա 265, 266

Սև լեռ Ը

Սիմոն Պետրոս, Սիմոնեան խումբ* տե՛ս Պետրոս (առաքեալ)

Սիմէոն եպս. Սեբաստացի 248, 411

Սիմէոն, Սիմէովն (ծերունի)* ԿԵ, 43, 45, 354, 425

Սինայ (լեռ), սինէպկան* ԾԸ, 5, 67, 147—149, 151, 152, 175, 176

Սիոն, Սիովն* ԼԳ, ԼԶ, ԽԲ, 31, 32, 45, 72, 77, 101, 105, 134, 142, 149, 152, 157, 170, 172, 173, 176, 177, 188, 199, 206, 209, 210, 220, 221, 236, 237, 242, 256, 274, 287, 293, 358, 385, 392, 406, 407, 409

Սիս, Սիսուան Զ, ԿԳ, 389

Սիւքէմ (քաղաք)* 342

Սոդոմ* 311

Սողոմոն, Սողովմոն* 23, 77, 96, 161, 169

Սոփոնիա, Սոփոնիաս (մարգարէ)* 206

Ստեփաննոս (գանձասաց) ԻԵ

Ստեփանոս Մանուկ Կարմիրվանեցի Թ

Ստեփանոս Նախավկայ* ԻԶ, ԽԴ, ԾԷ, ԾԹ, 239, 241—245, 247, 328, 410

Սրիկ Կոստանդ (տաղասաց) ԼԱ

Վասպուրական ԿԱ

Վարդան (գանձասաց) ԻԵ

Վենետիկ (նաև՝ Մատենադարան) ԺԵ, ԼԵ, ԼԷ, Խ, ԽԱ, ԽԷ, ԿԵ, 123, 389, 423, 425

Վիեննա (նաև՝ Մատենադարան) 6, 351, 368, 424, 425
Տալիթայ (=կոյս, Աստվածածնին տրված անուն)* 337
Տաշյան Հ. Խ
Տավրոսյան լեռներ Ջ
Տարսոն Ջ, 346
Տեկանց Ա. ԼԹ, 367, 369, 386, 407, 409—411
Տիբերիոյ ծով, Տիբերական 235
*Տիրամայր** տե՛ս Մարիամ Աստուածածին
Տլուք Ջ, Ը
Տյուբինգեն (Համալսարանի Գրադարան) ԻԳ, ԻԹ, ԽԹ, ԿԴ, 369—374, 381, 382, 391, 393, 395, 396, 398, 402—411, 413, 414, 416, 421, 422, 425
Տրդատ (թագավոր) 249, 276, 284, 286, 287, 415
Փարիզ (նաև՝ Ազգ. Գրադարան) ԻԳ, ԻՁ, ԻԹ, Լ, ԽԸ, ԿԲ, ԿԳ, ԿԷ, 3, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 20, 22, 25, 28, 30, 32, 34, 36, 39, 41, 43, 44, 46, 48, 50, 52, 53, 55, 61, 64, 66, 67, 73, 74, 77, 81, 103, 104, 106, 108, 110, 111, 115, 117, 119, 121, 123, 126, 128, 130, 131, 133, 136, 139, 141, 144, 146, 155, 157, 159, 161, 165, 166, 169, 172, 175, 178, 181, 184, 187, 190, 193, 203, 208, 210, 213, 215, 220, 234, 237, 239, 242, 245, 248, 253, 256, 260, 265, 266, 269, 271, 284, 286, 288, 297, 307, 340, 342, 344, 346, 357, 377, 383
Փեշիկյան Ե. 391, 422
*Փիլիպոս** 314
Փոքր Ասիա Ե
Փոքր Հայք Ե
Քեսուն Ջ, Թ, ԽԸ, 411
*Քրիստոս, Յիսուս, Յիսուս Քրիստոս** ԻՁ, ԻԷ, ԼԳ, ԽԹ, Ծ, ԾԳ—ԾԵ, ԾԸ, Կ, 7, 13, 25, 28, 35, 45, 47, 48, 61, 65, 67, 68, 70, 71, 73—76, 78, 79, 83—90, 92, 95, 98, 100, 101, 110, 112—114, 117, 122, 123, 126, 128, 132, 133, 138, 145, 158, 178, 192, 196, 198, 205—207, 212, 213, 218, 223, 224, 232, 233, 240, 241, 243, 246, 247, 249, 253, 256, 259, 264, 269, 277, 279, 287, 288, 315, 317, 319, 320, 324, 343, 345, 347, 348, 351, 355, 363, 376, 377, 380, 383, 387, 389, 392, 421, 423, 427
Քրիստոսատուր ԻՁ, ԻԹ
Օշին (իշխան) 368
Ֆեթթեր Խ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն . . . . Ե
Բնագրեր
Տաղեր 3
Գանձեր 288
Հավելվածներ
Տաղեր, Փոխեր 333
Ծանոթագրություններ 367
Ցանկեր 430
Ցանկ օգտագործված աղբյուրների
Ա. Տախտակ օգտագործված ձեռագրերի 434
Բ. Ցանկ օգտագործված տպագիր գրականության 436
Հատուկ անունների ցանկ 439

ՆԵՐՍԵՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ

Տաղեր և գանձեր

Աշխատասիրությամբ Ա. Քյոշկերյանի

Հրատ. խմբագիրներ **Զ. Խ. Օրմանյան, Ա. Լ. Սահակյան**
Նկարիչ **Հ. Ն. Գործակալյան**
Տեխ. խմբագիր **Հ. Մ. Մանուշարյան**
Սրբագրիչ **Գ. Ս. Ստեփանյան**

ИБ № 1357

Հանձված է շարվածքի 30.12.1986 թ.։ Ստորագրված է տպագրության 19.10.87 թ.։ ՎՖ 05861։ Չափը 60×84/$^{1}_{16}$, Թուղթ № 1։ Տառատեսակ «Գրքի սովորական» բարձր տպագրություն։ Պայմ. 26,27 մամ., տպագր. 28,0+2 թերթ ներդիր։ Ներկ. մամուլ 26.27։ Հրատ.-հաշվարկ. 22,7 մամուլ։ Տպաքանակ 7000։ Հրատ. № 7136։ Պատվեր № 1024։ Գինը 2 ռ. 65 կ.։

ՀՍՍՀ ԳԱ Հրատարակչություն, 375019, Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պող. 24 գ.։

Издательство АН АрмССР, 375019, Ереван, ул. Маршала Баграмяна 24 г.

ՀՍՍՀ ԳԱ Հրատարակչության տպարան, 378310, ք. Էջմիածին։

Типография Издательства АН Арм. ССР, 378310, г. Эчмиадзин.